

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Jest to cyfrowa wersja książki, która przez pokolenia przechowywana była na bibliotecznych półkach, zanim została troskliwie zeskanowana przez Google w ramach projektu światowej biblioteki sieciowej.

Prawa autorskie do niej zdały już wygasnąć i książka stała się częścią powszechnego dziedzictwa. Książka należąca do powszechnego dziedzictwa to książka nigdy nie objęta prawami autorskimi lub do której prawa te wygasły. Zaliczenie książki do powszechnego dziedzictwa zależy od kraju. Książki należące do powszechnego dziedzictwa to nasze wrota do przeszłości. Stanowią nieoceniony dorobek historyczny i kulturowy oraz źródło cennej wiedzy.

Uwagi, notatki i inne zapisy na marginesach, obecne w oryginalnym wolumenie, znajdują się również w tym pliku – przypominając długą podróż tej książki od wydawcy do biblioteki, a wreszcie do Ciebie.

Zasady użytkowania

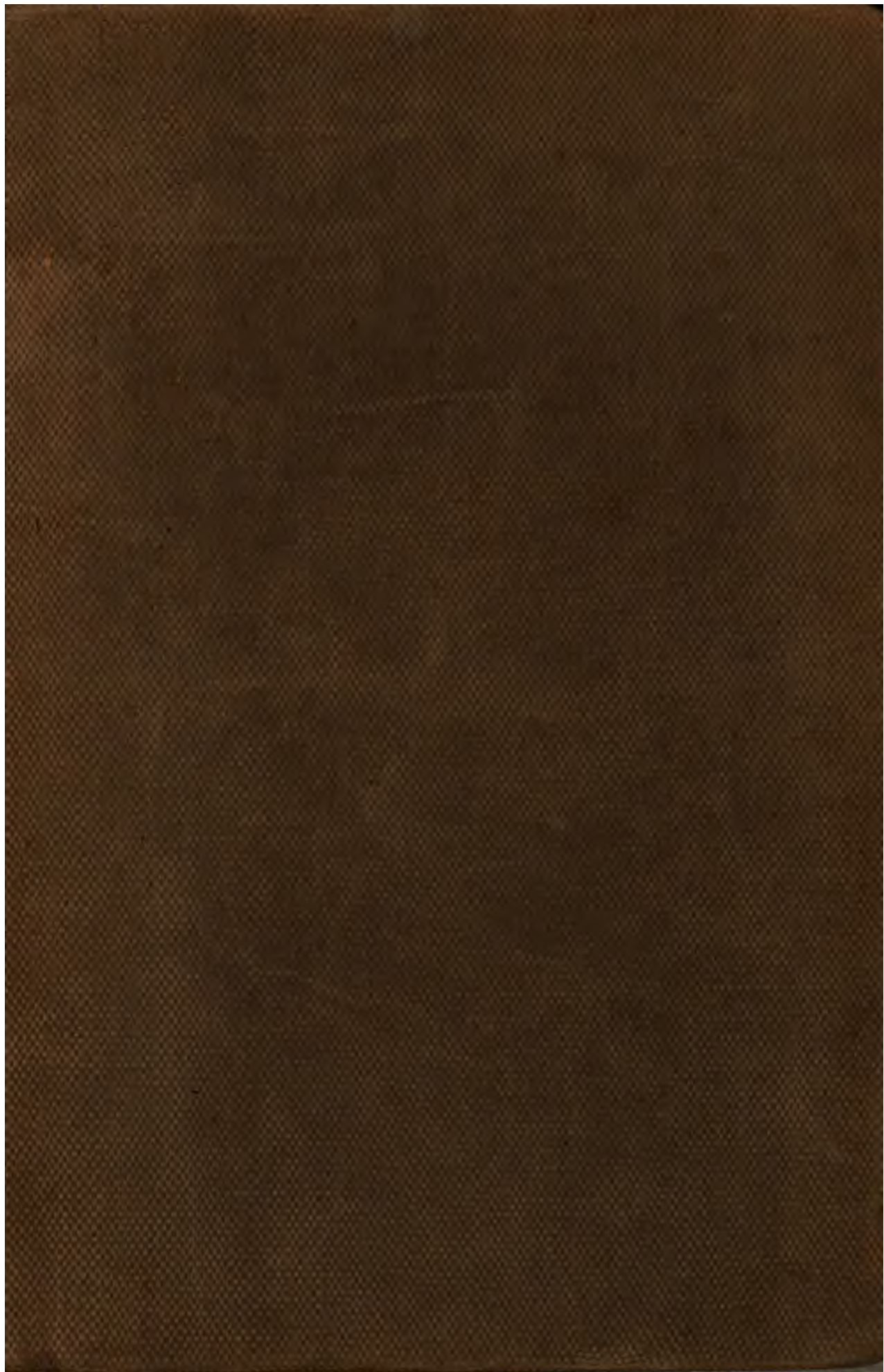
Google szczeni się współpracą z bibliotekami w ramach projektu digitalizacji materiałów będących powszechnym dziedzictwem oraz ich upubliczniania. Książki będące takim dziedzictwem stanowią własność publiczną, a my po prostu staramy się je zachować dla przyszłych pokoleń. Niemniej jednak, prace takie są kosztowne. W związku z tym, aby nadal móc dostarczać te materiały, podjęliśmy środki, takie jak np. ograniczenia techniczne zapobiegające automatyzacji zapytań po to, aby zapobiegać nadużyciom ze strony podmiotów komercyjnych.

Prosimy również o:

- Wykorzystywanie tych plików jedynie w celach niekomercyjnych
Google Book Search to usługa przeznaczona dla osób prywatnych, prosimy o korzystanie z tych plików jedynie w niekomercyjnych celach prywatnych.
- Nieautomatyzowanie zapytań
Prosimy o niewysyłanie zautomatyzowanych zapytań jakiegokolwiek rodzaju do systemu Google. W przypadku prowadzenia badań nad tłumaczeniami maszynowymi, optycznym rozpoznawaniem znaków lub innymi dziedzinami, w których przydatny jest dostęp do dużych ilości tekstu, prosimy o kontakt z nami. Zachęcamy do korzystania z materiałów będących powszechnym dziedzictwem do takich celów. Możemy być w tym pomocni.
- Zachowywanie przypisań
Znak wodny "Google" w każdym pliku jest niezbędny do informowania o tym projekcie i ułatwiania znajdowania dodatkowych materiałów za pośrednictwem Google Book Search. Prosimy go nie usuwać.
- Przestrzeganie prawa
W każdym przypadku użytkownik ponosi odpowiedzialność za zgodność swoich działań z prawem. Nie wolno przyjmować, że skoro dana książka została uznana za część powszechnego dziedzictwa w Stanach Zjednoczonych, to dzieło to jest w ten sam sposób traktowane w innych krajach. Ochrona praw autorskich do danej książki zależy od przepisów poszczególnych krajów, a my nie możemy ręczyć, czy dany sposób użytkowania którejkolwiek książki jest dozwolony. Prosimy nie przyjmować, że dostępność jakiegokolwiek książki w Google Book Search oznacza, że można jej używać w dowolny sposób, w każdym miejscu świata. Kary za naruszenie praw autorskich mogą być bardzo dotkliwe.

Informacje o usłudze Google Book Search

Misją Google jest uporządkowanie światowych zasobów informacji, aby stały się powszechnie dostępne i użyteczne. Google Book Search ułatwia czytelnikom znajdowanie książek z całego świata, a autorom i wydawcom dotarcie do nowych czytelników. Cały tekst tej książki można przeszukiwać w internecie pod adresem <http://books.google.com/>

SŁOWNIK SYNONIMÓW POLSKICH

przez

BISKUPA ADAMA STANISŁAWA KRASIŃSKIEGO
DOKTORA TEOLOGII.

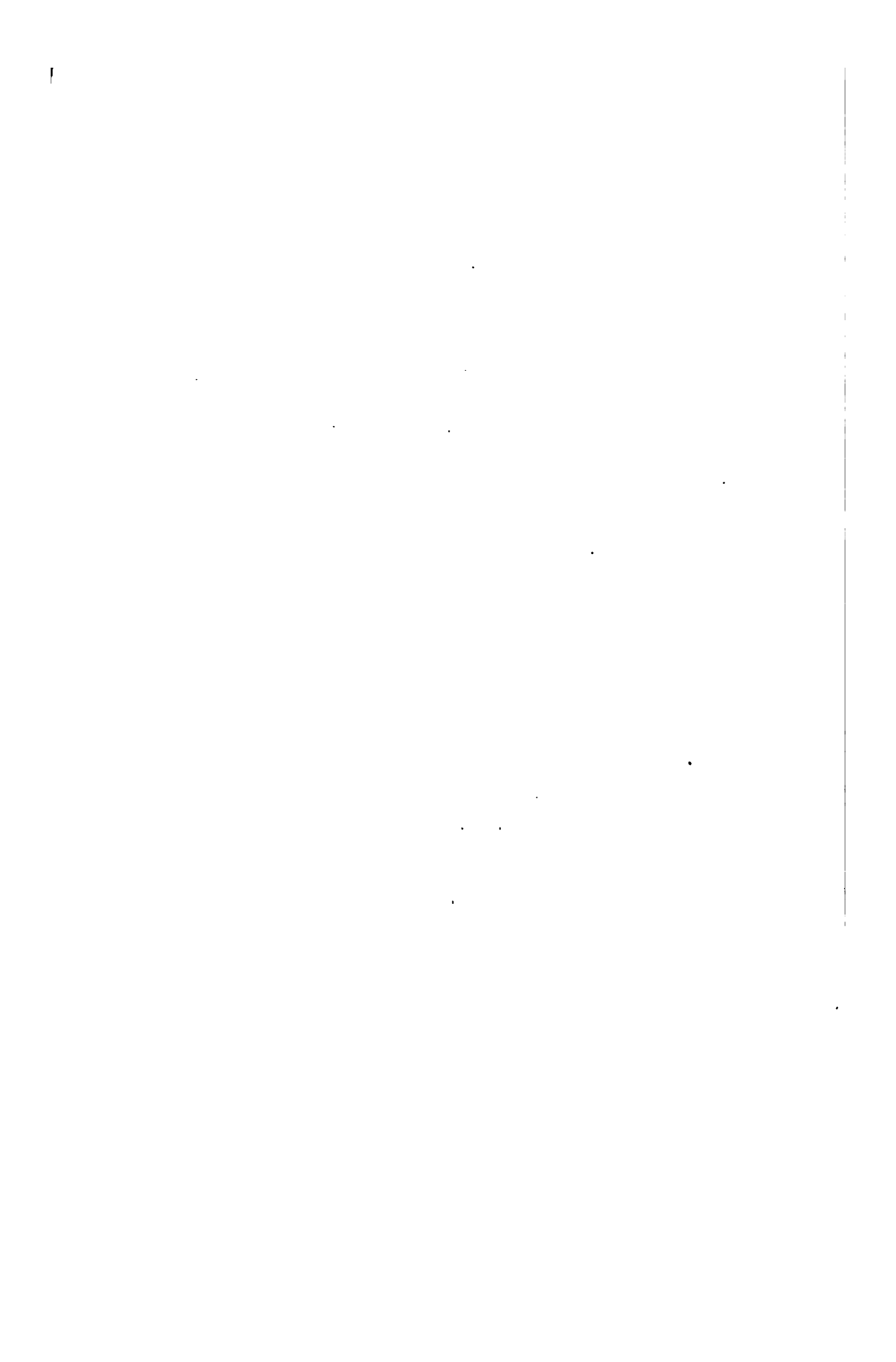
WYDANIE AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE.

—•••••
TOM II. •••••

W KRAKOWIE,
W DRUKARNI «CZASU» FR. KLUCZYCKIEGO I SP.
pod zarządem Józefa Łakocińskiego.

1885.

R.

Rabać, patrz: ciąć.

Rachować, patrz: liczyć.

Rachuba, patrz: liczba.

Rachunek, patrz: liczba.

Racica, patrz: kopyto.

Racya, patrz: przyczyna.

Raczkować, patrz: czołgać się.

Rączy, patrz: prędko.

Rad, kontent, zadowolony.

RAD (słowiań. i ros. радъ, czesk. rad) mówi się o tym, który zostaje pod miłym wrażeniem, albo chętnie swą duszę na przyjęcie miłych wrażeń otwiera. Przenośnie bierze się w znaczeniu gościnnego, np. rad co widzieć, lub słyszeć, rad komu, rad gościom, rad nie rad, (t. j. chcąc nie chcąc).

Kto ma co lepszego, niechaj powiada, będę rad słuchał każdego. J. KOCH. Tak mu był rad, że go i od rozumu odpoił. GORN. — Który czyste serce rad widzi. SKAR. — Co rad nie rad wyznać musiał. SKAR. — Co muszę, to rad uczynię. BIRK. — Gdzie cię radzi widzą, tam nie często bywaj; a gdzie nie radzi, nigdy. RYS. — Nie rada koza na targ, ale musi. RYS. Co ludzie radzi słyszą, temu łatwo wierzą. FRED. — Rad pan wszystkim w domu. KRAS. — Musiałem rad nie rad słuchać napomnienia. KRAS.

Rad jestem mój bracie,

Żem ci uczynił tę przysługę małą. NIEMC.

Rad będzie księdzu pan Choraży. MICK. — Więc ojciec tak trochę rad niby był z tego. POL.

KONTENT (z łacini. *contentus*) wyraz czysto łaciński, ale już od szesnastego wieku przyswojony. Bierze się dwojako. Raz oznacza tego, który zaspokaja się i przestaje na tém, co jego wymaganiom, albo życzeniom zadosyć czyni. Drugi raz tego, który się z czego całém

sercem cieszy, i prawie się nie posiada z radości. Kontent z czego, z kogo, z siebie, kontent że go P. Bóg stworzył.

Błogosławiony, który z swego kontent. SKAR. — Mniemam, iż każdy z grosza kontent będzie, JAGODYN. — Nigdy nie kontent człowiek z swego stanu. JABL. — Nigdy człek nędzny nie jest kontent z swojej doli. NAR. Jedzie kontent z wynalazku. KRAS. — Kontent z mojej mierności, niczego nie pragnę, nad przyjaźń pocziwych ludzi. KRAS. — Muszę teraz być kontent, jak nagi w pokrzywie. ZABL. — Kontent ze swego stanu. BRODZ. ZADOWOLONY (starosł. довольтъ, wystarczający, ros. доволенъ) wyraz wprowadzony do języka w wieku XIX, ale dotąd jeszcze nowością trąci, bo jedni piszą zadowolony, drudzy zadowolniony. Znaczą on zupełnie to samo co kontent, ale tylko w pierwszym znaczeniu, to jest: który zaspokaja się i przestaje na tém, co jego wymaganiom, lub życzeniom zadosyć czyni. Że zaś kontent w drugim znaczeniu wyraża uniesienie radości, w którym się człowiek tak z czego cieszy, jakby mu w téj chwili nic do szczęścia nie brakło; to tego znaczenia zadowolony nie ma.

Rada, przestroga namowa.

Wskazanie drogi postępowania, lub stosownych środków.

RADA (czeski. rada) jestto ukazanie drugiemu, jakby wedle naszego zdania, należało w danym razie postąpić, albo jakich środków użyć. Może on jednak przyjąć to, albo nie przyjąć, to jest: usłuchać rady, lub nie usłuchać.

Rada jako grono osób radzących, tu nie należy.

Mówi się: dobra, zbawienna rada, przyjacielska rada, zdrowa rada, dawać radę, prosić o radę, słuchać rady czyjej, zasięgać rady, iść za radą, niema rady, dać sobie rady.

Stary od rady, młody od zwady. REJ. — Siła wdów i sierót ubogich rady jego używało. J. KOCH. — Mówił do nich wedle rady młodzieńców. WUJ. — Rady sobie dać nie umieli. SKAR. — Gdy szukasz rady, strzeż się pilnie zdrady. RYS. — Poszli za radą. KARP. — Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk. SZANIAW. — Czyn szlachetny wart więcej, niż najmędrze rady. BOH. ZAL. — Posłuchamy waszej rady, jak będziemy starzy. JAN CZECZOT. — Ja do rady młoda. MICK. — Sądziłbym jednak, że lepiej zasięgnąć twej mądrej rady. A. E. ODYN.

PRZESTROGA (od przestrzegać) jestto rada ojcowska, która albo zawczasu ukazuje, czego człowiek wystrzegać się powinien, albo upomina, żeby nadal czego nie czynił.

Która i mnie przestrogi mądre dawała. SKAR. — O gniewie... pożyteczne są bardzo nauki i przestrogi. SKAR. — Przestroga od Boga. RYS. Jeżeli mojej nie słuchasz przestrogi. W. POT. — Zły do urazy bierze przestroę, dobry do poprawy. FRED. — Bóg nam wszystkim daje ztąd przestroę, abysmy się poprawiali, póki plagi jakiej na nas nie spuści. STA-

ROWOL. — Ojcowskie do nawrócenia przestrogi. KOCHOW. — Przestroga młodemu. KRAS. — Na cóż nam wyszło lekceważenie ich rad i przestróg? JAN ŚNIAD. — Starał się raczej radą i przestrogą naprowadzić zbłąkanego na lepszą drogę. KAR. KACZK.

NAMOWA (od namawiać) znaczy działanie słowem na wolą drugiego, ażeby co czynił nie podług swego przekonania, ale podług naszej myśli i rady. Bierze się najczęściej na złą stronę, ale może się brać i na dobrą. Kto nie wie co począć, lub jakich środków użyć, ten szuka rady. Namowy zaś nikt nie szuka, lecz idąc za nią, staje się biernym wykonawcą i jakby narzędziem cudzej woli. Rada nie krępuje woli człowieka, który może ją przyjąć, albo nie przyjąć. Namowa poddając jaką myśl, nalega, żeby człowiek podług tej myśli, a nie podług swej woli działał.

Aby się nikt zdradliwymi ich namowami nigdy nie dał zwodzić. WUJ. Ani ich do tego żadną namową przywieść mógł. SKAR. — Z woli rodziców i z namowy przyjaciół wziął żonę. SKAR. — Za którego radą i namową drudzy poszli. SKAR. — Niema jest retoryka, ale dzielna i bardzo mocna namowa, patrzanie na cnotę. SKAR. — Z namowy żony swej rzecz uczynił do wszystkich w te słowa. BIEL. — Przy chlebie łączna do dobrego namowa. BEMBUS. — Łagodna mowa, pewna namowa. KNAP.

Rycerz wzgardził radą zdrową,

Za lewego szedł namową. ODYN.

Radlić, patrz: orać.

Radło, patrz: plug.

Radość, pociecha, uciecha, wesołość, wesele, ukontentowanie, zadowolenie, przyjemność, rozkosz.

Stan duszy zostającej pod wpływem miłych wrażeń.

RADOŚĆ (słow. i ros. радость, czesk. radost), wyraz najogólniejszy, oznacza wewnętrzną duszy pogodę, gdy człowieka coś dobrego, milego, lub pożądanego spotkało. Chociaż ona rozlana jest w sercu, ale zwykle maluje się na twarzy, w oczach, i objawia się zewnętrznymi znakami.

Mówi się: czuć radość, doznać radości, witać kogo z radością, płakać z radości, skakać z radości, pełen radości, okrzyki radości, nie posiadać się z radości.

Radość na sercu niewymowną czuję. J. KOCH. — Taki na świecie, raz radość, drugi raz smutek. J. KOCH. — A moja wszystka radość leżała z tobą w grobie. J. KOCH. — Ona ich radość w smutek, a zółtę się wszystka obróciła. GORN. — Którzy sieją ze łzami, żąć będą z radością. WUJ. — Poczeli oboje płakać od radości. WUJ. — Smutek wasz w radość się obróci. WUJ. — Lud, który jeszcze biskupa na stolicy swej nie widział, napatrzeć się i napłakać dla radości nie mógł. SKAR. — Każda tu radość jako kwiat usycha, i jako trawa pod kosą się wali. SKAR. — Złych radość krótka, a szczęście ich z śniegiem taje. SKAR. — Obiecanka

caćka, a głupiemu radość. Przysł. — Zła to radość, po której żal chodzi. KRAS. — Są rozmaite radości rodzaje; zdaje się mi jednak, iż żadna tej nie wyrówna, którą czuje gospodarz, gdy widzi, iż Pan Bóg pracy rąk jego błogosławi. KRAS.

A któż jeszcze wyrazić radość owę zdoła,
Gdy mnie nadobne dziatki obsiedą do kola. NAR.

Skoczne dźwięki

Radością oddychają, radością słuch poją. MICK.

POCIECHA (słowiań. *potěxa* MIKŁ. ros. *утѣшеніе*, czesk. *potěcha*) jest to przemiana smutku w radość, a przynajmniej jego złagodzenie; a w ogólności co w moralnych cierpieniach jakąkolwiek ulgę przynosi. Mówi się: mieć pociechę, potrzebować pociechy, szukać pociechy, doznać pociechy, przynieść pociechę, być komu pociechą, słowa pociechy, balsam pociechy, doczekać się pociechy, anioł pociechy, być pociechą rodziców.

Niezego tu nie powiem, czego byś z wielką pociechą nie rad słyszał. ORZECI. — Małe pociechy płacę wielkim żalem swoim. J. KOCH. — Kto czei ojca swego, doczeka pociechy z dziatki. WŁJ. Ekkl. 3—6. — Wielka smutnemu pociecha, gdy mu kto smutku i płaczu pomaga. SKAR. — Niech język mój przyschnie do ust moich, jeśli pomnieć na cię nie będę, a jeśli cię na czele wszystkich pociech moich nie położę. SKAR. — Nie mając świeckiej pociechy, duchownej szukali. SKAR. — Przykładem swoim nas nauczył (Chrystus), jaka jest pociecha i rozkosz rozmawiać z Panem Bogiem. SKAR. — Nie mamyż jakiej pociechy, którą byśmy lzy nasze otarli i osuszyli? SKAR. — Płaczącym obiecana pociecha. SKAR.

Pociechę wam wielką niosę,
Jako zwiędłym kwiatkom rosę. MIAS.

Ile dni, tyle pociech. NAR.

O ty, czyś człowiek? czy Boskiem zrzędzeniem

Anioł, na moję pociechę zesłany? KRAS.

Nie masz dla mnie pociechy żadnej już po tobie. DMOCI. — Bóg nam zdarzy pociechę z dziatki. MICK. — Znaleźć nie mogłem pociechy w niczem na świecie. MICK. — Niosłem balsam pociechy na ojcowskie rany. KICIAŚ.

UCIECHA (czesk. *utěcha*) oznacza przyjemność, pod której wpływem wesołość galkiem kogo przepelnia. Uciechą też zowie się i to, co upajając rozkosznym wzruszeniem, wielką przyjemność komu sprawuje, np. wesołe hulanki, tańce, huczne biesiady, rozkosz zmysłowa, uciechami się zowią.

Nie masz uciechy nad wesele serea. WŁJ. Ekkl. — Nauka, uciecha wielka i ozdoba. KNAP.

W trzy dni się uciech wyrzeczę,

Jak mu aniołek dopieczę. Teatr.

WESELE (słowiań. i ros. веселіе, czesk. veselj oznacza wylew radości, czyli żywy jej objaw w rozjaśnionej twarzy, śmiechu, okrzykach, skokach i innych znakach wewnętrznych. Wesele w znaczeniu zabawy i uczty godowej, należy do synonimu: małżeństwo.

Tedy się napęłniły weselem usta nasze, a język nasz radością. WUJ. Ps. 125. — Chwała niezbożnych krótka jest, a wesele obłudnika jako mgnienie oka. WUJ. — Ustało wesele serca naszego, odmienił się w żalobę taniec nasz. WUJ. Jer. — W każde wesele ludzkie nieco się zawždy smutku nabiera. SKAR. — Pragniem, abyśmy na odmianę i powstanie grzeszników patrząc, z weselem umierali. SKAR. — Małe i krótkie było cierpienie nasze, a wesele długie i wieczne. SKAR.

Wszystkie uderza struny po kolei,

Prócz jednej struny. prócz struny wesela. MICK.

WESOŁOŚĆ (słowiań. i ros. веселость, czesk. veselost) oznacza już to przepelnienie serca weselem; już usposobienie wewnętrzne, w którym komu służy dobry humor, że się śmieje, żartuje, śpiewa, skacze, i innych rozwesela, lub do śmiechu pobudza. Radość jest uczuciem pochodzącem z miłego wrażenia; wesołość bywa albo naturalném usposobieniem, albo skutkiem podbudzenia nerwów; jak naprzykład przez użycie gorących napojów. Ztąd podpilego nazywamy podwesołym. Człowiek chory, zgryziony, melancholik może doznać radości, lub pociechy, ale mieć wesołości nie może.

Słodka wesołość w czystém tylko rada sercu przebywa. NAR.

Kto wesołości wziął dar od natury

Może radośnie słodkie pienia nucić. DMOCII.

Wesołość malowała się na jego twarzy. DMOCII.

Przejął wszystkich dreszczem,

I wesołość pomieszał przeczuciem złowieszczém. MICK.

Dawniej pomiędzy szlachtą z wesołości sływał. MICK.

UKONTENTOWANIE (od przym. kontent) jest zaspokojenie pragnień serca, radośne uczucie, którego doznający tak się cieszy szczerze, iż zdaje się, że nie więcej w tej chwili nie pragnie.

Nadto drogo kupuje ukontentowanie, kto je zdrowiem płaci. KRAS. — Słyszeć rzecz o mężu, którego dzieła z takim czyta ukontentowaniem. DMOCII.

ZADOWOLENIE wyraz XIX wieku, znaczy to samo co ukontentowanie, z tą różnicą, że w ukontentowaniu zawsze przypuszcza się radośne uczucie; a zadowolenie przestając na tém co jest, i co czyjej woli i chęci zadość czyni, może zgoła nie czuć radości. BRODZIŃSKI mówi: zadowoleni jesteśmy, otrzymując to czegośmy pragnęli; kontenci, gdy więcej nie pragniemy. JAN ŚNIADECKI powstawał przeciw wyrazowi zadowolony, lecz wyraz ten już zyskał prawo obywatelstwa, chociaż do ludu nie przeszedł.

PRZYJEMNOŚĆ (czes. *prýjemnost*) daje wyobrażenie przeciwne przykrości, i oznacza wszelkie miłe wrażenie, doznane od tego, co się podoba, lub do serca przypada. Przyjemność jako synonim wdzięku, patrz pod wyrazem wdzięk.

Mówi się: mieć przyjemność, czuć przyjemność, szukać przyjemności, sprawić komu przyjemność, znajdować w czém przyjemność.

Ta rozrywka nie będzie dla mnie bez przyjemności i nagrody. JAN ŚNIAD. W polach, na górach stokroć więcej znajdują przyjemności, niżeli po miastach. KAZ. BRODZ.

ROZKOSZ (słowiań. *раскошь* MIKL. czesk. *roskoš*, ros. *роскошь*, przepych) jest upojenie tém co miłe; rozplywanie się w tém, co tak słodko lechce, i taką lubość sprawuje, że człowiek o wszystkim, a prawie sam o sobie zapomina.

Mówi się: rozkosz zmysłowa, rozkosz moralna, opływać w rozkoszy, napawać się rozkoszą.

Ażaj to nie rozkosz, czas sobie upatrzysz nad książkami posiedzieć. REJ. — Wszystkim jako cukier rozkosz smakuje, alić w niej wileże lyko. REJ. — Rozkosz mu zalecała dziwne biesiady,ieszczoty... a cuota obicowała mu srogość życia, nieprzyjaźni, niebezpieczeństwa, prace i wojny. ORZECZ. — Przybędzie rozkoszy, gdy masz przed kim radość swą powieźć. GORN. — Wziął tedy Pan Bóg człowieka, i posadził go w raju rozkoszy. WUJ. — Rozkoszy rajskie. SKAR. — Rozkosz twoja rzeką płynie. SKAR. — W rozkoszach pływali. SKAR. — Rozkosz świata tego.. i trwała nie jest, i w siedmioraką się gorzkość obraca. SKAR. — Wzgardził on młodziechny Jan rozkoszami świata tego. SKAR. — Opowiada z rozkoszą swe dawne zasługi. AL. FEL. — On patrzy z rozkoszą i z dumą. MICK.

Radować się, patrz: cieszyć się.

Raj, patrz: niebo.

Rajski, patrz: miły.

Ramię. barki, plecy.

RAMIĘ (słowiań. *рамя*, ros. *рамя*, czesk. *ramé*) jest górna część ręki od szyi do łokcia, np. dźwigać co na ramionach, wzruszać ramionami, podać ramię, prowadzić pod ramię, na ramię broń. Mówi się też ramiona kąta, ramiona krzyża, moc ramienia, potęża ramienia, z ramienia czyjego (t. j. z upoważnienia).

Nosił go na ramionach swoich. WUJ. — Włożyli płaszcz na ramiona swoje. WUJ. — Wiążą brzemiona ciężkie i nieznośne i kładą na ramiona ludzkie. WUJ. — Mocą ramienia swego rozproszył nieprzyjaciół swoje. WUJ. — Ci dwaj kanonicy byli Biskupowi swojemu prawém ramieniem. SKAR. — Nad lud wszystkich ramiony był wyższy. SKAR. — Papież im dał tę moc z ramienia apostolskiego. SKAR. — Podstawił mocne ramiona swoje pod te filary. BIEL.

Cofnął się zdumiony,

Uderzał ręką w czoło, i ruszał ramiony. **MICK.**

Rozkrzyżował ramiona na kształt drogoskazu. **MICK.**

Po drugiej stronie na pagórku wbity

Krzyż, godło Niemców, wyciąga ramiona. **MICK.**

BARKI oznaczają najwyższe części ramion i samą ich osadę. Człowiek, u którego te części ciała są uwydatnione, bywa zwykle silny i zowie się barczystym.

Kto chce kogo z błota wyrwać, musi mieć dobre barki, aby sam z nim w błocie nie został. **SKAR.** — Jedną ręką koncerz wyrwie, a drugą Turka za barki pochwyci. **BIRK.** — Mężnym był nie tak dalece w ciebie, jako w duszy; nie w barkach, abo ramionach. **BIRK.** — Zamiast tego płaszczą, niech purpura twe barki pokryje. **BOH.** — Gdy się rycerze porwali za barki. **KRAS.** — Lwią skórę na barkach zawiesza. **DMOCH.** — Ten tak trudny urząd na me barki włożyli. **PILCH.**

Z wierzchołka czuba czarna, końska grzywa

Jeży się w górę i na barki splywa. **NIEMC.**

Spotykam ludzi z rozrostłymi barki. **MICK.** — Barki na dół pochylił. **MICK.**

PLECY (słowiań. плещи, ros. плечи, czesk. plece) jest tylna część ciała między łopatkami od karku do pasa.

Mówi się: mieć silne plecy, wziąć co na plecy, nosić na plecach, oprzeć się o co plecami, śmierć za plecami. W XVI wieku używano w liczbie pojedynczej plec, co teraz wyszło z użycia.

Wysokie miał ramiona i szerokie plecy. **W. POR.** — Pospolicie słabi są na duszy, których rozłożystym barkom i plecom wydziwić się nie możemy. **PILCH. SENEKA.**

Z łukiem na plecach, z dłonią pełną grotów,

Snują się śledząc niemieckich obrotów. **MICK.**

Rana, blizna, szram, kalectwo, kontuzya, sedno, postrzał,

RANA (słowiań. рана, ros. рана, czesk. rana) jest miejsce na ciele do pewnej głębokości rozcięte, przekłóte, przestrelone, ukąszone, lub w skutek choroby rozgnile.

Mówi się: rana głęboka, ciężka, niebezpieczna, śmiertelna, zadawać rany, opatrywać rany, goić rany, przykładać co do rany, umierać z ran, okryty ranami, wylać balsam na rany, choć do rany przyłożyć.

Wszystki rany, które miał syn twój na swem ciele, tyś je w sercu swem miała. **OPĘC.** — Bardziej boli zły sąsiad, niż rany. **J. KOCH.** — Rana w głowie najszkodliwsza bywa. **SKAR.** — Na zadawnioną ranę długiego leczenia potrzeba. **SKAR.** — Zadawać rany. **SKAR.** — Rana się zgoi, a słowo się nie zgoi. **RYB.** — Męstwo hartuje się ranami. **PASEK.**

BLIZNA (słowiań. близна **MIKL.**) jest znak po zagojonej ranie pozostały.

Blizny znowu mych dawnych ran się odnowiły. J. KOCH. — Męczeni-
nicy z wielką ufnością okazały blizny ran swoich. SKAR. — Dwojako się
rany leczą: albo zupełnie iż blizny żadnej nie znać... albo nie zupełnie,
gdy się rana zleczy; szpetność i blizna zostaje. SKAR. — Ranę zagoi, ale
blizna zostanie. MACZUS. — Chwalebne blizny. KRAS. — Płacząca postać
wasza odświeża me blizny. KOLŁAT.

Miał on nad prawém uchem, nieco niżej skroni,

Bliznę wyciętej skóry na szerokość dłoni. MICK.

SZRAM (niem. *die Schramme*) oznacza bliznę podłużną, mianowicie od
cięcia, lub stłuczenia.

Rany wielkie tak się drugdy (niekiedy) leczą, iż po nich szram i blizna
sprosna zostaje. SKAR. — Blizny i szramy z jakichkolwiek ran ciętych,
tłuczonych. SYREN. — Całe pół twarzy ściągał mu szram czarny. Goszcz.
KALECTWO (od kaleka, słowiań. *калека* zebrzący pielgrzym) jest
utrata czy którego zmysłu, czy też którego ważnego członka, przez
odcięcie, lub sparaliżowanie, np. utrata wzroku, nogi, ręki, nie jest
rana, ani blizną, ale kalectwem.

Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny. KRAS. — Którzy przez ka-
lectwo lub chorobę stali się do służby niezdolnemi. KRAS. — Ratunek lu-
dzi chorobą, kalectwem, lub nędzą dotkniętych. JAN ŚNIAD.

KONTUZYA (łaciń. *contusio* stłuczenie) jest obrażenie jakiego organu
od przelatującej blisko kuli, bez widocznego zranienia.

Mówi się: dostać kontuzyi.

SEDNO, lub SADNO, znaczy przetarcie siodłem koniowi skóry na grzbie-
cie. Przenośnie bierze się za bolące miejsce.

Mówi się: tknąć w sedno, trafić w sedno.

Tknąć kogo w sadno. GORN. — Sadno i rany się od onego ciężaru
ukazały. SKAR. — Ruszyć w sedno, tknąć w sedno, gdzie boli. KNAP. —

POSTRZAŁ oznacza ranę od strzału.

Nic to, choć ran, choć kilka postrzałów odniesie. W. POT. — W ró-
żnych okazyjach kilka postrzałów dostał. KRAS. — Dostał za niego po-
strzał. MICK.

Rasa, patrz: pokolenie.

Ratować, patrz: pomagać.

Ratunek, patrz: pomoc.

Raz, patrz: wypadek.

Rażny, patrz: prędki.

Rdza, śniedź, pleśń.

RDZA (słowiań. *рѣжда*, ros. *ржавчина*) jestto brunatna szorstka powłoc-
zka, która pod wpływem wilgoci i kwasu węglanego żelazo lub stal
pokrywa, i z czasem przejada.

Mówi się: rdza pokrywa żelazo, rdza trawi, przejada, oczyścić
ze rdzy.

Pan nie każe sobie skarbić tu, gdzie mól a rdza wszystko pogryzie. REJ.

Bodaj tu pajęczyna i pleśń na was padła,

A te niewierne zamki rdza plugawa zjadła. J. KOCH.

Tego złodziej nie ukradnie, mól nie zepsuje, rdza nie strawi. SKAR.

Niech wiedzą, że się złota nigdy rdza nie chwyci. TRĘB.

ŚNIEDŹ oznacza gatunek rdzy zielonej na miedzi, bronzie, mosiądzu.

PLEŚŃ (słowiań. i ros. плѣсьнь, czesk. pliseň) oznacza gatunek grzybków (*mucor*), które ni nakształt delikatnego mechu pokrywają się wilgotne ściany, stojąca woda, lub zaczynające rozkładać się płyny.

Mówi się: pokrywać się pleśnią, otrzeć pleśń.

Gdzie jej ani mól ruszy, ani pleśń dosięże. J. KOCH. — Na te rzeczy, które ustawicznie w ręku piastują, pleśń się nie miecie. GORN. — Tym cudem ozdobił Zbawiciel nasz małżeństwo... i od starych niejakiich pleśni otarł. SKAR.

Recenzja, krytyka.

RECENZJA (łaciń. *recensere* dawać o czém swoje zdanie) znaczy rozbiór dzieła pod względem treści i formy, z wykazaniem jego zalet i wad, czyli dobrej i złej jego strony. W ostatnich latach zaczęto recenzją zastępować polskim wyrazem *ocena*.

Recenzja Göttyngska słownika polskiego nie popisała się ani ze strony wiadomości, ani ze strony grzeczności. CZARTOR. GEN. — Uwagi nad recenzją. JAN ŚNIAD. — Piszą obszernie rozprawy i recenzje. Cóż ztąd? Kiedy to nie dla nas, którzyśmy po ziemsku przywykli do porządku i jasności. BRODZ. — Często siadał pisać recenzje, ledwie rzuciwszy okiem na dzieło. KRASZ. — Najszczerzej mówię, że recenzją Staniucy mam za niedokładną, ale nie gniewam się o nią. MICH. GRAB.

KRYTYKA (greck. *κριτικη* wyrokować) jestto poddanie pod kamień probierczy nietylko istotnej wartości dzieła, ale samych źródeł, z których się co czerpie, i zasad na których się opiera. Recenzja może być wyrazem indywidualnego sądu recenzenta; może być pisana pod wrażeniem chwilowém, może jak proste sprawozdanie nie mieć naukowej podstawy. Krytyka sądzi rzecz przedmiotowo, opiera się na naukowej podstawie, to jest: na zasadach i prawach ogólnych; idzie za nicią, która kierowała myślą autora, i zbadawszy gruntownie jego dzieło w całości i w częściach, z godnością bezstronnego sędziego wyrok o niém wydaje. Do tego krytyka sprawdza wiarogodność dowodów przytoczonych na poparcie jakiegoś twierdzenia; nie przyjmuje nie bez rozbioru i na wiarę cudzą; obala choćby od wieków powtarzane mniemania, jeżeli one wobec postępu nauki, lub autentycznych źródeł utrzymać się nie mogą. Tak mówimy że co nie wytrzymuje krytyki, pisać bez krytyki, brak krytyki. Krytyka tedy ma znaczenie daleko wyższe niż recenzja: bo krytyk występując w roli sędziego i razem mistrza, nietylko powinien stać na stopniu, do któ-

rego doszła nauka; ale przedmiot dzieła wziętego pod rozbiór znać jeżeli nie gruntowniej, to przynajmniej na równi z autorem. Może być krytyka historyczna, biblijna, literacka.

Mówi się: pisać z krytyką, lub bez krytyki, wytrzymać krytykę, wziąć pod krytykę, poddać pod krytykę, duch krytyki, brak krytyki.

Krytyka tak cudzą delikatność oszczędzać umie, iż przestrzeżony, choć błąd poznaje, bez upokorzenia jednak z prawdy korzysta. KRAS. — Zachować prawidła krytyki bez obrazy sprawiedliwości, wyrozumiałości i rozsądku. JAN ŚNIAD. — Zuchwałość taka pochodzi z dotąd trwającego u nas przesądu, że można nieznanne dzieła bez krytyki na cudzą wiarę sądzić. MICK. — Daruj surowość może zbytnią krytyki. MICK. — Już krytyka historyczna w dziejach naszych zajaśniała. MICK. — Pierwsze zasady krytyki powszechnej. Dzieło Tyszyńskiego. — Krytyk powinien ogarnąć myśl dzieła; jeśli jej nie pojmuje, niechaj się do krytyki nie bierze. ZYG. KRAS.

Reformować, patrz: odmieniać.

Reguła, patrz: prawidło.

Ręka, dłoń, prawica, pięść, piędz, kułak, garść, przygarść, łapa.

REKA (słowiań. paka, ros. pyka, czesk. ruka) w ogólności jest część ciała ludzkiego od łopatki do końca palców. Zwykle jednak bierze się za samą dłoń z palcami. Przenośnie używa się w znaczeniu mocy. Ponieważ rąk jest tylko dwie, przeto w przypadkowaniu zachowała się forma liczby podwójnej: ręce i w ręku.

Mówi się: mieć co w ręku, wziąć w swoje ręce, pracować ręką i głową, podpisywać własną ręką, prowadzić kogo pod rękę, prowadzić jak za rękę, podać komu rękę, wyciągać ręce do kogo, wznosić ręce do nieba, składać ręce, załamywać ręce, całować w rękę, lub rękę, nosić kogo na rękach, idzie co ręką, z rąk do rąk, starać się o rękę, prosić o rękę, dzieło rąk Bożych, ręka Boża, ręka wszechmocnego, ręka sprawiedliwości, żyć z pracy rąk, dać ciepłą ręką (t. j. za życia), umywać od czego ręce (t. j. nie chcieć do tego się mieszać).

Przyjaciół prawy jako trzecia ręka. REJ. — Którzy cię piastować na rękach będą. J. KOCH. — Ręka rękę myje. J. KOCH. — Temu czasza z rąk wypadła. J. KOCH. — Ręka moja będzie mu pomagała, i posili go ramię moje. WUJ. Ps. 88. — Piłat umył ręce, mówiąc: jam tej krwi nie winien. SKAR. — Ten tu przytomny Wileński Pasterz wasz (Benedykt Wojna) i wszystek kościół katolicki ręce swoje do Boga za was podnosi. SKAR. — Polski naród nigdy na Pany swe i Króle ręki nie podniósł. SKAR. — Którzy językiem wiele, a ręką nic nie czynią. SKAR. — Ręka da się i uciąć, aby głowa rany nie miała. SKAR. — Obronną ręką uszedł. STRYJK. — Opuszczać ręce. SZYMONOW. — Boga wzywaj, a ręki przykładaj. Przysł. KNAP. — Dziecię za rękę, matkę za serce. Przysł. — Gdzie boli tam ręka, gdzie miło tam oczy. Przysł. — Lepszy wróbel

wróbel w rękę, niż dzieciół na sęku. Przysł. — Cudzemi rękami żar grzebać. Przysł. — Nie przystępuj do niego z gołą ręką. Przysł. — Jakby ręką odjął. PASEK. — Ty prawą ręką stałeś mi się w domu. BRODZ.

DŁOŃ (słowiań. длань, ros. ладонь, czesk. dlan) właściwie jest wklęsła powierzchnia ręki, pięcioma palcami i napiętkiem ograniczona. Bierze się niekiedy w znaczeniu ręki mianowicie w języku książkowym. W niektórych jednak wyrażeniach nie można jednego wyrazu użyć za drugi, np. widzieć jak na dłoni (nie zaś jak na rękę). Pierwej mi włosy na dłoni porosną, niż się to stanie. Dłoń w dłoni znaczy zgodnie i wspólnie.

Bij dłonią w dłoń. KLON. — Kiedy mi na dłoni włosy urosną. KNAP. Dali sobie braterskie w znak przyjaźni dłonie. NAR. — Pokażę mu to jak na dłoni. БОНОМ. — Dłoń mu przychylna powiek nie zamyka. MICK.

PRAWICA (czesk. pravice) znaczy prawą rękę i używa się w języku książkowym, np. podać prawicę, uścisnąć prawicę.

Niech nie wie lewica, co czyni prawica. WUJ. — Pan Bóg szczęścił mężnej prawicy jego. SKAR. — Nie moja mnie strzelbą obroniła, ani miecz mój wybawił mię; ale prawica twoja Panie. SKAR. — Nie przyczytajcie szczęścia tego mocy swej, ale prawicy Bożej. SKAR.

Raczej żelazo rozpalone w dłoni,

Niżli krzyżacką prawicę uściskać. MICK.

PIĘŚĆ (słowiań. пясть, ros. пясть, czesk. pěst) jest ręką z czterema palcami w dłoń wciśniętymi i wielkim palcem na wierzchu.

Do słupa go przywiązali i między oczy pięściami bili. OPEĆ. — Dwie pięście Borzuj zamknięte pokazał. J. KOCH. — Jeśliby się zwadzili mężowie, a uderzyliby jeden drugiego kamieniem, albo pięścią. WUJ. — Ścisnąć rękę w pięść. KNAP. — Jak pięść do nosa. Przysł. (niestosownie). A ja, nie wiele myśląc, jak wytnę pięścią w gębę. PASEK. — Grzmiały piersi od pięści. BARDZ. — Pięść spotyka się z pięścią, i z ramieniem ramię. MICK. — Krzyknął i trzykroć pięścią w stół uderzył. MORAW. — I groźnie wstrzęśli zaciśnione pięście. Goszcz.

PIĘDŹ (słow. пядь, ros. пядь, czesk. ped') jest miara oznaczona największą długością między końcami dwóch palców, to jest: wielkiego i średniego.

Iżby się człowiek każdy sam w sobie słusznie, rozsądnie, a jako ono powiadają, swą się własną piędzią rozmierzyć mógł. REJ. — Każdy ma się sam oszacować i swą piędzią mierzyć. GORN. — Śmierć bliżej niż na piędzi. J. KOCH. — Miarę piędzi będzie miał jak wzdłuż, tak wszerz. WUJ. Najlepiej swoją piędzią się mierzyć. RYS. — Bronić każdej piędzi ziemi KAR. KACZK.

KUŁAK (słowiań. кулакъ MICK. ros. кулакъ) jest ręką z palcami nakształt kuli w dłoń wciśniętymi tak, że kostka wielkiego palca może do uderzenia służyć, np. uderzyć kułakiem, bić się na kułaki.

Płwali na oblicze jego i bili go kulakami. Wuj. — Kulakami go i pięściami bili. SKAR.

GARŚĆ (słowiań. грѣсть, ros. гореть, czesk. hrst) właściwie jest objętość zamknięta dlonią i pięcią skurczonymi palcami, jako też to, co się w tej objętości zamknąć może. Ztąd przenośnie bierze się za małą ilość czego, np. trzymać co w garści, garść zboża, garść siana, garść złota, garść albo garstka wojska, garść popiołu, garść prochu, garść piasku.

Rzekłbym żeby był hojnym w życiu, szczodrym w rozdawaniu każdemu, a nie szczypty, ale całą garścią. GORN. — Lepsza jest jedna garść z pokojem, niż obie ręce pełne, z pracą i udrczeniem myśli. Wuj. — Kto zmierzył garścią wody, a niebiosą piędzą zważył? Wuj. Izai. 40. Wy z złotych kubków pijecie, a on się garścią według potrzeby, wody napił. SKAR. — Z garstką na tłumy uderza. NIEMC.

I nadzieje me pospołu

Już zebrane w garść popiołu. BRODZ.

Garsteczki piasku nie rzuci na oczy. MICK.

PRZYGARŚĆ jest garść podwójna, to jest garści obu rąk w jedno złożone. Ztąd przygarścią i to zowie się co się w nich zawiera, np. przygarść mąki, zboża. Ale używa się tylko w znaczeniu właściwem.

LAPA (słowiań. i ros. лапа, czesk. dlapa) właściwie jest noga zwierząt mających pazury, np. psa, niedźwiedzia, lwa i t. p. Lecz w języku gminnym bierze się w znaczeniu ręki, jako wyraz pogardliwy. Bić w łapę, znaczy to samo, co w dłoń.

Mówi się: wziąć kogo w swoje łapy, lizać komu łapy (t. j. nadskakiwać z upodleniem).

Podobno jako niedźwiedź łapę lizać muszę. J. KOCH. — Łapy u niedźwiedzia. J. KOCH.

Religija. wiara. wyznanie.

W ogólności przymierze Boga z ludźmi, pod trzema warunkami, to jest: żeby go czcili jako swojego stwórcę; żeby go kochali jako Ojca w niebie; i żeby wołą Jego mieli za najświętsze prawo dla siebie.

RELIGIJA (łaciń. *religio* od *religare* związywać, jednoczyć) podług definicyi teologicznej jestto cześć Boża (*cultus Dei*), zależąca na uznaniu nad sobą Jego Wszechmoności, kochaniu Go i poddaniu swojej woli pod Jego święte prawo. W obszerniejszém znaczeniu jestto wpływ Boga na serce ludzkie, który ogrzewając je ciepłem niebieskiem, czyni je źródłem, z którego płyną moralne i święte uczucia; kształci wołą człowieka, ażeby zawsze ku szlachetnym i godnym duszy nieśmiertelnej celom zmierzała; wiedzie go jak za rękę po drodze życia; uzaenia, odradza w duchu i uświęca ludzkość. Ztąd wypływa, że religija jest prawdziwą moralności mistrzynią; podstawą i rękojnią społecznego porządku; ogniskiem duchowego życia jak

człowieka, tak społeczeństwa. Stanowi ona jakby nić, wiążącą serce człowieka z Bogiem, i światem nadziemskim. Zerwij tę nić, a w sercu wygaśnie święty ogień; wyschnie źródło wody wytryskującej na żywot wieczny; a pozostanie tylko to, co zwierzęce, fizyologiczne i ziemskie. Gdzie tedy nie wygasła jeszcze ostatnia religii iskierka; tam musi być przecie coś świętego w sercu. Że ona jest konieczną duszy ludzkiej potrzebą, dowodzi tego sam fakt, iż nie znaleziono na kuli ziemskiej narodu, któryby żadnej zgoła religii nie miał. Istotą jej i gruntem jest to, żeby człowiek chwalił Boga w duchu i prawdzie, to jest: żeby prawo Boże było dla niego najwyższą nauką, bo nauką życia, i żeby serce jego było przybytkiem Boga. Jednak ponieważ człowiek ma nie tylko duszę, ale i ciało; przeto religija bez ofiary, modlitw, obrzędów i w ogólności bez czci zewnętrznej obejść się nie może: tylko że i ta cześć zewnętrzna powinna mieć na celu podnieść ducha ku Bogu; a przemawiając do serca, wywierać wpływ nie tylko na czyny, ale na myśli i uczucia człowieka, a tём samém czynić go lepszym moralnie. Prawda, iż jest wiele fałszywych religij, ale czyż sam zdrowy rozsądek nie mówi, że nie mogłaby być fałszywa moneta, jeśliby prawdziwej nie było. A brak religii w narodzie, lub jej używanie za narzędzie ziemskich widoków, prowadzi za sobą upodlenie ducha, a tём samém demoralizacyą.

Mówi się: religija objawiona, religija chrześcijańska, katolicka, prawosławna, Mojżeszowa czyli żydowska, mahometańska, pogańska, nauka religii, duch religii, znajomość religii, gorliwość o religiją, religija panująca, przyjmować religiją, zasady religii, człowiek bez religii, uczucia religijne, książki religijne, wychowanie religijne.

Naszy (nasi) przodkowie... w rycerskich sprawach wszystek wiek swój trawiając, nie dysputowali o religii. STRYJK. — Nie mają żadnego sumienia, ani religii. WTJ. — Ludzie dobrzy i pobożni, w których sercach zieleni się i kwitnie religija i bojaźń Pana Boga. WTJ. — Gdzie ofiary i kapłana nie masz, tam religii nie masz i Boga tam nie znają. SKAR. Królowie pobożni, o religiją największe staranie mieli. SKAR. — Religija jego państwo (Tedozyusza) trzymała i rozszerzała. SKAR. — Usadzenie rzeczypospolitej najprzedniej się na religii... wspiera. SKAR. — Paganie fundując swoje królestwa, pierwsze prawo o religii i służbie Bożej stawili. SKAR. — Pan Bóg dał Mojżesza... aby ich pierwej religii, to jest wiadomości prawego Boga i służby Jemu powinnej... nauczył. SKAR. — Możem się z ich stateczności przy starych i Ojcowskich Bogach i religii budować. SKAR. — Jaka to ma być religija? czy turecka? czy perska? czy katolicka? o tём ani słowa; niechaj będzie jaka chce. BIRK. — Narod polski religiją Mieczysławowi winien. NAR. — Religija jest poznanie prawe Boga i czci jemu należytej. KRAS. — Nie sprzeciwia się religija czulości. KRAS. — Obowiązki religii przodkują wszystkim innym. KRAS.

Pełn obowiązki religii. KRAS. — Religija nie jest potrzebą Boga, ale potrzebą człowieka. JAN ŚNIAD. — Gruntem szczęścia osobistego i najbezpieczniejszą warownią obyczajów i moralności, jest religija. JAN ŚNIAD. W religii szukał ulgi zbolątemu sercu. KAR. KACZK. — Czyncie dobrze wszystkim ludziom, jakiejkolwiek są religii. STASZYC. — Szkoła nie czująca ożywczego ciepła religii, w żadnej epoce zdrowych owoców przynieść nie może. J. K. PLEB. — Gdzie tylko cząstka naszego własnego serca dotknięta, tam religii nam potrzeba. ZYG. KRAS. — Łatwiej miasto w powietrzu zbudować, niż państwo bez religii. KS. JANISZ. — Na religii stoją społeczeństwa i państwa. SZUJSKI. — Ktoby usiłował szczeplić zasady moralności bez religii, czyniłby jak ten, co sadi drzewo, odciążwszy wprzód od niego korzenie. MSC. GODL.

WIARA (słowiań. i ros. вѣра, czesk. wira) w najobszerniejszym znaczeniu jestto uznanie za prawdę tego, czego kto nie widział, według wyrażenia św. Augustyna: *fides est credere quod non vides*. Jako synonim religii, jestto poddanie rozumu pod powagę boską, czyli uznanie za rzecz niezawodną tego, co Bóg objawił, chociaż to granice naszego rozumu przechodzi. Różnica między wiarą i religiją jest ta: przez wiarę rozum człowieka poddaje się pod powagę Boską; przez religiją serce jego z Bogiem się łączy. Wiara otwierając oczy duszy naszej na świat nadzmysłowy, rozszerza sferę naszego umysłu: bo przez nią, jakby przez teleskop duchowy, człowiek jak na dłoni widzi tę krainę nieśmiertelności, której ziemski wzrok najgłębszego badacza i największego mędrca bez pomocy objawienia nie dojrzy. Religija czyni serce człowieka jakby ołtarzem, na którym wiecznie ogień miłości Bożej goreje; jakby świątynią, w której człowiek przed Bogiem jak syn przed najlepszym ojcem duszę swoją wylewa, i w gorącej modlitwie ku niebu się wznosi. Gdzie jest wiara, tam człowiek nie tylko widzi Boga w jego dziełach, ale jego słowo przyjmuje za prawdę nieomylną. Gdzie jest religija, tam serce nie jest suche i czerze, bo umiłowalo Boga. Wiara przy lasce Bożej oświeca rozum; religija zaś ogrzewa ciepłem niebieskiem i uszlachetnia serce. Wiara przemawiając do rozumu działa na przekonanie; religija przemawiając do serca, działa na uczucie i wolę. Krótko mówiąc wiara — to uznanie prawd, wyższych nad słaby rozum człowieczy; religija — to umiłowanie prawa Bożego i niebieski pokarm dla duszy.

Mówi się: wiara w Boga, w nieśmiertelność duszy (nie zaś religija) wiara w przyjaźń, w dobroć ludzi (nie zaś religija), skład wiary (nie zaś religii), głęboka wiara w świętość religii objawionej, postępować z dobrą, lub złą wiarą. Wiara bierze się w znaczeniu wierności, (nie zaś religija).

Mówi się: wiara chrześcijańska, katolicka, prawosławna, żydowska, mahometańska; artykuł wiary, opowiadać wiarę, przyjąć wiarę, cier-

pieć za wiarę, umierać za wiarę. Przenośnie patrzeć okiem wiary, unosić się na skrzydłach wiary, duch wiary.

Widzisz iż wiary wszędzie między ludźmi mało. REJ. — Bracie nie chcę się z tobą w rzecz wdawać o wierze. J. KOCH. — Przyjęli wiarę chrześcijańską. J. KOCH. — Nie sama wiara, ale i dobre uczynki są potrzebne. WUJ. — A zakwitnie wiara... i ukaże się prawda, która przez tak wiele dni była bez pożytku. WUJ. 4. Ezdr. — Wiara twoja ciebie uzdrowiła. WUJ. — Taką filozofią Apostoł potępia, która wiarę chrześcijańską wywrócić usiłuje. WUJ. — Wiara jest słowom Boskim mocne przyzwolenie a pewność, iż to, co Bóg mówi, prawda jest niepochybna. SKAR. Wiara na samym się Bogu wspiera, w którym człowiek wszystkę myśl, i serce i nadzieję swoją nieomylną pokłada. SKAR. — Ci ludzie... Boską moc rozumem swoim mierzą i przetoż nie tylko wiarę, ale i rozum tracą. SKAR. — Tak na niewidome rzeczy wiarą patrzył, jakoby je na oko widział. SKAR. — Wiara jest jako dusza i żywot i ustalenie tych rzeczy, które nam P. Bóg obiecał. SKAR. — Panom swoim wiary dochować nie umieją, którzy ją Bogu zmienili. SKAR. — Wiara dar jest niebieski od Boga. SKAR. — Wiara nasza na słowie się Bożem wspiera. SKAR. — Z mlékim wiarę i bojaźń boską wyszał. SKAR. — Katolicka wiara bardzo pilnie pokory i posłuszeństwa ku starszym naucza, uczni swoje zowie synami posłuszeństwa. SKAR. — One (dziatki) mają swoją wiarę przez chrzest od Duchu Ś. wlaną, i już na sercu mieszkającą, którą zowią *fidem habituałem*, to jest: na duszy przypojoną. SKAR. — A cóżby to za wiara była, gdyby wszystko odkryte zmysłom miała? SKAR.

Kląknawszy dziękowała Bogu (Jadwiga św.) że takiego

Zrodziła, który godzien był za wiarę umrzeć. OPAL.

Niech nad rozumem żywa wiara tryumfuje. JAN GROTK. XVII wieku. Starsza Słucka fara, niż kalwińska wiara. Przysł. — Sen mara, Bóg wiara. ŻEGL. —

Ten obrazek młodzieniec nosił pobożnie na piersiach,

Dziś Litwince darował, gdy ją do wiary nawracał. MICK.

Jam wierze ojców do skonania wierny. POL. — W wierze ojców moich, w której się urodziłem, dotrwam do końca. KRASZ.

Bądź naszym wodzem, święty Stanisławie,

A my i na śmierć pójdziemy za wiarę. A. S. KRAS.

WYZNANIE ściśle biorąc znaczy, że kto nietylko nie tai się ze swoją wiarą, ale się przy niej jawnie i stanowczo oświadcza, chociażby mu przyszło, jak za czasów męczeńskich, krew za nią przelać. Ztąd i sumnaryczną treść wiary nazwano jej wyznaniem. Gdy zaś protestanci w XVI wieku ułożone dla swoich zwolenników artykuły nazwali też konfessją, czyli wyznaniem; zaczęto tym wyrazem odróżniać od siebie naprzód chrześcijańskie, a potem i niechrześcijańskie wierzenia. Wyznanie tedy od religii tém się tylko różni, że w jednej

religii kilka wyznań być może. Nie będzie przeto żadnej różnicy czy powiemy że kto jest tej lub innej religii; czy tego, lub innego wyznania. Utworzony zatem przed kilkunastu laty wyraz bezwyznaniowość wyraża, w sposób niby mniej rażący, to samo co irreligija, którą nie już kościół, ale głęboki nasz myśliciel JAN ŚNIADECKI na równi z fanatyzmem i zabobonem, uważał za jedno z trzech okropnych obląkań umysłu ludzkiego.

Prawie na tysiąc sekt, i różnych a sobie przeciwnych wiar, swoje wyznania rozdzielili. SKAR. — Znając go być wielkim filarem katolickiego wyznania, mocą go wygnali. SKAR. — Wielki obrońca wiary... niedobry mur wyznania katolickiego. SKAR. — To jest wyznanie Apostolskie. SKAR. Massylon i Bossuet są i będą zawsze ozdobą i zaszczytem katolickiego kościoła, do czego ich wyniósł talent kaznodziejski i ta zadziwiająca wymowa, z jaką się żadne inne wyznanie pochwalić nie może. JAN ŚNIAD.

Religijność, patrz: pobożność.

Relikwie, patrz: szczątki.

Reorganizować, patrz: odmieniać.

Reparować, patrz: poprawiać.

Reputacya, patrz: sława.

Restytucya, patrz: nagroda.

Reszta, ostatek, pozostałość.

RESZTA (z łacińskiego *restantia* w dawnej polszczyźnie mówiło się reszt, co teraz wyszło z użycia) oznacza to, co pozostaje po odjęciu od czego pewnej ilości, lub części; albo też po odjęciu jednej liczby od drugiej, np. reszta pieniędzy, reszta zboża, reszta długu, reszta czasu; liczba dzieli się bez reszty, zdawać resztę z rubla.

Obiorę na resztę dni moich biedę, do której przywykłem. KOLLAT. — Z tobą resztę dni pędzić będę. NIEMC. — Resztę rozdzielono między wierzycieli. MICK. — Słońce krwawo zachodzi, z niem reszta nadziei. MICK. Reszta ich wojska poległa. MICK.

OSTATEK (słowiań. остатокъ, ros. остатокъ, czesk. ostatek) oznacza tę ostatnią cząstkę, po której już nie więcej nie pozostaje. Resztą może się nazwać połowa, a nawet większa część; ostatkiem zaś tylko ostatnia cząstka.

Mówi się: gonić ostatkiem (t. j. być blizkim wydania ostatniego grosza). Ostatkami zowią się dni zapustne, to jest trzy ostatnie dni zabaw, przed wielkim postem.

Ostatek Bogu porucz. J. KOCH. — Wziąwszy ostatki, dał im. WŁJ. — Kończył ostatek dni swoich. SKAR. — Ostatek onej drogi łatwo odprawił. SKAR. — Ostatki tego narodu tak starego i po świecie szeroko rozkwitnionego potracicie, i w obcy się naród, który was nienawidzi, obróćcie. SKAR. — Czyni, co dobry rozum i potrzeba wyciąga: a ostatek i powo-

dzenie wszystko, Panu Bogu odlecaj. SKAR. — Przyszedł niestatek i wziął ostatek. RYS.

Poglądasz na me ręce, rychło jakim datkiem

Wesprę cię, już goniącą majątku ostatkiem. KARP.

POZOSTAŁOŚĆ (czes. pozostałost) oznacza to, co po kim lub po czém, jako ślad bytności pozostało.

Rezonować, patrz: dowodzić.

Robić, czynić, pracować, tworzyć, działać, sprawić, skutkować, oddziaływać.

Ogólne wyobrażenie zajmować się czém używając sił fizycznych, albo moralnych.

ROBIĆ (od słowiań. робѣ i рабѣ niewolnik, ros. работать, czesk. robiť) pierwiastkowo znaczyło zajmować się pracą fizyczną, którą przesąd klasy uprzywilejowanej uważając za poniżającą, zostawiał wyłącznie sługom i poddanym. Ztąd robotnik, robocizna, robocezy. W dzisiejszym stanie języka słowo robić stosuje się i do prac umysłowych, np. zrobić plan, projekt, robić dobrze i źle, robić komu przyjemność lub przysługę, robić szkodę; robić co byle zbyć, od niechcienia, jak za napaść, jak za pańszczyznę. Ale nie polskie jest wyrażenie: głowa mi źle robi (zamiast boli); on sobie z tego nie nie robi (zamiast: nie dba o to).

Jeśli kto nie chce robić, niech też nie jé. WUJ. 2 Tessel. 3. 10 —

Rób ręką swą żebyś i drugiemu, który zarobić nie może, udzielił mógl. SKAR. — Kto robi, ten się dorobi. КНАР. — Robić z muchy słonia. Przysł. I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu. Przysł. — Pół spał, a pół nie nie robił. КРАС. — Nikomum źle nie zrobił, ani mnie nikt dobrze. KARP. — Róbcie sobie co chcecie. НИМС.

Po tem wyższego męża poznać można w tłumie,

Że on to tylko zawsze zwykł robić, co umie. МІСК.

Z opieki nie wypuścił, aż człowiekiem zrobił. МІСК.

Ale z tej pociechy

Zrobię Bogu ofiarę za me dawne grzechy. МІСК.

CZYNIĆ (ros. чинить, naprawiać czesk. czyniť) znaczy używać sił moralnych, ażeby co się stało. Różnica między słowem czynić i robić na tém zależy: że czynić nigdy się nie stosuje do rzeczy materialnych, a robić stosując się do pracy fizycznej, może być niekiedy i do moralnych rzeczy zastosowane.

Gorzej bez wątpienia jest nie chcieć dobrze czynić, niż nie umieć. GORN. Nie mamy czynić złych rzeczy, aby przyszły dobre. WUJ. Rom. 33. — Co chcecie żeby wam ludzie czynili, toż i wy im czyńcie. WUJ. — Nie odkładaj do jutra, gdy dziś dobrze uczynić możesz. SKAR. — Nic człowiek tak boskiego nie ma, jako gdy drugim dobrze czyni. SKAR. — Mało na tém iż przestaniemy źle czynić, jeśli dobrze czynić nie poczniemy.

SKAR. — Jakobym się najadł i ubogacił, gdy komu co dobrego uczynię.

SKAR. — Jakobym nie nie jadł, gdym nikomu nic dobrego dziś nie uczynił.

SKAR. — Nic tak własnego Panu Bogu nie jest, jako ludziom wszystkim dobrze czynić: i kto taki jest, boskie naśladowanie i obraz na sobie nosi.

SKAR. — Złemu gdy dobrze czynisz, często się do dobrego przywodzi.

SKAR. — Daruj mi Panie cierpliwość i łaskawość ku przeciwnikom moim; abym im źle nie czynił, ale dobrém za źle oddawał.

SKAR. — Nie w sobie człowiek nie ma bardziej boskiego jak dobrze czynić.

BRK. — Lepiej złym przy dobrych dobrze czynić, niż dobrym dla złych ujmować.

KNAP. — Niewiadomość grzechu nie czyni.

RYS. — Co czynisz, czyn mądre, a patrzaj końca.

PRYSŁ. — Wiele ten czyni, co musi.

PRYSŁ. — Broda mędrcem nie czyni.

PRYSŁ. — Co tobie nie miło, drugiemu nie czyni.

PRYSŁ. — Nie czyni przez drugich, co sam przez siebie uczynić możesz.

KRAS. — Na to jesteśmy w górze, żeby dobrze czynić.

MORAW. —

PRACOWAĆ (czes. pracovatj) znaczy używać z pewnym natężeniem

sił fizycznych, albo moralnych, nie dla zabawy, ale dla jakiejś mniej

więcej pożytecznej czynności.

Mówi się: pracować ciężko, pracować w pocie czoła, pracować od

rana do nocy, pracować jak wół, pracować około roli, pracować głową,

pracować nad samym sobą, pracować dla dobra kraju, pracować

w winnicy pańskiej.

Obaczcie, żemci nie sam sobie pracował, ale wszystkim szukającym

prawdy. WUJ. — Kto nie pracuje, ten niechaj nie je.

WUJ. — Przez całą noc pracując nieśmy nie utowili.

WUJ. — Przypatrzcie się lilijom polnym, jako rosną, nie pracują, ani zną.

WUJ. — W winnicy pańskiej pracował.

SKAR. — Dorabiać się, pracować rękoma własnymi.

KŁON. — Pracować na kawałek chleba.

KRAS. — Uczeni ludzie głową pracują.

KRAS. — Jak wół pracował.

ZYG. —

Pracowały dwie głowy klejąc kilka słówek,

I zrobiły to razem, coby mógł półgłówek. Epig.

TWORZYĆ (słowiań. творити, ros. творить, czesk. tvořiti) nadawać cze-

mu byt i życie potęgą własnego ducha; i ztąd wysnuwać myśli z wła-

snej głowy i w zmysłowe obrazy je wcielać, czyli dawać im życie,

np. tworzyć światy, tworzyć systemata.

Starzec dziecinną mowę znowu tworzy sobie. GROCHOW. — Nie twoja

wina żeś głupich natworzył.

KRAS. — On sam (geniusz) tworzy dzieła

godne wieków. ДМОЧ. — Gdzie nie masz ani nowej rzeczy, ani nowej

myśli, ani nowego obrazu i poruszenia, tam nowego wyrazu tworzyć się

nie godzi. JAN ŚNIAD. — Rozum tworzy sobie wyobrażenia ogólne.

CYAN. — Tworząc nótę żalną tej smutnej piosenki

O żołnierzu tułaczu. МИК.

DZIAŁAĆ (ros. дѣйствовать dawniej znaczyło to samo co robić (słow.

дѣлати, ros. дѣлать). Dziś to znaczenie wyszło z użycia i działać

znaczy rozwijać czynność moralną; wprowadzać w ruch siły, środki, sprzężyny, ażeby co się stało; a ze sfery myśli i słowa, przeszło w sferę czynu. Pod względem fizycznym znaczy: moc swoją wywierać, albo skutek sprawiać.

Mówi się: działać na umysł, na imaginacyą, na massy; działania wojenne, armija działająca. Słońce działa, lekarstwo działa, machina działa, telegraf działa, (nie można powiedzieć: robi, czyni, albo pracuje).

To było trzeba działać, i owego nie opuszczać. WUJ. — Nie dla próżnych okrzyków działa wielka dusza. KRAS. — Nie odkładaj do jutra, co dziś zdziałać możesz. KRAS. — Nie mówić, Bracia, lecz działać przystoi. KRAS.

SPRAWIĆ, SPRAWIAĆ i SPRAWOWAĆ znaczy uczynić co za swoją albo cudzą sprawą, to jest: albo sam do tego rękę przykładając, albo też wywierając wpływ, łożąc koszta i t. p. np. sprawić ucztę, wesele, suknie; sprawić przyjemność, przykrość; sprawić komu łąźnię. Sprawować urząd, poselstwo (t. j. pełnić przywiązane do nich obowiązki).

Sprawił gody małżeńskie synowi swemu. WUJ. — Przez nie, wszystko, przy boku je swym zawždy mając, sprawował. SKAR. — Nie zbywaj starej sukni, póki nowej nie sprawisz. RYS. — Gniewając się, nie wiele sprawisz. KNAP. — Stryjasek myśli wkrótce sprawić ci wesele. MICK. — **SKUTKOWAĆ** znaczy sprawiać skutek czyli działać tak, żeby skutek działania nastąpił, np. lekarstwo skutkuje, środki użyte skutkują.

Rady uczonych nie wiele skutkują. MODRZ.

ODDZIAŁYWAĆ znaczy działać w kierunku przeciwnym sile, ażeby ją zrównoważyć, albo jej działanie mniej skuteczném uczynić. Gdzie tedy niema dwóch sił przeciwnych, tam może być działanie, nie zaś oddziaływanie.

Robocizna, patrz: praca.

Roboczy, patrz: pilny.

Robota, patrz: praca.

Robotnik, pracownik, współpracownik, rzemieślnik, wyrobnik, czeladnik, parobek, najemnik.

W ogólności człowiek z pracy żyjący.

ROBOTNIK (ros. работникъ, czesk. robotnik) ściśle biorąc oznacza człowieka, który fizycznie po całych dniach pracuje. Niekiedy jednak stosuje się i do rzeczy moralnych.

Oto zapłata robotników, którzy żęli pola wasze, woła na was. WUJ. — Żniwo wielkie, ale robotników mało. WUJ. — Zawołaj robotników i oddaj im zapłatę. WUJ. — Godny jest robotnik zapłaty swojej. WUJ. — Dobieżał kresu swego szczęśliwy robotnik. SKAR. — Pracy i cierpienia nie żałuj wierny robotniku i naśladowco Chrystusów. SKAR. — Nieprzepracowany robotnik. SKAR.

PRACOWNIK oznacza człowieka, który z zamiłowaniem oddaje się pracy mianowicie umysłowej, np. pracownik w winnicy pańskiej.

WSPÓLPRACOWNIK oznacza tego, który wspólnie z innymi nad jednym dziełem pracuje, lub swojemi pracami do niego się przykłada, np. współpracownik pisma peryodycznego.

Byłem świadkiem i współpracownikiem robót Komisji Edukacyjnej.

KOŁŁAT.

RZEMIEŚLNIK jest człowiek, którego profesją jest jakie rzemiosło, np. kowal, stolarz, szewc, krawiec i t. p.

Bractwa albo cechy, które rzemieślnicy między sobą zachowują. **HERBERT.** — Dobry rzemieślnik z łada czego uczyni co dobrego. **KNAP.** — Rzemieślnikami miasta stoja. **KNAP.**

WYROBNIK mówi się o człowieku, który nie mając ani własności nieruchomości, ani sposobu do życia, ani stałego zatrudnienia, ciężką pracą fizyczną ledwie na utrzymanie zarobić może.

CZELADNIK oznacza rzemieślnika, który jeszcze tytułu majstra nie ma; lecz jako podmajstrzy w cudzym warstacie pracuje.

Po odbytej wędrowce, gdy w którym mieście czeladnik zechce ośieść. **AN. ZAM.** — Uczeń u majstra, po wyjściu terminowania zostaje czeladnikiem. **AN. ZAM.**

PAROBEK jest rocznie umówiony robotnik do odbywania prostych gospodarskich robót.

Posłał swego parobka po żyto. Akta Warec. 1420. — Przykazał Booz parobkom swoim, mówiąc: by też i żąć z wami chciała. **WUJ.** — Parobek ma być troskliwy... około pługa, sochy, cepów i t. d. **KLUK.**

NAJEMNIK jest ten, który najmuje się na robotę czy na dzień, czy na czas dłuższy, nie biorąc na siebie żadnych innych zobowiązań.

Najemnik, który nie jest pasterzem. **WUJ.** — Najemnik bez roboty.

SKAR. — Jako dzienny najemnik, cały dzień robiący, czeka wieczora. **SKAR.**

Rocznicą, obchód.

Dzień do którego przywiązana jest jakaś pamiątka.

ROCZNICA jest dzień doroczny, w którym co pamiętnego zaszło, np. rocznica urodzin, ślubu, śmierci, czterechsetletnia rocznica urodzin **KOPERNIKA.**

Panowie wiele wspaniale rocznicę narodzin obchodzą. **KRAS.** — To rocznica, czułości mojej i pożądana i miła. **KRAS.** — Mowa w dzień rocznicy otwarcia towarzystwa do ksiąg elementarnych Piramowicza. — Obchodziliśmy rocznicę narodzin Zbawiciela naszego. **WORON.**

OBCHÓD oznacza uczenie publiczne jakiej pamiątki religijnej, narodowej, lub familijnej, np. obchód uroczystości, pogrzebu, rocznicy, mowa na obchód pamiątki.

Wszystek pogrzebu Pana tego obchód był przystojny Tarnowskiemu.

ORZEC. — Chrześcianie pamiątki męczenników nabożnemi obchodami

święcą. WUJ. — Na stoletni obchód zwycięstwa Jana IIIgo pod Wiedniem wiersz KNIAŻNINA. — Patrz jak skromny jest obchód żebraka pogrzebu.

AN. GOR.

Ród, rodzeństwo, rodzina, patrz: familija.

Rodowity, patrz: ojezysty.

Rodak, patrz: ziomek.

Rodzaj, gatunek.

RODZAJ jestto odrębny dział istot lub rzeczy, który rozpadając się na rozmaite gatunki, zachowuje w każdym z nich swoje główne cechy.

Mówi się: cały rodzaj ludzki, rodzaj zwierząt, rodzaj życia, rodzaj pracy, rodzaj poezyi, rodzaj malarstwa. -

Kto wyliczyć może

Wszystkie rybne rodzaje, które żywi morze? J. KOCH.

Żadnej w tym rodzaju nie ogłosił pracy swojej. ST. POR. — Różne są śmierci rodzaje. MICK.

GATUNEK (niem. *Gattung*) jestto jedna z odnóg rodzajowych, która zachowuje główne cechy, wykazujące wspólność pochodzenia: ale ma pewną charakterystyczną odmianę, pewny odcień, który go od innych wyraźnie odróżnia. Rodzaj jeden gatunków może mieć wiele. Rodzaj pozostaje zawsze ten sam; a gatunki mogą się zmieniać, albo i nowe powstawać. Pies jestto rodzaj; a gatunkami jego są: chart, wyżeł, pudel, brytan i t. p. Sukno może być gatunku lepszego, lub gorszego (nie zaś rodzaju). Mówimy: rodzaj męski i żeński (nie zaś gatunek).

Trojaki gatunek psów znajdujemy. TRZYC. — Trawy jest wiele gatunków. SYREN. — Różne gatunki ziemi. KLUK. — Z wicin bierze ziarna w najlepszym gatunku. MICK.

Rodzony, przyrodni,

RODZONY (ros. *родной*) mówi się o braciach i siostrach urodzonych z jednego ojca i matki. Ci stanowią pierwszy stopień pokrewieństwa. Dzieci urodzone z dwóch braci zowią się stryjeczniemi. Urodzone z dwóch sióstr, lub też z brata i siostry zwiemy cioteczniemi. Ci stanowią drugi stopień pokrewieństwa.

Leliwa rodzona siostra tym innym herbom była. ORZECH. — Żyjąc z nami z rodzoną Bracią swą. ORZECH. — Bracia królowej Barbary, Mikołaj Kancelarz — Stryjeczny, a Wojewoda Trocki — rodzony. GORN. — Najświętsza Panna Siostry inne nie rodzone, nie z jednej matki ani ojca mieć mogła i miała. SKAR. — W piśmie świętém zowią się bracią nietylko rodzeni, albo od dwóch sióstr, ale i dalszy. SKAR. — Rodzoniutki braciszek owego węża. MICK. — Dzień dzisiejszy podobny był do wczorajszego jak brat rodzony. KRASZ.

PRZYRODNI mówi się o braciach i siostrach urodzonych z jednego ojca, a nie z jednej matki; lub z jednej matki a nie z jednego ojca. Liczą się jednak oni w pierwszym stopniu pokrewieństwa tak jak rodzeni.

Rodzajny, patrz: żyzny.

Rodzeństwo, patrz: familija.

Rodzic, patrz: ojciec.

Rodzica, patrz: matka.

Rodzimy, patrz: wrodzony.

Rodzina, patrz: familija.

Rodziny, patrz: ojezysty.

Rohatyna, patrz: kopija.

Roić, patrz: myśleć.

Rokować, patrz: obiecywać.

Rola, patrz: pole.

Rolnictwo, gospodarstwo, agronomia.

ROLNICTWO znaczy uprawę roli w tym celu, ażeby posiane na niej ziarno wielokrotny owoc przyniosło. Jestto najbliższe natury i najpierwsze obok pasterstwa zajęcie rodu ludzkiego. Biblia odnosi je do pierwszych wieków świata, bo już Kain nazwany jest oraczem. Na dwa tysiące lat przed Chrystusem, kiedy Józef w Egipcie przez siedm lat urodzajnych robił zapasy zboża, to już było upowszechnione rolnictwo. U Mojżesza już jest prawo o zbieraniu zboża i odpoczywaniu ziemi. U ludów Aryjskich rolnictwo nietylko znajome było; ale Zend Awesta zowie świętym człowieka, który się uprawą roli zajmował. Słowianie w czasach przedhistorycznych byli przeważnie narodem rolniczym. Co się najwyraźniej odbiło w naszym języku, który nietylko jest niezmiernie bogaty w wyrazy rolnicze, ale one wszystkie są czysto słowiańskiego pochodzenia. W rękopismie królodworskim zachowało się podanie o plugu Przemysława, a w Słowie o półku Igora znajdujemy prawdziwie rolniczy i w żadnym języku nie spotykany obraz:

Na Niemidze trupy ścielą jak snopy,
Kładą żywot na toku,
Młóćą stalowemi cepami,
Wieją duszę z ciała.

TOMASZEWSKI napisał poemat pod tytułem: Rolnictwo.

GOSPODARSTWO (czes. gospodarstvi od gospodarz t. j. głowa domu) ma znaczenie bardzo obszerne, bo obejmuje wszystko co do utrzymania domu należy, to jest: cały porządek, czeladź, stół, kuchnię, spiżarnią, oborę, ogrody i t. p. Rolnictwo tedy jest tylko jedną jego gałęzią.

Mówi się: gospodarstwo domowe, wiejskie i miejskie, męzkie i kobiece, gospodarstwo trzypolowe, płodozmienne; gospodarstwo krajowe, leśne, rybne, osiąść na gospodarstwie, zajmować się gospodarstwem, znać się na gospodarstwie, wzorowe gospodarstwo, narodowe gospodarstwo.

Nowe zaczynać gospodarstwo. J. KOCH. — Co męczyzna siłą a dzielnością swoją majątności przybawi; to białogłowa gospodarstwem i pilnością w dobrej mierze zachowa: za co nie mniejszej pochwały godna. GORN. Piotra Krescentyna księgi o gospodarstwie tłumaczone przez Trzycieskiego. fol. 1549. — Domowe gospodarstwo. SKAR. — Opuszcili domy, gospodarstwo, czeladkę. SKAR. — Gospodarstwo, kłopotarstwo. Przysł.

Gospodarstwo, węzłowate słowo:

Nie wnet będzie, co rzeczesz, gotowo. RYS.

Gdzie nie masz porządku, tam nie masz gospodarstwa. KRAS. — Zając się gospodarstwem, albo interesem. MICK. — Gospodarstwa, obaczysz jak ja się wyuczę. MICK.

AGRONOMIA (z greck.) jestto nauka podająca prawidła umiejętnej uprawy roli. Uczyć się agronomii, znać agronomią, pisać o agronomii, wykladać agronomią.

Rolnik, patrz: kmieć.

Roślina, kwiat, ziele, chwast, drzewo, krzew.

ROŚLINA (czes. rostlina od rość) wyraz najogólniejszy, obejmujący jedno z trzech królestw natury, mające niższą od zwierząt organizacją. Roślinami tedy zwiemy: drzewa, krzewy, zioła, zboża, trawy, mchy.

Mówi się: układ roślin, opisanie roślin, rośliny pastewne, okopowe olejne, farbiarskie, lekarskie, włókniste i t. p.

Roślin potrzebnych utrzymywanie. KLUK. — Opisanie roślin w Wielkiem X. L. JUNDZILL.

KWIAT (słowiań. i ros. цвѣтъ, czesk. kwět) ściśle biorąc oznacza samą koronę i kielich rośliny, ze słupkami i pręcikami. W pospolitem jednak użyciu kwiatami zwiemy te rośliny, które kwitnąc, mają piękne barwy, lub zapach. Bierze się i w znaczeniu przenośnym. Kwiaty polne, ogrodowe, pełne, siać, sadzić, pielęgnować kwiaty, rwać kwiaty, kwiat się rozwija, więdnie, opada, wieniec z kwiatów, kwiat młodości, kwiat rycerstwa, kwiaty wysłowienia.

Ja kwiat polny i lilija padolna. WUJ. — Uschła trawa i kwiat opadł. WUJ. — Był ten młodym, a gdzie teraz kwiat młodości jego? SKAR. — Każda tu radość jako kwiat usycha, i jako trawa pod kosą się wali. SKAR. Gdy się we wszelkie szczęście ludzkie jako lilija i róża rozkwitnęła, owo zły wiatr na miękki, wonny i wszystkiemi farbami ozdobiony kwiat uderzył; i uwiadł, i usechł, i ozdoba jego upadła. SKAR. — Ludzie jako kwiaty, rozwinają się rano, a w wieczór ich nie masz. JABL. — Kwiat gdy ostra kosa zetnie, prędko usycha. JABL. — Każdy się kwiat rozwija. NAR. Bujno rośnie, odludnie kwiat stepowy ginie. MALCZ.

ZIELE (słowiań. i ros. зелье, czesk. zeli) w liczbie mnogiej zioła, bo dawniej mówiło się zioło, w XVI wieku oznaczało wszelkiego rodzaju rośliny.

Tak Spyczyński pisze: O ziołach tutecznych. Dzisiaj używa się mianowicie na oznaczenie roślin lekarskich, np. zbierać zioła, leczyć ziołami, pić ziółka. Lecz w języku ludowym, do którego wyraz roślina nie przeszedł, ziele w dawnym znaczeniu pozostało. Zielskiem z pogardą nazywamy rośliny samorodne a bujno rosące, które zanieczyszczają ogrody, jak np. pokrzywa, łopian, marchewnik, bylica i t. p.

Wyszedł w pole, aby narwał ziół polnych. LEOP. — Znam cię ziółko, żeś pokrzywa. J. KOCH. — Niech płynie jako rosa wymowa moja: jako deszcz na ziele, a jako kropla na trawę. WUJ. — Każdy człowiek ziółkiem, każdego chwala i szczęście jako kwiat polny: uszło ziółko i spadł kwiat, gdy wiatr od Boga wionął. SKAR. — Nie w każdym ogrodzie to się ziółko rodzi. RYS. — Paś się trawką, ziółkami, w polu i ogrodzie. KRAS. —

Wieśniaczki dziś na ołtarz Matki Zbawiciela

Niosą piérwszy dar wiosny, świeże snopki ziela. MICK.

CHWAST oznacza wszelkiego rodzaju zielska, które nie siane rosą na grzędach, lub między zbożem zanieczyszczając je, albo i zagłuszając, np. kąkol, świerzop, oset, rzepak i t. p. Między zielskiem a chwastem ta tylko jest różnica, że zielsko używa się pospolicie, a chwast w języku ludowym prawie jest nieznan.

Mówi się: chwastem zarosły, z chwastów oczyścić.

Trzeba aby około młodego drzewka chwast nie rósł. REJ. Od tego Pan Bóg rodzice daje, aby z nich skłonności złe, jako z roli chwasty wykorzeniali. SKAR.

By nie mróz na złe pokrzywy,

Bylby ten chwast zawsze żywy. RYS.

Lotrowskie te chwasty i kąkole... wykorzenił do szczętn. BIRK. — Zamiast zboża wszedł kąkol, i chwast się urodził. KRAS.

DRZEWO (słowiań. древо, ros. древо, czesk. dřevo) jestto ogólna nazwa roślin tworzących pień, który dochodzi do znacznej nieraz wysokości i grubości, np. dąb, sosna, jodla, wierzba i t. p.

Mówi się: drzewo opałowe, budowlowe, towarne, masztowe, ścinać drzewo, rąbać drzewo, drzewo owocowe, drzewo wiadomości złego i dobrego. W Słowie o pólku Igora spotykamy piękne wyrażenie: drzewo myśli.

Nie może dobre drzewo owoców złych rodzić. WUJ. — Te wysokie drzewa więcej wiatrom mocnym podległy. SKAR. — Różga od drzewa odcięta, wnet umiera, i rzeczka bez źródła wnet usycha. SKAR. — Na pochyle drzewo i kozy skaczą. KNAP. — Jakie drzewo, taka kora; jaka matka, taka córka. Przysł. — Skrzypiące drzewo dłużej stoi. Przysł. — Każde drzewo ma swego robaka. KRAS.

KRZEW jest gatunkiem roślin drzewiastych, które rosą krzakami, i nie wysoko od ziemi odrastają, np. porzeczeki, agrest, berberys i t. p.

Drzewo jeden tylko pień, krzewy zaś więcej ich pospolicie z korzenia wydają. KLUK.

Gdzie między krajowemi umieszczone drzewy,

Są z Libanu, z Atlasu, z Antypodów krzewy. TRĘB.

Drzewa i krzewy liśćmi wzięły się za ręce. MICK. — Tratają łąki, i niszczą krzewy. BOH. ZAL.

Rosły, patrz: wysoki.

Równina, patrz: powierzchnia.

Równy, podobny, wykapany, jednaki, jednostajny, równenny, analogiczny.

W ogólności mający jednakowe cechy, lub rysy.

RÓWNY (słowiań. равный, ros. ровный, czesk. rovný) znaczy mający wszystkie cechy jednakowe, to jest: taką samą jak drugi miarę, wagę, siłę, objętość, wiek, wzrost i t. p. np. równa długość lub szerokość, równa odległość, równe sumy, podzielić co na dwie części równe, nie mieć sobie równego, iść do równego działu, równy w obliczu Boga, równy w obliczu prawa. Nazywamy też równem to, co nie jest w jednym miejscu grubsze, a w drugim cieńsze; albo też co nie ma dolów, wznórków, chropowatości; ale w tém znaczeniu równy jest synonimem gładkiego.

Ani po nim kto powstał jemu równy. BIEL. ZOF. Pisow. dzis. — Stara przypowieść: iż równy równego zawždy bardzo rad widzi. REJ. WIZER. — On nasz sławny i wiecznej pamięci hetman, Fabiusom i Scypionom równy, pan Jan Tarnowski. ORZECZ. — Równi plewom, które się walają przy ziemi. J. KOCH. — O Panie! który nie masz nie równego sobie. J. KOCH. Równego jeden cierpieć nie umiał, a drugi wyższego. J. KOCH. — Równych intrat nie mając, równym mu być chce. SKAR. — By to, co dzie się sobie równych postanowi, jeden imże równy abo jeszcze niższy rozparać miał, światby nigdy rządu nie miał. SKAR. — Urody była takiej, iż jej w piękności żadnej równej nie było. SKAR. — Mało sobie równych towarzyszków w tej mierze miał. SKAR. — Twórcą swoim gardzić i jemu równi być chcieli. SKAR. — Równego jemu na ziemi nie masz. SKAR. — Szlachcic na zagrodzie, równy Wojewodzie. Przysł. — Któremu równego nie miała Polska. OPALIŃ. — Nie widziałem nic temu przepychowi równego. KRAS. — W porządku natury wszyscy ludzie są równi. KRAS. — W równym on ze mną wieku. DMOCH. — Równego nic nie mają dzieje. TRĘB. — Któż był w lasach litewskich Rejtanowi równym? MICK. — To zaszczyt, jakiemu równego nie ma podobno na świecie. STAN. TARN.

PODOBNY (słowiań. подобный, ros. подобный, czesk. podobný) mówi się o osobach, lub rzeczach, mających niektóre tylko cechy jednakowe, czyli tak zbliżających się do siebie pod względem formy, składu, własności lub rysów, że na sam widok jednej przypomina się druga. Mogą być tedy osoby lub rzeczy podobne do siebie, ale nie równe.

Tak Spyczyński pisze: O ziołach tutecznych. Dzisiaj używa się mianowicie na oznaczenie roślin lekarskich, np. zbierać zioła, leczyć ziołami, pić ziółka. Lecz w języku ludowym, do którego wyraz roślina nie przeszedł, ziele w dawnym znaczeniu pozostało. Zielskiem z pogardą nazywamy rośliny samorodne a bujno rosące, które zanieczyszczają ogrody, jak np. pokrzywa, łopian, marchewnik, bylica i t. p.

Wyszedł w pole, aby narwał ziół polnych. LEOP. — Znam cię ziółko, żeś pokrzywa. J. KOCH. — Niech płynie jako rosa wymowa moja: jako deszcz na ziele, a jako kropla na trawę. WUJ. — Każdy człowiek ziółkiem, każdego chwata i szczęście jako kwiat polny: uszło ziółko i spadł kwiat, gdy wiatr od Boga wionął. SKAR. — Nie w każdym ogrodzie to się ziółko rodzi. RYS. — Paś się trawką, ziółkami, w polu i ogrodzie. KRAS. —

Wieśniaczki dziś na ołtarz Matki Zbawiciela

Niosą piérwszy dar wiosny, świeże snopki ziela. MICK.

CHWAST oznacza wszelkiego rodzaju zielska, które nie siane rosą na grzędach, lub między zbożem zanieczyszczając je, albo i zagłuszając, np. kąkol, świerzop, oset, rzepak i t. p. Między zielskiem a chwastem ta tylko jest różnica, że zielsko używa się pospolicie, a chwast w języku ludowym prawie jest nieznan.

Mówi się: chwastem zarosły, z chwastów oczyścić.

Trzeba aby około młodego drzewka chwast nie rósł. REJ. Od tego Pan Bóg rodzice daje, aby z nich skłonności złe, jako z roli chwasty wykorzeniali. SKAR.

By nie mróz na złe pokrzywy,

Byłby ten chwast zawsze żywy. RYS.

Lotrowskie te chwasty i kąkole... wykorzenił do szczętu. BIRK. — Zamiast zboża wszedł kąkol, i chwast się urodził. KRAS.

DRZEWO (słowiań. древо, ros. древо, czesk. dřevno) jestto ogólna nazwa roślin tworzących pień, który dochodzi do znacznej nieraz wysokości i grubości, np. dąb, sosna, jodla, wierzba i t. p.

Mówi się: drzewo opałowe, budowlowe, towarne, masztowe, ścinać drzewo, rąbać drzewo, drzewo owocowe, drzewo wiadomości złego i dobrego. W Słowie o półku Igora spotykamy piękne wyrażenie: drzewo myśli.

Nie może dobre drzewo owoców złych rodzic. WUJ. — Te wysokie drzewa więcej wiatrom mocnym podległy. SKAR. — Różga od drzewa odcięta, wnet umiera, i rzeczka bez źródła wnet usycha. SKAR. — Na pochyle drzewo i kozy skaczą. KNAP. — Jakie drzewo, taka kora; jaka matka, taka córka. Przysł. — Skrzypiące drzewo dłużej stoi. Przysł. — Każde drzewo ma swego robaka. KRAS.

KRZEW jest gatunkiem roślin drzewiastych, które rosą krzakami, i nie wysoko od ziemi odrastają, np. porzeczeki, agrest, berberys i t. p.

Drzewo jeden tylko pień, krzewy zaś więcej ich pospolicie z korzenia wydają. KLUK.

Gdzie między krajowemi umieszczone drzewy,
Są z Libanu, z Atlasu, z Antypodów krzewy. TRĘB.

Drzewa i krzewy liśćmi wzięły się za ręce. MICK. — Tratuja łąki, i ni-
szczą krzewy. BOH. ZAL.

Rosły, patrz: wysoki.

Równina, patrz: powierzchnia.

Równy, podobny, wykapany, jednaki, jednostajny, równenny, analogiczny.

W ogólności mający jednakowe cechy, lub rysy.

RÓWNY (słowiań. равнь, ros. ровный, czesk. rovný) znaczy mający wszystkie cechy jednakowe, to jest: taką samą jak drugi miarę, wagę, siłę, objętość, wiek, wzrost i t. p. np. równa długość lub szerokość, równa odległość, równe sumy, podzielić co na dwie części równe, nie mieć sobie równego, iść do równego działu, równy w obliczu Boga, równy w obliczu prawa. Nazywamy też równem to, co nie jest w jednym miejscu grubsze, a w drugim cieńsze; albo też co nie ma dołów, wzgórków, chropowatości; ale w tym znaczeniu równy jest synonimem gładkiego.

Ani po nim kto powstał jemu równy. Biel. Zof. Pisow. dzis. — Stara przypowieść: iż równy równego zawždy bardzo rad widzi. REJ. Wizer. — On nasz sławny i wiecznej pamięci hetman, Fabiusom i Scypionom równy, pan Jan Tarnowski. ORZECH. — Równi plewom, które się walają przy ziemi. J. KOCH. — O Panie! który nie masz nic równego sobie. J. KOCH. Równego jeden cierpieć nie umiał, a drugi wyższego. J. KOCH. — Równych intrat nie mając, równym mu być chce. SKAR. — By to, co dzieścić sobie równych postanowi, jeden imże równy abo jeszcze niższy rozparać miał, światby nigdy rządu nie miał. SKAR. — Urody była takiej, iż jej w piękności żadnej równej nie było. SKAR. — Mało sobie równych towarzyszów w tej mierze miał. SKAR. — Twórcą swoim gardzić i jemu równi być chcieli. SKAR. — Równego jemu na ziemi nie masz. SKAR. — Szlachcie na zagrodzie, równy Wojewodzie. Przysł. — Któremu równego nie miała Polska. OPALIŃ. — Nie widziałem nic temu przepychowi równego. KRAS. — W porządku natury wszyscy ludzie są równi. KRAS. — W równym on ze mną wieku. DMOCH. — Równego nic nie mają dzieje. TRĘB. — Któż był w lasach litewskich Rejtanowi równym? MICK. — To zaszczyt, jakiemu równego nie ma podobno na świecie. STAN. TARN.

PODOBNY (słowiań. подобнь, ros. подобный, czesk. podobny) mówi się o osobach, lub rzeczach, mających niektóre tylko cechy jednakowe, czyli tak zbliżających się do siebie pod względem formy, składu, własności lub rysów, że na sam widok jednej przypomina się druga. Mogą być tedy osoby lub rzeczy podobne do siebie, ale nie równe.

Syn może być podobnym do ojca, nie będąc mu równym. Wszystkie koła podobne są do siebie, chociaż nie są równe. Dwa trójkąty są podobne, jeżeli mają kąty równe i boki proporcjonalne. Żeby zaś były równe, trzeba żeby miały powierzchnią jednostajną. Gruby błąd popełnia, kto mówi: podobny na kogo.

Jako deszcz perłowej podobien rosie. J. KOCH. — Każda rzecz do podobnej sobie rzeczy, z przyrodzenia jakoby, rada się garnie. GORN. —

Mogą rzeczy być sobie podobne, a przedsię nie we wszystkim równe. WUJ. — Podobne jest królestwo niebieskie ziarnu gorczycznemu. WUJ. — Kto chodzi z mądrym, mądrym będzie; przyjaciel głupich stanie się podobny. WUJ. Przyp. 13. — Wzrost twój podobny jest palmie. WUJ. — Uroda do jedlin wysokich podobna. BEND.

Oczki gwiazdom podobne,

Usta jako koralowe. GROCH.

Twarzą i wszelką postacią był mu podobny, iż go wszyscy za brata jego mieli. WARG. — Dzień dzisiejszy podobny był do wczorajszego jak brat rodzony. KRASZ.

WYKAPANY znaczy tak podobny do kogo innego jak dwie krople wody, np. wykapany ojciec, to jest: najzupełniej podobny do ojca.

Jak dwie krople wody, wykapany. BOH. ZAL.

JEDNAKI i JEDNAKOWY (ros. одинаковы, czesk. jednakj) znaczy taki sam jaki był wprzód, albo taki sam jak drugi. Między jednakim i jednakowym ta tylko zachodzi różnica, że jednakowy jest wyrazem potocznym; a jednaki książkowym. BRODZIŃSKI mówi: rzeczom jednakim przeciwna jest różność, jednakowym rozmaitość; jednakość ściągą się do rzeczy samych, jednakowość do ich przymiotu. Ta różnica nie potwierdza się użyciem najpoważniejszych naszych pisarzy.

Widzisz iżet mało nie jednaki blask od mosiądzu, jako i od złota. REJ.

Na szczęście wszelakie

Serce ma być jednakie. J. KOCH.

Śmierć sprawiedliwa

Jednakiego na wszystkie prawa używa. J. KOCH.

Nie wszyscy ludzie jednacy. SKAR. — Prawda wszędzie jednaka. SKAR.

Myśmy wszyscy jednej natury... jeden i jednaki na sobie obraz Boży nosim. SKAR. — Sprawiedliwemu każda śmierć jednakowa. SKAR. — I wielcy i mali wszyscy jednako niech prawa słuchają. P. KOCH. — Chciał pomódz mu i z nim jednakiej doli zażyć. MACZUSKI.

W niejednakowej sztuce każdy z nas wygrywa;

On w darze krasomówstwa, ja w szkole Gradywa. L. OSIŃ.

JEDNOSTAJNY (czesk. jednostejny) znaczy stojący zawsze w jednej mierze; taki sam potem, jakim jest teraz i jakim był pierwiej. Jednakowy w niczym się od drugiego nie różni; jednostajny albo jest na kształt drugiego, albo wciąż jest taki sam bez żadnej odmiany.

Różnica tedy jaką położył BRODZIŃSKI między jednakim i jednakowym właściwie zachodzi między jednakowym i jednostajnym, to jest: że jednakowy daje wyobrażenie przeciwne różnemu; a jednostajny przeciwne rozmaitemu.

Wszystkę trzodę jednostajnej barwy, to jest białej, albo czarnej wełny, oddał w ręce synom swoim. WUJ. — Jednostajny bieg, gdy ciało w równych czasach przebiega drogi równe. JAN ŚNIAD. — Bieg jednostajnie przyspieszony i jednostajnie opóźniony (nie zaś jednakowo). HUBE.

RÓWIENNY a niekiedy rówieśny mówi się o ludziach mających jeden wiek, czyli też samą liczbę lat od urodzenia. Ztąd i rzeczownik rówiennik i rówieśnik, rówiennica i rówieśnica.

Z rówiennikami biesiad używać począł. SKAR. — Między rówiennikami chciał być we wszystkiem pierwszym. SKAR. — Rzuciwszy rówienników grono, do starca bieży. MICK.

ANALOGICZNY (greck. *αναλογικα*) mówi się o przedmiotach, które chociaż są różne od siebie, ale pod jakimś szczególnym względem okazują takie podobieństwo, że je nie tylko z sobą porównywać, ale nawet z jednego można brać miarę o drugim. Albo też jeżeli dwa przedmioty są do siebie w kilku punktach podobne, to prawie z pewnością wnioskować można, że w obu podobna jakaś własność albo działanie znajdować się musi, np. choroby analogiczne, które mają symptomata podobne. Lekarstwa analogiczne, które mają działanie podobne. Analogiczne fakta, zjawiska, prawa.

Rozbestwiony, patrz: srogi.

Rozblerać, patrz: zastanawiać się.

Rozbijać, patrz: łamać.

Rozbrat, patrz: niezgoda.

Rozczarowanie, patrz: rozpacz.

Rozczulić, patrz: wzruszyć.

Rozdwojenie, patrz: niezgoda.

Rozejm, patrz: pokój.

Rozerwany, patrz: roztargniony.

Rozgłos, patrz: sława.

Rozjuszony, patrz: srogi.

Rozkazywać, patrz: panować, p. kazać.

Rozkosz, patrz: radość.

Rozkoszny, patrz: miły.

Rozlegać się, patrz: brzmieć.

Rozległy, patrz: obszerny.

Rozlew, patrz: powódź.

Rozliczny, patrz: różny.

Rozłośnysty, patrz: obszerny.

Rozmaitość, patrz: różnica.

Rozmaity, patrz: różny.

Rozmawiać, patrz: mówić.

Rozmiar, patrz: miara.

Rozmowa, pogadanka, gawędka, konwersacya.

Udzielanie sobie nawzajem swoich myśli.

ROZMOWA oznacza mówienie naprzemian dwóch lub kilku osób o jednym, albo o rozmaitych przedmiotach, czyli co jedno jest: wzajemna wymiana myśli. Może być i pisana, ale wówczas formą tylko od rozprawy się różni.

Mówi się: rozmowa potoczna, poufała, zajmująca, mieszać się do rozmowy, przerwać rozmowę, zakończyć rozmowę, Rozmowy ORZECZOWSKIEGO, KRASICKIEGO, Rozmowy PLATONA przez KARPIŃSKIEGO.

Ta rozmowa na sali była. GORN. — Złe rozmowy psują dobre obyczaje. WUJ. — W modlitwie jest obcowanie i rozmowa z Bogiem. SKAR. — Uprzejma miłość zawsze chce na umiłowanego patrzeć i z jego się rozmowy cieszyć. SKAR. — Wiele nam pomagają towarzystwa i rozmowy z ludźmi mądrymi. SKAR. — Rozmowa ucieszna przy stole leda potrawy okrasia. KNAP. — Rozmowa gdy jest ucieszna, droga przy niej spieszna. KNAP.

Kot zawsze gotowy,

Nie uchybił minuty, stanął do rozmowy. KRAS.

Powiedziałem to, żeby ciągnąć dalej rozmowę. KRAS.

U panów rozmowa

Była to historia żyjąca, krajowa,

A między szlachtą dzieje domowe powiatu. MICK.

POGADANKA, wyraz XIX wieku, LINDEMU jeszcze nie znany, oznacza rozmowę dla zabicia czasu, o tem, co na myśl przyjdzie; chociaż mówi się niekiedy: pogadanka naukowa.

Wesoła pogadanka. KAR. KACZK. — Chwile konwalescency na długich pogadankach często u niego spędzałem. KAR. KACZK.

GAWĘDKA wyraz XIX wieku, bo w dawnej polszczyźnie miał znaczenie obrażające skromność, jestto poufała rozmowa, dla samej rozrywki i zaspokojenia potrzeby gadania.

Człek prędko,

Nie daje czasu szukać mody i gawędki. MICK.

A przy miodzie, mówią starzy,

Słodziej się gawędka gwarzy. ODYŃC. — Gawędką zajął wszystkie wolne chwile. KAR. KACZK. — Humorem swoim podsycił gawędkę. K. KACZK.

KONWERSACYA (z łaciń.) wyraz czysto łaciński znaczy prowadzenie towarzyskiej rozmowy, mianowicie salonowej.

Trzy kowersacye Ign. CHODŹKI.

Rozmyślać, patrz: zastanawiać się.

Rozmysł, patrz: uwaga.

Rozpacz, zwątpienie, desperacya, rozczarowanie.

W ogólności utrata nadziei.

ROZPACZ (czes. rozpač) jest okropny stan duszy, w którym człowiek pozbawiony wszelkiej nadziei i doprowadzony do ostateczności, albo życie sobie odbiera, albo na oślep się rzuca nie pamiętając co czyni.

Mówi się: być w rozpacz, wpaść w rozpacz, dójść do rozpacz, doprowadzić do rozpacz, miotany rozpaczą, rozpacz o zbawieniu, poddawać się rozpacz, strzedz się rozpacz, życie sobie odjąć z rozpacz.

Chodził jako błędny w rozpacz swojej. REJ. — Gdy kto w rozpacz ma ostatnią nadzieję w kim, tak mówi: na nim ci jako na Zawiszy. ORZEC. — Aza nie wiesz, że bardzo niebezpieczna jest rozpacz? WUJ. — W rozpacz, bez pokuty umarł. WUJ. — Wpaść w Kaimowę i Judaszową rozpacz. SKAR. — Wpadłszy w wielkie ubóstwo, długi, frasunki, z rozpacz wielkiej a niecierpliwości zabić się sam umyślił. SKAR. — Od miłosierdzia jego niechaj nas żadna rozpacz nie odgania. SKAR. — Z rozpacz szaty na sobie rozdziera, rwie włos. BARDZ. — Rozpacz jest ostatnim skutkiem zbytecznej bojaźni. KRAS.

Tu rozpacz, a tu nadzieja zwycięstwa.

Zajadłym tłuszczom dodawały męstwa. KRAS.

Jął hamować srogą rozpacz grzesznika. BRODZ. — Nie tyle przedzie uczuć przez serce w rozpacz. MICK.

A nie godzi się wątpić i rozpaczą grzeszyć,

Bo kiedy świat zasmuci, Bóg może pocieszyć. POL.

Nieraz rozpacz taka mnie rozdziera, że modłę się o prędko zgon.

ZYG. KRASIŃ.

ZWĄTPIENIE jest zupełna utrata wiary w swoje siły, czego skutkiem jest poddanie się tej myśli, że już żadnego nie ma ratunku. W rozpacz człowiek nakształt szaleńca rzuca się w ogień i wodę, wyęzając ostatek sił swoich; w zwątpieniu upada na duchu i ręce opuszcza. Rozpacz rwie włosy, głową tłucze o ścianę i nieraz się do samobójstwa posuwa; zwątpienie czując swoją niedoleżność, nawet sił swych próbować nie śmie.

Nie myślny, aby tu Pan nasz (Chrystus) jaką niecierpliwość, albo zwątpienie jakie, temi słowy dał po sobie znać. SKAR. — Chwili jednej, zwątpienia, pomieszania nie dojrzeć. ZYG. KRASIŃ. — Poznałem okropność zwątpienia, które toczy serce podczas dnia, a które znajdujemy jeszcze na poduszkach złanych łzami naszymi, podczas noey. ZIEM. — Niemira, który szedł z największemi nadziejami, powrócił smutny ze zwątpieniem w duszy. KRASZ.

DESPERACYA (łaciń. *desperatio*) tém się różni od rozpacz, że nie jest wyrazem czysto polskim i że zwykło się desperacyą nazywać, gdy się co komu tak uporeczywie nie wiedzie, że mu znika nawet ostatni promyk nadziei.

Kaimowska desperacya. SKAR.

ROZCZAROWANIE wyraz nowy ale już utarty, właściwie znaczy zdęcie czarów, czyli uroku. Ztąd w XIX wieku zaczęto nazywać tym wyrazem taki stan duszy, kiedy zawód nadziei, rzeczywistość, lub doświadczenie odjęły człowiekowi nie tak nadzieję, jak złudzenia życia; ostudziły w nim zapał, a wiarę w ideały, albo i w ludzi, jeśli nie całkiem zabiły, to do gruntu zachwiały.

W szlachetnej jego piersi utrata złudzeń młodych i tego idealnego świata, który człowiek z sobą przynosi z lepszej ojczyzny przedziemskiej, nie pociągnęła za sobą rozczarowania i chłodu. KRASZ. — Rozczarowanie nastąpiło zbyt szybko. KS. JANISZEW. — Ileż razy spotykały nas gorzkie zawody i rozczarowania. MŚCIS. GODL. — Jakiej wiary, jak silnego uczucia obowiązku potrzeba wówczas by na duchu nie upaść i wytrwać na tem stanowisku pomimo pewności przegranej; ten chyba pojmie, kogo zawody i rozczarowania w szkole nieszczęścia wyćwiczyły. SZCZĘSNY FELIŃ.

Rozpływać się, patrz: cieszyć się.

Rozporządzać, patrz: kazać.

Rozrywka, patrz: zabawa.

Rozrzewnić, patrz: wzruszyć.

Rozrzutność, patrz: marnotrawstwo.

Rozrzutny, patrz: stratny.

Rozstrzygać, patrz: rozwiązywać.

Roztargniony, rozerwany, abstrakt, dystrakt.

ROZTARGNIONY, oznacza tego, który coś czyniąc, np. czytając, słuchając, modląc się, myśli o czem innem, czyli jak mówią o niebieskich migdałach.

Człowiek myśli ma roztargnione, nikczemne, próżne, których się i sam wstydzi. SKAR. — Roztargniony będąc, o tém nie myśli, co czyni. SKAR. — Roztargniona, znudzona do koła spoziera. MICK. — Ludzie powiadają o nim, że roztargniony, ja go mam za głupiego. Teatr. — Dla czego roztargniony wzdycham bez ustanku. MICK. — Kręciła się z drugimi, ale roztargniona i zaspana. KRASZ.

ROZERWANY, którego myśl dla braku uwagi, albo od nawału czynności, odrywa się co chwila od przedmiotu, którym jest zajęta.

ABSTRAKT (łaciń. *abstraho*), który tak jest zatopiony w myślach, że nie uważa co się dzieje około niego, a słuchając nie słyszy, i patrząc nie widzi, skutkiem czego nieraz powie co, lub uczyni jakby nieprzytomny.

DYSTRAKT (z łaciń. *distraho*), którego myśli blakają się we wszystkich kierunkach, tak że co innego robi, a o czem innem myśli, skutkiem czego nieraz odezwie się, albo uczyni co niestosownie, lub nie do rzeczy. Dystrakt nie może zatrzymać myśli swojej na jednym przedmiocie; abstrakt nie umie jej oderwać od jednego przedmiotu, bo on cały jego umysł pochłoniął.

Rozterki, patrz: niezgoda.

Roztrącać, patrz: łamać.

Roztropność, patrz: rozum.

Roztrzasać, patrz: zastanawiać się.

Roztrzepany, patrz: płochy.

Rozum, rozsądek, umysł, dowcip, mądrość, roztropność, instynkt, spryt, rozgarnienie, intelligencya.

ROZUM (słow. i ros. разумъ, czesk. rozum) jest najwyższa władza umysłowa, za pomocą której człowiek pojmuje rzeczy, myśli o tém co pojął, porządkuje swoje wyobrażenia, porównywa i wysnuwa jedno z drugiego, obejmuje ogół, opiera się na zasadach, bada przyczyny i skutki; a odziedziczywszy wynalazki i nabytki umysłowe przeszłych pokoleń i sam nie raz do nowych prawd i wynalazków dochodzi. Może się on częstokroć mylić i wziąć błąd za prawdę, ale nigdy nie przestanie być charakterystyczną cechą rodu ludzkiego. A chociaż niekiedy mówimy o rozumie zwierząt, ten stoi na bardzo niskim stopniu: bo ani porządkować wyobrażeń, ani wysnuwać jedno z drugiego, ani objąć ogółu nie potrafi.

Mówi się: mieć rozum, pojmować rozumem, pójść po rozum do głowy, granica rozumu, stracić rozum, odejść od rozumu, obrano z rozumu, mówić do rozumu.

Największy rozum, kto pozna sam siebie,

A z bujną myślą nie lata po niebie. REJ.

Przeciw prawdzie rozum nie. MAR. BIELSKI. — I rozumieją oni, by to był największy rozum tak mówić, albo pisać, jakoby albo mało ludzi, albo żaden nie rozumiał. GORN. — Nie bądźcie jako koń i muł, którzy nie mają rozumu. WUJ. — Pan Bóg na to dał przyrodzony rozum, aby go sobie człowiek pracą swoją pomnażał. SKAR. — Rzeczy boskie nad rozum nasz są, i pojęcie nasze. SKAR. — I w młodych latach znajduje się czasem stary rozum. SKAR. — Czyś oszalał, a od rozumu odszedł? SKAR. — Życzymy sobie tego, abyśmy nie tylko w lata rośli, ale w rozum. SKAR. — Nie na papierze rozum znać, ale na uczynku. SKAR. — Raczej chęć ludzkiej woli pobudzać, aniżeli rozum ciekawością karmić. NUCERYN. — Niech o tem myślą i to sobie dobrze w rozum wbiją. NUCERYN. — Rozum bez cnoty, miecz w ręku szalonego. RYS. — Co głowa, to rozum. Przysł. — Nie pożyczam u sąsiada rozumu. KNAP. — Żaden się na świat z rozumem nie rodzi. RYS. — Ludzi słuchaj, a swój rozum miej. Przysł. — Gdy kogo Bóg chce skarać, rozum mu odejmuje. Przysł. RYS. — Głupi i w Paryżu rozumu nie kupi. Przysł. — Komu Bóg rozumu nie dał, kował mu go nie ukuje. Przysł. KNAP. — Więcej u niego rozumu w pięcie, jak u ciebie w głowie. KNAP. — Pytał głupi mądrego, na co rozum zda się? KRAS. — Rozumiała, że wszystkie rozумы posiadała. KRAS. — Różni się ludzie od zwierząt rozumem i mową. KOPCZ.

Pan Bóg kiedy karę na naród przepuszcza,

Odbiera naprzód rozum u obywateli. MICK.

To jest nad rozum człowieczy. MICK.

ROZSADEK (ros. рассудок, czesk. rozsudek) jestto gospodarz w głowie, który utrzymuje porządek w całej umysłowej dziedzinie człowieka. Naturalna logika, którąśmy zwykli nazywać chłopskim rozumem, jestto właśnie rozsądek. Mówimy niekiedy, że zwierzęta mają rozum (nie zaś rozsądek). W dzieciach widzimy częściej rozum, aniżeli rozsądek, bo rozsądek jest cechą dojrzałości umysłu, która zależy na zdrowem sądzeniu o rzeczach i nigdy nie wydaje stanowczego sądu o tém, czego nie zna.

Mówi się: naturalny rozsądek, zdrowy rozsądek. Mówi się: błędy rozumu, ale nie rozsądku. Niedoleżność rozumu ludzkiego, ale nie rozsądku. Pycha rozumu, ale nie rozsądku.

Rozsądek miał zdrowy. SKAR. — Zygmunt stary boskim prawie był obdarzon rozsądkiem. BŁAŻ. — Ludziom wielkiego rozsądku, urzędy mają być dane. PETRYCY. — Rozsądek, grunt wszystkich rozumnej duszy przymiotów i mistrz ich użycia. PIRAM. — Przez rozsądek człowiek widzi i wie co o rzeczach sądzić, gdzie i jak mówić i czynić. PIRAM. — Rozsądek jest tém w rzeczach społecznych, czém miara i waga w nauce przyrody. STAWISKI. — Rozum bez rozsądku jest najwyższem, bo uczonem głupstwem. MAJORK.

UMYSŁ (czesk. umysl) w praktycznym użyciu oznacza ognisko wszystkich władz myślenia i pojmowania w człowieku. Ztąd rozum, pamięć, imaginacyą nazywamy władzami umysłowemi, za których siedlisko bierzemy głowę, tak jak za siedlisko uczuć bierzemy serce. Lud też prawie nie zna wyrazu umysł, a nazywa go po prostu głową.

Mówi się: przymioty umysłu i serca, oświecać umysły, pracować nad ukształceniem umysłu, natężyć umysł, władać umysłami, potęgą umysłu, słabość umysłu, rozwijać władze umysłowe, wspaniałość umysłu, przytomność umysłu.

Na umyśle prawdziwe bogactwa zależą. J. KOCH. — Wielkość umysłu na wzgardzeniu rzeczy doczesnych zależy. J. KOCH. — Kto nie ma pierwej w umyśle swym gotowych nie ladajakich rzeczy, temu słowa nie popłyną. GORN. — Takież to gniew i boskie zapala umysły? DMOCH. — Serce uzaćnić, umysł podnieść. LELEW. — Wszystkie nauki doskonałą umysł ludzki. JAN ŚNIAD. — Nigdzie zapewne nie pokazuje się niedoleżność ludzkiego umysłu, jak w religijach, różnych pogańskich i dzikich narodów. JAN ŚNIAD.

DOWCIP (czesk. důvtip) u pisarzy XVI i nawet XVIII wieku oznaczał zdolności umysłowe (*ingenium*), które to znaczenie prawie całkiem wyszło z użycia. Dzisiaj pod imieniem dowcipu rozumiemy zdolność do żartów, ucinków, conceptów, która między rzeczami najniepo-

dobniejszemi, wypatrzy jakieś podobieństwo, a między najpodobniejszemi różnicę, która bawiąc rozśmieszyć, a niekiedy i ukasić umie. GORNICKI nazywał go trefnością, który to wyraz teraz wyszedł z użycia.

Mówi się: wesoly dowcip, ostry dowcip, złośliwy dowcip, pełen dowcipu.

Dowcip wrodzony i skłonność do cnót świętych. SKAR. — Dowcip prawdziwie polski, pełen rzutkości i samorodnego humoru AD. CZARTOR. — Duszą stylu lekkiego powinien być dowcip. JAN ŚNIAD. — Są to plody dowcipu zaprawionego żółcią. JAN ŚNIAD. — Błyskotki dowcipu. LELEW. **MĄDROŚĆ** (słow. мудрость, czyt. mądrost, ros. мудрость, czesk. moudrost') daje wyobrażenie przeciwne głupstwu, i oznacza to światło wewnętrzne, które dając człowiekowi poznać samego siebie, tak jego wolą kieruje, żeby zawsze ku dobrym tylko celom zmierzała i dobre tylko dla ich osiągnięcia obierała środki, a tem samem podnosiła ducha ludzkiego na najwyższy stopień godności moralnej. Jestto tedy nauka życia, której częstokroć najrozleglejsza wiedza i najbystrzejszy rozum nie daje, a której w Salomonie i Sokratesie najpiękniejsze typy podają dzieje rodu ludzkiego.

Mądrość ciała jest śmierć, a mądrość ducha żywot i pokój. WUJ. — Mądrość za doświadczeniem, a z laty przychodzi. WUJ. — Idź do mrówki, o leniwcze, a ucz się mądrości. WUJ. — Cóż pomoże głupiemu, że ma bogactwa? ponieważ mądrości kupić nie może. WUJ. Przep. — Bojaźń pańska początek mądrości. WUJ. — Uprzedzała mądrość lata. SKAR. — Miłujcie światłość mądrości, którzy nad ludem przełożeni jesteście. SKAR. — Daj nam mądrość na oddalenie tych niebezpieczeństw, które nad głowami naszymi zawisły. SKAR. — Izali co dobrego kto bez mądrości począć i sprawić może? SKAR. — Mądrość świętych jest z nieba... która nie tylko rozum oświeca, ale i serce, a wolą do dobrego zapala. SKAR. — Mniemają, iż są mądrymi, a oni drogi do mądrości nie wiedzą. SKAR. — Jeśli jaka iskierka jest mądrości w tobie. BIRK. — Mądry Polak po szkodzi. Przyst. — Mądrość największa każdego, znać dobrze siebie samego. KNAP. — Mądry po niewczasie. KRAS.

Nauką i pieniędzmi drudzy cię bogacą,

Mądrość musisz sam z siebie własną dobyć pracą. MICK.

Najwyższą podobno mądrością jest dójść do tego, by swej mądrości nie wierzyć. KRASZ. — Wszystko mądrości wiecznej prawa głosi. J. BRODOWICZ. **ROZTROPNOŚĆ** oznacza tę praktyczną stronę umysłu, która nakształt sternika, w sprawach życia rozsądkiem się jakby rudlem kieruje. Ona dyktuje człowiekowi w każdej okoliczności, jak ma najstosowniej postąpić, ażeby nie tylko nierozmyślnego kroku nie uczynił, ale jednego nierozmyślnego słowa nie wyrzekł. Oną mu podaje najwłaściwsze i najskuteczniejsze środki, dla dójścia do zamierzonego celu. Może

ona być i w prostaczk. Nie stoi tak wysoko jak mądrość, ale jest przymiotem, którego nie zastąpi w życiu, zwłaszcza dla tych, którzy rządzą innemi. Roztropność jako cnota kardynalna, jest obieranie takich środków i postępowanie taką drogą, która najpewniej do zbawienia wiedzie.

Matka cnót roztropność. Statut Wiślic. — Naród Polski z przyrodzenia ostry, a roztropany jest. REJ. — Okrom roztropności żaden nie może ani sobie dobrze poradzić, ani drugiemu pomódz. Bazylik. — Roztropność jest najlepszą wszystkiego żywota ludzkiego rządzielką. Bazylik. — Wywyczył go w umiejętności, a drogę roztropności ukazał mu. WUJ. — W starych jest mądrość, a w długim wieku roztropność. WUJ. — Sędziwością jest roztropność człowieka, a wiek starości żywot niepokalany. WUJ. — Roztropność większa, niżeli lata jego wyciągały. SKAR. — Roztropność nie tak temu służy co usługuje, jako temu co rozkazuje. SKAR. — Roztropność albo dyskrecya jest jako woźnica cnót wszystkich. SKAR. — Dla tej i innych cnót... tudzież dla osobliwszej roztropności, miał zleczone sobie urzędy przełożenia. SKAR. — Roztropność jest woźnicą cnót innych. SKAR. — Na duchu roztropności paniencie tej nie schodziło. SKAR. — Roztropność jest poznawanie, obieranie i używanie środków skutecznych do końca upatrzonogo. BOH. — Kunszt rządzenia ludźmi tak wielkiej roztropności potrzebuje, iż sprawiedliwie mówić o nim można, że jest najtrudniejszym człowieka dziełem. KRAS. — Roztropność każe wszystko i bacznie roztrząsać. KRAS.

Slabszy zwierz, ale który wziął roztropność w podział,

Zjadł wołu, wsiadł na słonia, lwia skórą się odział. TRĘB.

INSTYKNT (z łacini. *instinctus*) w zastosowaniu do ludzi jest głos wewnętrzny, który niekiedy trafnie dyktuje nam to, co w żaden sposób wyrozumować się nie da. W zastosowaniu do zwierząt jest bezwiedny kierunek działalności, zmyślność czyli pojętność zwierzęcia do jednej wyłącznie rzeczy, do której cały jaki gatunek zwierząt ma wrodzony popęd i usposobienie, że nie ucząc się, wykonywa ją z taką niekiedy zręcznością, że ledwiebyśmy tego rozumem nie nazwali. Tak bobry budują zadziwiające domki, tak wyżeł staje do bekasa, tak kot łowi myszy, tak pszczoła zbiera miód i lepi najregularniejsze plastry i t. p. Wyrazu instynkt u naszych pisarzy XVI wieku nie spotkałiśmy. Że zaś LINDE przytacza SKARGĘ, przeto musieliśmy zajrzeć do źródła i sprawdzić. Cóż się okazało? Że w pierwszych edycjach Żywotów SKARGI tego wyrazu niema. Że on się znalazł dwa razy w późniejszych dopiero edycjach. W Żywocie świętej Heleny zamiast wyrażenia: „podał Bóg do serca instynkt“ w dawnych edycjach czytamy: „podał Bóg do serca myśl“. W Żywocie zaś św. Makarego zamiast wyrażenia „odebrał instynkt“ w dawnych edycjach czytamy:

„miał tę wiarę.“ LINDE miał pod ręką jedno z nowszych wydań i sfałszowania ani się domyślał.

Dziewczyna zgadnie

Instynktem zawsze, co jej do twarzy przypadnie. MICK.

Instynkt zachowawczy. KRASZ. — Na wylot świat widzę żywym jakimś instynktem, niepojętą siłą serca i przecucią. KRASZ. — Bezsilny, zdajesz twe losy na instynkt koński. HEN. CIESZK.

SPRYT, odcień dowcipu, jest szczególna giętkość umysłu, znajdująca we mgnieniu oka zręczną odpowiedź, zręczny zwrot, albo wybieg. Wyraz potoczny, w wyższym stylu się nie używa.

Sprytu i łatwego pojęcia odmówić mu nie było można. KRASZ. — Z oczu szarych i głęboko osadzonych pod nawisłemi brwami spryt patrzył i wytrawność. KRASZ.

ROZGARNIENIE oznacza rozwinięcie na tyle władz umysłowych a mianowicie zdrowego rozsądku, żeby rzecz zrozumieć, pomyśleć o niej i sąd pewny w myśli utworzyć.

INTELLIGENCYA (łaciń. *intelligo* rozumieć) wyraz czysto łaciński, ale około połowy XIX wieku wprowadzony u nas od Niemców, oznacza już to rozbudzenie i rozwój życia umysłowego, już osoby, w których to życie rozbudzone zostało, a które stanowią jakby arystokracją umysłową. Nie wzbogacił ten wyraz języka, a ucho polskie czuje w nim coś niepolskiego.

Rozumieć, patrz: pojmować.

Rozumować, patrz: dowodzić.

Rozwaga, patrz: uwaga.

Rozwagać, patrz: zastanawiać się.

Rozwiązywać, rozstrzygać, decydować.

W ogólności otrzymać tak stanowczy rezultat wziętego pod uwagę zadania, lub zagadnienia, żeby wszelka zawilność znikła i wątpliwość usunięta została.

ROZWIĄZYWAĆ i dok. ROZWIĄZAĆ (ros. развязать) właściwie mówi się o tém, żeby to co jest zaciągnięte na węzeł, tak rozdzielić od siebie, iżby już węzłem nie było. Przenośnie znaczy rzecz zawilną, albo wymagającą długich rozumowań i kombinacyj jakby z kłębka wywinać, np. rozwiązać zadanie.

Ja dwoma słowy ten węzeł wam rozwiążę. BIEL. — Wierz mi, iż to trudny węzeł, a trudno go rozwiązać. REJ. — Co zwiążecie na ziemi, będzie zwiążane i w niebie, a co rozwiążecie na ziemi, będzie rozwiązane i w niebie. WUJ. — Trudny to bardzo do rozwiązania węzeł. WOJSZAR. — Edyp wątpliwe gadki rozwiązuje. BARDZ. — Jakkolwiek dowcipne są w tej mierze uczonych domysły, nie rozwiązują oni jeszcze tego zadania, którego węzeł kryje się może w odwiecznych i niedocieczonych faktach. ADAM CZARTOR. — To zagadnienie sprawiedliwa publiczność rozwiąże. JAN

ŚNIAD. — Na tej drodze niepodobna rozwiązać najwyższych zagadnień w sposób zaspakajający człowieka. JÓZ. GOLUCH. — Co będzie, czas rozwiąże. JAN CZECZOT. — Rozwiązać zadanie. POL.

ROZSTRZYGAĆ, właściwie przecinać co nożyczkami. Ztąd przenośnie używa się tam, gdzie idzie o usunięcie wątpliwości między jednym a drugim, i znaczy przechylać stanowczo szalę na jedną stronę, np. rozstrzygać spór, bitwę, wątpliwość i t. p.

Szabla ostra przy boku to Pan, ten rozstrzyga. J. KOCH. — Podczas szabla w pojedynku sprawy Polaków rozstrzygała. BŁAŻ. — Przerabia towarzystwo na zgrają oprawców, gdzie siła i przemoc wszystko rozstrzyga i kończy. JAN ŚNIAD. — Rozstrzygać najdelikatniejsze spory. MICK. — Zdaje mi się, że wkrótce to się rozstrzygnie. ZYG. KRASIŃ.

DECYDOWAĆ (fran. *decider*, łaciń. *decidere*) słowo nie polskie, ale używane, znaczy wydawać o czym zdanie stanowcze, jakby z trójnogu delfickiego, opierając się tylko na swoim osobistym choćby nawet nie uzasadnionym sądzie.

Powziął ton decydujący jakby na trybunale siedział. KRAS. — Gdzieby zachodziło nowy alians albo traktat handlowy zawrzeć, tam należy, aby trzy części przeciw czwartej decydowały. KOLLAT. — Więc ja w domu podobnych spraw nie decyduję. MICK.

Rozwód, seperacya, rozłaka.

Zerwanie węzła małżeńskiego.

ROZWÓD (ros. разводъ) znaczy unieważnienie małżeństwa na drodze prawnej, tak że rozwiedzeni małżonkowie godziwie w nowe związki wstępować mogą.

Mówi się: iść do rozwodu, starać się o rozwód, otrzymać rozwód, dać rozwód, nastąpił rozwód, przyczyna rozwodu, zageściły się rozwody.

Helwecyusz powiedział dobre są rozwody. KRAS.

SEPARACYA (łaciń. *separatio*) wyraz łaciński ale utarty znaczy rozłączenie się męża z żoną co do łoża i wspólnego pożycia, na mocy wyroku władzy duchownej. Ta jednak separacya nie daje prawa małżonkom w nowe związki wstępować.

ROZŁAKA, dosłownie znaczy to samo co separacya, ale jest wyrazem mało używanym. W statucie Litewskim rozłaczka oznacza rozwód.

Różnica, odcień, rozmałość, różność.

Czém się jedno od drugiego różni.

RÓŻNICA (ros. разница) oznacza, że jedna rzecz jest w czemś do drugiej nie podobna, i samo to, co je czyni niepodobnemi do siebie. W arytmetyce ta ilość, o którą jedna liczba jest większa lub mniejsza od drugiej.

Mówi się: jest różnica, zachodzi różnica, upatrzeć różnicę, podobieństwo i różnica.

Wielka bardzo różnica Panie Boże nasz, służyć Tobie, a służyć i w niewoli być u panów ziemskich. SKAR. -- I lekarstwo może piżmem pachnąć, ale ta różnica jest, że piżmo tylko pachnie, a lekarstwo i leczy i pachnie. MACZUSKI. — Wielka różnica, pan Baranowski a woźnica. RYS. — Jako wielka różnica między czasem, a wiecznością. BIRK. — To, co wewnątrz nas jest, to czyni różnicę istotną między wiekiem a wiekiem. KRAS. — W oczach boskich wszyscy są równi, a jeżeli jest jakowa między ludźmi różnica, sama ją tylko cnota sprawuje. KRAS. — Ta tylko między nimi zachodzi różnica. WORON. — W wieku możeby była największa różnica. MICK. ODCIEŃ (ros. оттънокъ) właściwie oznacza ten sam kolor, ale jaśniejszy albo ciemniejszy. Ztąd bierze się za bardzo małą i ledwie znaczną różnicę między dwoma przedmiotami, które w tym tylko jednym punkcie od siebie się różnią.

Mówi się: lekki odcień, nieznaczny odcień, delikatny odcień, najdrobniejsze odcienie. Błędnie piszą niektórzy w liczbie mnogiej odcienia, bo odcień jest rodzaju męskiego i jak cień ma liczbę mnogą cienie, tak odcień odcienie.

Na czem ten odcień właściwie zależy, ja ci tego powiedzieć nie umiem. A. E. ODYN. — Farby i odcienie, dźwięki i promienie zbieram dla ciebie. ZYG. KRASIŃ. — Wszystkich naszych najsubtelniejszych odcieni doskonała w nim znajomość. ZYG. KRAS. — Przodkom naszym nie brakowało nigdy słowa na wyrażenie najdelikatniejszego odcienia myśli. JUL. BARTOSZ. — Wszystkie niedostrzeżone odcienie pochwyć. KRASZ.

ROZMAITOŚĆ daje wyobrażenie przeciwne jednostajności i oznacza przesuwanie się przed oczyma jakby w kalejdoskopie coraz innych obrazów albo widoków, które nie tylko nie nudzą jednostajnością, ale zmieniając się i coraz nowe wywołując wrażenia, zajmują i bawią.

Wolałbym raczej umrzeć nie mogąc zabezpieczyć różności różnych w sobie myśli. NUCERYN. — Rozmaitość słodzi rzeczy. KNAP. — Rozmaitość bawi. KRAS.

RÓŻNOŚĆ (słow. разньство, ros. разность, czesk. různost) daje wyobrażenie przeciwne podobieństwu i oznacza, że między pewnymi rzeczami niema żadnych cech spólnych, to jest, że one nie w jednym tylko jakimś punkcie, ale pod wszystkimi względami i zupełnie co innego przedstawiają. Różnica może być między przedmiotami, które mają z sobą większe lub mniejsze podobieństwo, z których jeden od drugiego jest albo większy, albo lepszy, albo piękniejszy. Różność zaś tylko między temi, z których jeden stanowi całkiem co innego, niż drugi, np. różność płci, różność stanów, różność mniemań i t. p.

Fortuny i cnoty różność. Tytuł książki z r. 1524.

Bujna myśl... nadętość, a próżność,

A to wszystko z rozumem, wierz mi, wielka różność. REJ.

Tertulian księgi o tem napisał, jako złe jest małżeństwo w różności

wiary. SKAR. — Wielka różność zacząć dobrze, a umieć statecznie dokończyć. MAKS. FREDRO.

Różny, rozmaity, rozliczny, różnorodny.

RÓŻNY (słow. разнь, ros. разный, czesk. různý), mówi się o przedmiotach, z których jedno nie są takimi jak drugie, czyli z których każdy jest zupełnie innym, np. różne osoby, narody, stany, zdania i t. p.

My chrześciance od żydów i pogan różni bądźmy. SKAR. — O jako różny widok Golgoty od góry Tabor. MIASK. — Różne są ludzkie zdania. KRAS. — Różno myśli snuły się po głowie. MICK.

ROZMAITY (czesk. rozmanity) pierwotnie znaczył różnoharwny, mówi się o przedmiotach jednej natury, lub mających do siebie jakie podobieństwo, ale z tysiącznymi odcieniami, które już to w coraz nowych obrazach, już w coraz inném świetle przedstawiają się oku, lub umysłowi, np. rozmaitość widoków, kolorów, ozdób i t. p. Rozmaitość bawi, ale nie różność.

Mówi się: dwie rzeczy zupełnie różne od siebie (nie zaś zupełnie rozmaite). Przy największej rozmaitości może być jedność i harmonia. Dusza i ciało są całkiem od siebie różne (nie zaś rozmaite). Ogień i woda są rzeczy różne, (nie zaś rozmaite).

Jał im rozmaite rzeczy powieść o swej męce. OPEĆ. — Jako gdy pszczołka znosi miód z rozmaitych ziółek. REJ. — Kwiatki barwy rozmaitej. JAN KOCH. — Rzecz o której w tym liście (Apostoł) pisze, nie jest jedna, ale rozmaita i rozliczna. WUJ. — Rozmaitość odzienia, i życia, i reguł, różności i niezgody nie czyni; ale kościół Boży zdobi. SKAR.

ROZLICZNY (słow. различнь, ros. различный, czesk. rozličný) maluje razem dwa pojęcia, to jest: wielką ilość a razem rozmaitość przedmiotów. Co tedy jest i rozmaite i liczne, to zowiemy rozlicznem.

Wychwalając mądrego Ulissesa, chwałę tę jemu daje, że on rozliczne miasta i obyczaje ludzkie widział. ORZECH.

A ziemia skoro słońce jej dogrzeje,

W rozliczne barwy znowu się odzieje. J. KOCH.

RÓŻNORODNY daje wyobrażenie przeciwne jednorodnemu i mówi się o przedmiotach nie będących jednej natury, np. ciała różnorodne, pierwiastki różnorodne. W arytmetyce liczby różnorodne, np. dukaty, ruble, grosze, sążnie, łokcie, cale i t. p.

Rubaszny, patrz: gruby.

Ruch, chód, bieg, lot, pęd, obrót.

RUCH daje wyobrażenie przeciwne spoczynkowi, i oznacza objaw walki dwóch lub więcej sił z sobą, i przemaganie jednej nad innemi; skutkiem czego ciała lub ich części zmieniają miejsce, czy położenie swoje, albo też wciągają się w działanie.

Mówi się: ruch ręki, ruch głowy, ruch ziemi, ruch wody, ruch wi-

rowy, ruch powietrza, być w ruchu, nadać ruch, pobudzić do ruchu, wywołać ruch, wprowadzić w ruch, potrzebować ruchu, używać ruchu, ruch ciał, ruch jednostajnie przyspieszony, jednostajnie opóźniony, prawa ruchu, ruch umysłowy, ruch naukowy.

Często się obzierał i ruchy śmieszne robił. **BIRK.** — W zegarku ruch indeksu od ruchu wewnętrznych kólek pochodzi. **KOPCZ.** — Uważając najmniejsze nieprzyjaciół ruchy. **DMOCH.** — Chciałbym żeby dzieci zawsze były w ruchu i pracy. **JĘDR. ŚNIAD.** — Cała w ruchu jak na igle. **MASSAL.** — Sam ruch i głos jego miał coś żołnierszczyzny. **MICK.**

CHÓD (ros. ходъ, czesk. chod) oznacza jak samo chodzenie, tak sposób chodzenia.

Mówi się: chód powolny, prędko, ciężko, naturalny, poznać kogo po chodzie.

Chód mój, odpoczynek mój tobie wiadomy. **J. KOCH.** — Ślepym oczy, chorym chód wracał. **SKAR.** — Bada miał wzrost przystojny, chód poważny. **SKAR.**

BIEG (ros. бѣгъ, czesk. běh) właściwie jest szybki ruch nóg człowieka, lub zwierzęcia. Lecz przenośnie używa się do rzeczy nie żyjących, a nawet oderwanych. Sprawuje go przemaganie jednych sił nad drugimi.

Mówi się tedy: bieg konia, bieg sarny, bieg wody, bieg koła, bieg ciał niebieskich, bieg czasu, bieg życia.

To wszystko przyrodzonym biegiem się dzieje. **J. KOCH.** — Kto dał bieg bardzo gwałtownemu dżdżowi i drogę grzmiącemu gromowi? **WUJ. Hiob.** — Tak szybkim był w biegu, że żadnego śladu nie zostawił na piasku. **JABL. TELEM.**

Po ciężkiej pracy i gwałtownym biegu,

Miło odetchnąć i spocząć na brzegu. **KRAS.**

Gdzie bystrym biegiem Dniestr szumiący płynie. **KRAS.**

Gdy już okręt ku mecie dążył w bystrym biegu,

Gdy już portu dotykał, rozbił się na brzegu. **KRAS.**

Mnie w biegu sam wiatr nie upędzi. **KNIAŻN.** — Konie się w biegu pieniały. **WĘGIER.** — Gdy siły działające na ciało... albo sobie pomagają nawzajem, albo jedno przemagają nad drugie, rodzi się bieg ciała. **JAN ŚNIAD.**

Ten bieg Dniepru, ten szczyt wieży,

Jak mi wiele przypomina. **ANT. GOREC.**

Ślad wyraźny, lecz lekki, odgadniesz, że w biegu

Chybkim był zostawiony nóżkami drobnymi. **MICK.**

LOT (ros. летъ, czesk. let) mówi się o szybkości z jaką co leci po powietrzu, czy za pomocą skrzydeł, czy w skutek siły rzutu, czy innych fizycznych przyczyn, np. lot ptaka, lot kuli, strzały, balonu i t. p. Przenośnie lot myśli.

Mówi się: wzbijać się byстрыm lotem, umieć co w lot, strzelać w lot.

Niedościgłe loty myśli ludzkiej. P. KOCH. — Prędkie lot sławy dobrej. GOŚL. — Orzeł górnym wybijały lotem. KRAS. — Orła lotem ku niebu się wznosić. LUD. OSIŃ. — Lotem sokoła tuż Zaporozce. BOH. ZAL.

PĘD oznacza szybkość biegu posuniętą do bardzo wysokiego stopnia, np. pęd wiatru, pęd wody, lecieć pędem, z największym pędem, w całym pędzie.

Łódź moja przed się swym pędem pobieży. J. KOCH. — Jakim pędem wieher leci. J. KOCH. — Persowie wielkim pędem do miasta uciekali. GORN. — Przywiedzie na cię pan naród zdaleka i z ostatnich granic ziemi, na podobieństwo orla z pędem lecącego. WUJ. — Pędem wielkim biegli. SKAR. — Jako ten, który bystrą rzekę przechodzi, nie patrzy na wodę pędem wielkim płynącą, aby mu się głowa nie zawróciła. SKAR. — Ztąd jedni za drugimi owczym bieżąc pędem. KRAS. — Pędem niezwykłym wpadł do refektarza. KRAS. Leciał pędem panicz młody. WĘGIER. — Pędem burzy lecieli. MALCZ.

OBRÓT, jestto ruch, jaki czyni około osi, naprzykład ziemia, koło, kamień młyński, albo w ogólności ciało obracające się około innego ciała.

Mówi się też: obroty wojenne (zamiast manewry), wziąć kogo w obroty. Ziemia obrotem około swojej osi tworzy dzień i noc; obrotem zaś około słońca, tworzy rok.

Wszystkie miesiące, które w obrocie rocznym po sobie następują. WUJ. — Obrót planet około swych osi, albo bieg wirowy. JAN. ŚNIAD. — Cóż są nasze zegary, jeżeli nie maszyny pokazujące nam bieg ziemi około słońca, i obrót jej dzienny około swojej osi? JAN. ŚNIAD.

Ruczaj, patrz: rzeka.

Rudera, patrz: gruzy.

Ruina, patrz: upadek.

Ruiny, patrz: gruzy.

Rujnować, patrz: niszczyć.

Rumak, patrz: koń.

Runać, patrz: padać.

Runy, patrz: abecadło.

Rwać, targać, szarpać, drzeć, skubać, szamotać, siepać.

RWAĆ (słow. рвати, ros. рвать, czesk. rwatj) znaczy ciągnąć co tak gwałtownie i z takim naprężeniem, żeby albo pękło, albo się oddzieliło od tego, do czego było przytwierdzone; albo z korzeniem wydobyło się z ziemi, np. rwać powrozy, łańcuchy, rwać kwiaty, owoce z drzewa, rwać len, rzodkiew, rwać zęby, rwać włosy.

Komum ja kwiateczki rwała? JAN KOCH. — Rwała się sieć ich. WUJ. — Cicha woda brzegi rwie. Przysł. — Gdzie cienko, tam się rwie. Przysł. — Z rozpaczy szaty na sobie rozdziera, rwie włos. BARD. — Szumiący potok rwie skaliste brzegi. KRAS. — Gdy nie padną trzęsione, nie trzeba rwać gruszek. KRAS. — Właził na gruszkę, rwał pietruszkę. Przysł. — W ogrodzie zrywał najpiękniejsze róże. SZYMAN.

TARGAĆ (słow. *трѣгати*, czesk. *trhati*, w rosyjskim pozostało tylko w pochodnych słowach *нетрпнуть*, *оттрпнуть*) znaczy pociągać raz po raz, sprawiając drganie lub zamieszanie. W stylu wyższym używa się zamiast *rozrywać*. W formie zaimkowej *targać się* znaczy *porwać się na co*.

Jedni za brodę go targali. OPEĆ. — Targnąć się na bliźniego swego. REJ. — Stargawszy białe żagle. J. KOCH. — Długoż się na mą sławę będziecie targali? J. KOCH. — Targnął się z motyką na słońce. STRYJK. — Potargales pęta moje. WUJ. — Pokój i zgodę krain nam poddanych targa. WUJ. — Doszedł (Mardocheusz) iż się chcieli targnąć na króla Artakserksa i dał o tém znać królowi. WUJ. — Targać tych łańcuchów tak mocnych nie mogę. SKAR. — Nie targaj miłości i zgody, bo jej z tobą Chrystus nie targa. SKAR. — Powrozy jako nici potargał. SKAR. — Którzy językiem uszczypliwym zwykli na dobre rzeczy się targać. GWAG. — Czemu miłość i zgodę chrześcijańską targacie? BIRK. — Targano się na dobrą sławę jego. BIRK. — Ta włosy targa, a ta gryzie palce. KRAS. — Darmo się targasz słaby na mocnego. KRAS. — Targa klęczystą brodę. MALCZ.

SZARPAĆ (niem. *scharben* rznąć) znaczy urywać po kawałku, lub rozdzierać gwałtownie na szmaty.

Mówi się: szarpać zębami, kleszczami, pazurami. Przenośnie zaś: szarpać cudzą sławę.

Poczeli go szarpać. OPEĆ. — Szarpali go wszyscy idący drogą, stał się pośmiewiskiem u sąsiadów swoich. WUJ. Ps. 88. — Lada kto was szarpać może. SKAR. — Dla żartu dowcipnego szarpać cudzą sławę. KRAS. — Szarpie kot szczura. KRAS. — Wy mi sławę szarpicie. TRĘB.

DRZEĆ, DRZEĆ, DARŁ, (słow. *драти*, ros. *дереть*, czesk. *drati*) znaczy rozrywać wzdłuż lub wpoprzek tkaninę jaką, skórę, papier, lub co podobnego; jako też zdejmować z czego gwałtem okrywającą je powłokę, np. drzeć odzienie, obuwie, drzeć łyka. Drzeć z kim koty, znaczy mieć zajście.

Drze łyka kędy może i z drzewa suchego. REJ. — Dawid rozdarł szaty swoje. WUJ. — Drzeć łyka kiedy się dra. Przysł.

SKUBAĆ (słow. *кыбати*, czesk. *sskubi*) właściwie znaczy obrywać pierze na ptaku. Przenośnie: obdzierać kogo po trochu, jak gdyby wyrywając po piórku.

Miasto pomocy i miasto obrony,
Skubie on te nędzniki, jako jastrząb wrony. RĘJ.

Skubie prostaka. KLON. — Gdyby pierze miały (ryby) toby je skubano. KOCUOW.

SZAMOTAĆ, wyraz potoczny znaczy trząść czém gwałtownie jakby rzucając we wszystkie strony.

Za włosy rwali, między sobą niemilosiernie szarpali i szamotali. OPEĆ. — Poczęli go szarpać, szamotać i siepać. OPEĆ.

SIEPAĆ, wyraz gminny, rzadko używany, znaczy rzucać kim, popychając gwałtownie i niby pastwiąc się. Ztąd siepacz.

Poczęli go siepać i niemilosiernie szarpać. OPEĆ. — Wszędy ich siepają. KLON.

Rycerz, patrz: bohater.

Rydwan, patrz: wóz.

Rygor, patrz: karność.

Ryk, patrz: głos.

Rysować, patrz: malować.

Rząd, szereg, linija.

RZĄD, RZĘDU (słow. рядъ, ros. рядъ, czesk. řad) oznacza pewną ilość przedmiotów wzdłuż lub wszecz ustawionych pod liniją, np. postawić co w jeden, lub we dwa rzędy, stać w jednym rzędzie, sadzić drzewa w rzędy.

Niechaj zły nie będzie

Położon w jednym z dobrymi rzędzie. J. KOCH.

Ani równo z innymi w rzędzie postępujesz. BEND. — Wokoło chatki mojej we dwa rzędy sadził. NAR. — W pierwszym wóród zwierząt umieszczony rzędzie. NIEMC. — Drzewa owocne zasadzone w rzędy. MICK. — Czarne krzyże stoją rzędem. MICK. — Dwa rzędy białych zębów błysnęły z pod warg rumianych. KRASZ.

SZEREG (ros. шепера, łaciń. *series*) właściwie znaczy oddział żołnierzy, w liniją jak do boju uszykowanych, np. szeregi wojskowe, albo tylko szeregi, stać w szeregu, wyjść z szeregu, pierwszy szereg. Przenośnie: szereg liczb, szereg lat, szereg czynności.

Zbrojne Mojżesz prowadził szeregi. MIASK. — Kazał się w lektyce między szeregi wnieść, kędy swoim serca dodawał. WARG. — Idą w szeregu cnoty. MIASK. — Szerokim lata swoje rachować szeregiem. WOJSZMAR. — Szereg jest rząd ludzi jeden przy drugim stojących. ŁĘSKI. — U Rzymian w tyle wszystkich szeregów stawiano odwodowych żołnierzy. PAPP. WEG.

A od brzegów Dunaju, aż do morza brzegów,

Nie zliczyć Ottomańskich rozpierzchłych szeregów. WORON.

Któż policzy przez lat szereg długi,

Oddane tobie..... usługi? NIEMC.

Szereg dzieł dobroczynnych i wspaniałych. JAN ŚNIAD. — Idzie szereg za szeregiem. MALCZ. — Ciągną szeregi krzyżowe. MICK.

Tam bieżąc w ogień morderczy,

Polskie szeregi padały. ANT. GOR.

LINIJA (łac. *linea*) jako synonim rzędu i szeregu mówi się o wszelkich przedmiotach idących w prostym kierunku od jednego do drugiego punktu, np. sadzić drzewa pod linią, budować domy pod linią, linija graniczna, linija bojowa.

Rząd, zarząd, administracja, zwierzchność.

RZĄD, RZĄDU, oznacza władzę, trzymającą w ręku ster państwa, a zatem czuwającą nie tylko nad zabezpieczeniem bytu i prawnego porządku społeczeństwa, ale nad rozwojem wszystkich jego sił i wszechstronnej jego pomysłowości. On więc trzyma w ręku jak politykę zewnętrzną, tak wszystkie gałęzie wewnętrznego zarządu. Co się tyczy jego formy, ta bywa rozmaita. Może być patryarchalny, monarchiczny, samowładny, republikański.

Mówi się: objąć rządy, rząd państwa, rządy Europejskie, rząd narodowy, tymczasowy, a także rząd prowincyi.

Tam dopiero bezpieczeństwo jest i rząd dobry, gdzie ludzie nie dla bojaźni jakiej, ale z cnoty swej dobrze czynią. J. KOCH. — Rychlejby bez słońca świat być mógł, niżli ludzie bez rządu. SKAR. — Gdzie ludzie mają bojaźń Bożą i cnoty pobożności i sprawiedliwości, tam rząd dobry i łączny. SKAR. — Zgromadzenie ludzi bez rządu i sprawiedliwości trwać żadną miarą nie może. SKAR. — Uchowaj Boże takiego rządu, albo raczej nierządu, gdzie pospólstwo władnie. SKAR. — Iż sam jeden Pan Bóg rządzi wszystkim światem, lepszy się należeć rząd nie może, jako na ten wzór Boski uczyniony. SKAR. — Gdzie wszyscy równi, tam żaden rząd być nie może. SKAR. — Zginęła w tem królestwie karność i dyscyplina, bez której żaden rząd uczynić nie może. SKAR. — Z dobrymi łączny rząd. SKAR. — By to, co dziesięć sobie równych postanowi, jeden imże równy, albo jeszcze niższy rozparać miał, światby nigdy rządu nie miał. SKAR. — Nie tyło myśleniem, ale działaniem i dotykaniem się rzeczy i długim doświadczeniem, roście i nabywa się mądrość do rządów ludzkich. SKAR. — Gdzie rozumu nie masz, tam i rządu. KNAP. — Nowy pan, nowy rząd. KNAP. — Bez rządu żadne państwo długo stać nie może. STAR. — Rzadki przykład u nas dobrego rządu. KRAS. — Dorwał się panicz rządu. KRAS. — Uciekłem, Jejmość w rządy, pełno w domu wrzawy. KRAS. — Rząd dobry wzniósł małe państwa, wielkie nierządem upadły. KRAS. — Napróżno ten prawodawca zamyśla o trwałości i dobroci rządu, który go na niesprawiedliwości usiłuje zakładać. KOLLAT.

ZARZĄD nie ma tak obszernego znaczenia jak rząd, i oznacza kierowanie szczególną jakąś gałęzią, lub wydziałem, albo też sprawami tyczącymi się prywatnej własności swojej, lub cudzej, np. zarząd pro-

wincyi, parafii, zarząd dóbr, majątku, folwarku, interesów, fabryki, główny zarząd szkół.

Mówi się: oddać co komu w zarząd, wziąć pod swój zarząd.

ADMINISTRACJA (łaciń. *administrare* zarządzać) najogólniej oznacza zawiadywanie w cudzém imieniu sprawami ciała zbiorowego, lub osoby prywatnej. Administracja krajowa oznacza te gałęzie służby publicznej, którym rząd porucza władzę wykonawczą i kierowanie pewnym rodzajem spraw publicznych w ściśle zakreślonych obrębach. Nie należy tedy do administracji ani władza prawodawcza, ani władza sądownicza.

Mówi się: administracja kraju, prowincyi, dyecezyi, majątku, wziąć majątek w administrację.

Wydoskonalic sztukę administracji wewnętrznej. JAN ŚNIAD.

ZWIERZCHNOŚĆ oznacza jużto władzę przelożonego czyli zwierzchnika nad podwładnemi, już same osoby, pod których bezpośrednio władzą podwładni zostają. Nie ma tedy tak obszernego znaczenia jak rząd, ale stanowi wszelkiego rządu podstawę.

Mówi się: zwierzchność świecka, wojskowa, duchowna, zwierzchność szkolna, klasztorna, być posłusznym zwierzchności, za pozwoleniem zwierzchności.

A wam więc nad mniejazemi zwierzchność jest dana:

Ale i sami macie nad sobą Pana. J. KOCH.

Wy, którym ludzi paść poruczono,

I zwierzchności nad stadem Bożém zwierżono. J. KOCH.

Mnie tu jest zwierzchność zlecona. GORN. — Nie masz zwierzchności, jedno od Boga. WUJ. — Kto się sprzeciwia zwierzchności, sprzeciwia się postanowieniu Bożemu. WUJ. — Każda zwierzchność, nie dla tego jest, co na niej siedzi; ale dla tych, któremi rządzi. SKAR.

Rzadki, niezwykły, niestychany, bezprzykładny.

Który nie często się zdarza.

RZADKI (słow. рѣдкѣ, ros. рѣдкии, czesk. řidki) daje wyobrażenie przeciwne częstemu i mówi się o tém, z czém się nie wszędzie, nie zawsze i nie każdy spotyka, np. rzadka książka, rzadki kwiat, rzadki wypadek, rzadki gość.

Rzadki ptak jest między bracią zgoda. REJ. — Tego wieku bardzo rzadki przyjaciel prawdziwy. GORN. — Rzadki ptak, dobry a doskonały na urządzie człowiek. SKAR. — Rzadki jest, któregooby nędza bliźniego, brata, sąsiada nie bolała; rzadki, któryby jej pomocy dać nie chciał. SKAR. — Rzadkie wsi ziemiańskie, w którychby uciśnienia i krzywdy ubodzy poddani i kmiecie nie cierpieli. SKAR. — Rzadki młody chętnie się uczy. RYS. — Gdzie złe przypadki, tam przyjaciel rzadki. RYS. — Sąsiedzka zgoda rzadka. KNAP. — Biały kruk, abo kawka, nie jest rzecz tak rzadka, jak poczciwość na świecie. OPAL. — Im rzecz rzadsza, tém

droższa. W. POT. — Skarb to jest rzadki: dobry, zdolny i przywiązany sługa. KRAS.

NIEZWYKŁY mówi się o tém, co w zwyczajnym rzeczy porządku albo zgoła nie bywa, albo nie zwykło bywać takim, jakim jest.

Rzecz niezwykłą uszom waszym powiem. J. KOCH. — Uczynek jego niezwykły, szkaradny, a nieprzystojny. GORN. — Niezwykłą mocą martwe zwłoki sciska. KRAS. — Pędem niezwykłym wpadł do refektarza. KRAS. —

Widać z postawy i z miny,

Że ważnej i niezwykłej jest posłem nowiny. MICK.

NIESŁYCHANY (ros. неслыханный) mówi się o tém, o czém dotąd nikomu słyszeć się nie zdarzyło, a może nawet przez myśl nie przeszło.

Dziw to jest niesłychany. OPEC.

Pasą oczy swoje,

Na niesłychane patrząc męki moje. J. KOCH.

Rzecz tak sroga i niesłychana. GORN. — Niesłychane nigdy rzeczy jawić się poczęły. SKAR. — Rzecz się stała niesłychana. SKAR. — Cóż to za rozruch u was niesłychany. KRAS. — Zbrodnia to niesłychana. MICK.

BEZPRZYKŁADNY (słow. бесприкладный, czesk. bezpříkladny) mówi się o tém, na co przykładu znaleźć nie można, co tedy ledwie raz jeden jako coś wyjątkowego zdarzyć się mogło.

Przy obcych ludziach, w bezprzykładnym gniewie. MICK.

Tam, bezprzykładną w dziejach polowania sztuką,

Uszczulem sześć zajęcy pojedynczą suką. MICK.

Bezprzykładna chytrość. SZAJNOCH.

Rządny, patrz: gospodarny.

Rządzić, patrz: panować.

Rzec, patrz: mówić.

Rzecz, patrz: przedmiot.

Rzeczywistość, patrz: prawda.

Rzeczywisty, patrz: prawdziwy.

Rzeka, strumień, potok, struga, ruczaj, ponik.

RZEKA (słow. i ros. рѣка, czesk. řeka) jest wielkie zebranie wody korytem płynącej, która albo do morza, albo do innej rzeki wpada, i ma swoje własne nazwisko. W zdrobnialej formie mówi się: rzeczka i rzeczulka; ale te zwykle są male i osobnego nazwiska mogą nie mieć.

Mówi się: bystra, głęboka, splawna rzeka, koryto rzeki, brzeg rzeki, źródło rzeki, ujście rzeki, bieg rzeki, nad rzeką, most na rzece, przeprawa przez rzekę. Przenośnie: rzeki łez, rzeki krwi, rzeka niepamięci, rzeka wieczności.

Rzekę bystrą przepłynąć. J. KOCH. — Nad rzekami Babilonu. WUJ. — Rzeka z brzegów wylewając szkody niezmiernie ludziom czyniła. SKAR. — Wielkie rzeki cicho płyną. FRED. Niemie, domowa rzeko moja. MICK.

STRUMIEŃ (słow. i ros. *струя*, czesk. *strumen*) oznacza nie wielką rzekę bystro płynącą. Wyraz ten znajduje się w dyplomie XIII wieku r. 1250 (*ad torrentem vulgariter strumień Lel.*) W zdrobnialej formie strumyk i strumyczek (dawniej pisano strumyszczek).

Bystre strumienie wezbrały. J. Koch. — Wstańcie, a przejdźcie strumień Arnon. Wuj. — Widział lud płynącą krew strumieniami z ciała męczennika. Skar. — Żlebyś nazwał rzekę strumieniem, albo domek gmachem. Włodek. — Mruczące po kamieniach gdzieniegdzie strumyki. Kras. **POTOK** (słow. *потокъ*, Ostrom., ros. *потокъ*, czesk. *potok*) jest woda nakształt bystrej rzeki tocząca się czyli spadająca z góry. Przenośnie mówi się: lez potoki, krwi potoki.

Potok któregoś nie mógł przebrnąć. Wuj. — Potok, z wierzchołka góry płynący z hałasem. Kras. — Szumiący potok rwie skaliste brzegi. Kras. — Potok płynie doliną. Karp. — Zagarnął wszystko potok burzliwy. Bor. Zal.

STRUGA (słow. i ros. *струя*, czesk. *struha*) wyraz potoczny, rzadko używany, w znaczeniu strumyka.

Strugi przezroczyste między lasami pięknymi płynące. P. Koch. — Struga, woda wytryskająca ze źródeł i małym korytem płynąc w rzeki lub strumienie wpadająca. Kluk. — Są to deszczu strugi. Mick.

RUCZAJ (ros. *ручей*) wyraz prowincjonalny, to samo znaczący co strumyk. Używany w Litwie i na Białej Rusi.

Nad brzegiem ruczaju. Mick.

PONIK dawniej oznaczał podziemną rzekę, która znika kryjąc się pod ziemią, i znowu się gdzieś wydobywa. Dzisiaj bierze się w znaczeniu małego strumyczka, który jak nitka ze źródła wypływając bieży.

Izali źródło z tegoż ponika wypuszcza słodką i gorzką wodę? Wuj. — Nigdy ponikiem się nie krył. Skar. — Ponikami pewnymi wraca też wody morze, których oko ludzkie nie widzi. Birk.

Rzemień, patrz: skóra.

Rzemieślnik, patrz: robotnik.

Rzemiosło, kunszt.

Zajęcie się wyrabianiem przedmiotów powszechnego użytku.

RZEMIOSŁO, dawniej *rzemiesło* (słow. *ремесло* i *ремьство*, ros. *ремесло*, czesk. *femeslo*) jestto sztuka wyrabiania mechanicznie pewnego rodzaju przedmiotów do potrzeby, wygody, lub zbytku służących, przy pomocy narzędzi stosownych, które rzemieślnicy nazywają zwykle naczyniem. Stosuje się też do wszelkiego rodzaju pracy rutynicznej, w której człowiek pracuje raczej ręką, niż głową, np. kowalstwo, stolarstwo, krawiectwo i t. d.

Mówi się: znać swoje rzemiosło, uczyć się rzemiosła, zajmować się rzemiosłem, a także wojskowe rzemiosło.

Szlachta się rycerskimi rzemiosłami bawiła. J. Koch. — To jest lekkich

ludzi dzieło, a nie jego ćwiczenia rzemiosło. GORN. — Niegdy i królowie jakiegokolwiek rzemiosła w rękę miewali, dla uchodzenia próżnowania. SKAR. — Każdego rzemiosła uczyć się potrzeba. SKAR. — Wielkie to rzemiosło, ludzie (ludźmi) rządzić. SKAR. — Rodem był Włoch, rzemieślnikiem mularz. BIRK. — Rzemiosło stoi za folwark. KNAP. — Niechby każdy pilnował swojego rzemiosła. TRĘB.

KUNSZT (niem. *die Kunst*) mówi się o rzemiosłach misterniejszych, które trzymają środek między rzemiosłem a sztuką piękną, np. złotnictwo, jubilerstwo, zegarmistrzowstwo.

Zegarmistrzowstwo jeden z najsubtelniejszych kunsztów. HAUR.

Rzesza, patrz: mnóstwo.

Rzeszoto, patrz: sito.

Rzetelny, patrz: poczciwy.

Rzewny, patrz: czuły.

Rznać, patrz: ciąć.

Rzucac, ciskać, młotać.

Wypuszczać silnie przedmiot z ręki, żeby przeleciał pewną odległość i upadł.

RZUCAĆ i dokon. RZUCIĆ, znaczy, że przedmiot ulegając przemagającej sile, leci do pewnej odległości, w nadanym mu kierunku, póki się o co nie uderzy, albo na ziemię nie padnie, np. rzucać w górę, rzucać na ziemię, rzucać kamieniem, kijem i t. d. Przenośnie: rzucać oczyma, rzucać promienie, światło, rzucać na co cień, rzucać kość niezgody, rzucać losy, rzucić most (t. j. zbudować naprędcę), rzucić kotwicę, rzucić jałmużnę, rzucić komu rękawicę (t. j. wyzwac do walki). W formie zaimkowej rzucać się na kogo, lub na co, rzucić się w przepaść, rzucić się do czego, do nóg komu, na szyję; rzucać się jak ślepy, jak szalony.

Kto z was bez grzechu jest, niech na nią pierwszy rzuci kamień. WUJ. — Podzielili sobie szaty moje, a o suknią moją rzucili los. WUJ. — Ujrzawszy ojca (Józef) rzucił się na szyję jego i płakał. WUJ. — Nie rzucajcie pereł przed wieprze. WUJ. — Do oręza się rzucili. SKAR. — I na słońce się i gwiazdy rzuca. SKAR. — Rzucili się do niego uczeni, jako do uczonogo; żołnierze, jako do walecznego hetmana. BIRK. — Rzuć za się, a przed sobą najdziesz. JAGOD. — Groch na ścianę rzucać. KNAP. — Kość rzucić między drugich. KNAP. — Złoto rzucał... a dumą rozśmieszył. KRAS. — Na kogo okiem rzuci, każdy się uśmiechnie. KRAS. — Rzucił nań Ajax dzidę. DMUCH. — Nikogo przez nogę rzucić nie chcemy. PILCH. — Rzucił wzrok surowy. MICK. — Rycerz jej w oczy rękawiczkę rzucił. MICK. — Oczy zakrył rękami, z pod rąk lez potok się rzucił. MICK.

CISKAĆ i CISNAĆ znaczy rzucać gwałtownie, to jest: z całą siłą i namiętnością.

Procami ciskając. Bibl, Zof. — Iż nań cisnął kamieniem. Akta Czernsk.

szywe i t. p. Kto sędzi, ten musi się opierać albo na znajomości rzeczy, albo na pewnych danych, albo na swoim wewnętrznym przekonaniu. Ztąd też sędzić znaczy uznawać kogo za winnego, lub niewinnego, i wyrok wydawać.

Ani ślepy o farbach, ani głuchy o dźwiękach sędzić mogą. Bazylik. — Nie sędź nikogo po minie. TRĘB. — Ludzie jesteście, sędźmy więc lepiej o ludziach po ludzku. KOLL. — Po ludzku sędząc.

Choć mnie nigdy na me wady,

Miłość własna nie zaślepi;

Sędziłbym jednak że lepiej

Zasięgnąć twej mądrej rady. ODYNIC.

MNIEMAC (czes. mnitj) znaczy opierać swój sąd nie na czémś pewnym, ale na tém co się nam wydaje, a co rzeczywiście może nie być takim, za jakie jest uważane. Wyraz raczej książkowy, niż potoczny, np. mniemana mądrość, to jest uważana za mądrość, chociaż nią nie jest.

Nie mniemaj, gdy cię ogień popali, woda potopi, na polu zginie, w obozie pozdycha, aby to tobie zkąd inąd rosło, jedno z prawdziwych dekretów Pana twego. REJ. — Iżby ci, którzy słuchać będą, zapomniawszy się, mniemali, że to przed oczyma ich teraz się dzieje. GORN. — Idzie godzina, że wszelki, który was zabija, mniemac będzie, że czyni posługę Bogu. WUJ. Jan 16. 2. — Mniema, że jest mądry, a on złośliwy i zdradliwy. SKAR. — Nie mniemaj, iżeby to ci święci doktorowie z palca wysali. KROMER. — Lepiej wiedzieć, niż mniemac. RYS.

Bezbożny mniemał, że to ludzka siła

Zniesie, co boska ręka uczyniła. KRAS.

Próżno się stan mniemaną potęgą nasrozył,

Który na gruncie cnoty rządów nie założył. KRAS.

Prując przejrzyste wody zwierciadło,

Mniemali płynąć po zorz błękiecie. BOH. ZAL.

ROZUMIEĆ bierze się niekiedy za synonim słowa mniemac, i znaczy myśleć podług swojego rozumu, czyli brać co za takie, jakim je sobie nasz umysł przedstawia.

Różni o tem różnie zawždy rozumieli. REJ.

Ja mówię co rozumiem, kto ma co lepszego,

Niechaj powiada, będę rad słuchał każdego. J. KOCH.

Inaczej ludzie o nas rozumieją, niż my o sobie. GORN. — Najmniej o sobie rozumieć, tak wiele waży, jako największe rzeczy czynić. SKAR. — Rzeczy przyrodzone takie są, jakie mają przyrodzenie, a nie takie, jakiemiby je chcieli rozumieć ludzie. Bazylik. — Inaczej ludzie o nas rozumieją, niż my o sobie. KNAP. — Jaki kto sam jest, tak rozumie o drugich. KNAP. — Rozumiała, że wszystkie rozумы posiadała. KRAS. — Jam rozumiał że kasza, a to dyamenty. KRAS.

UTRZYMYWAĆ przenośnie znaczy stać przy swoim zdaniu, chociażby

się inni na nie nie zgadzali. Kto tedy co utrzymuje, ten musi swoje zdanie na pewnych racjach opierać.

Ci, co to utrzymują, są nie lada ludzie. GORN.

Tadeusz utrzymywał, że będąc silniejszy...

Chciał wyręczyć hrabiego. MICK.

Sajdak, patrz: kołczan.

Sala, patrz: izba.

Sam, patrz: jeden.

Samorodny, patrz: wrodzony.

Samotnik, patrz: pustelnik.

Sąsiedni, patrz: blizki.

Sążnisty, patrz: długi.

Schnąć, więdnąć.

SCHNAĆ (słow. сьхнати, ros. сохнуть, czesk. schnouti) znaczy pozbywać się wilgoci i przez to stawać się suchym, np. schnie siano, zboże, drzewo, bielizna.

Uschła trawa i kwiat jej opadł. WUJ. — Będą ludzie schnąć od strachu i oczekiwania tych rzeczy, które będą przychodzić na wszystkich świat.

WUJ. — Zły schnie, gdy nie czyni źle. RYS. — Jak trawa uschło serce me bez ciebie. KARP. — I poddał się rozpaczy, i sechł jak stare drzewo.

JUL. SŁOW.

WIĘDNAĆ (ros. вянуть, czesk. wadnouti) mówi się o kwiatach i liściach, które zerwane albo podcięte, tracą świeżość i życie, marszczą się i spuszczają głowę. Schnie to, co było wilgotne i mokre, a więdnie tylko to, co miało życie i świeżość.

Kwiat libański uwiadł. WUJ. — Zwiadłem jako siano i wyschło serce moje, iżem zapomniał pożywać chleba mego. WUJ. — Wziąwszy wonny kwiatek, pomyślisz, iż wnet zwiędnie. SKAR. — Zły wiatr na miękki i wonny i wszystkimi farbami ozdobiony kwiat uderzył. I uwiadł, i usechł, i ozdoba jego upadła. SKAR. — Uroda jako pełna trawa więdnije. SKAR. — Jako trawa kosą podcięta od letniego znoju usychać zwykła, takem zwiędniał i usechł. BEMBUS. — Włóżmy na głowę wieńce różane, póki nie zwiędną. BIRK. — Ja w pustyni schnę i więdnę. BOH. ZAL. — Usechną trawy i róże uwiędną. MICK. — Jako różyczka przy cedrze więdnije.

JUL. SŁOW.

Schyłek, patrz: koniec.

Ściel, patrz: sklepienie.

Ścieżka, patrz: droga.

Ścigać, patrz: pędzić.

Ścisły, patrz: dokładny.

Sędziwy, patrz: stary.

Sejm, wiece.

SEJM (starosł. сѣньмъ, Glagol. Closian., ros. соимъ, czesk. sněm, ozna-

przez kilka dni najmniejszego znaku życia nie okazuje, tak że nawet może być wzięty za umarłego.

W nierządzie i letargu naród zanurzony,

Raz we dwa lata sejmem bywał przebudzony. NIEMC.

Możemyż się nie ocknąć z tego letargu i zamoru, którym znaczyliśmy poprzednicze lata? WORON. — Już uznawano potrzebę obudzenia się z umysłowego letargu. BRODZ. — Zda się w letargu zasypiał głęboko. MICK. — Myśl głęboka w letargu spi od lat tysiąca. MICK.

DRZEMKA jestto półsen, kiedy oczy mimowolnie się kleją, a jednak człowiek nie zupełnie jest pogrążony we śnie, i za najmniejszym szelstem się budzi.

Sen, marzenie.

SEN, w drugiem znaczeniu jest to, co się komu roi wtenczas kiedy spi.

Mówi się: mieć sen, dziwny sen, straszny sen, okropny sen, wierzyc w sny, tłumaczyć sny, znika co jak sen, gadać przez sen. WUJEK pisze: widzieć sen, lecz to wyrażenie wyszło teraz z użycia.

Jako sen znikomy. J. KOCH. — We sny nie wiercie, bo się wam nie wyjawia. GORN. — Widziałem przez sen jakoby mi się słońce i księżyc i jedenaście gwiazd kłaniało. WUJ. — Jako który chwyta cień i wiatr goni, tak i który wiarę daje snom kłamliwym. WUJ. Ekkł. 342. — Przeminał wiek nasz jako sen. STAROWOL. — Sen mara, Bóg wiara. Przysł. Sny okropne nie są znakiem zdrowia. PILCH. — Wszystko jako sen znikło. MICK. — Uroczne sny młodości. POL.

MARZENIE oznacza rojenie imaginacyi i jakby sen na jawie. Patrz marzenie. Ztąd i sny, zwłaszcza gorączkowe, które wtenczas kiedy zmysły są uśpione, tworzy rozbujala imaginacya, zowiemy marzeniami, np. marzenia chorego.

Marzenia się okropne tylko w oczach snuły. Teatr.

Sens, patrz: znaczenie.

Separacya, patrz: rozwód.

Serce, dusza, uczucie.

SERCE (słowiań. serdce, ros. serdce, czesk. srdce) pod względem materialnym, jako jeden z najglówniejszych organów życia, synonimów nie ma. Pod względem moralnym we wszystkich językach bierze się za siedlisko uczuć i skłonności, tak jak głowa za siedlisko myśli. Nie idzie tu o fizyologiczne znaczenie, ale o powszechnie użycie jak w mowie, tak w piśmie.

Mówi się: dobre i złe serce; szlachetne, złote, anielskie, czule serce, bije serce, boli serce, skrytości serca, głos serca, w głębi serca, na dnie serca, całém sercem, czytać w sercu, mówić do serca, trafić do serca, oddać komu swe serce, pozyskać serce, panować nad sercami, nicé co na sercu, brać co do serca, ściska się serce, kraje się serce, krwią się serce zalewa, zakrwawić komu serce, otworzyć

komu serce, przyjmować z otwartém sercem, przyjaciel od serca, znajomość serca ludzkiego, to mówię co mi serce dyktuje, czy masz Boga w sercu?

Serce jej było na krzyżu zawieszzone z synem jej miłym. OPEC.

Czy cię podobno szczęście pomału dotknęło?

A nie pół prawie serca z piersi twych wyjęło. J. KOCH.

Z każdego kąta żalność człowieka ujmuje,

A serce swej pociechy darmo upatruje. J. KOCH.

Który serca nasze i myśli wszystkie widzisz z góry. J. KOCH. — Musiałby częstokroć się usta śmiać, kiedyby serce płakało. GORN. — Które słowa, kamienne serce poruszyłyby mogły. GORN. — Wszystkie niebezpieczeństwa pod nogi sobie włoży, sercem nad serce człowiecze. GORN. — Z obfitości serca usta mówią. WUJ. — Będziesz miłował Pana Boga twego ze wszystkiego serca twego. WUJ. — Lud ten ustami mnie chwali, lecz serce jego daleko jest odemnie. WUJ. — Pan Bóg na serce patrzy. SKAR. A cóż ja, ubogi kmięć twój, tobie, królowi memu, postawić za potrawę mogę? postawię wszystko serce moje tobie. SKAR. — Nie palmy w ręku, ale wszystko serce moje tobie niosę. SKAR. — Ten z Boga jest, którego Pan Bóg serce do siebie pociąga; i ducha mu takiego daje, iż mu niebieskie rzeczy smakują, a ziemskie brzydą. SKAR. — Czego serce pełne jest, o tém język rad mówi. SKAR. — Usta to mówią, czego w sercu pełno. SKAR. — Nie na karcie to pisał, ale na sercu. SKAR. — To co z oczu zeszło, kłaść sobie na sercu i na myśli możem. SKAR. — Duchem świętym do serca mówił. SKAR. — Poprawę z całego serca obiecał. SKAR. — Tém się więcej prawej mądrości napijał, miłując to sercem, co pojmował rozumem. SKAR. — Taką nam daj Boże pieśń zaśpiewać wesołym sercem. SKAR. — Aczkolwiek ciałem od nich był daleko, ale myślą i sercem od nich się nie dzielił. SKAR. — Ostre żelaza stępiłi (męczennicy), ogień w rosę niebieską sobie obrócili; a sami kamienni i żelazni na sercu i myśli swej ku Panu Bogu zostawali. SKAR. — Aby serce nie stwardziało, gdy się rozum ostrzy. SKAR. — Pan Bóg sam serce ludzkie ma w swej ręce, i sam widzi, co się w niém dzieje. SKAR. — Serce nasze żadną się rzeczą stworzoną nie uspokoi, ani napelni, jedno samym Panem Bogiem. SKAR. — Aby się ta nauka do serca wpoila, i w pamięć mocno wbiła. SKAR. — Sam Pan Bóg do komory serca naszego klucz nosi. SKAR. Któż niebem i sercem ludzkim władnie? jedno Bóg. SKAR. — Otworzyć serce. SKAR. — Utopić serce w świecie. SKAR. — Mówi on pewnie do serca (Bóg), gdy do niego z serca się uciekamy. NUCERYN. — Ś. Grzegorz Nazyanzeński zowie miłość magnezem, który ciągnie do Boga serce ludzkie. NUCERYN. — Czy nie lwie serce było w Hetmanie naszym? BIRK. W Boga nie wierzą, bo go w sercu nie mają. BIRK. — Tam myśl, gdzie i serce. OPAL. — Co na sercu u trzeźwego, to na języku u pijanego. RYS. Dziecię za rączkę, matkę za serce. Przysł. RYS. — Niechaj serca ich nie-

rozerwanym węzłem miłość spoi. Kochow. — Serce nie sługa, nie zna co to pany. Przysł. — W kilku które przemówił słowach, odzywało się serce przez usta. KRAS. — Powiedz kto jesteś? ty co sercy wladasz? KRAS. Serca zawsze polskiego nie mi nie odmieni. TRĘB. — Miej serce i patrzaj w serce. MICK. — Czy wy Boga w sercu macie? MICK. — Sieroty szukają serca, jak ubodzy chleba. KRASZ.

DUSZA jako istota niematerialna, nieśmiertelna, która ożywia ciało człowieka, patrz: pod wyrazem: duch. Jako synonim serca oznacza jużto całą potęgę uczuć, już najczystsza ich stronę. Serce obejmuje same uczucia; dusza obejmuje uczucia, chęci i myśli. Serce może być przedstawione w zmyslowym obrazie; duszy zaś w zmyslowym obrazie przedstawić sobie nie podobna.

Mówi się: głos duszy, język duszy, mówić do duszy, chwycić za duszę.

Gdzie jest jedno serce, a dusza jedna, tam też mowa musi być jedna.

ORZECH. — A mnóstwa wierzących było jedno serce i jedna dusza. WUJ.

Dwaj, trzech wierni przyjaciele,

Jedna dusza w różnym ciele. KNAP.

Chciałby uniknąć bitwy z całej duszy. KRAS. — Zdolał się głos mój przedrzeć do tkliwej gdzie duszy? WAL. GÓRSKI.

Wam pieśni, ludzkie oczy, uszy nie potrzebne.

Płyńcie w duszy mej wnętrzościach,

Świećcie na jej wysokościach,

Jak strumienie podziemne, jak gwiazdy podniebne. MICK.

Taka pieśń moja o Aldony losach;

Niechaj ją anioł muzyki w niebiosach,

A czyły słuchacz w duszy swej dośpiewa. MICK.

Jeśli wspomnisz mu o żonie,

O domowym jego progu,

I o dziatwie, i o Bogu;

Toś mu zabrał duszę całą. POL.

UCZUCIE, patrz: czucie.

Serdeczny, patrz: szczery.

Sfera, patrz: kula.

Siac, **sadzić**, **szczepić**.

SIAĆ (słowiań. сѣяти, ros. сѣять, czesk. sáti) mówi się o zbożu i różnych nasionach, które się na to rzucają w rolę, żeby wschodziły i rosły. Sieje się też przez sito mąka, lub co podobnego.

Mówi się: siać zboże, siać rzepę, kwiaty, trawę, siać gęsto, rzadko, siać pod bronę, pod sochę, siać wcześniej, siać z lodu i t. p. Przeczośnie: siać niezgody, siać plotki, siać postrach.

W nadzieję ludzcy orzą, i w nadzieję sieją. J. Koch. — Sieją między niemi zazdrość. GORN. — Co będzie siał człowiek, to też będzie żał. WUJ. Galat. — Którzy sieją ze łzami, żąć będą z radością. WUJ. ps. 125. —

Wiele siejecie, a mało użynacie. SKAR. — Kto skąpo sieje, będzie też żał skąpo. SKAR. — Niezgody i rozterki siejecie. SKAR.

SADZIĆ (słowiań. садити, ros. садить, czesk. sadiť) znaczy wkopywać do ziemi korzenie drzew lub innych roślin, jako też wtykać w ziemię pojedyncze nasiona, np. sadzić grusze, jabłonie, szczepy, maliny, kapustę, kwiaty i t. p.

Nasiejesz ziółek potrzebnych, rzodkiewek, sałatek, rzerzuszek; nasadzisz maluneczków, ogóreczków. REJ. — Kto sadi winnicę, a z owocu jej nie pożywa? WUJ. — Gdy szczep winny Adam zasadził. KRAS.

Oto te gruszki, oto te orzechy,

Com je przed laty, by mi skwar letni nie wadził,

Około chatki mojej, we dwa rzędy sadił. NAR.

SZCZEPIĆ znaczy wsadzać zraz czyli latorośl ogrodowego drzewa w rozszczepiony pieńek spiłowanej dziczki; ażeby rodziła owoce podobne temu drzewu, z którego rószecka wzięta została, np. szczepić jabłonie, grusze, wiśnie. Przenośnie mówi się: szczepić ospę, szczepić nauki.

Gdy szczepisz a pniaczek rozbijesz, tedy nożykiem nadobnie gniazdeczka gdzie masz gałązkę wsadzić, wybierz; tedy i gałązka pięknie przystanie, i wnet ją snadniej sok obleje, iż się prędko przyjmie. REJ. — Gdy się latorośl wszczepiona przyjmie, trzeba jej dać podporę, przywiązawszy do żerdzi. TRZYC. — Niech szczepi między ludźmi dobre obyczaje. J. KOCH. — Jam szczepił, Apollo polewał, ale Bóg dał pomnożenie. WUJ. Co Bóg szczepił, ręka ludzka nie wykorzeni. SKAR. — P. Bóg na to postanowił kościelne przełożone, aby wrywali i rozmiatali złe; a budowali i szczepili dobre. SKAR. — Przykłady wielkich cnót swoich w domu onym jako w pięknym ogrodzie szczepił. SKAR. — Siejesz na ziemi, a w niebie roście: szczepisz w ubogich ręku, a kwitnie u Boga. SKAR. — W cieniu laurów spoeczywa, które sam zaszczepił. KRAS. — Stoletni starzec szczepił. KNIAŻ.

Sieć, niewód, matnia.

SIEĆ (słowiań. i ros. сеть, czesk. síť) jest ogólna nazwa przyrządów rybackich i myśliwskich, z mocnej przędzy w większe, lub mniejsze oka wiązanych.

Mówi się: zarzucać sieć, wyciągać sieć, łowić siecią, wpaść w sieć lub do sieci, zastawiać sieci.

Zagarnęli ryb mnóstwo wielkie, i rwała się sieć ich. WUJ. — W złego ducha sieci próżnowaniem wpadają. SKAR. — Do sieci wpadnie, kto z głupim kradnie. RYS. — Rybak zmoczone sieci przed słońcem rozpina. NIEMC.

NIEWÓD (słowiań. i ros. неводъ, czesk. newod) jest sieć rybacka mająca najmniej kilkadziesiąt sążni, złożona z matni i skrzydeł. W dyplomacie z r. 1251 czytamy: *Rete, quod Newod dicitur*.

Na morzu, abo na wielkiem jeziorze łowią ryby niewodem, abo knieją. TRZYC. — Przed niewodem ryby łowi. RYS.

rozerwanym węzłem miłość spoi. Kochow. — Serce nie sługa, nie zna co to pany. Przysł. — W kilku które przemówił słowach, odzywało się serce przez usta. KRAS. — Powiedz kto jesteś? ty co sercy wladasz? KRAS. Serca zawsze polskiego nie mi nie odmieni. TRĘB. — Miej serce i patrzaj w serce. MICK. — Czy wy Boga w sercu macie? MICK. — Sieroty szukają serca, jak ubodzy chleba. KRASZ.

DUSZA jako istota niematerialna, nieśmiertelna, która ożywia ciało człowieka, patrz: pod wyrazem: duch. Jako synonim serca oznacza jużto całą potęgę uczuć, już najczystsza ich stronę. Serce obejmuje same uczucia; dusza obejmuje uczucia, chęci i myśli. Serce może być przedstawione w zmyslowym obrazie; duszy zaś w zmysłowym obrazie przedstawić sobie nie podobna.

Mówi się: głos duszy, język duszy, mówić do duszy, chwycić za duszę.

Gdzie jest jedno serce, a dusza jedna, tam też mowa musi być jedna.

ORZECH. — A mnóstwa wierzących było jedno serce i jedna dusza. WUJ.

Dwaj, trzech wierni przyjaciele,

Jedna dusza w różnym ciele. KNAP.

Chciałby uniknąć bitwy z całej duszy. KRAS. — Zdolał się głos mój przedrzeć do tkliwej gdzie duszy? WAL. GÓRSKI.

Wam pieśni, ludzkie oczy, uszy nie potrzebne.

Płyńcie w duszy mej wnętrzościach,

Świećcie na jej wysokościach,

Jak strumienie podziemne, jak gwiazdy podniebne. MICK.

Taka pieśń moja o Aldony losach;

Niechaj ją anioł muzyki w niebiosach,

A czyły słuchacz w duszy swej dośpiewa. MICK.

Jeśli wspomnisz mu o żonie,

O domowym jego progu,

I o dziatwie, i o Bogu;

Toś mu zabrał duszę całą. POL.

UCZUCIE, patrz: czucie.

Serdeczny, patrz: szczery.

Sfera, patrz: kula.

Siał, sadzić, szczepić.

SIAĆ (słowiań. сѣяти, ros. сѣять, czesk. sáti) mówi się o zbożu i różnych nasionach, które się na to rzucają w rolę, żeby wschodziły i rosły. Sieje się też przez sito mąka, lub co podobnego.

Mówi się: siał zboże, siał rzepę, kwiaty, trawę, siał gęsto, rzadko, siał pod bronę, pod sochę, siał wcześniej, siał z lodu i t. p. Przenośnie: siał niezgody, siał plotki, siał postrach.

W nadzieję ludzie orzą, i w nadzieję sieją. J. Koch. — Sieją między niemi zazdrość. GORN. — Co będzie siał człowiek, to też będzie żął. WUJ. Galat. — Którzy sieją ze łzami, żąć będą z radością. WUJ. ps. 125. —

Wiele siejcie, a mało użynacie. SKAR. — Kto skąpo sieje, będzie też żał skąpo. SKAR. — Niezgody i rozterki siejcie. SKAR.

SADZIĆ (słowiań. садити, ros. садить, czesk. sadiť) znaczy wkopywać do ziemi korzenie drzew lub innych roślin, jako też wtykać w ziemię pojedyncze nasiona, np. sadzić grusze, jabłonie, szczy, maliny, kapustę, kwiaty i t. p.

Nasiejesz ziółek potrzebnych, rzodkiewek, sałatek, rzerzuszek; nasadzisz maluneczków, ogórczków. RĘJ. — Kto sadi winię, a z owocu jej nie pożywa? WUJ. — Gdy szczy winny Adam zasadził. KRAS.

Oto te gruszki, oto te orzechy,

Com je przed laty, by mi skwar letni nie wadził,

Okóło chatki mojej, we dwa rzędy sadił. NAR.

SZCZEPIĆ znaczy wsadzać zraz czyli latorośl ogrodowego drzewa w rozszczepiony pieńk spilowanej dziezki; ażeby rodziła owoce podobne temu drzewu, z którego rószczka wzięta została, np. szczepić jabłonie, grusze, wiśnie. Przenośnie mówi się: szczepić ospę, szczepić nauki.

Gdy szczepisz a pniaczkę rozbijesz, tedy nożykiem nadobnie gniazdeczka gdzie masz gałązkę wsadzić, wybierz; tedy i gałązka pięknie przy stanie, i wnet ją snadniej sok obleje, iż się prędko przyjmie. RĘJ. — Gdy się latorośl wszczepiona przyjmie, trzeba jej dać podporę, przywiązawszy do żerdzi. TRZYC. — Niech szczepi między ludźmi dobre obyczaje. J. KOCH. — Jam szczepił, Apollo polewał, ale Bóg dał pomnożenie. WUJ. Co Bóg szczepił, ręka ludzka nie wykorzeni. SKAR. — P. Bóg na to postanowił kościelne przełożone, aby wrywali i rozmiatali złe; a budowali i szczepili dobre. SKAR. — Przykłady wielkich enót swoich w domu onym jako w pięknym ogrodzie szczepił. SKAR. — Siejesz na ziemi, a w niebie roście: szczepisz w ubogich ręku, a kwitnie u Boga. SKAR. — W cieniu laurów spoczywa, które sam zaszczepił. KRAS. — Stoletni starzec szczepił. KNIAŻ.

Sięć, niewód, matnia.

SIEĆ (słowiań. i ros. сеть, czesk. síť) jest ogólna nazwa przyrządów rybackich i myśliwskich, z mocnej przędzy w większe, lub mniejsze oka wiązanych.

Mówi się: zarzucać sięć, wyciągać sięć, łowić sięcią, wpaść w sięć lub do sięci, zastawiać sięci.

Zagarnęli ryb mnóstwo wielkie, i rwała sięć sięć ich. WUJ. — W złego ducha sięci próznowaniem wpadają. SKAR. — Do sięci wpadnie, kto z głupim kradnie. RYS. — Rybak zmoczone sięci przed słońcem rozpina. NIEMC.

NIWÓD (słowiań. i ros. неводъ, czesk. newod) jest sięć rybacka mająca najmniej kilkadziesiąt sążni, złożona z matni i skrzydeł. W dyplomacie z r. 1251 czytamy: *Rete, quod Newod dicitur*.

Na morzu, abo na wielkiem jeziorze łowią ryby niewodem, abo knięją. TRZYC. — Przed niewodem ryby łowi. RYS.

MATNIA nie jest osobnym gatunkiem sieci, ale główną jej częścią, mającą kształt wielkiego worka, do którego wpadają ryby zagarnięte niewodem. Przenośnie mówi się: wpaść w matnię, t. j. dać się tak złowić, że niema sposobu wydobycia się.

Strzeż się matni zdradliwych. KRAS. — Na fryców tu matnia. POL. —

Sięgać, dostać się, piąć się.

SIEGAĆ (słowiań. сьгнати czytaj sięgnąti od sięg t. j. sążeń) właściwie wyciągać rękę na sążeń po to, co jest wysokie albo dalekie; lub też sążnistym krokiem do czego zmierzać. Ztąd przenośnie: sięgać okiem, sięgać myślą.

Dna morskiego i nieba sięgasz twoim duchem. J. KOCH. — Prawda obloków sięga. J. KOCH. — Sława sięga nieba. J. KOCH. — Zbudujmy sobie miasto i wieżę, którejby wierzch dosięgał do nieba. WUJ. — Łakomstwo ludzkie i do grobów sięga. SKAR. — Nie sięgaj, gdzie nie dosiężesz. SKAR. — Którzy już nas blisko sięgają. SKAR. — Zmierz się jeśliś tak wysoki, abyś do nieba ręką dosiędz mógł, a słońca palcem pomacał. SKAR. — Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga. MICK.

DOSTAĆ SIĘ dokąd znaczy znaleźć się na tem miejscu, do którego kto zamierzał, bez względu na sposób w jaki się to stało.

Męstwem Aleydes dostał się do nieba. J. KOCH.

Boga się bać, dziatki, trzeba

Kto się chce dostać do nieba. MİK. KOCH.

PIAĆ SIĘ (czes. pnauti se) znaczy natężyć siły żeby się dostać do góry, jakby drapiąc się rękami i nogami.

Będąc mądrym, nie piąłby się do tych rzeczy, które samym młodym ludziom należą. GORN. — Do nierównej rzeczy nie mamy się piąć. PETRYCY. Pną się gwałtem na mury wszystkimi siłami. P. KOCH. — Nie trzeba się piąć, gdzie wleźć nie podobna. OPAL. — Stałbym sobie na dole, niech kto inny pnie się. KARP. — Pnie się na urzędy. NAR. — Pnie się przez gmin ludzi na pierwsze miejsce. ВОНОМ.

Siekać, patrz: ciąć.

Siepać, patrz: rwać.

Silić się, patrz: starać się.

Silny, mocny, potężny, możny, tęgi, krzepki, czerstwy, jedrny, sprężysty, energiczny, zamaszysty, krępy, pleczysty, barczysty, żylasty.

SILNY (słowiań. сьльнъ, ros. сьльннй, czesk. silný) wyraz najogólniejszy, znaczy mający nie małą siłę, mianowicie fizyczną i mogący jej użyć czy to do pracy, czy do uderzenia, czy do podniesienia ciężaru, czy wreszcie do oparcia się przeciwnej sile, np. człowiek silny, wół silny, koń silny, ręka silna, ramię silne, piersi silne, silne uderzenie, silny wiatr, silny jak lew, silny jak dąb.

Mówi się też: silna wola, silne wrażenie, silna organizacya.

Poraż ich moc, silną mocą twą. Bibl. Zof. — Silnej myśli bądź. Bibl. Zof. — Wyznam cię ojcem sierot i obrońcą silnym. J. Koch. — Silnym głosem zawołał. GORN. — Ręce silne. WUJ. — Był Kazimierz pierwszy silny. NAR. — Nad ramię bez szwanku przeleciał grot silny. DMOCN.

Aż wybrawszy swą porę, w odwet silnym razem

W kark niewierny święconém utopił żelazem. MALCZ.

Starzec wysoki, silny. MICK. — Jednością silni. MICK.

Uderzenie tak silne, tak było potężne,

Że struny zadzwoniły jak trąby mosiężne. MICK.

Któż z nas tak silny, by się oparł łzom i westchnieniom? KRASZ. — Silna wola z pomocą Bożą podola najzawiślejszym trudnościom. KRASZ. Mężczyzna jak dąb silny. KRASZ. — Dla silnej woli nie ma żadnej przeszkody. MALISZ.

MOCNY (słowiań. *моштьнъ*, ros. *мощный*, czesk. *mocny*) pod względem materialnym znaczy mogący wytrzymać działanie niemalej siły; a więc który nie łatwo się rozbija, łamie, lub pęka, np. mocny powróż, mocna nić, mocny słup, mocne drzewo i t. p. a także działający na systemat nerwowy, lub na cały organizm, np. mocne trunki, mocny zapach, mocna herbata, mocna tabaka, mocny ból i t. p. Pod względem moralnym znaczy mający wielką moc duchową, np. mocna wiara, mocna wola, mocne postanowienie, mocne przekonanie, mocne dowody, prawo mocniejszego i t. p. Silny i mocny pospolicie używają się bez różnicy; lecz w silnym przemaga siła czynna, a w mocnym bierna. Silny może wiele zdziałać, mocny wiele wytrzymać. Powróż jest mocny, nie zaś silny. Spirytus jest mocny, nie zaś silny. Samson był silny, a rwał powrozy mocne.

Mocne mury, miłość poddanych. REJ. — Stójcie przy nim mocno. REJ. Jakoby jaki mocny fundament zakładał. BAZYLIK. — Nie się do serca ludzkiego mocniej nie wlepi, jako to, do czego kto z młodu przywyknie. BAZYLIK — Postawił Uryasza na miejscu, gdzie wiedział że byli mężowie najmocniejsi. WUJ. — Jeśliśmy trześcią słabą, przywiążmy się do mocnego dębu. SKAR. — Jak mur mocny przy enocie stał. SKAR. — Jeśli się dąb tak mocny obalił, a cóż z małą wierzbiną będzie? SKAR. — Wszystko ustaje z umarłym: z pana taki ubogi, z mocnego taki słaby; iż się sam nie ruszy. SKAR. — Pokora, mocniejszego pokona. KNAP. — Czasem też słaby mocnemu się przyda. KRAS. — Racya mocniejszego zawsze lepsza bywa. TRĘB. — Zakładanie szkótek dla ludu opartych na mocnej podstawie religijnej. HENR. KOSSOW.

POTEŻNY, więcej jak silny i mocny, mówi się o tym, który wiele sił połączonych przemódz potrafi, i przed którym nawet silni słabemi się okazują.

Dziwnie potężna za nami jego prośba. SKAR. — Zawždy siła jego po-

tężna jest na pomoc naszą. SKAR. — Trudno nieprzyjacielowi tak potężnemu odpór dać. P. GRAB.

Tam potężnego zbyt nieprzyjaciela,
Zagryzły mężnie książęcia Popieła. KRAS.

Nie masz tak potężnego muru, któregoby złotym nie przełamał taranem. PILCH. — Wyrok o nim wyda wróg potężny. MICK. — A był to mocarz potężny i dobry.

SPOTĘGOWANY wyraz XIX wieku, używany tylko przez pisarzy młodszego pokolenia, znaczy podniesiony do wyższej potęgi, jak liczba kilkakrotnie rozmnożona przez siebie.

MOŻNY (czeski. možny) mówi się o ludziach wysoko w społeczeństwie stojących, którzy odznaczając się rodem, bogactwami, lub godnościami mogą wiele i dobrego i złego czynić, np. możny pan, możny król. Zowiemy bogatym i możnym królem tego, który królestwa swego obronić może ludem swym własnym, przeciwko nieprzyjacielowi każdemu swemu. ORZECH. — Ty ubogich trapić możniejszym nie dasz. J. KOCH. — Króla przeprosił wyznając iż ta myśl, nigdy w nim nie była, żeby z tak możnym monarchą waleczyć miał. GORN. — Nie wadź się z człowiekiem możnym, byś snadź nie wpadł w ręce jego. WUJ. — Oligarchia, rząd kilku osób możnych. PETRYCY. — Ubogi, możnego gdy chce naśladować, ginie. KOPCZ.

Ojciec mój, pierwszy urzędnik w powiecie,
Możny, uczciwy, bogaty. MICK.

TĘGI (słowiań. тѣгъ тѣгъ MIKL. ros. тыгій czeski. tuhy) znaczy mocno natężony. Ztąd przenośnie znaczy tyle co walny, dzielny, lepski. Łuk tęgi, struna tęga, chłopak tęgi, gospodarz tęgi, mina tęga.

Strzelec, tęgi łuk nałożył. J. KOCH. — Tęgą cięciwą pchniona strzała obu przebiła. OTWINOW. — Tęgiemi krokami ziemiśmy zorali. KRAS. — Twój pocisk nie jest tęgi. TRĘB. — Raz tak był tęgi, że dwie odskoczyły głowy. MICK.

Od tęgiego razu

Rzęsiste iskry sypnęły się z głazu. MICK.

KRZEPKI (słowiań. крѣпкъ, ros. крѣпкій, czeski. křepky) wyraz rzadko używany, mówi się o tym, którego moc i siły fizyczne jakby stwardniały, czyli skrępiły; a więc ani starością, ani chorobą, ani wyczerpaniem nie zostały nadwątlone, np. krzepki starzec, krzepka starość, trzymać się krzepko.

Sędziwość ich (przodków) była krzepka, nie taka jak dzisiejszych próżniaków, co jej porę uprzedzają. KRAS.

Wszyscy Sopicowicze

Są, jak wiadomo, krzepcy, otyli, i silni. MICK.

CZERSTWY (słowiań. чръствъ MIKL. ros. черствый, czeski. čerstvý) mówi się o chlebie nie świeżym, który utracił pulchność, stał

się nieco zsiadłym i twardym. Ztąd przenośnie mówi się o człowieku, który do późnej starości zachował zdrowie i siły.

Jedni są, którzy się zrodzili w czerstwej młodości. Wuj. — Był Kazimierz I. silny i na zdrowiu czerstwy. NAR. — Starość jego była rzeźwa i czerstwa. KRAS. — Starzec wysoki, siwy, twarz miał czerstwą, zdrową. MIKŁ.

JĘDRNY (słowiań. ядръ prędko MIKŁ. czesk. jadrny) od jądra czyli ziarna w lupinie) właściwie ziarnisty, czyli pełen bujnego i zdrowego ziarna, np. kłosa jędrne, orzechy jędrne. Ztąd przenośnie mówi się o tém, w czém siła życia jest silnie rozwinięta, a więc co jest pełne wigoru i treści.

Naruszewicz wierszem i prozą pisarz jędrny. Str. Pot.

SPRĘŻYSTY właściwie mówi się o ciałach, mających tę własność, że pod działaniem siły zmniejszają swoją objętość, ale ją wnet odzyskują, jak tylko działanie siły ustanie, np. powietrze sprężyste, gazy sprężyste i t. p. Ztąd w moralnym sensie znaczy działający z natężoną mocą i niesłabiejący w działaniu, np. sprężysty charakter, sprężysty rząd.

ENERGICZNY, znaczy pełen energii, czyli mocy skutecznego działania albo też silnej woli, która nie przestaje na słowach, a co postanowi to potrafi do skutku doprowadzić, np. energiczny charakter, energiczne środki, energiczne działanie, energiczna nota.

ZAMASZYSTY właściwie mówi się o tém, czém łatwo zamachnąwszy silniej uderzyć można. Ztąd stosuje się do tego, co powiększone zamachem, większej siły nabiera.

I twoich ciosów, ciosów zamaszystych,

Doznał niejeden na polach ojczystych. KRAS.

Na drugą wyszedł stronę pocisk zamaszysty. ДМОСН.

KRĘPY, (słowiań. крѣпъ krótki) wyraz potoczny, mówi się o człowieku niewielkiego wzrostu, przysadkowatym, raczej niskim niż wysokim, ale silnie zbudowanym i w sobie skupionym, że nieraz bardzo znaczna siła ani go z miejsca nie poruszy.

Człowiek stary, lecz krępy i bardzo pleczysty. MIKŁ.

PLECZYSTY (słowiań. плештиеть, ros. плечистый) mówi się o człowieku mającym szerokie plecy, co zwykle bywa znakiem silnej budowy, a tém samym siły fizycznej.

Wystali swego zapaśnika na plac naznaczony, chłopca grubego, pleczystego. СТРИЖК.

BARCZYSTY znaczy mający wydatne barki, tak iż zdaje się że mury łamać może. Mówi się tylko o człowieku.

ŻYLASTY albo **MUSKULARNY** mówi się o człowieku, którego mięsły tak są rozwinięte, że na oko okazują w nim siłę fizyczną. Mogą być żylaste ręce, a człowiek pleczysty, albo barczysty.

Był Alexander średniej urody... kościsty i żylasty. BIEL. — Słuszny, krzepki, żylasty, ale nie otyły. KRASZ.

HARTOWNY właściwie stosuje się do żelaza i stali, którym nadano hart czyli potrzebną twardość, ażeby nacisk największej siły wytrzymać mogły, np. hartowny miecz, hartowna strzała. Przenośnie bierze się w znaczeniu niengiętego.

Schowal hartowne strzały do sajłaku swego. BIRK. — Hartowną zbroją okryci w pole wyszli. KOCHOW. — Stal hartowna jak piorunem błyska. KRAS.

Siła, patrz: moc.

Sioło, patrz: wieś.

Sito, rzeszoto, przetak.

Naczynia gospodarskie do przesiewania mąki zboża, piasku.

SITO (ros. сито, czesk. sito) jest sprzęt gospodarski drewniany, nakształt szerokiego bębna mający dno gęstsze lub rzadsze z tkaniny włosianej, a niekiedy drucianej, lub jedwabnej. Miasteczko Biłgoraj w Lubelskiem z wyrobu sit znane jest w kraju.

Mówi się: przesiał mąkę przez sito, pokłóty jak sito, precedzić przez sito.

Otręby przez pytel, albo przez sito od mąki odłączone. SYREN. — Nowe sitko na nowym kolku wieszają. RYS. — Pójdą z sitem do wody. KOCHOW. Pytłowe mąki tak stają się mialkami jak gęste jest sito. KLUK. — Mączka przesiana przez gęste sito. JAKUBOW. — Deszcz wciąż pluszczy jak z sita w gęstych kropłach. MICK.

Na północ świeci okrąg gwiazdzistego Sita,

Przez które Bóg, jak mówią, przesiał ziarnka żyta. MICK.

PRZETAK (czesk. přeteka) tém się różni od sita, że ma dno dziurkowane, nakształt siatki, z lyka albo drutu, do przesiewania zboża, lub oddzielania rzadkich części od gęstych.

Drzewianych statków ma być wielki dostatek zawsze: sit, przetaków. SEBAS. GOSTOM. — Kmieć ma mieć do mlócenia: cepy, grabie, wór, łopatę, przetak. GOSTOM.

Wodę czerpie przetakiem,

Kto bez książek chce być żakiem. KNAP. (z łaciń.)

RZESZOTO (ros. пемеро, czesk. řešeto) bierze się zwykle za jedno z przetakiem, i co w jednej miejscowości przetakiem, to w drugiej rzeszotem zowią. KNAPSKI też mówi, iż się tylko użyciem różnią.

Przy podsiewaniu jednak czyli oczyszczaniu zboża przez rzeszoto wypadają tylko drobniejsze ziarna; przez przetak zaś i bujniejsze.

Jako wstrząsają pszenicę w rzeszocie. WUJ. — Jako w przesiewaniu rzeszota zostanie proch. WUJ. — Wodę czerpać rzeszotem. PETRYCY. — Nie ostoi się woda w rzeszocie. KNAP. — Jeden z nich kozła doi, a drugi pod nim rzeszoto trzyma. KRAS. — Jużby mnie jak rzeszoto podziurawili. KACZK.

Skala, patrz: miara.

Skala, opoka.

SKAŁA ros. скала grec. *σκάλα*; czesk. skala) oznacza spójną masę jednorodnych, a niekiedy i różnorodnych mineralów, które znaczną przestrzeń zajmując, albo jak góra wznosi się nad ziemię, albo się pod wodą ukrywa, np. skały granitowe, porfirowe, bazaltowe i t. p.

Mówi się: nagie skały, strome skały, niedostępne skały, urwiska skal, bryły skal, tarpejska skała.

Uderzysz w skalę, i wyjdzie woda z niej, aby pił lud. Bibl. Zof. (pisow. dzis.)

Tam ogromna skała,

Z której wieszczka Sybilla odpowiedź dawała. J. KOCH.

Trwaj rowien skale,

Której nie mogą

Poruszyć wały. J. KOCH.

Upada, co się na mocnej skale nie buduje. SKAR. — Łysej wierzch skały. K. MIASK. — Na niedostępnej skale zamek stoi. W. POT.

Noc jest, a ja opuszczona,

Na tej skale zostawiona. KRAS.

OPOKA (słowiań. opoka, czesk. opoka Jungmann) jest gatunek skały mianowicie wapiennej, której pokłady szeroką zwykle zajmują przestrzeń i głęboko w ziemię zachodzą. Ztąd przenośnie bierze się za niewzruszony fundament.

Mówi się: niewzruszona opoka, zbudować dom na opoce.

Nogi moje na twardej opoce postawił. J. KOCH. — Ty jesteś opoką, a na tej opoce zbuduję kościół mój. WUJ. — Opoka wiary. SKAR. —

Opoki wapienne często po całych rozlegają się krajach. STASZYC.

Skapy, sknera, kutwa, liczykrupa, harpagon.

Ogólne wyobrażenie jest zbytek oszczędności.

SKAPY (słowiań. скѣпъ czyt. skap, ros. скыпоѣ, czesk. skaupy) znaczy zbyt oszczędny, który nie tylko nie lubi wydawać, ale cierpi na tém, gdy co wydać musi; który nie tylko swego, ale nawet cudzego żałuje.

Godzi się bogatym być, ale się nie godzi skąpym być. SKAR. — Skapy dwa razy traci. RYS. — Kto na cudzym skapy, swego nigdy nie udzieli. RYS. — U skąpego zawždy po obiedzie. Przysł. — Chciał się skapy obwiesić, że talara stracił. KRAS.

SKNERA, wyraz pogardliwy, oznacza skapca, który skapstwo posuwa do najwyższego stopnia i do najmniejszych drobiazgów; który samemu sobie odmówić gotów w najpierwszych potrzebach; głód i chłód cierpieć, w lachmanach chodzić, byle tylko grosza nie wydać. Skapy jest zanadto oszczędnym i wydawać nie lubi; lecz gdzie potrzeba tam wydaje, i może być najuczciwszym człowiekiem. Sknera do śmieszności a niekiedy i plugawstwa skapstwo posuwa.

Ów stary sknera. KNAP. — Masz się dobrze, a skneraś. KOCHOW. — Zły sknera, brzydki cheiwiec, co z głodu umiera. KOCHOW. —

Tego humoru są sknerowie cheiwi:

Sam nie użyje, gościu nie pożywi. ŻEGL.

Pfe, wstydz się mój kochany, jaki z ciebie sknera TRĘB. — Bion przy-
mówił łakomemu sknerze. PILCH.

KUTWA, wyraz pogardliwy, mówi się o takim skąpcu, u którego chei-
wość zbiorów stawszy się panującą namiętnością tak go zaślepiała, że
o tém jedynie myśli, jak gromadzić grosz do grosza, nabijając worki
i niby kując pieniądze. Sknera trzęsąc się nad tém co ma, żaluje
nie tylko drugim ale i sobie; kutwa gotów bez butów chodzić, gotów
wciąż pościć o chlebie i wodzie, byle grosz do grosza zbijać.

Z młodu człowiek rozrzutnik, na starość kutwa łakomy. NAR. — Mo-
gąc żyć przystojnie jak uczeiwy człowiek, woli raczej być nędzonym ku-
twą. MONIT. — Straszny kutwa, patrzy na pieniądze. ZABL.

LICZYKRUPA, wyraz potoczny, mówi się o skąpym gospodarzu, lub
gospodyni, którzy oszczędność w wydatkach nawet na samo jedzenie,
posuwają aż do śmieszności, tak iż zdaje się że każdą krupę do ka-
szy policzyćby cheieli.

Liczykrupa lękał się aby z głodu nie umarł, a pieniądze korcami mie-
rzył. Teatr.

HARPAGON (z greck. ἀρπαξ drapieźny) jest główna osoba w komedyi
Moliera pod tytułem: Skąpiec. Nazwisko to zostało typem skąpca
i znaczy tyle co sknera i kutwa w najwyższym stopniu.

Bóstwem Harpagona jest pokład pieniędzy. OSSOL.

Skarżyć się. patrz: narzekać.

Skaza, patrz: plama.

Skazać, potępić.

Uznać otwarcie kogo lub co za przeciwne sprawiedliwości, prawu,
albo sumieniu.

SKAZAĆ znaczy wydać wyrok na winowającę osądzający go na śmierć,
albo na ciężką karę, np. skazać na śmierć, na wygnanie, na wię-
zienie, na galery, do ciężkich robót i t. p.

Niewinną duszę już na śmierć skazali. J. KOCH. — Nie skazuj na śmierć
okrutną człowieka dobrego. J. KOCH. — Nero Piotra na krzyż, a Pawła
pod miecz skazał. SKAR. — Radbym nie tylko nikogo na śmierć nie ska-
zał, ale i umarłych ożywił. KS. MAT. BEMBUS.

POTĘPIĆ (czes. potupitj pogardzić) znaczy uznać jawnie kogo albo
co za tak złe i naganne, iż się niczém usprawiedliwić nie da, a za-
tem iż na odrzucenie, lub surową karę zasługuje. Przysięgli potępiają
obwinionego ogłaszając go winnym; a sędzia skazuje go na karę po-
dług prawa.

Niechaj sędziowie nie potępiają niewinnych. KUCZB. — W czém drugiego sądzisz, samego siebie potępiasz. WUJ. Rom. 2. — Pierwej się było prawdy dopytać, niż potępiać. SKAR. — Próżno go potępiać mam, gdyż się sam takiego upadku boję. SKAR. — Dla kilku nie potępiajmy wszystkich. KOŁŁ. — Lepiej obwinionego uwolnić, niż niewinnego potępić.

OSTROW.

Skazić, patrz: psuć.

Skazówka, patrz: znak.

Skinać, kiwać, machać, mrugać.

SKINAĆ znaczy dać znak prawie nieznaczny lekkim poruszeniem oka, głowy, ręki, lub palca.

Skinał na tego Symon Piotr i rzekł. WUJ. — Skinął na Tadeusza. MICK. Zwrócił się ku nim twarzą, palcem na znak skinął. MICK.

A ile razy krwawą chustką skinie,

Tyle pałaców zmieni się w pustynię. MICK.

KIWAĆ (słowiań. кивати, ros. кивать, czesk. kyvatj) znaczy podnosić raz po raz i spuszczać czy głowę, czy nogę, czy rękę, czy tylko palec, np. kiwać głową, nogą; kiwać komu pod nos. Pies kiwa ogonem. Gdy kto kiwa nogą, lud nasz mówi: że djabła kołysze.

Przyszedłem do wszech niemal ludzi w ohydę,

Głowę widzę kiwają, gdziekolwiek idę. J. KOCH.

Kiwnął brodą na znak że nie odmawia. MICK. — I spojrzawszy przed siebie i kiwając głową zabrał głos. MICK. — Nad Talmudem kiwa się Żyd stary. SZUJSKI.

MACHAĆ (słowiań. махати, ros. махать, czesk. machatj) znaczy szybko i z zamachem przecinać powietrze ręką, albo czém długim, np. machać chustką, szablą, kosą, biczem, kijem i t. p.

Śmierć przykro machnie kosą. RĘJ. — Skrzydłami machał. P. KOCH. —

Wtem machnął obuchem. KRAS. — Machając rękami... wrzeszczałbym.

WĘGIER. — Jak się odsadzi, jak machnie. FRAN. MORAW.

MRUGAĆ (ros. моргать) znaczy ruszać powiekami, przymrużając je i otwierając.

Mrugają oczyma. WUJ. — Mrugać na kogo. KNAP. — Coraz na mnie pogląda, śmieje się i mruga. KRAS. — Nie już ten kocha, co mruga.

KARP. — Wlazł kotek na płotek i mruga. Piosenka gminna.

Skinienie, patrz: znak.

Sklepienie, stolowanie, sufit, pułap, strop, ściel.

SKLEPIENIE oznacza lukowate, albo kuliste nakrycie jakiej budowy, kościoła, kopuły, sklepu i t. p. Robi się zwykle z kamieni lub z cegły. Może być ostre jak w gotyckich budowach, wysokie, płaskie i t. p. Mówi się też: niebieskie sklepienie, gwiazdziste, błękitne sklepienie.

Jak Atlas gwiazdzistemu dał wsparcie sklepieniu. J. Koch. — Tysiąc złotych gwiazd zdobi niebieskie sklepienie. DMOCH.

Kędy kaganiec z środka sklepień ciemnych
Zwieszony, blade promienie rozwodził. NIEMC.

Na wielkim niebios sklepieniu
Zapiszę czyny Sarmatów. MORAW.

Sień wielka jak refektarz z wypukłym sklepieniem. MICK. — Herb Horeszków półkocznie jaśniał na sklepieniu. MICK.

STOLOWANIE, wyraz prowincjonalny, używany w Litwie i na Białej Rusi, oznacza zwyczajny sufit z desek ułożonych na belkach.

To na ziemię spuszcza oczy,
To po stolowaniu toczy. MICK.

SUFIT (z włosk. suffito) oznacza stolowanie ozdobne w mieszkaniach, gdzie belki są gładko ze spodu podbite. Może być podrzucany, tynkowany, malowany, złocony.

Z stołowej izby belki wyrzuciwszy stare,
Dała sufit, a na nim Wenery ofiarę. KRAS.

PULAP i PÓLAP znaczy to samo co stolowanie to jest pokrycie mieszkania, nad którym dach się wywodzi. Wyraz ten nie we wszystkich prowincjach jest używany.

Wszędy pulapy na oborach być mają. GOSTOM. — I przykrył dom półlaniem cedrowym. WUJ. — W czasie pożaru cały się pulap zapadł. PEZYNA. — Lichtarz siedmioramienny wiszący u pulapu. KRASZ.

STROP (słowiań. стропъ, czesk. strop) oznacza spodnią, to jest wewnętrzną stronę dachu, lecz bierze się i w znaczeniu wysokiego sufitu i używa się głównie w poezji.

Nie wiedzieć jak tam dołazł, bo pod samym stropem. J. Koch. — Ode tła domu aż do wierzchu ścian i aż do stropu okrył ściany drzewem cedrowym. WUJ. — Który czyni stropy cedrowe i maluje je cynobrem. WUJ. Który nad stropami budynków gnieździć się jaskółce pozwoliłeś. Wesp. Kochow. — Nad głową u stropu miecz na nici zawiesić kazał. BIRK. — Z gruzów powstają kolumny i stropy. MICK. — Strop niebieski. MICK. — Stropem buchał płomień biały. BIELOW.

ŚCIEL (małoros. stel) wyraz prowincjonalny, używany na Wołyniu i Podolu, oznacza proste stolowanie, czyli pulap deskami wysłany.

Krucze i wątłe krokiewki niemal leżały na ścieli. KRASZ.

Skłonność, pociąg, popęd, sympatya.

Wewnętrzne usposobienie, które człowieka ku czemu jakby siłą pociąga.

SKŁONNOŚĆ (ros. наклонность, czesk. naklonnost) oznacza naturalne wewnętrzne usposobienie, zależące na tem, że wola człowieka nie tylko czuje w sobie w każdej chwili gotowość dobrowolnie wziąć się do

czego, ale się temu chętnie i z upodobaniem oddaje; na kształt tego wozu, co sam z góry na dół się toczy.

Mówi się: mieć skłonność, czuć skłonność, skłonności dobre i złe, skłonność wrodzona, walczyć ze złemi skłonnościami.

Człowiek... złe lub dobre ma skłonności z natury. REJ. — Wielka jest w nas skłonność do złego, z której też pochodzą wszystkie grzechy. WUJ. Odmienne i z sobą walczące myśli i skłonności miał. SKAR. — Skłonność do grzechu nie jest grzechem, a uczynienie grzechu, to grzech. SKAR. — Z wielką się skłonnością do złego ludzie rodzą; ale od tego P. Bóg rodzice daje, aby z nich skłonności złe, jako z roli chwasty wykorzeniali, a nie dopuścili im rość jak drzewo w lesie. SKAR. — Nad sobą, i złemi swemi skłonnościami panem być. SKAR. — Złym skłonnościom naszym nie dogadzając. SKAR. — Królem prawym będziesz, jeśli sam sobie i skłonnościom swoim złym i popędliwościom rozkazować nawykiesz. SKAR.

Do czego kto skłonność czuje,

W to się niechaj zaprawuje. KNAP.

W każdym miejscu i czasie człowiek jest człowiekiem,

Te same w nas skłonności, co były przed wiekiem. KRAS.

Jeden fizyonomista złe bardzo z twarzy Sokratesa wyczytywał skłonności. KOPCZ.

POCIĄG tém się różni od skłonności, że nie jest stałym usposobieniem duszy; ale tylko mimowolnym objawem, w którym czujemy, że jak magnes żelazo, tak nas do kogo, albo do czego, coś niewytłumaczonego pociąga.

Ta piękność i słodycz twoja,

Ten pociąg oczu tak miły,

Nie dla człowieka stworzonymi były. KNIĄZ.

POPĘD jestto iskra zapalająca jakąś namiętność. Ztąd pierwsze, prawie bezwiedne wzruszenie, które pierwiej wstrzęsło człowiekiem nim do świadomości przyszło.

Mówi się: popęd serca, popęd namiętności, popęd płciowy, popęd szlachetny.

Wszelaki zapal cielesności ugaszony był w nim, iż ani pierwszych popędów nie uznawał. BIRK. — W niebezpieczeństwo ślepy m pędem leca. BALS. — Popęd wrodzony do wszystkiego, co szlachetne i dobre. KACZK. SYMPATYA (z greck. współcierpienie) oznacza tę własność organizmu, że co czuje jeden organ, to za pośrednictwem odpowiednich nerwów daje się uczuć innym organom. W pospolitem użyciu oznacza tę instynktową siłę, która dwie osoby, od pierwszego spotkania, pociąga nawzajem ku sobie.

Skoczny, patrz: prędki.

Skon, patrz: śmierć.

Skonać, patrz: umierać.

Skop, baran, jagnię.

SKOP i BARAN oznacza samca z rodzaju owczego, i tem się różnią, że skop jestto baran trzebiony, a zatem nie przeznaczony do plodu. W XIX wieku zaczęto używać wyrażenia: barany Panurga. LITTRÉ w swoim słowniku tak je objaśnia. Rabelais przedstawia trzodę Dindenaulta, z której jednego barana wrzucono do morza. Co widząc inne barany, i sam Dindenault, rzucają się do morza. Ztąd tak nazywają ludzi, którzy bez najmniejszego zastanowienia się, oslep za innymi bieżą.

Ofiarujecie z stada cielca dwa (cielców), skopu jednego, baranów rocznych siedm. WUJ. — Pan drze chłopca jako skopa, djabeł pana, jak barana. JABLON. — Trawę jesz, jak baran. J. KOCH. — Baranie, nie mać wody. Przysł. — Baran, którego twoje utuczyły ziola. TRĘB. — Chciał pokazać prawo (wilk), że choćby nie chciał, musi zjeść barana. A. S. KRAS.

JAGNIĘ (ros. ягненокъ, czesk. jehně, łaciń. *agnus*) oznacza młodą owcę albo baranka, które jeszcze matka piersiami karmi.

Kto barana pragnie, niech prosi o jagnię. Przysł. — Mógł mnie zjeść, zjadł mi tylko jagnię. KRAS.

Skóra, rzemień, kora.

SKÓRA (ros. шкура) źle szkura, jestto zewnętrzna powłoka ciała zwierzęcego. Powłokę też naturalną ciała ludzkiego zowiemy skórą.

Mówi się: skóra zwierzęca, wołowa, końska, lwia, lisia i t. p. zdierać skórę, wyprawiać skórę, dać w skórę, wytrześć, wylatać, wytatarować skórę. Rwać się ze skóry, zalać komu za skórę (t. j. dojeść do żywego); nie chciałbym być w jego skórze (t. j. w jego położeniu). O drobnych zwierzętach mówi się zdrobniale: skórka.

Kości tylko biedne, a skóra została. J. KOCH. — Będzie tam tych frażsek tak wiele, żebyś ich na wołowej skórze nie spisał. GORN. — Na jedno skinienie twoje, ledwie ze skóry nie wyskoczy. GORN. — Im o skórę idzie. SKAR. — Na niedźwiedzią skórę pije, a niedźwiedź jeszcze w lesie. RYS. — Z jednego wołu dwóch skór nie drą. Przysł. — Kto nie słucha rodziców, ten będzie słuchał psiej skóry. (t. j. bębna). — Siedzi pod figurą, a djabeł ma za skórą. Przysł. — Hamuj koła z góry, a ochronisz skóry. KNAP. — Wilk w baraniej skórze. NAR. — Skóra, a kości. TRĘB. — Zdartą lwia skórą okrył swe pamiętne zwłoki. WORON. — Przysięgli strzelać się przez niedźwiedzią skórę. MICK.

RZEMIENŃ (słowiań. i ros. ремень, czesk. řemen) jest skóra bydlęca lub końska wyprawiona czy na obuwie, czy na surowiec. Rzemiek jestto pasek wykrojony ze skóry.

Gdzie nie o rzemień, ale o całą skórę chodziło. Sejm. 1553. — Któregom ja nie godzien żebym rozwiązał rzemiek u trzewika jego. WUJ. Od lyczka do rzemyczka. Przysł. — Kto cudze lyczko straci, rzemikiem swo-

im przyplaci. Przysł. — Kord obosieczny brzękał na spiekłym rzemieniu.
WORON.

KORA (słowiań. i ros. kopa) jestto powłoka grubsza lub cieńsza pokrywająca jak pień, tak gałęzie drzew i krzewów, np. kora brzoźowa, wierzbowa, lipowa i t. p.

Naczynia z kory drzewnej. **KNAP.** — Jakie drzewo, taka kora, jaka matka taka córka. Przysł. — Dąb ogołocony z liści, odarty z kory. **KOŁŁ.** Tabakierka z kory. **MICK.**

Skory. patrz: prędko.

Skródlieć, patrz: orać.

Skromność, patrz: pokora, patrz: wstyd.

Skrucha, patrz: żal.

Skrupulatny, patrz: dokładny.

Skruszyć, patrz: wzruszyć.

Skryty, patrz: tajemny.

Skrzętny, patrz: oszczędny.

Skubać, patrz: rwać.

Skutek, skuteczność, następstwo, rezultat, wynik.

Co bezpośrednio, lub pośrednio nastąpiło przez działanie jakiejś przyczyny.

SKUTEK (czeski. skutek, od kuć, pierwotnie znaczył coś ukutego, a w biblii Zofii uczynek) jest to, co jakaś przyczyna bezpośrednio sprawiła.

Mówi się: dobry, zły, pomyślny skutek, szkodliwy skutek, skutek lekarstwa, skutek prośby, pracy, starań, zabiegów, sprawić skutek, nastąpił skutek, otrzymać skutek, przywieść lub przyprowadzić co do skutku, przyszło co do skutku, nie ma skutku bez przyczyny.

Poznawaj nie po słowach człowieka, ale po skutkach. **REJ.** — Rady tak zbawiennej dotąd nie przywiódł do skutku. **MODZR.** — Skutkiem wypełnił, co obiecał. **WUJ.** — Jakie przyczyny takie też i skutki. **BAZYL.** — I najlepsze lekarstwo nie zaraz skutek swój czyni. **SKAR.** — Jakież ztąd skutki wyniknąć mogą. **KRAS.** — Żaden go nędzny bez skutku nie wezwał. **KRAS.** — Żadna rzecz nie jest tak użyteczna, któraby przelotem skutek jaki sprawić mogła. **PILCH.**

Nie bierzmy nadziei za skutki. **KOŁŁ.**

Muszę Wać Państwu wyznać bez ogródki,

Że z tych niewczesnych bojów zle wynikną skutki. **MICK.**

SKUTECZNOŚĆ, oznacza własność i działanie tego, co sprawuje skutek, lub przez co się zamierzony cel daje osiągnąć.

Skuteczna przyczyna. **KARN.** — Znam ja sposób jedyny, straszny, skuteczny niestety. **MICK.**

NASTĘPSTWO różni się od skutku tćm, że nie wprost i nie bezpośrednio wynika z przyczyny; ale w dalszej czasie kolei z nieubłaganą logiką, prędzej czy później nastąpić musi.

I to zabójstwo, i wszystkie następstwa
Tej zbrodni. MICK.

REZULTAT (z franc.) oznacza to, co za pomocą całego szeregu działań i stosownych środków otrzymane zostało, czyli ostatecznie wypadło.
WYNIK, wyraz książkowy, XIX wieku, LINDEMU jeszcze nie znany, oznacza to, co według niezmiennych praw samej przyrody, musi koniecznie wyniknąć; jako też co z rozumowania, lub z uznanej prawdy jako logiczny wniosek się wywiązuje.

Skwapliwy, patrz: prędki.

Skwar, patrz: upał.

Ślad, trop, poszlaka.

W ogólności znak przechodu czyjego, albo bytności czego na jakim miejscu.

ŚLAD (słowiań. i ros. слѣдъ, czesk. sled) ściśle biorąc jest odcisk stóp ludzkich, lub nóg zwierzęcych na ziemi, piasku lub śniegu, pozostały po przejściu człowieka lub zwierzęcia. W obszerniejszym znaczeniu bierze się za znak mniej więcej wyraźny, że gdzie było to, co już do przeszłości należy. JANUSZOWSKI wywodząc ten wyraz od słowa szedł, szła, szli, każe pisać szlad, nie zaś ślad. Ta jednak stara forma wyszła całkiem z użycia.

Mówi się: świeży ślad, wyraźny, ślady niezatarte, widać ślad, znaleźć ślad, iść ślad w ślad, ani śladu, wstępować w czyje ślady (naśladować).

Jako okręt, ... którego gdy przejdzie ślad się znaleźć nie może. WUJ. W ślady i przykłady przodków swoich starodawnych wstępując. SKAR. — Przeszli jako łódka na wodzie, ptak na powietrzu, śladu żadnego nie zostawując. SKAR. — Zatrzeć ślady. KNAP. — W ślady ubite swych ojców wstępował. KRAS. — Łądy i morza ślady przechodu jego z poszanowaniem wskazują. WORON. — Zginął bez śladu, jak gdyby wpadł w wodę. MICK.

Na piasku drobnym, suchym, białym nakształt śniegu,

Ślad wyraźny, lecz lekki. MICK.

Idąc w ślady swych przodków. MICK.

TROP (słowiań. i ros. тропя ścieżka) ściśle biorąc jest ślad, po którym poznać można którądy i jakie zwierzę przeszło. Niekiedy jednak stosuje się i do ludzi, np. trop zajęczy, lisi, wileczy, wpaść na trop, gonić tropem, zgubić trop, iść w też tropy, zbić kogo z tropu.

Idź ty wprzód, ja za tobą w tropy. J. KOCH. — Trop gęsty. MIASK. Drogi tam już nie było, tylko trop zwierzęcy. TWARD. — Jego tropem poszedł. BEMBUS. — Łowiectwa umiejętni znajdują się na tropach zwierząt KLUK. — To nie na trop daleki ogary napadły. MICK. — Nikomu zbić się z tropu nie dawał. KRASZ.

POSZLAKA oznacza ślad ledwie znaczny i ledwie gdzieniegdzie dojrany, jak gdyby po przejściu po szlaku, czyli bitej drodze. Ślad

i trop daje się widzieć wyraźnie: poszlaka zaś jest tylko niewyraźną skazówką zatartego śladu. W znaczeniu moralném oznacza niekiedy podejrzenie oparte na niesprawdzonych dostatecznie i niepewnych dowodach.

Zbrodzień dał poszlakę, że się ku waszym granicom puścił. OSTR. — Żadnej pewniejszej nie znaleziono poszlaki. KRASZ.

Ślubować, patrz: obiecywać.

Słabość, patrz: choroba.

Słaby, słabowity, wąły, mdły, zwątlony, bezsilny, niedołężny, nieudolny, bezwładny, wycieńczony.

Który ma za mało sił lub mocy, albo zgoła ich nie ma.

SŁABY (ros. слабый, czesk. slabý) daje wyobrażenie przeciwne silnemu i mocnemu, i mówi się najogólniej o tém, co albo z natury nie ma dosyć siły, mocy, tęgości; albo ją utraciło. Bierze się pod moralnym i materyalnym względem, np. słabe siły, słaby głos, słabe zdrowie, słaby charakter, słaba głowa, słaba strona, słaba nadzieja, słaby wiersz, słabe wino.

Na słabej nici wiszą wszystkie ludzkie rzeczy. J. KOCH. — Ten na słabym gruncie się buduje. J. KOCH. — Będę słabym jako inni ludzie. WUJ. — Zdrowia był zawsze słabego. SKAR. — Czasem też słaby mocnemu się przyda. KRAS. — Niechaj się nigdy słaby na mocnych nie dąsa. KRAS. —

WĄŁY (słowiań. ятль dziurawy WOST. czytaj ątl, ros. утлый, czesk. utlý) mówi się o tém, co jest jakby z pajęczyny, co ledwie się trzyma, a za lada dotknięciem się, rozrywa się, rozbija, lub pada, np. wąła tkanina, wąła nieć, wąły jak pajęczyna, wątle siły, wątle zdrowie. Człowiek silny i zdrowy, kiedy przez chorobę utraci siły, będzie słabym, nie zaś wąłym.

Bardzoby teraz na wąłej nici rzecz wisiała. GORN. — Ja słaby... słabego i wąłego zdrowia. SKAR. — Oba wąłej postaci. JUL. SŁOW.

MDŁY, dawniej **MEDŁ** (czesk. mdly, ros. медленный powolny) znaczy tak mało sił mający iż ledwie żyje, a przy najlżejszej pracy omdlewa. Znaczą też ckliwy i bez smaku.

Kto ma mocnego obrońcę, nie boi się mdłego przesładowcy. WRÓBEL Z twej łaski nocna rosa na mdłe zioła padnie. J. KOCH. — W chorém i mdlém ciele tak ochotne i wielkie było serce. SKAR. — Orzeł gołębięcia mdłego nie urodzi. PAPR. — Porwali mdłego i pomogli zsiadać. KRAS. —

ZWĄTLONY (od słowa zwałić) który stał się wąłym, tak że ledwie się trzyma; który od jednego dmuchnięcia rozwiać się, lub rozsypać może.

Otoś już na wszystkiej sile twojej zwałona: zewsząd pochylone ściany upadkiem wielkim grożą. SKAR. — Żadna młoda i zdrowa takiej srogości

żywota nie wiodła, jako ona już letnia, i na zdrowiu zwałona. SKAR. —
Ja biedny starzec zwałony i chory. BOH. ZAL.

BEZSILNY mówi się o tym, który albo całkiem jest sił pozbawiony, albo żadnej możności użycia ich nie ma, np. ten któremu związane ręce i nogi, został bezsilnym, bo sił swoich użyć nie może. Mówi się tedy: starzec bezsilny, gniew bezsilny.

Gniew bezsilny, nie jest silny. KNAP. — Wielka dusza.. gardzić powinna bezsilnemi pociskami zawiści. HEN. RZEW. — Moich bezsilnych głosów nie usłyszysz jęku. JUL. SŁOWACKI. — Leżał w łóżku bezsilny. KRASZ. —

NIEDOLEŻNY (czes. nedolůžny) znaczy upośledzony pod względem fizycznym, to jest nie mający sił do podolania czemu; który choćby się jak silił, nie dokazać nie zdoła.

Pan niedoleżnych ratuje. J. KOCH. — Człowiek z natury tak jest niedoleżny, iż bez towarzystwa i ludzkiej pomocy mało nie wszystkich potrzeb swoich odprawić nie może. SKAR.

Prawa orlco, ptaku niegdyś męzny,
Takli tve gniazdo zalegl niedoleżny
Teraz potomek? KOCHOW.

Lada dziad brodę nosi, przecież niedoleżny. KOCHOW. — Jeżeli zawczasie i nadto damy bujać władzom umysłu, z zaniedbaniem sił ciała, tworzyć będziemy mądre dzieci, a niedoleżnych ludzi. JAN ŚNIAD.

NIEUDOLNY nie znaczy pozbawiony całkiem zdolności; ale nie posiadający jej tyle, żeby mógł podoląć zadaniu, lub żeby nie upadł pod ciężarem, do którego dźwigania sił mu nie starczy. Mówi się tedy: nieudolny człowiek, i nieudolne dzieło, które przez takiego człowieka jest wykonane.

Umie się uzalić nad nieudolnościami naszymi bo ich sam skosztował. SKAR. — Musimy jeden drugiemu ugadzać, a miłosierdzie nad nieudolnością bliźnich pokazywać. SKAR. — Święci ludźmi też byli jako i my, tymże nieudolnościom podlegli. SKAR. — Urzędu wielkością, a swoją się nieudolnością wymawiając... długo się wypraszał. SKAR. — Abyśmy pychę składali, o swej nieudolności i nędzy czuli; a Bogu się korzyli, a pomocy od niego prosili. SKAR. — Wiedząc o nieudolności mojej w mówieniu. BOHOM.

BEZWŁADNY właściwie oznacza własność ciał pozbawionych władzy dobrowolnego ruchu. Ztąd też bezwładnym zwiemy tego, który tak jest osłabiony, że ani ręką ani nogą ruszyć nie może, np. sparaliżowana ręka, albo noga jest bezwładna.

WYCIĘNCZONY, właściwie doprowadzony do takiej cienkości, że się ledwie trzyma, mówi się o tém, co przez powolne wyczerpanie doszło do tego, że już jego zdrowie i siły prawie na włosku wiszą, np. wycieńczone ciało, wycieńczony kraj głodem.

Twarz moja od głodu wycieńczona. BOH. — Długą podróżą wycieńczeni.

KARP. — Wycieńczone sity. SZYMANOW.

Słaniać się, patrz: chwiać się.

Sława, chwała, chluba, wziętość, popularność, reputacya, rozgłos.

W ogólności imię, jakie kto ma w opinii publicznej.

SŁAWA od słynać (słow. i ros. слава) jestto echo roznoszące czyje imię, znakomite czyny, lub zasługi po świecie, nie tylko u społecznych, ale i u potomnych.

Mówi się: miłość sławy, żądza sławy, pole sławy, wieniec sławy, trąba sławy, mieć sławę, zyskać sławę, okryć się sławą, dobić się sławy, brzmi sława, Europejska sława.

Sława i zła i dobra jest bardzo głośny dzwon, a brzmi na wszystkie strony szeroko. REJ. — Jego sława leci aż do nieba. REJ.

Których kości już dawno prochu nie znać, ale

Sława kwitnie i kwitnąć zawsze będzie wcale. J. KOCH.

Służmy pocziwej sławie, a jako kto może,

Niech ku pożytku dobra spólnego pomoże. J. KOCH.

Kto się sławy dobił,

Lepiej się tęp, niż złotym łańcuchem ozdobił. J. KOCH.

W ręce Bożej szczęście człowiecze, a na osobę człowieka uczonego włoży sławę jego. WUJ. Ekl. 10. 5. — Ten co dobrze komu czyni, nie ma u ludzi sławy za to pragnąć, jedno u samego Pana Boga. SKAR. — Daleko się sława ich szerzyła. SKAR. — Rycerską sławę waszę depee. SKAR. — Którego świętobliwości sława daleko słyęła. SKAR. — Nie dla korzyści, ani dla swej sławy, na ostre żelaza nieprzyjaciół nacierał. SKAR. — Sława twoja po świecie szeroko się rozejdzie. SKAR. — Kto swej nie ma, cudzą się sławą świetnym i chwalebny nie uczyni. KS. BEMBUS. — Gdy mogli wielkie zyski odnieść, przestali na sławie dobrze czynienia. KRAS. — Dla żartu dowcipnego szarpać cudzą sławę. KRAS. — Sława dźwięk próżny. KRAS. — Sława stugębna. DMOCH. — Mężu, co sławy chęć wyssałeś w mleku. NIEMC. — Hetmanie, pełen nieśmiertelnej sławy. NIEMC.

CHWAŁA (słow. хвала, ros. хвала, czesk. chwala) tęp się różni od sławy, że sława może być z dobrych i złych czynów, a chwala tylko z dobrych.

Mówi się tedy: chwala Boża, chwala niebieska (nie zaś sława).

Bóg go przyjął do swej chwały (nie zaś sławy).

Już jako się kolwiek stało, gdy ja widzę ciebie,

Niechaj będzie wieczna chwala Panu Bogu w niebie. REJ.

Wieniec niezwiędłej chwały. SKAR. — Aby chwala się jego szerzyła.

SKAR. — Chwała za cnotą idzie. ŻEGL. — Chwała jest istotne a szczere cnoty uznanie. LUBOM. — Sława urasta z zdań wielu, chwala z dobrych.

PILCH. — Sam tylko geniusz żyje z siebie; on jest i przedmiotem i sprawcą swej chwały. DMOCII.

Nie dla chwały,

Ziemskiej, biegłem tylekroć na miecze, na strzały. MICK.

Chwale twojej niby nic nie zrówna. ZYG. KRAS.

CHLUBA (czes. chloubna) jest jawne przyznawanie sobie jakiej zalety, lub zasługi, która głaszcząc naszą miłość własną, podnosi nas w naszych własnych oczach. Nie przywiązuje się do niej wyobrażenie rozgłosu, jak do sławy i chwały; ale tylko to jedynie, że się czém poszczycić w obec innych możemy.

Niechaj tej ze mnie nie ma nieprzyjacieli chluby,

Aby miał rzec: jam go start i przywiódł do zguby. JAN KOCH. — Żadnej muzyki tak rade nie słuchają nasze uszy, jak kiedy kto ku chlobie naszej co powiada. GORN. — Tyś była chlubą narodu naszego.... tyś była ozdobą ludu twego. SKAR. — Zaniechajcież już tej daremnej chluby. KOCHOW. — Chluba, poziomych umysłów jest właściwym przymiotem. KRAS.

WZIĘTOŚĆ jest to gatunek sławy ograniczającej się tém, że człowiek znany jest powszechnie ze swojej zdolności, biegłości, doświadczenia i t. p. i przeto używany czyli brany bywa przed innemi do rady, do pomocy, do usług publicznych i t. p. np. wziętość prawnika, lekarza, architekta i t. p. Chwała i sława przechodzą do potomności, wziętość można mieć tylko za życia i w pewnej miejscowości.

Kto hardy, próżnoby się wziętości dokupował. J. KOCH. — Jest coś innego, co człowiekowi wiele przydać i ująć może dobrego mniemania i wziętości; a to jest zachowanie, a spólna przyjaźń, z kim ją kto wie dzie. GORN. — Do wynalezienia i podania rzeczy ludziom trzeba człowieka wziętego, iżby to co powie, szło w posłuch. GORN. — Nie czując się w powadze i wziętości, radzi ją pychą nadstawiają. FRED. — Był to człowiek wielkiej wziętości w województwie tutejszém. KRAS.

POPULARNOŚĆ (łaciń. *popularitas*) znaczy zaskarbienie sobie powszechnej miłości u ludu, gdy kto umie go tak wziąć za serce, że stawszy się jego ulubieńcem, jest prawie na rękach noszony. Zyskuje ją najczęściej ten, kto umie dogadzać massom, lub trafić w ich słabość. Kto tak powszechnie jest znany i kochany, że jego imię aż pod wiejskie strzechy zaszło, że je nawet dzieci powtarzają, o tym mówimy, że ma popularność.

Popularitas, gdy kto sławę sobie i mniemanie w pospółstwie jednając, za ich nierozmyslnem i niepożytecznem rozumieniem idzie, więcej przyjaźni u ludzi, niżli prawdy szukając. SKAR. — Przyjaźń braterska, którą popularnością zowiemy. KRAS.

Po drodze zwiedzał szlachtę, jużto dla zabawy,

Już dla popularności. MICK.

Popularnością, starał się zyskać zaufanie. K. KACZK. — Popularność

pozyskać może nawet gracz z profesyi, który daje dobre obiady, a czasem dla oka sypnie sowiłą jalmużną. KRASZ.

REPUTACYA (łaciń. *reputatio*) wyraz czysto łaciński, używany tylko w języku potocznym, oznacza dobrą opinią, którą kto sobie zjednał mianowicie prawością charakteru, uczciwością, wiernością i w ogólności tém, co go zaleca pod względem moralnym.

ROZGŁOS oznacza rozchodzenie się jakiej wiadomości tak szeroko, że o niej wszyscy jak w bębny biją. Nie jest on ściśle biorąc ani sławą, ani chwałą; ale jedna i druga tém jest większa, im większy ma rozgłos. Zresztą rzecz mało znacząca, albo i zmyślona może nabrać rozgłosu, jeżeli o niej gazety pisać zaczną, ale tego sławą, ani chwałą nazwać nie można.

Wody te świeżo dopiero większego rozgłosu nabierać poczęły. KAR. KACZK. — Rozgłos pism jego rozchodził się coraz szerzej. STAWISKI.

Sławny, słynny, pamiętny, wiekopomny, niezwydły, zawołany, wzięty.

SŁAWNY (ros. славный, czesk. slawny) mówi się jak o ludziach, tak i o rzeczach mających sławę u ludzi, bez względu na to, czy dobrą, czy złą, np. sławny wódz, sławny bohater, sławny poeta, sławny Twardowski, sławne zwycięstwo i t. p.

Mistrz dzieje wyraził na wszystkie świat sławne słowiańskie. J. KOCH.
Jako w chrześcijaństwie,

Tak i po wszystkim sławny Tarnowski pohaństwie. J. KOCH.

Rafał sławny malarz. GORN. — Zwycięzcy wielkiemi sławny. SKAR. — Sławna akademią macie państwo w Wilnie. MICK. — Sławni dowódcy owi naszych legionów. MICK.

SŁYNNY (od słynać) wyraz dziś rzadko używany, mówi się o tém, co szeroko słynie, czyli co dawszy się poznać, nabrało nie małego rozgłosu. Sławny przechodzi do potomności, a słynny zwykle tylko między współczesnemi słynie. Sławny, który się czemś znamieniem wsławił, a słynny, o którym rzadko kto nie słyszał, np. słynny śpiewak, słynny kuglarz, słynny jarmark, słynny różbójnik.

PAMIĘTNY, znaczy godny pamięci, który zostawił piękną pamiątkę po sobie, lub tak się dał we znaki, że nie prędko o nim zapomnieć można. Bierze się równie na dobrą jak na złą stronę, np. pamiętna chwila, wypadek.

Usłyszawszy one słowa pamiętne, wszyscy krzyknęli. SKAR. — W tém usłyszał od jednej te słowa pamiętne. KRAS. — Nie przestanie to być pamiętną epoką w dziejach polskich. JAN SNIAD.

Sprawił pamiętną owę ucztę, której sława

Żyje dotąd na Litwie we gminnej powieści. MICK.

WIEKOPOMNY, wyraz książkowy, mówi się o tém, co zjednało sobie taką sławę, że o niej wieki pomnieć będą.

Czasy wiekopomne. KOCHOW. — Witam cię mistrzyni wiekopomnego

Kopernika. KOLLAT. — Dzieło wiekopomne. WORON. — Sławny w czasy wiekopomne. MICK. — Wiekopomna komisya edukacyjna. SKOBEL.

NIEZWIĘDŁY właściwie ten, który nie zwiądł. Przenośnie zaś bierze się w znaczeniu sławnego, na którego skroniach wiecznie się laury zielenią, np. niezwiądle laury, wawrzyny, wieniec niezwiądły.

Idź po on wieniec nigdy niezwiądły. SKAR.

ZAWOŁANY, w dawnej polszczyźnie oznaczał człowieka rycerskiego, na którego wezwanie pod wywieszoną chorągiew, gromadziły się tłumy zbrojnej szlachty. Dzisiaj mówi się o tym, który odznaczając się w jakim specjalnym zawodzie, szeroko mianowicie między sąsiadami i znajomymi zasłynął, np. zawołany gospodarz, zawołany myśliwy.

Mędrzec zawołany, który wiele rzeczy użytecznych odkrył. KRAS. — Do tego wreszcie przyszedł, iż człek zawołany. KRAS. — Żył Jazłowiecki, rycerz zawołany. NIEMC.

WZIĘTY, mówi się o człowieku, który ze swych zdolności, biegłości, doświadczenia nie tylko jest powszechnie znany, ale używany przed innymi do rady, pomocy, lub posług publicznych, np. wzięty lekarz, prawnik.

Był wziętym u wszech ludzi, siedział w pańskiej radzie. J. KOCH. — Filozof i teolog, w wyzwolonych i świętych naukach bardzo biegły i u ludzi wzięty. SK.

Słodki, patrz: miły.

Słodycz, patrz: wdzięk.

Słonina, szperka, sadło, łój, szmalce.

Tłuszcz zwierzęcy.

SŁONINA (w ros. солонина, mięso solone, czesk. slanina) oznacza warstwę tkanki komorkowatej wypełnionej tłuszczem, tworzącej się pod skórą tuczonej nierogacizny. Warstwa ta bywa niekiedy na kilka cali gruba. Rozcinają ją na polcie i wędzą, albo krają na kawałki i solą.

Mówi się: świeża słonina, stara słonina, polcie słoniny, szpikować zwierzynę słoniną, kasza ze słoniną.

Szlacheć musi kwaśne piwo pić lecie, słoninę jeść. SARN. — Słoninę wymoczywszy chłop w Rusi, przyłoży na ranę i stanie mu za balsam.

SARN. — Nędzna mysz trochę słoninki obaczywszy w łapce, życie traci.

BIRK. — Urznawszy sztukę słoniny od polcia, naszpikował jako pieczenią.

SOWIŹRZAŁ. — Pożytki z ukarmionych wieprzów: mięso, słonina, szynki...

ŁADOW. — Kiedy mam kapustę ze słoniną, albo kaszę ze szwedami, u mnie bankiet. BOHOM.

Zabraliście za te winy

Trzy duże polcie słoniny. NIEMC.

Psa od słoniny, pijaka od flaszki,

Nic nie odstraszy. MINAS.

Słonina a jagły, dobre na czas nagły. KRASZ. -- Chlebem i przyskwarszoną słoniną żył, cały okrągły rok. KRASZ.

SZPERKA, kawałek słoniny podskwarzony.

Chleb, szperka, ser na łąku dobre dla przygody. BIEL. — Szlachta już nie chce się szperką i wędzonką kontentować. STAROW. — Kazał mu szperkę upiec. SOWIZRZ.

SADŁO (ros. сало лój, czesk. sadlo tłustość) oznacza tłustość wyścielającą wnętrze wieprza. Sadłem też zowią błonę workowatą, otaczającą wnętrze wieprza, napelnioną kawałkami posolonej słoniny, i z przydaniem niekiedy kawałka płótna, zaszytą w kształcie wielkiego bochenka. Zajęcze sadło, używane jako lekarstwo, zowie się skromem zajęczym.

Mówi się: głupi jak sadło, zalać komu sadła za skórę (nie zaś słoniny, lub łoj).

Psiem sadłem boki mazać. REJ. — Jako sadłem i tłustością niech będzie napelniona dusza moja (chwałą Bożą). WUJ. — Wnętrznosci jego są pełne sadła. WUJ. — Wieprzowe sadło. SYREN. — Włamawszy się do komory, bierze poście, sadło. KLON. — Nie mogłem innej omasty dostać, tylko sadła. SOWIZRZ. — Właśnie jak w komorze (komarze) sadła. RYS. — Czuj pies, że zjadł sadło. W. POT. — Nikt Tatarom tyle sadła za skórę nie zalał. H. SIENK.

ŁÓJ (starosł. лоѣ, czesk. lůj) oznacza tłustość przy wnętrznościach zwierzęcych znajdującą się, mianowicie u zwierząt trawożerczych, np. łój wołowy, barani, kozłowy, smarować łojem, łojowe świece.

Żelazo, co się ciężko obraca, łojem podmazować. REJ. — Łój kozi, albo tuk, nad insze jest najlepszy. SIENNIK. — Łoju owczego i wołowego i kozłowego jeść nie będziecie. WUJ. — Łój pije, a masłem się smaruje. RYS. — Psom myśliwym osypkę z owsa ciepło dawać i łoju dla okrasy dodać. HAUR.

SZMALEC, albo **SMALEC** (niem. *Szalz*) jest to tłuszcz delikatny, zwykle miękki z ptaków, np. z gęsi, indyków i t. p.

Rozpuściwszy smalec, chcieli skórę smarować. SOWIZRZ. — Miasto masła może użytecznie wziąć smalcu gęsiego, lub kaczego. SYREN. — Szmalec gęsi bywa zażyty zamiast masła. KLUK. — Szmalec, tłustość z kapłuna, gęsi, kaczki i t. d. przetopiona, bardzo delikatna. KUCHARZ. WIEL.

Słota, patrz: deszcz.

Słowny, patrz: poczciwy.

Słowo, patrz: wyraz.

Słuchać, patrz: słyszeć.

Słup, **filar**, **kolumna**, **pilastr**, **karyatyda**, **atlant**.

SŁUP (słow. i ros. столб, czesk. sloup) jest grube, okrągłe, albo w czworobok obrobione drzewo, którego jeden koniec wkopuje się w ziemię, lub na podstawie utwierdza. Może też być murowany, albo kamienny.

Mówi się: budowa na słupach, słup graniczny, słup wiorstowy, stać jak słup, oczy stoją w słup, słup dymu, wkopać słup i t. p.

W słupie obłokowym przed nimi idziesz we dnie. BIBL. ZOF. (Pis. dzis.)

Grób jego jest Europa, słup śnieżne Bałchany;

Napis: wieczna pamiątka między chrześciany. J. KOCH.

A Pan szedł przed nimi na okazanie drogi, we dnie w słupie obłoku, a w nocy w słupie ognistym. WUJ. — Chrobry ku wiecznej sławie Polaków, postawił żelazne słupy w rzekach. BIEL.

FILAR (z wł. *piliere*) jest słup murowany, albo kamienny, okrągły, lub kwadratowy, podpierający sklepienie. Bierze się i w znaczeniu przenośnym.

Filary trzymają na sobie w kościołach wysokie sklepy. GORN. — (Kościół) jest filarem i umocnieniem prawdy. WUJ. — Znając go być wielkim filarem katolickiego wyznania, mocą go wygnali. SKAR. — Słuchajmy Apostoła, który nam wskazuje kościół, jako filar i podporę prawdy. SKAR. — Podstawił mocne ramiona swoje pod te filary. BIRK.

KOLUMNA (łaciń. *columna*) jest słup okrągły z podstawą i głowicą, czyli kapitelem, a niekiedy i z innymi ozdobami architektonicznymi. Może stać jedna jako pomnik, albo w szeregu z innymi, co się zowie kolumnadą, zdobiąc krużganki, kościoły, pałace i t. p.

PILASTR jest filar wystający na kilka cali ze ściany, albo z kąta między ścianami.

KARYATYDA (od Karyi w Azji mniejszej) jest gatunek greckiej kolumny, której wyższa część przedstawia figurę niewieścia z uciętymi rękami.

ATLANTY są to kolumny, mające postać olbrzymów, dźwigających na sobie całe krużganki. Wyraz ten wzięty od Atlasa, który podług mitologii starożytnej podpierał sklepienie niebieskie.

Słuszność, patrz: sprawiedliwość.

Słuszny, patrz: wysoki.

Słynny, patrz: sławny.

Słyszeć, słuchać, słychać, czuć.

SLYSZEĆ (ros. слышать, czesk. slyšetj) znaczy odbierać wrażenia, lub dowiadywać się czego za pomocą zmysłu słuchu, którego narzędziem jest ucho. Głuchy tedy słyszeć nie może. Słyszymy głos, mowę, muzykę, dzwony i t. p.

• Słyszę słowa, ale rzeczy nie rozumiem. ORZECH.

Pókiś w domu moim, nie usłyszysz nic uchem, ani okiem swoim

Ujrzysz, czémby się zgorszyć mógł. J. KOCH.

Co ludzie radzi słyszą, temu łatwo wierzą. J. KOCH. — Już u mni-
chów słyszę dzwony. J. KOCH. — Świadek powiedział, że o tem słyszał
z ust pewnej osoby. GORN. — Ani oko widziało, ani ucho słyszało.
WUJ. — Tak długie uszy mając, w Szczecinie słyszeć mógł, com ja
na kazaniu w Wilnie mówił. SKAR. — Cicho napominać trzeba, by kto
nie usłyszał. MACZUSKI. — Com słyszał, to powiadam. KNAP. — Słyszysz jak
trawa rośnie (domyślny). Przysł. — Słyszał, że dzwouiono, ale nie wie w ja-
kim kościele. Przysł. — Com słyszał i widział, w księgi umieściłem. MICK. —
Nie widzi oko, nie słyszy ucho, jak jęk czyscowy i śmierci pole. BOH ZAL.

SLUCHAĆ (ros. слушать, czesk. slychatj) znaczy mieć na co otworzone uszy. Między słowami słyszeć i słuchać ta sama jest różnica, jak między słowami widzieć i patrzeć. Można tedy słuchać, a nie słyszeć. Słuchamy tego co chcemy, albo co musimy słyszeć; a słyszymy to, co do uszu naszych dochodzi, chociaż nieraz słuchać nie chcemy.

Mówi się: słuchać rady, nauk, filozofii, słuchać rachunków, słuchać przestrog, słuchać mszy, spowiedzi, kazania, nareszcie słuchać rodziców, zwierzchników, t. j. być im posłusznym.

Słuchaj jako bije w ściany,

Z gwałtownym dżdżem wiatr zmieszany. J. KOCH.

Kiedykolwiek będziesz chciał o tém mówić, jako obiecujesz, będę cię zawždy rad słuchał. J. KOCH. — Nie słuchaj języka złośliwego. WUJ. — Kto z Boga jest, słów Bożych słucha: dla tego wy nie słuchacie, że nie jesteście z Boga. WUJ. — Ojca jako głosu Bożego słucha. SKAR. — Słuchałeś znać mego w Wilnie kazania. SKAR. — Pan Bóg słuchać starszych rozkazał. SKAR. — Kto nie słucha ojca, matki, będzie słuchał psiej skóry, (t. j. bębna). Przysł. — Ludzi słuchaj, a swój rozum miej. Przysł. — Wiele słuchaj, mało mów, jeśli chcesz byś był zdrow (t. j. żeby ci uszu nie obcięto). Przysł. — Kto słucha pochlebce, mądry być nie chce. RYS. — Słuchaj uchem, a nie brzuchem. Przysł. — Musiałem rad nie rad słuchać napomnienia. KRAS. — Miło go było słuchać. KRAS. — Słuchałem cię mój ojcze. KARP. — On słyszał, oni jeszcze słuchali. MICK.

SLYCHAĆ używa się tylko w trybie bezokolicznym i znaczy że coś z pewnej odległości uszu naszych dochodzi, np. co slychać? (t. j. co mówią) i w imiesłowie niesłychany.

Dobre daleko slychać, a złe jeszcze dalej. RYS.

Raz strasznym zabrzmiał hukiem trąb dziesięć tysięcy,

Potem głuche milczenie. Nic nie slychać więcej. ДМОХ.

Biada temu Państwu, gdzie głosu Ewangelii nie slychać. WORONICZ. —

Slychać, biją stronami pioruny. MICK.

CZUĆ (słow. чути Wostok. ros. чувствовать, czesk. čiti uczyć, poczuć) od słowa słyszeć najwyraźniej się różni. Słyszymy tylko uchem, a czujemy za pomocą zmysłu dotykania, powonienia i smaku. Pod względem zaś moralnym, czujemy sercem. Człowiek sparaliżowany może słyszeć i widzieć, a nie czuć bólu w sparaliżowanym członku. Można też myśleć o czém, pojmować i rozumować, a nie czuć.

Mówi się: czuć ból, zapach, gorycz, swąd, (nie zaś słyszeć); czuć miłość, radość, smutek, żal, czuć żywo, głęboko (nie zaś słyszeć).

Sił nie czuję w sobie. J. KOCH. — To usta mówię, co w sercu czuję. J. KOCH. — Pokora zna i czuje niegodność swoją. SKAR. — Każdy członek słabość swoją czuje, gdy się od ciała odrywa. SKAR. — Boże! daj nam uczyć w sercu radość Ducha świętego tajemną. SKAR. — Na one słowa ożył prawie duch jego, a ciało latami spróchniałe, nową moc uczuło. SKAR. —

Gdy nad szyją czujem nieprzyjaciela, nie w złoto, ani aksamity, ale w żelazo się ubieramy. SKAR. — Każda praca dla miłego słodka jest: i nie czuje w niej pracy i uprzykrzenia żadnego. SKAR. — Kto nie jest hardy, nie czuje wzgardy. Przysł. — Czuje ptaszek wiosnę. Przysł. — Czulem niewypowiedzianą wewnętrzną słodycz. KRAS. — Wolno mi płakać na to, co czuję. KARP. — Co wdzięczna moja dusza dla was czuje. ST. AUG. — Jaka pociecha dla człowieka cnotliwego, kiedy podniesie oczy ku niebu, i nie czuje, coby mu sumienie jego wyrzucało. KARP.

Wy, co czujecie,

Lepiej to sobie w sercu opiszecie. BRODZ.

Możeby jeszcze w tej jedynej chwili....

Uczuli w sobie dawne serca bicie,

Uczuli w sobie dawną wielkość duszy. MICK.

O bracia, czém kraj własny? jeśli nie czujecie,

Opuście go na chwilę, a będziecie czuli. STĘ. GARCZYŃSKI.

Smaczny. smakowity. soczysty. wyśmienity.

SMACZNY właściwie mówi się o tém, co czyni miłe wrażenie na zmysle smaku, np. smaczny chleb, smaczna potrawa, smaczny kąsek, smaczny obiad. Przenośnie: smaczny sen. Z przeczeniem: niesmaczne żarty, koncepta, niesmaczne pismo.

Aż mogły tak smaczne owoce zinać się w owym panie rodzić, jedno nie z dobrego drzewa? ORZECH. — Chcecie żeby wam kaznodzieja zawsze smaczne rzeczy powiadał. WUJ. — Nigdyśmy smaczniejszych potraw nie jedli. SKAR. — Młodym sen smaczny zdrowia i wzrostu przymnaża. SKAR. — Potrawa smaczna do powtórzenia wzywa. SKAR. — Sen smaczny, czyste sumienie, to szczęście, to dobre mienie. AND. ZBYL. — Głodnemu wszystko smaczno. KNAP. — Po smacznym kąsku, i wodę pić miło. KRAS. — Smaczny to owoc, choć w podłej łupinie. KRAS. — Bogdaj to zasnąć, byle sen był smaczny. KRASIC.

SMAKOWITY od smacznego różni się tylko formą i mówi się o tém, co stanowi niby sam smak, nad co nie już smaczniejszego nawet żądać nie można. Dla głodnego może być smaczną i najgrubsza potrawa. A gdy głód zaspokoi, nie będzie już w niej smakował, jeżeli nie jest smakowitą.

Nic smakowitszego nie masz nad polewkę dworską. BIRK. — Jako słodka i smakowita jest Boska manna, zakryta rzeczą samą. RUTKA. — Wina smakowite. MORSZT. — Dawno coś tak smakowitego czytałem. JÓZ KOWALEW.

SOCZYSTY mówi się mianowicie o owocach pełnych smaczego soku, który rozplywa się w ustach, np. soczyste trzesznie, jabłka, gruszki.

Trzeshnia... owoc soczysty, okrągły. KLUK.

WYŚMIENITY (zamiast wyżmienity, od przestarzałego słowa wyżmiąć, t. j. wycisnąć jak sok z jagód) mówi się o tém, co stanowi najde-

likatniejszy przysmak, jak najśodszy sok z zupełnie dojrzałego owocu. Przenośnie patrz: wyborny.

Potrąki będziesz miał z nich wysmienite. S. SZYMAN. — Który z tych dwóch fruktów ma smak wysmienitszy, pomarańcza, czy brzoskwinia?

WĘG. — Wieczera wysmienita. IG. CHODŹKO.

Smagać, patrz: bić.

Smak, patrz: gust.

Smalec, patrz: słonina.

**Śmiały, nieustraszony, dziarski, azardowny, zu-
chwały, zuch, śmiałek.**

W ogólności który się przed nikim i przed niczem nie złąknie.

ŚMIAŁY (ros. смѣлый, czesk. smělý) daje wyobrażenie przeciwne bo-
jaźliwemu i oznacza tego, który nie zna co to strach, który choćby
mu groziło niebezpieczeństwo, śmie spojrzeć mu oko w oko, lub się
nawet z niem zmierzyć, np. człowiek śmiały, krok śmiały, mowa śmiała,
orzeł śmiały. Przenośnie lot śmiały, myśl śmiała, przenośnia śmiała.

Bujaj długo miły orle biały,

A zawsze bądź tak, jakoś zwykły, śmiały. REJ.

Jednak ty tak chciej być śmiałym,

Jakobys się wrócił całym. J. KOCH.

A jako śmiałe orle sam się z gniazda spuścisz. J. KOCH. — Sprawie-
dliwy, jako lew śmiały, bez bojaźni będzie. WUJ. — Śmiały, co się z dwo-
ma bije; ale śmielszy co się żeni, a nie ma nic. RYS. — Miejsce i czas
często śmiałości dodają. RYS. — I baba śmielsza za murem. RYS. — Im
kto głupszy, tem śmielszy. KNAP. — Śmiałemu szczęście dopomaga. KNAP. —
W przedsięwzięciu śmiały. KASP. TWARD. — Śmiałym się zawsze najlepiej
udało. KRAS. — Orzeł śmiałym wybijały lotem. KRAS. — Nie każdy
śmiały, co się zwierchnie sroży. KRAS. — Śmiała przenośnia. GOL. —
Nigdy śmiałemi nie zgrzeszył zapędy. МИК.

NIEUSTRASZONY (ros. неустрашимый) oznacza taką moc duszy, któ-
rej nietylko groźby i niebezpieczeństwa, ale nawet cierpienia i męki
zastraszyć nie potrafią.

Mężne a nieustraszone serce. SKAR. — Męstwo nieustraszone. SKAR. —
Nieustraszony żadną śmiercią, tysiąc śmierci podjąć chciał na świadectwo
prawdy. SKAR. — Gdy się na wszystko wojsko sam jeden lwim sercem,
a nieustraszonem rzucić śmiał. SKAR. — Nieustraszonym szli na odpór
krokiem. KRAS. — Poznałem grunt serca pocziwy, męstwo nieustraszone.
KRAS.

DZIARSKI dawniej niekiedy darski (słow. дрѣзкъ śmiały, ros. дерзкій
zuchwały, u Kaszubów dżersei zamiast dżerski) znaczy pełen życia,
w którym krew gra z całą siłą, a więc do czynu tak gotowy, że
prędzej uderzy, nim się kto inny zamierzy, np. dziarski młodzian,
dziarska mina, dziarska dziewczyna. Pieszcoch tedy i flegmatyk,

który się długo do czego przybiera, u którego wszystko idzie zółwim krokiem, nie może być dziarskim nazwany.

Zbytnią chęć i dziarskość pojedynkową nie do końca chwala filozof w hetmanie. SARNIC. — Wiele mu z wiekiem ubyło dziarskości. KRAS. — Ogniem dziarskiego młodziana rozgorzał. WORON. — Powiedzianoby, że ojców dziarskich znikczemiały syn. ZYG KRASIŃ.

AZARDOWNY (z fran. *hasardeur*) który próbując szczęścia, odważa się na to, co jest bardzo niepewne i niebezpieczne, chociaż raz na dziesięć przypadkiem udać się może, np. gra azardowna.

Ojciec jego był człowiekiem majątnym, ale stracił fortunę na przedsięwzięcia i projekta azardowne. JAN ŚNIAD. — Stroniłem od hazardownych hipotez. ROM. HUBE.

ZUCHWAŁY (przestarz. zufały, t. j. zaufały) znaczy zaślepiony do tego stopnia zbyteczną ufnością w swoje siły, i co za tem idzie zarozumiałością, iż posuwa się aż do bezrozumnej śmiałości, i jak mówi przysłowie, porywa się z motyką na księżyc.

Chłop to bardzo zuchwały. REJ. — Zuchwały, sobie i sile swej dufający na nikogo się nie oglądał. SKAR. — Zuchwali ludzie grozy i zwierchomości znieść nie mogą. PETR. — Iżeś to mały, nie bądź zuchwały. RYS.

Na państwa Greków wspaniałych ruinach,

Tron swój postawił Bisurman zuchwały. KRAS.

Mocen był uzbroić młodego Dawida na starcie dumy zuchwałego olbrzyma. WORON. — Wołodkowicz pan dumny, zuchwały. MICK.

ZUCH, wyraz gminny, mówi się o człowieku śmiałym i sprytnym, który zwawo i tego bierze się do rzeczy choćby najtrudniejszej i zwykle jej dokazuje.

Trzebaby zsadzić tego zucha z basu. W. POT.

Król miał dobrze nagrodzić,

Ktoby mógł tego zucha fortelem pochodzić. PAPR.

Niech go tam licho weźmie, jaki zuch do szabli. AL. FRED. — W dyby tego zucha. MICK. — Maćku, myślałem, że ty większym jesteś zuchem. MICK.

ŚMIAŁEK (ros. смѣльчакъ, czesk. smělak) mówi się z lekceważeniem o człowieku, którego śmiałość posuwa się aż do śmieszności, i który okazując się zbyt śmiałym z pozorów, może nim nie być istotnie.

Śmiałka wszędzie biją. RYS. — Śmiałków psy kasaają. ŻEGL. — Śmiałek przed czasem wykrzyka, a w rzeczy samej truchleje. FREDR.

I pókiż Lubor, pókiż ten śmiałek,

Zaprzestać krwawych walk zdoła? BOH. ZAL.

Śmiech, uśmiech.

ŚMIECH (ros. смѣхъ) jest mimowolny ruch mięśni twarzy, które kurcząc się przez podrażnienie nerwów uczucia, zmieniają wyraz twarzy, malując najczęściej wesołość, a niekiedy szydercze usposobienie.

Mówi się: śmiech pusty, śmiech głośny, śmiech serdeczny, śmiech

sardoniczny (t. j. spazmatyczny, złośliwy, od rośliny sardonja, która ma taki śmiech sprawować), pobudzić do śmiechu, kłaść się od śmiechu, zachodzić się od śmiechu, boki zrywać od śmiechu, pękać od śmiechu, robić co jak na śmiech, godny śmiechu, to śmiech ludziom powiedzieć.

Śmiech ludzki, a żal serdeczny tém większy. J. KOCH. — Który to śmiech jest nam tak własny, iż też człowieka inaczej uczeni ludzie na prędce nie wykładają, jedno tak: jest człowiek zwierzę jedno, które się śmieje. GORN. — Jest śmiech niemal zawsze świadkiem tego, iżemy dobrej myśli. GORN. — Luby śmiech. GORN. — W śmiech się obrócić. SKAR. — Byśmy chcieli milczeć, a śmiechem się ludzkim, abo gniewem odrazić, tedy nie możemy. SKAR. — Któżby się wstrzymał od śmiechu? BIRK. — Śmiech szyderski. KNAP. — Grzech, diabłu śmiech. Przysł. — Po czém poznać głupiego? po śmiechu. Przysł. — I śmiech niekiedy może być nauką. KRAS.

Z początku porwał mię śmiech pusty,
A potém litość i trwoga. MICK.

Starzy na on ekwipaż paraskali ze śmiechu. MICK. — Szlachta kładnie się na ziemi od śmiechu. MICK.

UŚMIECH (czes. usměch) tém się tylko różni od śmiechu, że jest chwilowym, łagodnym i przelotnym, który niby przesuwając się po twarzy, rozpogadza ją i rozjaśnia, albo jej odcień szyderstwa nadaje. Śmiech jest mniej więcej żywym objawem wesołości, uśmiech jest zjawieniem się na twarzy pierwszego promienia pogody.

Skacząc na łono z radośnym pośpiechem,
Bawiły płochą mową i wdzięcznym uśmiechem. NAR.

Usta słodką skromnością wabiły w uśmiechu. KRAS. — Już na licach skonał wszelki uśmiechu powab. GOŁUCH.

Rzekła, wskazując kwiaty z uśmiechem,
Jak pięknie jestem przybrana! ZAN.

Po jagodach uśmiech lata,
Ale w oczach łza niedoli. MICK.

Był to uśmiech jadowity. MICK. — Rzekł z gorzkim uśmiechem. MICK.

A przytem uśmiech jakowys uroczy,
Zwrócił na siebie wędrownika oczy. BRODZ.

Kilka razy widzieli łzy w jego oczach, ale nikt nigdy nie dostrzegł uśmiechu na jego twarzy. ZYG. KRASIŃ. — Uśmiech jakoby dobroci na ustach, a grom zda się wyskoczy ze skroni. ZYG. KRASIŃ.

Śmierć, zgon, skon, skonanie, konanie, zejście.

ŚMIERĆ (ros. смерть, czesk. smrt) jest rozdział duszy z ciałem, gdy się mówi o człowieku; a w ogólności oznacza koniec życia.

Mówi się: śmierć naturalna, nagła, pozorna (letarg); śmierć męczeńska, śmierć wieczna, kosa śmierci, kraina śmierci, ofiara śmierci, pamięć o śmierci, kara śmierci, wyrok śmierci, skazać na śmierć,

pamiętać na śmierć, grozić śmiercią, gotować się do śmierci, śmierć w oczy zajrzała, anioł śmierci.

Śmierć jako cień za człowiekiem idzie. OPKÉ. — Nic nie jest pewniejszego nad śmierć, a nic niepewniejszego nad czas jej. REJ. — Z wielkiem sercem i dobrą pamięcią śmierci czekał. ORZEC. — Śmierć nieubłagana. J. KOCH. — Śmierć za człowiekiem na wszelki czas chodzi. J. KOCH.

Czyś po śmierci tam poszła kędyś pierwaj była,

Niżes się na mą ciężką żalósć urodziła. J. KOCH.

Nie nowina była żydom mordować proroki, i rzadki u nich swoją śmiercią umarł. BIAŁOBRZ. — O śmierć je przyprawiać będą. WUJ. — Bij się o prawdę, aż do śmierci. WUJ. — Okrył nas cień śmierci. WUJ. — Śmierć wrotami jest do lepszego życia, odjazd w lepszą i własną krainę. SKAR. — Zębami nań zgrzytać i śmiercią grozić poczęli. SKAR. — Śmierć wszystko wydarła i porzucić kazała. SKAR. — Na śmierć za wiarę swoją pójda jako pszczoły do ulów. SKAR. — Patrz codziem na śmierć swoją, a mniej ci straszna będzie, gdy przyjdzie. SKAR. — Nie wiedząc dnia śmierci mojej, ale jej codziem, jako z okienka, wyglądając. SKAR. — Śmierć twoja wrotac do lepszego żywota otworzyła. BEMBUS. — Lepszy słomiany żywot, niż jedwabna śmierć. RYS. — Jakie życie, taka śmierć. Przysł. — Lekarstwo po śmierci. Przysł. — Śmierci szukać nie trzeba, sama przyjdzie. KNAP. — Po śmierć posłać (mówi się o tym, który posłany zbyt długo nie wraca). KNAP. — Kto ufa w Bogu, śmierci się nie boi. KRAS. — Nie swoją zejść śmiercią: znaczy śmierć gwałtowną. PILCH. — Śmierć z wielką kosą. RAJM. KORSAK. — Geniusz śmierci. MICK. — Jak gdyby środkiem wojska przeszedł anioł śmierci. MICK. — Znać męka śmierci lekką im była wśród zachwytu ducha. ZYG KRASIŃ.

ZGON (słow. изгонъ wygnanie). KNAPSKI tłumaczy ten wyraz spędzanie ryb do sieci. Lecz KOCHANOWSKI mówi:

Kto dopędził zawodu, na samym zgonie,

Wieniec mu kładą na skronie.

Od ósmnastego wieku zgon oznacza ostatnią chwilę życia, a więc to samo co śmierć, z tą różnicą, że zgon odnosi się tylko do ludzi, i że jest raczej wyrazem książkowym, niż potocznym. Od niego się potworzyły i przymiotniki: dozgonny i pozgonny.

Mówi się: ponieść śmierć, zadać śmierć, skazać na śmierć (nie zaś: ponieść zgon, zadać zgon, skazać na zgon).

Śpiewam sobie przy ostatnim zgonie. KOCHOW. — Zgon przekładać chwalebny, nad żywot nikczemny. TRĘB. — Kiedy mnie ojciec stary że-gnał przy swym zgonie. KARP. — Gdziebym się nie usuwał nikomu do zgonu. KARP. — Zgon chwalebny Żółkiewskiego. CZACKI.

Stary Goworek przy zgonie,

Oglądał Leszka na tronie. NIEMC.

Jako w twarzy lekarza wzrok przyjaciół czyta,

Wyrok życia, lub zgonu miłej im osoby. MICK.

Każdego z nich opis zwycięstwa, lub zgonu. MICK.

SKON i SKONANIE, oznaczają samą tę chwilę, w której człowiek rozstaje się z życiem, czyli kona. Ale skon używa się tylko w języku książkowym; skonanie zaś równie w języku książkowym, jak potocznym.

Zakonu dziadów i pradziadów.... do skonania swego pilnie, a stale strzegł. ORZECZ.. — Stał do skonania przy słowie swoim. GORN. — Czuł się już blisko skonania. SKAR.

Pomnę ach. pomnę, jakoś przy ostatnim skonie,

Złożyła na pół martwą głowę na mém łonie. NAR.

Dobędzie się iskierka ta przy pożegnaniu,

Jako ostatni promyk życia przy skonaniu. MICK.

Duch nie zgaśnie przez skonanie. BOH. ZAL.

KONANIE oznacza ostatnie symptomata konającego człowieka.

ZEJŚCIE, wyraz książkowy, oznacza rozstanie się z tym ziemskim żywotem i stosuje się tylko do ludzi.

Mówi się: zejście z tego świata, zejście z tej ziemi; ale używa się i bez tego dodatku.

Świat.... mógłby nie rok i nie dwa, czernić się w żałobie

Po twem zejściu. J. KOCH.

Zejście bez pokuty. SKAR. — Gdy się czas zejścia jej przybliżał.

SKAR. — Po zejściu z tej ziemi. SKAR. — Bóg jej dał bardzo szczęśliwe zejście. SKAR. — Zejścia jej bez żalości i serdecznego bólu i wylania łez naszych wspominać nie mogę. SKAR.

Śmiertelnik, patrz: człowiek.

Śmieszny, dziwaczny, komiczny, ekscentryczny.

ŚMIESZNY (słow. смѣшнь, ros. смѣшны, czesk. směšny) mówi się o tém, na co patrząc, lub czego słuchając, prawie niepodobna się nie śmiać. Co więc przechodzi wszelkie granice podobieństwa do prawdy, co jest aż do przesady nienaturalne, albo niestosowne, to nazywamy śmieszném. Że zaś do śmiechu zwykle pobudzają dowcipne koncepta, żarty, wesoly humor i t. p. przeto i te nazywamy śmiesznymi. Może być tedy śmieszny człowiek, śmieszny widok, śmieszna powieść, komedia, śmieszny żart, śmieszny ubiór, śmieszne żądanie, pretensya, wynaleźć w czém śmieszna stronę i t. p.

Gadki śmieszne. JAN z KOSZYCZEK. — Płocha twarz i śmieszna postawa.

J. KOCH. — Sowizrzal krotofilny i śmieszny — tytuł książki XVI wieku. —

Ba, to śmieszna spowiedź była, co miał na się skarżyć, to się chwalił. GORN.

Jeśli zwiedzi obce kraje,

Niechaj przejmie ich cnoty, nie śmieszne zwyczaje. NAR.

Mieszanina kilku języków w jeden, śmieszna bardzo i babilońska czyni mowę. KORCZ. — Nie jestże to rzeczą śmieszna i obelżywą lepiej mówić

i pisać w języku cudzoziemskim jak w swoim. JAN ŚNIAD. — Każdy z nich miał minę.... przybraną, cudzą, nienaturalną, a co za tem idzie śmieszna. KRASZ.

DZIWACZNY oznacza to, co jest niby dziwem śmieszności, czyli co jest tak nie logiczne, nie naturalne i zmienne, że i do głowyby rozsądnemu człowiekowi nie przyszło. Człowiek dziwaczny sam nie wie czego chce, kieruje się tém, co mu się upstry w głowie, do pół waryata podobny. W stosunku do rzeczy, dziwaczny nazywamy to, co jakby jakiś dziwoląg pod żadne prawidło i pod żadną zasadę podciągnąć się nie daje. Może tedy być dziwaczna chęć, gust, moda, humor.

Bogdaj to zasnąć, chociaż sen dziwaczny. KRAS. — Co wszyscy mieli za dziwaczne przywidzenie, w tem pierwszy Kopernik upatrzył dzieło mądrości. JAN ŚNIAD. — Co znaczy mistrza dziwaczna ballada? MICK.

Sam nie wiedział, czy go miało śmieszyć

To dziwaczne spotkanie, czy wstydić, czy cieszyć. MICK.

Gdy potem odwiedził postronne gdzieś kraje,

Wniósł z sobą do Polski dziwaczne zwyczaje. POL.

W składzie tego dziwaczego słowa (wszech-nica)

Co pierwsza twierdzi, druga zaprzecza połowa. JÓZ. BRODOWICZ.

Od młodych lat przyplątały się mu marzenia dziwaczne. KRASZ.

KOMICZNY (łaciń. *comicus*) daje wyobrażenie przeciwne tragicznemu i oznacza właściwie to, co stanowi cechę komedyi, a ztąd co się ze śmiesznej strony, albo w śmieszem położeniu przedstawia.

Mówi się tedy: rola komiczna, scena komiczna, miala komiczna, figura komiczna. Komicznym jest Don Kiszot, który z wiatrakami wojuje.

Że człowiek w swych dziwactwach umysłowych jest częstokroć figurą komiczną, można się przekonać z pism, nowych filozofów niemieckich.

JAN ŚNIAD.

EKSCENTRYCZNY (z łaciń.) w języku potocznym znaczy dziwaczny przez oryginalność, lub ubieganie się za nadzwyczajnością, który idąc wbrew przyjętym zwyczajom i ustalonym opiniom, takie nieraz miewa wybryki, tak nieraz z czemś odrębnem i rażącym na hare wyjedzie, iż trudno prawie przypuścić, żeby coś podobnego w głowie rozsądnego człowieka urodzić się mogło.

Smok, patrz: gad.

Smucić się, tęsknić.

SMUCIĆ SIĘ znaczy mieć serce smutkiem ściśnione, tak że człowieka nie bawi, i nie cieszy; nie mu oka rozweselić i oblicza rozpodgodzić nie może.

Smuci się kto z was, niech się modli. WUJ. — Podczas wielkiego głodu, gdy braci chleba nie stawało.... smucić się zaczęli. SKAR. — Przyszedł do niej młodzieniec jasny i piękny, pytając jej: czemu by się

tak bardzo smuciła? SKAR. — Ani się z tego smucę, ani cieszę. KRAS. — Po grobach lubił błąkać się i smucić. DMOCH. — To cieszą się, to znowu trapią się i smucą. MICK.

TĘSKNIĆ (ros. тосковать, czesk. teskniti) czuć jak gdyby głód duszy, gdy serce prawie usycha z braku tego, co ukochano, lub czego pragnie gorąco.

Serce moje bez ciebie bardzo tęskni. OPEĆ. — Po tobie serce bardzo tęskni sobie. J. KOCH.

Prawda, że swą ręką (Dydo) śmierć zadała sobie:

Lecz o dobry Enea, nie tęskniąc po tobie. J. KOCH.

Od tego dobra ziemskiego, do onego, które jest w niebie, tęsknił. SKAR. — Czemuż duszo moja, z tej nędzy, tam nie tęsknisz, gdzie ono miłe lato zawždy, gdzie zimy już nie masz. SKAR. — Zawždy tęsknim w największem szczęściu świeckiem. SKAR. — Tęsknić będziemy po tobie. SZYMON. — Będzie tęskniło, serce gdzie miło, jak dusza do raj. KOCHOW.

Dziś piękność twą w całej ozdobie

Widzę i opisuję; bo tęsknię po tobie. MICK.

A gdzie? w inszej ziemi

Tak miłują się serdecznie

Tak tęsknią za swemi? BOH. ZAL.

Smutek, tęsknota, melancholia, załoba.

SMUTEK (czesk. smutek) daje wyobrażenie przeciwne radości, i oznacza nie wesolą nastrój ducha, w którym westchnienia mimowolnie wyrwywają się ze ścieśnionego serca, i człowiek czuje się więcej do lez, niż do uśmiechu usposobionym. Może się on malować na twarzy, w oczach, w głosie, może nawet być szkodliwym zdrowiu; ale sam nie jest fizycznem cierpieniem, bo ciało doznawać smutku nie może.

Mówi się: smutek cichy, ciężki, głęboki, smutek na twarzy i w sercu w smutku pogrążony, chmura smutku, mgła smutku.

Od nieznośnego smutku omdlała, i więcej przemówić nie mogła żadnego słowa. OPEĆ. — Takei na świecie, raz radość, drugi raz smutek. J. KOCH. — Jako mol odzieniu, a robak drzewu, tak smutek męża szkodzi sercu. WUJ. Przep. — Będziecie płakać i lamentować wy: ale smutek wasz w radość się obróci. WUJ. — Patrząc na taki smutek Dawida naszego, jako łzami twarzy naszej polewać nie mamy? SKAR. — Boże daj, aby moja załoba pospolite smutki zastąpiła. SKAR. — Nic umarłemu twym smutkiem nie pomożesz. SKAR. — Smutek jako mgła szeroko wszystko, koło nas zajmuje i ocienia. SKAR. — Białogłowy i panienki sługi twoje, jako owieczki bez paszy, któreś jako dzieci miłowała.... na ziemi siedząc głowy zwiesiły i zamilkły, łzami tylko a smutkiem mówiąc. SKAR. — Cóż nam za pociechy na ten smutek Pan Bóg zostawić raczył? SKAR. — Najczęściej smutek z nadzieją chodzi. KARP. — Nie zna wesela, kto smutku nie doznał. NIEMC.

Czarne oczy spuszczone i żałobne szaty,
 A w twarzy smutek. **MALCZ.**
 Ty mnie poznasz po smutku, ja ciebie po głosie. **MICK.**
 Smutny był bardzo, ale przyczyny
 Smutku nie mówił nikomu. **MICK.**

TEŚKNOTA (ros. тоска, czesk. tesknost) oznacza niewypowiedzianą jakąś ciężkość na sercu, które ledwie wyżyć może, czując brak tego, co kocha, i do czego wzdycha. **REJ**, **SKARGA**, **SZYMONOWICZ** pisali tęsknica. **KOCHANOWSKI** i za nim **KARPIŃSKI** pisał tęskność. Teraz pospolicie używa się tęsknota.

Stałość w przygodzie wielka pomocnica,
 Bo każda przez nią złomi się tęsknica. **REJ.**
 Mnie trapi tęskność ustawiczna. **J. KOCH.** — Usycham tu z żalu
 i tęsknoty. **ZABL.**

Twój widok troski me osładza,
 I długiej niebytności tęsknotę nagradza. **NIEMC.**
 Ty mi jeden osłodziś moją tęsknotę. **BRODZ.**
 Ojciec spokojnie mnie błogosławił,
 Nie płacze, ani narzeka,
 Lecz matka którąm we łzach zostawił,
 Z jakąż tęsknotą mnie czeka? **MICK.**
 Święty pokój z ludźmi mieszka,
 Ale w sercach mgła tęsknoty. **BOH. ZAL.**

MELANCHOLIA (z grec. czarna żółć) jest to choroba moralna, której symptomatem jest ciągły i głęboki smutek.

Mówi się: czarna melancholia, wpaść w melancholię, cierpieć melancholię, leczyć się od melancholii.

ŻAŁOBA w pospolitem użyciu oznacza ubiór, jaki na znak żalu zwykł się nosić po stracie drogich sercu osób; ale przenośnie bierze się niekiedy w znaczeniu wielkiego i długo trwającego smutku. Tak mówi się: żałoba serca.

Ustało wesele serca naszego, odmienił się w żałobę taniec nasz. **WUJ.** —
 Wszystek Egipt długo w żałobie po nim chodził. **SKAR.** — U nas żałoby
 rok i dłużej trwają. **SKAR.** — Zbytniej w tym smutku zaniechaj żałoby.
W. POT.

Zamek na którym brzmiało wesele
 Wieczna żałoba pokryje. **MICK.**

Brał dom żałobę, ale powiedziec nie śmiano, po kim była żałoba. **MICK.**

**Smutny, smętny, zasmucony, tęskny, zadumany,
 markotny, posępny, ponury, melancholliczny, ża-
 łośny, żałobny, strapiiony, stroskany, płaczkliwy,
 łzawy, zbołały, znękany.**

SMUTNY (ros. смутный niespokojny, czesk. smutný) maluje wyobra-

żenie przeciwne wesołemu i znaczy przejęty smutkiem, albo wyrażający smutek, np. smutny człowiek, smutna wdowa, smutna sierota, smutna pieśń, smutna muzyka, smutny widok.

W tobie ja samym Panie, człowiek smutny

Nadzieję kładę. J. KOCH.

Gdy to młodzieniec usłyszał, odszedł smutny. WUJ. — Ujrzał go z twarzą spuszczoną a smutną. SKAR. — Teraz dom wszystkich królewski smutną bez słońca tego ciemnością i czarną chmurą zaszedł. SKAR. — Wielka smutnemu pociecha, gdy mu kto smutku i płakania pomaga. SKAR.

A jeśli się rozśmieję, to jak za pokutę,

A jeśli śpiewać będzie, to na smutną nutę. MALCZ.

Smutny książdź stoi u łóżka,

I smutniejsza czeladka,

I smutniejsza od niej družka,

I smutniejsza jeszcze matka. MICK.

SMĘTNY jest stara forma, której i teraz niekiedy używają poeci. WUJEK pisał smutny i smętny.

Cóż to za rozmowy, które idąc macie z sobą, a jesteście smętni? WUJ. ZASMUCONY, jest imiesłów bierny słowa zasmucić, odnosi się tylko do osób. Nie można tedy powiedzieć: zasmucona pieśń, zasmucona muzyka; ale zasmucony śmiercią dziecięcia ojciec, zasmucona rodzina.

Patrząc na króla JM. na głowę tę naszą tak zasmuconą i ponizoną.... jako płakać wszyscy i hojnych łez wylewać nie mamy? SKAR.

TESKNY (czes. teskný) znaczy mający w sercu tęsknotę, albo ją obudzający.

Korydon tęskny płacze swej Temiry. KARP. — Jakis oczekiwanie tęskne i radośne. MICK.

A tam chłop biedny z litewskiego siola,

Wybladły, tęskny, idzie chorym krokiem. MICK.

ZADUMANY (od słowa dumać) znaczy pogrążony w dumaniu, to jest snujący smutne myśli, lub też budzący w sercu rzewne wspomnienia.

MARKOTNY, wyraz potoczny, mówi się o tym, na którego twarzy widać, że mu nie wesoło, że z czegoś nie kontent, że nu coś humor skwasilo, lub spokojność zatrulo, chociażby to chciał w sobie zamknąć i milczeniem pokryć.

Najwięcej był na tego markotny.... kto na psalmów śpiewaniu nad świtaniem drzymał. SKAR. — Gdyby mi to inny uczynił mógłbym być markotny. SKAR. — Markotny, że nie sprzątnął jak rozumiał z pola. MINAS. — Markotno to się stało panu Rejtanowi. MICK.

Obce tu niebo, obca tu rzesza,

Jakoś markotno i nudno. UJEJ.

POSEPNY (od słowiań. поcupить, czesk. posupny) znaczy mający smutną powierzchowność, na którego twarzy i w oczach maluje się we-

wewnętrzny smutek. Sęp ze spuszczoną głową, z nasuniętymi brwiami na oczy, ze zmarszczoném czolem, jest obrazem posępności. Przenośnie mówi się: dzień posępny, miejsce posępne, ustronie posępne, widok posępny, milczenie posępne.

Cichość posępna zatem nastąpiła. KRAS. — Posępne widoki. KRAS. — Czoło i twarze posępne. NAR. — Posępne jodły. NIEMC. — Do dumania posępna usposabia jesień. AL. FEL. — Posępne milczenie trwało minut kilka. MICK.

PONURY (od nora lub nura, SZAFARZYK mówi, że w starosłowiańskim języku nur oznaczał ziemię), który wzrok i twarz utopiwszy w ziemi, patrzy jakby po złodziejsku, a tem samém nie tylko niemile sprawia wrażenie, ale nienfność i wstręt obudza.

Mówi się: ponury człowiek, ponury wzrok, ponure więzienie, ponure milczenie, ponura rozpacz. Ale niewłaściwie i tylko dla rymu napisał KNIĄŻNIN: żółw w swym chodzi ponury.

Ponuro nie patrzy, jako bydlę w ziemię. REJ. — Ty ponuro chodząc, zawsze patrzysz w ziemię. GORN. — Ponuro patrzy, patrzy jak złodziej. KNAP. — Święta cnoto! tyś nie jest ponura i dzika. KRAS. — Nie zawsze wzrok ponury i posępne czoło miał Kato. MINAS. — Przed burzą bywa chwila cicha i ponura. MICK.

MELANCHOLICZNY (z greck.) właściwie znaczy mający melancholię, to jest: wciąż smutny i zamysłony, z powodu choroby umysłu, pochodzącej najczęściej z wielkich moralnych cierpień. Ztąd w ogólności znaczy nacichowany głębokim smutkiem i pobudzający do smutnego dumania.

ŻAŁOŚNY (słow. жалостный, ros. жалостливый, czesk. žalostivý) jeżeli się odnosi do osoby, znaczy pełen żalości, mający serce przepelnione żalością; jeżeli zaś odnosi się do rzeczy, znaczy tętnący żalością, obudzający żalość. Dawniejsza forma żalościwy teraz wyszła z użycia.

Mówi się: żalośny głos, żalośna pieśń, żalośny płacz, żalośne westchnienie.

Pogrzeb tak zacny i żalośny onego dobrego człowieka i sławnego Pana i dzielnego letmana (Tarnowskiego) tak wysławić, abys ty słysząc o nim tak żalośnym był, jako ja jestem na ten pogrzeb patrząc, to na mnie trudna jest. **ORZECI.**

Próżnom ja lzy wylewała,

I żalośnie narzekała. J. KOCH.

Wielki krdu, wiedz o mej tej żalośnej biedzie. GROCHOW.

Nie tak żalośnym kiedyś nucił tonem,

Prorok laenty nad Judzkim Syonem. KOCHOW.

ŻALOBNY mówi się o tém co się odnosi do żaloby po umarłym, np.

strój żałobny, ton żałobny, pienia żałobne, nabożeństwo żałobne, msza żałobna, obchód żałobny (t. j. pogrzebowy), marsz żałobny.

Lepiej iść do domu żałobnego, niżli do domu godowego. WUJ. — Dawid płakał Saula króla i Jonaty syna jego, i nauczył ludu żałobnej nad nimi pieśni. SKAR. — W tém się ozwały żałobne śpiewania. KRAS. — Czarne oczy spuszczone i żałobne szaty. MALCZ. — Żałobne grono łoża nie otoczy. MICK. — Słyszysz dzwonów jęk żałobny. JUL. SŁOW.

STRAPIONY (od trapić) znaczy znękany moralnem cierpieniem, które tak głęboko dojmuje i za serce ścisła, że się staje uosobieniem smutku i w patrzących współczucie budzi.

Gardzić nie będziesz pokornych prośbami,

Ani serca wielce strapionego łzami. J. KOCH.

Uspokóście na chwilę strapioną myśl moję. J. KOCH. — Każdy szuka tej drogi, tego lekarstwa jakoby czém swe strapione serce pocieszyć mógł. GORN. — Strapiony na umyśle. GORN. — Wielkie jest strapionemu lekarstwo uzalenie, które z serca pochodzi. SKAR. — Gdzie kto zasmucony i strapiony, aby do pociechy jego wszyscy przybiegali. SKAR.

Wejrzyj Panie, zmituj się, posil strapionego,

Ty bowiem wiesz najlepiej troski serca mego. KOCHOW.

Czy raz strapione lice, zrosisz łzami rzewnie? KOCHOW. — Wino, strapione serce rozwesela. KRAS.

STROSKANY (nie od troska, ale od przestarzałego słowa trestkać, (czes. trestatj), które znaczyło trapić, jak np. u ORZECZOWSKIEGO: duch stresktany i u KUCZBORSKIEGO: złe przygody któremi od Boga trestkani bywamy) znaczy przywalony i jakby roztrzaskany smutkiem, nieszczęściem, stratą drogiej osoby. Nie mógłby mieć tego znaczenia stroskany, gdyby pochodził od wyrazu troska.

Mówi się: stroskany syn śmiercią ojca, stroskany mąż, stroskana żona.

U twych nóg upadam (Boże), ja człowiek stroskany. J. KOCH.

Sierotami niech jego dzieci zostaną,

A żona nieszczęśliwa wdową stroskaną. J. KOCH.

Smutek przywodzi prędko śmierć, a stroskane serce nachyla szyi. SKAR. — Stroskana matka. KRAS. — Stroskany ani łez zatrzymać, ani języka pohamować nie mógł. PILCH. — Próżno stroskana ręce załamuje. KARP. — Strapionego, żalem stroskanego syna... z domu wypędzają. SIEMASZKO.

PŁACZLIWY (ros. плачевный, czesk. plačlivy) znaczy z płaczem zmieszany, albo do płaczu pobudzający.

Wejrzyj na lud płaczliwy. OPEĆ. — Takiego płaczliwego narzekania wszędzie było pełno po Rusi. ORZECZ. — Z wielkiem nabożeństwem i z żalością za grzech... płaczliwemi słowy obiecał drogę do Loretu pieszo. GORN.

Skłoń łaskawe uszy twoje,

Na płaczliwe prośby moje. J. KOCH.

Będę swój głos płaczliwy do nieba podnosił. J. KOCH. — O synu! głosem płaczliwym zawołał. KRAS. — Serca krajał jęki płaczliwemi. KRAS. ŁZAWY (ros. слезный, czesk. slzawy) właściwie mówi się o oku, w którym stoi ciągle łza. Przenośnie znaczy bardzo żałośny, w którym łzy mimowolnie do oczu się cisną i same najwymowniej przemawiają do serca. Mówi się: oczy łzawe.

Słyszę jak łza drży w twym głosie,
Łzawym niebo skarżysz tonem. MORAW.

W łzawém jej oku tały miłości płomień. WITW. Jakie oczy miał łzawe. KRASZ.

Gdzieniedzie jakaś łzawa panienska
Wyrzała płacząc z poza okienka. LENART.

Raz wraz łzawe oczy posyłała na drogę za Niemen. AN. PIETK. ZBOLAŁY (od boleć) mówi się o tym, którego długo już tak srogi ból na wskrós przeszły, że nigdzie go dotknąć się nie można, żeby nowego bólu nie uczuł. Bierze się i w znaczeniu moralnym.

Zbolały na sercu. GORN. — Żalność me serce zbolale krajała. P. KOCH. ZNĘKANY (od nękać, którego jeszcze KNAPSKI nie znał) znaczy jakby przybity moralnie, który pod nawalem przykrości i cierpienia zwłaszcza moralnych traci energią i prawie całkiem na duchu upada.

Burzą i gromem znękaue Trojany. DMOCH. — Stara i kłopotami znękana matka. MBONG. — Starzec znękany wiekiem, trudy i cierpieniami. KAR. KACZK. — Znękany na duchu. KAR. KACZK. — Nie chciałem znękanemu cierpieniami nowego kłopotu dodawać. KAR. KACZK. — I w tej kibici coś znękanego, bezsilnego było. ZYG. KRAS. — Bogi zmiłuj się nad tém miastem znękaném. ZYG. KRAS.

Smycz, patrz: para.

Snadny, patrz: łatwy.

Śniedź, patrz: rdza.

Sobkownstwo, patrz: egoizm.

Socha, patrz: pług.

Soczysty, patrz: smaczny.

Sondować, patrz: badać.

Sowity, patrz: podwójny.

Spać, sypląć, drzemać, chrapać.

SPĄĆ (słowiań. спати, ros. спать, czesk. spati) znaczy być we śnie, to jest w stanie, w którym nerwy uczucia przez czas pewny odpoczywają, i żadnych wrażeń nie odbierają.

Mówi się: chcieć spać, iść spać, spał snem sprawiedliwego, spi jak zabity. Przenośnie: spać snem wiecznym, spać w grobie, spać w mogile.

Ja spię, a serce moje czuje. WUJ. — Nie spałem i stałem się jako

wróbel... sam jeden na dachu. Wuj. — Jak sobie pościelesz, tak się wyspisz. Rvs.

Gdy dwaj rzeką żeś pijany,

Możesz iść spać bez nagany. Rvs.

Temistoklesowi młodemu nie dały spać trofea Milcyadesa. Birk. — Siedz cicho, kiedy spi lichu. Przysł. — Nie budź licha, kiedy spi. Przysł. Kto spi, ten nie grzeszy. Przysł. — Nie zaspi on gruszek w popiele. Przysł. — Spać po obiedzie, rzadko się powiedzie. Knap. — Spał smaczno drugiej nocy. Kras. — Chcą spać, czytając, niechże i zasną. Kras. Spał jak bobak w norze. Mick.

SYPIAĆ forma częstotliwa słowa spać.

Ubogi zgoła nic nie miał, oprócz owce jednej maluczkiej, która chleb jego jedząc i z kubka jego pijąc i na łonie jego sypiając, była mu jako córka. Wuj. — On w nocy sypiał przy mym boku. Mick.

ZASNAĆ i **USNAĆ** znaczy wpaść w sen, pogrążyć się we śnie.

Usnęło słabe nieboże. Książnin.

Marząc i kończąc pacierz wieczorny, pomału

Usnął ostatni w Litwie Woźny trybunału. Mick.

DRZEMAĆ i **DRZYMAĆ** (słowiań. дрѣмати, ros. дремать, czesk. dřimati) znaczy spać nie zupełnie; na pół spać, a na pół czuwać. Mówimy: spi jak zabity (nie zaś drzemie).

Oto się nie zdrzymie, ani zaśnie, który strzeże Izraela. Wuj. — My nie drzemiem, lecz spimy. Kras.

Drzymał i boski Homer, znawcy powiedzieli.

Czuwali i snów nigdy podobnych nie mieli. Brodz.

Powoli zaczęli drzemać i późniewać. Mick. — Znać że myśl jeszcze drzemie. Mick.

CHRAPAĆ (słowiań. храпати, ros. храпѣть, czesk. chrapati) właściwie mówi się o głosie, który niekiedy spiący jakby dusząc się, bezwiednie przy oddechu wydaje. Że zaś to bywa tylko podczas twardego snu, przeto chrapać bierze się zamiast spać twardo.

Na miękkiej kanapie,

Spi, przewraca się i do woli chrapie. Minas.

Nie każdy spi, co chrapie. Przysł. — Każdy padł i chrapi. Mick. —

A chrपालi tak twardym snem. Mick.

Spadek, patrz: dziedzictwo.

Spadzisty, stromy, przepaściŃsty.

SPADZISTY mówi się o takich górach, lub skalach, które pochylone są do poziomu więcej, jak na połowę kąta prostego: na których przeto trudno się utrzymać, a łatwo spaść można.

Nie trzeba różnowate kopy robić, ale tak żeby w sobie były spadziste.

Haur. —

Góra się jakaś zwolna zaczynała,
Długa spadzistość wstęp na nią czyniła. KARP.

STROMY (słowiań. стрѣмъ prosto spadający) mówi się o tém, co prawie pionowo, to jest prawie pod kątem prostym nad ziemią się wznosi, np. stroma skała, strome urwisko.

Choć droga stroma i ślizka. MICK.

Stromą skałę, jar głęboki

Przesadziłem w oka mgnieniu. BOH. ZAL.

Tym stronom przebaczeń słowa nieznajome,

Jeszcze się nie obily o brzegi ich strome. SŁOWAC.

Po stromych spadzistościach gór leciały jeszcze kamienie. DOMEJKO. —

Na strome szczyty gór. ANCZ.

PRZEPAŚCISTY mówi się o tém, co jest otoczone przepaściami, albo pod czém się bezdenne przepaść otwiera.

Krywan od północy, ściany ma zaraz z góry przepaściste. STASZYC. —

Otchłań mglista,

Niezglębiona, przepaścista. ODYN.

Urwiska przepaścistej skały. ODYN.

Spełnić, patrz: pełnić.

Spieka, patrz: upał.

Spieszny, patrz: prędko.

Spieszyć, kwapić się.

SPIESZYĆ (słowiań. спѣшити, ros спѣшить) i niekiedy spieszyć się, daje wyobrażenie przeciwne słowu późnić się, i znaczy iść, albo robić co z pośpiechem; to jest: albo prędziej, albo wcześniej, albo w krótszym niż zwykle czasie, np. zegar spieszy (t. j. idzie za prędko), spieszyć do domu, spieszyć na obiad.

Kto się nazbyt spieszy, później dojdzie. KNAP. — Nie spiesz się, bo ustaniez. Przysł. — Po jałmużnę niegdyś do Włoch spieszył. KRAS. — Spieszył na kraju swojego obronę Władysław. KRAS. — Z dobrą otuchą do Osmana spieszył. KRAS. — Nie do wód on spieszył. KRAS. — Zewsząd komtury do stolicy spieszą. MICK. — Ubodzy spieszą do powszedniej pracy. BOH. ZAL.

KWAPIC SIĘ (czeski kwapiti, kwap zbytni pospiech JUNGMAN) od przestarzałego wyrazu kwap', który u nas i u Czechów znaczył puch. Podług tego źródłosłowa mogłoby znaczyć: rwać się do lotu jak ptaszę, będące w puchu, a zatem przedwcześnie, kiedy jeszcze skrzydła nie urosły. Ztąd kwapić się znaczy, spieszyć na łeb, na szyję z największą niecierpliwością, albo i przedwcześnie. Potwierdzają to wyrazy Syrceniusza: „Ziele ukwap rzeczono, że młodsze nad starszemi wyrastają i wyprzedzają, jakoby z kwapliwością jaką i nieuważaniem swych starszych“. Zegarek może się spieszyć, ale nie może się kwapić.

Po przeszłej wieczery rychło się był z Prądnika pokwapił. GORN. — Nigdy się na urząd kwapić nie chcieli. SKAR. — Jakoż się było do tak przedziwnego miejsca nie kwapić? SKAR. — Wzięcie słusznie o zbrodnie i grzechy swoje pojmany, do sądu się nie kwapi. SKAR. — Po śmierci jest coś lepszego, do czego się tak chrześcianie kwapią. SKAR. — Kto się bardzo kwapi, prędko się potknie. BRK. — Kwapi się, by popówna za maż. Rys.

Śpiew, patrz: pieśń.

Śpiewać, nócić, pisać, kołędować.

ŚPIEWAĆ (słowiań. съпѣвати MIKL. ros. пѣть, czesk. spiwatj, małos. spiwaty) znaczy przebiegać żywym głosem pewną skalę tonów, podnosząc je, to zniżając i wiążąc z sobą tak zgodnie, żeby miło do ucha wpadały, albo wyrażały co serce czuje. Inaczej mówiąc, śpiewać jestto używać żywego głosu jak muzycznego narzędzia. Śpiewa człowiek i niektóre ptaki, jak słowik, kanarek, i t. p. Zwierzęta zaś i ptaki, w których głosie brzmi jeden tylko ton choćby najsilniejszy, nie śpiewają: lecz wół ryczy, baran beczy, wilk wyje, wrona kracze i t. d. Bogaty nasz język ma oddzielne słowa na wydanie głosu le-dwie nie wszystkich znajomszych zwierząt i ptaków. Zestawił je obok siebie HIERONIM MORSZTYN w wierszowanej powieści, dziś nadzwyczajnie rzadkiej, pod tytułem: „Historye o Banialuce“.

Mówi się: śpiewać pieśń, śpiewać smutno lub wesoło, śpiewać jak anioł, śpiewać przy kolebce, w kościele, w teatrze, w polu, śpiewać z nót, śpiewać dyszkantem, altem, basem. Śpiewać Tadeusza znaczy: być w utrapieniu (od pieśni o Ś. Tadeuszu); cienko śpiewać znaczy: spuścić z tonu; śpiewać jak zagrają, t. j. czynić co każą. W poczty śpiewać znaczy wysławiać w pieśni imię, lub czyny pamięci godne.

Zaśpiewał Mojżesz a Synowie Izraelscy tę to pieśń Panu Bogu. Bibl. Zofii. (pisow. dzis.) — I ptaszek kiedy po dżdżu, każdy głośniejsz śpiewa. REJ. —

Co śpiewam, płakaćbym miała,
 Acz me pieśni płacz bez mała. J. Koch.
 Sobie śpiewam a muzom. J. Koch.
 Czemu sobie rąk nie damy?
 A społem me zaśpiewamy? J. Koch.
 Śpiewa więzień okowany,
 Tając na czas wewnętrznej rany. J. Koch.
 Śpiewa żeglarz, w cudze strony
 Nagłym wiatrem zaniesiony. J. Koch.
 Śpiewa słowik na topoli,
 A w sercu go przedsię boli. J. Koch.
 I oracz ubogi śpiewa,
 Choć od pracy aż omdlewa. J. Koch.

Przyrodzenie samo nauczyło mamki śpiewać, aby śpiewaniem dziecinny płacz tulily. GORN. Kmieć w gorące dni gdy śpiewa sobie o lipce, mniej pracy, a potu czuje. GORN. — Jako biały łabędź gdy umiera, słodko bardzo i nadzwyczaj śpiewać począł pieśń onę: teraz wypuść mię... SKAR. Pięknie śpiewa, kto ptaki łowi (t. j. przymila się kto chce podejść). SKAR.

Wojnę pobożną śpiewam i hetmana,

Który grób Pański, święty wyswobodził. P. KOCH.

Pieśń Ś. Wojciecha, którą przodkowie nasi idąc do potrzeby śpiewali, zaczynająca się od słów: „Bogarodzica Dziewica“. BIEL. — Na czym wózku siedzisz, tego piosenkę śpiewaj. KNAP. — I słowik tylko po święty Wit śpiewa. KNAP. — Nie każdy wesół, co śpiewa. KNAP. — Ptak w klatce nie tak wesół śpiewa. KNAP. — Boli gardło, śpiewać darmo. Przysł. — Sobiem śpiewał, nie komu, swe nie cudze rzeczy. ZIMOR. — O prym, kto lepiej śpiewa, szedł szczygiel z słowikiem. KRAS. — Zaczęli śpiewać na przemiany. KARP. — Spij moje złoto, śpiewała kołysząc matka swe dziecię. KNIAŻ. — A jeśli śpiewać będę, to na smutną nótę. MALCZ. — Śpiewak, niestety, śpiewać nie mam komu. MICK.

NÓCIĆ i NUCIĆ znaczy śpiewać zeicha, półgłosem, niby próbując, lub przypominając znajomą piosenkę. Gdzie tedy dobrane głosy, albo jeden głos pełny występuje, tam się nie nóci, ale śpiewa. W poezyi jednak ta różnica się nie zachowuje, i słowo nócić używa się w tém samym znaczeniu co śpiewać.

Usługa bliźniemu niewołająca do przyczynienia się k'temu by raczej nabożne pieśni nucono. BARTŁ. GROICKI. 1559. — Niby łabędź przed śmiercią nócący, zaczął śpiewać ów psalm Dawidów. SKAR.

Psalmy i hymny zwykle chwale pańskiej,

Nóćą niewdzięcznie w krainie pogańskiej. KOCHOW.

Nie tak łabędzie głośno na Strymonie

Nóćą przy ostatnim zgonie. KOCHOW.

Bajala starożytność, że łabędzie przed śmiercią smutne nóćą treny. W. POR. — Słowik nuci wdzięczne pienia. KRAS. — Nócąc sobie, świt biały witasz jaskółeczko. NAR. — O miłości ojczyzny nócąc hymny twoje. TRĘB.

Służki, co się ze mną smucą,

Już ci do snu nie zanóćą. BRODZ.

Lub może do swej lubej co czeka wóród niwy,

Nóćąc żalośną dumkę lecisz niecierpliwy. MALCZEW.

Niech wam ostatni w Litwie wajdelota

Nóci ostatnią litewską piosenkę. MICK.

Zanócili tę piosenkę i poszli w kraj świata. MICK.

PIAĆ (słowiań. ꙗꙗ, ros. ꙗꙗ, czesk. pěti) właściwie mówi się tylko o głosie koguta. Niekiedy jednak w poezyi używa się zamiast śpiewać.

Już pierwsze kury piały, już i wtóre pieją. BARDZ. — Komuż piał jeśli nie kurom? RYS.

Kogut iż piał na odmianę,
Zyskał życie pożądanę. KRAS.

Przed dwunastą, nim jeszcze drugie piału kury. ZABL. — Prędzaj koniu,
kur już pieje. MICK.

Rzuciwszy równienników grono,
Do starca bieży, co mu dumy pieje. MICK.

Słowiczku mój, a leć, a piej,

Na pożegnanie piej. MICK.

KOLEĐOWAĆ (czes. koleduwati, małoros. koladowaty) w czasach pogańskich znaczyło śpiewać pieśni o bożku biesiad i wesołości, zwanym według Ruskiej Prawdy Jarosława Kolado, po starosłowiańsku Kolędo, którego uroczystość obchodzono 24 Grudnia. (Rakowiec. Prawda Ruska). Zabytek tej pieśni przechował się dotąd u Serbów. (Nasz ty mili Koledu, nasz bożyczu Koledu). Po wprowadzeniu wiary chrześcijańskiej, ponieważ wigilia Bożego Narodzenia przypadła na dzień bożka Kolędy, przeto jak z pogaństwa zachował się wyraz kucya (кучья), tak pieśni o Bożem Narodzeniu zaczęto nazywać koladami i kolędami. Ztąd kolędować znaczy śpiewać pieśni o Bożem narodzeniu.

W żłobie leży,

Któż pobieży kolędować małemu. Kantyczki.

Ci którzy chcą ten wyraz wyprowadzać z łacińskiego *calendae*, niech raczą wziąć na uwagę. 1° Że gdyby ten wyraz pochodził od *calendae*, toby był znajomy w całej Europie. 2° Że kolęda przypada pod koniec Grudnia, a *calendae* oznaczały pierwszy dzień miesiąca. 3° Że kolędę zna cały lud nasz, który o calendach Rzymskich nigdy nie słyszał. Że gdyby ludowi naszemu znajome były *calendae*, to czemużby nie miały być znajome *Idus*? i *Nony*? W starej pieśni Ruskiej jest wyrażenie: „urodziłaś kolada, na kanunie różdiestwa“ t. j. w wigilię Bożego narodzenia. Zresztą w starosłowiańskim języku były dźwięki nosowe, czyli jusy, i pisało się колада, co należy czytać kolęda, chociaż w językach, które nie mają dźwięków nosowych czyta się: kolada.

Spisa, patrz: kopija.

Spoczynek, patrz: odpoczynek.

Spód, patrz: dno.

Spodni, patrz: nizki.

Spodziewać się, tuszyć, ufać.

SPODZIEWAĆ SIĘ (słowiań. надѣяться, ros. надѣяться) znaczy być prawie pewnym, że to nadejdzie, lub się ziści czego czekamy. Mieć nadzieję można i tam gdzie do jej spełnienia bardzo daleko, albo nawet tam, gdzie się tylko ludzimy. Spodziewamy się zaś tego, co już spełnienia jest blizkie.

Jeśli Boga naprzód nie będzie, a postanowienia lepszego, próżno się czego dobrego spodziewać. J. KOCH. — A myśmy się spodziewali, iż on miał odkupić Izraela. WUJ. — Po ciemnościach spodziewam się światłości. WUJ. — Spodziewam się być u was i ustnie mówić. WUJ. — Starzy nie mamy się już czego spodziewać. SKAR. — Opuścił wszystko co miał, i czego się na świecie spodziewać mógł. SKAR. — Nie taki miała pożytek z tego, jako się spodziewała. SKAR. — Czego się my innego spodziewać mamy? SKAR. — Ktoby się spodziewał? SKAR. — Tam są ryby, gdzie się ich najmniej spodziewasz. RYS. Czego bardzo żądamy, tego się spodziewamy. KNAP. — Gdzie się często nie spodziewasz, tam często najdziesz. KNAP. — Czegoż się spodziewać mamy? jak zaradzić ztemu. MŁODZIAN. —

Często z kąd się nie spodziewa,
Ztąd posiłki człowiek miewa. KOCHOW.

Któż się mógł spodziewać?

Że takich wielkich Panów mogą bajki gniewać. GOREC.

TUSZYĆ (czes. tušiti) znaczy dodawać komu lub sobie serca, mając jakieś wewnętrzne przekonanie, że się nadzieja ziści.

Mówi się: tuszyć sobie lub komu, tuszyć dobrze lub źle.

Już widzę próżno dobrze tuszyć sobie:

Poruczam, Panie Boże, duszę moją tobie. REJ.

Ja sobie tak dobrych lat doczekać nie tuszę. J. KOCH. — W tej wielkiej niemocy już mu lekarze o pewnej śmierci tuszyli. SKAR. — Jeśliście ostrożni a mądrzy lekarze, najdziecie kilaś (kilka) szkodliwych chorób jej, które jej blizką śmierć, obroń Boże, ukazują: a jako źle pulsy źle jej tuszą. (Rzplitej.) SKAR. — Tuszę, że ta praca moja daremna nie będzie.

P. GRAB. — Tuszę iż dobrą odpowiedź przyniosę. MICK.

UFAC (słowiań. упѣвати, ros. уповать, czesk. doufati, w psalterzu Floryańskim pwać, pwają, pwał, pfal) znaczy opierać z pewnością swoje nadzieje na kim, lub na czém, z tém przekonaniem, że zawiedzeni nie będziemy. Skarga pisał podług formy czeskiej du fać, lecz ta forma wyszła prawie całkiem z użycia.

Nie masz ufać komu. J. KOCH.

Oni w swoje wozy ufają i konie:

A my w pańskiej kładźmy nadzieję obronie. J. KOCH.

Ufając sprawiedliwości swojej. GORN. — Ufam, abo mam nadzieję pewną. WUJ. — Kazał im ufać temu, który ptaśtvo niebieskie karmi. BRK. Szlachta dziwnie mu dla poczciwości ufała. OTWIN.

Lecz przecię lepiej zwłaszcza w młodej dobie,

Nie nazbyt ufać i dowierzać sobie. KOCHOW.

Kto ufa w Bogu, śmierci się nie boi. KRAS. — Nie traćmy serca, a ufajmy w Panu. KRAS.

Takiemu już można będzie | Ufać, jak samemu sobie. MICK.

Spokojność, patrz: cichość.

Spólny, patrz: ogólny.

Społeczeństwo, towarzystwo, stowarzyszenie, bractwo, zgromadzenie, grono, spółka.

Wyrazy te oznaczają w ogólności ludzi we wspólnym celu z sobą złączonych.

SPOŁECZEŃSTWO i SPOŁECZNOŚĆ (czes. spelečenstwj) najobszerniej wzięte oznacza naturalny związek, w który od pierwiastków rodu ludzkiego łączą się z sobą ludzie, jako organiczne członki jednego zbiorowego ciała, jużto dla wzajemnej obrony i wspólnego dobra; już głównie dlatego, że sama natura ludzka do tego wie. Ściślej biorąc oznacza mieszkańców pewnego kraju, których wzajemne stosunki, wspólny obyczaj i ogólny interes łączą moralnym węzłem, niezależnie od organizacji politycznej.

Mówi się: społeczeństwo ludzkie, chrześcijańskie, żyć w społeczności, służyć społeczności, pracować dla dobra społeczności.

Prawo jest modłą, podług której ludzie w społeczności mieszkać i żyć mają. GORN. — Wstyd i sprawiedliwość... miasta ozdobiły, a ludzie w zgodę i społeczność życia przywiodły. GORN. — Ten język ludzie w jedną społeczność zgromadził. SKAR. — Początek wymowy sięga pierwiastków społeczeństwa ludzkiego. PIRAM. — Społeczność jest jedną moralną istotą, której członkami są obywatele. STASZYC. — Całość i spokojność społeczeństwa ludzkiego. JAN ŚNIAD. — Ciała niebieskie wymierzają nam czas, i są fundamentem porządku i ładu w czynach nie tylko człowieka, ale całego społeczeństwa. JAN ŚNIAD. — Społeczność jest przeznaczeniem człowieka. JAN ŚNIAD. — Zaniedbanie instrukcji religijnej w wychowaniu młodzi, ściągą okropne na ludzi i całą społeczność nieszczęścia. JAN ŚNIAD. Na uczącej się młodzi oparte są nadzieje doskonalszej społeczności. JAN ŚNIAD. — Jeżeli są ludzie będący biczem i obelgą społeczności; są także drudzy będący jej przykładem i ozdobą. JAN ŚNIAD.

TOWARZYSTWO (ros. товарищество, czesk. towařysstwj) oznacza większą lub mniejszą liczbę osób, które jako towarzysze, to jest na prawach równości, wspólnie się dla jakiegoś celu zbierają i łączą, np. towarzystwo dobrane, przyzwoite, dobre, złe; bywać w towarzystwach, podróżować w towarzystwie, wdawać się w złe towarzystwo i t. p. Specyjalnie zaś towarzystwem zwiemy zespolenie ludzi w jakichś ogólnych celach, dla interesów ogółu, to jest: że członkowie jego przyjmują na siebie dobrowolnie obowiązek popierania wspólnymi siłami tego celu użyteczności publicznej, dla którego towarzystwo założone zostało. Tak np. towarzystwo dobroczynności, towarzystwo rolnicze, towarzystwo wzajemnych ubezpieczeń, być członkiem wielu uczonych towarzystw.

Wrócił się jest Józef do Egiptu s bracią swą a se wszym towarzystwem. Bibl. Zof. (pisow. dzisiejsza). — Jakie towarzystwo, takie też i obyczaje pospolicie bywają. REJ. — Już zrozumiał co to jest dobre towarzystwo. TZYCIES.

Każdy człowiek ma to z przyrodzenia,

Że chce do towarzystwa i do zgromadzenia. J. KOCH.

Towarzystwo miłe. WUJ. — Rozum przyrodzony ukazuje, iż ludzie w towarzystwie dla wspólnej pomocy mieszkać muszą. SKAR. — Towarzystwo ono miłe rozchwiać się musiało. SKAR. — Złe towarzystwo na złe wychodzi. RYS. — W miłym towarzystwie podróż się nie przykrzy. KRAS. — Błąd zarażający większą masę towarzystwa, prędzej czy później ściąga karę na całą społeczność. JAN ŚNIAD. — Roczniki towarzystwa przyjaciół nauk.

Unas towarzystwo liczne

Od kilku dni zbiera się na sądy graniczne. MICK.

STOWARZYSZENIE oznacza osobne kółko, zawiązane we wspólnym interesie, i mające za cel działać w jednym duchu i połączonemi siłami już to dla dobra wzajemnego, już dla dobra tej warstwy społecznej, którą usabia, np. stowarzyszenie robotników, rzemieślników, drukarzy i t. p.

Stowarzyszeniem zowie się to zespolenie ludzi, którzy w pewnym małym obrębie swój własny interes popierają. KRESZK.

BRACtwo (ros. бpactвo, czesk. bratrstvo) jest stowarzyszenie ludowo-religijne pod opieką kościoła, mające na celu przykładać się do pomnożenia chwały bożej, niesienia pomocy ubogim, i do pełnienia tych uczynków miłosiernych, któremi się bractwo podług ustaw służyć bliżnim zobowiązuje, np. bractwo różańcowe, bractwo szkaplerza, bractwo miłosierdzia założone przez Skargę i t. p. Społeczeństwo, towarzystwo, stowarzyszenie składa się z członków. Bractwo zaś z braci i siostr, których pospolicie bratczykami i siostrzyczkami zowią. Cechy rzemieślnicze po miastach, zawiązywały się w bractwa, i miały zwykle swoją chorągiew, a niekiedy i ołtarz w kościele, swoim kosztem utrzymywany.

Bractwa, które między się rozmaite miłosierdzia uczynki rozebrały; a jedno bractwo wszystkiego się nie podejmuje. SKAR. — Takiego Bractwa Polska jeszcze i wszystko to królestwo nie miało, ani ma. SKAR. Jedno bractwo opatruje sieroty, drugie wdowy. SKAR. — Wpisał się w bractwa wszystkie. KRAS.

Pierwszy w bractwie różańcowém

Siedział w ławie przed wszystkimi. POL.

ZGROMADZENIE (od gromada) jest zejście się wielu ludzi na jedno miejsce, czy w jakim wspólnym celu, czy nawet dla ciekawości, albo zabawy; np. zgromadzenie ludu, zgromadzenie narodowe, zgromadze-

nie publiczne. Zgromadzeniami też zowią się korporacje osób duchownych, które wiodą życie wspólne, ale zakonami nie są, jak Zgromadzenie księży Missyonarzy, Zgromadzenie sióstr miłosierdzia.

A gdy wołało wszystko zgromadzenie... ukazała się chwala Pańska. WUJ. — Kościół jest wszystkich ludzi chrześcijańskich po całym świecie zgromadzenie. KARN. — To szanowne zgromadzenie nabywszy już prawa do wdzięczności publicznej za tyle przysług edukacyi krajowej... JAN ŚNIAD. Całe huczne zgromadzenie milczało chwilę. MICK.

GROMADA jako synonim zgromadzenia oznacza zebranie gospodarzy z całej wsi na wspólną naradę. Zkąd przysłowie: gromada, wielki człowiek, patrz: kupa.

Wiley gromadą śladem za nim chodzą. REJ. — Jaki wójt bywa, taka i gromada. REJ. — Nie skurczona ręka wielkie za nim prowadziła gromady. MAT. BEMBUS. — Zakończywszy żniwo, gromada z wieńcem do mnie przyjdzie. KRASIC. — Poznał w nim wodza gromady. KRASZ.

GRONO (od starosł. *грань* sklepienie, *грань же именуется сочетание или совкупление Кормеца. МИКЛ.*) właściwie oznacza owoc winnej latorośli, którym jest pęk jagód na jednej szypułce osadzony. Ztąd przenośnie gronem zowiemy pewną liczbę osób dobranych, które czy wiekiem, czy stanem będąc do siebie zbliżone, nakształt jagód grona, piękne kółko stanowią, np. grono młodzieży, grono duchowieństwa, obywateli, grono przyjaciół, grono dzieci i t. p.

Ani w winnicy twojej gron i jagód padających zbierzesz: ale ubogim i gościom na zbieranie zostawisz. WUJ. — Około niego piękne grono kapłanów, tak ozdobnych jako cedry Libańskie. BISK. — Grono uprzejmych braci. KOCNOW.

Mile ich dzieci i przyjaciół grono,

Wyszli odwiedzić matkę oddaloną. KARP.

Niechaj daruje, że w rycerskim gronie

Dziewicy nie masz. MICK.

Rzuciwszy rówienników grono,

Do starca bieży, co mu dumy pieje. MICK.

Grono szkolnych towarzyszy. KREMER. — Czeka na mnie grono przyjaciół. ZYG. KRASIŃ.

SPÓŁKA lub WSPÓŁKA (od pół) oznacza stowarzyszenie kapitałów lub pracy, to jest: że dwie lub więcej osób wkładają kapitał, lub pracę na jedno przedsiębiorstwo, tak że zysk lub strata proporcjonalna jest do włożonego kapitału, np. być z kim w spółce, należeć do spółki. W arytmetyce reguła spółki.

Z nimi spółki żadnej mieć nie chciał. SKAR.

Spór, sprzeczka, dysputa, polemika.

SPÓR (słowiań. *споръ*, ros. *споръ*, czesk. *spor*) znaczy walkę ustną

albo piśmienną, w której jak jeden tak drugi przeciwnik przy swoim zdaniu obstaje, np. spory naukowe, spór o granicę.

Był spór długi między niemi. SKAR. — Tu o żaden w nauce i w religii spór nie szło. SKAR. — Stał się... spór bez zwady, zdanie różne bez nieprzyjaźni. SKAR. — Spór wiodę. KNAP. — Spór nierozstrzygniony. MICK.

SPRZECZKA (od przeczyć) jest wzajemne zaprzeczanie sobie słuszności najczęściej dla tego, żeby na swoim postawić. Spór bywa w rzeczach ważniejszych, a sprzeczka w rzeczach małej wagi. Spór może się toczyć poważnie i spokojnie, a sprzeczka zwykle bywa żywa i cierpka. Spór opiera się na dowodach i rozumowaniu; sprzeczka najczęściej na uporze i zarozumiałości. Żeby wieść spór, trzeba znać dobrze rzecz, o której się mówi; sprzeczać się zaś można nawet o to, czego kto nie zna i nie rozumie.

Na sprzeczkach ów dzień minął. SKAR. — Abyśmy z prawami Boga i natury nie byli w sprzeczce (w sprzeczności). KOŁŁ. — We wściekłość najmniejsza wprawiała mnie sprzeczka. MICK.

DYSPUTA (z laciń.) jest rozprawianie ustne o jakim przedmiocie między dwiema lub więcej osobami, gdzie jedna strona dowodzi jakiego założenia; a druga je zbija, albo zarzuty czyni.

Nam na zwycięstwo, a wam za pokutę,

Plac wyznaczamy: prosim na dysputę. KRAS.

Czy nos dla tabakiery, czy ona dla nosa?

Była wielka dysputa. KRAS.

POLEMIKA (z greck. *πόλεμος*; wojna) znaczy walka na pióra, w której naukowym sposobem roztrząsają się już same zasady, już punkta sporne, czy to w religii, czy w którejkolwiek nauk gałęzi.

Spory. patrz: wielki.

Sposób, środek, tryb, sprzężyna, metoda.

SPOSÓB (ros. *способъ*, czesk. *spůsob*) oznacza jak się co robić zwykło, jak z kim albo z czym obchodzić się, jak i czego używać należy, ażeby żądany skutek otrzymać. Bierze się równie w materialnym jak w moralnym sensie, np. sposób wyrabiania cukru, sposób życia, sposób myślenia, sposób mówienia, są rozmaite sposoby.

Wypisali a prawie jakoby na oko wymalowali sposób życia jego. REJ. Nie wiem jakim się to sposobem dzieje. MODRZ. — A on go żadnym sposobem słuchać nie chciał. WUJ. — Polskim rzeczom nie poradzisz, tylko po polsku: obce sposoby pomieszają sprawę. FRED. — Ile głów, tyle sposobów myślenia. KRAS. — Żadnym mi sposobem Alwar do głowy nie chciał wleźć. KRAS.

Gdy więc wszystkie sposoby ratunku upadły,

Wśród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły. KRAS.

Tysiąc mam sposobów ażeby mu co do grosza pieniądze z kieszeni wyciągnąć. A. CZARTOR. — Powiedźcie w jaki sposób można wam dogodzić?

NIEMC. — Weisnęło się do mowy naszej wiele sposobów mówienia obcych. JAN ŚNIAD.

ŚRODEK (ros. средство) różni się od sposobu tém, że nie oznacza jak się co robi, ale za pomocą czego się robi; czyli czego się używa, ażeby dojść do zamierzonego celu, np. pieniądze są środkiem, którego w dobry, albo zły sposób używać można. Lekarstwo jest środkiem, a sposób jego użycia przepisuje lekarz. Ażeby czyn był dobry, potrzeba żeby nietylko cel był dobry, ale i pobudki dobre i środki dobre. Zasada tedy, że cel uświęca środki, sprzeciwia się wbrew duchowi religii chrześcijańskiej.

Mówi się: środek skuteczny, jedyny, używać wszelkich środków. Ale nie można powiedzieć: środek myślenia, środek mówienia; chociaż się mówi: sposób myślenia, lub mówienia.

Prawa mądrość najduje dowcipne środki i rady, któremiby ze złego wychodzić, a przy dobrem się zostać. SKAR. — Między innymi środkami niezliczonymi, które nam (P. Bóg) do zbawienia daje, i tę też dał drogę do siebie, jako pobudkę do cnoty. SKAR. — Środki, jako w czém postąpić. SKAR. — Myśl, o skutecznych w tej mierze środkach. Teatr. — Został nam jeden środek smutny, lecz jedyny. MICK.

Rozważyć... cele,

Środki, sposoby, tudzież innych względów wiele. MICK.

W wyborze środków nie był wybredny. KRASZ.

TRYB (niem. *Trieb*) właściwie oznacza główne kółko w zegarku, od którego obrót innych kółek zależy. Ztąd w przenośnym sensie trybem nazywa się pewny sposób jednostajnego działania, które się odbywa regularnie jak obrót kółek w zegarku.

Mówi się: sposób myślenia (nie zaś tryb), jest na to sposób (nie zaś tryb); szukać sposobu (nie zaś trybu).

Szły rzeczy swym trybem statecznie. GORN. — Starodawnym trybem. BŁAŻOW. — My starych przodków naszych trybem... postępować wolimy. SYREN. — Pospolitym trybem szedł. KNAP. — Tak to domowym toczy się u nas trybem. WOJSZNAK. — Sprawy ludzkie takim idą trybem. ZABŁ. Wszystko zaczęto odnawiać i przerabiać, jak gdyby w dawnym trybie uczenia nic do zachowania nie było. JAN ŚNIAD. — Tryb w gramatyce wyraża pewien odrębny stosunek czynności do przedmiotu. MAŁECKI. — Tryb życia. KRASZ. — Wszystko szło dawniejszym trybem. KORZEN.

SPRĘŻYNA (ros. пружина) w znaczeniu przenośnym bierze się za środek moralny, który tem jest w jakiej sprawie, czem sprężyna w zegarku, lub zamku.

Mówi się: poruszyć wszystkie sprężyny.

Wszelkie sprężyny poruszam, abym... BŁAŻOW. — Wielkich skutków sprawcami są małe sprężyny. KRAS. — Widział sprężyny, któremi działa. KARPIN. — Moralne sprężyny pobudzające wolę do działania. ZYG. FELIŃ.

METODA (greck. *methodos*) jest umiejętny sposób uczenia lub działania, w którym wszystko tak logicznie jest skombinowane, że jakby bitą drogą i jak za rękę prowadzi do osiągnięcia zamierzonego celu, np. metoda sokratyczna, metoda indukcyjna, metoda Robertsona.

Patrz: systemat.

Sposobność, patrz: zdolność.

Spotęgować, patrz: umacniać.

Sprawa, patrz: czyn.

Sprawa, interes, proces.

SPRAWA oznacza legalne dochodzenie sprawiedliwości, lub zadosyć uczynienia za targnięcie się na czyje prawa, osobę, lub własność, np. dobra lub zła sprawa, ważna sprawa, krótka sprawa, sprawa graniczna, kryminalna, wytaczać sprawę, sądzić sprawę, bronić sprawy, wygrać sprawę. Sprawami też zowiemy to, co się odnosi do dobra ogólnego, lub do najważniejszych zagadnień życia, np. sprawa religii, sprawa zbawienia, sprawy krajowe. Sprawą honorową zwykł się nazywać pojedynek. Przysłowie: „gorsza sprawa niż w Osieku“ objaśniają zwyczajnie tem, że w mieście Osieku w Sandomirskim, kowal zawinił, a śłószarza powiesili. W Encyklopedyi powszechnej powiedziano nawet, że ten wypadek zdarzył się w przeszłym wieku, i że był zapisany w spalonych aktach miejskich. Bajka ta jednak utrzymać się nie może: bo przysłowie to używane już było w wieku siedmiastym. Spotykamy je u RYSIŃSKIEGO, w trzeciej centurji 1618 r. u KNAPSKIEGO, u OPALIŃSKIEGO i u WACŁAWA POTOCKIEGO, który w swoich „Jovialitates“, chcąc zażartować z sąsiadów swoich Rajców Osieckich, pisze:

Kowal konia ukradł, złapany miał wisieć.

Długo na to Osieckie prawo nie pozwala.

Nakoniec gdy się długo waha (wacha)

Obwieszą za kowala drugiego stelmacha.

I w temże samem miejscu:

Kowal kradł, wykupić go od śmierci stelmachem.

Żeby od zarzutu takiej niesprawiedliwości oczyścić sąd Osiecki, pozwalały sobie objaśnić to przysłowie inaczej. Podług słownika MIKLOSZYCA w języku starosłowiańskim Osiek (ocъкъ) znaczył owczarnią, *ovile*. Wyrażenie zatem „sprawa jak w Osieku“ może znaczyć: Sprawa jak w owczarni, gdzie biedna owca nadaremnieby do prawa i sprawiedliwości odwoływać się chciała. Objaśnienie to nad jowialny koncept Potockiego nie jest gorsze, a przynajmniej nie ubliża przeszłości naszej. W podobnym znaczeniu słyshałem niegdyś na Wołyniu przysłowie: „Peremylskie prawo, Rówieńska napaść“.

Cny Antenorze, proszę i ty sprawie

Mej bądź przychylnym. J. Koch.

Jego lotrowskiej sprawy,

Od małych aż do wielkich wszyscy jawnie bronią. J. KOCH.

Maciejowski miał na sobie wielkie sprawy. GORN. — Żaden w swej sprawie sędzią być nie może. RYS. — Trudna z głupim sprawa. KRAP. Sprawy, nie osoby sędzić się mają. FRED. — Któż w swej sprawie sędzią? KRAS.

Racz sędzić w tej sprawie

Laskawie. TRĘB.

Sprawa wróciła znowu do sądów granicznych. MICK. — Sprawę miał słuszną, i co dziwniejsza, wygrał ją. KRASZ.

INTERES (łaciń. *interest* idzie o co, wiele na tem zależy) oznacza taką sprawę, w której idzie albo o czyję osobistą korzyść; albo o załatwienie tego, w czem bez współdziałania innych obejść się nie można, np. nieć do kogo interes, przyjść z interesem, lub za interesem, interes osobisty, interes pieniężny, interes wielkiej wagi, pilnować interesu, chodzić koło interesów, zajmować się interesami, załatwiać interesu. Być w interesach znaczy to samo co w długach. Śmiesznością trąci używanie w tém samym znaczeniu francuskiej afery, niemieckiego geszeftu, lub angielskiego biznesu.

Proszę abyś mnie poczekał, aż się uwolniwszy z interesami, do ciebie przyjdę. SKAR. — Przyjaźń przyjaźnią, a interes interesem. Przysł. — Wyjechał w bardzo pilnym interesie. BOHOM. — Chętuie ci usłużę, mam i ja w tem swój interes. Teatr. — Każda Teresa ma swoje interesu. Przysł. — Interes teraz wszystkich najbliższy krewny. Teatr. — Nie ma karesu bez interesu. Przysł. — Nie miał tam miejsca mój osobisty interes. KOŁŁ. — Miał pełno interesów. MICK. — Zająć się gospodarstwem, albo interesem. MICK. — Prosił aby do niego przyjechał, i sam na sam w interesie swoim rozmówił się. KRASZ.

PROCES (łaciń. *processus*) oznacza wytoczenie sprawy przed sąd, i prowadzenie jej według porządku prawem przepisanego.

Mówi się: mieć z kim proces, rozpocząć proces, zakończyć proces, ciągnie się proces, proces cywilny, proces kanoniczny.

Nie raz w ich imieniu

Trwał proces, aż wygrali w szóstym pokoleniu. MICK.

Po co proces? sprawa jak dzień czysta. MICK. — Wedle tego planu, proces... znowu się począł. KRASZ. — Dziś może dopiero proces ten wyrokiem wnuków się zakończy. KRASZ.

Sprawdzić, patrz: doświadczyć.

Sprawić, patrz: robić.

Sprawiedliwość, słusność, bezstronność.

W ogólności przyznanie i oddanie każdemu co jego jest, i do czego ma prawo.

SPRAWIEDLIWOŚĆ (ros. справедливость, czesk. spravedliwost) jestto

ściśle przestrzeganie praw każdemu służących, a tem samem oddanie każdemu tego, co mu na mocy tych praw należy; albo na co zasłużył, bez względu na osobę, np. święta sprawiedliwość, szala sprawiedliwości, oddać komu sprawiedliwość, domierzyć sprawiedliwości, uczynić zadosyć sprawiedliwości Bożej.

Sprawiedliwość nic innego nie jest, jedno to każdemu przywłaszczyć, co czyje jest. REJ.

Zacny to klenod (klejnot) sprawiedliwość święta,

Ta pięknie zdobi króle i książęta. REJ.

Sprawiedliwość jest najprzedniejszy skarb każdego królestwa. REJ. — Jako duszy swej własnej w ciele swém, tak sprawiedliwości strzegł. ORZECZ. Nie ufa swej sprawiedliwości, kto złotu od siebie mówić rzecz każe. J. KOCH. — Sprawiedliwość każdemu co jego jest, dać każe. J. KOCH. — Sprawiedliwość przyjaciółka skromności i ludzkiego dobra, panna ona z nieba, wszystkich innych cnót królowa. GORN. — Prawo ludzie stanowią dla sprawiedliwości: nie dla tego, żeby się do prawa stosując, niesprawiedliwie sądzić miało. GORN. — Wspomagajcie uciśnionego, czyncie sprawiedliwość sierocie, broncie wdowy. WUJ. — Miłujcie sprawiedliwość, którzy sędzicie ziemię. WUJ. MĄDR. — Prawda wyrosła z ziemi, a sprawiedliwość z nieba pójrzała. WUJ. — Sprawiedliwość rozkazuje aby nikomu krzywdy nie czyniono, ale co czyje jest, dano. BAZYLIK. — Aza nie godzien tego, żeby go z ławicy ruszono, który lepszym rozumie być pożytek, niżliby sprawiedliwość. BAZYLIK. — Fundament pokoju i dobrego ludzkiego jest sprawiedliwość, którą ziemia stoi, którą królestwa spokojne, trwałe i mocne zostają. SKAR. — Przy prawdzie i sprawiedliwości murem stanął. SKAR. — Ani przyjaźnią, ani postrachem nie dał się od sprawiedliwości odwieść. SKAR. — Dla grzechów poddanych, złe urzędniki przepuszczają sprawiedliwość Bożą. SKAR. — Jeśli to prawo takie (o kmiotkach) ma jaką odrobinę sprawiedliwości, spytałyby praw i obyczajów wszystkiego świata chrześcijańskiego. SKAR. — Trzęsie się ziemia bez sprawiedliwości, bez niej każdego królestwa mury się obalają. SKAR. — Kto kupuje urząd, sprzedaje sprawiedliwość. KLON. — Czy kochasz sprawiedliwość? zachowujesz prawa? NAR. — Szczędzono pochwał, ale się starano każdemu ścisłą sprawiedliwość wymierzyć. JAN ŚNIAD.

SŁUSZNOŚĆ (czes. slušnost) od przestarzałego wyrazu slusz, słusza (to, do czego komu daje prawo sama natura) tém się różni od sprawiedliwości, że sprawiedliwość opiera się głównie na prawie pisaném; a słusznosc na prawie natury i głosie sumienia. Sprawiedliwość ściśle stosując się do prawa, jest zewnętrznym objawem słusznosci, na której jako na moralnym pierwiastku każde prawo opierać się powinno. Sprawiedliwość waży na szali to, o czém wyrok ma wydać; słusznosc czuje kto ma racya, i rozsądza nawet to, co się zważyć nie daje.

Mówi się: sprawiedliwość Boża (nie zaś słusność) wpaść w ręce sprawiedliwości (nie zaś słusności), wymierzyć sprawiedliwość (nie zaś słusność), mieć słusność.

Słusność zamyka się pod prawem przyrodzonym; a sprawiedliwość pod prawem pisanym. GORN. — Czyniąc ten wyrok, bardziej się afektem, niż słusnością uniósł. SKAR. — Za słusną przyczyną. SKAR. — Rodzicom słusna nigdy być nagroda od dzieci nie może. SKAR. — Zaprawdę ma po sobie słusność. NUCERYN. — Nie da się odwieść od słusności choćby się też świat miał obalić. NUCERYN. — Słusność coś zacniejszego jest od sprawiedliwości; bo pochodzi z baczenia przyrodzonego i z prawa przyrodzonego. PETRYCY. — Lepiej przyjaciela, niż Boga i słusność urazić. MAKS. FRED. — Ja mam słusność za sobą. ZABL. — Czy nie miał autor słusznych powodów do takiego twierdzenia? JAN ŚNIAD. — Ocenit słusność wyrzutów. MICK.

BEZSTRONNOŚĆ oznacza, że ten kto sądzi, nie ciągnie za żadną stroną i nie powoduje się ani przyjaźnią, ani nieprzyjaźnią, ani żadnymi osobistymi względami, lecz samą tylko sprawiedliwością np. bezstronność sędziego, historyka, recenzenta, zachować bezstronność.

Bezstronny a szczery,

Dał wyrok nieodwołczny. KUAS.

Bezstronną być powinna rządzącego władza. AL. FEL. — Próbką pióra bezstronnego obywatela. Książka KAJ. KWIATK. — Bezstronni potomkowie. AN. GOR. — Bezstronna potomność. WORONICZ. — Bezstronność była główną cechą jego postępowania. KAR. KACZK. — Jestem sędzią bezstronny, i naoczny świadek. JUL. SŁOW.

Sprężysty, patrz: silny.

Sprośny, patrz: brzydki.

Sprostac', patrz: módz.

Spryt, patrz: rozum.

Sprytny, patrz: zręczny.

Sprzątnac', patrz: zabić.

Sprzeciwieństwo, opór, kontrast, sprzeczność, antyteza, przekora.

SPRZECIWIENSTWO i **PRZECIWIENSTWO** (ros. сопротивление, czes. protiwenstwj) jestto występowanie wbrew przeciwko temu, czego kto inny chce, co czyni lub rozkazuje, np. duch przeciwieństwa.

W przeciwieństwie Korego poginęli. WUJ.

Domejki i Dowejki wszystkie sprzeciwieństwa,

Pochodziły, rzecz dziwna, z nazwisk podobieństwa. MICK.

OPÓR w statyce oznacza własność ciał tamującą swobodne działanie siły, np. opór powietrza. W znaczeniu moralnym jestto bierne sprzeciwianie się czy przemocy, czy cudzej woli. Przeciwieństwo jest czynne, a opór zawsze bierny.

. Mówi się: daremny opór, stawiać opór, znaleźć opór, napotkać silny opór, idzie co z oporem, przewyciężyć opór.

Gdy wiek rzeski władał piórem,

Szły te rzeczy nie oporem. KRAS.

Żaden opór i przeciwieństwo nie cnotcie ująć nie może. PILCH.

KONTRAST (łaciń. *contra* i stare) oznacza stanie przeciw sobie dwóch rzeczy wprost przeciwnych, ale jednej natury, tak żeby jedna sprawiała wrażenie przeciwne drugiej, i jedna przy drugiej albo mocniej albo jaśniej odbijała, np. twarz piękna i brzydka; osoba śmiejąca się i płacząca; strój bogaty i lachmany.

Głowy charakterowe, z kontrastem oblicza. MICK.

SPRZECZNOŚĆ oznacza dwa pojęcia lub zdania, z których jedno drugiemu zaprzecza, albo je zbija. Sprzecznoscią też jest, gdy człowiek zaprzecza temu, co sam twierdził przed chwilą.

Mówi się: być w sprzeczności z samym sobą, duch sprzeczności, np. gdy kto chwali to, co przed chwilą ganił; albo gdy o jednej rzeczy mówi raz, że czarna, a drugi raz, że biała.

ANTYTEZA jest figura retoryczna zależąca na tem, że dwa przeciwne pojęcia wążąc się z sobą jakby na szali, bardziej obrazowo przemawiają do imaginacyi.

PRZEKORA (ros. *неперекоръ*) oznacza rodzaj dziwactwa zależącego na tem, że kto jakby na złość, wciąż sprzeciwia się temu, co drudzy mówią, lub czynią.

Użyć nie mogłem tego, co mi jak na przekorę los użyczył. KRAS.

Sprzeczką, patrz: spór.

Sprzeczność, patrz: przeciwieństwo.

Sprzeczny, patrz: przeciwny.

Sprzęgać, patrz: łączyć.

Sprzęty, meble, graty, manatki, rupiecie.

Wszelkie ruchomości do zwyczajnego użycia w domu służące.

SPRZĘTY oznaczają wszelkie naczynia i rzeczy ruchome, mianowicie z drzewa, lub metalu służące do jakiegoś użytku w domowym życiu, np. stoły, stołki, łóżka, kufry i t. p. Mogą być sprzęty domowe kuchenne, kościelne, gospodarskie.

Należli między trupami sprzęt rozmaity, szaty też i naczynia bardzo kosztowne. WUJ. — Sprzęt wszystek ze złota i srebra. SKAR. — Którym wszystko, co mógł z jałmużny mieć, i sprzęt domowy dał. SKAR. — Wszystkie sprzęty kapliczne od złota i srebra. WARG. — Sprzęty rozszarpali i spizarnie. BIRK. — Komórka bardzo uboga w sprzęty ziemskie, ale bogata w skarby niebieskie. BIRK. — Byłeś po dworach między najdroższymi sprzęty. NAR. — Obdarzyli go podarkami z książek i małych sprzączków. JAN ŚNIAD. — Też same widzi sprzęty. MICK. — Nędzne tam znajdzie sprzęty domowe. MICK.

MEBLE (z francuz. *meubles*, a to z łacini. *mobilia*, ruchomości) oznaczają sprzęty mniej więcej wytworne, w których z potrzebą łączy się wygoda, ozdoba, gust, albo i zbytek, np. fotele, kanapy, zwierciadła i t. p., np. meble mahoniowe, orzechowe, meble na sprężynach, parzytkie, wiedeńskie i t. p. Wyraz ten w XVIII wieku wszedł do języka z francuzczyzną i zyskał prawo obywatelstwa.

Tapicer na meblach zarobił. KRAS.

GRATY (niem. *Hausgeräth*) mówi się o sprzętach, mianowicie starych, a przynajmniej używanych i nie wiele wartości mających.

Pospolicie chętnią się białogłowy ze swych gratów. GLICZN. — Sprzęt domowy pospolicie mówią: grat. SZCZERB. — Stare graty. MĄCZ. — Po śmierci rodziców znalazłem między rozmaitemi gratami pod dachem skrzynię starą, bez zamku i zawiasów. KRAS. — Śmieją się z starych gratów. KRAS. — Myszę się przenosić z memi książkami i gratami na wieś. JAN ŚNIAD.

MANATKI (z włosk. *manata*) oznaczają odzienie, bieliznę, pościel, to jest to, co można do zawiniątka złożyć, co raczej do osoby, jak do domowych porządków należy.

Zabrać manatki i umykać. CZARTOR. — Kazano mi jak najspieszniej wynieść moje manatki. HEN. RZEW. — Ledwie czas mieli rzucić na wóz manatki. KRASZ. — Tylko zabierz swe manatki. KONDRAT.

RUPIECIE (włoskie *robaccia*, stare suknie, gałgany) wyraz pogardliwy, oznacza rozmaitego rodzaju sprzęty zużyte, uszkodzone, łatanie i w ogólności małą wartość mające.

Skrzyneczka białogłowska do rupieci. KNAP. — Pobrałem z sobą matczyne rupiecie. W. POT. — Trocę domowych rupieci. ZIMOR. — Poobkładać się tysiącnymi rupieciami. WŁODEK. — Wśród tych rupieci siedziała średniego wieku kobieta. KRASZ.

Sprzyjać, patrz: kochać.

Spuszczać się na kogo, patrz: polegać.

Średni, patrz: mierny.

Środek, patrz: sposób.

Srogi, okrutny, surowy, ścisły, groźny, nieubłagany, nieludzki, krwawy, dziki, barbarzyński, drażliwy, zazarty, rozjuszony, rozbestwiony, tygrysi, krokodyli, krwiożerczy, nieużyty.

SROGI (słow. *eparъ*, ros. *сроритъ*) daje wyobrażenie przeciwne łagodnemu i mówi się o tym, który w postępowaniu, a mianowicie w karaniu jest bardzo ostry, i nic płazem nie puszcza.

Mówi się: człowiek srogi, mistrz srogi. Przenośnie: ból srogi, wiatr srogi.

Gdy srogi był, widziałeś jawnie iskry w oczach jego. ORZECZ. — Te goć nie wydrze nieprzyjaciela srogi. J. KOCH. — Jak lwica sroga libijskiej

pustyni. J. KOCH. — Żeglarzom twarze bladną, serce zdjął strach srogi.
J. KOCH. — Na inne łaskawy.... a sam na się srogi. SKAR. — Świat
srogi, świat przewrotny. KARP.

Przyjdzie ta chwila, nie minie nikogo,

Kiedy śmierć władzę swą rozciągnie srogą. AN. GOR.

Widzę, że wzrok coś nie srogi. POL.

OKRUTNY (czes. ukrutny, łaciń. *crudelis*) mówi się o tym, który znajduje upodobanie w zadawaniu najsroźszych mąk i cierpień; który nie może się nasycić widokiem łez i krwi; który nie tylko z zimną krwią, ale z szatańską jakąś rozkoszą pastwi się nad swoją ofiarą. Srogość może być i przy dobrem sercu, a okrucieństwo zawsze złego serca dowodzi.

On okrutny szatan był zburzon, zniszczon, a na ziemię potłoczon. REJ. — Nie skazuj na śmierć okrutną człowieka dobrego. J. KOCH. — Wyrwij mnie z rąk okrutnych nieprzyjaciół moich. J. KOCH. — Lud swój z okrutnej ręki wybawił. J. KOCH.

Nieprzyjaciół mój, jako lew okrutny,

Szuka mej duszy, aby ją mógł zgładzić. J. KOCH.

A co takich było Maryj, które dla Pana Chrystusa, okrutnych mąk, srogiej a straszliwej śmierci nie się nie bały. GORN. — Słusznie to cierpim, bośmy też na brata okrutnemi byli. SKAR. — Zwierz okrutny pożarł mi Józefa. SKAR. — Gniewliwy jako lew i okrutny jako niedźwiedź. SKAR. — Są niektórzy panowie tak okrutni, że nie inaczej używają kmięci swych, jedno jako bydło. MODRZ. Bazyl. — Okrutną Fillis. SZYMON. — Jakby się nie z tej matki, ale z wilczycy jakiej porodzili, tak byli i są okrutnemi. BIRK. — Bestya okrutna, nad którą puszcze babilońskie, abo afrykańskie piaski, okrutniejszej nie widywały. BIRK.

Ja to zawsze mówiłam ludziom: być nie może

Tak okrutny jak mówią: on stworzenie boże;

On człowiek, jego matka mlekiem wykarmiła. MICK.

SUROWY (słow. суровъ, ros. суровый, czesk. surowy) właściwie znaczy niegotowany, nie pieczony, np. mięso surowe, kartofle surowe. Przenośnie znaczy nie pobłażający, nie czyniący najmniejszej powolności już to innym, już samemu sobie, np. ojciec surowy, mistrz surowy, człowiek surowego życia, reguła surowa.

Odwróć od mych grzechów surową twarz swoją. J. KOCH. — Pastelnicy którzy bogomyślny, a surowy żywot wiodą na puszczy. WUJ. — Opat... nieco surowy był na bracią. SKAR. — Surowy żywot i ciasny wiódł na wsi. SKAR.

Gdzie owa skromność? gdzie on wstył surowy?

Który zalecał dawne białogłowy. NAR.

Rzucił wzrok surowy. MICK.

Miał za dozorcę księdza, który go pilnował,

I w dawnej surowości prawidłach wychował. **MICK.**

U ojców bywała reguła surowa. **POL.**

ŚCISŁY, jako synonim srogiego, znaczy zamknięty w korbach, trzymający co jakby w kleszczach, nie odstępujący ani na włos od prawideł, od zasad, od prawdziwego znaczenia, np. ścisła karność, zakon ścisłej reguły, ścisły egzamen. W znaczeniu dokładnego patrz: dokładny.

Starano się każdemu ścisłą sprawiedliwość wymierzyć. **JAN ŚNIAD.**

GROŹNY (słow. грозный, ros. грозный „okrutny, czesk. brozny) mówi się o tém, co w przyszłości zapowiada czy surową karę, czy srogie obejście się, czy niebezpieczeństwo, które już wisi nad nami. Mogą być tedy groźne słowa, groźny rozkaz, groźna twarz, postawa, groźny zwierzochnik, groźny nieprzyjaciel.

Jan Tarnowski groźnym hetmanem był, nie tyle, ile być groźnym chciał, ale ile musiał. **ORZEC.** — Chciał światu wszystkiemu groźnym być. **J. KOCH.** — Byli nasi Turkom groźni kiedyś. **STARYK.** — Groźny na żonę, kto nie ma swej żony. **RYS.** — Pod groźną panią nędzne będziesz życie wiodła. **DMOCH.** — Ten zapal mistrza, to groźne oblicze. **MICK.** — Gierwazy groźny ręką, językiem Protazy. **MICK.**

NIEUBŁAGANY mówi się o tym, którego ani próby, ani łzy, ani nic na świecie nie zdoła ubłagać, to jest doprowadzić do tego, aby w najmniejszym punkcie od swojej surowości odstąpił, np. nieubłagana śmierć, nieubłagane wyroki, nieubłagany sędzia, nieubłagana logika. Nieubłagany jednak może nie mieć srogości w sercu, ale gdzie idzie o zasadę, o sprawiedliwość, tam wszelkim uczuciom zamilknąć każe.

Śmierć nieubłagana. **J. KOCH.** — Leniwym jest do gniewu, ale jak się rozgniewa, nieubłagany. **BIRK.**

NIELUDZKI znaczy wyzutą ze wszelkich uczuć ludzkości, np. nieludzkie obchodzenie się, nieludzkie serce, nieludzkie okrucieństwo. Używa się tylko wtenczas, gdy się stosuje do ludzi.

Dla tej nieludzkości i tyrańskiego serca.... nie może nic dobrego od nich czekać.... królestwo każde. **SKAR.** — Boże! aby się takich, jako monstrów jakich, mało znajdowało, którzy srożej, niżli bestye, nieludzkości i krwi rozlania pełni są. **SKAR.** — Nieludzkość i nad własnym się ojcem nie zmiłuje. **SKAR.** — Byli tak okrutni na sługi Boże i nieludscy. **SKAR.**

KRWAWY (słow. крѣвавь, ros. кровавый, czesk. krwawý) właściwie znaczy obłany krwią. Przenośnie bierze się w znaczeniu takiej srogości, która krwi ludzkiej pragnie i nasycić się nią nie może. Wyrażenia: praca krwawa, pot krwawy, nie są synonimami srogiego.

Człowiek krwawy, który rozlewa niewinnie krew ludzką. **WRÓBEL.**

Mąż okrutny, ręki krwawej,

Nigdy twarzy twej łaskawej nie ma uznać. **J. KOCH.**

Mężem krwawym i zdradliwym brzydzi się Pan. **WUJ.** — Mało dokazał mieczem Drakon krwawy. **NAR.** — Tu nie zaszła żadna bitwa krwawa. **MICK.**

DZIKI (słow. дикъ, ros. дикий, czes. divý) mówi się właściwie o zwierzętach żyjących w stanie natury, to jest nie przyswojonych i nie-uglaskanych przez człowieka. Ztąd przerośnie używa się na oznaczenie takiej srogości, jaka tylko drapieżnym zwierzętom jest właściwa. Żwierz dziki, lud dziki, hordy dzikie.

I konia młodego nauczysz, i zwierz dzikiego uskromisz. SKAR. — Może dziki żwierz mi życia nie uszkodzi. KARP.

BARBARZYŃSKI (łaciń. *barbarus*) znaczy wbrew przeciwny cywilizacji. Grecy i Rzymianie zwali barbarzyńcami wszystkie obce narody. W historii, barbarzyńcami zowią się ludy, które załazi państwo Rzymskie, jak Hunnowie, Wandalowie i t. p. Ztąd barbarzyńskimi zowimy ludzi i narody, których serca i obyczajów nie złagodziła religija i cywilizacja.

Te barbarzyńskie mniemania obalają ludzkiej natury godność. KS. KARPOW.

DRAPIEŻNY, mówi się o zwierzętach i ptakach, mających pazury i szpony, któremi zdobycz swą pozerają i szarpia, czyli drapia. Ptak drapieżny, żwierz drapieżny.

Jako drapieżny wilk. J. KOCH. — Którzy do was przychodzą w odzieniu owczém, a wewnątrz są wilcy drapieżni. WUJ. — Sępy drapieżne. BANIAŁ.

ZAŻARTY, mówi się o zwierzętach drapieżnych, które z taką wściekłością pozerają swą zdobycz, iż wydrzeć jej sobie nie dadzą z paszczy, choćby nawet śmierć ponieść miały, np. wilk zażarty, lew zażarty. Przerośnie mówi się: wróg zażarty, w zemście zażarty.

Zażarty jak wilkołak. PRZYSŁ. — Otóż skończony spór wasz długi i zażarty. MICK.

ZAJADŁY (od jad) mówi się o rozdrażnioném do najwyższego stopnia zwierzęciu, które aż pieni się i niby jadem ziejie.

Tu rozpacz, a tu nadzieja zwycięstwa

Zajadłym tłuszczom dodawały męstwa. KRAS.

On do mnie, ja do niego, rwiemy się zajadli. KRAS.

ROZJUSZONY (od jucha) wyraz gminny, mówi się o zwierzętach drapieżnych, które krew doprowadza do takiej wściekłości, że mordują i szarpia wszystko, co się nawinie.

Temi słowy rozjuszony, znowu kazał go na krzyżu zawiesić. SKAR. —

Ryknął Gaudenty jak lew rozjuszony. KRAS. — Rozjuszeni rycerze. KRAS.

ROZBESTWIONY znaczy nienasycony w okrucieństwie, lub zwierzęcych uciechach, jak drapieżna bestya, gdy we wściekłość wpadnie.

TYGRYSI i **KROKODYLI** używają się tylko w poezji, i to rzadko, i oznaczają okrutny jak tygrys, lub krokodyl.

Nasyć serce krokodyle. JUL. SŁOW.

Spróbuj czy moja cię śmierć nie uleczy,

I tygrysięgo serca nie nakarmi. JUL. SŁOW.

KRWIOŻERCZY mówi się o zwierzętach drapieżnych, które krwi są

niesyte. Ztąd przenośnie znaczy tak okrutny, że jak zwierzę gotówby pić krew ludzką.

Srom, sromota, patrz: wstyd.

Sromotny, patrz: haniebny.

Stadło, patrz: małżeństwo.

Stado, trzoda, obora, dobytek, owczarnia, tabun.

Gromada zwierząt, lub ptaków.

STADO (słow. стадо Ostr. Ewan. ros. стадо, czesk. stado) w ogólności liczna gromada zwierząt lub ptaków, czy domowych, czy dzikich. Mianowicie zaś stosuje się do koni.

Mówi się: stado kaczek, gęsi, kawek, wilków, chodzić lub latać stadami, zbierać się w stada.

Oto idzie Rachel z stadem swym. Bibl. Zof. (pisow. dzisiaj.)

Z tego stada, mniemacie, że się który przyda

Do posługi ojczyzny? JAN KOCH.

Stada igrają przy wodzie. J. KOCH. — Koni stada niezliczone. J. KOCH. — Iż było o gromnicach, kiedy wilecy stadem chodzą. GORN. — Gdzie wielkie stado, psów wiele trzeba. KNAP. — Jeden kot stada myszy się nie boi. KNAP. — Jedna owca parszywa, wszystko stado zarazi. KNAP. — Jak ptak za stadem leci. W. POT. — Nad głowami krążą kruków stada. MICK. — Stada dzikich gęsi szumią po nad lasem. MICK. — Koń stada Sobieskich z konopiastą grzywą. POL.

TRZODA (słow. чрѣда, w najściślejszym znaczeniu do owiec i kóz się stosuje. Ale obejmuje razem i bydło. Konie, ani dzikie zwierzęta, oraz ptaki trzodą się nie zowią. Za to nierogacizna zowie się trzodą chlewną. Przenośnie mówi się: trzoda Chrystusowa.

Pasterze są, którzy czują nad trzodą Pańską. WUJ. — Miał trzody owiec, i bydło, i namioty. WUJ. — Kto trzodę pasie, a mleka trzody nie pożywa? WUJ. — Parszywa owca wszystkie trzodę zaraża. SKAR. — Pasterzowi dobremu to należy, aby nie tak wiele o sobie, jak o trzodzie myślał. BAZYL. — Kościół jest lud do kapłana skupiony, trzoda do pasterza przypojona. SKAR. — Kozy, ucieszne kozy, ma trzodo jedyna. BEND. — Skaczą wesole trzody po wzgórkach zielonych. NAR. — Paśli na górach liczne ojca trzody. DMOCN. — Tu owiec trzoda becząc w ulicę się tłoczy. MICK.

OBORA (czes. obora) właściwie budynek na pomieszczenie bydła rogatego. Bierze się jednak za samo bydło.

Gdy na polu zginie, w oborze pozdycha. REJ. - - Wpuścić wilka do obory. KNAP. — Z swej obory ma mięso. KARP.

Najlepiej z wieczora,

Gospodarz widzi w jakim stanie jest obora. MICK.

DOBYTEK (słow. добытъкъ, czesk. dobytek) znaczy ogólnie wszelkie zwierzęta domowe, a głównie bydło.

Opatruje swój dobytek. J. KOCH. — Zajęli dobytek i pędzili do domu.

GWAG. — Masz dobytek, przyglądajże go. WUJ. — Powódź wszystkie zboża zabrała w polach, i nie tylko zboże, ale i dobytek. BIEL. — Słomą i sianem napelniaj gumna, abyś miał czém żywić w obfitości dobytek. KRAS. OWCZARNIA (ros. овчарня) oznacza budowlę wyłącznie dla owiec przeznaczoną. Ztąd bierze się za samą trzodę owiec. Przenośnie oznacza zgromadzenie chrześcian pod zwierzchnością pasterza.

Takich pismo wilki drapieżnymi zowie, którzy nie drzwiami, ale przez dach, a dziurami do tej świętej owczarni pańskiej wślą. REJ. — Owca, która z owczarni wychodzi, w paszczkę wilczą wpada. SKAR. — Niech wezmą owcę najlepszą z owczarni. KARPIN.

TABUN, wyraz prowincjonalny, używany na Ukrainie, znaczy liczne stado koni stepowych.

Ej, tyś tabun przypędził kozacze. BOH. ZAL. — Przelatują, jak tabun rumaków po stepie. MICK.

Stałość, statek, wierność, stateczność, wytrwanie.

STAŁOŚĆ, (ros. постоянство, czes. stalost) oznacza taką moc woli, którą obdarzony człowiek nietylko się nie zmienia w swoich uczuciach, zasadach i postanowieniach, ale w największych przeciwnościach na duchu nie upada. Innemi słowy, jestto nieugięta moc woli w tém, co rozumne i szlachetne.

Mówi się: stałość umysłu, stałość charakteru. Bierze się tylko na dobrą stronę, bo stałość w złém nazywamy uporem.

Wielki to klenot, (klejnot) kto to w sobie czuje:

Stałością pisze, cnotą pieczętuje. REJ.

Podpierajże się mocnem drzewem stałości swojej, a noś Chrystusa nie tylko na ramionach swoich, ale ustawicznie i w sercu swoim. REJ.

Stałość w przygodzie wielka pomocnica,

Bo każda przez nią złomi się tęsknica. REJ.

Ty wejrzyj na mię, a w trudności,

Dodaj mi serca i stałości. J. KOCH.

Upor taki, który się ku rzeczy dobrej ściąga, mamy zwać stałością.

GORN. — Niewzruszona wierność i potężna stałość. HERBURT. — Do-

świadczyć chcąc twojej stałości. JAGOD. — Wszystko stałością przełamać

starali się. Ust. K. — Stałość umysłu, cechą jest prawego męża. KRAS. —

Mawiali stoicy, iż stałość człowieka wszystko przewyższa. KARP. — Twoim

będę naukom winien stałość duszy. GOREC. — Pochwalam cię, że masz

więcej od drugich stałości w znoszeniu biedy. MICK. — Może stałością

na jej wzajemność zarobię. MICK. — Taka była dla Zosi Dobrzyńskiego

stałość. MICK.

STATEK, wyraz potoczny oznacza dobre prowadzenie się człowieka, który złych nalogów nie ma, w złe towarzystwo się nie wdaje, wszelkiej plochości się strzeże, a w całym swoim postępowaniu okazuje

dojrzałość, chociażby nawet w młodym wieku. Stalosc odnosi się do charakteru, zasad, uczuć; statek do życia praktycznego i obyczajów.

Przy statku czasem żarty być muszą. J. JANUSZOW.

Tém się świat słodzi,

Gdy koleją statek i żart chodzi. J. KOCH.

Dziecinnych się igrzysk, statek nad lata zachowując, wystrzegał. SKAR. —

Wielki statek po sobie pokazał, a nigdy się jako trzcina żadnym wiatrem nie zachwiał. SKAR. — Gdy w tymże statku trwała, wzięto ją do więzienia. SKAR. — Ruszyć się w statku swym nie dał. SKAR. — Udają upór za nieporuszony statek. LESZCZ. — Statek czyni dostatek. RYS. —

Statek z powagą w mężne serce jego wlała. KASP. TWARD.

Kiedyśmy w szczęściu, wszystko idzie snadnie:

W nędzy i statek i rozum odpadnie. KRAS.

Statku mało. NAR.

WIERNOŚĆ (słow. i ros. *вѣрность*, czes. *wirnost*) jest tak niezmiennie przywiązanie czy do osoby, czy do sprawy, czy do zasady, że jej za nic w świecie nie odstąpi i nie zdradzi, np. wierność małżeńska, wierność sługi, wierność poddanych, przysięga wierności. Pies zwykle uważany jest za godło wierności.

Słudzy powinni zalecać się panom wiernością, pilnością, życzliwością.

SKAR. — Czemże za wierność nagrodzę? MICK.

STATECZNOŚĆ jest rodzaj stalosci, która przychodzi z wiekiem i dojrzałością umysłu, kiedy człowiek ściśle trzymając się raz obranej drogi, nie zbacza z niej, ani na lewo, ani na prawo.

Aby się zaostrzały serca, a myśli nasze, w tej stateczności naszej. REJ.

By była Penelopa tkaneczek nie tkala,

Trudnoby swą stateczność była zachowała. REJ.

Taka w dobrém stateczność na czterech cnotach jako na węgielnych kamieniach stoi. SKAR. — Nie mogła kamiennej jego stateczności postrachem zwątlić. SKAR.

WYTRWANIE jest pozostanie do końca takim, jakim kto być zaczął.

Mówi się tylko: wytrwanie w dobrém.

Wytrwanie w dobrém aż do końca. SKAR. — Wytrwanie a dokonanie w dobrém nie za naszą wysługą idzie, ale na szczerej jest łasce Bożej.

SKAR. — Nie wszystkim Pan Bóg daje wytrwanie do końca. SKAR.

Wytrwałość, patrz: cierpliwość.

Staly, stateczny, nieugięty, niezachwiany, niezłomny, wytrwały, wytrzymały.

STAŁY (czes. *staly*) pod względem materyalnym znaczy nie zmieniający położenia, np. gwiazda stała. Pod względem moralnym mówi się o człowieku z charakterem, który nie tylko niechwieje się za lada wiatrem jak trzcina, ani się obraca jak chorągiewka; ale przy swoich zasadach, uczuciach i postanowieniach stoi mocno jak skała,

o którą się rozbijają fale, a wśród największych przeciwności nie upada na duchu.

Mówi się: mąż stały, charakter stały, umysł stały, stały w przyjaźni, w postanowieniu, w miłości.

Jest człowiek stały, by cedrowe drzewo,

Nie nakrzywi się w prawo, ni na lewo. REJ.

Wiarę przyrzeka, miłość obiecuje stałą. WĘGIER.

Możeby prośby przyjęła twoje,

Ale czy będziesz mi stały? MICK.

STATECZNY (czes. statečný znaczy mężny) mówi się o człowieku dojrzałego umysłu, w którym niema nic płochego, który przebył już burze młodości i stanąwszy na dobrej drodze, na manowce z niej sprowadzić się nie da. Może być i młodzieniec stateczny, jeżeli w nim moralna dojrzałość uprzedzi lata.

Ale postanowiwszy w sobie taki piękny, pomierny, a poważny żywot... stójże mocno przy nim, nie unosze swej statecznej myśli ani na lewo, ani na prawo od niego. REJ. — Stateczny umysł pamiętaj zachować. J. KOCH. — Małżonka stateczna nie tylko się ma starać aby poczciwie żyła; ale też aby nikt o niej źle rozumieć nie mógł. GORN. — Bądźcie stateczni a nieporuszeni, obfitując w robocie pańskiej. WUJ. — Mieczysława starym nazwano... że był z młodu zawsze stateczny i poważny. BŁAŻOW. — Czasby mu już być statecznym, a nie jest. KNAP. — Stateczne męża cnotliwego serce. NAR. — Gospodyni dobra, osoba stateczna i posażna. MICK.

NIEUGIĘTY, przenośnie używa się na oznaczenie takiego hartu męskiej woli, który jak żelazo, prędzej się złamie niż zegnje, np. nieugięty charakter.

Mąż nieulekły w boju, nieugięty w enocie. KANT. TYMOW. — Charakter był nieugięty. KRASZ.

Tyś nieugięty, jak prorok Jordanu,

Bronił czci Bożej i dobra kościoła. A. S. KRAS.

Malowała się w nim żelazna, nieugięta wola. HEN. SIENK.

NIEZACHWIANY, przenośnie używa się na oznaczenie takiej stałości, której obrazem zmysłowym jest mocny dąb, co nietylko się nie zegnje, ale żadnym wiatrem i burzą zachwiać się nie da, np. niezachwiana wierność.

NIEZŁOMNY znaczy niepodobny do złamania, nie mogący się złamać.

Mówi się o takiej żelaznej stałości, której ani czas, ani przygody, ani żadne przeciwności nie złamią, np. niezłomny charakter, niezłomne postanowienie.

Kosztowało mnie to wiele czasu i pracy, a wymagało wytrwałości niezłomnej. TRENT. — Niezłomna wola nieraz cię opuści. SIEMIEN. — Wytrwam, jak ludzie niezłomni. JUL. SŁOW. — Niezłomna wola uginać się

nie przywykła. KRASZ. — Do tego potrzeba silnej woli i niezłomnego postanowienia. KIESZK.

WYTRWAŁY (czes. wytrwały) pod względem materyalnym znaczy zahartowany w znoszeniu trudów, głodu, mrozów, upałów, i wszelkiego rodzaju niewygód. Pod względem moralnym mówi się o tym, którego ani czas, ani przeszkody i trudności nie odwiodą od przedsięwzięcia, nie zrażą i nie zniechęcą, który wzięwszy się do czego z zapalem, nie staje w połowie drogi i rąk nie opuszcza, ale póty na nowe się siły zdobywa, póki nie dojdzie do celu, i nie dokona tego, co sobie zamierzył.

Lokietek szczupły, lecz wytrwały w bojach. NIEMC.

WYTRZYMAŁY mówi się o tém, co długo i bez uszkodzenia może wytrzymać nacisk czy siły materyalnej, czy udręczeń moralnych. Między wytrwałym i wytrzymałym ta zachodzi różnica: wytrwały nie ustaje w działaniu i nie zraża się trudnościami, a siłą woli zbrojny, choćby mu się raz jeden i drugi co nie udało, bierze się do tego raz trzeci i dziesiąty; wytrzymały zaś ma się raczej biernie, zniesie najcięższe ciosy, ugnie się, ucierpi, przeboli, a zniszczyć się nie da. Wytrwały, do końca a przynajmniej długi czas wytrwa; wytrzymały, działanie i nacisk największej siły wytrzyma.

Mówi się: wytrzymały w postanowieniu (nie zaś wytrzymały), kilka lat wytrwałej pracy (nie zaś wytrzymałej).

Podhalanie na największe trudy wytrzymali. ZEJSZNER.

Stan, położenie, professya, kasta.

STAN (z łacín. *status* słów. i ros. станъ namiot, w tém znaczeniu w biblii kr. Zofii) oznacza pewną warstwę społeczną, lub zawód życia, w którym się kto urodził, albo który sobie obrał, np. stan rolniczy, duchowny, rycerski, wojskowy, miejski, małżeński, kupiecki, rzemieślniczy, obrać sobie stan, obowiązki stanu, powaga stanu, świętość stanu, różność stanów, kontent ze swego stanu, żyć nad stan, stany państwa. Zowiemy też stanem to położenie lepsze, lub gorsze, w jakim się co w danej chwili znajduje, np. stan zdrowia, stan majątku, stan interesów, stan kraju, stan umysłu, być w dobrym stanie, doprowadzić co do najlepszego stanu, kwitnący stan, oplakany stan, stan włościan.

Prawodawca nie dobry, który nie obmyśla, żeby wszystkie stany Rzplitej w zgodzie zachowane były. GORN. — Stany koronne. GORN. — Rodzaj ludzki na trzy stany rozdzielony jest: na modlących się, na broniących i na robiących. SKAR. — Cudzego nie pragnąc, na swoim stanie i powołaniu przestawał. SKAR.

Różne Bóg stany chce mieć na tym świecie,
Króle, książęta, pany, szlachtę, kmiecie. ŻEGL.
Ustępowali z drogi Wielmożnemu Panu,
Lepsi i urodzeniem i powagą stanu. KRAS.

Znałem go, ale w nędzy; jam znał w dobrym stanie. KRAS. — Nic się z moim lepszego nie zrobiło stanem. KARP. — Tak ogólne powinności chrześcijańskie, jak obowiązki obranego stanu. ZYG. FELIŃ.

UŻYCIE wyrazu stan w znaczeniu państwa, weszło do języka w drugiej połowie XVIII w. Rada stanu, Radca stanu, więzień stanu, zbrodnia stanu.

Próżno się stan mniemałą potęgą nasrożył,

Który na gruncie enoty rządów nie założył. KRAS.

POŁOŻENIE, jako synonim stanu, jest taki zbieg okoliczności, że człowiek chcą nie chcąc od nich zależeć musi.

Mówi się: położenie przykre, smutne, krytyczne, być albo znajdować się w takim a takim położeniu. Lecz nie można powiedzieć położenie zdrowia, chociaż się mówi stan zdrowia, ani też nie jestem w położeniu, chociaż się mówi: nie jestem w stanie. Nie mówi się: żyć nad położenie, chociaż mówi się: żyć nad stan. Położenie w znaczeniu miejscowości nie jest synonimem stanu.

Położenie było krytyczne. KRAS. — Prace moje stosować muszę nie tylko do zdolności, ale najbardziej do mego położenia. KOŁŁ. — Potrzeba było prawdziwej wielkości duszy, aby takiego położenia nie nadużył i niemię się nie zepsuć. KRASZ.

PROFESSYA (łaciń. *professio*) oznacza rzemiosło, które kto zrobił stanem swoim i stałym zatrudnieniem życia. Professya w języku kościelnym oznacza wykonanie ślubów zakonnych, i nie jest synonimem stanu.

Kiedyś się dobrze poduczyl, wiele tём sobie pomożesz, kiedy ujrzysz rozmaite ludzie tejże professyi. GORN.

KASTA (z portugal. lecz do naszego języka weszła z fran.) oznacza klasę ludzi zamkniętą w sobie i wyłączającą wszystkich, którzy się nie w niej urodzili, np. kasta mandarynów w Chinach, należeć do jakiej kasty, przesady kastowe.

Chcesz wierzyć jeszcze w kasty, w kości prababek. ZYG. KRAS.

Stapać, patrz: iść.

Starać się, dbać, usiłować, troszczyć się, ubiegać się, dobijać się, silić się, sadzić się.

STARAC SIĘ (ros. стараться, czes. starati se) znaczy chcieć czego dokazać, nie szczędząc pilności, ni czasu, i czyniąc ze swojej strony wszystko, co od nas zależeć może.

Starać się, ponieważ zniszczyć musi ciało,

Aby imię przynajmniej, po nas tu zostało. J. KOCH.

Starał się przez posły swe, między któremi pierwszy był Sukin, o królową Katarzynę. GORN. — Starajcie się, abyście przez dobre uczynki, pewne czynili wezwanie i wybranie wasze. WUJ. Piotr. 2. — Sam się pilnie starał, aby codzień był lepszy. SKAR. — Starajmy się o lepsze z swej strony porządku. BIEL. — A tak ustawicznie trzeba się o to starać, abyśmy ile możemy, drugim dobrze czynili. Bazyl. MODRZ.

DBAĆ (czes. dbatj) znaczy czuć i okazywać, że nas co obchodzi, że tego lekce nie ważymy, owszem szczególną na to dajemy bacność.

Kto ma swego chleba, ile człeku trzeba,

Może nie dbać o wielkie dochody. J. KOCH.

Na żadną trwogę, ani dbaj na strzały,

Którmi sieje przygoda w dzień biały. J. KOCH.

Bez czego być mogę, mogę nie dbać o to. J. KOCH. — Nie będzie dbał na żadnego osobę Bóg. WUJ. — Wielka to mądrość, dla dobra większego o mniejsze i nikczemne rzeczy nie dbać. SKAR. — Nie dbam o gwiazdy, kiedy księżyc świeci. RYS. — On dba o to, tak jak pies o piątą nogę. PRZYSŁ. — Nie będę dbał nie o to, co chcę będę czynił. KRAS. — Nie dbał, że w progu jęczy wdowa i sierota. MIKŁ.

USIŁOWAĆ (słow. усилувати Mikł., czes. usilovatise) znaczy dobywać wszystkich sił moralnych i fizycznych, a zatem starać się usilnie.

Wszystek lud, który był z Joabem, usiłował obalić mury. WUJ. — Im bardziej postąpić usiłował, tem mniej z miejsca postępował. SKAR. — Zgon wraca je do nikczemności, z której się niesłusznie wydobyć usiłowały. DMOCH.

TROSZCZYĆ SIĘ znaczy zajmować się czem, biorąc zanadto do serca, czyli mając w duszy naszej ciągly o co, lub o kogo niepokój. Kto stara się, dba, usiłuje, ten może nie tracić spokojności wewnętrznej; kto zaś troszczy się, temu wewnętrzna troska odpoczynku nie daje.

Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba,

Kiedy się człowiek troszcze, więcej niżli trzeba. J. KOCH.

Nie troszczciez się tedy mówiąc: cóż będziem jeść, albo co będziem pić, albo czém się będziem przyodziewać. WUJ. — Marto, Marto, troszczysz się i frasujesz około bardzo wiele, ale jednego potrzeba. WUJ. — O jutro nie wiele się troszczy. KRASZ.

UBIEGAĆ SIĘ znaczy biedz z kim w zawody, starając się go prześcignąć, dla otrzymania przed innemi tego, do czego współ z nami zmierzają, np. ubiegać się o pierwszeństwo, o nagrodę, o palmę, o posadę i t. p.

Przedtem o śmierć, dziś się o biskupstwa ubiegają. SKAR. — Uniwersytet... przyprowadziłeś do szczytu sławy, o którą się inne dopiero ubiegają. LINDE. — Ubieganie się młodzi krajowej o stopnie i zaszczyty akademickie. JAN ŚNIAD. — Ubiegano się wszędzie za nowością, wyszydzając starożytny obrzędy, zwyczaje i ustanowienia. JAN ŚNIAD.

DOBIJAĆ SIĘ czego, znaczy usiłować czego dostąpić jakby przebojem, to jest: przewycięzając wszelkie przeszkody i trudności.

Przodkowie nasi mieczem się dobijali o berło. NAR. — Hetman głośno dobijał się o przywrócenie dawnej władzy bulawom. Ustaw.

SILIĆ SIĘ, znaczy dobywać wszystkich sił, czyli tak je natęzać, że już

są prawie na punkcie zerwania się. Ztąd wysilać się znaczy ustawać na siłach, z powodu ich wytężenia.

Których na to się złość sili,

Żeby ją w łyżce wody utopili. KOCHOW.

Próżno się ich pióro z twojém równać sili. TRĘB. — Kto się bardzo sili, prędko ustać musi. FREDR. — Silimy się na nowe słów wynalazki, psując i zarażając język. JAN ŚNIAD.

SADZIĆ SIĘ NA CO, USADZAĆ SIĘ, znaczy dobywać wszystkich sił, ażeby albo czego koniecznie dokazać, albo się na coś niezwykłego zdobyć, np. sadzić się na słowa, na przyjęcie.

Człowiek srogi na to się usadził,

Aby mię zagładził. J. KOCH.

Sadzą się gwałtem na to, aby w tém tam kąkol naleźli, abo co podobnego do kółku. GORN — Sadzą się na wielkie rzeczy, będąc prostemi żakami. GLICZ. — Nie sadzili się nasi przodkowie na stroje. ZBYLIT. — Nikt się piędzią nie mierzy, i każdy się sadzi czynić więcej, niż może. JABL. — Na słowa nie wiele się sadził. DMOCH.

Staranny, patrz: pilny.

Stary, dawny, sędziwy, siwy, podeszły, zgrzybiały, starożytny, starodawny, staroświecki, staropolski, odwieczny, przedpotopowy, niepamiętny, przestarzały, zastarzały, zadawniony, zużyty, chroniczny, letni.

STARY (słow. старъ, ros. старыи, czesk. starý) maluje dwa wyobrażenia jedno przeciwne młodemu, drugie nowemu. W pierwszym razie stary oznacza ostatnią epokę życia zaczynającą się tam, gdzie się wiek dojrzały kończy, np. stary człowiek, stara kobieta, stary wół, stary orzeł i t. p. W drugim razie stary oznacza to, co wiele lat przetrwało, co od długiego czasu albo się zużyło i nadważyło, albo większej mocy nabrało, np. stary dom, stara suknia, stara książka, stare wino, stary przyjaciel i t. p.

Mówi się: stare lata, stary wiek, stary sługa, stary grzyb, stary jak świat, stary testament.

Ludzie starzy niemal wszyscy skarżą się na dzisiejsze czasy. GORN. — Kto z młodu nie wyszaleje, musi na starość. GORN. — Jako dni młodości twojej, tak i starość twoja. WUJ. — Jako stary orzeł odmłodził w duchu. SKAR. — Staremu młode mieć obyczaje sromota, ale w młodym piękna jest starość. SKAR. — Starzy jako dojrzałe jabłka opadają. PROTAS. — Nie pytaj starogo, pytaj bywałego. RYS. — Grzechy młodości karze Bóg na stare kości. RYS. — Starszy Pan Bóg, niż święty Marcin. RYS. — Nie już nowy dom zbudował, kto stary obalił. RYS. — Starego wróbla na plewach nie złowisz. PRZYSŁ. — Starym wołem nie orać. PRZYSŁ. — Stary popraw. PRZYSŁ. — Stary od rady, a młody od zwady. PRZYSŁ. —

W starym piecu djabel pali. Przysł. — Uczył Plato: Jeśli chcą starzy aby ich młodzi szanowali, niechaj wprzód sami młodych szanują. AND. MACZUSKI. — Jeden stary wół więcej zdoła, niż dziesięć młodych kozłów. Przysł. KNAP. — Stara to piosnka. KNAP. — Stary gospodarz Pan Bóg. KNAP. — Stare dzieje wspominasz. KNAP. — Płakał ojciec że stary, płakał syn, że młody. KRAS. — Młody może, lecz stary prędzej umrzeć musi. NAR.

DAWNY (słow. давнѣ, ros. давниѣ, czes. dawný) oznacza to, co było niegdyś, czyli co sięga dalekiej przeszłości, np. dawne czasy, dawne dzieje, dawne zwyczaje, dawne prawa, dawne ubiory i t. p. Różni się od starego naprzód tēm, że nie oznacza tej epoki życia, którą starością zwiemy. Nie można powiedzieć: dawny dziad, dawna baba, zamiast: stary dziad, stara baba. 2. Dawny nie zawsze jest starym, np. może być dawny sługa choć jeszcze nie stary, dawny urzędnik, choć jeszcze nie stary.

Mówi się: stary zakon, stary testament (nie zaś dawny), stare wino, miód, wódka (nie zaś dawne).

U Greków za dawnych czasów był ten obyczaj. GORN. — Gdy wejrzysz w historye dawnego i niedawnego wieku. GORN. — Przykłady państw dawnych terazniejszym powinny być nauką. KRAS. — Naród nasz dawną ma sławę z gościnności. KOPCZ.

Możeby jeszcze w tej jedynej chwili...

Uczuli w sobie dawne serca bicie,

Uczuli w sobie dawną wielkość duszy. MICK.

To twój dawny znajomy, to dźwięk polskiej mowy. MICK.

SĘDZIWIY (w dawnej polszczyźnie szedziwy, czes. šedziwy t. j. okryty szadzią, czyli szronem, lecz dzisiejsza forma już w XVI wieku weszła w użycie, chociaż KNAPSKI jeszcze pisze szedziwy), stosuje się tylko do ludzi, i daje wyobrażenie powagi wieku, i należącego mu uszanowania. Przeto znaczy tyle co osiwiaty, a razem poważny i czcigodny starzec, np. sędziwy kapłan, sędziwy ojciec, sędziwa matrona.

Toć to zabawy są ludzi sędziwych. GORN. — Przed głową sędziwą powstań, a czcziej osobę starego. WUJ. Lev. 19, 32. — Nie wieku, ale obyczajów sędziwość poważna. M. FRED. — Wiek sędziwy zawsze winne sobie uszanowanie odbierał. KRAS. — Starzec sędziwy. MICK.

SIWY z powodu, że włosy siwieją na starość, jest synonimem starego, np. siwy jak gołąbek. Osiwiały, który doszedł do siwizny, np. osiwiały w bojach.

Od lat młodych swoich aż do siwego włosa. BIRK. — Chcesz rady, szukajże jej u siwego włosa. KOCHOW. — O czemż już nie spocznie twoja głowa siwa? MALCZ.

Jakiż to dziadek jak gołąb siwy?

Z siwą aż do pasa brodą? MICK.

PODŻYŁY (ros. пожилой (prowin. lit.) mówi się o człowieku mniej więcej półwiecznym, który już nie mało lat przeżył i na którym znać że już mu dawno młodość odkwitła.

Być to może, żem podżyły, LINDE.

PODESZŁY, mówi się o człowieku, który na drodze życia podszedł już blisko do kresu, a na którego siwej, lub lysej głowie powaga wieku jaśniej. Podżyły może być w całej sile wieku, choć lat nie-mało przeżył. Podeszłemu zaś już starość dobrze się czuć daje, ale pomimo to, jeszcze krzepko trzymać się może.

Mówi się: wiek podeszły, lata podeszłe, starość podeszła, podżyły zaś tylko człowiek.

Podeszły w lecach. SKAR. — Trudno ma być Heleną podeszłą Hekuba. KOCHOW. — Czekano się podeszłego wieku na życie pobożne i na pokutę. KARPOW. — Był to człowiek podeszły, ale jeszcze rzeźwy. KRAS. — W podeszłym wieku życia dokonał. KRAS. — Przyszędłszy do lat podeszłych, lubią opowiadać, co się im w życiu przytrafiło. KOŁŁ. — Składano to na karb podeszłego wieku. KAR. KACZK.

ZGRZYBIAŁY, oznacza te ostatnie lata starości, w których człowiek traci powoli ostatnie siły życia i staje się całkiem niedołężnym. Język nasz maluje to zmysłowie wyrazem zgrzybiały, to jest podobny do starego grzyba, bo kto zachował czerstwość, tego i w najpóźniejszym wieku nie nazywamy zgrzybiałym.

Nie masz tak starego i zgrzybiałego, któryby na duszy, jeśli się postara, nie odmłodził. SKAR. — Wynidź, a podnieś zgrzybiałe członki twoje. SKAR. — Od tego zaraz czasu, skorom bronią władać mógł, aż do zgrzybiałego wieku. GWAG. — Zgrzybiały, stary bardzo, jedną nogą w grobie. KNAP. — Zgrzybiała starość. KRAS.

Jak cię tylko w zgrzybiałym wieku oglądamy,

Będziem krzyczyć na starych. KRAS.

Jeleń zgrzybiały, gdy już ledwie nogi suwa. MICK.

STAROŻYTNY (czes. starožitny) odnosi się do tego, co poprzedziło nie tylko nowożytność, ale i średniowieczne czasy, mianowicie zaś, co należy do epoki przedchrześcijańskiej. Zwykle jednak nazywamy starożytnym i to, co już od kilku przynajmniej wieków do przeszłości należy.

Mówimy: historia starożytna, języki starożytne, ludy starożytne, literatura starożytna, sztuka starożytna, zabytki starożytności.

STARODAWNY (czes. starodawny) znaczy odnoszący się do bardzo dawnego czasu, którego jednak chronologicznie oznaczyć nie można.

Niech się więcej nie chlubią starodawne lata

Z swojemi Helenami. J. KOCH.

Jeruzalem tak starodawne miasto. BIAŁOB. — Jedzą i piją.... ojczyste starodawne pieśni śpiewając. STRYJK. — Aby ona starodawna nasza przy-

jażń ożyła. Bazył. — I w najmniejszych rzeczach, starodawnych obyczajów odstępować nie trzeba. WARG.

Starodawny był zwyczaj, iż dziedzice nowi,

Na pierwszej uczcie sami służyli ludowi. MICK.

STAROŚWIECKI (czes. staroswietsky) mówi się o tém, co nosi na sobie cechę starszego od nas pokolenia, mianowicie pod względem zwyczajów, gustu, ubiorów, sprzętów i t. p. a co dzisiejszym wyobrażeniom i modzie już całkiem nie odpowiada, np. suknia staroświecka, meble staroświeckie, obicia staroświeckie.

Widziałem niemal w każdym staroświeckim domu,

Na śród izby jelenie rogi. W. POT.

Między dwiema rzekami płynącemi blisko,

Wznosi się staroświeckie, obszerne zamczysko. KRAS.

Gdy przyszło do tańców, zachowany był staroświecki zwyczaj. KRAS.

STAROPOLSKI znaczy stanowiący charakter starych Polaków, to jest: prosty, szczery, a z gruntu poczciwy.

Zgłosiła staropolska ku służbie Bożej żarliwość. SKAR. — Staropolska

prostota serca i szczerość. SKAR. — Staropolskie postęпки i cnoty.

Kochow. — Zniknął ten staropolski modrzew na ziemi naszej. WOBON. —

Była to w staropolskim domu moda nowa. MICK.

ODWIECZNY znaczy żyjący lub trwający już od kilku wieków, od którego początku niewiadomo ile już wieków upłynęło.

Wichry wałą odwieczne dęby. DMOCH. — Szumi bór stary, odwieczny.

BOH. ZAL. — Szlachta odwieczna, w której krew rycerska płynie. MICK.

PRZEDPOTOPOWY właściwie odnosi się do tego, co było przed potopem. Ztąd bierze się w znaczeniu tego, co tak jest stare, iż zdaje się Adama i Ewę pamiętać.

Mówi się: zwierzęta przedpotopowe, skały przedpotopowe.

Niech cicho butwieje skryty w ciemnej skrzyni,

Jak zwierz przedpotopowy w skalistej jaskini. JÓZ. BRODOW.

NIEPAMIĘTNY, mówi się o tém, czego pamięć ludzka nie zasięga, np. od niepamiętnych czasów.

PRZESTARZAŁY mówi się tylko o wyrazach, które wyszły z użycia i w zapomnienie poszły, np. tuł (kolczan), drugdy (niekiedy), lepak (zaś), drzewiej (pierwej) są wyrazy przestarzałe.

ZASTARZAŁY mówi się o tém, co długie lata trwając, wrosło, wkorzeniło się i jakby zapleśniało starością, np. zastarzały błąd, przesąd i t. p.

W niecnocie tak był zastarzały, jak ów chory, któremu suchoty wzmódz się nie dopuszczają. GORN. — Jako zastarzałą trudno chromotę leczyć, tak też i zastarzałe błędy. SKAR. — Łacniej świeżą ranę leczyć, niż zastarzałą. SKAR. — Ludzie w swych zastarzałych uprzedzeniach i nalogach,

nie tak się lękają dowodów i przekonania, jak szyderstwa i wstydu.

JAN ŚNIAD.

ZADAWNIONY mówi się o tém, co przez dawność nabrało większej mocy, albo trwałości, np. zadawniona choroba.

Gdzie przepisanych nie ma ustaw, zadawnionych trzymają się zwyczajów. AND. ZAMOJ. — Bolesław miał zadawnione do Włodzimierza urazy.

NAR. — Nałóg zadawniony przelamać. KRAS.

ZUŻYTE (od słowa zużyć) wyraz XIX w. mówi się o tém, co przez długie, a nieogłędne używanie tak się szarzyło, że jako lachman, albo stary grat, już do użytku służyć dalej nie może, np. zużyte meble, zużyte siły.

Trzeba było odrzucić formy zużyte, i sięgnąć do głębi narodowego ducha. POL. — Zmieniać wciąż role, sceny i zużyte szaty. JÓZ. BRODOW.

CHRONICZNY (z greck.) mówi się wyłącznie o chorobach długo trwających, które nieraz wiele lat nie ustępują i z trudnością uleczyć się dają.

LETNI mówi się niekiedy o człowieku, który już wiele lat przeżył i niby nosząc je na barkach swoich, ugina się pod ich ciężarem.

Był człowiek stary i letni. WUJ. — Żadna młoda i zdrowa takiej srogości żywota nie wiodła, jak ona już letnia i na zdrowiu zwątlona. SKAR.

Starzec. staruszek, weteran, dziad.

STARZEC (słow. старець, ros. старець, czes. stavec) rzeczownik utworzony z przymiotnika stary, oznacza człowieka sędziwego i poważnego. Staruszek jest forma pieśczośliwa i razem grzeczna.

Starcowie jego pobici, a młodzieńcy jego polegli od miecza nieprzyjacielskiego. WUJ. 1. Mach. 2. 9. — Z wielkiej radości, jako biały łabędź z Symeonem starcem piosnkę onę przed śmiercią zaśpiewał. SKAR. — Marzec, przeżył starzec. Przysł.

Porwał się starzec splakany i zbladły,

Na głos, z Bożego, co słyszał natchnienia. KRAS.

Okrył twarz cnotliwego staruszka szacowny rumieniec. KRAS. — Pacierz staruszka. Tytuł sielanki NARUSZEWICZA.

Rzuciwszy równienników grono,

Do starca bieży, co mu dumy pieje. MICK.

Starzec wysoki, siwy, twarz miał czerstwą, zdrową. MICK. — Starców myśli z dźwiękiem w przeszłość się uniosły. MICK.

WETERAN (z łacini. *veteranus*) oznacza już to starego wysłużonego żołnierza, już w ogólności zasłużonego krajowi męża, który się zestarzał na usługach publicznych.

Takim ranom nie będąc przywykli, nie mogli jego weteranom wytrwać.

SARN. — Jak weteran w służbę powołany. MICK.

DZIAD (słow. i ros. дѣдъ, czes. děd) i pieśczośliwie dziadek, dziadunio, jest ojciec ojca lub matki. Jego zaś ojciec pradziadem, a dziad

prapradziadem się zowie. Ogólnie używa się wyraz dziad w znaczeniu starca, gdy się mówi z pewnym lekceważeniem. Najpospoliciej zaś dziad oznacza starego żebraka, np. był sobie dziad i baba, dziad z torbą, dziad szpitalny.

Jakiż to dziadek, jak gołąb' siwy,

Z siwą aż do pasa brodą? MICK.

Dziad żebrzący chleba bez ręki, lub bez nogi. MICK.

Był sobie dziad i baba,

Bardzo starzy oboje. KRASZ.

Stateczny, patrz: stały.

Statek, patrz: stałość.

Statut, patrz: prawo.

Stawiać, patrz: kłaść.

Stękać, patrz: westchnąć.

Step, patrz: pole.

Stodoła, patrz: gumno.

Stolica, patrz: miasto.

Stolowanie, patrz: sklepienie.

Stopień, szczebel.

STOPIEŃ (słow. i ros. степень, czes. stupeň) właściwie oznacza podwyższenie okolo stopy wysokości mające, po którym się w górę wstępuje, lub na dół się schodzi, np. stopnie na wschodach, stopnie ołtarza, stopnie tronu, stopień u karety... Przenośnie oznacza większe natężenie, wyższą doskonałość, wyższe stanowisko i t. p. W gramatyce stopień równy, wyższy i najwyższy. W fizyce stopniami mierzy się ciepło i zimno. W geografii stopień oznacza piętnaście mil geograficznych.

Mówi się: stoi na wysokim, albo niskim stopniu, iść jak po stopniach, stopniami, do tego stopnia, dojść do najwyższego stopnia doskonałości, stopnie pokrewieństwa i powinowactwa, stopień naukowy Doktora, magistra i t. p.

To jest pierwszy do mądrości stopień. GORN. — Każdy stopień, wstępując do kościoła, całował. SKAR. — Ciekawość, pierwszy stopień do piekła. Przysł. — Doprowadzić uczących się do stopnia, którego dosięgła każda nauka. JAN ŚNIAD.

To wyrzekisz na wschody wchodzi nieroztropnie,

I stałą stąpa stopą przez ostatnie stopnie. TYMON ZABOROW.

Z prostego szlachcica wyniósł się na wysoki stopień. IG. CHODŹKO.

SZCZEBEL, właściwie oznacza poprzeczkę na drabinie. Przenośnie bierze się za wyższy stopień na drabinie społecznej. Po wschodach na których są stopnie, chodzi się z dołu na górę, i z góry na dół, a po drabinie, na której są szczeble, trzeba łazić. Ztąd mówi się: dochoździ czego stopniami (nie zaś szczeblami). Uniósł się do tego stopnia

(nie zaś szczebla). Stopień Doktora (nie szczebel). Stopnie ciepła i zimna (nie szczeble).

Po tej drabinie, która na spodnim szczeblu ma cień jakiś piękności, idźmy aż do onego najwyższego gmachu, gdzie niebieska, pożądana, a istotna piękność mieszka. GORN. — Nigdy na takim już prawie szczeblu ostatnim (ta ziemia) nie stanęła jak teraz. SKAR. — Cnoty, są szczeble do nieba. BIRK.

Stos, patrz: kupa.

Stosowny, patrz: przyzwoity.

Stowarzyszenie, patrz: społeczeństwo.

Strach, patrz: bojaźń.

Strącić, zrzucić, zepchnąć, zwalić.

STRĄCIĆ znaczy zrzucić co z góry przez silne uderzenie, lub trącenie, np. strącić w przepaść, strącić z Tarpejskiej skały, strącić z tronu.

Z muru strącono. LEOPOLITA. — Pan Bóg złe anioły strącił do piekła na wieczne potępienie. SKAR. — Takich na łeb własne głupstwo strąca. DRUŻB. — Z tronu Jagiellów zostanie strącony. AL. FEL. — Pycha strąciła owych niegdys niebianów. WORON.

Czy ostatnie działa

Z łoża strącone, w piasku paszczę zagrzebało? MICK.

ZRZUCIĆ znaczy użyć przemagającej siły dla rzucenia czego z góry na dół, albo też zdjąć co z siebie, jako niepotrzebne, lub niewygodne.

Mówi się też o zwierzętach: zrzucac zęby, rogi, to jest tracić jedne, aby drugie wyrosły. Zrzucac można częściami, a strącać odrazu, np. zrzucac śnieg (nie zaś strącać).

Dwie niewieście (niewiasty)... z muru zrzucili. WUJ. — Konia i jeźdca jego zrzucił w morze. WUJ. — Zrzucił Izraela, zrzucił wszystkie mury, rozwalił zamki jego: WUJ. — Kazał im kości połamać i z onej góry po skałach zrzucić. SKAR. — Chcąc go z opactwa zrzucić, pisał do króla. SKAR. — Niewolnika rozkazał z góry Tarpejskiej zrzucić. WARG. — Suknie zrzuciwszy, pokazał schudłe i wystarzałe ciało. SKAR. — Ty królów na tron sadzasz, ty ich z tronu zrucasz. W. POT. — Zrzuca niegodnych z urzędu. DMUCH. — Zrzuca płaszcz. MICK. — Zrzuc pęta, jam cię dawno od nich wyswobodził. PRZECLAW.

ZEPCHNAĆ znaczy pchnąć co tak mocno, żeby nie mogąc się utrzymać, spadło z góry na dół.

Na szyję zepchnąć. KNAP. — Spychać każe okręty na wodę. ZEBROW. —

Gdy go Prymas z tronu spychał. KRAS.

ZWALIĆ znaczy sprawić, żeby to co stało, upadło jak długie, albo się w gruzy rozsypało, np. zwalić z nóg, zwalić w gruzy, zwalić co na kogo.

Ilekróć był z nóg zwalony, tylekróć żwawszy na nogi powstał. PILCH. — Kto chce zwalić drugiego, sam częstokroć pada. DMUCH. — Zamki zwalone

w gruzach wielkości swej płaczą. ДМОЧ. — My na was nieobecnych całą winę zwałim. МІСК.

Chociaż czasu fala,

Wszystkie pomniki i grobowce zwała. МІСК.

Straszny, straszliwy, okropny, przeraźliwy.

STRASZNY (ros. страшный, czes. strašny) mówi się o tém, co strachem nawskrós przejmuje; na widok czego mróz po żyłach przebiega, twarz blednie, oczy słupieją, serce bije powolnie i człowiek nieraz prawie od przytomności odchodzi. Straszliwy różni się od straszego tylko formą i wyższym natężenia stopniem. Straszem może się co tylko wydawać, i to dla tych, którzy lada czego się zląkną; straszliwem zaś to, co zawsze i nawet najśmielszego strachem przenika. Straszny jest sądem jednak zwiemy sądem ostatecznym.

Choć nie będzie nic straszego,

Będą się bać cienia swego. J. KOCH.

Nie będzie u mnie żadna straszna trwoga. J. KOCH. — Czego kto nie widział, to mu straszno. SKAR. — Żadna męka mu straszna nie była, któraby serce jego przełamać mogła. SKAR. — Już mu żadna rzecz nie straszna. SKAR. — Teraz ludziom już djabeł i piekło nie straszne. BIRK. — Nie tak djabeł straszny, jak go malują. Przysł. — Widzicie mile dziatki jako Pan Bóg na niebie jest straszliwy, który zaraz złego zabić piorunem może. SKAR. — O jako to dzień będzie przewinionym straszliwy, gdy Bóg na sprawę zasiędzie. SKAR. — Rozbojem straszliwym nam grożą. SKAR. — Strazliwa żmija wkradła się do sadu. МІСК.

OKROPNY mówi się o tém, na widok czego aż dreszcz po nas przechodzi, co zgrozą nas przejmuje, na co natura ludzka wzdrygać się zdaje, np. okropny wypadek, okropna scena, okropny widok.

Przeszliśmy przez puszcę okropną. Bibl. Zofii. — Gdy o tych okropnych rzeczach mówił. SKAR. — Z okropnych lochów gęsto émy wychodzą. KASP. TWARD. — Na tak okropne patrząc widowisko. KRAS. — Odkrył dzień skutki klęski okropnej. KRAS. — Kiedy okropna cichość panuje. KARP. — Sen okropny trapił mię całą noc. WĘGIER.

Piszą, że tak okropne wojny prowadzono,

Że nieprzyjaciel drzewom nie przepuszczał w lasach. МІСК.

Nasz naród scen okropnych, gwałtownych nie lubi. МІСК.

Słuchają, wspominają sobie

On czas okropny. МІСК.

Okropne pobojuwisko. BOH. ZAL.

PRZERAŻLIWY mówi się o tém, co nawskrós jakby strzałą przesywa, czyli przeraża; zatém czego bez wstrząśnienia całego układu nerwowego słyszeć i widzieć nie można, np. głos, krzyk, huk, jęk przeraźliwy; pawia głos przeraźliwy.

Jęki przeraźliwe dały się słyszeć. KRAS. — Głos przeraźliwej trąby.

TRĘB. — Miauczących kotów przeraźliwa wrzawa. KRAS. — Już głos matek przeraźliwy do uszu jego dochodził. NIEMC. — Powstał krzyk przeraźliwy. MALCZ. — Cofnęli się wydawszy przeraźliwe głosy, MICK.

Strata, szkoda, zguba, uszczerbek.

STRATA (czeski. ztrata) znaczy utracenie całkowite a niedobrowolne czy jakiego dobra, czy tego co było drogie sercu naszemu. Stratą też zowiemy i samą rzecz utraconą.

Mówi się: strata wielka, ciężka, nienagrodzona, niepowetowana, strata czasu, strata drogiej osoby, ponieść stratę, płakać drogiej straty, narażać się, albo narażać kogo na straty.

Lepsza przykrość przed stratą, niżli żal po stracie. KRAS. — Przebóg co za strata? KRAS.

I nikt, bez straty życia, lub swobody,

Nie mógł przestąpić zakazanej wody. MICK.

SZKODA (czeski. škoda) oznacza sprawienie sobie albo komu zwykle przypadkowej straty, przez złamanie czego, rozbicie, zepsucie i t. p. Stосуje się do rzeczy materialnych. Strata jest, kiedy cała rzecz ginie; szkoda, kiedy część jej ubywa, albo wartość się zmniejsza.

Mówi się: mieć szkodę, ponieść szkodę, zrobić szkodę, wyrządzić szkodę, nagrodzić szkodę, bydło w szkodzie.

W czas gdy kto może zabiegaj przygodzie,

Mały to rozum, co bywa po szkodzie. REJ.

Nie dostąpi cię żadna zła przygoda,

Ani się znajdzie w domu twoim szkoda. J. KOCH.

Mądry Polak po szkodzie. J. KOCH. BIEL. — Nienagrodzona szkoda. J. KOCH.

Niskąd tak snadnie,

Jako z złego sąsiada szkoda nie przypadnie. J. KOCH.

Szkody wdowie i sierocie czynić nie będziecie. SKAR. — Rzeka z brzegów wylewając, pola wielkie zalewała, a szkody niezmierne ludziom czyniła. SKAR. — Ukrzywdzonemu szkoda może się nagrodzić, ale lzy nigdy. Słowa królowej Jadwigi. BIEL. — Nie taka szkoda, jak niewygoda. Przysł. — Mała szkoda, krótki żal. Przysł. — Szkoda czasu i atlasu. Przysł. — Czyja szkoda, tego i grzech. (ironicznie). KNAP. — Wielką mi szkodę uczynił. KNAP. — Racya racyą, a szkoda szkodą. FRED. — Precz z tąd, jak bydło ze szkody. SZYDL.

ZGUBA (czeski. zhouba) jako synonim straty i szkody oznacza rzecz zgubioną, to jest: co kto przypadkiem stracił, co niewiadomo gdzie zostawił, albo upuścił.

Mówi się: szukać zguby, znaleźć zgubę.

W znaczeniu zginienia, patrz: zguba.

Rozradujcie się pospół ze mną, iżem znalazła zgubę swoją. REJ. — Kto znalazł cudzą zgubę, powinien ją oddać. HAUR. — Już wisi nad karkiem zguba. NAR.

USZCZERBEK (słowiań. уштрѣбѣ, ros. ущербъ) znaczy uszkodzenie czego niby przez zrobienie szczyby; nadłamanie, nadbicie, tak że rzecz staje się nadwerżona, lub jakiej części swojej pozbawiona.

Z uszczerbkiem zdrowia własnego ratować bliźniego. SKAR. — Z uszczerbkiem dochodów starościńskich. Vol. Leg. — Uszczerbek w zdrowiu. KOCHOW. —

Stratny, rozrzutny, marnotrawny, utracysz.

STRATNY i **UTRATNY**, mówi się o tym, który ma słabość do tracenia pieniędzy, który nie pamiętając o jutrze, wydaje ostatni grosz na rzeczy zgoła niepotrzebne, bo go coś korci i niepokoi, póki co ma w kieszeni.

Nie tylko sobie ludzie utratni szkodliwi, ale i Rzeczypospolitej bardzo wadzą. J. KOCH. — Piotr, co zaczął być stratnym, jest teraz oszustem. KRAS. —

ROZRZUTNY znaczy nieogłędnie hojny, który nie tylko nie zastanawia się nad wydatkami, ale pieniądze jak plewy pełną garścią rozsypuje na rzeczy niepotrzebne, tak że mu nieraz na potrzebne zabraknie.

Plakał ojciec łakomy, nad synem rozrzutnym. KRAS. — O człowieku rozrzutnym mówimy: dziurawy wór. KOPCZ. — Rozrzutny nie ma miary w wydatkach niepotrzebnych; a nie zapłacił dłużnikowi i służącemu. KARPIN.

MARNOTRAWNY (czeski. marnotratny) mówi się o tym, który lekko-myślnie trwoni majątek, zbytując i hulając póty, póki wszystkiego nie straci, np. syn marnotrawny. Różnica między marnotrawnym a rozrzutnym patrz: marnotrawstwo.

UTRACYUSZ, wyraz potoczny, któremu nadano formę łacińską, znaczy to samo co marnotrawnik.

Strawa, patrz: pokarm.

Straż, warta, załoga, czata, konwój, eskorta.

STRAŻ (słowiań. i ros. стража, czeski. stráž) oznacza ludzi postawionych dla strzeżenia czego, albo dla bezpieczeństwa. W znaczeniu moralnym bierze się za czujność, która, jakby nieodstępny stróż, z oka czego nie spuszcza.

Znajmy swe niedostatki, a tam największą około siebie straż miejmy, gdzieśmy najslabsi i do czegośmy z natury skłonni. SKAR. — Straż u wszystkich bram postawili. SKAR. — Postaw Panie straż ustom moim. SKAR. — Gdy z jarzma i straży młódź wychodzi, nie łączna poprawa. SKAR. — Czujność straży. MICK. — Na zegarze bije północ, milczą straż. MICK. Nie wiem za co mię trzymacie pod strażą. MICK.

WARTA (czeski. warta a to z niem. *Warte*) pierwiastkowie oznaczała bramę, czego ślad znajduje się w dyplomie 1292 r. *per utramque Wartham id est bronam*. Znaczenie to już w XVI wieku wyszło z użycia, a warta brana była jak i dzisiaj⁹ za straż, z tą różnicą, że straż

jest wyrazem szlachetniejszym i bierze się w znaczeniu materyalném i moralném; a warta tylko w znaczeniu materyalném.

Mówi się: straż przednia, straż honorowa (nie zaś warta przednia, lub honorowa). Kiedy MICKIEWICZ mówi: „szlachcie obyczaje swe trzymał pod strażą“; nie można by powiedzieć: pod wartą. Przeciwnie: iść na wartę (nie na straż, obłuz warty (nie straży).

Czujne w bramach warty. KOCHOW. — Ekonom wpadł w rachunki, wzięto go pod wartę. KRAS.

ZAŁOGA jest mały oddział wojska, stanowiący w jakimś miejscu mianowicie obronném straż bezpieczeństwa.

CZATA i w liczbie mnogiej czaty (słowiań. čata oddział kilku żołnierzy WOSTOK.) oznacza straż w pewnej odległości od obozu postawioną na to, żeby o zbliżeniu się nieprzyjaciela, lub szpiega, wnet znać dawała. Czatomi też zowiemy zasiadanie na kogo z tą myślą, żeby rąk naszych nie uszedł.

Mówi się: stać na czatach, rozstawić czaty.

Ten srom jest ową przednią czatą, która jest wszystkich cnót stróżem. GORN. — Jeździ na czaty, głód i zimno znosi. NIEMC. — Zasiadaliśmy na czaty. MICK. — Odprowadzić tego człowieka aż do ostatnich czat moich. ZYG. KRASIŃ.

KONWOJ (z fran. *convoi* orszak) jest straż odprowadzająca kogo do naznaczonego miejsca, np. do więzienia, do fortecy.

Nie trzeba ubogiemu konwoju w drodze. W. POR.

ESKORTA znaczy straż ochronną dla bezpieczeństwa w drodze, np. jechać pod eskortą, mieć dobrą eskortę.

Strofować, patrz: napominać.

Strój, patrz: odzież.

Strojny, patrz: piękny.

Stromy, patrz: spadzisty.

Stronić, patrz: unikać.

Strop, patrz: dach.

Stroskany, patrz: smutny.

Strumień, patrz: rzeka.

Stryczek, patrz: powróż.

Strzecha, patrz: dach.

Strzedz, patrz: pilnować.

Strzedz się, patrz: unikać.

Studnia, patrz: krynica.

Stypa, patrz: uczta.

Subjekcyja, patrz: przykrość.

Sufit, patrz: sklepienie.

Suknia, patrz: odzienie.

Sumienny, patrz: poczciwy.

Sunać, patrz: ciągnąć.

Surowy, patrz: srogi.

Suty, patrz: bogaty.

Swar, patrz: klótnia.

Swawola, patrz: zabawa.

Swawollic', patrz: bawić się.

Światło, światłość, jasność, blask, błysk, połysk, odbłask, promień.

ŚWIATŁO (słowiań. i ros. свѣтъ, czesk. světlo) jest jedna z potęg natury, która rozpędza ciemności, oświeca i ożywia wszystkie istoty. Dawniejsi fizycy uważali je za jedno z ciał promienistych: dzisiejsi tłumaczą je przez falowanie (undulacją) eteru. W pospolitem użyciu światłem zowie się każde ciało świecące i jego objaw.

Mówi się: światło słońca, księżyca, światło świecy, lampy, światło dzienne, słoneczne, gazowe, elektryczne, promienie światła, działanie światła, łamanie się, odbijanie się światła, jaskrawe światło, blade światło, tysiące światel. Przenośnie: światło prawdy, światło religii, rozumu, nauk, światło wewnętrzne, szerzyć światło w narodzie, brak światła, rzucić na co światło, widzieć albo przedstawić co w prawdziwym lub fałszywym świetle.

Dzień i noc jego sprawa i to światło wdzięczne

Niezaszonego słońca. J. Koch.

Chore to oczy są, które na światło, patrzeć nie mogą; ale te ślepe, które nie widzą. GORN. — Chore oczy na światło patrzeć nie mogą. BIRK. Moc światła osłabić powinna przesady. CzAC. — Chociaż nie lubią światła, w światło lecieć muszą. MICK.

ŚWIATŁOŚĆ różni się od światła nie znaczeniem, ale tylko użyciem.

1) Światłość nie oznacza ciała świecącego, i przeto nie można powiedzieć: tysiące światłości; chociaż się mówi: tysiące światel.

2) Mówi się: światło prawdy, rozumu, nauk (nie zaś światłość); widzieć co w prawdziwym lub fałszywym świetle (nie zaś w światłości); mówimy: światłość wiekuista niechaj im świeci (nie zaś światło).

I rzekł Bóg: niech się stanie światłość i stała się światłość. Wuj. — Światłość przyszła na świat, a ludzie raczej miłowali ciemności niż światłość. Wuj. — Światłość nieprzystępna oczy ich sowie ślepi. SKAR. —

JASNOŚĆ (słowiań. ясность, ros. ясность, czesk. jasnost) właściwie znaczy rozlanie się w powietrzu czystego i pogodnego światła, którego żadna chmura nie zakrywa i żadna mgła nie zaciemnia. Kiedy świeca ciemno się pali, albo zaledwie oświeca obszerny pokój, wówczas jest wprawdzie światło, ale jasności niema. Kiedy dzień jest pochmurny i mglisty, wówczas jasności niema, a jednak światło dzienne oświeca ziemię. Pod względem moralnym jasność oznacza ten przymiot mowy, myśli, pisma, stylu, w którym rzecz przedsta-

jest wyrazem szlachetniejszym i bierze się w znaczeniu materyalnym i moralnym; a warta tylko w znaczeniu materyalnym.

Mówi się: straż przednia, straż honorowa (nie zaś warta przednia, lub honorowa). Kiedy MICKIEWICZ mówi: „szlachcie obyczaje swe trzymał pod strażą“; nie można by powiedzieć: pod wartą. Przeciwnie: iść na wartę (nie na straż, obłuz warty (nie straży).

Czujne w bramach warty. Kochow. — Ekonom wpadł w rachunki, wzięto go pod wartę. KRAS.

ZAŁOGA jest mały oddział wojska, stanowiący w jakimś miejscu mianowicie obronnym straż bezpieczeństwa.

CZATA i w liczbie mnogiej czaty (słowiań. czata oddział kilku żołnierzy WOSTOK.) oznacza straż w pewnej odległości od obozu postawioną na to, żeby o zbliżeniu się nieprzyjaciela, lub szpiega, wnet znać dawała. Czatom też zowiemy zasiadanie na kogo z tą myślą, żeby rąk naszych nie uszedł.

Mówi się: stać na czatach, rozstawić czaty.

Ten srom jest ową przednią czatą, która jest wszystkich cnót stróżem. GORN. — Jeździ na czaty, głód i zimno znosi. NIEMC. — Zasiadaliśmy na czaty. MICK. — Odprowadzić tego człowieka aż do ostatnich czat moich. ZYG. KRASIŃ.

KONWOJ (z fran. *convoi* orszak) jest straż odprowadzająca kogo do naznaczonego miejsca, np. do więzienia, do fortecy.

Nie trzeba ubogiemu konwoju w drodze. W. POR.

ESKORTA znaczy straż ochronną dla bezpieczeństwa w drodze, np. jechać pod eskortą, mieć dobrą eskortę.

Strofować, patrz: napominać.

Strój, patrz: odzież.

Strojny, patrz: piękny.

Stromy, patrz: spadzisty.

Stronić, patrz: unikać.

Strop, patrz: dach.

Stroskany, patrz: smutny.

Strumień, patrz: rzeka.

Stryczek, patrz: powróż.

Strzecha, patrz: dach.

Strzedz, patrz: pilnować.

Strzedz się, patrz: unikać.

Studnia, patrz: krynica.

Stypa, patrz: uczta.

Subjekeya, patrz: przykreść.

Sufit, patrz: sklepienie.

Suknia, patrz: odzienie.

Sumienny, patrz: pocteiwy.

Sunać, patrz: ciągnąć.

Surowy, patrz: srogi.

Suty, patrz: bogaty.

Swar, patrz: klótnia.

Swawola, patrz: zabawa.

Swawollic, patrz: bawić się.

Światło, światłość, jasność, blask, błysk, połysk, odbłask, promień.

ŚWIATŁO (słowiań. i ros. свѣтъ, czesk. světlo) jest jedna z potęg natury, która rozpędza ciemności, oświeca i ożywia wszystkie istoty. Dawniejsi fizycy uważali je za jedno z ciał promienistych: dzisiejsi tłumaczą je przez falowanie (undulacją) eteru. W pospolitem użyciu światłem zowie się każde ciało świecące i jego objaw.

Mówi się: światło słońca, księżycy, światło świecy, lampy, światło dzienne, słoneczne, gazowe, elektryczne, promienie światła, działanie światła, łamanie się, odbijanie się światła, jaskrawe światło, blade światło, tysiące światel. Przenośnie: światło prawdy, światło religii, rozumu, nauk, światło wewnętrzne, szerzyć światło w narodzie, brak światła, rzucić na co światło, widzieć albo przedstawić co w prawdziwym lub fałszywym świetle.

Dzień i noc jego sprawa i to światło wdzięczne
Niegaszonego słońca. J. KOCH.

Chore to oczy są, które na światło, patrzeć nie mogą; ale te ślepe, które nie widzą. GORN. — Chore oczy na światło patrzeć nie mogą. BIRK. Moc światła osłabić powinna przesady. CZAC. — Chociaż nie lubią światła, w światło lecieć muszą. MICK.

ŚWIATŁOŚĆ różni się od światła nie znaczeniem, ale tylko użyciem.

1) Światłość nie oznacza ciała świecącego, i przeto nie można powiedzieć: tysiące światłości; chociaż się mówi: tysiące światel.

2) Mówi się: światło prawdy, rozumu, nauk (nie zaś światłość); widzieć co w prawdziwym lub fałszywym świetle (nie zaś w światłości); mówimy: światłość wiekuista niechaj im świeci (nie zaś światło).

I rzekł Bóg: niech się stanie światłość i stała się światłość. WUJ. — Światłość przyszła na świat, a ludzie raczej miłowali ciemności niż światłość. WUJ. — Światłość nieprzystępna oczy ich sobie ślepi. SKAR. — **JASNOŚĆ** (słowiań. ясность, ros. ясность, czesk. jasnost) właściwie znaczy rozlanie się w powietrzu czystego i pogodnego światła, którego żadna chmura nie zakrywa i żadna mgła nie zaciemnia. Kiedy świeca ciemno się pali, albo zaledwie oświeca obszerny pokój, wówczas jest wprawdzie światło, ale jasności niema. Kiedy dzień jest pochmurny i mglisty, wówczas jasności niema, a jednak światło dzienne oświeca ziemię. Pod względem moralnym jasność oznacza ten przymiot mowy, myśli, pisma, stylu, w którym rzecz przedsta-

wiona jest jak na dłoni, tak że sama w oczy wpada, i nad zrozumieniem jej łamać głowy nie trzeba.

Mówi się: jasność słońca, jasność dnia, jasność nieba, jasność myśli, jasność wykładu, starać się o jasność.

Omyj mnie, a śnieżnej jasności nabędę. J. KOCH. — Ciebie jasność, jako płaszcz ozdobny, odziała. J. KOCH. — Gwiazda od gwiazdy różna jest w jasności. WUJ. — Myśl ona jako pochodnia, promieniami swemi wszystko oświeci i swoją jasnością ozdobi. SKAR. — Jasność jest najpierwszym i najwładniejszym przymiotem mowy, która nie powinna ustępować żadnej innej zalecie. JAN ŚNIAD. — Cokolwiek maści jasność języka, jest mowie ludzkiej szkodliwe. JAN ŚNIAD.

BLASK (słowiań. блѣкъ, ros. блескъ, czesk. blask) jest mocno bijące w oczy, a niekiedy nawet rażące światło. Blaskiem też zowiemy silne odbijanie się światła od gładko wypolerowanej powierzchni. Ztąd przenośnie blask oznacza to, co tylko po wierzchu błyszczy.

Mówi się: blask księżyca, blask złota, blask bogactw, ukazać się, wystąpić w całym blasku.

Widzisz iżec mało nie jednaki blask od mosiądzu, jako i od złota: a tak radzę ci nie spuszczać się na blask. REJ. — Blask widzą, a nie wiedzą co im się świeci. REJ.

Od którego szyje (gotębia)

Malowanej, to srebrny, to złoty blask bije. J. KOCH.

Nie może jej blasku znieść. J. KOCH.

Nie wszystko złoto, co się świeci:

Bije blask często od szychowych nici. KRAS.

Blask niezwykajny gdy postrzegł zdaleka. KRAS. — Wiele jest takich giłów na świecie, których czczym blaskiem odyma pycha. NAR. — Blask mnie nie łudzi bogacza. KARP. — Prawdziwy geniusz nie lęka się, aby wytknięcie plam lekkich blask jego przyćmiło. DMUCH. — Rażą niekiedy pozornym blaskiem. DMUCH. — Przed których znikomym blaskiem nie jeden olsnął śmiertelnik. WORONICZ.

Nad murawą czerwone połyskują bóty,

Bije blask z karabeli, świeci się pas suty. MICK.

BŁYSK tém się różni od blasku, że się w jedném oka mgnieniu ukazuje i znika. Ztąd błyskawica, czyli błysnienie na niebie światła elektrycznego.

POŁYSK ściśle biorąc nie oznacza światła, ale tylko błyszczenie gładkiej i polerowanej powierzchni, gdy na nią światło pada, np. połysk jedwabiu, marmuru, wypolerowanej zbroi i t. p.

ODBLASK znaczy światło padające na co nie wprost, ale przez odbicie, to jest: pod kątem równym kątowni wpadania.

Równą mogłyby Polki unieść dla siebie chwałę, której odbłask padałby na ogół rodaków. AD. CZARTOR.

PROMIENŃ (słowiań. прамень MIKŁ. czesk. pramen) jest jedną z linii, po której się światło od świecącego ciała we wszystkie strony rozchodzi. Ztąd też linije od środka koła do jego okręgu idące promieniami się zowią.

Mówi się: promień słońca, księżycy, rzucać promienie, roztaczać promienie. Przenośnie: promień radości, promień szczęścia, promień łaski, cały w promieniach.

Zeszlij nam niebieski promień swej światłości. RĘKOP. XV wieku. Ks. POLKOW. — Z jej oblicza promienie jasne jako z słońca wychodziły. OPEĆ. Gdzie słońce swych promieni nigdy nie podaje. J. KOCH. — Piękność, promień dobroci Bożej. GORN. — Krzyż... na powietrzu się rozciągnie przedziwną jasnością i słoneczne zaćmi promienie. SKAR. — Oderwij promień od słońca, światła nie będzie. SKAR. — Tam jasne słońca nigdy nie dójdą promienie. SZYMON. — We środku obłoku tego, ukaże się promień jasny. BIRK. — Gdzie promień słońca nigdy nie dochodził. NIEM.

Z pod twych skrzydeł niech wystrzeli

Słonecznymi promień blaski. MICK.

Światły, patrz: jasny.

Światowy, patrz: świecki.

Świątobliwość, patrz: pobożność.

Świątynia, patrz: kościół.

Świecić, jaśnieć, błyszczeć, lśnić się, migotać, promienić.

Światło z siebie wydawać.

ŚWIECIĆ (słow. свѣтити, ros. свѣтить, czes. swititi) i **ŚWIECIĆ SIĘ**, znaczy roztaczać wokół promienie światła, a tem samem rozpędzać ciemności, np. świeci słońce, księżyc, gwiazdy. Wyrażenie świecić nieobecnością zapożyczony z gazet sąsiedzkich, nie zgadza się z logiką: bo ani to co ciemne, ani to co nieobecne świecić nie może.

Świeć wszystkim, jako jasna świeca, dobremi przykłady swemi. RĘJ. Jako światłość zorzy, gdy słońce wschodzi, rano bez obłoków świeci. WUJ. A jako słońce jasne, tak on świecił w kościele bożym. WUJ. — O słońce, czemu świecisz? SKAR. — Nie dbam o gwiazdy, kiedy księżyc świeci. RYS. Nie wszystko złoto, co świeci. PRZYSŁ. — W oczach ci jak w siedmiu kościołach zaświeci. PRZYSŁ. — Na niebie słońce, na twój twarzy gładkość świeci. KOCHOW. — Światłość wiekuista niechaj mu świeci. — Co się prędko wznieci, nie długo świeci. ŻEGL. — Panie, świeć nad jego duszą. KRAS. — Widok jej nigdy już nam nie zaświeci. KARP.

A biegać prędko, muszą być na koniach;

A świecą jasno, muszą być pancerni. MICK.

JASNIEĆ (czesk. jasniti) znaczy świecić jasno i w całym blasku. Świecić może najmniejsze światelko; a jaśnieje tylko to, przed czém na-

wet światła mniejsze gasną. Bierze się i w znaczeniu moralném. np. jaśnieć wdziękami, mądrością.

Jako tęcza jaśniejąca się pięknie między pięknymi obłokami. Wuj. — Sprawiedliwi jaśnieć będą jako słońce. SKAR. — Na młodym Janie zaraz znać było, że wielką na świecie miał jaśnieć świętobliwością. ZAL. — Zajaśniał wiek złoty. KRAS. — Jaśniałem niegdyś jak światłość promienia. KRAS. —

BŁYSZCZEĆ (słowiań. блистати, ros. блистать, czesk. blyštěti) znaczy wydawać blask rażący, a przynajmniej jaskrawy. Błysnąć jest formą jednolliwą, błyskać formą częstotliwą tegoż samego słowa. Błyszczecé mówi się o tém, co wciąż blask wydaje, błysnąć o tém, co raz jeden tylko ukazuje się jak błyskawica i znika; błyskać o tém, co wielokrotnie te błyski powtarza.

Szczęście trochę błysnęło, jednak nie długo trwało. SKAR. — Gęstemi światły błyszczące pochodnie. KRAS. — W ciemności postrzegł wilka, po oczach co błyszczą. KRAS.

Jechał Sieniawski odważny i smutny,

W błyszczącej zbroi. NIEMC.

Już się chwila zbliża,

Gdy z murów Wilna błysnie znamię krzyża. MICK.

LSNIC i LSNIC SIĘ, (Krasiecki pisał sklnić się, słowiań. лштити, ros. лоснѣться, czesk. lsknouti) znaczy błyszczecé tak jak kawalek szkła, lub kropla rosy, w której odbija się promień słoneczny. Mówi się o tém tylko, co padający blask odbija, a swego światła nie ma i innych przedmiotów nie oświeca.

Nie są światłem błyszczczenia, co ledwo się sklnity. KRAS. — Buduar sklni się złotem. KRAS. — Złoty świetlik... jak gwiazdeczka lsnit jaskrawie. L. BOROW. — Ciche lsniają się fale. MICK.

MIGOTAĆ znaczy drzeć indlém, a ciągle jużto ukazującym się, już znikającym światelkiem.

Białe jako gęsi migocą zawoje. W. POT. — Błyskotnym gwiazdy promykiem migocą. NAR. — Kiedy niekiedy zbroja zamigocze. MICK. — Tu i ówdzie migocą straży naczelných proporce. MICK.

PROMIENIEĆ, wyraz XIX wieku, znaczy jaśnieć jak słońce, którego promienie na wszystkie się strony rozchodzą.

Lica obojga promieniały radośną chlubą. PŁUG.

Świecić, patrz: żegnać.

Świecki, światowy. cywilny.

ŚWIECKI, (zamiast świecki) daje wyobrażenie przeciwne duchownemu i zakonnemu, i mówi się o wszystkich stanach i osobach nie będących duchownymi; jako też o rzeczach odnoszących się do tych stanów, lub osób, np. stan duchowny i świecki, osoba świecka, władza świecka, suknia świecka, pieśni duchowne i świeckie. Kapłan świe-

cki. Duchowieństwo świeckie, albo kler świecki, mówi się o księżach nie będących zakonnikami.

Ludzie świeccy, weselą się z dóbr świeckich. SKAR. — W duchownych sprawach świeccy panowie prędko poblądzą. SKAR. — Urząd świecki. SKAR. Które prawo na to świeccy pokazać mogą? SKAR. — Bez liczby takich, świeckiego szczęścia odmian. SKAR. — Nigdy się P. JEZUS w świeckie panowanie nie wdał. SKAR. — Pycha i pompa świecka. SKAR. — Jak ty śmiesz święte rzeczy z świeckimi równać. BAZYLIK.

Znam się też z Śniadeckim

Który jest mądrym bardzo człkiem, chociaż świeckim. MICK.

ŚWIATOWY, znaczy oddany światu, tehnący duchem świata. Nie każdy tedy człowiek świecki jest światowym.

Mówi się: osoba światowa, pieśń światowa.

Więc panniem światowe piosneczki pisywał. POL.

CYWILNY (z łaciu *civilis*) daje wyobrażenie przeciwne wojskowemu, np. człowiek wojskowy i cywilny; ubior cywilny. W języku prawnym cywilny daje wyobrażenie przeciwne kryminalnemu, np. prawo cywilne, sprawy cywilne.

Świegotliwy, patrz: gadatliwy.

Świekiec, patrz: ojciec.

Świekra, patrz: matka.

Świetny, patrz: jasny.

Święto, uroczystość, niedziela, fest, odpust.

ŚWIĘTO (czes. swatek) jest dzień Bogu poświęcony. Wyraz ogólny, którym oznaczamy i niedziele i uroczystości.

Mówi się: wielkie święto, kościelne święto (w które pracować wolno), ruchome święto (które nie zawsze w tym samym dniu przypada), święta Bożego narodzenia, zielone świątki, żydowskie święta.

Święto niechaj świętem będzie. J. KOCH. — Obróćę święta wasze w płacz, a wszystkie pieśni wasze w narzekanie. WUJ. — Drogi Syon płaczą, że nie masz ktoby szedł na święto uroczyste. WUJ. — Na to się święto ludzie z daleka schodzili. SKAR. — Salomon królestwo wszystko na to święto zezwał. SKAR. — Święto uczcisz, jako Tobiasz, dobrze drugiemu czyniąc. SKAR. — Żle święto święci, który w nie podźwignął upadłego nie chce. SKAR. — Nie chciał P. Bóg, aby dla święta ludzie szkodę mieli i na majątności i na zdrowiu swoim. SKAR. — Których dziś święto obchodzimy. SKAR. — Święto dla człowieka ustawione jest, nie człowiek dla święta. SKAR. — U leniwych zawsze święto. RYS. — U mnie ta maksyma być takim w święto, jakim w dzień powszedni. KRAS.

UROCZYSTOŚĆ (od rok czyli termin, rocznica) oznacza jedno z większych świąt dorocznych, raz do roku przypadających, które się z całą wspaniałością obrzędów religijnych, i zwykle przy większym zgromadzeniu ludu obchodzić zwykło. Ztąd i obchody rodzinne i narodo-

we uroczystościami się zowią, np. uroczystość Bożego Ciała, Wielkiej Nocy; uroczystość ślubu, imienin, koronacyi i t. p.

Mówi się: obchodzić uroczystość, podczas uroczystości, kazanie na uroczystość świętego Stanisława, uroczystość Najświętszej Panny, ustanowić uroczystość, zaprowadzić uroczystość.

Narody Greekie zamilowane w igrzyskach, gonitwach, świętach i uroczystościach. JAN ŚNIAD. — Prace szkolne zamykać z równą uroczystością. JAN ŚNIAD. — Przy dzisiejszej uroczystości. WORON. — Ta uroczystość ciągnie z pogaństwa początek. MICK. — Tylko na wielkie uroczystości nakładał szaty kosztowne. HEN. SIENK.

NIEDZIELA (słowiań. i ros. недѣля, czesk. neděle) jest dzień siódmy tygodnia, który od początku chrześcijaństwa zamiast soboty czyli szabat uświęcić zaczęto.

Mówi się: niedziela starozapustna, zapustna, niedziela kwietna, przewodna.

Pamiętaj... byś czeił święta i niedziele. Rękop. r. 1477. — Ukaż mi pismo, gdzieby przykazano niedzielę święcić. KROMER. — Ztąd Polacy ten dzień niedzielą nazwali, iż się weń działać i robić nie godzi. SKAR. — Jest w tygodniu niedziela, jest także i piątek. W. POT. — U naszego dobrodzieja, dłuższy piątek niż niedziela. Przysł. — Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze. Przysł.

FEST (z łaciń. *festum* święto) zowie się na Litwie uroczystość parafialna jak na przykład konsekracyi kościoła, i dzień jego patrona, na której obchód zbierają się z sąsiednich kościołów kapłani, i odbywa się uroczyste nabożeństwo z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, z kazaniem i processyami.

Na feście u J. M. P. Jana Zamojskiego. J. KOCH. — Na fest kładnie się tylko kitka tak bogata. MICK.

ODPUST jako synonim święta, jest zupełnie to samo, co fest, z tą tylko różnicą, że co w Koronie, na Wołyniu, na Podolu nazywają odpustem, to w Litwie nazywają festem. Przymiennie odpust ma zawsze przywilej, że tym, którzy się w tym dniu i w tym kościele spowiadają i do stołu Bożego przystępują, nadaje się odpust zupełny. Fest zaś może tego przywileju nie mieć.

Kiedy się zejdą na odpust. REJ. — Na odpust do Częstochowy jedziemy. STAROW. — Ci co na odpusty chodzą. OPAL. — Na odpust chodzą z jednego na drugi. DRUŻBAC. — Matka moja z dzieciństwa wychowana na wsi, dla odpustu chyba nawiedzała poblizsze miasta. KRAS. — Byłem tam w spowiedzi, kiedym na odpust chodził. MICK. — Na odpust szedłem do Czerniakowa. BRODZ.

Święty, błogostawiony.

ŚWIĘTY (słowiań. свѣтъ, ros. святой, czesk. swaty) oznacza sługę Bożego, który po śmierci został uczestnikiem wiecznej szczęśliwości

w niebie. Zwykliśmy też nazywać świętym człowieka, który chociaż ciałem jeszcze żyje na ziemi, ale duchem już się całkiem od niej oderwał i z Bogiem zjednoczył.

Mówi się: święci męczennicy, wyznawcy, Święty Antoni, Święty Kazimierz, dzień wszystkich świętych, litania do wszystkich świętych.

Przez pany do króla, a przez święte do Boga. REJ. — Świętemi bądźcie, bom i ja święty jest. WUJ. — Święci coś w sobie nad ludzkie i naturę ludzką mieli. SKAR. — Święci się nie rodzili z cnotami, ale na nie także robili. SKAR. — Cuda pokazują, jacy święci byli; ale żywot ukazuje, jacy my też być mamy. SKAR. — Mają i święci swoje ułomności. SKAR. — Nie święci garnki lepia. Przysł. — Nie zawsze świętego Jana. Przysł. — Do świętego Ducha, nie zrzucaj kożucha. Przysł. — Goly jak święty turecki. Przysł.

Świętym jest na ziemi,

Kto umiał przyjaźń zawrzeć ze świętymi. MICK.

Panno święta, co jasnej bronisz Częstochowy,

I w Ostrej świecisz bramie. MICK.

BŁOGOSŁAWIONY, jako synonim świętego, tem się od niego różni, że oznacza tego, który jeszcze nie jest kanonizowany, ale tylko beatyfikowany. Nie jest on tedy ani uroczyscie za świętego ogłoszony, ani całemu kościołowi ku uczczeniu podany; chociaż cześć należna świętym może być mu oddawana w pewnej prowincyi, dyecezyi, lub w zakonie, np. błogosławiony Michał Giedroją, Stanisław Kazimierzczyk i t. p.

Święty, święcony, religijny, uroczysty, kościelny.

ŚWIĘTY (słowiań. свѣтъ, ros. святой, czesk. swaty) w najogólniejszym znaczeniu mówi się o tém, co ma cechę najwyższej duchownej doskonałości, co tak jest czyste, tak nieziemskie i tak pełne Boga, że samego nieba jest godne. Zowiemy też świętymi rzeczy i miejsca chwale Bożej poświęcone, które już tem samem na żaden świecki użytek być obrócone nie mogą.

Mówi się: duch święty, kościół święty, pismo święte, dni święte, msza święta, znak krzyża świętego, święta prawda, pokora święta, słowo święte.

Której żywot święty

Godzien, aby wszem paniom za przykład był wzięty. J. KOCH.

Użyjcie pokoju nam i świętej zgody. J. KOCH. — Miejsce na którym stoisz, ziemia święta jest. WUJ. — Nigdy żadne daremne a próżne słowo nie wyszło z świętych ust jego. SKAR. — Świętych rzeczy nie pospolitować. KNAP. — Święta miłości kochanej ojczyzny. KRAS. — Zawsze tam jak w kościele Westy strzeżono świętego ognia. EUG. SŁOW. — Najdoskonalszem i najwyższem wykształceniem woli i duszy jest świętość. ZYG.

KRASIŃ. — Wszyscy jak na świętą z podziwieniem patrzali. SZCZĘSNY FELIŃ. --

ŚWIĘCONY (od święcić) mówi się o tém, co przez kapłana z modlitwą i przepisaniem obrzędami poświęcone zostało, np. woda święcona, chleb święcony w dzień Ś. Agaty, zioła święcone. Ztąd i pokarmy na Wielkanoc zowią się święconém, dlatego że przez kapłana poświęcane bywają.

Wyniesioną przed kościół, ledwie święconą wodą odlali. SKAR. — Nie skropisz tego wodą święconą. Przysł. Rys.

Trzeba się skąpać w tej misie

A tu jest woda święcona. MICK.

RELIGIJNY mówi się o tém, co się odnosi do religii, co technie i rządzi się jej duchem, lub co jej charakter na sobie nosi, np. obrzędy religijne, duch religijny, zasady religijne, wychowanie religijne, uczucia religijne, książki religijne i t. p.

Zaniedbanie instrukcyi religijnej w wychowaniu młodzieży ściągają okropne na ludzi i całą społeczność nieszczęścia. JAN ŚNIAD. — Rozdmuchać w sobie ostatnią zawazę na dnie tlejącą iskierkę religijnego uczucia; aby się ogrzać przy świętém od niej roznieconém ognisku. KRASZ. — Wykształcenie religijne powinno głęboko przenikać całą duszę wychowanka. PLEBAŃSKI.

UROCZYSTY właściwie odnosi się do dorocznych uroczystości. Ztąd mówi się o tém, co się obchodzi ze czcią religijną, lub z odpowiednią wystawą i zachowaniem przepisanych obrzędów, jako droga pamiętka, albo jako coś świętego dla serca, np. dzień uroczysty, święto uroczyste, obchód uroczysty.

Już wschodził uroczysty dzień Najświętszej Panny. MICK.

KOŚCIELNY mówi się o tém, co należy wyłącznie do kościoła, lub co jest jego nauki i jego ducha zwierciadłem, np. przykazania kościelne, hierarchia kościelna, obrzędy czyli ceremonie kościelne, szaty kościelne, naczynia kościelne, służba kościelny.

Jako święci starzy Doktorowie kościelni wykładają. SKAR. — Który tajemnice wiary naszej rozgryzać się w hardości rozumu swego waży, a ducha się kościelnego nie radząc, w jego się posłuszeństwo z pokorą nie poddaje, ten nigdy nauki prawowiernej i wiary katolickiej mieć nie będzie. SKAR. — Karności kościelnej zaniechali. SKAR.

Świeży, patrz: nowy.

Świst, patrz: głos.

Świt, patrz: poranek.

Świta, patrz: orszak.

Swoboda, patrz: wolność.

Swora, patrz: para.

Sygnet, patrz: pierścień.

Symbol, patrz: godło.

Sympatya, patrz: skłonność.

Sympatyczny, patrz: miły.

Sypać, patrz: łać.

Sypiać, patrz: spać.

Systemat, układ, metoda, teoria.

W ogólności podciągnięcie pod jedną ogólną zasadę wielu przedmiotów, lub działań, tak żeby między nimi wszystkimi zachodził logiczny związek i najściślejszy był zachowany porządek.

SYSTEMAT, SYSTEM i SYSTEMA (greck. *συστημα* zestawienie razem) oznacza porządnie obmyślony układ, w którym wszystkie składowe części, jakby gałęzie z pnia wychodzące, opierają się na jednej zasadzie, i do jednego celu dążąc, stanowią jedną organiczną całość.

Mówi się: tworzyć systemat, trzymać się systematu, systemat Kopernika, Ptolomeusza, systemat nerwowy, systemat kontynentalny itp.

Można roić sobie i marzyć różne systemata i teorie, i stawiać te pączy w naukach budowy, które czas psuje i wywraca: ale bez niego (geniuszu) ani zgadnąć skrytości przyrodzenia, ani nowej w naukach prawdy odkryć nie można. JAN ŚNIAD.

UKŁAD dosłownie to samo co systemat, lecz stosuje się mianowicie do trzech królestw natury, i oznacza naukowe uszykowanie podług pewnych cech charakterystycznych, z podziałem na klasy, rzędy, rodzaje, gatunki.

Mówi się: układ systematyczny, układ naturalny i sztuczny, układ roślin, układ Lineusza, układ Wernera. W znaczeniu umowy patrz: Umowa.

Kopernik pierwszy dopiero właściwy układ światła słonecznego wytłumaczył. JAN ŚNIAD. — Nauczyć jaki być powinien porządek rzeczy i myśli w układzie pisma. JAN ŚNIAD.

METODA (greck. *meta* po i *ódos*; droga) jestto wytknięta dla umysłu droga, którą jakby bitym gościńcem idzie się wprost do zamierzonego celu. Systemat wszystkie ogniwa wiąże w jeden łańcuch, wszystkie promienie skupia jak w ognisku; metoda zaś jak po żelaznej kolei się toczy. Porządek jest podstawą jak systematu tak metody; i ztąd tylko mogą one brane być za synonimy; lecz różnica między nimi jest ta: że systemat tworzy z wielu prawd jedną budowę i organiczną całość, metoda zaś trzyma się stale tej a nie innej drogi; tego a nie innego porządku; tych a nie innych środków.

Mówi się: metoda wychowania, leczenia, metoda sokratyczna, indukcyjna, scientificzna, praktyczna, pogładowa, historyczna, trzymać się tej lub innej metody, metoda Robertsona, Jaźwińskiego (nie zaś systemat). Przeciwnie: systemat Kopernika, Ptolomeusza (nie zaś metoda).

Nie masz w niej (Retoryce Piramowicza) metody, czyli trybu porządnie uczącego. JAN ŚNIAD.

TEORYA (grec. *θεωρία* przegląd) jestto klucz do tłumaczenia mniej więcej szczęśliwie całego szeregu zjawisk, za pomocą pewnej hipotezy, lub wyrozumowanej zasady. Ogólny też wykład zasad, lub prawideł jakiej nauki, służący za nią przewodnią dla praktyki, zwiemy teorią. Mówimy: teoria tworzenia się ziemi, teoria światła, zorzy północnej, teoria jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego.

Źle czynią, którzy kunszt rolniczy na samej teorii zasadzają. KRAS. Teoria pospolicie rodzi się z praktyki. GOLAŃ. — Szanujmy teorią jako doskonalszą, ale nie zaniedbujmy praktyki, jako powszechnie potrzebniejszej. KOPCZ. — Jedne teorie walą się i ustępują drugim. JAN ŚNIAD. —

Szabla, patrz: miecz.

Szacować, patrz: cześć.

Szacunek, patrz: cześć.

Szala, patrz: waga.

Szaleć, patrz: bawić się.

Szaleństwo, patrz: waryacya.

Szamotać, patrz: rwać.

Szaniec, patrz: wał.

Szanować, patrz: cześć.

Szanowny, patrz: godny.

Szarpać, patrz: rwać.

Szata, patrz: odzienie.

Szatan, djabeł, czart, bies, kaduk.

Wyrazy te oznaczają złego ducha, strąconego z nieba anioła, nosobiony pierwiastek złego.

SZATAN (z hebrajskiego przeciwnik, wróg) wyraz przyjęty we wszystkich europejskich językach, oznacza strąconego z nieba anioła, czyli ducha złego, zwanego w piśmie św. ksiądzciem ciemności, który w swojej osobie skupia całą moc piekielną. Używa się więcej w języku książkowym, niż potocznym.

Pójdź precz szatanie. WUJ. — Dla pychy szatan strącon z nieba. SKAR. Szatana zwojował, i moc jego skruszył. SKAR. — Tego się stróża, to jest czujnej modlitwy, szatan boi. SKAR. — Kędyś bywał szatanie? zwoziłem świat Panie. RYS. — Szatan mnie tam wabił. MICK.

O! żeby ją zabić,

Trzeba być trochę więcej niż pierwszym z szatanów. MICK.

DJABEŁ (greck. *διαβολος*; potwarca) wyraz ten, którym słowianie za świadectwem Helmolda zwali złego Boga, czyli Czarnoboga (*malum Deum lingua sua diabol sive Zcernoboch appellat*) nie różniąc się w znaczeniu od innych swoich synonimów, stał się powszechniejszym w użyciu.

Mówi się: djabeł kulawy, bierz go djabeł, djablami sadzić, do stu djabłów, djabła wart, djabła zjesz, djabli go nadali.

Djabeł... który dla pychy a nieposłuszeństwa był strącon z nieba. REJ. Przeciwnik wasz djabeł, jako lew ryczący krąży, szukając kogoby pożarł. WUJ. — Nie tak djabeł szpetny, jak go malują. BIRK. — A ty się bój djabłów, gdy cię darami swemi obsylają. BIRK. — Przy kościele ma djabeł kaplicę. RYS. — Bogu służ, a djabła nie gniewaj. RYS. — Nie maluj djabła na ścianie, by się nie przyśnił. RYS. — Dlatego djabeł mądry, że stary. RYS. — Trafił djabeł na poganina. PRZYSŁ. — Djabeł nie spi. PRZYSŁ. — Gdzie djabeł nie może, tam babę poszle. PRZYSŁ. BIENIASZ BUDNY. — Potrzebny jak djabeł w Częstochowie. PRZYSŁ. — Siedzi pod figurą, a djabła ma za skórą. PRZYSŁ. — Co nagle, to po djable. PRZYSŁ. Zakochał się jak djabeł w suchej wierzbie. PRZYSŁ. — Kto na przedpieklu mieszka, djabła w kumy prosi. PRZYSŁ.

Djabeł wenecki. Przysłowie, które ma pochodzić z czasów Jagielly od możnego obywatela Mikosza, dziedzica wsi Wenecyi, który miał przydomek: krwawy djabeł.

„Djabeł w swojej postaci“, tytuł dzieła księdza Jana Bohomolca. — Za młodu o pińskim słyszałem ja djable. POL.

CZART (słowiań. чортъ, ros. чертъ, czesk. czert) tém się tylko różni od djabła, że jest wyrazem słowiańskim, który w pogańskiej słowiańszczyźnie oznaczał Boga złego, inaczej Złobogiem, Lutym Bogiem (srogim) i Czarnobogiem zwanego. Ostatnia ta nazwa wyrażała, że on jest przeciwnikiem dobrego Boga, zwanego Białym Bogiem. Po wprowadzeniu religii chrześcijańskiej, pojęcie czarta tak się zlało z pojęciem djabła, iż przysłowiem się stało: czart czy djabeł wszystko jedno. Tylko że czart jest raczej wyrazem książkowym, i używa się nie tak powszechnie jak djabeł.

Mówi się: czart przekłety, opętany od czarta, wyrzucać czarty, zmowa z czartem.

Jeśli palcem Bożym wyrzucam czarty, zaisteć na was przyszło królestwo Boże. WUJ. — Czart niesnaski... między bracią i domownikami wznieca. SKAR. — W jego obronie jestem, pod jego chorągwią stoję, przeto ciebie czarta bać się nie będę. SKAR. — Wielce tym czartem brzydzić się mamy, a z nim nie spólnego, ani żadnej sprawy nie mieć. SKAR. Kto się do grzechu czartu namówić daje, P. JEZUSA zdradza. SKAR. — Służ Bogu, a czarta nie drażnij. PRZYSŁ. KNAP. — Ni Bogu świeczki, ni czartu ożoga. KNAP. — Małe parta pójda do czarta (złe nabyte dobro). PRZYSŁ. — Pop swoje, czart swoje. PRZYSŁ. — Nie gryź z czartem orzechów. RYS. (Ze złym człowiekiem miej się na ostrożności). — Czartu nie wierz, bo on się ojcem kłamstwa zowie. KOCHOW.

BIES, MUCHLIŃSKI wywodzi z Arabskiego be es co znaczy nieszczęście, klęska, (starosłowiań. i ros. бѣсъ, czesk. bes) jest potoczna i ludowa

nazwa diabła. Wyraz ten znajduje się w rękopismie Klozyańskim XI wieku, i w Ewangielii Ostromira. W Słowie o pólku Igora Połowcy nazwani są biesowemi dziećmi. Szajnocha wywodzi go od Normandzkiego biesse, który według Glossarium Ihrego znaczył wojownika szalonej odwagi, co bez hełmu i pancerza jeden na tłumy nieprzyjaciół się rzucał. Wywód ks. Kleczewskiego od narodu Bessów, nie ma za sobą nic oprócz podobieństwa brzmienia. BRODZIŃSKI powtórzył go, bo innego wywodu nie miał pod ręką.

Bies poganina, swój swego znalazł. KNAF. — Co ty z kogo, z ciebie bies, weźmie tyle czworo. KOCHOW. — No, wygrałeś panie biesie. MICK.

Ile biesów w głowie

I w sercu miałem, kto ich imiona wypowie? MICK.

KADUK (z łaciń. *morbus caducus*) właściwie znaczy chorobę Ś. Walentego t. j. epilepsyą, którą ponieważ nieoświecony lud uważał za opętanie od czarta, przeto do wyrazu kaduk znaczenie złego ducha przywiązane zostało. Używa się jednak tylko w mowie potocznej, np. niech go kaduk porwie, kaduk go nie wziął.

Otóż do nas Rejenta jakiś kaduk niesie. TRĘB.

Nikt nie zgadnął, nikt nie wiedział,

Co też tam za kaduk siedział. ODYŃCIEC.

Szczątek, zabytek, relikwie.

SZCZĄTEK, a częściej w liczbie mnogiej szczątki (dawniej szcząd, od oszczędzić) znaczy drobne ostatki, czyli okruszyny, które czas oszczędził, jako ślady tego, co zniszczeniu uległo.

Poginęli... i szczątek ich nie został: a kościół Boży stoi, i stać będzie na wieki. SKAR. — Których i szczątek i pamiątka żadna nie została. SKAR. — Jagiellonów szczątek i ostatek już poległ. SKAR. — Książ ich szczątki żadne nie zostały. SKAR. — Za Długosza ledwie już drobne szczątki zostały Jadźwingów. NAR. — Odkopane szczątki Herkulanu. NAR.

ZABYTEK oznacza wszelki przedmiot, który się przechował jako pamiątka odległej przeszłości, np. zabytki starożytności, zabytki pogaństwa, zabytki języka.

Są jeszcze gdzieniegdzie zabytki trwałości dawnej. KRAS. — Należałem do zbierania tych najdroższych, bo najrzadszych literatury zabytków. LINDE. — Są zabytki cenniejsze od złota. POL. — Wiele podziśdzień jeszcze jest w świecie rzeczywistym zabytków pogańskich. MALEC. — Którzy szanują ten zabytek stary. J. BRODOWICZ.

RELIKWIE (łaciń. *reliquiae* ostatki) wyraz czysto łaciński, ale przyjęty w języku kościelnym. Oznacza szczątki męczenników i w ogólności świętych pańskich, które kościół za rzecz świętą uznaje. Ztąd mówi się: szanować co jak relikwie, to jest jako pamiątkę najdroższą sercu, jak świętość religijną.

Kości i inne ostatki świętych ludzi, relikwie. KARN. — Coż za poży-

tek z kości świętych, i innych relikwii i grobów ich bierzem? wielki.

SKAR. — Zbiegał się lud na uczenie świętych relikwii. SKAR.

Szczebel, patrz: stopień.

Szczęk, patrz: głos.

Szczep, patrz: pokolenie.

Szczepić, patrz: siać.

Szczéry, otwarty, serdeczny, natwuny.

SZCZÉRY (słowiań. штрипъ nienaruszony czesk. štéry) w zastosowaniu do rzeczy materyalnych mówi się o tém, w czém niema żadnej obcej przymieszki, np. szczere złoto. Pod względem moralnym znaczy nie obłudny, nie udawany, w którego sercu niema zdrady, który mówi to właśnie, co czuje i myśli, np. szczéry przyjaciel, szczére życzenia, szczéra miłość, szczéry żal, szczéra skrucha.

W niebie szczére rozkosze. J. KOCH. — Pójdźmy do owce, do gołębia, tam szczérą a prostą widzimy niewinność. GORN. — Próznaby robota była, jeśli by kto na szczérym piasku posiał pszenicę. GORN. — Jeśliś ostrożny ptak, bój się sieci i w szczérem polu. SKAR. — To szczéra prawda. SKAR. Z szczérej zazdrości i złości nienawidzą ich i prześladują. SKAR. — Kto z ludźmi nie szczérze, Judaszem go witaj. KLON. — Szczéra to prawda. MIASK. — Szczérych przyjaciół z Dyogenesową latarnką szukać trzeba. OPAL. — Wylane serce, uprzejme i szczére. KRAS. — Przejęty go szczéry żal i litość. MICK.

Taka to tam szczéra mowa;

Tak serdeczne, proste słowa. POL.

OTWARTY właściwie znaczy nie zamknięty i stojący otworem, np. drzwi, okno, zamek otwarty. Ztąd przenośnie mówi się o człowieku mającym to w swoim charakterze, że się wywnętrza; że nie umie zataić tego, co myśli; że nie obwija w bawełnę i jak się po prostu mówi: serce ma na języku. Szczéry więcej odnosi się do tego, co człowiek czuje; otwarty do tego, co myśli. Szczérość przeciwna jest obłudzie, a otwartość skrytości. Można szczérze kochać, a jednak otwarcie tego nie mówić. Może kto być najszczérszym przyjacielem; a jednak w charakterze swoim nie mieć otwartości.

Prawdziwie rycerska otwartość. JAN ŚNIAD. — Otwartość charakteru naszego, która i siedmiu pieczęciami zamknięte usta otwiera. KRASZ.

SERDECZNY (ros. сердечный, czesk. srdečný) znaczy idący wprost z serca przepelnionego uczuciem. Szczérość może nie iść w parze z uczuciem, dość jej na tem, żeby była nie obłudna, i nie udana; serdeczność zaś całego serca wymaga.

Jej lzy serdeczne skały przenikają. J. KOCH. — Czego żal serdeczny przypominać nie da. J. KOCH. — Tak wysokim będąc, do zamilowania nas swego wzywa, jako miłych i serdecznych przyjaciół. SKAR. — Wśród serdecznych przyjaciół psy zajęcia zjadły. KRAS. — Mowa serca serdecznej

czeka odpowiedzi. MICK. — Ze zwykłą serdecznością powitana została przez krewnych. SZCZĘSNY FELIŃ. — Przyjęcie w tym domu było zawsze serdeczne. KAR. KACZK.

NAIWNY (franc. naif) wyraz wzięty żywcem z francuzkiego w XVIII wieku, znaczy odcień szczeroci, która tak po prostu i naturalnie wypowiada co myśli, lub czuje, iż jej nawet do głowy nie przyjdzie, że możeby tego mówić tak otwarcie nie wypadalo; że może być w tem coś zanadto jaskrawego, albo i rażącego. Ztąd też niekiedy i głupiego delikatnie naiwnym zowią.

Zażywała tego słowa wyrażając naiwne i uprzejme rzeczy. WĘGIERSKI. **Szczęścić się, powodzić się, udawać się, dopisywać.** SZCZĘŚCIE SIĘ, zwykło się mówić, gdy szczęście komu wciąż sprzyja, tak że mu wszystko niby samo do rąk przychodzi.

A liście jego nie opadnie, i wszystko cokolwiek czynić będzie, poszczęści się. WUJ.

POWODZIĆ SIĘ, mówimy gdy to, co kto pocznie na dobre wychodzi; gdy człowiek w zamiarach swoich nie doznając przeciwności, szczęśliwie je doprowadza do skutku; gdy mu sprzyjają okoliczności.

Gdy komu idzie dobrze, albo źle, mówimy że się mu powodzi, albo nie powodzi.

Powiodło się nam szczęśliwie. WUJ. — Wszystko z łaski Bożej dobrze, szczęśliwie, a wedle myśli naszej nam się powiodło. BAZYL. — Wpadł w niemoc ze smutku, że mu się nie powiodło, jako myślił. WUJ. — Nie gorszył się z tego, iż się złym dobrze powiodło na świecie. SKAR. —

I także mu na świecie wszystko się powodzi? MICK.

UDAWAĆ SIĘ, mówimy o tém, co szczęśliwym trafem poszło dobrze, chociaż mogło pójść źle, czyli mieć niepomyślny obrót, np. udał się chleb, udało się polowanie, udała się sztuka.

Im będzie lepsze naczynie... tém ta robota lepiej się udać może. SKAR. Jak się uda. KNAP. — Do trzech razy sztuka się udaje. Przysł. — Na małej rzeczy próbę robić: jeżeli się to uda, dopiero na większe się odważyć. KRAS. — Udało mi się. KRAS. — Udawało się czasem Sasom, czasem Słowianom. NAR. — Kto ma zdolność, przy pracy wszystko mu się uda. DMOCH. — Takie pisanie potrzebuje pracy i talentu; dlatego wszystkim udawać się nie może. JAN ŚNIAD.

DOPISYWAĆ KOMU, mówi się o tém, co zależąc od trafu, sprzyja komu wiernie i nie zawodzi oczekiwania, np. karta dopisała, pogoda dopisała, szczęście dopisało.

Coś smutny wyglądasz, może ci karta nie dopisała. Teatr.

Szczęście, dola, los, pomyślność, powodzenie, dobrobyt.

SZCZĘŚCIE (słowiań. i ros. чѹаcтpe, czesk. štěstj) jest pojęcie oderwane, oznaczające błogi stan duszy, czującej zaspokojenie wszystkich swych

pragnień. Że zaś te pragnienia u każdego są inne, przeto każdy na czém inném szczęście zakłada. Zawsze jednak gdy go spotyka to, co dla siebie za rzecz najpożądanszą uważa.

Mówi się: szczęście doczesne, szczęście domowe, familijne, szczęście wieczne, na moje szczęście, masz szczęście, dążyć do szczęścia, szukać szczęścia, próbować szczęścia, mieć do czego szczęście, służyć szczęście, sprzyja, dopisuje szczęście, zakładać na czém szczęście, droga do szczęścia, na los szczęścia, ślepe szczęście, gwiazda szczęścia, dziecko szczęścia, życzyć komu szczęścia, mieć do czego szczęście, spotkało go szczęście, to szczęście że karku nie skręcił.

Takiego szczęścia używa i bydło,

Gdy kto swej woli da wolne wędzidło. REJ.

Kogo szczęście wyniesie, niech się upaść boi. REJ.

Czas ucieka, a żaden nie zgadnie,

Jakie szczęście na kogo przypadnie. J. KOCH.

Tak nas ten lud trapi swoim szczęściem hardy. J. KOCH. — Nie wszyscy z jednym szczęściem na świat się rodzą. J. KOCH. — Djabelskie szczęście ma. GORN. — W szczęściu nadętości, a w nieszczęściu upadłej myśli znać nie było. GORN. — Boską swoją cnotę wlał w serce jego, iż pragnął szczęścia swego drugiemu udzielić. SKAR. — Domyślać się muszą, iż szczęście najwyższe ludzkie na innym świecie jest. SKAR. — Szczęście świata tego mija jako cień, gdy słońce zachodzi. SKAR. — W szczęściu ledwie Pana Boga znamy. SKAR. — Pływać w szczęściu tego świata. SKAR. — Służyło mu szczęście na świecie. SKAR. — Człowiek szczęścia igrzysko. BIRK. Szczęście w mienionej szacie chodzi. BIRK. — Lepszy łut szczęścia, niżli funt rozumu. RYS. — W szczęściu ludzie się zapominają. RYS. — Szczęście ustało, przyjaciół mało. KNAP. — Póki komu szczęście płuży, przyjaciół mu wiele służy. KNAP. — Gdzie serce, tam i szczęście. KNAP. — Przybądź szczęście, rozum będzie. Przysł.

Za szczęściem nieszczęście chodzi na przemiany,

Jako wieniec różnemi zioły przeplatany. KOCHOW.

Czasem szczęście samo w ręce lezie. BOHOM. — Nie złoto szczęście czyni, o bracia, nie złoto. KRAS. — Słodką tą poję się myślą, zem się przyłożył do szczęścia waszego. NAR. — Wszystko śmieje się szczęściem, miłością, nadzieją. KARP. — Szczęścia w domu nie znalazł. MICK. — Których sercu nie może szczęście domowe wystarczyć. MICK. — Niech wam stale i długo szczęścia świeci gwiazda. BRODOW.

DOLA (ros. доля część, w mitologii słowiańskiej była nazwiskiem dobrej bogini, to samo, co Daszba), która wchodząc pod strzechę ludzi miłych Bogom, zlewała na nich wszystkie dary nieba. Podobnym sposobem wszelkie nieszczęścia przypisywano niedoli, czyli złej Doli. Ślad tego przechował się na Ukrainie w pieśni gminnej, którą dotąd śpiewają:

Chodzi dziewczyna nad wodą, puszcza Dolę na wodę:

Płyn Dolo za wodą, a ja za tobą.

Kiedy religija chrześcijańska zatarła nawet pamięć bożyszczy pogańskich u słowian, właściwe imię Dola przeszło na imię pospolite i pozostało w języku naszym równie jak w małosyjskim na oznaczenie pomyślności ziemskiej.

Mówi się: dobra i zła dola, biedna moja dola, smutna dola, oplakana dola, nieszczęśliwa dola, sieroca dola.

Na lepszą dolę się zachować. SZYMON. — Chciał pomódz mu i z nim jednakiej doli zażyć. MACZUSKI.

Bo pierwsze dobro, gdy dola słodka,
Drugie, gdy sława jest z nami. MIASK.

Żałuję twej Janie doli,
Która mnie jak własna boli. KOCHOW.

Puszczając jednak wodze
Żalowi, nie rzecz, w doli nieszczęśliwej. KOCHOW.

Bez chleba kęsa, bez roli zagonu,
Wstyd mię, lecz muszę dolą swą otwierać. NAR.

Z równością myśli wszystko to znosi,
Co zdarza dola niebieska. TRĘB.

Niech cię wzruszy nasza dola biedna. DMOCH. ENEL.

Niech i naszę dolę, znowu nadziei listek zazieleni. MICK.

Kto wie, jaka nas wszystkich czeka jutro dola? MICK. — Biedny na rodzice, żal mi twojej doli. MICK.

Jabym twoje dziecię

Obrazem przyszej doli jego bawił. MICK.

Wasza dola... moja dola, Halino, Wacławie,

Niech się dzieje boża wola, Ja was błogosławię. BRODZ.

LOS (niem. *Loos* czesk. los) właściwie znaczy zrządzenie trafu. Ztąd mówi się: rzucać losy, dostać co losem; padł los na kogo, los w loteryi. Ztąd też losem zowiemy to, co pomyślnego, lub niepomyślnego dostaje się człowiekowi w udziale, jako zrządzenie wyższej, chociaż niewidomej potęgi; czyli jak się lud po prostu wyraża: co komu sądzono. Religia chrześcijańska w wypadkach tego życia widzi zrządzenie Opatrzności, lub dopuszczenie Boże; a pospolicie chociaż nie po chrześcijańsku zwykło się to nazywać zrządzeniem losu, albo po prostu losem. Rzymianie zwali to fortuną i u naszych pisarzy XVI wieku ten łaciński wyraz zamiast losu był używany. U pogańskich Słowian czczony był Dadźbóg, jako rozdawca losów ludzkich.

Mówi się: dary losu, zrządzenie losu, ważyć się losy, zostawić co losowi, koleje losu.

Jako los przypadnie, tak się rozdzielicie dziedzictwem. Bibl. Zof. — On ziemię losem rozdzieli Izraelowi. Bibl. Zof. — Wszystkie losy nasze

w ręku Bożych; przez Opatrzność swoją Bóg rządzi wszystkimi. BIRK. Rozumiejąc że mię te dary potykają od ślepego losu bożyszcza, a nie od Boga prawego. KOCHOW. — Los, słowo czcze; co Bóg przeznaczył, to jest dla ludzi wyrokiem. KRAS.

Nie los to zdarzył, lecz ten, który losem

Bóg wszechmogący kieruje i włada. KRAS.

Los jak z ludźmi, tak z państwa po swojemu igra. KRAS.

Wszystko z wyroków wypada istotnych,

Nie przypadkowym nie zdarza się losem. KRAS.

Szczęśliwi są tacy,

Których nie los zbogacił, ale skutek pracy. KRAS.

Boże, co rzadzisz losami ludzkiemi. KARP. — Żebym się mógł nad losem biedniejszych litować. KARP. — Taka pieśń moja o Aldony losach. MICK. — Łącząc wielką moc uczucia z rzadką siłą woli, nie łatwo ciosami przeciwnego losu obaloną być mogła. SZCZĘSNY FELIŃ.

POMYŚLNOŚĆ oznacza taki obrót wypadków i taki skład okoliczności, że wszystko idzie nam podług myśli i chęciom naszym odpowiada. Stosuje się jednak tylko do rzeczy zewnętrznych i to właśnie stanowi różnicę jej od szczęścia; że pomyślność może otaczać nawet najmniej-szczęśliwszą pod względem moralnym istotę.

Mówi się: życzyć wszelkich pomyślności, pomyślność ogólna, pomyślny stan interesów, pomyślna wiadomość, pomyślna odpowiedź, pomyślna podróż i t. p.

Cieęższa rzecz umieć wytrzymać pomyślność, niżeli nieszczęście. KRAS. Pomyślnością traf często włada. NAR. — Dalekim był od dumy (Krasiecki), którą pospolicie w małych duszach pomyślność rodzi. DMUCH. — Nie oglądam się na zastarzałe przesady, ale tylko na dobro i pomyślność całego kraju. KOŁŁAT. — Rokują ztąd śmiertelni pomyślność dla siebie. TRĘB. Kiedy bieda was nie poprawi, cóż to będzie z pomyślnością. HEN. RZEW.

POWODZENIE (od słowa powodzić się) oznacza to, że komu co udaje się i na dobre wychodzi, a w ogólności że mu się dobrze dzieje. Może być tedy powodzenie w zawodzie, który kto sobie obiera; powodzenie w jakim przedsiębiorstwie, w handlu, na wojnie, na scenie i t. p.

Nie podnosić się czasu szczęśliwego powodzenia, a czasu nieszczęścia nie truchleć. BAZYL. MODRZ. — Powodzenie głupich, pogubiło je. SKAR. Jednakim zawżdy zostawał, i we złém, i w dobrém powodzeniu. SKAR. Czyń, co dobry rozum i potrzeba wyciąga; a ostatek i powodzenie wszystko, Panu Bogu odlecaj. SKAR. — Powodzeniem ludzie sprawy mierzą, nie mądrém baczeniem. KNAP. — Innych powodzenie solą w oku mu było. PILCH.

Ilekróć mówiłam pacierze

Za pana powodzenie, zawsze przed oczami

Stał pan z temi dużemi, błyszczącemi łzami. MICK.

DOBROBYT, wyraz nowy ale już dość utarty, oznacza zamożność materialną, stanowiącą dobry byt człowieka, lub kraju.

Podnieść dobrobyt kraju. ROM. HUBE.

Szczęśliwy, szczęśny, pomyślny, błogi, fortunny.

SZCZĘŚLIWY (ros. счастливый, czesk. šťastny) oznacza już tego, któremu szczęście służy; już to, co szczęście z sobą przynosi, np. szczęśliwy człowiek, szczęśliwy wojownik, szczęśliwy dzień, szczęśliwe zdarzenie, życzyć szczęśliwej podróży, szczęśliwa myśl.

SZCZĘŚNY tem się tylko różni od szczęśliwego, że jest raczej wyrazem książkowym, niż potocznym.

Szczęśny że to dzień był u mnie, gdyś się był urodził. REJ. — Szczęśliwa to droga. J. KOCH. — Ten który szczęśliwym jest, pospolicie mówi: iż się w czepku urodził. KOSZUC. — Kazał spisać szczęśliwych regestr i rozumnych. KRAS. — Niech będą dobrzy, będą szczęśliwi Polacy. KRAS. — Wtenczas za szczęśliwego się poczytam, kiedy u was wszelkie dobro zakwitnie. WORONICZ.

Był szczęśliwy, a jasnej życia jego przędzy

Nie zasępiaty pasma i zgrzyzot i nędzy. CYP. GODEB.

Są głowy tak bystre i szczęśliwe, które odrazu chwycą myśl głęboko i z dobrej strony. JAN ŚNIAD. — I ten szczęśliwy, kto legł wśród zawodu. MICK. —

Szczęśliwy, czyjej przewodniczą łodzi

Cnota i piękność, niebieskie siostrzyce. MICK.

POMYŚLNY tem się różni od szczęśliwego, że nie stosuje się do osób, ale tylko do rzeczy, które według czyjej myśli i życzeń się dzieją. Nie można tedy powiedzieć: pomyślny człowiek, chociaż bardzo dobrze się mówi: wiatr pomyślny, wiadomość pomyślna, skutki pomyślne, dni pomyślne.

Słabe początki skutek nadspodziewanie pomyślny przyniosły. KRAS. — Płyną ci dni pomyślne. KRAS. — Pomyślne w tym zawodzie doświadczenia, robią nam nadzieję, że... JAN ŚNIAD. — Na którą prośbę otrzymali odpowiedź pomyślną. HEN. SIENK.

BŁOGI, wyraz książkowy, znaczy doznający takiego niezemskiego uczucia, jakby już był w liczbie błogosławionych; jak gdyby już widział niebo przed sobą otwarte. Ztąd też i to, co taką niezemską słodyczą serce człowieka napawa, błogiem zowiemy.

Błogo wam teraz, którym P. Bóg w tej ojczyźnie tego wszystkiego dochował. SKAR. — Poznasz Boga prawego, a błogo tobie będzie. SKAR. — Co mi do kogo, gdy mnie błogo. KNAP. — Błogie się w serce cisnęło wspomnienie. BRODZ.

Ktoremu nawet w szczęściu jeszcze czegoś trzeba,

I tylko wtenczas błogo, gdy westchnie do nieba. MALCZ.

Jak mu błogim i szanownym będzie ten pomnik błogiej przeszłości. IG. CHODZKO. — Ty miewasz błogie dni pełne dziękczynień ku Bogu i ku ludziom, którzy cię kochają ZYG. KRASIŃ. — Natenczas wróciłyby owe błogie chwile. JÓZ. BRODOWICZ.

FORTUNNY (łaciń. fortunatus) wyraz dzisiaj dość rzadko używany, mówi się o tym, który jest ulubieńcem fortuny, to jest: który wszystko zawdzięcza losowi i któremu ślepa fortuna jak rozpieszczonemu dziecku dogadza we wszystkiem; a więc który do swojego szczęścia może się bynajmniej nie przykładać, a nawet o nie nie dbać. Szczęśliwym można być w duszy. Szczęśliwym może być ten, kto przestaje na małym, kto się do uszczęśliwienia drugich przykłada, a nawet kto cierpi za dobrą sprawę; a fortunnym tylko ten, komu szczęście jak się mówi po prostu, samo w ręce lezie.

Był tak fortunny (Rej), że przez ciąg żywota swego nie potrzebował dobywać korda swego z pochwy, chyba gdy rozwadzał zwaśnionych. TRZYCIESKI. — Niechaj fortunnie i zdrów nam panuje. J. KOCH. — Takie fortunne czasy opisuje pismo za wieku Salomona. SKAR. — Lecz wkrótce dzień wesoly, dzień przyjdzie fortunny. NARUSZ. — Fortune przynoszą wam wieści. ZYG. KRASIŃ.

Szczodroblivy, szczodry, patrz: hojny.

Szczupły, patrz: mały.

Szczycić się, patrz: chwalić się.

Szczyt, patrz: wierzchołek.

Szczytny, patrz: wysoki.

Szelest, patrz: głos.

Szkalować, patrz: lajać.

Szkaradny, patrz: brzydki.

Szkoda, patrz: strata.

Szkodować, patrz: tracić.

Szlachetny, bezinteresowny, wspaniały, wspaniało-myślny, wyższy.

Oznacza najpiękniejsze przymioty moralne, które czynią człowieka wyższym nad pospolitych ludzi.

SZLACHETNY (czes. šlachetny, słowac. šlachetny) od szlachty, czyli stanu rycerskiego, który już w sądzie Libuszy, pod imieniem Lechów, należy do rady królewskiej. Ponieważ szlachta stanowiła wyższy stan w narodzie, przeto samo już urodzenie obowiązywało ją, ażeby służąc krajowi, w swoim sposobie myślenia i postępowania umiała być wyższą nad osobisty interes, nad chciwość, zazdrość, zemstę i wszelkie niskie namiętności. Ztąd zacność moralną, wznoszącą się wyżej nad pospolitą cnotę, nazwano szlachetnością. Kto więc za zasadę swojego sposobu myślenia i życia uważa ofiarę z siebie; kto umie poświęcić się dla dobra drugich z zapomnieniem o sobie; kto prze-

DOBROBYT, wyraz nowy ale już dość utarty, oznacza zamożność materialną, stanowiącą dobry byt człowieka, lub kraju.

Podnieść dobrobyt kraju. ROM. HUBE.

Szczęśliwy, szczęśny, pomyślny, błogi, fortunny.

SZCZĘŚLIWY (ros. счастливый, czesk. šťastny) oznacza już tego, któremu szczęście służy; już to, co szczęście z sobą przynosi, np. szczęśliwy człowiek, szczęśliwy wojownik, szczęśliwy dzień, szczęśliwe zdarzenie, życzyć szczęśliwej podróży, szczęśliwa myśl.

SZCZĘŚNY tem się tylko różni od szczęśliwego, że jest raczej wyrazem książkowym, niż potocznym.

Szczęśny że to dzień był u mnie, gdyś się był urodził. REJ. — Szczęśliwa to droga. J. KOCH. — Ten który szczęśliwym jest, pospolicie mówi: iż się w czepku urodził. KOSZUC. — Kazał spisać szczęśliwych regestr i rozumnych. KRAS. — Niech będą dobrzy, będą szczęśliwi Polacy. KRAS. — Wtenczas za szczęśliwego się poczytam, kiedy u was wszelkie dobro zakwitnie. WORONICZ.

Był szczęśliwy, a jasnej życia jego przędzy

Nie zasępiaty pasma i zgryzot i nędzy. CYP. GODEB.

Są głowy tak bystre i szczęśliwe, które odrazu chwycą myśl głęboko i z dobrej strony. JAN ŚNIAD. — I ten szczęśliwy, kto legł wśród zawodu. MICK. —

Szczęśliwy, czyjej przewodniczą łodzi

Cnota i piękność, niebieskie siostrzyce. MICK.

POMYŚLNY tem się różni od szczęśliwego, że nie stosuje się do osób, ale tylko do rzeczy, które według czyjej myśli i życzeń się dzieją. Nie można tedy powiedzieć: pomyślny człowiek, chociaż bardzo dobrze się mówi: wiatr pomyślny, wiadomość pomyślna, skutki pomyślne, dni pomyślne.

Słabe początki skutek nadspodziewanie pomyślny przyniosły. KRAS. — Płyną ci dni pomyślne. KRAS. — Pomyślne w tym zawodzie doświadczenia, robią nam nadzieję, że... JAN ŚNIAD. — Na którą prośbę otrzymali odpowiedź pomyślną. HEN. SIENK.

BŁOGI, wyraz książkowy, znaczy doznający takiego niezemskiego uczucia, jakby już był w liczbie błogosławionych; jak gdyby już widział niebo przed sobą otwarte. Ztąd też i to, co taką niezemską słodyczą serce człowieka napawa, błogiem zowiemy.

Błogo wam teraz, którym P. Bóg w tej ojczyźnie tego wszystkiego dochował. SKAR. — Poznasz Boga prawego, a błogo tobie będzie. SKAR. — Co mi do kogo, gdy mnie błogo. KNAP. — Błogie się w serce cisnęło wspomnienie. BRODZ.

Któremu nawet w szczęściu jeszcze czegoś trzeba,

I tylko wtenczas błogo, gdy westchnie do nieba. MALCZ.

Jak mu błogim i szanownym będzie ten pomnik błogiej przeszłości. IG. CHODŹKO. — Ty miewasz błogie dni pelne dziękczynień ku Bogu i ku ludziom, którzy cię kochają ZYG. KRASIŃ. — Natenczas wróciłyby owe błogie chwile. JÓZ. BRODOWICZ.

FORTUNNY (łaciń. fortunatus) wyraz dzisiaj dość rzadko używany, mówi się o tym, który jest ulubieńcem fortuny, to jest: który wszystko zawdzięcza losowi i któremu ślepa fortuna jak rozpieszczonemu dziecku dogadza we wszystkiém; a więc który do swojego szczęścia może się bynajmniej nie przykładać, a nawet o nie nie dbać. Szcześliwym można być w duszy. Szcześliwym może być ten, kto przestaje na małym, kto się do uszcześliwienia drugich przykłada, a nawet kto cierpi za dobrą sprawę; a fortunnym tylko ten, komu szczęście jak się mówi po prostu, samo w ręce lezie.

Był tak fortunny (Rej), że przez ciąg żywota swego nie potrzebował dobywać korda swego z pochwy, chyba gdy rozwadzał zwaśnionych. TRZYCIESKI. — Niechaj fortunnie i zdrów nam panuje. J. KOCH. — Takie fortunne czasy opisuje pismo za wieku Salomona. SKAR. — Lecz wkrótce dzień wesoly, dzień przyjdzie fortunny. NARUSZ. — Fortune przynoszą wam wieści. ZYG. KRASIŃ.

Szczodroblwy, szczodry, patrz: hojny.

Szczupły, patrz: mały.

Szczycić się, patrz: chwalić się.

Szczyt, patrz: wierzchołek.

Szczytny, patrz: wysoki.

Szelest, patrz: głos.

Szkalować, patrz: łajać.

Szkaradny, patrz: brzydki.

Szkoda, patrz: strata.

Szkodować, patrz: tracić.

Szlachetny, bezinteresowny, wspaniaty, wspaniato-myślny, wyższy.

Oznacza najpiękniejsze przymioty moralne, które czynią człowieka wyższym nad pospolitych ludzi.

SZLACHETNY (czeski. ślachetny, słowacki. ślachetny) od szlachty, czyli stanu rycerskiego, który już w sądzie Libuszy, pod imieniem Lechów, należy do rady królewskiej. Ponieważ szlachta stanowiła wyższy stan w narodzie, przeto samo już urodzenie obowiązywało ją, ażeby służąc krajowi, w swoim sposobie myślenia i postępowania umiała być wyższą nad osobisty interes, nad chciwość, zazdrość, zemstę i wszelkie niskie namiętności. Ztąd zacność moralną, wznoszącą się wyżej nad pospolitą cnotę, nazwano szlachetnością. Kto więc za zasadę swojego sposobu myślenia i życia uważa ofiarę z siebie; kto umie poświęcić się dla dobra drugich z zapomnieniem o sobie; kto prze-

bacza urazę i za złe dobrem odplaca; kto woli sam cierpieć, niż się stać cudzych cierpień przyczyną; tego zwiemy szlachetnym. Że zaś nie zawsze szlachta odpowiadała temu wyobrażeniu; że i ten kto nie jest szlachcicem, może szlachetnie myśleć i postępować; przeto język nasz ma dwa oddzielne wyrazy: szlachetny i szlachecki. Pierwszym oznacza wysokość moralną; a drugim to wszystko, co się do szlachezca odnosi, np. domek szlachecki, majątek szlachecki (nie zaś szlachetny). Szlachetność wykazuje się mianowicie tam, gdzie po jednej stronie stoi dobro ogółu, lub sprawiedliwość; a po drugiej dobro osobiste, miłość własna, lub nawet serce. Kto na ołtarzu dobra ogólnego lub sprawiedliwości umie złożyć swoje własne dobro i swoje osobiste uczucia, tego zwiemy szlachetnym. Kto się do tej ofiary podnieść nie zdoła, ten na to piękne imię nie zasługuje. Kto zaś dla swoich osobistych widoków, lub nawet uczuć poświęca dobro ogółu, lub sprawiedliwość; ten jest nietylko nieszlachetnym, ale nikczemnym.

Mówi się: szlachetny człowiek, szlachetne serce, szlachetne uczucia, szlachetny sposób myślenia, szlachetny czyn. Niekiedy szlachetny lew, szlachetne metale.

Uczyni, co twej krwi szlachetnej przystoi. J. KOCH.

A my owszem żywiemy żywotem ważniejszy,

Im nad to grube ciało duch jest szlachetniejszy. J. KOCH.

Jeśli prawy szlachcic, niech sobie szlachetnie poczyna. SKAR. — Chcesz szlachetnym być, nie ze krwi tego, ale z cnót szukaj. SKAR. — Nagrodziły nieba hojnie tę szlachetność. NIEMC. — Zaszczepianie szlachetnych uczuć i zasad. BRODZ.

Czyż z twarzy wyrazu

Że śmiały i szlachetny nie widać od razu. MALCZ.

Kiedy mu patrzy z czoła dziecinnego

Dawna Polaków śmiałość i szlachetność. MICK.

Coś szlachetnego żyje w całej postaci. ZYG. KRASIŃ. — Czyn szlachetny wart więcej niż najmędrze rady. BOH. ZAL.

Szukaj prawdy, postępuj z miłością i wiarą,

Cel szlachetny niech będzie czynów twoich miarą. JÓZ. MAJER.

BEZINTERESOWNY mówi się o człowieku, który w tem, co dobrego czyni, nie ogląda się na swój osobisty interes, to jest: nie myśli o tem, czy mu się to opłaci, lub jaki ztąd zysk mieć będzie. Bezinteresowność nie ma tak rozległego znaczenia, jak szlachetność; bo jest jedną tylko jej stroną: ale gdzie niema bezinteresowności, tam mogą być zewnętrzne objawy szlachetności, ale na dnie nikczemność się ukrywa.

Co jest dobrego we wszystkich stronnictwach, pójdzie nakoniec tam, gdzie zobaczy bezinteresowność i braterstwo. MICK. — Do tych wszystkich cech, oznaczających doskonałego Pasterza, Apostoła dodaje bezinteresowność. HEN. RZEW. — Szeroko rozprawia o poselskich przymiotach

Rej, chcąc mieć w owym szlachty wyobrazicielu, Anioła Bożego; a najbardziej mu zalecając bezinteresowność, i niedbanie o żadne łaski i dary, gdy o pocziwość idzie. KRASZ.

WSPANIAŁY od wyrazu pan, to jest posiadacz obszernych włości, godny potomek zasłużonych w kraju przodków, który nietylko się otaczał przepychem i blaskiem; ale miał sobie za obowiązek po pańsku wynagradzać zasługi, i wspierać hojną ręką biedniejszych braci swoich. Kto więc tak żył i działał, jak przystało na wielkiego pana, w najlepszym tego słowa znaczeniu, tego wspaniałym nazywano. Wspaniałość tedy różni się od szlachetności tylko stopniem i rozmiarami: bo wysoka i na wielką skalę szlachetność wspaniałości imię przybiera. Przenośnie wspaniałem zowie się to, co jaśniejąc wielkością, okazałością i blaskiem, nad wszystkim co je otacza panować się zdaje, np. wspaniała budowa, wspaniały kościół, wspaniały pogrzeb i t. p.

Myśl ona wspaniała, jako orzeł ku górze wszystko bując chce. REJ. — Stateczna a wspaniała myśl i drugim otuchy dobrej i serca przydaje. REJ.

Myśl wspaniała zawždy w niebie,

Mało patrzy sama siebie.

A to jest jej chwała wieczna,

By wszem była pożyteczna. REJ.

Król ma być zawždy wspaniałego umysłu. WERESZCZ. — Wspaniałego męża rzecz jest, a prawie (prawdziwie) królewskiego serca, źle słynąć, gdy dobrze uczynisz. MODRZ. — Byli tak wspaniałego serca i u pogan mędrceowie, iż królestwy gardzili. SKAR. — Aby tak w rzeczach przeciwnych, jako i fortunnych mężnego, a prawie samsonowego, abo wspaniałego umysłu był. SARNIC. — Umysł wspaniały, na krzywdy trwały. KNAP. Serce wspaniałe do góry się wzbija. W. POT. — Nasz król Łokietek umiał dobrze wspaniałością umysłu wetować szczupłość postaci swojej. KRAS. — Czytałem Seneki księgę o wspaniałości umysłu. KRAS. — Wspaniałość tem wszystkim... wżgardza, o co się gmin jak o rzecz największą ubija. PILCH.

WSPANIAŁOMYŚLNY (ros. великодушный, czesk. velikomysluy) mówi się tylko o człowieku, którego sposobem myślenia, zasadami i czynami wielkość duszy kieruje. Stosuje się mianowicie do osób, najwyższe w społeczności stanowisko zajmujących, które będąc jakby narzędziem opatrności na ziemi, z zaparciem się samych siebie, myślą tylko o tém, żeby się do dobra ludzkości i uszczęśliwienia drugich przyłożyć, np. wspaniałomyślny Monarcha, wspaniałomyślny zwycięzca, bohater.

Na tym stopniu potęgi, bez uniesień szlachetnych, bez czynów wspaniałomyślnych nie można być wielkim człowiekiem. JAN ŚNIAD.

WYŻSZY, właściwie znaczy bardziej wysoki. Jako synonim szlachetnego mówi się o człowieku, który pod względem ducha i moralnej

godności stoi tak wysoko, że go pospolici ludzie osiągnąć nie zdolają, choćby pod względem społecznym daleko wyżej od niego stali. Tak może być człowiek wyższy nad wiek swój, i dla tego właśnie nie uznany, a nawet nie zrozumiany przez współczesnych.

Po tém wyższego męża poznać można w tłumie,

Że on to tylko zawsze zwykł robić, co umie. MICK.

Nikt wielkością umysłu nie może mi sprostac,

A kto czuje swą wyższość, godzien przy niej zostac. MICK.

Księżna wyższa nad żon prostych rzędy. MICK. — Do wyższych rzeczy wdychać przyuczony z młodu. GARCZ. — Bolesław, jak mu to sami nieprzyjaciele przyznają, nad wiek swój wyższym się okazuje. SZAJN.

Sznur, patrz: powróż.

Szpada, patrz: miecz.

Szparki, patrz: prędko.

Szperac, patrz: szukać.

Szperka, patrz: słonina.

Szpetny, patrz: brzydki.

Szram, patrz: rana.

Sztandar, patrz: chorągiew.

Sztuka, patrz: nauka.

Szturm, patrz: napad.

Szuba, patrz: futro.

Szukać, szperac, wartowac, gmerac, tropic, drabowac, przetrzasac, rewidowac.

W ogólności usilowac znalezc kogo, lub co.

SZUKAC (czeski szukati u Chorwatów szukati) znaczy patrzec na wszystkie strony, albo przetrzasac jedno po drugim, azeby znalezc to, co komu potrzebne, albo co kto zgubil, np. szukać człowieka, szukać żony, szukać służby, szukać szczęścia, szukać zręczności, szukać rzeczy zgubionej, szukać dnia wczorajszego, szukać wiatru w polu.

Każdy, co mu się podoba, tego sobie szuka. REJ. — Na koniu jedzie, a konia szuka. REJ. — Sam nie wie czego szuka. REJ. — Muszę szukać sobie na starość innego mieszkania. J. KOCH. — Prawdy tak jako kłębka po nici szukali. J. KOCH. — Nie znajdziesz go, byś go nie z świeczką, ale z pochodnią szukał. GORN. — W tém nie szukał ani rozkoszy żadnej, ani swej własnej chluby. GORN. — Szukajcie a znajdziecie. WUJ. — Jeśliby straciła drachmę jedną, izali nie zapala świecy i wymiata domu i szuka z pilnością ażby znalazła? WUJ. — Każdy człowiek, gdy nań co ciężkiego przychodzi, ma to z przyrodzenia, iż w niebo wejrzy, jakoby ztamtąd gdzie Bóg mieszka, pomocy szukając. SKAR. — Rady dobrej u mądrego szukaj. SKAR. — Po świecie chleba szukają. SKAR. — Szukaj sobie przekładacza, jakom i ja szukał. SKAR. — Pająk jadu szuka, ale pszczoła miodu. SKAR. — Z postów próżnej chwały szukał. SKAR. —

Człowiek nigdy na swym stanie nie przestaje, a odmian zawždy szuka. SKAR. — Krawiec igły szukając, za grosz świecy spalił. RYS. — Wczorajszego dnia szuka. RYS. — Szczerych przyjaciół z Dyogenesową laternką trzeba szukać wśród dnia. OPALIŃ. — Cudzych Bogów szukać. Przysł. — Nie najdziesz lepszego, byś go z świecą szukał. KNAP. — Ty widzę guza szukasz. BOHOM. — Bratu żony szukała, a sobie wesela. Pieśń gminna. Oj pojechał Pan Dąbrowa, szukać sobie młodej żony. Pieśń gminna. — Wszędzie się znajdzie rozum, by go tylko szukać. KRAS. — Terazże z nim ładu szukaj. MICK. — Mówił o niej że grzybów szukała na drzewie. MICK. SZPERAĆ (niem. *spüren* od *Spur* ślad) znaczy szukać z największą drobiazgowością, czego ledwie ślad znaleźć się może, zapuszczając się w najtajemniejsze zakątki. Szukać można w jednym lub wielu miejscach, nawet oddalonych od siebie; szperać zaś na miejscu.

Kto szpera w tajemnicach Boskiego majestatu, ten będzie zatłumion od jasności jego. WUJ. — Aby nikt sobie do szperania w piśmie i wykładania jego wolności nie brał. SKAR. — Bóg nie dozwala w swych wyrokach szperać. KOCHOW. — Ktoby w samych tylko autorach dawnych klasycznych zatopił się i szperał, ten o niewielkiej liczbie rzeczy potrafi dziś dobrze mówić i pisać. JAN ŚNIAD.

WARTOWAĆ zamiast wertować (z łaciń. *vertere* przewracać), właściwie znaczy przewracać karty w księdze. Ztąd czytać wiele, i niby przetrząsać grube foliały; ażeby w nich co wyszukać, albo się czego doczytać.

Nie trzeba długo statuta przywilejów koronnych szukając wartować: wejrzyj każdy w przywilej swój domowy, za którym wieś swą dzierżysz; najdziesz w nim, że ta wieś... przodkowi twemu od króla była dana.

ORZECH.

Księgi położył na stole,

Pocznie wartować, aż tu papier goły. J. KOCH.

Wszystek świat, by księgę jaką, zwartował. WARG. — Kaleka, że nie mógł w brewiarzu kart wartować, obracał je wargami i językiem. BIRK. Wartuj stare herbarze i panegiryki. NAR. — Raz tę, drugi raz owę wartować księgę. PILCH. — Dzieło, które nasz i przyszłe wieki będą z podziwieniem rozmyślać i wartować. JAN ŚNIAD.

GMERAC i GMYRAC, wyraz gminny, pogardliwy, znaczy grzebać się w czym, jak kura, co ziarnka szuka w śmieciach.

Gmyrzemy około niej nie inaczej, jedno jak mrówki rozsypane około jakiej góry. REJ. — Tyś nędzny robaczek w ziemi gmerający. SKAR. — Ziemski człowiek, jako kret w ziemi gmerze. BIRK. — Palestrant gmera w kartach, co je strzygą mole. NAR. — W starych księgach gmerał. LEL.

DRABOWAĆ, wyraz potoczny, znaczy kopać się mianowicie w zapyłonych i zapleśniałych księgach, lub pismach, np. drabować archiwa, stare kroniki i t. p.

Którychem ja też przedrabował. SARNIC. — Każą nam drabować papiery. MICK.

TROPICÍ (od trop, czes. tropiti) znaczy szukać zwierza idąc za jego tropem, np. tropić zająca, lisa.

Kto myśliwy, po śniegu zwierza z charty tropi. W. POT. — Jak myśliwy wpośród kniei, tropi zbyt ręczego zwierza. KRAS. — Psu ostry węch, gdy tropić ma, największą jedna zaletę. PILCH. — Jak wyżeł tropił pode dworem. MICK.

PRZETRZĄSAĆ znaczy przepatrywać z urzędu nie tylko wszystkie kąty, ale wszelkie kryjówki, z zamiarem znalezienia, albo rzeczy kradzionych, albo też przemycanych, lub zakazanych, np. przetrząść dom cały, przetrząsać wszystkie kąty, kufry, manatki, i t. p.

Trząść każą rzeczy, skrzynie i tłumoki. JABLON.

REWIDOWAĆ (z łacini. *revidere*) mówi się o urzędzie celnym i policyjnym, z których pierwszy przepatruje przewożone przez granicę rzeczy dla pobierania cła; drugi zaś wchodzi urzędownie do domu, na którym podejrzenie ciąży, i przepatruje wszystko dla znalezienia dowodów, albo choć poszlak winy. Rewidować tedy można nie tylko rzeczy, ale osobę, książki, listy i t. p.

U rogatek wiedeńskich rewidowano mię. KRASIC.

Szum, patrz: głos.

Szybki, patrz: prędki.

Szybować, patrz: latać.

Szyderstwo, patrz: żart.

Szyk, patrz: porządek.

Szyszak, hełm, przyłbica, misiurka.

SZYSZAK (ros. шпшакъ) oznacza uzbrojenie na głowę z blachy żelaznej, na którym zwykle bywała kita, albo czub z włosieni końskiej, z piór strusich, lub gęsich farbowanych. Nazwisko to pochodzi ztąd, że miał formę szyszkowatą. Kitowicz tak go opisuje: „na głowie szyszak, wysokimi piórami strusiem w grzebienia kogoćiego formę uszykowanemi natkany, których końce zginały się aż na czoło jeźdźca; szyja obojczykiem żelaznym, policzki twarzy i broda takimiż blachami opatrzone, więcej na widok nie wystawiały, jak tylko nos, oczy i same wargi wąsem okryte, a jeszcze u niektórych bywała żelazna blacha, wązka i obdłużna prosto nad nosem, i w miarę jego do szyszaka jednym końcem przyszrubowana. Szeregowi na szyszakach mieli tylko kity z piór, pospolicie gęsich, farbowanych, albo też gałkę mosiężną, okrągłą, na pręcie żelaznym, grubym, na trzy cale długim osadzoną.

Rzędy srebrne na koniach, na giermkach szyszaki. REJ. — Menelas dopadł czubu szyszaka Parysowego. J. KOCH. — Chciał się uderzyć o wszystkie wojsko nieprzyjacielskie bez tarczy, bez szyszaka. BIRK. —

Od lat młodych swoich, aż do siwego włosa, skronie swe szyszakiem przyciskał. BIRK. — Widziano nocy tej męża jednego sędziwego, nad obozem klęczącego, szyszak miał na głowie, a ręce złożone do modlitwy. BIRK. — Żelaznym szyszakiem głowę swą przykryła. OTW. — Na jego szyszaku pyszna pływa kita. DMOCH. — Szyszaki już nam przyrosły do czoła. MICK.

Po drugiej stronie w szyszaku i zbroi,
Na koniu Niemiec nieruchomy stoi. MICK.

Z pod rdzawych tych szyszaków bije dotąd iskra ducha. ZYG. KRASIŃ.
HEŁM (w średniow. łacinie *helmus*, czes. *helm*, niem. *Helm*) pod względem znaczenia jest zupełnie to samo co szyszak; tylko że *helm* jest wyrazem cudzoziemskim, a szyszak czysto polskim. *Helm*, z pojęciami średniowiecznego rycerstwa wszedł do naszego języka od czasów Bolesławowskich; szyszak jest późniejszego pochodzenia, ale już w XVI wieku był upowszechniony. Hełmy nosili mianowicie rycerze pasowani, szyszaków używali i prości żołnierze. Hełmy bywały miedziane, a niekiedy i złote; szyszaki żelazne. Na hełmie znajdowało się zwykle godło rycerza, którego na szyszakach nie było. Być pod hełmem, znaczy w potocznej mowie: nie być trzeźwym.

A iż w zawartych hełmach gonili, miał każdy na hełmie znak jaki. GORN. — Którzy hełmu nigdy w żadnej potrzebie na głowie swej nie mieli, Bazylik. — Głowę obwarował hełmem. P. KOCH. — Włożył hełm miedziany na głowę jego. WUJ. — Oblekł się w sprawiedliwość jako w pancerz, a hełm zbawienia na głowie jego. WUJ. Izai. 59, 17.

Rozrzewnion ojciec tą dziecka ochotą,
Hełmem okrywa mu skronie. NIEMC.

Był to hełm, na nim w zbyt drogim kamieniu,
Herb Żółkiewskiego i rdzy krwawej znaki. NIEMC.

Hełm stalisty na głowie kitami powiewał. WORON.

PRZYŁBICA (czes. *prilbica*) było gatunek hełmu, mający żelazną zasłonę, która czoło i całą twarz (łeb) zakrywała; ale według upodobania i podnosić się mogła.

Szczęściem przyłbicę wody wykopawszy, królowi pragnieniem już zmordowanemu, pić przyniósł. ORZEC. — Czubata przyłbica. J. KOCH. — Zbroja najmiejsza jego pierzyna, a z przyłbice najsmaczniejszy trunek. GORN. — Przyłbica miedziana na głowie jego. WUJ. — Znakiem krzyża świętego, nie tarczą ani przyłbicą opatrzone, przez wojsko się nieprzyjacielskie przebiję. SKAR.

Ojciec mu wkłada pancerz i przyłbicę,
I mieczem trzykroć uderza. NIEMC.

Jeżeli raczył przyłbicę odsłonić,

Nikt się nie ważył na ostre z nim gonić. MICK.

Przyłbice bywały różnych kształtów, jako to: maski z otworami na

oczy i szparami do oddychania, kraty i t. p. Zwała się też przylbicą lekka strzałka żelazna, szrubką przymocowana do daszku, z przodu hełmu wystającego. Za stosowném pokręceniem szrubki, strzałka ta spuszczała się w dół, i zasłaniała czoło nos i usta; a gdy nie była potrzebna, podnosiła się w górę, i sterczała z przodu hełmu jak pióro. Strzały te miały czasem w połowie poprzeczkę, co im dawało kształt krzyża, i jeszcze bardziej twarz zasłaniało. Bywały też przylbice równie jak hełm ozdobnie rznięte, złożone, a czasem i kamieniami drogiemi sadzone. ANT. ZALESKI.

MISIURKA (z tatarsk. w arab. *mihser* szyszak z kółek żelaznych Muchl.) było gatunek hełmu w wojsku pancerném, naksztalt jarmulki, w około której przytwierdzona była siatka żelazna. KITOWICZ tak ją opisuje: „na samym wierzchu głowy okrągła blacha żelazna, z galką mosiężną, lub srebrną pozłacaną według osoby. Do tej blachy był przyrobiony kawał pancerza, który otaczał niższe części głowy, czoło i kark, tudzież policzki twarzy, nie zasłaniając oczu, nosa, ust, brody i szyi.

Rotmistrze mają mieć roty kozackie, po stu koni pod chorągwią, w pancerzach, w misiurkach. Vol. Leg. — Pancerne towarzystwo siedziało w pancerzu, z misiurką na głowie. A. CZARTOR.

T.

Tabun, patrz: stado.

Tać, patrz: kryć.

Tajemnica, sekret.

TAJEMNICA (słow. та́но, ros. та́йна, czes. tajemství) w języku religijnym oznacza prawdę, której rozum ludzki pojąć nie może, i w tém znaczeniu synonimów nie ma. W pospolitém użyciu oznacza raz to, co przed wiadomością ludzką jest ukryte, np. tajemnice przyrodzenia, których zbadanie jest przedmiotem wiedzy; drugi raz to, co dla ważności swojej, lub innych wiadomych względów, na jaw wychodzić nie powinno, np. tajemnice stanu, tajemnice gabinetowe, zdradzić tajemnicę, dochować tajemnicy.

Żadna tajemnica nie jest zakryta od ciebie. WUJ. — Tajemnicę królewską tać dobrze jest, ale sprawy Boskie objawiać i wyznawać. WUJ. — Umiała tajemnice powierzone sobie dobrze tać. SKAR. — Musi to w tém być jakaś tajemnica. KRAS. — Niech odchyłę zasłonę tajemnic. MOLS.

SEKRET (łaciń. *secretum*) wyraz potoczny, mówi się o tém, co wie jedna, dwie, a najwięcej kilka osób i czego przed nikim wydawać nie powinny. Różni się od tajemnicy tém, że tajemnica jest więcej wyrazem książkowym, a sekret wyrazem potocznym. Tajemnica jest wyrazem czysto polskim, a sekret wzięty jest z łaćńskiego języka.

Tajemnicą zwiemy zwykle tylko rzecz większej wagi; sekretem zaś tylko to, o czém nie trzeba mówić nikomu.

Mówi się: to sekret, to nie sekret, mieć co w sekrecie, trzymać w sekrecie, powiedzieć pod sekretem, dobry do sekretu, zachować w sekrecie.

Ja ci zaraz ten sekret wyjawię. KRAS. — Sekretu się zwierzyć, jest wolność stracić. ŻEGL. — Już przyjaciel serdeczny, sekretów się zwierza. KRAS. — To tylko co dwóch wiedzą, sekretem się zowie. WĘG.

Tajemny, tajny, tajemliczy, sekretny, skryty, niewidomy, kryjomy, pokątny, ukradkowy, mistyczny.

TAJEMNY i POTAJEMNY (czes. tajemny) znaczy ukryty przed okiem, lub wiadomością ludzką, np. tajemne miejsca, tajemne rozmowy.

Nie masz nic tak tajemnego, żeby się objawić nie mogło. REJ. — Bogu tajemne nie są ludzkie sprawy. J. KOCH. — Mowy nie mam, płomień po mnie tajemny chodzi. J. KOCH. — Słyszał tajemne słowa, których się człowiekowi nie godzi mówić. WUJ. — Potajemnie wedle potrzeby, każdego wspomaga. KOSZUCKI. — Choćby żaden człowiek na cię niczego tajemnego nie wiedział, Pan Bóg wie. GOSTOM. — Co chcesz mieć tajemnym, miej u siebie samego. КНАР.

TAJNY (słow. таинъ, ros. тайный, czes. tajny) znaczy utajony wewnątrz czego, tak że go ani znać, chociaż w skutkach obecność jego widać.

Mówi się: tajny Radca (nie zaś tajemny).

Nie jest tajna wiara Polaków ku Panom ich. Sejm 1553. — Bogu nigdy nie tajno nie było. REJ.

Żadna tobie kosteczka tajna nie była,

Gdy mię jeszcze w żywocie matka nosiła. J. KOCH.

Komu to tajno być mogło, o czém Rzym wiedział? SKAR.

Bolejesz na niewdzięczność, albo ci rzecz tajna?

Że to w płacy za łaski moneta zwyczajna. KRAS.

Zysk serca opanował, a co niegdyś tajna,

Teraz złość na widoku. KRAS.

TAJEMNICZY (słow. таиньствънь, ros. таинственный) znaczy pełen tajemnic, w którym widać choć niewyraźnie coś takiego, czego ani zrozumieć, ani domyślić się nie można.

Pogrązał się w dumi tajemnicze. МІСК.

SEKRETNY (łaciń. *secretus*) mówi się o tém, co wymaga sekretu, i o czém ci tylko wiedzieć powinni, którzy są do sekretu przypuszczeni.

SKRYTY daje wyobrażenie przeciwne otwartemu, i mówi się o tym, który ma to w naturze swojej, że nie lubi objawiać drugim tego, co myśli i co się w sercu jego dzieje.

Mówi się tedy: człowiek skryty, charakter skryty (nie zaś sekretny albo tajny). Mówi się też skryty o tém, co jest usunięte z pod oka,

żeby nie dawało się widzieć, albo i wiedzieć, np. skryte podszepty, knowania, podejścia.

Skryte są pańskie sądy. J. KOCH. — Boże wieczny, który znasz skryte rzeczy. WUJ.

NIEWIDOMY mówi się mianowicie o tém, co należąc do sfery duchowej, nie może być zmysłowem okiem widziane. Jako też o tym, co nas ma na oku, nie dając się nam widzieć.

Gdy widzimy jego niewidomą rękę, którą do nas ściąga. SKAR. — Tak na niewidome rzeczy wiarą patrzył, jakoby je na oko widział. SKAR. — Strzegły mnie zawsze chociaż nie widomie. MICK.

KRYJOMY (od kryć, jako zabytek starosłowiańskiej formy imiesłowów biernych czasu teraźniejszego) mówi się o tém, co służy do ukrycia się, lub z czém się tak kto kryje, żeby tego oko ludzkie nie widziało. W formie przysłówkowej pokryjomu, np. kryjome lochy, pieczary.

Upatrzysz gniazdo kryjome. J. KOCH. — A placem boju będzie loch kryjomy. MICK.

POKĄTNY (czes. pokoutny) mówi się o tém, czego prawo, skromność, lub dobre obyczaje czynić nie pozwalają: co tedy lękając się wyjść na jaw, po kątach gdzieś ukrywać się musi, np. pokątne knowania, intrygi, miłostki, pokątny doradca.

Pijaństwo tak jawne, jak pokątne. REJ. — Nie daj tego Boże, aby była rzecz powinna sprawować się każdemu z jego suspicji pokątnej. JAN TARN. — Jeśliby kto miał co mówić, niech mówi tu, a upomni mnie, jako to dobremu przystoi, nie pokątnie. SAM. MACIEJOW. — Pokątném mieszkaniem daje się okazja do złego mniemania. SKAR. — Uchodził kryjomym i pokątnym obyczajem. SKAR. — Jawna, a nie pokątna nauka jest moja. SKAR. — Słychać wokół pokątne szemrania. BRODZ.

UKRADKOWY mówi się o tém, do czego kto strzegąc się oka ludzkiego i wypatrując porę, chwilowo tylko i niby ukradkiem dorwać się może, np. rzucać ukradkowe spójżenia.

MISTYCZNY (grec. *μυστικός*) mający tajemnicze znaczenie, np. sens mistyczny. Znaczą też napojony mistycyzmem, czyli nauką mistyków, w której człowiek zatapia się w niezgłębionych sferach ducha, traci z oczu świat i ludzi, wzbija się nad czas i przestrzeń i niby rozwiewa się w nieskończoności. Takim mistycyzmem napojony był od młodości JULIUSZ SŁOWACKI i to było przyczyną, że niektóre jego poezye, mają charakter mistyczny, to jest, że w nich myśl jego po oceanie ducha, bez igły magnesowej w nieskończoność leci, i jakby w mgłę się roztopia.

Tajnik, patrz: zakątek.

Tajny, patrz: tajemny.

Takt, patrz: charakter.

Talent, patrz: zdolność.

Tama, patrz: przeszkoda.

Tandetny, patrz: lichy.

Tarapata, patrz: kłopot.

Tarcica, patrz: deska.

Tarcza, puklerz, paiza, pawęż.

TARCZA (w średniow. łacinie *targia*) była to broń odporna, którą wojownik trzymając na lewem ramieniu zasłaniał się od pocisków nieprzyjaciela. Bywały tarcze metalowe, drewniane, skórzane, trzciniowe. U nas używane były jeszcze za Sobieskiego, którego tarcza złota przechowuje się w Krakowie w muzeum ks. Czartoryskiego. Przenośnie bierze się w znaczeniu obrony.

Skruszy luk i zdruzgoce orężę, i tarcze ogniem popali. Wuj. — Od strzał onych tarczą się wiary zasłaniał. SKAR. — Tarcze z wici utkane. WARG. — Bierze herbowną tarczę, aby odprawiał wojny Pańskie. KOCHOW. —

Kiedy w obszerném kole stanęły Danaje,

Pan siedmioskórnej tarczy wielki Ajaks wstaje. LUD. OSIŃ.

Siła walczy na siłę, tarcza trze się z tarczą. DMOCH. — Ciało na tarcze swe kładą. NIEMC.

PUKLERZ zamiast buklerz, (franc. *bouclier*, w średniow. łacinie *bucula*) gatunek tarczy metalowej, zwykle okrągłej i wypukłej, o którą uderzając kopija, łatwo się ześlizgiwała, i uderzenie moc swoją traciło.

Stateczność jego, tarcz i puklerz mocny. J. KOCH. — Puklerz miedziany zakrywał ramiona jego. Wuj. — Puklerze złote, których był Salomon naprawował. Wuj. — Pierś mężnego za puklerz stoi. Przysł. — Jak od złota pałały tarcze i puklerze. TWARD. — Posłał Bolesław obłożonym dwa puklerze do wyboru, z których czerwony wojnę, biały pokój oznaczał. NAR. — Wnet się z puklerzem puklerz, dzida miesza z dzidą. DMOCH. — Siedzą Bardowie, lutnie na puklerzach wsparte. BRODZ.

PAIŻA i **PAIŻ**, był gatunek krótkiej, metalowej tarczy, której używała jazda.

Pod tysiąc Turków było z paizami. P. KOCH. — Głowę obwarował hełmem, a piersi paizą zasłaniał. P. KOCH. — Paiz, obrona piersi miedziana. OTW.

PAWEŻ (w średniow. łacinie *pavasia*) podług PAPROCKIEGO była tarcza drewniana, skórą powleczone, półtora łokcia średnicy mająca, używana w piechocie. Bywała też trzciniowa, najlżejsza ze wszystkich. Taką widzieć można w muzeum książąt Czartoryskich w Krakowie.

Próżno za pawężą stoję. J. KOCH. — Tych do szturm używali, a były szerokie jako drzwi. SARNIC. — Zastrzały one mocne, wiary pawężą odbijał. SKAR. — Pieszy żołnierz, obciążony pawężą. PETRYCY.

Targać, patrz: rwać.

Tehórzyc, patrz: bać się.

Tęczowy, patrz: jasny.

Tegoczesny, patrz: terażniejszy.

Tegoroczny, patrz: terażniejszy.

Tęgi, patrz: silny.

Temperament, patrz: charakter.

Tendencya, patrz: kierunek.

Teorya, patrz: systemat.

Teraźniejszy, niniejszy, dzisiejszy, obecny, bieżący, współczesny, tegoczesny, tegoroczny.

TERAŻNIEJSZY (od ten raz) oznacza to, co nie przedtém, ani potém; ale w tym razie znajduje się, dzieje się, przypada, lub działa, np. czas terażniejszy, to jest: nie przeszły, ani przyszły; pisarze terażniejsi, moda terażniejsza.

Teraźniejsze terażniejszym, a przyszłe przysłym. WUJ. — Jedni stare, lata, drudzy terażniejsze chwaili. SKAR. — Gdy na terażniejsze oplakane czasy pójrzymy. SKAR. — Narzekamy na terażniejszy wiek, iż ludzie są w nim słabsi, niżeli przedtém byli. KRAS.

NINIEJSZY (od ninie, słow. нынѣшній, ros. нынѣшній, czes. nyníjší) grec. νῦν teraz) znaczy nie inszy tylko ten, który kto ma pod ręką, lub przed oczyma w tej chwili, np. niniejszy dokument. Między terażniejszym a niniejszym ta jest różnica: terażniejszy znajdując się między przeszłością i przyszłością nie może być ściśle oznaczony, gdzie się zaczyna i gdzie kończy, np. czasy, lata, wieki terażniejsze. Niniejszy, ściśle się ogranicza początkiem i końcem chwili bieżącej. Teraźniejszy ukazuje choć zdaleka na stosunek z przeszłością i przyszłością; niniejszy żadnego z niemi stosunku nie wyraża. Teraźniejszy odnosi się głównie do czasu; niniejszy zaś do tej, a nie inszej rzeczy, która należy do chwili obecnej.

Niniejszy dekret niezgwałcenie zachowan być ma. HERBERT. — Przyszłe rzeczy uważając, niniejszemi gardzić umiejmy. SKAR.

DZISIEJSZY, ściśle biorąc znaczy to, co nie wczoraj było, ani jutro będzie, ale co dziś jest. W obszerniejszym znaczeniu bierze się za tegoczesny, i terażniejszy.

Sprawa dnia wczorajszego, mistrzem jest dzisiejszego. REJ.

A co mi za żywota ujmie wiek dzisiejszy,

To po śmierci nagrodzi z lichwą wiek późniejszy. J. KOCN.

O tobie wątpi wiek dzisiejszy,

Czyliś był mędrszy, czy skromniejszy. KOCHOW.

Dzień dzisiejszy podobny był do wczorajszego jak brat rodzony. KRASZ.

OBECNY jako synonim terażniejszego, mówi się jużto o bieżącej chwili, jużto o tém, co w tej chwili wobec nas się dzieje, np. chwila obecna, położenie obecne, stan obecny. Jako synonim przytomnego, patrz: obecny.

BIEŻĄCY, od słowa biedz, właściwie ten, który odbywa bieg, jak np. rzeka bieżąca, gwiazdy bieżące po niebie. Przenośnie używa się dla oznaczenia daty, to jest: roku, albo miesiąca w ciągu którego dzieje

się co, lub pisze, np. roku bieżącego, procent za bieżący miesiąc. Niekiedy mówi się o sprawach codziennych, które zwykłą swoją idą koleją i od zaprowadzonego porządku nie odstępują, np. papiery bieżące, numer bieżący.

WSPÓŁCZESNY i **SPÓŁCZESNY**, mówi się o tém, co się dzieje lub działo w rozmaitych miejscach, ale w jednej epoce. Wszyscy ludzie żyjący w jednym czasie z nami, są nam współcześni. Wszystkie wypadki, które za naszej pamięci zaszły na kuli ziemskiej, są nam współczesne.

Któż ze współczesnych nad Krasickiego może być pewniejszym tego gatunku chwały? **DMOCH.** — I ty, i wszyscy twoi współcześni za pół wieku będziecie w grobie. **WORONICZ.** — Słuchajcie mnie współcześni, czytacie potomni. **RAJM. KORS.**

TEGOCZESNY znaczy należący nie do innego czasu, ale do tego, w którym żyjemy, np. tegoczesne wynalazki, odkrycia, zdarzenia. Spółczesny może się odnosić i nie do naszej epoki, a tegoczesny tylko do tego, co się stało za naszej pamięci, np. Karol XII był współczesnym Piotra W., nie zaś tegoczesnym.

TEGOROCZNY, który pochodzi lub należy do tego roku, ale ani do przeszłego, ani do przyszłego, np. zboże tegoroczne, nasiona tegoroczne, kalendarz tegoroczny.

Terminologia. patrz: język.

Teść, patrz: ojciec.

Teściela, patrz: matka.

Tęsknić, patrz: smucić się.

Tęsknota, patrz: smutek.

Tętent, patrz: głos.

Tętnić, patrz: brzmieć.

Tkliwy, patrz: czuły.

Tleć, patrz: palić się.

Tło, patrz: dno.

Tłoczyć, patrz: cisnąć.

Tłuc, patrz: łamać.

Tłum, patrz: mnóstwo.

Tłumacz, dragoman.

TŁUMACZ jest ten, który mowę lub pismo przekłada, albo z jednego języka na drugi, albo z nieznanego nam języka na znajomy. Tak kto nie może rozmówić się z cudzoziemcem, używa tłumacza.

Mówi się tedy: być tłumaczem, mówić lub odpowiadać przez tłumacza. Bierze się niekiedy i w sensie przenośnym, np. oczy są tłumaczami duszy. Tłumacz w znaczeniu autora patrz pod wyrazem autor.

Rzadki jest naród, któryby Pisma św. tak dobrych miał tłumaczy. **KRAS. DRAGOMAN** albo **DROGMAN**, wyraz wschodni, jestto tłumacz przy poselstwach, konsulatach, lub klasztorach na wschodzie.

Między światem i niebem, jak drogman stworzenia,
Słuchasz tylko co mówi Bóg do przyrodzenia. MICK.

Tłumaczyć, przekładać, spolszczyć.

TŁUMACZYĆ lub **TŁÓMACZYĆ** (z tatarskiego *dolmecz*, ale my go wzięliśmy z czeskiego *tumačiti*) znaczy oddać wiernie w jednym języku to, co jest powiedziane lub napisane w drugim. W obszerniejszym znaczeniu wyluszczać myśl, objaśniać, czyli to, co nie jest dość jasne, stawić w takim świetle, żeby się zrozumiałem stało.

Mówi się: tłumaczyć z greckiego, z łacińskiego i t. p. Tłumaczyć z oryginału, tłumaczyć słowo w słowo, tłumaczyć wiernie, gładko, tłumaczyć HOMERA SZEKSPIRA, tłumaczyć na dobrą, lub złą stronę.

Kto mu je odniósł (kazanie) i na niemiecki język przetłumaczył, nie trudno się domyślić. SKAR. — Krócej a jaśniej, abo dłużej rzecz tłumacząc. SIENNIK. — Wielka rzecz, żeś tłumaczył prozą Marmontela. TRĘB. — Przyzwyczajony do zagranicznej mowy, myśl swoją francuzką po polsku przetłumaczył. KRAS. — Gdy chcę ich pogodzić i rzeczy tłumaczę. KRAS. — Ale żem to com widział, na dobre tłumaczył. KRAS. — Nie potrzeba cierpiącym tłumaczyć, co boli. KRAS. — Głupi, kto języka nie umie, a książki tłumaczy. NAR. — Tłumaczyć jestto: jedną myśl drugim powiedzieć językiem. KOPCZ.

PRZEKŁADAĆ, jako synonim słowa tłumaczyć, stosuje się tylko do tłumaczenia dzieł z jednego języka na drugi. Tłumaczyć można to, czego inni nie rozumieją, chociaż jest powiedziane lub napisane ich własnym językiem; a przekłada się tylko z obcego języka.

Mówi się: tłumaczyć co na dobrą lub złą stronę (nie zaś przekładać). Słownik tłumaczy znaczenie wyrazów (nie zaś przekłada).

Bulgarowie... wiele pisma Bożego z łacińskiego i z greckiego na swój język przełożyli. GORN. — 70 tłumaczów, którzy przekładali biblią na grecki język. WUJ. — Hieronim ś. pismo ś. i biblią na łaciński język przełożył. SKAR.

SPOLSZCZYĆ wyraz XIX wieku. LINDEMUR jeszcze nieznan, znaczy przetłumaczyć dzieło na polski język.

Tłusty, karmny, spasty, tuczny.

TŁUSTY (słow. *тлъсть*, ros. *толстый*) przybrało nazwę grubego, czes. *tlusty*) daje wyobrażenie przeciwne chudemu, i mówi się o tém, co zawiera w sobie wiele zwierzęcej lub roślinnej substancji zwanej tłuszczem, albo nim jest przesiękłe, np. wół tłusty, kapłun tłusty, gęś tłusta, potrawa tłusta, mięso tłuste, ryba tłusta. Przenośnie: grunt tłusty, słowa tłuste (t. j. obrażające skromność).

Brzuch wywaliwszy siedzi jak tłusty karw. RĘJ. — Mam dobre wino i gęś tłustą; a też w dzień świętego Marcina, lepsza gęś, niż zwierzyna. ORZECH. — Zdało mu się, że stał nad rzeką, z której wychodziło siedm krów pięknych i bardzo tłustych. WUJ. — W bardzo tłustem ciele, nauki nie wiele. KNAP. — Z tłustego mięsa tłusta polewka. RYS. — Nim tłusty

schudnie, chudy umrze. Przysł. — Brzuch tłusty, łeb pusty. Przysł. — Tłusty poleć smarować. Przysł. Rys.

KARMNY, mówi się o zwierzętach ukarmionych na rzeź, np. wół karmny, wieprz karmny, gęś karmna.

SPASŁY, mówi się o zwierzęciu, które na dobrej i obfitej paszy utuczyło się, czyli wypasło.

TUCZNY (słow. тучный, od тукъ tłuszcz, czes. tučný) właściwie znaczy: zawierający w sobie wiele części pożywnych, którymi prędko zwierzę ukarmić można. Lecz bierze się w znaczeniu już utuczonego, czyli dostatecznie ukarmionego.

Kazał dwie krowie tuczne zabić. Bibl. Zof. — Tu woły tuczne i owce kosmate. KLON. — Tuczny, bo pruską krew codziennie chłepce. MIK.

Toczyć, patrz: lać.

Ton, patrz: głoś.

Toń, patrz: nurt, patrz: niebezpieczeństwo.

Tonać, patrz: ginać.

Tor, patrz: droga.

Towarzystwo, patrz: społeczeństwo.

Tracić, szkodować, gubić, postradać, pozbyć.

TRACIĆ (ros. тратить: czes. trąti) znaczy pozbawionym zostać mimo swojej woli, albo też pozbywać się dobrowolnie tego, co kto miał w swoim posiadaniu, np. tracić zdrowie, rękę, nogę, tracić miejsce, tracić rodziców, drogą osobę, tracić pieniądze, majątek, czas i t. p.

Mówi się też: tracić na towarze, na spekulacych i t. p.

Drzewa w zimie zieloność swą tracą: w lecie zaś, jakoby zmartwychwstawszy, kwitną. KARN. — Ciebie straciwszy, straciłem wszystko. J. KOCH. — Zdrowie i siłę marnie stracili. J. KOCH. — To dobre, a tego żał stracić. J. KOCH. — On to, co mniemał, że miał w garści, utracił. GORN. — Urodził się wam i synom waszym taka druga matka? jako tę straciecie, już o drugiej nie myśleć. SKAR. — Nie traćmy drogiego czasu. SKAR. — Kto cudzego pragnie, tedy swe traci. BIEL.

Nie wie człowiek, kiedy co ma, jako to smakuje,

Aż dopiero, gdy to straci, toż to cukruje. ANZ. GOSTOM.

Jeszcze nadziei nie trać zbawienia. Kantycz. — Chceszli przyjaciela stracić, pieniędzy mu pożycz. Rys. — Czas płaci, czas traci. Przysł. — Wysoki, a królewski duch był Leszka, który wolał monarchią, niż Goworka stracić. BŁAŻ. — Kto cudze łyżko straci, rzemykiem swym przyplaci. Przysł. — Służba wolność traci. Przysł. — Nie traćcie marnie czasu. NAR. — Nad książkami straciłem i zdrowie i oczy. KARP.

Ile cię trzeba cenić, ten się tylko dowie,

Kto cię stracił. MIK.

SZKODOWAĆ (czes. škodovati) znaczy mieć szkodę, tracić co, albo cierpieć ze swoją szkodą.

Zawsze musi szkodować, kto się ze złym sprzęga. BEND. — Łakomy chcąc więcej mieć, szkodzi. KNAP.

Poczujesz napotem,

I uznasz choć nie rychło, co przez to szkodujesz. OPALIŃ.

Wolala ile majątniejsza, szkodować, niż być przyczyną szkody ubogim. KRAS. — Kto przeciw wstrzeźliwości wykracza, później lub prędzej zawsze szkodować musi. KRAS.

GUBIĆ (ros. погубить, czes. hubiti) mówi się o tém, co kto przypadkiem i najczęściej nie wiedząc w jakim miejscu upuścił i stracił; a co albo ginie, albo szukane niekiedy znaleźć się może. W stosunku do osoby znaczy być przyczyną zupełnego zniszczenia, to jest: przywodzić kogo do zguby, np. zgubić kogo na honorze, na majątku i t. p.

Mówi się: tracić czas, tracić siły, tracić miejsce, tracić rozum, ale nie gubić. Mówi się: tracić majątek t. j. trwonić, nie zaś gubić, stracić drogą osobę, znaczy rozstać się z nią na zawsze, a zgubić osobę znaczy być przyczyną jej zguby. Mówi się: służba wolność traci (nie zaś gubi).

Mało ich było, którzyby w tej przygodzie czego nie zgubili. Bazylik. — Samicie się gubili i jako powróż na szyję swoją kładliście. SKAR. — Sam siebie i nas potomki swe zgubił. SKAR. — Zgubi ciebie Bóg, iż nas niewinnie gubisz. SKAR. — Zły człowiek radby wszystkich zgubił, gdy sam ginie. SZYMONOW. — Niezgody nas gubią, trzeba się kupy trzymać oburącz. MŁODZIANÓW. — Znalazł maźnicę, zgubił szkatułę w wodzie. W. POT. — Jest komu świat gubić. Przysł. (mówi się z lekceważeniem). Zgubili rodzice syna. Przysł. — Wszystko to na złe wyjdzie i zgubi mię skorzej. KRAS. — Ten nas nierząd, o bracia, pokonał i zgubił. KRAS. — Ta piękność nas gubi. KRAS.

Choć mię Przemysław chce zgubić,

Ja go jeszcze wolę lubić. KARP.

Gubisz dom swój i dzieci. KNIAŻ. — Zgubił nas oboje. MICK.

POSTRADAĆ (słow. страдати, ros. пострадать 'cierpieć') wyraz książkowy, znaczy być pozbawionym, czy osoby, czy rzeczy, której strata mocno kogo dotyka, np. postradać ojca, matki, postradać ręki, nogi, postradać życia. Dziś kładzie się i z przypadkiem czwartym.

Cudzego pragnąc, swego postradali. J. KOCH. — Przecz obydwu synów dnia jednego mam postradać. WUJ. — Ciężej postradać, niż nie dostać. KNAP. — Nie znamy, co mamy, aż postradamy. KNAP. — Jeśli cię mam postradać, obym legła w grobie. DMOCH. — Wszystkoś na świecie postradał. NIEMC.

POZBYĆ (czes. pozbyti) znaczy pozostać bez tego, czego kto nie umiał w posiadaniu swoim utrzymać, albo też uwolnić się od tego, co komu ciążyło.

Dwie rzeczy snadno pozbyć; ale trudno nabyć: grosza, a zdrowia. JAGOD. — Chłop stęka, czapki pozbył i bydle utracił. KRAS.

Traf, trafunek, patrz: przypadek.

Trafny, patrz: przyzwoity.

Trapić, patrz: męczyć.

Trapić się, patrz: martwić się.

Tratować, patrz: deptać.

Treść, patrz: przedmiot.

Treściwy, patrz: zwięzły.

Trop, patrz: ślad.

Tropić, patrz: szukać.

Troska, niepokój, frasunek, zgryzota, mol.

TROSKA (czes. troska od przestarzałego treska ktać jakby ostatnie soki czyli treść wyciskać) znaczy trawienie się wewnętrzną niespokojnością o to, co komu leży na sercu, tak że człowiek ani swojej myśli od tego oderwać, ani spokojnie zasnąć nie może. Częściej używa się w liczbie mnogiej.

Na okręt-li budowny, na koń-li wsiędzie

Troska w okręcie, troska za siodłem będzie. J. KOCH.

Serca nie zleczą żadne złotogłowy,

Żaden skarb troski nie wybije z głowy. J. KOCH.

Nic wiecznego na świecie,

Radość się z troską plecie. J. KOCH.

Troski w pół wieka,

Zgryzą człowieka. J. KOCH.

Troski nieuspione. J. KOCH.

Odtąd na Boże usługi wylany,

Świątą modlitwą troski swoje słodził. KRAS.

Ty trosk moich, ty żalów jedyną,

Stałaś się ukochana małżonko, przyczyną. NAR.

Na czoło wiekiem i troski zorane,

W nieładzie śnieżne spadały mu włosy. NIEMC.

To się rumieni, to wzdycha, to błędnie,

Wydając twarzą troski niepowседневnie. MICK.

A gdy się troski do duszy wkradną. MALCZ. — Dosiadł bystrego konia,
lecz troskę miał w oku. MALCZ.

NIEPOKÓJ (ros. безпокойство) oznacza zakłócenie wewnętrznego pokoju, czyli stan duszy, który dręcząca niepewność, albo walka przeciwnych sobie uczuć, lub namiętności, spokojną hyć nie pozwala. Kto ma jakiś ciężar na sumieniu, kto nie jest pewien swojego bezpieczeństwa, ten czuje niepokój (nie zaś troskę). Niepokój może być wewnętrzny i zewnętrzny, a troska tylko wewnętrzna.

Mówi się: hyć lub zostawać w wielkim niepokoju, mieć lub czuć niepokój w sercu.

Jednak mię ten bezmierny niepokój dokona. J. KOCH. — Na Rusi

mieszkam, kędy o wojnach i o niepokojach częste rady i rozmowy mieć musimy. SARN. — Opuszczając zabawy i niepokoje życia pospolitego, udał się na pustynię. SKAR. — Mając od ludzi, którzy przychodzili do niego niepokój, uciekł do Egiptu. SKAR. — Już ledwo żyw dla owych niepokojów zostawał. SKAR. — Uspokój sumienie moje, które mi wielkie niepokoje czyni. SKAR. — Od jego czeladzi niepokój cierpiał. SKAR. — Szedł tam gdzie go oczy niosły, lecz i na drodze jeszcze też pokusę cierpiał, i te srogie z myślami onemi niepokoje. SKAR. — Jestto wielki niepokój, którego mam z każdej miary unikać. NUCER. — Lepsza trocha w pokoju, niż wielka hojność w niepokoju. KNAP. — O jak tam częsta trwoga, jaki tam niepokój. OPALIŃ.

Cnota choć jej dokuczają troski, niepokoje,

Później prawda lecz lepiej wychodzi na swoje. KRAS.

W twarzy Adama znać wyraźny niepokój. A. E. ODYN. — Trawiony myślami i gorączką, błędził tak z miejsca na miejsce ze wzrastającym w duszy niepokojem. KRASZ. — Dzieli się ona z ukochanymi swymi tém tylko, co im sprawić może radość, lub osłodę; troski zaś i niepokoje we własnem przechowuje sercu. S. FELIŃ.

FRASUNEK (od niemiec. *fressen* gryść, REJ pisał *fresunk*) oznacza troskę do żywego dojmującą, która jednak może być tylko chwilową i niezbyt głęboko człowieka dotykać. Dziś ten wyraz jest już nieco przestarzały.

Więcej daleko człowiek frasunków czuje, niż radości. J. KOCH. Odpr. — Serce wesole, rozwesela oblicze, we frasunku serca duch upada. WUJ. — Wiele ludzi frasunek pozabijał i nie masz w nim pożytku. SKAR. — Dotykał go Pan Bóg i nawiedzał frasunkami wielkimi. SKAR. — Frasunki siwiznę przed czasem przynoszą. KNAP. — Na frasunek, dobry trunek. KNAP. Ten był od wieków los mieszkańców świata,

Że się wesolość frasunkiem przeplata. NAR.

Ratuj nas, ratuj w tym naszym frasunku. Kantycz.

ZGRYZOTA (od gryźć) oznacza wielkie udręczenie moralne, którego przyczyną są albo ciężkie wyrzuty sumienia, albo tak dojmujące cierpienie, iż zdaje się: jakby co zębami szarpało i gryzło serce człowieka.

Mówi się: zgryzota sumienia, tajona zgryzota.

Dla ciężkiej sumienia zgryzoty i melancholii, przez trzy dni z pokoju nie wychodził. SKAR. — Złośliwi od zgryzoty schnęli, zębami zgrzytali i błednieli. SKAR. — Robak zgryzoty toczy me sumienie. NIEMC. — Zamknął niewczesną śmiercią (Batory) i krótki ciąg pomysłnego panowania, i ciężkie swoje zgryzoty. NIEMC. — Liczył dni smutne ciężkimi zgryzoty. NIEMC. — Gdy go dręczyły nudy, lub zgryzoty. MICK.

Jaka tam będzie siła wiecznego płomienia,

Wnoś to z jego iskierek, ze zgryzot sumienia. MICK.

Dni moje, ciężkie zatrwały zgryzoty. JUL. SŁOW.

MOL, właściwie jest drobny owad (tinea), którego liszki czyli robaczki toczą futra i wełniane rzeczy. Przenośnie używa się w znaczeniu tajemnej z troską połączonej dolegliwości, która jakby mol w sercu się gnieździ i nieznacznie je toczy.

Kogo gryzie mol zakryty,

Nie idzie mu w smak obiad obfity. J. KOCH.

Każdego swój mol gryzie. SZYMON. — Każdy ma swego mola, co go gryzie. Przysł.

Troskliwy, patrz: pilny.

Troszczyć się, patrz: starać się.

Truchleć, patrz: gnić.

Truć, patrz: zabijać.

Trucizna, jad.

TRUCIZNA, oznacza takie ciało, które w pewnej ilości będąc wprowadzone do organizmu ludzkiego, lub zwierzęcego, tak zabójczo działa, że się staje gwałtownej, albo powolnej śmierci przyczyną, np. arszenik, kwas pruski, strychnina i t. p.

Mówi się: silna trucizna, gwałtowna, powolna, wziąć truciznę, wypić truciznę, dać komu truciznę.

Nie mogąc żadnej rady wypitej truciznie należeć... tejsze noey umarł. J. KOCH. — W czaszy była trucizna. J. KOCH. — Już też i trucizna morzyć go poczęła. GORN. — Ten napój z trucizną pomieszany był. GORN. — Trucizną kogo gubić. SKAR. — Trucizna jadowita. BIEL. — Pochlebstwo gorsze, niż trucizna. RYS. — Dla ciebie zjadł smakują trucizny. KRAS.

A kiedy przyjdzie rozstania się chwilka,

Wtenczas trucizny daj mi kropel kilka. MICK.

JAD (ros. ядъ, czes. jed) ściśle biorąc oznacza ten zabójczy pierwiastek, który żmije, niedźwiadki i inne jadowite zwierzęta przy ukąszeniu w ranę zapuszczają. Przenośnie bierze się za truciznę moralną, albo za wielką złośliwość, która moralnie kąsa i zabija.

Tajemnie jad w swym sercu gotują. OPEĆ. — Swym ostrym jadem podobni do żmije. J. KOCH. — Taki człowiek nie w kubek, z którego jedna tylko osoba pićby miała, truciznę kładzie; ale studnią z której wszyscy ludzie czerpają, zaraża śmiertelnym jadem. GORN. — Jad żmij pod wargami ich. WUJ. — Jad pychy. SKAR. — Zbyt rozgniewany od jadu się pieni. ŻEGL. — Węże jad swój zębami wypuszczają. ŁADOW. — Pająk jadu szuka, ale pszczoła miodu. FRED. — Oczy mu jadem pałają. KRAS. — Jad mu się iskrzy w oczach rozżarzonych. KRAS. — Romanse, w dowcipnie ułożonych intrygach i w wyrazach wdzięcznych, zawierają jad nieznacznie zarażający umysł, trujący obyczajność. KRAS. — Będzie jadem w gadzie, a trucizną w kwiecie. JUL. SŁOW.

Trud, patrz: praca.

Trudność, patrz: przeszkoda.

Trudny, patrz: ciężki.

Trutynować, patrz: zastanawiać się.

Trwać, patrz: żyć.

Trwały, wieczny, wiekuisty, wieczysty, nieprzeżyty, nieśmiertelny, niezatarty, niewygasły, niezgluzowany, niepożyty.

TRWAŁY (czes. trwały) mówi się o tém, co przy naturalnym porządku rzeczy może się bardzo długo opierać i czasowi i innym nieprzyjawnym warunkom, czyli co przez czas długi nie ulega zniszczeniu i zepsuciu.

Nie ma świat nic trwałego. J. KOCH. — Zawždy trwalszy owoc do-cipiu, niż sity. J. KOCH. — A to węzeł jest mocny i nad insze trwały. J. KOCH. — Nie masz nic pod słońcem trwałego. SKAR. — Trwały owoc na zachowanie. KNAP. — Co tu być może trwałego na świecie? KOCHOW. — Przykre stanu małżeńskiego obowiązki słodzi wzajemna małżonków miłość. Ta jeśli się na cnocie gruntuje i wspiera, będzie trwała. KRAS.

Trwalsze pomniki zostały nad niemi,
Zostały góry ich ojczystej ziemi. MICK.

WIECZNY (ros. вѣчный, czes. věčný) mówi się o tém, co trwa wieki i nigdy nie ma końca, np. życie wieczne, szczęście wieczne, nagroda i kara wieczna, wieczny odpoczynek i t. p.

Już jako się kolwiek stało, gdy ja widzę ciebie,
Niechaj będzie wieczna chwała Panu Bogu w niebie. REJ.

W niebie szczeré rozkosze, a do tego wieczne. J. KOCH. — Nie wiecznego na świecie. J. KOCH. — Błogosławieństwo wieczne w niebie. KARN. — A mnudzy z tych, którzy spią w prochu ziemi, ocucą się: jedni do żywota wiecznego, a drudzy na hańbę. WUJ. Daniel. 12. 2. — Poszła na pokój wieczny. SKAR.

Zamek na którym brzmiało wesele,
Wieczna żaloba pokryje. MICK.

WIEKUISTY, tem się tylko różni od wiecznego, że jest wyrazem książkowym, i używa się mianowicie w języku religijnym, np. wiekuiste dobra, światłość wiekuista.

Wszchemocny Panie, wiekuisty Boże,
Kto się twym sprawom wydziwować może? J. KOCH.
Światłość wiekuista niechaj im świeci,
Tu jawory, tu dęby stoją wiekuiste. SZYMONOW.

WIECZYSTY mówi się o majątku, z ojca na synów i wnuków dzie-dzicznie przechodzącym, np. wieczyste dobra, wieczysty majątek.

NIEPRZEŻYTY mówi się tylko o życiu wiecznym, które nigdy końca mieć nie będzie.

Żyjem wiek nieprzeżyty. J. KOCH. — Zawždy pamiętać mamy na one długie dni i wieki nieprzeżyte, którym końca żadnego nie będzie. SKAR. —

U stołu jego zasiędnem w pokoju i dostatku nieprzeżytym. SKAR. — Rozumiejże jako tam dni długie i bogate lata, a nigdy nieprzeżyte. SKAR.
NIEŚMIERTELNY (ros. безсмертныи) znaczy niepodległy śmierci, który nigdy nie umiera, np. dusza nieśmiertelna. Przenośnie bierze się w znaczeniu tego, co w pamięci ludzkiej nigdy żyć nie przestaje, np. sława nieśmiertelna, pamiątka nieśmiertelna.

Choć przed ludźmi męki cierpieli, nadzieja ich pełna jest nieśmiertelności. WUJ. Mądr. 3. 4. — Dał im duszę nieśmiertelną. SKAR.

Tym nieśmiertelnej talizmanem duszy

Moc bezrozumną na uwięzi trzyma. MICK.

NIEZATARTY mówi się o tém, co tak głębokie zostawiło ślady, że ich nie nigdy zatrzeć nie może. Zkąd przenośnie to, co się nie zacierza w pamięci ludzkiej.

Sromotna hańba, niezatarty wstydzie. KOCHOW. — Wielkiego wodza niezatarte czyny. JABL. — A te same dzieła stają się dla niego niezatartą pamiątką. DMOCH.

NIEWYGASŁY (wyobrażenie wzięte od ognia świętego, który u pogan wiecznie na cześć Bogów się palił); mówi się o tém, co jakby na ołtarzu wiecznie w sercu płonąć powinno, np. niewygasła wdzięczność, niewygasłe uczucia.

Na tém przemijającym wezbraniu uczucia, kończyć się nie powinny wasze obowiązki dla Monarchy: trzeba je zrobić trwałemi i niewygasłemi w waszych sercach i umysłach. JAN ŚNIAD.

NIEZGLUZOWANY mówi się o tém, co się tak mocno wpoilo, lub wycisnęło na czém; że się ani zagładzić ani wyskrobać nie daje.

Wszystko to wdraża w umysły niezgluzowaną impressyą (wrażenie). KRAS.

NIEPOŻYTY (od pożyć kogo) znaczy nie mogący być żadną na świecie siłą ani skruszonym, ani strawionym; którego nawet ząb czasu ugryźć nie zdoła, np. niepożyty wiekiem. Nie można w tem znaczeniu pisać niespożyty, bo niespożyty znaczy niezjedzony.

Bezpieczną, nieodmienną, niepożytą stoisz. J. KOCH. — Tu woda skały niepożyte bije. P. KOCH. — Niepożyty trudami, syt laurów i znoju. WORON.

Trwoga, patrz: bojaźń.

Trwonić, marnotrawić, marnować, rozpraszać, zbytkować, przehulać.

W ogólności tracić pieniądze, lub majątek bez użytku.

TRWONIĆ (dawniej trwanić), znaczy rzucać jakby do wody, wydając do ostatniego grosza.

Roztrwonił wszystkę majątność swoją żyjąc rozpustnie. 1. Leopold. — Zboża swego na to nie mało, po kilka groszy korzec sprzedając, marnie roztrwonił. P. GRAB. 1595 r. — Wszystko trwonisz, i co oszczędzamy, ujmując swej wygodzie, ty na uczy częste to obracasz. Teatr.

Cnego ojca zbiory,

Takie niebaczne roztrwonią wieczory. KOCHOW.

Wszystko trwoni nie pomniąc z jaką pracą przyszło. Teatr. — Podobny do alchimika, trwoniącego rzetelny majątek na szukanie urojonego bogactwa. JAN ŚNIAD. — Strwonił nie wiedzieć na co ogromne miliony.

JAN ŚNIAD. — Widzę jak czas marnie trwonią. PILCH.

Schedę ojca swojego i majątek bratni,

Wszystko strwonił na wielkim figurując świecie. MICK.

Nie byłbym swojej młodości strwonił. MICK.

Dumnego kasztelana nie puszczaj w swe progi,

Bo strwoni, co oszczędzisz ziemianin ubogi. BOH. ZAL.

Dla czego strwoniłeś życie i majątek na podróżach i kartach? Z. KRAS. MARNOTRAWIĆ znaczy tracić majątek na gry, pijatyki, hulanki i inne nadużycia. Trwonić można na zbytki, przepych, podróże, i nawet dobrze używając, ale wydając nad możność; marnotrawić zaś, używając źle, póki człowiek ostatniego grosza jak do błota nie wrzuci.

Na nie cię, tylko abyś jadł, pił i marnotrawił. OPALIŃ. — Zmarnotrawiłem czasu potrzebnego tyle. GOREC. — Nie zebrał grosza, choć zmarnotrawił miliony. KRASZ.

MARNOWAĆ znaczy dopuszczać, żeby co marnie ginęło, nie przynosząc ani nam, ani komu innemu żadnego użytku.

Mówi się o tém, co przez nieład, niedozór, niedbalstwo, lub skąpstwo psuje się i marnie ginie nie będąc nawet użyte.

Żał mi, że tak ojcowskie marnujesz dochody. NAR. — Gdybyśmy nie marnowali zdolności naszych na bredniach i dzikich śmiesznościach. JAN ŚNIAD. — Zmarnował przyszłość, uczuł słuszną zbrodni karę. MICK. — Ile tylko być może, czasu nie marnujcie i uczcie się. Z. KRAS. — Żał się boże co piękne marnować. POL.

ROZPRASZAĆ (czes. rozprašitj) znaczy rozsypywać jak proch po powietrzu. Ztąd tracić sypiąc nieogłędnie na wszystkie strony.

W jednej godzinie, jako prochem ku górze wichrem wyniesionym, ten majątek się tobie rozproszyc może. REJ. — I rozproszył tam majątność swą. WUJ. — Kto nie zgromadza ze mną, rozprasza. WUJ. — We dnie i w nocy piją, majątność swoją i bogate ojczyste imiona rozpraszają. BAZYL. — Przeciwnie to są rzeczy, rozproszyc i zbierać. HERBEST. — Łacno rozproszyc, nie łacno zebrać. KNAP. — Zawsze zbytek rozprasza, skromność gromadzi. KOCHOW. — Zbytek paniczów w lat kilka rozproszy to, co wiekami skrzętność przodków zgromadziła. KRAS.

ZBYTKOWAĆ znaczy wydawać nad miarę na życie zbytkowe, czyli żyć nad skalę, tracąc na zbytki, lub tylko dla dogodzenia próżności.

Wielka to niesprawiedliwość, aby syn twój miał zbytkować, a panu twemu miało nie dostawać. SKAR. — Drugi w dobrach twych zbytkować będzie. SKAR. — O najmilsza matko, już zbytkują dzieci twoje, źle tych

dostatków używają. SKAR. — Choć nie ma w co się odziać, przecię tak zbytkuje, że pożyczane łańcuchy na się kładzie. PETR. — Już tu od kilku niedziel zbytkujem i siedzim. KRAS. — I w filozofii nie trzeba zbytkować. KRAS. — Rozsądek i natura zabraniają i w tém także zbytkować. JAN ŚNIAD. PRZEHULAĆ znaczy strwonić na hulankach i wesółych zabawach.

Utratnicy ci wszystkę majątność przehulali. PETR. — Pieniądze w ziemi rdza zje, albo kto przehula. W. POT. — Wszystkoście przehulali marnie. TRĘB.

Trwożyć się, patrz: bać się.

Tryb, patrz: sposób.

Trybunał, patrz: sąd.

Tryumf, patrz: zwycięstwo.

Trywialny, patrz: zwyczajny.

Trzask, patrz: głos.

Trząść się, patrz: drzeć.

Trzeźwość, patrz: wstrzeźliwość.

Trzoda, patrz: stado.

Trzplotowaty, patrz: plochy.

Trzymać, dzierżeć.

Oba te wyrazy znaczą nie dozwalać wymknąć się, albo upaść. Przenośnie mieć co w czasowém władaniu, jako też nie dopuszczać, żeby się co poruszyło. Różnica między niemi jest ta, że dzierżeć jest wyrazem przestarzałym, który się używa rzadko i tylko w języku książkowym.

Mówi się: trzymać co w ręku, trzymać kogo w więzieniu, trzymać język za zębami, trzymać majątek w dzierżawie, trzymać kogo w grozie, trzymać dziecię do chrztu. Nie polskie jest wyrażenie: trzymać egzamin, wytrzymać egzamin: bo po polsku mówi się: zdawać i zdać egzamin. W formie zainkowej: trzymać się zwyczaju, trzymać się prawideł, zasad, metody i t. p.

Dzierż to, co masz. REJ. — Dzierżał na wodzy swe żądze. GORN. — Dzierząc się zwyczaju. GLICZN. — Kto w ręku swych trzyma pomarańczę do obiadu, woniają mu od niej ręce do wieczora. WUJ.

Jestto cnota nad cnotami,

Trzymać język za zębami. Przysł.

Jeden z nich kozła doi, a drugi pod nim rzeszoto trzyma. KRAS. —

Trzymaj coś dostał w zdobyczy. KRAS. — Ci wszystko dzierżą, tamci nic nie mają. KRAS. — Nie śpi wódz, na kolanach broń trzyma. MICK.

Tubalny, patrz: głośny.

Tuczny, patrz: tłusty.

Tuł, patrz: kołczan.

Tułać się, patrz: błąkać się.

Tułacz, patrz: wygnaniec.

Tuman, patrz: mgła.

Tumanic, patrz: mamić.

Turbować się, patrz: martwić się.

Tuszyć, patrz: spodziewać się.

Tuzinkowy, patrz: zwyczajny,

Twardy, kamienny, żelazny, zahartowany, nieużyty.

TWARDY (słow. тврѣдъ, ros. твердый, czes. tvrdý) daje wyobrażenie przeciwne miękkiemu; i mówi się o tém, co ma cząstki spojone z sobą tak mocno, że się nie dają łatwo ani ścisnąć, ani skruszyć, lub rozbić, ani nawet ugiąć, np. kamień, żelazo, krzemień, kość, pestka, orzech. Ztąd w ogólności to, co nie jest miękkie, kruche, lub pulchne, zwiemy twardém, np. twardy owoc, twardy chléb, twarde mięso, twarde łoże. Przenośnie: twardy kark, twarde serce, twardy ton, twardy wiersz, twardy puls, twardy orzech do zgryzienia.

Twarde wędzidło. REJ. — Najtwardszy munsztuk. GORN. — Za dawnych królów uczciwość na dworze taka była, jak w twardym jakim klasztorze. GORN. — Lud twardego karku jest. WUJ. — Twarda rola strudziła wołu starego, a pracy na niej nie znać. SKAR. — Im dawniejsi w błędzie, tém twardsi byli. SKAR. — Na twarde drzewo, twardej trzeba siekiery. FRED. — Im kot starszy, tém ogon twardszy. Przysł. — Porwie, gryźnie, aż gruszka twarda. KRAB. — Ten napis twarde zachowają głazy. NIEMC. — Ten robaczek twardszego od was zgryzł orzecha. MICK.

KAMIENNY właściwie będący kamieniem, wykuty z kamienia, lub złożony z kamieni. Ztąd przenośnie: twardy jak kamień, np. tablice kamienne.

Kamienneś serce słowy przenikała. J. KOCH. — Siła jest białychgłów kamiennego serca. GORN. — Jesteście listem Chrystusowym napisanym... nie na tablicach kamiennych, ale na tablicach serca. WUJ. — Błyskawice puszczał na kamienne umysły niezbożnych. BIRK. — W twardej kamiennej wieży. KOCHOW.

Kamienni ludzie, wy nie wiecie

Jak ciężka śmierć pustelnika. MICK.

ŻELAZNY (ros. железный, czes. železný) właściwie wykuty z żelaza. Ztąd przenośnie tak twardy jak żelazo, niezmordowany, niengięty. Łańcuch żelazny, słup żelazny, charakter żelazny, wiek żelazny.

Uczyniłem cię dziś miastem obronném i słupem żelaznym i murem miedzianym. WUJ. — Jarzmo żelazne włożyłem na szyję tych wszech narodów. WUJ.

Ztąd go byli niektórzy żelaznym nazwali,

Gdy niespracowanej w nim siły doznawali. GROCH.

Straszne pęta żelazne. KOCHOW. — Mówić jak o wilku żelaznym.

Przysł. — Upor, żelazny prawie. BIRK. — Śmierć się żelazna z naszych

żałów śmieje. RYS. — Ach! jeśli to uczynisz, żelazne masz serce. DMOCH.

ZAHARTOWANY właściwie stosuje się do stali i żelaza, którym hart nadano. Ztąd przenośnie mówi się o człowieku, który ciało swoje

zahartował na wszelkie trudy i zmiany powietrza; a ducha na wszelkie przeciwności i zmiany losu, np. zahartowany na mrozy i upały, na głód i pragnienie.

Lud wiejski zahartowane do najcięższej pracy ma członki. PAPROC. WEGEC. — Zahartowan Ulisses na wszelkie zdarzenia. DMOCH.

Ze stali wasze serca kowane,

W męstwie już były tak zahartowane. A. S. KRAS.

NIEUŻYTY znaczy mający serce twarde jak skała, do którego litość i uczucie ludzkości przystępu nie ma, który choćby kto krwawymi łzami płakał, a nawet umierał z głodu, żadnej mu uczynności nie okaże, np. nieużyty skąpiec.

Śmierć nieużyta. JAN KOCH. — Tak był twardym i nieużytem ku bratu, iż i słowa do niego nie przemówił. SKAR. — Samo serce w nas twarde, jako kamień do dobrego i nieużyte zostaje. SKAR. — One twarde, nieużyte i dzikie serca tak uskromił, iż ich mało za żywota jego w bałwochwalstwie zostało. SKAR. — Pomyśl jako ich przed tobą wiele i młodszych i zdrowszych na sąd Boży śmierć nieużyta zabrała. SKAR. — Serca nieużyte, których ani dobrocią, ani złością nie pożyjesz. BIRK.

Twarz, oblicze, policzek. lce, jagoda, fizyonomija.

Przednia część głowy ludzkiej.

TWARZ (czes. twaf) ściśle biorąc znaczy tylko oba policzki; ale zwykle razem z niemi czoło, oczy, nos, usta i brodę twarzą zowiemy.

Mówi się: twarz okrągła, ściągła, biała, rumiana, blada, ogorzala, ospowata, rysy twarzy, wyraz twarzy, padać na twarz, uderzyć w twarz, ubiór do twarzy.

A był rumiany, a krasny na wejrzeniu, a nadobnej twarzy. Bibl. Zof. — Twarz pałała. ORZEC. — Patrzaj jako twarz białą zdoła wstyd rumiany. J. KOCH.

Abyśmy też twoją twarz wdzięczną oglądały,

I gościa tak miłego mile przywitały. J. KOCH.

Wyda mię twarz, gdy się serce źle czuje. J. KOCH. — Sroga a straszliwa twarz. GORN. — Na twarzy piękną, ale w wierze daleko piękniejszą była. SKAR. — Męczennik z wesołą twarzą wszystko cierpiał. SKAR. — Ona urodziwa i śliczności pełna twarz krwią się zalała, i oczy podsiniąły i twarz oszpetniała. SKAR. — Był twarzy pięknej, białej, do której się rumianość panienska przymieszowała. SKAR. — Całując twarz i oczy jego, chwalił one postęпки ucznia swego. SKAR. — Twarz, umysłu zwierciadło. KNAP. — Pryska mu z twarzy zdrowie. KRAS. — W dziecinnej swojej twarzy nosi mateczne rysy. NIEMC.

Ile krwi tylko ludzie widzą w mojej twarzy,

Tyle tylko z mych uczuć dostrzegą w mych pieśniach. MICK.

OBLICZE (starosł. обличей MIKL. WOSTOK. czes. oblicej), tém się tylko różni od twarzy, że jest wyrazem książkowym, i że przenośnie używa

się zamiast wobec, np. w obliczu Boga, w obliczu świętych ołtarzy, w obliczu prawa, w obliczu wieku.

Nie patrz na jego oblicze. Bibl. Zof. — Upadając wszyscy na swe oblicze przed majestatem Boskim.... tak mówili. OPEĆ. — Oblicze jego rozjaśniało, jako słońce. WUJ. — Nie odwracaj oblicza twego od żadnego ubogiego, a i od ciebie nie odwróci się oblicze Pańskie. WUJ. — Już wesolo umrę, gdyżem oglądał oblicze twoje. WUJ. — Ziemia przed obliczem jego zaniemiała. WOROŃ.

Równość w obliczu prawa.

Panie! czemuż ja jestem przed twojem obliczem?

Prochem i niczem. MICK.

Robak, nim zaczął mówić, w klucznika oblicze

Wzrok utkwił. MICK.

Ował jej oblicza. BOH. ZAL.

POLICZEK (słow. *polnice*, czes. *poliček*) znaczy jedną stronę twarzy między gębą i uchem. Ztąd i uderzenie w twarz zowie się policzkiem (t. j. po licu).

Gdy co szkaradnego usłyszał, wnet się jako najuczciwsza panna zapłonał, jakoby policzek jaki odniósł. SKAR. — Sedecyasz uderzył Micheasza w policzek. SKAR. — Biskup bierzmowanemu daje policzek. KARN. — Policzki mu nabrzmiały, poźółkły i zbladły. MICK.

JAGODA właściwie owoc roślin i krzewów, napelniony sokiem, jak poziomka, malina, porzeczka i t. p. Przenośnie bierze się za policzek, którego okrągłość i rumieniec jagodę przypominają.

Widzisz te lice i jagody moje rumiane. OPEĆ. — Piękne są jagody lica twego, jako synogarlice. WUJ. — Płaczem polewał swe jagody. SKAR. — Dał jej policzek, z którego jej jagoda zczerwieniła, i oczy krwią zaszały. SKAR.

Ledwie kwiaty dopiero pierwszemi,

I mehem mu były poroste jagody. P. KOCH.

Na jagodach miał kręgi dziwnego rumieńca. MICK.

Po jagodach uśmiech lata,

Ale w oczach łza nadziei. MICK.

Choć jeszcze młody,

Już włos miał siwy i zwiędłe jagody. MICK.

LICE (słow. i ros. *лице*, czes. *lice*) i w liczbie mnogiej lica, oznacza obie strony twarzy, i tém się tylko różni od niej, że twarz obejmuje całą przednią część głowy, a lice tylko dwa policzki.

To nie żałoba, ubielone lice. J. KOCH. — Tynkują twarze swoje, bielą lica swe. WUJ. — Lice świeże jakoby krew z mlekiem. KNIAZŃ. — Już na licach skonał wszelki uśmiechu powab. GOŁUCH. — Lice bielsze od mleka. MICK. Łzy jedne po drugich spadały z jej lica. ZYG. KRASIŃ.

FIZYONOMIA i **FIZOGNOMIA** (*φύσις* i *γίγνσκω* poznaję) obejmuje jak

rysy twarzy, tak jej wyraz, czyli to, co na niej wyczytać się daje. Jestto tedy twarz uważana jako obraz, na którym się skłonności i charakter człowieka maluje.

Przydając językowi fizyonomije cudze, zacieramy jego własną. J. ŚNIAD.

Twierdzić, przypuszczać, mienić.

Podawać za prawdę to, co podług naszego tylko wyobrażenia jest nią, albo być może.

TWIERDZIĆ (ros. утверждать, czes. trwditi) daje wyobrażenie przeciwne słowu przeczyć, i znaczy utrzymywać, że się co ma tak, a nie inaczej; chociaż rzecz oczywista nie jest, i potrzebuje jeszcze dowodów.

Nie śmiałbym ja tego twierdzić, aby wszyscy z tego źródła iść mieli. J. KOCH. — Jawnie śmie twierdzić rzeczy te, których świadom nie jest. SKAR. — Twierdzim i dowodzimy, żeście spoganieli. SKAR. — Twierdzić nic pewnego nie śmiejąc. SKAR. — Ja z temi trzymam, którzy twierdzą, że.... SKAR. — To za pewną rzecz twierdzą, iż ludzie wielokroć za niewiadomością rzeczy dobrych, dopuszczają się złych. Bazylik. — Twierdzić upornie, jest (cechą) głupiego, zda mi się, jest (cechą) mądrego. KNAP. — Jeden twierdzi tak, a drugi inaczej. WŁODEK. — Rzadki przykład, iżby się kto do nieszczęścia przyzwyczaił, a choćby to kto i twierdził, tém mniej wiary godzien, iż.... KRAS.

PRZYPUSZCZAĆ znaczy powiedzieć sobie: dajmy na to, że tak jest, czyli pozwólmy, żeby jakieś mniemanie podobne lub nawet nie podobne do prawdy, było nią rzeczywiście: ażeby na tej słabej podstawie opierając się, rozumować, albo wnioski wyciągać.

Możnaż przypuścić, aby prawda nie była dla wszystkich potrzebna i zbawienna? AD. CZARTOR. — Przecież nie możecie przypuszczać, ażebym widząc tyle rzeczy sławnych, słuchając tylu ludzi mądrych i nakoniec będąc ciągle z Adamem, nie poczuł też i nie pomyślał czasem czegoś na seryo o tem, co widzę i słyszę. ODYN. — Chryzyp mnie nauczył: nie sądzić o tem, czego nie znam; a łatwiej dobre, niż złe przypuszczać. KRASZ.

MIENIĆ co czem (słow. мѣнити od мiano) znaczy podawać co nie za to, czem jest w istocie, ale za to, czem je mianujemy, np. mienić siłę prawem, interes osobisty dobrem ogólnym, podkopywanie zasad religii i moralności postępem.

Spartę sławną ja mienię za ojczyznę swoją. J. KOCH. — Potwarz na nas kładą mieniając, jakobyśmy drzewu temu bóstwo jakie przyczytali, abo je za Boga mieli. SKAR. — Jako mieni wiele Doktorów. SKAR. — Którzy mienili zdradliwie, iż nauki różnej Aryusz od innych nie wnosili. SKAR. — On się być chrześcianinem mienił. SKAR. — Bez cnoty szlachcicem się czynić, taki rozum jest, jako ktoby się bez duszy żywym być mienił. SKAR.

Twórczość, patrz: zdolność.

Tworzyć, patrz: robić.

Typ, patrz, ideał.

U.

Ubezpieczać się. patrz: polegać.

Ubiegać się. patrz: starać się.

Ubiór. patrz: odzież.

Ublizać. patrz: uwłaczać.

Ublizanie. patrz: zniewaga.

**Ubogi, biedny, nędzny, żebrak, podupadły, zubo-
żały, zubożony, proletaryusz, sierota.**

UBOGI (słow. yбory, ros. yбopиѣ, czes. ubohy) wyraz najogólniejszy, daje wyobrażenie przeciwne bogatemu, i mówi się o tym, któremu ledwie wystarcza na zaspokojenie potrzeb życia, a niekiedy i na to nie staje. Ubogi kmiotek, szlachcic, uboga wdowa, sierota. Przenośnie: ubogi język, ubogi w myśli, ubogi kościół, biblioteka.

Broncie od krzywdy ubogich,

Wyzwólcie smutne z rąk srogich. J. KOCH.

Kto daje ubogiemu, nie zubożeje. Wuj. — Kto ma litość nad ubogim, błogosławiony będzie. Wuj. Przyp. — Miała ten zwyczaj (Anna królowa), iż co tydzień dwunastu ubogich karmiła. SKAR. — Kto ubogiemu dobrze czyni, Boga ma dłużnikiem. SKAR. — W pieniądze ubogi, w sumienie dobre bogaty. SKAR. — Szczepisz w ubogich rękę, a kwitnie u Boga. SKAR. Użalił się prorok nad sierotami i nędzą wdowy ubogiej. SKAR. — Ubogiemu Bóg nie ubogi. Rys. — Bogaty za ubokiego nie płaci. Rys. — Z ubokiego i koszulę zdzierają. W. Pot. — Choć ubogo, byle chędogo. Przysł. — Otóż mój dom ubogi. KARP. — Nie jest ubogim, kto może opędzić potrzeby domowe. MONIT. — Wzięłam sierotę, choć sama uboga. Brodz.

BIEDNY (słow. бѣднѣ potrzebny, ros. бѣдный, czes. bidny) znaczy zostający w biedzie, czyli w bardzo trudnym położeniu, czy to z powodu ubóstwa, czy cierpienia, czy jakiej złej przygody. Ubogi prawie zawsze jest biednym, a biednym może być i nie ubogi, np. biedna sierota i wdowa, bo pierwsza bez ojca i matki, druga bez męża została, a jednak mogą nie być ubogie. W sensie moralnym mówi się o tém, co nad sobą litość obudza.

Biedna starości, wszysey cię żądamy,

A kiedy przyjdiesz, to zaś narzekamy. J. KOCH.

Patrz, biedny chłopiec! jak do wysługi

Ten stary go używa. KRAS.

A tam chłop biedny z litewskiego siola,

Wybladły, tęskny, idzie chorym krokiem. МІСК.

Ciężko żyć biédnej sierocie. HOŁOW.

NĘDZNY właściwie znaczy wychudły z nędzy, czyli z braku najpierwszych potrzeb do życia. Ztąd nędzném zwiemy to, nad co lihszego i gorszego nie nawet wyobrazić sobie nie można, np. nędzna odzież, którą stanowią same łachmany; nędzny pokarm, którego i do ust wziąć nie można. W moralnym sensie nędzny oznacza tyle co nikczemny w najwyższym stopniu.

Zwierzęta w ziemi dlubając, nędznej żywności szukają. REJ. — Mamli ja nędzna wdowa z temi dziećkami opuszczona być od Pana Boga i głodem umierać? SKAR. — Post tak jest pożyteczny gdy.... to co się rozkoszy odejmuje, nędznemu się daje. SKAR. — Co chcesz czynić nędzny robaku? SKAR. — W nędznej szopie urodzony. KARP.

ŻEBRAK jest ten, który żebrze, to jest wyciąga rękę po jałmużnę, czy to siedząc przy drodze, czy chodząc ode drzwi do drzwi.

Żli żebracy dobrych i godnych żebraków chleb pożerają. SKAR. — Dla żebraków ubogich i dla schorzałych szpitale są fundowane. SKAR. — Powinna i sprawiedliwa rzecz jest, przebrakować te żebraki pospolite, a niegodne żadnej jałmużny. SKAR. — Ubogi nie toż jest, co żebrak: KNAP.

PODUPADŁY mówi się o tym, któremu z posiadanych bogactw nie wiele zostało, który skutkiem niestałości rzeczy ludzkich z magnata zszedł na zagon, np. podupadła familija, podupadły dom.

Podupadłym przyjacielem nie pogardzaj. KNAP. — Wyciągała dobroczynne ręce do podupadłych.... do tych, których ostatnia przyciskała potrzeba, a wstyd nie dopuszczał żebrać. Ks. ORŁOWSKI. — Jestto pan zacnością familii znamienity, ale na fortunie podupadły. KRAS.

ZUBOŻAŁY, który z dobrego bytu przyszedł do ubóstwa, np. zubożały gospodarz, zubożały kraj.

Jedno bractwo opatruje sieroty i porzucone dzieci, drugie wdowy zubożałe z dziećkami. SKAR. — Był jeden szlachcie zubożały. SKAR.

ZUBOŻONY od zubożałego tem się tylko różni, że zubożałym zwiemy tego, który sam był przyczyną swojego ubóstwa, a zubożonym tego, który przez kogo innego do ubóstwa doprowadzony został. Zubożały pochodzi od słowa nijakiego zubożec, a zubożony od słowa czynnego zubożyć.

Lud był bardzo zubożony. WUJ.

PROLETARYUSZ (z łaciń. który nic nie posiadając, żadnego podatku nie płacił) mówi się o człowieku, który nie ma ani majątku, ani zapewnionego sposobu do życia.

SIEROTA (słow. i ros. сирота, czes. sirota) właściwie dziecko, które straciło rodziców. Ztąd bierze się zwykle w znaczeniu biednej i opuszczonej istoty.

Czemu mię sierotą zostawiasz? OPEĆ. — Gdzież jest ten, któryby ogarnął sierotkę błędnego? REJ. — Opuść sieroty twoje, ja je żywić będę i wdowy twoje we mnie nadzieję mieć będą. WUJ. — Sierotami zosta-

liśmy bez ojca, matki nasze jako wdowy. WUJ. — Ojcem sierot, a obrońcą wdów był nazwany. SKAR. — Sierota cięższa, niż kamień. RYS. — Już nikt z was pomódz niechce biednemu sierocie. MICK. — Ciężko żyć biednej sierocie. HOŁOW.

Ubolewać, patrz: narzekać.

Ubóstwiać, patrz: czić.

Ubóstwo, niedostatek, brak, nędza, karystya, żebractwo, proletaryat, pauperyzm.

UBÓSTWO (słow. yбожцтво, ros. yбожество, czes. ubožství) daje wyobrażenie przeciwne bogactwu i oznacza, że człowiek, albo nie, albo tak mało posiada, że ledwie pierwsze potrzeby życia zaspokoić jakokolwiek może. Ubóstwo dobrowolne, jako rada Ewangeliczna, i jeden z trzech ślubów zakonnych, jest dobrowolne wyrzeczenie się dóbr tego świata.

Mówi się: żyć w ubóstwie, przyjść do ubóstwa.

Do wielkiego niedostatku przyjdę, ubóstwo mię ogarnie, głód i nędza mię umorzy. SKAR. — Ubóstwo nie hańbi. Przysł. — Ubóstwo wiele dobrego nauczy. KNAP. — Ubóstwo zbytku potomek. KNAP.

Ubóstwo temu nie dokuczy,

Kto małym syt i skromnie kto się żyć nauczy. GAW.

Zdobią go wielkie chrześcijańskie cnoty,

Ubóstwo, skromność i pogarda świata. MICK.

NIEDOSTATEK (słow. nedostatъкъ, ros. недостатокъ, czes. nedostatek) nie znaczy, że człowiek nie ma całkiem środków do życia, ale że ich nie ma w dostatecznej ilości, tak że się nie raz końce z końcami nie schodzą, że tedy sobie nietylko niejednej wygody, lub przyjemności odmówić; ale nawet w potrzebach ograniczać się musi. Niedostatek więc może być tam, gdzie ani nędzy, ani nawet ubóstwa niema.

Żebym wygnawszy niedostatek z domu,

Tém głośniejsz śpiewał, a nie podlegał nikomu. J. KOCH.

Wszystkim ludziom wiadomo, jako około niego wielki jest niedostatek. GORN. — Cierpiąc niedostatek, nie byłem ciężki nikomu, WUJ. — W niedostatku nie małym zostawać musiała, nie wiedząc czém i kuchnią opatrzyć. SKAR. — Niedostatek pokazuje, jak mało człek potrzebuje. KNAP. — Praca i pilność zachowuje od niedostatku. KRAS.

BRAK różni się od niedostatku tém, że niedostatek oznacza, iż człowiekowi nie wystarcza na zaspokojenie swoich potrzeb, czyli że ma nie dosyć; brak zaś oznacza, że jednej jakiej rzeczy zgoła nie ma, czyli, że mu jej braknie. Niedostatek tedy jest tam, gdzie niema dostatku; brak zaś czego może być i przy największych dostatkach, np. brak pieniędzy, brak ludzi, brak nauki, wprawy, brak delikatności, brak dobrego wychowania, brak piątej klepki w głowie, brak krytyki, brak gruntowności i t. p.

Brak mu piątej klepki. ZABL. — Wszyscy ludzie bez braku chorują na głowę. (nie zaś bez niedostatku). NARUSZ. — Istota, której brak życia. ZYG. KRAS.

NĘDZA (słow. *нажжда*, ros. *нужда*, czes. *nauze*) znaczy ostatni stopień ubóstwa, do którego doszedłszy człowiek niezdolny do pracy, ledwie jakimś starym lachmanem okrywa swoją nagość, a na wychudłej od głodu i chłodu jego twarzy widać wyraźnie, że mu często brakuje i suchego chleba kawałka.

Mówi się: żyć w nędzy, cierpieć nędzę, wpaść w nędzę, dojść do ostatniej nędzy.

A potem kiedy nie masz, nędzę przyjdzie klepać. REJ. — Acz tam już po części i nędzę przecierpieć musi, nie dojeść, nie dopić, nie dospać. REJ. — Wolał sam nędzę cierpieć, niżli na cudzą patrzeć. SKAR. — Do takiej go nędzy przywiedli, iż żebrać chleba musiał. SKAR. — Patrzeć suchém okiem, z prózną ręką na nędzę ludzką nie mógł. SKAR. — Wiele się nędzy nacierpią. SKAR. — Nędza mi wielka dokucza. BIRK. — Musi żyć w nędzy, kto nie ma pieniędzy. RYS. — Klacz, pszczoła, pszenica, wprowadza z nędzy szlachcica. RYS. — Znałem go, ale w nędzy. KRAS. — Zaginie ród twój w niesławie i nędzy. NIEMC.

A za nami zawsze nędza,

Od wsi do wsi nas popędza. KNIAŻ.

KARYSTYA, wyraz potoczny, wzięty z zepsutej łaciny od słowa *careo* (nie mam), znaczy tyle co golizna, to jest, że u kogo prawie zupełne pustki w kieszeni, i że nieraz dla braku środków musi ograniczać swoje potrzeby, np. żyje ktoś bardzo skromnie, bo karystya. Nie przyjmuje gości, bo karystya.

ŻEBRACTWO (czes. *žebrectwi*) jest wyciąganie ręki po jałmużnę, czy to na ulicy, czy chodząc ode drzwi do drzwi. Przyczyną jego bywa zwykle ostatnia nędza, lecz zdarza się niekiedy, że się z niego robi rzemiosło. Żebrectwo tedy tylko przez metonimią, to jest jako skutek wzięty za przyczynę, jest synonimem ubóstwa.

Żebrectwa i bogactwa nie dawaj mi (Boże), tylko potrzeby do żywności mojej. WUJ. — Chleba ode drzwi do drzwi chodząc szukał (Dominik Ś.), żebrectwem żył. BIRK.

PROLETARYAT (z łac. *proles* potomstwo) u starożytnych Rzymian była to najuboższa klasa ludności, wolna od wszelkich podatków, której cały majątek stanowiły dzieci *proles*. U nas oznacza ubogą klasę ludzi, która nietylko majątku, ale sposobu do życia nie ma.

PAUPERYZM (łac. *pauper* ubogi) wyraz ekonomii politycznej, znaczy nagromadzenie się w skutek pewnych stałych przyczyn wielkiej masy ubogich, którzy będąc bez dachu i kawałka chleba, i nie mogąc znaleźć zarobku, muszą z głodu umierać, albo na łotrowstwo się puszcząć: a co zatem idzie, że się stają prawdziwą plagą miasta; a na-

wet kraju. U nas bywało ubóstwo, nędza, a nawet głód się zdarzał z powodu nienrodzaju, ale pojęcia nawet pauperyzmu nie było.

Ucho, słuch.

UCHO (słow. i ros. yxo, czes. ucho) jestto narzędzie słuchu u ludzi i zwierząt, z dwóch stron głowy umieszczone. Przez zastosowanie: ucho u dzbana, u naczynia, ucho igielne. W liczbie mnogiej zachowała się forma liczby podwójnej: uszy, uszu, ale tylko w znaczeniu właściwym.

Mówi się: słyszeć uszyna, nadstawić uszy, dochodzić, dolecieć do ucha, mówić do ucha, brzmieć w uszach, dzwonić w uchu, wpadać do ucha, objąć się co o uszy, szum w uszach, głaskać uszy, wasy od ucha do ucha, być w długach po uszy. Ma ucho, mówimy o tym, który łatwo odróżnia każdą nutę muzyczną.

Placz mój uszom twoim tajny być nie może. J. KOCH.

Nakłoń ucha ojczy dobrośliwy,

A nie opuszczaj mnie w mój dzień nieszczęśliwy. J. KOCH.

Nie chcę obrażać uczciwych uszu. GORN. — Żadnej muzyki tak rade nie słuchają nasze uszy, jako kiedy kto ku chlucie naszej co powie. GORN. — Aby uważał, które słowo bardziej służy uszom polskim. GORN. — Uszy to same sądzą, nie potrzeba lepszych świadków. GORN. — Kto ma uszy ku słuchaniu niechaj słucha. WUJ. — Jak oko pańskie konia tuczy, tak ucho poddanego. BIRK. — Komu prosię zginie, temu w uszu piszczy. RYS. — Ucho jedno daj skarżącemu, drugie chowaj obwinionemu. KNAP. —

Za uszy wilka trzymać. Przysł. — Zła tam otucha, gdzie szepcą do ucha. Przysł. — Który na dźwięk trąb uszkiem strzyże, grzebie ziemię. NARUSZ. — Potwarzom nie nadstawiaj łatwo ucha. PILCH. — Słuchajcie jak miękkie głosy, ucho jego łechcą mile. KRUSZYŃ. — Pewnie po same uszy hultaj w piekle siedzi. MICK.

Nie widzi oko, nie słyszy ucho,

Jak jęk czyscowy i śmierci pole. BOH. ZAL.

Jeszcze mi dotąd w uszach brzmia te słowa srogie. ANT GOREC.

SŁUCH (słow. слухъ, ros. слухъ, czes. sluch) znaczy zmysł słyszenia, którego narzędziem jest ucho. Można tedy utracić słuch, to jest: zostać głuchym nie będąc pozbawionym uszu. I przeciwnie, może kto mieć obcięte uszy, a słuchu nie stracić.

Mówi się: przywrócić słuch głuchemu (nie zaś uszy) słuch tępy, słuch osłabiony, przytępiony, odzyskać słuch.

Słuchowi memu dasz radość i wesele. WUJ. — Kto uwierzył słuchowi naszemu? WUJ.

Skoczne dźwięki,

Radością oddychają, radością słuch poją. MICK.

Uchodźić, patrz: uciekać, patrz: unikać.

Uchwała, patrz: prawo.

Uchybiać, patrz: uwłaczać.

Uchybienie, patrz: błąd.

Uchyłać się, patrz: ustępować.

Uciążliwy, patrz: ciężki.

Uciecha, patrz: radość.

Uciekać, uchodzić, pierzchać, zmykać, drapnąć.

UCIEKAĆ (czes. utikatj) znaczy biedz, żeby uniknąć tego, co komu grozi, lub żeby nie być złowionym, np. złodziej ucieka, żeby nie został schwytanym, zając ucieka przed chartami.

Jedną drogą przyjdą, a siedmią uciekać będą. WUJ. — Mieli to sobie za hańbę, uciekać. JOA. BIEL. — Gdy ucieka nieprzyjaciel, buduj przed nim most złoty, aby spieszniej uciekał. BIRK. — Fałszywe przysłowie: uciekającemu nieprzyjacielowi złoty most budować; owszem gonić go należy. PAPER. — Dom nie zając, nie uciecze. RYS. — Co się przewlecze, to nie uciecze. Przysł. — Śmierci nie czekaj, lepiej uciekaj. Przysł. — Powiedział: „nie pozwalam“ i uciekł na Pragę. NIEMC. — Hiszpanie trwożni z miasta uciekli. MICK.

UCHODZIĆ, znaczy wynosić się z kądem idąc chyłkiem, tyłem, bokiem, manowcami, żeby się uratować od niebezpieczeństwa, lub uniknąć pogoni.

Nie uszła ich ani noga. J. KOCH. — Noga by tam była nie uszła, by sobie w czem gwałtownie poczynać byli chcieli. GORN. — Wziął dziecię i matkę jego w nocy i uszedł do Egiptu. WUJ. — I jeden z nich nie uszedł. SKAR. — Uchodząc przed wilkiem, trafił na niedźwiedzia. RYS. —

Uchodzi z pola bisurmańska dziec. KRAS. — Uchodź pókiś cały. MICK. — Ziemię oddał, a z duszą uchodził. MICK.

PIERZCHAĆ, PIERZCHNAĆ, (ros. порхать, czes. prchatj) znaczy zrywać się do ucieczki jak ptak spłoszony; uciekać rozsypując się na wszystkie strony.

Nieprzyjaciele pierzchali. J. KOCH. — Pierzchnie jako przed wilkiem jelen wiatronogi. J. KOCH. — Jak żyto od gradu, zbici, pierzchać poczęli. STRYJK. — Kiedy nieprzyjaciel raz pierzchnął, da się pędzić lisim ogonem. PAPER. WEG. — Pierzchli niewierni jak błędne ćmy nocne. KRAS. — Pierzchają z półków rycerze wybrani. KRAS. — Zawsze na wojnie tych największe niebezpieczeństwo ściga, którzy najbardziej pierzchają. PILCH. — Tam pierzchającą rotę zatrzymuje w biegu. MICK. — Pierzchnął tatarzyn na wszystkie strony. BOH. ZAL.

ZMYKAĆ i UMYKAĆ, wyrazy potoczne, (od mknąć) znaczą uciekać ile nogi wyskoczyć mogą, pędząc przed siebie, albo z drogi na bok zwracając.

Mówi się też: umknąć z więzienia, z pod straży, to jest: tak wymknąć się, żeby się ani obejrzeli.

Umykać, gdzie kto może. P. GRAB. — Zabrać manatki i umykać. CZARTOR. — Umykaj czarnomorem z swą małą skrzypiącą. MALCZ. — Wilk uszy spuszcza, ogon podtuliwszy zmyka. MICK. — Pobledli, w tył skoczyli, i gdzie rzędnie puszcza, zmykali. MICK.

DRAPNAĆ, wyraz gminny, właściwie zadrasnąć pazurem. Ztąd przenośnie: uciekać co tchu, biorąc na pazury, puszczając się jakby z kopyta.

Drapnąwszy co tchu do Warszawy. ZABL.

Ucieszny, patrz: wesoly.

Uciszyć, patrz: uspokoić.

Uczciwy, patrz: poczciwy.

Uczęszczać, patrz: bywać.

Uczony, naukowy, erudyta, literat, odczytany.

Posiadający obszerną naukę.

UCZONY (ros. ученый) mówi się o człowieku, który oddawszy się nauce, cały obszar wiedzy ogarnął, a jedną przynajmniej jej gałąź tak gruntownie i systematycznie poznał, i tak ją sobie przyswoił, że prawdziwym mistrzem jej nazwać się może. Ani więc bujna imaginacja, ani uczucie i natchnienie, ani nawet talent i geniusz nie uczynią uczonym: bo ten dostojny tytuł nadaje tylko ścisła, wyczerpująca i przetrawiona nauka. Lud nasz używa niekiedy wyrażenia: uczony a głupi, chcąc przez to wyrazić, że i przy nauce może być brak roztropności, a nawet logiki.

Mówi się: uczony człowiek, uczony mąż, uczony autor, profesor, uczony Humboldt, Szafarzyk, Lelewel.

Za żadnego króla tak wielu uczonych ludzi w Polsce nie było, jak teraz. GORN. — Był człek godny i uczony i u ludzi wzięty. BIELS. — Aby ludzie uczeni w poszanowaniu byli. BAZYL. — Aby od tego czasu urzędy kościelne samym tylko uczonym dawane były. BAZYL. — Nie będziesz uczony, jeśli się uczyć nie będziesz. RADAW. — Tu u was, gdy kto sobie łaciną pomaże głębie, zaraz uczony. OPAL. — Wiem, bom to czytał w uczonym Tostacie. KRAS. — Dość już bajek, uczony biskupie, pisano. KRAS. — Być gruntownie uczonym nie jest to jedno, co wiele rzeczy pamiętać. JAN ŚNIAD. — Człowiek uczony bez obyczajów, jest zniewagą nauk, i najniebezpieczniejszą zarazą towarzystwa. JAN ŚNIAD.

NAUKOWY, mówi się o tém, co nosi na sobie cechę ścisłej nauki, co do jej nabycia, szerzenia, albo i podniesienia służy; co nareszcie nie po amatorsku i nie pobieżnie, ale z głęboką znajomością rzeczy, z gruntu i na ustalonych zasadach przedmiot traktuje, np. książka naukowa, metoda naukowa, zasady naukowe, badania naukowe, zakłady naukowe, pomoce naukowe, towarzystwo naukowe, pismo naukowe, pracować w zawodzie naukowym.

ERUDYT (z łac. *eruditus* ćwiczony) mówi się o uczonym, który jest jakby chodzącą biblioteką, który nie tylko posiada ogrom najradszych i źródłowych wiadomości; ale wskazać może wszystkie źródła i zacytować wszystko, co tylko kto o czém kiedykolwiek napisał, albo powiedział. Erudyta jednak może nie być potężnym i samodzielnym umysłem, a głębokie swoje wiadomości zawdzięczać pamięci i wytrwa-

lej pracy. Błędnie mówią niektórzy: ten erudyta, zamiast erudyty; jak nie mówi się: ten literata, zam. literat *).

LITERAT, mówi się o człowieku z wyższém wykształceniem, którego żywiołem jest literatura, czy dla tego, że ją obrał za główne zatrudnienie życia, czy że ona stała się duszy jego potrzebą i upodobaniem. **OCZYTANY** mówi się o człowieku, który wiele a z pożytkiem czytał i własną pracą umysł swój wzbogacił.

Z umysłem zręcznym choć płytkim, odcytany, erudyta... któremu wszystko było jedno, czy czarno pisać, czy biało. **KRASZ.**

Uczta, biesiada, stypa, gody.

UCZTA (od czcić, uczczenie) oznacza suty obiad, albo wieczerzę, na uczczenie dostojnej jakiej osoby, albo przy jakim uroczystym obchodzie, dla licznego grona gości wydana.

Mówi się: być na uczcie, wydać ucztę, sprawić ucztę, zaprosić na ucztę. W dyplomatach trzynastego wieku znajdujemy rodzaj podatku zbożowego zwanego ucztą.

Święty Ambroży do żadnego na ucztę nie szedł. **SKAR.** — Na ucztę nie bądź pierwszym, ani ostatnim. **RYS.** — Trwała uczta do świtu. **KRAS.** — Często w ucztach kręci mu się głowa. **GOSZCZ.**

Sprawił pamiętną ucztę owę, której sława,
Żyje dotąd na Litwie we gminnej powieści. **MICK.**

Starożytny był zwyczaj, iż dziedzice nowi,

Na pierwszej uczcie, sami służyli ludowi. **MICK.**

BIESIADA we wszystkich prawie słowiańskich językach znaczy rozmowa. U nas ponieważ każdą ucztę przy kielichu najbardziej ożywiała rozmowa, przeto do wyrazu biesiada przywiązane zostało znaczenie uczty połączonej z zabawą.

Byli tam na jednej biesiedzie. **REJ.** — Aleś ty wielki królu, wtenczas o biesiady mało dbał. **J. KOCH.** — Zasłużyłby słyszeć one słowa, które pocziwa pani jedna takimż zuchwalcowi na biesiedzie powiedziała. **GORN.** — Na biesiadach starzy, przodków sławne dzieje przy graniu na fletniach śpiewali. **WARG.** — Całe dni na biesiadach trawił. **BIRK.** — U nas biesiady często w domach, a nigdy trzeźwe. **OSTROKOG.** — Bogatego pokuta; ubogiego biesiada. **KNAP.**

Sędzia obchodzi gości, i całą gromadę,

Wszystkich do Soplicowa wzywa na biesiadę. **MICK.**

Ze szlachtą strawił życie na biesiadach. **MICK.**

STYPA oznacza ucztę pogrzebową (od łaciń. *stipes* jałmużna), bo taka uczta była zwykle dla ubogich). Na Białej Rusi stypy, czyli uczty pogrzebowe zowią chauturami. Ztąd wyrażenie: chodzić po chauturach.

*) Hipokryta, katecheta, arystokrata i w łacinie kończą się na *a*, jako z greckiego wzięte.

Przyjaciele umarłego czynią stypy i karmią ubogie i kapłany, aby się modlili za duszę jego. Wuj. — Spraw stypę, abo ucztę na pogrzebie, i zezwij ubogich, aby biorąc jałmużnę za umarłego się modlili. Skar. — U chrześcian zawždy od początku wiary, stypy abo uczty na pogrzebach bywały. Skar. — Wilczą stypą bywa śmierć barania. Klon. — Tacy radzi bywają na stypie. Peregrynacya Dziadowska 1614. — Na każdym weselu świat, na każdej stypie dziad. Przysł.

GODY, wyraz książkowy, znaczy ucztę weselną, patrz: małżeństwo.

Tedy żydowie... czynili sobie gody. Opec. — Na godach śmierci swatów popoili. A. S. Krasin.

Uzucie, patrz: czucie.

Uzuciowy, patrz: czuły.

Uczynek, patrz: czyn.

Uczynność, patrz: przysługa.

Udarować, patrz: obdarzyć.

Udawać, patrz: kłamać, patrz: naśladować.

Udawać się, patrz: szczęścić się.

Uderzyć, patrz: bić.

Udoskonalić, patrz: poprawić.

Udzielić, patrz: dać.

Ufać, patrz: spodziewać się.

Ufność, patrz: nadzieja.

Ugoda, patrz: umowa.

Ugodzić, patrz: bić.

Ugruntować, patrz: umacniać.

Ujma, patrz: zniewaga.

Ujrzyć, patrz: patrzeć.

Układ, patrz: umowa, patrz: systemat.

Układność, patrz: grzeczność.

Ukłon, patrz: cześć.

Ukoić, patrz: uspokoić.

Ukontentowanie, patrz: radość.

Ukradkowy, patrz: tajemny.

Uległość, patrz: posłuszeństwo.

Ulewa, patrz: deszcz.

Ulga, folga, ochłoda, osłoda.

ULGA (ros. льгота) od ulżyć, jest zmniejszenie ciężaru fizycznego, lub moralnego; zrobienie czegoś lżejszém do dźwignia, lub znoszenia.

Ztąd złagodzenie bólu, cierpienia, ucisku zowiemy ulgą.

Mówi się: przynieść, lub sprawić ulgę; doznać ulgi, czuć ulgę.

Na ulgę męce, oczy ze łzami podnosił do nieba. Jabł.

Pójdę tam, gdzie gwałtownym rzeka lećąc szumem....

Zbyt ściśnionemu sercu jakąś ulgę sprawi. Tręb.

Myśl ta nie mało mi ulgi przyniosła. KRAS. — Skromnie cierpieć, jest w najcięższym razie jedyna ulga. PILCH. — Powinniśmy niekiedy umysłowi ulgę uczynić, i niejakiemi go rozrywkami podsyć. PILCH. — Po lżach modlitwa pewną przyniesie ulgę. AD. CZARTOR.

Muszę, dla ulgi sumienia,

Pozyskać, a przynajmniej prosić przebaczenia. MICK.

Bym mógł nieco ulgi jej przynieść. ZYG. KRAS.

FOLGA (niem. *die Folge*) właściwie znaczy listek złota lub srebra, który jubilerowie pod kamienie drogie podkładają. Przenośnie znaczy zwolnienie napięcia, oszczędzanie swoich albo cudzych sił, słowem okazywanie jakiejś powolności czy dla innych, czy dla samego siebie.

Obrał Symon męża i posłał do Demetryusa króla, aby uczynił folgę ziemi. WUJ. — Ten... na drogich i miękkich pościelach sypiał, nie dziwuje się, iż mu się w tém folga dzieje. SKAR.

Ucieszna fletni moja, niebios darze złoty,

Ty folgę sercu czynisz, ty koisz kłopoty. NARUSZ.

OCHŁODA (od chłód) właściwie jest miłe wrażenie, jakiego doznaje ten, kto podczas upału, albo w pragnieniu ochłodzić się czem i orzeźwić może. Ztąd przenośnie bierze się za ulgę w cierpieniach, albo choć chwilowe zapomnienie o nich.

O, myśli strapionych wdzięczna ochłodo! J. KOCH. — Lutnia ochłoda myśli utrapionych. J. KOCH. — Tu źródło przezroczystej wody, podróżnemu dla ochłody. J. KOCH. — Byliście mi ochłoda i pobudką do dobrego. SKAR. — Wszystkich nas wzywa (P. Bóg), i pociechę a ochłodę obiecuje. SKAR. — Uważmy jaka jest ochłoda w wolnym i czystym sumieniu. SKAR. — I nie maż król, pan nasz... w smutku swoim ochłody i odpocznienia? SKAR.

Dusze w czyscu omdlewają,

Twej ochłody wyglądają. Kantycz.

OSŁODA oznacza to, co osładza gorycze życia, czyli co jego przykrości nieco łagodzi i łatwiejszemi do zniesienia, czyli lżejszemi je czyni.

Wdzięczna życia osłodo, wierni przyjaciele. NAR. — Przynosić ulgę cudzym cierpieniom, jestto dla własnych niezawodną osłoda. CZARTOR. —

Do stóp wam pochyleni, błagać was będą o jedną pieśń osłody. ZYG. KRAS.

Ułotnić się, patrz: ginać.

Ułotny, patrz: lekki.

Ułaskawić, patrz: przebączyć.

Ułomny, krewki.

Sklonny do grzechu.

UŁOMNY pod względem fizycznym znaczy uszkodzony na jakim członku, lub go całkiem pozbawiony, np. człowiek bez ręki, bez nogi, garbaty, kulawy, są fizycznie ułomni. Pod względem moralnym, ułomny znaczy podległy łatwo upadkom przez słabość natury ludzkiej.

Przyjaciele umarłego czynią stypy i karmią ubogie i kapłany, aby się modlili za duszę jego. Wuj. — Spraw stypę, abo ucztę na pogrzebie, i zezwij ubogich, aby biorąc jałmużnę za umarłego się modlili. SKAR. — U chrześcian zawždy od początku wiary, stypy abo uczty na pogrzebach bywały. SKAR. — Wilczą stypą bywa śmierć barania. KLON. — Tacy radzi bywają na stypie. Peregrynacya Dziadowska 1614. — Na każdym weselu świat, na każdej stypie dziad. Przysł.

GODY, wyraz książkowy, znaczy ucztę weselną, patrz: małżeństwo.

Tedy żydowie... czynili sobie gody. OPEĆ. — Na godach śmierci swatów popoili. A. S. KRASIŃ.

Uczucie, patrz: czucie.

Uzuciowy, patrz: czuły.

Uczynek, patrz: czyn.

Uczynność, patrz: przysługa.

Udarować, patrz: obdarzyć.

Udawać, patrz: kłamać, patrz: naśladować.

Udawać się, patrz: szczęścić się.

Uderzyć, patrz: bić.

Udoskonalić, patrz: poprawić.

Udzielić, patrz: dać.

Ufać, patrz: spodziewać się.

Ufność, patrz: nadzieja.

Ugoda, patrz: umowa.

Ugodzić, patrz: bić.

Ugruntować, patrz: umacniać.

Ujma, patrz: zniewaga.

Ujrzyć, patrz: patrzeć.

Układ, patrz: umowa, patrz: systemat.

Układność, patrz: grzeczność.

Ukłon, patrz: cześć.

Ukoić, patrz: uspokoić.

Ukontentowanie, patrz: radość.

Ukradkowy, patrz: tajemny.

Uległość, patrz: posłuszeństwo.

Ulewa, patrz: deszcz.

Ulga, folga, ochłoda, osłoda.

ULGA (ros. льгота) od ulżyć, jest zmniejszenie ciężaru fizycznego, lub moralnego; zrobienie czegoś lżejszém do dźwignia, lub znoszenia.

Ztąd złagodzenie bólu, cierpienia, ucisku zowiemy ulgą.

Mówi się: przynieść, lub sprawić ulgę; doznać ulgi, czuć ulgę.

Na ulgę męce, oczy ze łzami podnosił do nieba. JABL.

Pójdę tam, gdzie gwałtownym rzeka lecał szumem....

Zbyt ściśnionemu sercu jakąś ulgę sprawi. TRĘB.

Myśl ta nie mało mi ulgi przyniosła. KRAS. — Skromnie cierpieć, jest w najcięższym razie jedyna ulga. PILCH. — Powinniśmy niekiedy umysłowi ulgę uczynić, i niejakiemi go rozrywkami podsyć. PILCH. — Po lżach modlitwa pewną przyniesie ulgę. AD. CZARTOR.

Muszę, dla ulgi sumienia;

Pozyskać, a przynajmniej prosić przebaczenia. MICK.

Bym mógł nieco ulgi jej przynieść. ZYG. KRAS.

FOLGA (niem. *die Folge*) właściwie znaczy listek złota lub srebra, który jubilerowie pod kamienie drogie podkładają. Przenośnie znaczy zwolnienie napięcia, oszczędzanie swoich albo cudzych sił, słowem okazywanie jakiejś powolności czy dla innych, czy dla samego siebie.

Obrał Symon meże i posłał do Demetryusa króla, aby uczynił folgę ziemi. WUJ. — Ten... na drogich i miękkich pościelach sypiał, nie dziwił się, iż mu się w tém folga dzieje. SKAR.

Ucieszna fletni moja, niebios darze złoty,

Ty folgę sercu czynisz, ty koisz kłopoty. NARUSZ.

OCHŁODA (od chłód) właściwie jest miłe wrażenie, jakiego doznaje ten, kto podczas upału, albo w pragnieniu ochłodzić się czem i owzeźwić może. Ztąd przenośnie bierze się za ulgę w cierpieniach, albo choć chwilowe zapomnienie o nich.

O, myśli strapionych wdzięczna ochłodo! J. KOCH. — Lutnia ochłoda myśli utrapionych. J. KOCH. — Tu zdroj przezroczystej wody, podróżnemu dla ochłody. J. KOCH. — Byliście mi ochłoda i pobudką do dobrego. SKAR. — Wszystkich nas wzywa (P. Bóg), i pociechę a ochłodę obiecuje. SKAR. — Uważmy jaka jest ochłoda w wolném i czystem sumieniu. SKAR. — I nie maż król, pan nasz... w smutku swoim ochłody i odpocznienia? SKAR.

Dusze w czyscu omdlewają,

Twej ochłody wyglądają. KANTYCZ.

OSŁODA oznacza to, co osładza gorycze życia, czyli co jego przykrości nieco łagodzi i łatwiejszemi do zniesienia, czyli lżejszemi je czyni.

Wdzięczna życia osłodo, wierni przyjaciele. NAR. — Przynosić ulgę cudzym cierpieniom, jestto dla własnych niezawodną osłoda. CZARTOR. —

Do stóp wam pochyleni, błagać was będą o jedną pieśń osłody. ZYG. KRAS.

Ulotnić się, patrz: ginać.

Ulotny, patrz: lekki.

Ułaskawić, patrz: przebączyć.

Ułomny, krewki.

Skłonny do grzechu.

UŁOMNY pod względem fizycznym znaczy uszkodzony na jakim członku, lub go całkiem pozbawiony, np. człowiek bez ręki, bez nogi, garbaty, kulawy, są fizycznie ułomni. Pod względem moralnym, ułomny znaczy podległy łatwo upadkom przez słabość natury ludzkiej.

Mają i święci swoje ułomności. SKAR. — Poznał Samson ułomność i słabość ludzką. SKAR. — Nad nędzą żywota tego i ułomnością ludzką płakał. SKAR. — Jak ziarno nie może być bez plewy, tak człowiek bez ułomności. PETRYCY. — Dobrze to jest, iż cudzą ułomność przebaczym. KRAS. — Godna litości ułomność człowieka. KRAS.

Jeśli wyciąga potrzeba, upomni,

Pamiętając, iż wszyscy ludzie są ułomni. NAR.

KREWKI, wyraz książkowy i nieco przestarzały, znaczy dający się łatwo zwyciężyć pokusie, mianowicie zmysłowej (w którym krew i ciało przemaga). Tém się różni od ułomnego, że się nie stosuje do fizycznych niedostatków, i w mowie potocznej nie używa się.

Upadali święci w grzech z przyrodzonej krewkości; ale się z niego gorąco porywali z wielkiej swej cnoty. SKAR. — Wyrozumiej, Panie krewkości naszej, a odpuść grzechy. BIRK.

Zdarz, by nasze krewkie ciało,

Sprosną żądzą nie pałało. GROCHOW.

Umacniać, pokrzepiać, ustalać, utwierdzać, ugruntować, utrwalac, spotęgować, hartować.

Zrobić słabe mocném, lub mocne jeszcze mocniejszém.

UMACNIAĆ i UMOCNIC znaczy nadać czemu więcej mocy, nizeli wprzód miało. Może się stosować do rzeczy fizycznych i moralnych, np. umocnić fundament, umocnić przymierze, związek i t. p. Wzmocnić znaczy zrobić mocniejszym czyli dodać mocy jużto pojedynczej osobie, już zbiorowemu ciału, np. wzmocnić siły, zdrowie, wzmocnić wojsko, korpus, wzmocnić charakter. Lekarstwo na wzmocnienie (nie zaś na umocnienie). Umocować znaczy sprawić, żeby co mocniej się trzymało, np. umocować chwiejący się słup, umocować sklepienie. Umocować kogo znaczy dać mu moc działania w naszym imieniu, czyli plenipotencyą.

Pan stał przy mnie i umocnił mię. WUJ. — Tem swoją naukę umacniają. SKAR. — Córkę wziął za żonę, z ojcem przyjaźń umacniając. SKAR. — Którą naukę połał krwią swoją (ś. Stanisław) i testamentem umocnił. SKAR. — Niech rękoma swemi prawdę umacniając, podpisują. SKAR. — Jesteśmy trzciną słabą, przywiązujemy się do mocnego dębu, do łaski i pomocy Chrystusowej, która nas umocni, i postawi na skale nogi nasze. SKAR. — Kiedy mię chciał w jakim utrapieniu umocnić, i serca mi dodać; widzieć dawał mi swoje rany. NUCERYN.

POKRZEPIAĆ i POKRZEPIĆ (słow. крѣпити, ros. укрѣпить i niedok. krzepić) zrobić bardziej krzepkim, a zatem powiększyć siły duchowe, lub fizyczne.

I ujął mię Anioł, który przyszedł.... i pokrzepił mię. WUJ. — Nie bój się serce mężne, ukrzep się w Bogu twoim, najdziesz prędką pomoc.

SKAR. — Gdy się w wzroście szczep coraz krzepił. KRAS. — Siły krzepił. TRĘB.

USTALIĆ (od stały) uczynić co stałym, to jest nie podlegającym zmianie, np. ustalić swój charakter, ustalić władzę, panowanie, porządek, ustalić los czyj, ustalone prawidła, ustalona pisownia, ustalona opinia, ustalone zasady i t. p. Odróżnić potrzeba słowo stalić i nastalić, które pochodzi od stali, i znaczy nakładać stal na żelazo, lub dorabiać ostrze ze stali.

Ja je wkorzenie i ustale. SKAR.

UTWIERDZAĆ (słow. утврѣдити, ros. утвердить, czes. twrditi) i utwierdzić znaczy opierać co na czem tak mocno, żeby nie łatwo z miejsca poruszyć się dało. Ztąd przenośnie: nadać moc czemu swoją powagą, lub służącą sobie władzą, jako też podtrzymać moralnie to, coby mogło zachwiać się lub do upadku nachylić, np. utwierdzić kogo w wierze, w dobrém postanowieniu, w zdaniu. Utwierdzać i potwierdzać tém się tylko różnią, że utwierdzając co, nadajemy więcej mocy; potwierdzając zaś, nadajemy więcej pewności, np. wiadomość się potwierdza, nie zaś utwierdza.

Wierny jest Bóg, który was utwierdzi i strzedz będzie od złego. WUJ. — Utwierdzą stolicę królestwa jego nad Izraelem na wieki. WUJ. — Niepodległość swą.... orężem utwierdzili. NAR. — Największą gorliwość względem jego ustanowienia, utwierdzenia i skutków okazał. DMUCH. — Oświecenie szkolne zaszczeplić i utwierdzić w nim powinno te zbawienne i szczęśliwe poruszenia. JAN ŚNIAD. — Na tym szanccu słabym utwierdziwszy nogę..... MICK.

UGRUNTOWAĆ znaczy osadzić co na tak mocnym gruncie, żeby się nie zachwiało.

Tyś niebo zbudował,

I ziemię rękoma swemi ugruntował. J. KOCH.

Obudzić w sobie rozum, a tém umocnić, a ugruntować serce. GORN. —

Tyś Panie na początku ziemię ugruntował. WUJ. — Dom nie upadł, bo był na opoce ugruntowany. WUJ. — Tą taką spólną miłością waszą dobre uczynki zakwitną.... gdy zgoda wasza i spólna miłość najmocniej się między wami ugruntuje. SKAR.

UZASADNIĆ, wyraz XIX wieku, utworzony z rzeczownika zasada, który się również w tym dopiero wieku upowszechnił, znaczy oprzeć co na pewnej zasadzie, lub na racyach, mających mocny fundament.

Aby wszystko, co podaję uzasadnić, poparłem każde twierdzenie moje dosłownymi wyciągami ze źródeł. ROM. HUBE. — On pierwszy (Müller) wypowiedział i uzasadnił z jakiego punktu wychodzić należy, chcąc trafnie pojmować mitologią. MALEC.

UTRWALIĆ znaczy uczynić co trwałym, t. j. żeby nie tylko z biegiem

czasu nie traciło swojego bytu, ale żeby jak najdłużej zachowało się w takim stanie jak było.

Są kwiaty, których ozdoba.... piękność utwali. ZAN.

HARTOWAĆ i dok. ZAHARTOWAĆ, właściwie nadawać hart żelazu, lub stali. Ztąd czynić wytrzymałym w znoszeniu trudów, głodu, zimna, nareszcie cierpień i przeciwności.

Która stal ogniem hartowała. JAN GROTK. — Słabszy daleko koń, którego nie mordują i nie hartują do pracy. PAPR. WEGEC. — Na męczyznę go kierując, trochę hartować należy. KRASZ.

SPOTĘGOWAĆ wyraz nowy, MICKIEWICZOWI jeszcze nie znany, właściwie znaczy wynieść do potęgi, jak liczbę mnożąc ją samę przez się. Ztąd uczynić co wielokroć potężniejszym.

Umłarkowanie, patrz: wstrzeźliwość.

Umłarkowany, patrz: mierny.

Umieć, wiedzieć, znać.

UMIEĆ (słow. умѣти, ros. умѣть, czes. uměti), od um, sanskryckie uma światło Muchlin.) znaczy mieć w głowie jasną i dobrze uporządkowaną znajomość przedmiotu, albo nauki jakiej, którą umysł ogarnął, przetrwał i całkiem sobie przyswoił. W pospolitem użyciu umieć znaczy mieć co tak mocno wbite w pamięć, żeby można było co do słowa powtórzyć; jakoteż wykonywać tak jak należy to, czego się kto nauczył, np. umieć czytać, pisać, rysować, umieć po łacinie, po włosku, umieć na pamięć, umieć jak pacierz, umieć myśleć, umieć żyć z ludźmi, umieć się znaleźć.

Nie nie umieć, a głupim być, rzecz bardzo srośna. AND. GLABER z KOBYLINA. — Jeśli umiesz czytać, aż to nie rozkosz.... czas sobie upatrzywszy nad książkami posiedzieć? REJ. — A jakoć uczyć mają, nie umiejac sami? J. KOCH. — Wiem pewnie, iż dobrze lepiej niż ja, wszystko umiejac. GORN. — Pokazał (Augustyn ś.) co młode lata, a co stare umiejac. SKAR. — Nauczyłem się czegoś nie umiał. SKAR. — I trzech zliczyć nie umie. KNAP. — Nie podejmuj się, czego nie umiesz. KNAP. — Ból milczeć nie umie. KNAP. — Co umiał, i w czym była ta jego nauka? KRAS. — Król Wizimierz nie umiał pisać, ani czytać. KRAS.

A widząc na me oczy jak drudzy tonęli,

Jam sobie myślił: oni płynąć nie umieli. KARP.

Człowiek to tylko umie, co potrafi porównywać i stosować. JAN ŚNIAD.

Po tém wyższego męża poznać można w tłumie,

Że on to tylko zawsze zwykł robić, co umie. MICK.

WIEDZIEĆ (słow. вѣдѣти, ros. вѣдать, czes. vědětj) znaczy mieć w umyśle zachowane wyobrażenie o tém, co sobie za pomocą zmysłów, albo za pomocą rozumu jak na dłoni przedstawić można. Kto co umie, nie może o tém nie wiedzieć; kto co wie, może tego nie umieć. Do słowa wiedzieć nie koniecznie przywiązuje się wyobrażenie

związku i gruntowna rzeczy znajomość. Można wiedzieć wiele z widzenia, słyszenia, czytania i mieć w głowie nagromadzony cały magazyn encyklopedycznych wiadomości, a mimo to umysł może stać na bardzo niskim stopniu i być całkiem biernym, a przynajmniej powierzchniowym. Można wiedzieć o wielu rzeczach, a nie umieć i czytać. Można wiedzieć czego potrzeba, lub co być powinno, a nie umieć tego wykonać.

Mówi się: wiem co się święci, nie wie co gada, nie wie o bożym świecie, Pan Bóg to raczy wiedzieć, ani wiem ani znam, a djabli go wiedzą.

Dobry gospodarz, o najmniejszej rzeczy sam wiedzieć chce. SKAR. — To co się widzieć może, nie tak wierzymy, jako raczej wiemy. SKAR. — My gdy komu co dobrego uczynim, chcemy aby o tém świat wiedział. SKAR. — Gdyby i koszula moja o tém wiedzieć miała, pewniebym ją spalił. STRYJK. — Wie Pan Bóg co czyni. RYS. — Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi. RYS. — Wiedzą to i baby w szpitalu. KNAP. — Nie wiedzieć, komu teraz wierzyć. KNAP. — Nie wie którędy kozy gnano. KNAP. — Wię gdzie raki zimują. PRYSŁ. — Nie wiedzą nic o bożym świecie. NAR. — Wię niebo co nam tait, a co nam obwieścić. KRAS.

Piękny młodzieńcze, na coś mi powiedział,

To, o czém w Litwie nikt dotąd nie wiedział. MICK.

ZNAĆ (słow. знати, ros. знать, czes. znátj) jestto odróżniać od siebie przedmioty po właściwych im znakach, cechach, formach, ażeby jednego za drugi nie wziąć. Znać jaki przedmiot albo naukę znaczy posiadać ją z gruntu i w całej obszerności. Mówimy tedy: znać osobę, znać naukę, znać fizykę, medycynę, znać języki, znać siebie, znać ludzi, znać kogo z widzenia, z opinii. Mówimy: znać język francuski, a umieć po francuzku (bo tu się domyśla słowo: mówić). Znam dzieło, wiem kto jest jego autorem, i umiem go cenić. Znam tam wiele osób (nie zaś wiem, albo umiem). Przeciwnie: umieć na pamięć (nie zaś znać); umieć śpiewać (nie zaś znać); nie wiem, co mam począć (nie zaś nie znam). W formie zaimkowej: znać się na czém, jestto umieć poznać co dobre, a co złe; co prawdziwe, a co fałszywe. Znać się z kim znaczy być sobie nawzajem dobrze znajomym.

Znam cię ziółko, żeś pokrzywa. J. KOCH. — Niech mistrza poznają po uczniu. SKAR. — Nie znać świecy przy słońcu. BIRK. — Mądrość największa każdego, znać dobrze siebie samego. KNAP. — Po sobie znam. KNAP. — Poznać wnet z mowy, jakiej kto głowy. PRYSŁ. — Żeby poznać człowieka, trzeba z nim beczkę soli zjeść. PRYSŁ. — Znam go, jak zły szeląg. PRYSŁ. — Znam się ja dobrze na farbowanych lisach. BOHOM. — Byłbym cię nie znał, piórko cię wydało. TRĘB. — Znam ja ich dobrze. KRAS. — Znałem go, ale w nędzy. KRAS. — Kto pozna dobrze swój

język, pozna łatwo i obce. KOPCZ. — Mała liczba ludzi na świecie, umie czytać dobrze. FRANC. JEZIER. — Znam tam wiele osób. MICK.

A czy znasz ty, bracie młody,
Te pokrewne twoje rody? POL.

Umiejętność, patrz: nauka.

Umierać, konać, dogorywać, gasnąć, poledz, zdychać, padać, ginąć.

UMIERAĆ (słow. umirati, ros. умирать, czes. umirati) znaczy kończyć życie, rozstawać się z tym światem. Mówi się tylko o ludziach. Do zwierząt zaś używa się słowo padać, lub zdychać, np. koń padł, pies zdechł (nie zaś umarł). O jednych pszczołach lud mówi, że umierają.

Mówi się: umierać ze starości, z choroby, z głodu, z cholery, umierać nagle, przedwcześnie, umierać za wiarę, za kraj, za prawdę. Przenośnie: umierać światu, albo dla świata.

Człowiek umiera, kiedy się dusza jego z ciałem dzieli. KARN. — Kto umarł, ten żył kiedyś. GORN. — Nie tak jako zwykli umierać ludzie niekzemni, umarł Abner. WUJ. — A widząc lud, iż Aaron umarł, płakał nad nim trzydzieści dni po wszystkich familijach swoich. WUJ. Num. 20. — Wolę umrzeć, niż Boga obrazić. SKAR. o św. Kazim. — Chrystus dla tego za wszystkie wedle ciała umarł, abyśmy też i my nie sobie się żyć uczyli. SKAR. — Musim umrzeć, uczmyż się dobrze umierać. BIRK. — Nie nowina była żydom mordować proroki, i rzadki u nich swoją śmiercią umarł. BIAŁOB. — Człowiek do śmierci uczy się, a głupim umiera. Przysł. — Słodko za ojczyznę umrzeć. KOPCZ. — Z nim żyć i umierać. MICK.

KONAĆ, SKONAĆ, właściwie znaczyło dawniej to, co dziś dokonywać, doprowadzać do końca. To znaczenie wyszło z użycia, i dzisiaj konać oznacza tę ostatnią chwilę, w której dusza wychodzi z ciała.

Mówi się: konać spokojnie, powolnie, długo.

Nalazł go już prawie konającego. SKAR. — Którzy lekko konają, nie inaczej schodzą, jak gdyby usnął. BUD. — Ach! kona, ja żyć muszę, i żyć bez Barbary! AL. FELIŚ.

Już skonał, jeszcze powieki,

Jeszcze się usta nie zwały. MICK.

Tam w izdebce półkownik ich kona. MICK.

DOGORYWAĆ, właściwie mówi się o tém, co się dopala, czyli kończy się palić. Ztąd przenośnie mówi się o człowieku, który już ostatniego tehnienia jest blizki, i którego życie już tylko powolnym konaniem nazwane być może, np. dogorywać w suchotach.

Płacz nad umarłym, bo ustala i dogorzała świeca jego. SKAR. — Jako gdy jedna świeca dogorywa, druga się od niej zapala. SKAR. — Tam dogorywał, mąż wielki.

GASNAĆ (słow. rachati, ros. rachyть, czes. hasnoutj) właściwie mówi się o ogniu przestającym się palić i światło wydawać. Przenośnie zaś

w języku poetycznym znaczy konać zasypiając spokojnie jakby lampa gasnąca.

Imię na wieki jego nie zgaśnie. J. KOCH. — Z wielkim, a nieznośnym rodziców swych żalem zgasła. J. KOCH. — Zgasł przed oczyma naszymi wizerunek kaznodziejski. BIRK. — Śmierć jego była lekka, nie chorując prawie powoli gasnął. KRAS. — Już zgasło światło w ognistém oku. JÓZ. GOŁUCHOW.

POLEDZ (w słowie o półku Igora самм полегоша) właściwie mówi się o tém, co upadłszy nie może już powstać. Ztąd znaczy: śmierć ponieść w boju.

Na placu poległ. J. KOCH. — Jako poległ mocz, który wybawiał lud Izraelski? WUJ. — Służąc w obozie, schorzałym żołnierzom... sam od ich choroby zarażony poległ. SKAR. — Wszyscy poległ, a nikt na placu nie został. SKAR. — Za kraj i wiarę wspaniale poległ. KRAS. — Budrys myślał że w boju poległ. MICK.

ZDYCHAĆ (ros. издохнуть) wyraz potoczny, mówi się tylko o zwierzętach i ptakach, które przestają żyć, nie będąc zabite. Do człowieka używa się tylko wtenczas, gdy chcemy ostatnią mu okazać pogardę, np. zdechl jak pies.

Gdy w oborze pozdycha. REJ. — Jeśli zdechnie bydlę, które się wam jeść godzi. WUJ. — Zdechl wół jeden, drugi, czarownicę winią. OPAL. PADAĆ jako wyraz szlachetniejszy od zdychać, mówi się o zwierzętach domowych. Zkąd padło, to jest: zdechłe bydlę. Mówi się jednak i o ludziach, np. padł trupem.

Padł mu koń rączy. P. KOCH. — Padli rycerze, tak wiatr dęby wali. KRAS. — Mężny nie pada jak trawa. KRAS. — Padł Gryzomira mężtwem pokonany. KRAS. — Wprzód niech padnę trupem, niż ujrzę twe płacze. DMOCH. —

GINAĆ patrz: ginać.

Umieścić, patrz: kłaść.

Umilknąć, zamilczeć, uciechnąć, zaniemieć.

UMILKNAĆ (ros. умолкнуть, czesk. umlknoutj) znaczy przestać mówić, przestać odzywać się.

Prędkoś mi nazbyt umilkła. J. KOCH. — Teraz wszystko umilkło, szczerę pustki w domu. J. KOCH. — Umilkł Pan Wapowski chcąc podobno sobie odpocząć. GORN. — Umilkła ziemia przed oczyma jego. WUJ. Machab. — Umilkli wszyscy, usta zwrócili ciekawi. DMOCH.

ZAMILKNAĆ od umilknąć tém się tylko różni, że umilknąć można skończywszy mówić; a zamilknąć w środku mowy, a nawet wyrazu, jakby ją nagle urywając.

Zamilkłem, trudno mówić, a dopieroż mruczeć. KRAS. — Wielkie rzeczy zamilknięciem najlepiej się mówią. FRED.

działanie moje: usprawiedliwić zaś lepiej nie mogę, jak gdy przełożę pobudki, które mnie do niego przywiodły. KRAS. — Nie można nałogu przysłowia kłaść w liczbę przywar istotnych: dla tej jednak przyczyny usprawiedliwiać ich nie należy. KRAS. — Pozwolisz WPan, żebym ja się usprawiedliwił z zarzutu. KRAS. — Potrzeba obrony usprawiedliwić może wojnę. Ks. MIETELSKI. — Z tego usprawiedliwiać się nie mam prawa. MICK.

Unikać, stronić, chronić się, strzedz się, uchodzić.

W ogólności trzymać się zdaleka, żeby się na kogo lub na co nie natknąć.

UNIKAĆ znaczy mieć się na baczności, żeby się z kim nie spotkać, żeby się na co nie narazić, nie wdać się w co, lub nie dopuścić się czego, np. unikać spotkania się, niebezpieczeństwa, złego towarzystwa, unikać wad.

Chciałby uniknąć bitwy z całej duszy. KRAS. — Rozmów z nim unika. WĘG. — Unikać tych szumnych i dużo obiecujących wyrazów; które więcej pokazują śmiesznej chępliwości, niż gruntownego myślenia. JAN ŚNIAD. Starannie wszelkiego zajścia unikał. KORZEN.

STRONIC, znaczy trzymać się od kogo zdaleka, na stronie, nie tylko nie chcąc do niego się zbliżyć, ale omijając go ile możności.

Rozumując iż tamten... musiał się obrazić, poczynając od niego stronić. GORN. — Od filuta stronił. KRAS. — Nie mów ludziom żeś nieszcześliwy, bo zaraz od ciebie stronić będą. KARP. — Kto był lękliwy, zdala witał się i stronił. MICK.

Wszystko, co miało tylko twarz człowieka,

Zaczęło stronić ode mnie zdaleka. JUL. SŁOW.

CHRONIC SIĘ znaczy unikać jakby chowając się tak, żeby i widziannym nie być.

Co ja w kim ganię, tego sam się chronię. J. KOCH. — Tych się chroń.

WUJ. — Chronił się jako sowa światła. BIEL. — Chronił się go jak czegoś złego: utopiłby go w łyżce wody. KNAP.

STRZEDZ SIĘ znaczy mieć się na straży, żeby się nie dać podejść, albo się nie narazić na niebezpieczeństwo.

Strzeżcie się pilnie fałszywych proroków. WUJ. — Takiego Paweł Święty po pierwszym albo wtórem napomnieniu... każe się strzedz. WUJ. — Ja się wilka strzegę i mam go sobie za nieprzyjaciela. WERESZ. — Grzechu się strzedz jako piekła mamy. SKAR. — Czyńcie dobrze, a złego się strzeżcie. SKAR. — Tego się rychlej strzedz będzie, czego by się drugi raz tak wstydzić miał. SKAR. — Pochlebstwa wszelkiego strzegłem się zawždy. SKAR. — Złego słowa się strzeżcie, i przymówki na brata i żartów obraźliwych. SKAR. — Strzeżcie się próżnowania, poduszki szatańskiej. KLON. Strzeż się osławiać kogo, bo ciężko odwoływać. BIRK. — Chytrego się strzeż. KNAP. — Co mogło być zdrożne w ojcach naszych, strzeżmy się tego. KRAS.

UCHODZIĆ właściwie jest synonimem słowa uciekać i pod niém ma objaśnienie. Że zaś ten kto przed niebezpieczeństwem, albo pogonią uchodzi, tem samem ich unika; przeto uchodzić zwłaszcza w znaczeniu przenośném jest synonimem słowa unikać.

Choćbym natenczas uszedł mąk ludzkich, wszakże ręki Wszechmocnego ani żywy, ani umarły nie ujdę. WUJ. — Nieprzyjaźni ich nie uszedł. SKAR.

Uniwersalny. patrz: ogólny.

Uniwersytet. patrz: akademia.

Unizoność. patrz: grzeczność.

Uobecnić. patrz: uprzytomnić.

Upadek, ruina, zguba, zburzenie.

W ogólności stopniowa, albo gwałtowna utrata bytu.

UPADEK (ros. упадокъ, czesk. upad) właściwie nagle albo stopniowe padanie z góry na dół. Ztąd stan tego, co spadając nagle, albo powoli z wyższego na coraz niższy stopień, jeśli nie na samo dno-swoje dawne położenie albo i byt swój traci. Może się brać i w znaczeniu moralném, np. upadek pierwszego człowieka, upadek państwa Rzymskiego, upadek Napoleona, upadek nauk, grozić upadkiem, nachylić się do upadku, podźwignąć z upadku.

Już wisi upadek nad tobą gotowy. J. KOCH. — Zbudował dom swój na piasku. I spadł deszcz i przyszły rzeki i wiały wiatry i uderzyły na on dom, i upadł, i był upadek jego wielki. WUJ. — Zawszadź pochylone twoje ściany upadkiem wielkim grożą. SKAR. — Płakaćby nad ich upadkiem i krwawe lzy wypuszczać. SKAR. — Pan JEZUS nie tylko jako prorok, przyszły upadek królestwa ludu onego opowiada, ale jako prawdziwy człowiek, brat i przyjaciel... żałuje i płacze nędzy onej ich niewypowiedzianej. SKAR. — Serce dobrego a sprawiedliwego człowieka bardzo upadku bliźniego żałuje. SKAR. — Abyście to, co się do upadku na chyliło, podparli. SKAR.

RUINA (łaciń. *ruina*) właściwie reszty rozwalonych murów. Ztąd przenośnie bierze się za stan zupełnego upadku, z którego się podźwignąć nie ma nadziei, np. ruina majątku, ruina miast, doprowadzić kogo do ruiny.

Suchemi nie przystoi na tę ruinę patrzeć oczyma. WOJSZAR. — Ludzie śmiercią, a miasta kończą się ruiną. MINAS. — Na ruinę Jezuitów, wiersz Naruszewicza. — Te gmachy Romy, które wieki dziwiły świat ogromem, jak dziś zadziwiają ruiną. ODYN. — Duma jest pierwszym stopniem ruiny moralnej, wiodącej za sobą niechybnie i materyalny upadek. KRASZ. — Idzie za tém ruina niechybna. KRASZ.

ZGUBA znaczy zupełną utratę wszystkiego co kto posiadał, lub doprowadzenie do takiego stanu, że zginąć koniecznie musi, np. przeprowadzić do zguby, stać się przyczyną zguby, zachować od zguby.

Jam go stał i przywiódł do zguby. J. KOCH. — Komu pamięci zguba mojej pomoże? J. KOCH. — Aman na zgubie Mardocheusza nie przestając, wszystek naród jego wygubić chciał. SKAR. — Srodze w tém Boga obrażacie, i do zguby ostatniej drogę sobie ścielecie. Ks. BEMB. — Na waszę zgubę odetchnął Gaudenty. KRAS. — Sprzysiężeni na zgubę mowy naszej nieprzyjaciele szydzić będą z naszej lekkomyślności, że im tak dzielnie do ich zamiarów sami pomagamy. JAN ŚNIAD.

Zgubne zjawisko, ale więcej zguby

Wróżył Litwinom od Niemieckiej strony

Szyszak błyszczący ze strusiami czuby. MICK.

ZBURZENIE od zburzyć oznacza obrócenie w gruzy gwałtownym sposobem, np. zburzenie Troi, zburzenie Jerozolimy.

Jan Ś. patrzył na zburzenie Jeruzalem. SKAR.

Upał, gorąco, skwar, spieka, żnój.

UPAŁ oznacza nieznośne gorąco pochodzące od palącego słońca. Upał letni, upał nieznośny.

Bieźmy z bojaźnią więcej w nocy niżeli we dnie, tak dla upałów, jako dla pogoni. SKAR. — Wielkie słoneczne upały. SKAR. — W upał słoneczny chcę zażyć kąpieli. KOCHOW. — Upał się chłodem, deszcz suszą przepłata. KRAS.

Więcie jak w upał boso lecę przez pustynie,

Podobny córce piasku, błyszczącej gadzinie. MICK.

GORĄCO (od goreć) oznacza tak wysoki stopień ciepła, że aż piecze, lub parzy, naksztalt gorzącego ognia. Od upału tém się tylko różni, że upał pochodzi od słońca, a gorąco może pochodzić od ognia, od pieca, od pary i t. p.

Mróz i gorąco cierpieć. J. KOCH. — Niech je zwyczają ku wycierpieniu zimna i gorąca i twardej pościeli. BAZYL.

Wiecznie piekielne cierpiąc zarzewie,

Nie ma czém zgasić gorąca. MICK.

SKWAR (słowiań. скваръ MIKL. jestto upał strefy podzwrotnikowej, od którego wszystko prawie skwarzy się, jakby tłustość na ogniu.

Minęły słońca letniego skwary. NAR. — By mi skwar letni nie wadził. NAR.

Jak Arabi skwarem spiekle,

Miotają bluznierstwa wściekle. K. KOZM.

Gdy niebo wrzało ogniami letniemi,

Tak iż żmije od skwaru skakały po ziemi. MICK.

SPIEKA i SPIEKOTA oznacza długo trwające upały, podczas których nieodwilżona deszczem i rosą ziemia się spieka, rośliny więdną i schną, a niekiedy i woda w niegłębokich miejscach wysycha.

Dla gorącości i spieki... słonecznej wiele rzek w toniach swoich wysychało. BŁAŻ.

ZNÓJ (słowiań. i ros. знои чзск. znoj oznacza upał od którego człowiek obłąany potem, prawie omdlewa, ztąd bierze się za ciężką pracę podczas upału.

Znój słoneczny. Bibl. Zof. — Gdzie wieczny znój panny. J. Koch. —

Serce moje

Uschło, jak trawa w srogię letnie znoje. J. Koch.

Upamiętanie, patrz: pokuta.

Uparty, uporny, uporczywy, krnąbrny, ociętny.

UPARTY (ros. упрямый) mówi się o tym, którego niezem przekonac nie można; który opiera się, czyli ślepo trzyma się swojego zdania nie dlatego, że ma słusznosc, ale dlatego żeby nie ustapic drugiemu. Ztąd mówi się: uparty jak kozioł, na upartego kij.

Człek cnotliwy jest stałym, człek próżny upartym. KRAS.

UPORNY mówi się o tym, który ma w swoim charakterze upor, lub u którego upor stał się jakby nałogiem.

Nastał na królestwo Edwinus mlody a uporny i rady dobrej nie sluchajacy. SKAR. — Którzy od upornych a zlosliwych sila zlego ucierpieli. SKAR.

UPORCZYWY znaczy opierajacy się najdzielniejszym środkiem, np. uporczywa choroba.

Do których mnie przywiázal nałóg uporczywy. KARP.

KRNĄBRNY (w XV wieku u MACIEJA z Różana: knąbrzny, knąbrzny knąbronosc) mówi się o podwładnym, który okazuje zacięty upor w nieposłuszeństwie starszemu. Przeto równy, albo wyższy chociażby jak był upartym, nie może być nazwany krnąbrnym.

Mówi się: krnąbrne dziecię względem rodziców, krnąbrny uczeń względem nauczyciela; krnąbrny sługa albo poddany, względem pana. Mówi się: choroba uparta, albo uporczywa (nie zaś krnąbrna). Wyraz ten nie znajdujący się w żadnym języku słowiańskim utworzył się prawdopodobnie z greckiego κρυβαρι cynober; ros. кинварь, którego przed wynalezieniem druku przepisywacze rękopisów do czerwonych liter powszechnie używali. A że ten był do roztrarcia lub rozpuszczenia niezmiernie trudny; przeto nieposłusznego i zaciętego w uporze żaka w szkole, zaczęto nazywać kinobrnym, czyli knobrnym, lub knobrnym jak pisano w XV wieku, z czego w XVI wieku ustalila się dzisiejsza forma krnąbrny.

Dziecko krnąbrne. REJ. — Ten syn nasz uporny i krnąbrny... upomianiem naszym gardzi. SKAR. — Krnąbrną czeladź odprawiłem. KRAS. —

Wkrótce znowu Jaś krnąbrny na plagi zarobił. KRAS.

OCIĘTNY, wyraz przestarzały i teraz prawie nie używany znaczy zacięty w uporze jak bydlę znarowione, które kiedy się zatnie, lub uprze; to im więcej go biją, tém bardziej narowić się będzie, czyli jak mówią: i z góry nie pociągnie.

Ten nasz syn uporny i ościętny jest. WUJ. — Woly, które nie dbają nie na bicze, ościętne, krnąbrne. MĄCZ.

Upior, patrz: widziadło.

Upływać, patrz: przemijać.

Upodobanie, patrz: miłość.

Upominek, patrz: dar.

Upor, krnąbrność, zaciętość.

UPOR (ros. упрямство) jestto stałość w złém, czyli ślepe trzymanie się swojego zdania; które oczywistej prawdzie nie ustępuje, i najgruntowniejzemi dowodami przekonać się nie daje. Może on mieć pozory stałości, ale źle rozumianej. Stałość bowiem jest niengięta moc woli w tém, co rozumne i szlachetne; upor zaś w tem, co nierozumne.

Mówi się: przelamać, przezwyciężyć upor, trwać w uporze, zacięty w uporze.

Już tam mało rozumu, gdzie upor panuje. REJ. — Upor nieprzyjaciół jest mądrości, który wywodom lepszym nie ustępuje; a choć widzi iż go rozumem przemagają, jednak swego zdania puścić nie chce. SKAR. — Rozum przeprosz, ale uporu bezrozumnego nigdy. SKAR. — Mocno każdy z nich przy swym uporze stoi, aby swoje przewiódł. SKAR. — Tak trwał w uporze, iż się jako kamień najtwardszy, serce jego użyć nie dało. SKAR. Upor żelazny prawie. BIRK. — Ślepy upor. WARG. — Na upor nie ma lekarstwa. Przysł. — Jak może, tak męstwa nadstawia uporem. ARG. —

Wiem że nie uporem, ale się rozumem rządysz. БОНОМ. — Małe złego początki wzrastają z uporu. KRAS.

KRNABRNOŚĆ jest zuchwale sprzeciwianie się woli swojego zwierzchnika. Różni się od uporu tém, że upor może być milczący; a krnąbrność hardo się stawia, i nie tylko nie jest posłuszna, ale wprost przeciwnie i jakby na złość robi. Upor może być w równym i w wyższym; a krnąbrność tylko w podwładnym.

Trwali w krnąbrnościach swoich. REJ. — Z ślepoty więcej, niżli z złości i krnąbrności grzeszył. SKAR. — Krnąbrność taka bez karania nie spełznie. GWAG. — Chcąc krnąbrności oduczyć (w Sparcie), upor i złość surowie karano. KRAS. — Jeżeli przełożenie krzywdy nazywać będziemy krnąbrnością, znać iż chcemy mieć w stanie bydłym poddanych. KRAS.

ZACIĘTOŚĆ oznacza upor w gniewie lub zemście, który na wszystko stawszy się głuchym i ślepym, da się w sztuki porąbać, a na krok nie ustąpi.

Uposażyc, patrz: obdarzyć.

Upoważniać, patrz: pozwalać.

Upředzenie, patrz: przesąd.

Upředzić, patrz: zapobiedz.

Upředźmość, patrz: gościnność, p. przyjaźń.

Uprzykrzać się, dokuczać, dojmować, dojadać, dogryzać, dopiekać, napierać się, doskwierać.

UPRZYKRZAĆ SIĘ, znaczy wywoływać wciąż niemiłe wrażenia, tak że to co je sprawuje nieznośnym się staje. Uprzykrzać się natręctwem, ciągłymi prośbami, jednostajnością, przymówkami i t. d.

Kiedy czego wiele a często, tedy się prędko uprzykrzy. REJ. — Będzie mógł wolnie, bezpiecznie mówić z nim o wszystkim, a nigdy się nie uprzykrzył. GORN. — Ludu mój, cóżem ci uczynił, albo w czémem ci się uprzykrzył, odpowiedz mi. WUJ. — Żadnemu się nigdy nie uprzykrzył, ani się komu hardzie stawił. SKAR. — Nie uprzykrzył się nikomu w sąsiedztwie. KS. RADAWIEC. — Gość częsty i długi rychło się sprzykrzy. KNAP. — Dobrze się nigdy nie sprzykrzy. KNAP.

DOKUCZAĆ (ros. докучать) znaczy leżeć komu ciągle w oczy nie dając mu pokoju, piłować głowę, sprawować fizyczną lub moralną dolegliwość. Mówi się: ból dokucza, głód, bieda dokucza.

Gdy głód dokuczał, wołał lud do Faraoua, żywności prosząc. WUJ. — Ubóstwo temu nie dokuczy,

Kto małym syt, i skromnie kto się żyć nauczy. GAWIŚ.

Co bardziej dokuczy, to rychlej nauczy. KNAP. — Ale mi zbyt dokucza ból głowy okrutny. KRAS.

DOJMOWAĆ, wyraz książkowy, znaczy dać komu poczuć cierpicie w całej mocy, tak żeby aż do szpiku w kościach przeniknęło.

Gdy pocznie im nędza dojmować. SKAR. — Gdy im niewola i nędza wielka dojęła, dopiero oczy na grzech swój otworzyli. SKAR. — Gdy mu ogień dojmować począł. ВОНОМ.

DOJADAĆ (ros. надѣдять) i **DOJEŚĆ**, znaczy uprzykrzać się komu do tego stopnia, żeby już dalej wytrzymać nie mógł; żeby mu to, jak mówią: kością w gardle stanęło.

Mówi się: dojadać do żywego. **Nadojadać** nie jest wyrazem polskim.

Mało nie tak oblegającym jak i obłożonym, obłożenie to dojadło. BŁAŻ.

DOGRYZAĆ KOMU, znaczy czynić komu bardzo ostre przymówki i docinki, niby zębami go gryząc.

Im dowcipniej będą mi dogryzać, tym się serdeczniej uśmieję. MICK.

DOPIEKAĆ, **DOPIEC KOMU**, znaczy dokuczać komu tak, żeby go do ostateczności doprowadzić, jakby rozpalonemi szynami go piekąc, albo jak się mówi po prostu: za skórę mu zalać.

W trzy dni się uciech wyrzecz,

Jak mu aniołek dopiecz. TEATR.

Nie raz mi, dopiekl do żywego. KAR. KACZK.

NAPIERAĆ SIĘ znaczy żądać czego natrętnie, jak zwykły czynić rozpieszczone dzieci, które koniecznie chcą, żeby im dało to, czego się im zachciało.

Tedy się też nie masz bardzo czego napierać. REJ. — Dzieci są, nie-

chaj nie płaczą; pozwólmy im, czego się napierają. SKAR. — Czego się naprze, to mu muszą dać koniecznie. PĘTRYCY.

DOSKWIERAĆ wyraz potoczny, znaczy tak mocno komu dopiekać, jak gdyby go na ogniu skwarzył, np. upał doskwiera, ból doskwiera

Tyle matce doskwierał, iż królestwo porzucić musiała. NAR.

Uprzytomnić, uobecnić, unaoznić.

UPRZYTOMNIĆ SOBIE CO, znaczy wywołać w duszy też same wrażenia i uczucia, jakichśmy doznali, gdyśmy czemu przytomni byli.

UOBECNIĆ znaczy postawić co przed oczyma umysłu tak, żeby się zdawało iż stoi przed nami. Ażeby sobie co uobecnić, dosyć jest mieć żywą wyobraźnię; ażeby zaś uprzytomnić, trzeba przy tém cośmy sobie uobecniłi, być myślą i sercem.

UNAOCZNIĆ znaczy przedstawić co jak na dłoni, tak żeby samo mówiło do oczu, to jest: żeby dla każdego było tak oczewistem, jak gdyby na to własnemi oczyma patrzył, czyli jak gdyby był naocznym świadkiem.

Uragan, patrz: burza.

Uratować, patrz: ocalić.

Uraza, patrz: zniewaga.

Uroczy, patrz: miły.

Uroczystość, patrz: święto.

Urodzaj, patrz: żniwo.

Urodzajny, patrz: żyzny.

Urodzliwy, patrz: piękny.

Urojenie, złudzenie, utopia, mrzonka, omamienie.

UROJENIE (od roić) oznacza to, co nie ma rzeczywistego bytu, a tylko jest płodem rozognionej i samopas puszczonej imaginacyi.

Nie wedle urojenia swego własnego, ale wedle powszechnego uczonych mniemania. WŁODEK. — Trwoni się czas zaprzątaniem głowy urojeniami obcemi nauce. JAN ŚNIAD. — Te urojenia rozlały się po tłumie uczonych. JAN ŚNIAD. — Myślą błędną czyli urojeniem nazywamy tę, która co do treści swej nie odpowiada rzeczywistości... Rothe.

ZŁUDZENIE (od ludzi) pod względem materyalnym oznacza, że oko nasze widzi to, czego rzeczywiście niema i co się nam tylko wydaje. To się zowie złudzeniem oka, albo złudzeniem optycznym, np. sklepienie niebieskie, fata morgana i t. p. Pod względem moralnym złudzenie oznacza to, że dusza nasza topi się w rajskich obrazach; i woli w lubym błędzie zostawać, niż zdjąć z oczu zasłonę, i przekonać się, że one nie są rzeczywistością. Nakoniec złudzeniem zowiemy, kiedy się kto uwodzi niepodobnemi do ziszczenia nadziejami, które w imaginacyi swojej, jak gdyby tuż tuż spełnić się mające, widzi. Uluda jest formą poetyczną mało używaną, chociaż się znajduje u NARUSZEWICZA i MICKIEWICZA.

Mówi się: złudzenie oka, złudzenie optyczne, złudzenie imaginacyi.

Nie jest rzeczą do prawdy podobną, aby to złudzenie długo trwać i utrzymywać się mogło. JAN ŚNIAD. — Zmysły czerstwe i zdrowe podległe są rozmaitym złudzeniom, to jest: że im się rzeczy zewnętrzne nie tak wydają, jak są. JAN ŚNIAD. — Całe niebo wydaje nam się jak kula ogromna... co jest tylko złudzeniem optycznym, pochodzącym z ograniczonego wzroku naszego. JAN ŚNIAD. — Nigdy złudzenie nie zaślepilo silniej uwagi i rozumu człowieka. JAN ŚNIAD. Potrafiłem uniknąć złudzeń miłości własnej? JAN ŚNIAD.

Niech nad martwym, wleczę światem,

W rajska dziedzinę uludy. MICK.

Co za złudzenie co za odbicie!

Prując przejrzyste wody zwierciadło,

Mniemali płynąc po zorz błękiecie. BOH. ZAL.

Aż złudzeń jego znikła jutrzienka,

I sił mu więcej nie stało. PRZECLAWSKI.

Więc to, o czém ciągle myślał i nad czém pracował, nie było przecież złudzeniem. ZYG. KACZK.

PRZYWIDZENIE (ros. привидѣніе widmo) jest widzenie nie tego co jest, ale co się w chorej głowie wylęгло. Urojenie jest płodem bujnej wyobraźni; przywidzenie zależy od kaprysu, a niekiedy zlej woli. Urojenie widzi to, czego rzeczywiście nie ma; przywidzenie widzi to, co komu jak éwiek do głowy wlazło.

I rozum i wymowa na nic się nie przyda,

Z tym człowiekiem, co tylko swych przywidzeń słucha. ZABL.

Co wszyscy mieli za dziwaczne przywidzenie, w tém pierwszy Kopernik upatrzył dzieło mądrości. JAN ŚNIAD. — Czytanie żywotów uczonych ludzi i wielu ich dziwactw i przywidzeń, doprowadziłoby mogło do nowych uwag nad władzami duszy. JAN ŚNIAD.

UTOPIA (z greck. οὐ nie, i τόπος miejsce), wyraz przyjęty we wszystkich Europejskich językach (od dzieła Tomasza Morusa w XVI wieku o szczęśliwej wyspie zwanej Utopia) znaczy wymarzenie sobie idealnej doskonałości i wzięcie jej za rzeczywistość, np. Rzecz - pospolita Platona.

MRZONKA, wyraz nowy, za czasów LINDEGO jeszcze nie znany, oznacza plód chorobliwej imaginacyi, czyli to, co kto sobie dziwacznie wymarzył.

Najdziwniejsze mrzonki wylęгло w głowinie,

Ogłasza jako prawdy zdumionej drużynie. JÓZ. BRODOW.

OMAMIENTE (od mamić) jest zostawanie pod wpływem jakiego zwo-dniczego, a pociągającego serce uroku. W urojeniu człowiek buja po krainie imaginacyi; a w omamieniu jakby upojony o całym świecie a nawet sam o sobie zapominać się zdaje.

Patrzcie by was kto nie oszukał przez filozofią, i prózne omamienie.

WUJ. — Kolo. 15. — Skoro wieczność się zbliża... niknie to całe omamienie, które nas ludzi. Ks. KARPOWICZ. — Wyszedł z łoną narodu polskiego Mikołaj Kopernik, który stargał zasłonę błędu i omamienia, i naprowadził rozum ludzki na drogę prawdziwą. JAN ŚNIAD. — W słodkiem omamieniu, w początkach rodu ludzkiego niepewny ginie. LEL. —

Świat omamień mych pomału

Ginie z lekką mar drużyną. BOH. ZAL.

Urok, patrz: wdzięk.

Uroki, patrz: czary.

Urywek, patrz: kawalek.

Urywkowy, patrz: dorywczy

Urząd, godność, dostojenstwo, ranga, urzędowanie.

URZĄD (czes. auřad) oznacza jeden ze szczebli rządu, mający zakresloną sobie sferę działania, i obowiązek służenia publicznemu dobru, np. urząd marszałka, sędziego i t. p.

Bias dobrze mówił: iż urząd pokaże człowieka. GORN. — Chcesz się nie bać urzędu, czyn co jest dobrego. WUJ. — Was Pan Bóg podniósł na wysokie urzędy, nie dla was, abyście sami swoich pożytków pilnowali; ale dla ludu, który wam Pan Bóg powierzył. SKAR. — Kto w domowych rzeczach nieostrożny jest, i na kościelnym urzędzie zatrzymać dobrego porządku nie będzie mógł. SKAR. — Na urzędy wielka pilność być ma, aby je ludzie cnotliwi osiadali. SKAR. — Na wielkim urzędzie posadził go P. Bóg. SKAR. — Pismo Ś. wszędzie urzędy czci i czcic każe. SKAR. Nie zowią się urzędy chrześcijańskie panowaniem, ale służbą i usługowaniem. SKAR. — Kto kupuje urząd, sprzedaje sprawiedliwość. KLON. — Urząd urzędowi wierzy. RYS. — Nie urząd męża, ale mąż urząd zdobyć ma. KNAP. — Serce dobre, a głowa bez rozsądku, nie potrafi dobrze sprawować urzędu. Ks. JEZIER. — Chart bez ogona jest jak szlachcic bez urzędu. MICK.

GODNOŚĆ tém się różni od urzędu, że urząd może być niski i wysoki, a godność tylko wysoka. Ztąd i przysłowie: „nie wielka godność wójt na wsi“.

Mówi się: godność kościelna, godność senatorska i t. p. W znaczeniu moralnym, godnością nazywamy poczucie wysokiej wewnętrznej wartości, np. godność osobista, godność moralna, godność narodowa (nie zaś urząd); godność człowieka, godność natury ludzkiej, szanować swoją godność.

Wyprosił się z tej godności. SKAR. — Godność zalecenie małe, a cnota całe. KNAP. — Godność, cnotcie nie urodzie ma być dana. KNAP. — Którzy na wysokich godnościach są, jako świeca na świeczniku przykładami gminowi świecić mają. STAROW.

DOSTOJENSTWO, które dawniej zwykle nazywano dygnitarstwem, stosuje się do najwyższych godności w kościele i w kraju, np. pry-

mas, hetman, wojewoda, i w ogólności ci wszyscy, którzy zajmowali wyższe krzesła w senacie i mianowani byli wielkimi, np. marszałek wielki, chorąży wielki, podkomorzy wielki i t. p. Dostojeństwa nie można brać za jedno z tytułem, np. księcia, grafa, barona. Tytuł przywiązany jest do imienia rodowego i dziedzicznie z ojca na syna przechodzi. Dostojeństwo zaś tak jak godność i urząd przywiązane jest do osoby, która je piastuje. Może kto być ozdobiony dostojenstwem, nie będąc księciem, hrabią, lub baronem. I przeciwnie, może książę, hrabia, czy baron nie piastować żadnego dostojenstwa, ani urzędu.

DOSTOJNOŚĆ oznacza przymiot tego co dostojne, i używa się jako tytuł najwyższej stojących w społeczeństwie osób.

To iż nas zwano Chrześciany, nad wszystkie dostojenstwa i tytuły sobieśmy przekładali. **SKAR.** — Jakoż pasterzem dusz ludzkich dobrym być może, który na takie dostojenstwo nie idzie dla miłości ku Chrystusowi, ale z miłości ku samemu sobie. **SKAR.** — Wielkich stopnie dostojenstw nie są próbą cnoty. **KRAS.** — Wyższość dostojenstw obowiązki dwoi. **ZABL.** **RANGA** (z niem. *der Rang*) oznacza stopień w hierarchii wojskowej, lub urzędniczej, np. ranga oficerska, generalska, dosłużyć się rangi półkownika i t. p.

Gdy przyszło siadać do stołu, sadowiono każdego według rangi. **KRAS.** **URZĘDOWANIE** oznacza sprawowanie urzędu, to jest zajmowanie go przez czas oznaczony, jako też pełnienie obowiązków do urzędu przywiązanych, np. urządowanie trzyletnie, wieloletnie, cały czas urządowania (nie zaś urzędu).

Zaczną urządowanie swoje zaraz po wykonanej przysiędze. Sejm Grod. Zaczynając dziś uroczyste urządowanie wasze, poważni i czcigodni mężowie. **JAN ŚNIAD.**

Urzeczywistnić, patrz: pełnić.

Usilny, patrz: pilny.

Usiłować, patrz: starać się.

Uskromić, patrz: uspokoić.

Uskutecznić, patrz: pełnić.

Usługa, patrz: przysługa.

Uśmiech, patrz: śmiech.

Uśmierzyć, patrz: uspokoić.

Uspokoić, uciszyć, ukoić, utulić, uśmierzyć, uskromić, umiarkować, uspić, ułagodzić, udobrychać, rozbrolić.

USPOKOIĆ znaczy przywieść to co było wzburzone do stanu spokojnego; przywrócić spokojność, np. uspokoić kłótnie, rozruchy, uspokoić umysły, uspokoić kraj i t. p.

A w tém mię sen zmorzył,
Gniew uspokoił, nadzieję umorzył. J. KOCH.

Powstali wszyscy sąsiedzi moi, aby mię cieszyli, i uspokoiłem się. WUJ.
Wielce mądrego pana i mistrza mamy, który umie... rozproszone do kupy zbierać... i wszystkie rozruchy uspokajać. SKAR. — Wszystko uspokoiwszy, z wielkim się tryumfem i sławą zwycięstwa do Rzymu wracał. SKAR.
Kraj uspokoił miecza nie dobywając. SKAR. — Nigdy się tu na ziemi żądze nasze nie napelnią, ani uspokoją. SKAR. — Serce nasze żadną się rzeczą stworzoną nie uspokoi, ani napelni; jedno samym Panem Bogiem. SKAR. — Na szalejące morze gdy oliwę wylejesz, prędko je uspokoisz. BIRK. —

W sercu mam ustawną trwozę

Ani strapionych myśli uspokoić mogę. BENDON.

UCISZYĆ (słowiań. утишити, ros. утишить, czesk. utišiti) znaczy sprawić, żeby co ucichło, lub żeby się stało mniej głośném; ciszę przywrócić, np. uciszyć gwar, hałas, wrzask, wiatr, burzę.

Rozkazał wiatrom i morzu i stało się uciszenie wielkie. WUJ. — Uciszył wrzawę. WORONICZ. — Uciszone się zwolna. МІСК.

UKOIĆ (słowiań. укоити, czes. ukojitj od koić t. j. piersiami karmić) pierwotnie znaczyło utulić płacz niemowlęcia dając mu piersi. Ztąd w ogólności ulagodzić w żalu, w płaczu, w gniewie.

Koita kwilena dziecinne. ДМОСН. — Ukoić duszy mej cierpienia. GOREC.
Chodź, niech twą żalność ukoję. КОНОРАСКІ.

UTULIĆ (słowiań. утолити, ros. утолить) znaczy przyciskając do łona i niby pieszcząc jak dziecię, sprawić, żeby rozplakany płakać przestał, lub rozżalony ulgi doznał.

Mnie jednako serce boli,
A nigdy się nie utóli. J. KOCH.

Twój nieutulony płacz. J. KOCH. — Jako płacz i żalność tę wielką utulić? SKAR. — Chcąc matczyne lzy utulić, sam płaczę. SKAR.

UŚMIERZYĆ (słowiań. съмирити, ros. усмирить, od mir) podług źródłosłowu przyprowadzić do miru, a zatém zrobić spokojném to, co było wzburzone, podniecone, lub rozdrażnione.

Mówi się: uśmierzyć głód, lub pragnienie, (nie zaś ukoić, ani utulić). Uśmierzyć gorączkę, rozdrażnione nerwy, uśmierzyć ból, gniew, itp.

Łagodnie słowa uśmierzają każdą popędliwość. REJ. — Odpowiedź łagodna uśmierza gniew. WUJ. — Maść, która boleści uśmierza. SYREN. — Uskromić znaczy pohamować czyję swawolą albo zuchwałość; lub dać mu taką naukę, żeby był potem skromniejszym.

Człowiek nie może razem wszystkiego w sobie uskromić. REJ. — Chcąc pychę uskromić. J. KOCH. — I konia młodego nauczysz, i zwierza dzikiego uskromisz. SKAR. — Harde srogością uskromić, a dobre łaskawością pociągnąć umiał. SKAR. — Kto tak jadowitego lwa i wilka, który

się ludzką krwią karmi, uskromi? SKAR. — Karanie jednego uskromi dziesiątego. KNAP.

UMIARKOWAĆ znaczy sprowadzać co do słusznej i właściwej miary; żeby za pewny kres nie wychodziło i z brzegów nie wylewało.

Nieroztropną srogość w karaniu umiarkował. SKAR. — Uchodziła go Cesarzowa, iż swój gniew umiarkował przeciw nim. BIEL.

UŚPIĆ (słowiań. усьпяти, ros. уснуть) właściwie sprawić, żeby kto zasnął, np. uspić dziecię, uspić nudnem gadaniem. Przenośnie: uspić troski, niepokój; to jest sprawić żeby one niby usnęły i stroskanemu sercu chwilę spokojności zostawiły.

Wszystkie kłopoty trudem zwyciężony

I troski uspił. P. KOCH.

UŁAGODZIĆ i **ZŁAGODZIĆ** znaczy ująć nieco surowości, ostrości, lub gwałtowności; czyli sprawić żeby się co stało łagodniejszym, np. złagodzić karę, lub surowość prawa.

Wprzód lwa okrutnego, albo tygrysa ułagodzę złego, niż dzikie serce. BARDZ. — Rozjuszony lud krwią się jego ułagodzi. БОНОМ. — Wyraz bystrych oczu swych złagodził. MIK.

UDOBRUCHAĆ wyraz potoczny znaczy sprawić, żeby gniew ustał, a na jego miejsce dobroć do serca wstąpiła.

Aza się udobrucha. W. POT. — Gadziny nie udobruchasz, chyba żebyś gadziną został. MAKS. FRED. — Widząc iż się udobruchał. KRAS. — Tu się szanowny starzec udobruchał. KNIAŻ. — Śmierć się nie umie nigdy udobruchać. RAJ. KORSAK. — Zaklinam cię... byś się udobruchał MIK.

ROZBROIĆ właściwie znaczy zdjąć zbroję, lub oręż z ręki wytrącić, a tem samem uczynić kogo bezbronnym. Ztąd przenośnie ułagodzić gniew pokorą, cierpliwością, lub łzami, tak żeby człowiek gniewać się w żaden sposób nie mógł.

Usta, patrz: gęba.

Ustalać, patrz: umacniać.

Ustawa, patrz: prawo.

Ustawiczny, ustawny, patrz: ciągły.

Ustępować, usuwać się, uchylać się, cofać się.

USTĘPOWAĆ, USTĄPIĆ (słowiań. уступити, ros. уступить, czes. ustupovati) znaczy schodzić komu z drogi. Ztąd przenośnie: zostawić komu pierwszeństwo, uleść w czemś dobrowolnie lub niedobrowolnie, wymaganiu, lub zdaniu drugiego, np. ustępować pierwszeństwa, ustępować głupiemu.

Nie ustąpisz w tej mierze nikomu. J. KOCH. — Aby miał zginąć, nie chce ustąpić nikomu. J. KOCH. — Rzeczy dawne nowym ustępują. GORN. Głupim ustąpić, a ich postępkami się nie obrażać, mądrego rzecz jest. SKAR. — Lepiej swego podczas ustąpić. KNAP. — Trudność ustąpi, gdy chęć przystąpi. ŻEGL. — Kto głupiemu ustąpi, ma sto dni odpustu. Przysł.

Ustępowali z drogi Wielmożnemu Panu. KRAS.

Nie, nie ustąpi Kukulin, Swaranie,
Padnie, lub będzie wielkim. KRAS.

USUWAĆ SIĘ znaczy oddalać się z zajmowanego miejsca, żeby opróżnione, lub przez kogo innego zajęte zostało, np. usuwać się od spraw publicznych, od dworu.

Gdziebym się nie usuwał nikomu do zgonu. KARP.

UCHYLAĆ SIĘ właściwie skłaniać się na bok. Ztąd przenośnie: nie chcieć w czém brać udziału i pozostać na stronie.

Żadnemu się niebezpieczeństwu uchylać nie chce. WARG. Ledwo się ucieczką od niebezpieczeństwa uchylił. NAR.

COFAĆ SIĘ (czes. coufati) iść wstecz, to jest: nie naprzód postępując, ale nazad się odsuwając. Czynnici mówi się: cofnąć krok, wojsko, cofnąć słowo, rozkaz. Z tego słowa w XIX wieku utworzył się przymiotnik z a c o f a n y, jako przeciwny postępowemu.

A ten się nazad cofnął. J. KOCH. — Cofnęli się nazad. WIJ. — Tak żwawo na nich natarli, iż się ku miastu cofnęli. KRAS. -- Ostatnich sił, nie cofając kroku, dobywali. NAR. — Cofnął się zdumiony. MICK. — Cofa się walcząc nieśmiała gromada. MICK.

Usterk, patrz: błąd.

Usuwać się, patrz: ustępować.

Uświęcać, patrz: uszlachetniać.

Uszanowanie, patrz: cześć.

Uszczerbek, patrz: strata.

Uszczypliwy, obelżywy, zjadliwy, obraźliwy, satyryczny, pogardliwy.

USZCZYPLIWY (od obelga) znaczy zawierający w sobie złośliwą przymówkę, albo ostry przycinek, którym kto chce niby uszczypnąć drugiego.

Uszczypliwy język. J. KOCH. — Nie używaj przeciw mnie uszczypliwej mowy. J. KOCH. — Kto kiedy od niego uszczypliwe słytał słowo? GORN. — Żart uszczypliwy. GORN. — Żeby w czynieniu dobrodziejstwa, przymówka, abo jakie uszczypliwe nie było słowo. GORN. — Przymówki i uszczypliwe słowa cierpiał. SKAR. — Gdy go kto obraźliwą i uszczypliwą mową strofował, milczał. SKAR. — Którzy językiem uszczypliwym zwykli się na dobre rzeczy targać. GWAG. — Upominał go, aby uszczypliwy swój język na wodzy trzymał. PILCH. — Uszczypliwe błyskotki do wcipu. JAN ŚNIAD.

OBELŻYWY (od obelga) zawierający w sobie obelgę, to jest ten, który lży czyli jawnie znieważa czyję godność, albo charakter. Słowa uszczypliwe mogą nie być obelżywami. Grube zaś lajanie jest obelżywem, chociaż nie zawsze uszczypliwem.

ZJADLIWY, mówi się o takiej złośliwości, która kiedy tylko może, każdego ukąsić gotowa. Ztąd mówi się: zjadliwy język, dowcip, żart.

Jeżeli żart ma skutki miłe z uczucia wdzięcznego, nie powinien być zjadliwym. KRAS.

OBRAŹLIWY mówi się o tém, co jest obrazą czyjej osoby, lub godności, np. słowa obraźliwe, żart obraźliwy, przymówka obraźliwa.

Żart jest jakieś oszukanie przyjacielskie w rzeczy ani szkodliwej, ani obraźliwej. GORN. — Obmów się strzeżcie... potwarzy i przymówki na brata, i żartów obraźliwych. SKAR.

SATYRYCZNY znaczy właściwy satyrze, to jest wytykający wady i śmieszności ludzkie, lecz nie dotykający osób. Ztąd przymawiający tak dowcipnie a delikatnie, że według wyrażenia DMOCHOWSKIEGO, gniewać się nie można, a trzeba się wstydzić, np. pisma satyryczne, wiersze satyryczne.

POGARDLIWY mówi się o tém, co jest znakiem pogardy, i czém kto chce okazać drugiemu że go, jak mówią po prostu, za bożą podszewkę nie ma. W uszczypliwym przebija się złośliwość i dowcip; w pogardliwym jawna chęć okazania wzgardy, a przynajmniej lekceważenia.

Mówi się: pogardliwy wyraz, spójrzenie, giest, uśmiech. Kiedy kto naprzykład nazywa księdza klechą, adwokata kauzyperdą, kobietę czarownicą, konia szkapą, są to wyrazy pogardliwe.

Uszkodzić, patrz: psuć.

Uszlachetnić, uzacnić, uświęcić.

USZLACHETNIĆ znaczy zrobić szlachetnym, albo podnieść na wyższy szlachetności stopień. A zatem przytłumić w człowieku zwierzęce instynkta; dać mu poczuć godność natury ludzkiej, ażeby nietylko był wyższym nad egoizm, nad zazdrość, zemstę i dumę; ale nawet za złe dobrem placił.

UZACNIĆ znaczy zrobić zacniejszym, to jest: podnieść do wyższej godności moralnej i zrobić przedmiotem poszanowania.

Mówi się wyłącznie o sercu i charakterze człowieka.

Wysokością umysłu uzacnił karę wygnania. NAR. — Ludzkością nie upadła się, owszem uzacnia się władza. DMOCH. — Uzacnienie natury ludzkiej. JAN ŚNIAD. — Pracujcie na to, ażebyście wspierali, zdobili i uzacniali swój naród. JAN ŚNIAD. — Serce uzacnić, umysł podnieść. LELEW. Dawny to i ludzkość uzacniająca obyczaj. CZARTOR.

UŚWIĘCIĆ znaczy nadać czemu cechę świętości czyli takie znaczenie i powagę, żeby jak świętość religijna szanowaniem było, np. zwyczaje uświęcone wiekami. Niezgodna to z duchem religii chrześcijańskiej zasada, że cel uświęca środki.

Jakich natchnień i ducha potrzeba,

Aby mistrz sztukę uświęcił, a sztuka

Aby mistrza podniosła do nieba. ODYNEC.

Skutkiem świętości sakramentu jest łaska Boża, przez którą się miłość małżeńska uświęca. A. S. KRAS. — Zwyczaj uświęcił ten rodzaj życia. KRASZ. — Jakże uświęcim dziś waszę rocznicę? JAD. KIENIEW. — Czyż kiedy cel uświęca środki? ŚWIĘCIC.

Utarczka, patrz: wojna.

Utopić, patrz: zanurzyć.

Utopia, patrz: urojenie.

Utrapienie, patrz: cierpienie.

Utracysz, utraćny, patrz: stratny.

Utrwalać, patrz: umacniać.

Utrzymywać, patrz: twierdzić.

Utulić, patrz: uspokoić.

Utwierdzać, patrz: umacniać.

Utyskiwać, patrz: narzekać.

Uwaga, rozwaga, namysł, bacność, rozmysł, wzgląd.

UWAGA oznacza zwrócenie umysłu na jaki przedmiot, tak żeby myśl nie bujała niewiedzieć gdzie, ale całkiem była zajęta tém, co człowiek czyni, czego słucha, lub na co patrzy.

Mówi się: robić co z uwagą, lub bez uwagi; słuchać z uwagą, brać co na uwagę, obudzać uwagę, zatrzymać na czém uwagę, natężyć uwagę.

Żal uwagi nie ma. Przysł. — Uwaga w każdym dziele nigdy nie zawadzi. KRAS. — Rozum potrzebuje zimnej do działania uwagi. JAN ŚNIAD. Czytaj z uwagą; zatrzymaj w pamięci i sercu tkliwą modlitwę. JAN ŚNIAD. Trzymać wyteżoną uwagę. JAN ŚNIAD. — Pojęcie nasze niczem nie zatamowane, trzyma jak przykutą do pisma uwagę. JAN ŚNIAD. — Są przedmioty, które nas tak mocno uderzają, iż wcale nie jest w mocy naszej oderwać od nich uwagę. JĘDRZEJ ŚNIAD. — Więc ja to sobie w nocy rozbięram z uwagą. MICK.

ROZWAGA czyli z łaciń. refleksya, jestto działanie umysłu, w którym człowiek porządkuje w głowie swe myśli, przepuszcza je jakby przez przetak, waży jakby na szali, i poddaje pod kamień probierczy, którym jest zimny rozum. Z uczuciem tedy choćby najgłębszém, z imaginacją choćby najżywszą, z intuicyą choćby najtrafniejszą, rzadko chodzi w parze rozwaga, która jest matką logicznej ścisłości, a następnie roztropności. Między uwagą i rozwagą różnica jest następująca: w uwadze myśl całkiem jest zwrócona i niby przykuta do przedmiotu. W rozwadze bierze się pod ścisły rozbiór wszystkie, co do przedmiotu należy i poddaje się pod zimny sąd rozumu. Gdzie niema uwagi, tam jest roztargnienie, gdzie niema rozwagi, tam człowiek sądzi, lub działa bez zastanowienia; tam widać niedojrzałość umysłową, lub coś na kształt płochości, co właśnie nierozwagą zowiemy.

Mówi się: zimna rozwaga, brać się do czego z rozwagą, mówić lub działać bez rozwagi.

Nauki matematyczne przyzwyczajają człowieka do rozwagi, do porządnego wywodzenia myśli. JAN ŚNIAD. — Jego pilna każdej sprawy rozwaga. JAN ŚNIAD. — Zebranych w szkole wiadomości nie zostawiajcie w samej pamięci; ale je starajcie się ciągnąć rozwagą zgłębiać, trawić i obracać na wasz osobisty pożytek. JAN ŚNIAD. — Wziąłem sobie za powinność obywatelską wystawić na sąd publiczności te przestrogi, które mi poddało doświadczenie, i długa wiadomości ludzkich rozwaga. JAN ŚNIAD. **NAMYŚL** oznacza dłuższe lub krótsze zastanawianie się myślą nad tém, co kto ma mówić, czynić, albo przedsięwziąć. Kto rozbierając w umyśle rozmaite racje za i przeciw, sam jeszcze nie wie co pocznie, i niby naradza się z samym sobą, ten się namyśla. Namysłu tam potrzeba, gdzie rzecz do rozstrzygnięcia nie łatwa; i gdzie tyle i tak trudnych pytań się rodzi, iż chcąc na nie odpowiedzieć, trzeba wprzód nad nimi dobrze pomyśleć.

Aby P. Kryski miał więcej czasu do namysłu. GORN. — Trzeba czasu do namysłu i przygotowania. GORN. — Prosił o czas do namysłu. NAR. Tak rzekł po długim namyśle. MICK.

BACZNOŚĆ (od baczyć u Rusi baczyty znaczy widzieć, zkąd obaczyć) jestto 'zwracanie oka i umysłu nie na jeden jaki przedmiot, ale na wszystko co się około nas dzieje, tak żeby najmniejsza rzecz i najmniejsza okoliczność nie uszła naszej uwagi.

Mówi się: dawać na co bacznosc, mieć się na bacznosci, mieć na co bacznosc. Uwagę zwracamy na to, co mamy przed sobą; bacznosc zaś możemy mieć i na to, co jest daleko od nas, lub co wydarzyć się może.

Baczenie mieć na czas, na miejsce i na osoby. SKAR. — Podrosłe dzieci aż do siedmiu lat, gdy już zaczynają mieć baczenie. PETRYCY.

Lecz starca głos niech w młodszych wiwną bacznosc wzbudzi:

Bom ja większych przed laty widział od was ludzi. DMOCH.

ROZMYŚL (czeski. rozmysl) jestto narada z samym sobą, na której to, co mamy w myśli, lub postanowieniu, bierze się pod krytykę rozumu; nim zezwolenie ze strony woli nastąpi. W czém więc albo poznania ze strony rozumu, albo zezwolenia ze strony woli nie było, to bez rozmysłu się stało. Różnica między rozmysłem i namysłem jest następująca. Kiedy człowiek myśl swoją zatrzymuje nad jednym przedmiotem póty, póki nie utworzy sobie jasnego sądu o rzeczy, i na czémś pewnym nie stanie, będzie to namysł. Kiedy zaś to, na czém już stanął, albo co postanowił, bierze jeszcze pod krytykę rozumu, i wolą swoją na jedną, lub drugą stronę przechyla, będzie to rozmysł.

dnie moje zasługi. BRODOW. — Chyba że pan uwzględnić raczy szczerą wolę. JÓZ. BRODOW. — Sprawiedliwe i uzasadnione żądanie uwzględnić. Ks. JANISZ. — Nauka muzyki, śpiewu, uwzględniała główne potrzeby kościoła. PLEBAŃ.

Rozwazać, patrz: zastanawiać się.

Uważny. baczny.

UWAŻNY mówi się o tym, który nie bez uwagi nie czyni, a zatem który całą swoją myśl i uwagę zwraca jak na to co słyszy, lub widzi; tak na to, co mówi, lub jak postępuje. Nie nazywamy tedy uważnym tego, który słuchając jakby pół uchem, o czym inszem myśli; albo który mówiąc co, lub czyniąc, puszcza myśl swoją samopas, i o czym myśli sam nie wie. Człowiek nieuważny staje się roztargnionym, a niekiedy i roztrzepanym. Wyrażenie: zrobić kogo uważnym, zamiast zwrócić czyją uwagę na jakiś przedmiot, lub ostrzedz o czemś, jest giermanizmem. W dobrej bowiem polszczyźnie to wyrażenie znaczyłoby przerobić nieuważnego na uważnego. Błąd ten wytknięty został przez FRYD. SKOBLA w piśmie: O skażeniu języka polskiego.

Człowiek uważny. W. POT. — Kiedyż się uważnie nauczysz mówić? JABL. — Gdy robiąc co nożem okaleczysz się, lub się stłuczysz, uważnym i ostrożnym jesteś na drugi raz. Ks. POPLAW. — Rażą niekiedy pozornym blaskiem mniej uważne oczy, ale zgon wraca je do nikczemności. DMOCH. —

Kto zawładnął rodziną, ten rządził uważnie,

Z łagodnością, słodyczą. POL.

BACZNY (od słowa baczyć) więcej jak uważny, mówi się o tym, który nie tylko na rzecz samę, ale na wszystkie towarzyszące jej okoliczności uwagę zwraca. Różnica między uważnym i baczny jest ta: że uważny nie odrywa swej myśli od przedmiotu, do którego całą jego uwaga jest jakby przykuta. Baczny zaś bierze pod uwagę wiele rozmaitych rzeczy, rozpatruje każdą z nich nie tylko pojedynczo, ale w stosunku z innemi, najmniejszej okoliczności z oka nie spuści i według wyrażenia SKARGI, czeka i jedno do drugiego przykładu, aż się co pewnego pokaże. Niebaczny zwiemy tego, który albo nie ma tej bystrości umysłu, żeby ogarnął wszystko co do rzeczy należy, albo z pod którego uwagi uchodzi nie jedna częstokroć bardzo ważna okoliczność, tak że nie raz ani się spostrzeże jak jedno weźmie za drugie, jak się w czem grubo pomyli, albo nie tak postąpi, jakby roztropność, lub przyzwoitość wymagała.

Baczny człowiek uważa, co łopian, a co pokrzywa. REJ. — Baczny człowiek nie to ma czynić, co u drugiego widzi; ale to, co mu przystoi. J. KOCH. — Nie był tak baczny, żeby siedząc, drugiemu też siedzieć kazał. GORN. — Baczny czeka uważając i jedno do drugiego przykładając, aż się co pewnego pokaże. SKAR. — Wiedzą dobrzy i baczni, iż bez Pana Boga trwoga, zguba, śmierć. SKAR. — Baczny nie rychło wierzy,

ani domysłem swoim dufa, do potępienia bliźniego. SKAR. — Baczni poganie samym rozumem przyrodzonym nieśmiertelności dusz naszych dochodzili. SKAR. — Dobrze milczeć, póki czasu do mówienia Pan Bóg i rozum baczny nie ukaże. SKAR. — Czem Cesarz sam siebie u bacznym więcej czcił, a niżli Arseniusza. SKAR. — Gdy więc ganię zdrożności i zdania mniej baczne. KRAS. — Nic bacznej jego uwagi nie uszło. KRASZ.

Uwładomić, patrz: oznajmić.

Uwielbienie, patrz: cześć.

Uwijać się, patrz: krzątać się.

Uwłaczać, ubliżać, uchylać.

UWŁACZAĆ znaczy ujmować komu jego zalet, zaszczytów, zasług, to jest: zmniejszać złośliwym językiem to, co stanowi jego dobrą stronę.

Najmniejszemu stanowi człowieka nigdy ujmować, ani uwłaczać nie przystoi. REJ. — Głodni pochlebce czei mi uwłaczali. J. KOCH. — W myśli twojej nie uwłaczaj królowi.... bo i ptacy powietrzni głos twój zaniosą. Wuj. Ekkl. — Uwłaczać komu sławy, wiary, nauki. KNAP. — Uwłacza prawej cnotie, męstwu i zasłudze. ALO. FELIŃ.

UBLIŻAĆ (czes. ubližiti urazić) znaczy uczynić co z uszczerbkiem czyjej godności, albo powagi, nie zupełnie ją uznając, a tem samem na niższy sprowadzając ją stopień i niżej stawiając, niż w rzeczy samej zasługuje.

Nie rozumie JKM. aby miał w tem ubliżyć Majestatu swego pańskiego, iż stanu wam równego małżonkę sobie wziął. Sejm 1548. — Aby się nie przeciwiał woli WM. ani ubliżył zdaniu i rozsądkowi jego. GORN. — Cnota nikomu nigdy szkody, abo ubliżenia nie czyni. GORN. — Ubliżać komu powagi, czei. KOSZUCKI.

Co się tycze Legii honorowej krzyża,

Że późno przyszedł, nie to sławie nie ubliża. MICK.

Nie pozwalaj, ażeby w jego obecności, cudzej dobrej sławie ubliżano. HOSZ.

UCHYBIĆ, właściwie nie trafić w sam cel. Ztąd przenośnie: przejść mimo kogo, niby nie widząc, lub nie zważać na czyją osobę, albo godność.

Nie uchybił minuty. KRAS.

Przynajmniej tom skorzystał, że mi w moim domu

Nikt nigdy nie zarzuci, bym uchybił komu. MICK.

Uwzględniać, patrz: uważać.

Uzacnić, patrz: uszlachetnić.

Użalenie, patrz: litość.

Użyczyć, patrz: dać.

Użyteczny, patrz: pożyteczny.

Użytek, patrz: pożytek.

Użytkować, patrz: używać.

Używać, kosztować, zażywać, korzystać, użytkować, wyzyskiwać.

UŻYWAĆ, UŻYĆ (czes. *używatj*) znaczy obracać co na potrzeby życia, wygody, przyjemności i w ogólności na jakiegokolwiek wiadome cele, np. używać pokarmów, sprzętów, pieniędzy, broni; używać czasu, władzy, przemocy, używać rozmaitych środków, używać czego na dobre lub na złe, używać świata, używać kogo za narzędzie.

Wszystkiego pomieranie z rozmysłem używa. *REJ.* — Łakomy tego chce... żeby miał co najwięcej, a tego nigdy i sam nie używał, i drugiemu używać nie dał. *J. KOCH.* — Siła wdów i sirot ubogich rady jego używało. *J. KOCH.*

Temu bogatego imię będzie służyć,

Który szczęścia swojego umie dobrze użyć. *J. KOCH.*

Był niektóry człowiek bogaty, który używał hojnie na każdy dzień. *WUJ.* — Moc i mądrość Boża umie i złego na dobre używać. *WUJ.* — Pobożny Pan wszystkiego na dobro poddanych swoich, nie na swoje używa. *SKAR.* — Żle użyli wolności swej. *SKAR.* — Wina skromnie używał i dobrze wodą roztworzonego. *BIRK.* — Żadna rzecz tak dobra nie jest, którejby kto źle użyć nie mógł. *KNAP.* — Wszystkich sposobów używałem. *ZYG. KRAS.*

KOSZTOWAĆ właściwie znaczy próbować jaki smak czego: ale jako synonim słowa *używać* znaczy doznawać przyjemności, lub nawet nieprzyjemności w używaniu czego, np. kosztować słodyczy, szczęścia, rozkoszy, goryczy.

Ja wiem jakiej natenczas kosztowałem rozkoszy. *KARP.* — Najodleglejsi potomkowie echiwi tych samych kosztować słodyczy, które w czytaniu *KRASICKIEGO* ich pradziadowie czerpali, uczyć się będą ich mowy. *DMOCH.*

ZĄŻYWAĆ mówi się o używaniu albo kiedy niekiedy, albo tylko częstkami i stosuje się mianowicie do rzeczy materialnych, np. zażywać tabaki, lekarstwa.

Chciałoby ciało rozkoszy zażywać, dojeść, dopić, dospać. *WUJ.* — Nie dziw, iż nędzy zażyjem. *SKAR.* — Prawdy a żartów jako soli zażywać, bo przesolisz. *FRED.* — Zażywaj dóbr doczesnych pod miarą. *NAR.* — Zażyj śmiertelnej tabaki. *RAJM. KORSAK.*

KORZYSTAĆ znaczy obracać co na swoją korzyść, wyciągać z czego dla siebie jakiś pożytek materialny, lub moralny; nie opuszczać czasu i okoliczności, które się nam mogą na co przydać, np. korzystać z czasu, z nauk, z okoliczności, z cudzego dobra, z cudzego doświadczenia i t. p.

Na to księgi są pisane, żeby z nich umysł korzystał. *KRAS.* — Z pracy ojców szczęśliwie korzystają syny. *KRAS.* — Ten dobry gospodarz, który z każdej rzeczy korzystać umie. *KRAS.* — Korzystajcie z tej pięknej chwili życia waszego. *JAN ŚNIAD.* — Jeślim tyle na jego nie skorzystał dworze. *MICK.*

UŻYTKOWAĆ, ZUŻYTKOWAĆ znaczy obracać co na swój użytek, albo też zrobić użytek z tego, co mogło się zmarnować, lub nawet nie zwrócić na siebie uwagi.

WYZYSKIWAĆ wyraz XIX wieku, LINDEMU jeszcze nieznanym, jest tłumaczeniem francuzkiego eksploatować i znaczy wyciągać z czego wszelkie możliwe korzyści.

W.

Wabić, nęcić.

WABIĆ (ros. вабить, czes. wabítj) znaczy udawać głos zwierząt lub ptaków, żeby się tym głosem oszukane zbiegały, lub zlatywały. Ztąd przenośnie przyciągać kogo pewnymi znakami, lub ponętami.

Dziś musi tydzień myśleć, nim do siebie przyjaciół zwabi. REJ. — Prosty ludzi najprędzej przywabisz hojnością. J. KOCH. — Jeden grzech drugi wabi. SKAR. — Nasz Jagiello swoją Litwę do chrztu przywoził, a upominki do wiary wabił. SKAR. — Oto cię sam wabi swemi żreniczkami. GROCH. — Niewola żelazna wygania; wabi złota wolność. BIRK. — Czart podobniusenki do ptasznika, co przepiórki wabi. BIRK. — Złe jabłko niedostałe, chociaż wabi oczy. KOCHOW. — Wabił ptasznik tak dobrze, iż zwodził zwierzęta. KRAS. — Nie każde ptastwo wabi się na głos. KLUK. — Wiosna wabiła na wdzięczne łąki. T. ZAN. — Posag wabił i uroda. MICK. — Szatan mnie tam wabił. MICK. — Ptaka ziarnem wabią, nie strzałą. KRASZ.

NEĆIĆ znaczy widokiem czegoś, lub nadzieją rozkoszy obudzać w kim silny pociąg ku temu, do czego zmysły; lub serce prawie rwać się zdają. Kto wabi, ten używa głosu, albo znaków zewnętrznych; nęcić można samym widokiem, a nawet nadzieją. Nęcić więcej stosuje się do ludzi, wabić więcej do ptaków i zwierząt. Nęcić więcej do ponęt moralnych, wabić więcej do materialnych, chociaż nie wyłącznie.

Synu mój, jeśli cię nęcili grzesznicy, nie przyzwalaj im. WUJ. — Czego trudniej dostać, to nas bardziej nęci. W. POT. — Chęć zysków pewnych, do pochlebstwa nęci. KRAS.

Codzień inne nadzieje, codzień inne chęci,

Dziś się jedno podoba, jutro drugie nęci. J. SZYMANOW.

Jeszcze świeżością barwy znęci oczy. MICK. — To jedno puste miejsce nęci go i mam. MICK. — Już wy mnie nie znęćcie, Hesperyjskie gaje. BRODZ.

Wada, przywara, niedostatek, niedoskonałość.

To, co w najlepszej nawet rzeczy może się znaleźć do zarzucenia, a czego albo nie dostrzegła, albo się ustrzedz nie potrafiła słabość natury ludzkiej.

WADA (czes. wada) daje wyobrażenie przeciwne zalecie i oznacza to, w czym widać jakąś niedoskonałość osoby, lub rzeczy; a zatem co jej wadzi, czyli przeszkadza być tak dobrą, jakby być mogła. Wady mogą być mniejsze, lub większe, ale w żadnym razie źródłem ich nie jest zła wola. Można je wytykać, można się ich wystrzegać, można się z nich poprawić: ale rzadko można znaleźć co tak doskonałego, żeby żadnej wady nie miało. Zająkliwość np. gadatliwość, tchórzostwo, rozwlekłość w mowie, są to wady, których ani występkami, ani grzechami nazwać nie można: a jednak one nikomu zalety nie przynoszą.

Mówi się: wada organiczna, wada serca, wady ludzkie, wady stylu.

To moja największa wada,

Że tańczuję bardzo rada. J. KOCH.

Umieją swe wady ocukrować słowy. ZAWICKI r. 1587. — Przez niesposobną wymowę i przyrodzoną wadę języka, potrzebował biskup namiestnika. SKAR.

Kto nie zna swej żadnej wady,

Niech się powadzi z sąsiady. KNAP.

Jedna mała wada piękną rzecz oszpeci. KNAP. — Kto kogo miłuje, wad jego nie czuje. KNAP. — Przyrodzone cudze wady, kto mądry znosi bez zwady. KNAP. — Lepszy stary sługa z dziesięcią wad znajomych, niż nowy z jedną tajemną. KNAP. — Nie mnie na cudze wady być bocianem. ZABL. — Każdy ma swoje wady. ZABL. — Nie masz nic pod niebem tak doskonałego, coby w sobie jakowej nie miało wady. NAR. — Nigdy się zupełnie z tej wady otrząsnąć nie mógł. DMOCH. — Ale miał wadę, bo któż jest bez wady? MICK.

PRZYWARA (od przywrzec t. j. przy gotowaniu przylgnąć do garnka) tém się różni od wady, że wada może być fizyczna i moralna; a przywara tylko moralna. Jedna i druga oznacza, że co nie jest zupełnie dobre i doskonale: ale wada stanowi jakiś istotny niedostatek; a przywara jakiś niepotrzebny przydatek i niby brodawkę moralną. Wada odnosi się do osób i do rzeczy, a przywara tylko do osób. Zresztą przywarami mniejsze wady nazywane bywają. KRASICKI w satyrze do króla wytyka mu przywary, nie zaś wady.

Choćby tam i insza jaka pocziwemu człowiekowi na umyśle jego przywrzała przywara, tedy tym szlachetnym płaszczem z sławnej prawdy urobionym, snadnie zawždy może być pokryta. REJ. — Co w prywatnym człowieku małą w oczach ludzi jest przywarą, to w królach wielką wadą. GORN. — Bez przywary nikt nie jest. GORN. — Naszą przywarą jest, iż początki zawždy żywe i dzielne; im zaś dłuższa trwałość, tém większe osłabienie. KRAS. — Każdy wiek ma gorycze, ma swoje przywary. KRAS. —

I śmiech niekiedy może być nauką,

Kiedy się z przywar, nie z osób natrzasa. KRAS.

To już trzy, com ci w oczy wyrzucił przywary. KRAS. — Duma mniejszych i uciemiężenie gminu przez nich, była od wieków fatalną narodu naszego przywarą. NAR. — Miłość własna wzrok nam tępi, swoich przywar nie dostrzegamy. PILCH. — Przywary pospolicie jeden zaprowadza, wraz naśladują inni, i jedni drugim jakby z rąk do rąk podają. PILCH. — Więcej gadać, niż czynić, a w zapale zapominać rozsądku, były to ledwie nie zawsze nasze narodowe przywary, z których się nie możemy poprawić. JAN ŚNIAD.

NIEDOSTATEK, jako synonim wady, mówi się o tém, czego jeszcze pod jakimś względem brakuje, ażeby rzecz była zupełnie dobra i nic do zarzucenia nie miała. Różni się tém od wady, że wada bywa pospolicie stałą i jakby nałogową, a niedostatek może być przypadkowym i do poprawienia łatwym.

Jeśli też jaki przyrodzony a nieszkodliwy niedostatek w przyjacielu obaczy, aby go cierpiał radniej, niżliby miał się z nim gryźć lada o co. GORN. — Każdy ma wiele niedostatków. WUJ. — Jako ludzie, swoje też niedostatki mają. SKAR. — Mądry, który sam na się, i na swoje niedostatki oko ma. SKAR.

NIEDOSKONAŁOŚĆ oznacza, że co przez słabość natury ludzkiej nie dochodzi do takiego stopnia doskonałości, żeby się do niego jakiś mimowolny błąd, lub uchybienie nie wkradło.

Odpuszczajcie sobie przewinienia, i jeden drugiego niedostatki i niedoskonałości pokrywaj. SKAR. — Umiął niedoskonałościom ludzkim ugadzać. SKAR. — I święci ludzie mają swoje niedoskonałości. SKAR. — Do pokory przywoźdź nas mają grzechy nasze, niedoskonałości nasze, natura skazona. SKAR. — Jeśli go jeszcze jaka niedoskonałość, na drodze zatrzymała, proszę was wszystkich... abyście pokornym sercem do Zbawiciela naszego za nim westchnęli. STAROWOL. — Dzieła człowiecze mają sprawcy swojego piętno, niedoskonałość. KRAS. — Proszę, abyście niedoskonałości nasze, bez których nie jesteśmy, łaskawie darowali. KŁAG.

Waga, szala.

WAGA (słow. bara, Głagol. Cłos. XI wieku, czes. waha) oznacza już to przyrząd pokazujący ile co waży, np. lótów, funtów, pudów i t. p. już pewną ilość ciężaru. Przenośnie bierze się za szacunek, znaczenie, cenę.

Mówi się: przedawać co na wagę, porównanie wag i miar, waga miejska. Przenośnie: rzecz, lub interes wielkiej wagi. Kupować co na wagę złota, znaczy bardzo drogo.

Wagi będziesz mieć sprawiedliwe. Bibl. Zofii. — Który uczynił wiatrom wagę i wody zawiesił pod miarą. WUJ. — Kto zważył na wadze góry? i pagórki na szalach? WUJ. — Był u wszystkich w wielkiej wadze. SKAR. — Rzeczy mniejszej wagi. KRAS.

SZALA (niem. *die Schale*) ściśle biorąc oznacza jedną stronę wagi, na której się ciężar kładzie. Zwykle jednak szalą a częściej szalkami

zowie się waga do ważenia mniejszych ciężarów. Bierze się i w znaczeniu moralnym, np. szala sprawiedliwości, szala zwycięstwa, przechylić szalę, położyć na szali.

Gór wysokość miał na szali zważyć. WUJ. — Gdy pieniądze oddają wielkie, nie liczą z osobna każdego grosza, ale na szalę je kładą. BIRK. — Szale pokażą, co rzeczy ważą. KNAP.

Kiedy jedna pół świata na drugą się wali,

Ta przeważy, do której miecz przydamy szali. TRĘB.

Roztropną zdania nasze szalą trzeba mierzyć. KRAS. — Wszystko należy nam brać na szalę rozumu. PILCH.

Jak na szalach żebyśmy nasz ciężar poznali,

Musim kogoś posadzić na przeciwnej szali. MICK.

Wahać się, patrz: chwiać się, patrz: wątpić.

Waleczność, patrz: męstwo.

Waleczny, patrz: mężny.

Walić się, patrz: padać.

Walka, patrz: wojna.

Walny, patrz: główny.

Wał, patrz: fala.

Wał, okopy, szanice.

WAŁ (łaciń. *vallum*, ros. *валъ*) jest długi i znacznie wznoszący się nasypanie ziemny, który albo otacza zamek lub miasto, albo też w jednym kierunku się ciągnie, np. wały zamku, wały miejskie, wał Trajana, wał Żmijowy, sypać wały.

I przyjdzie król północny i usypie wał i weźmie miasta bardzo obronne.

WUJ. — Żadne nie są mocniejsze mury i wały u miasta, jako zgoda, jedność i miłość sąsiedzka jednego ku drugiemu. SKAR. — Nie wały ludzi, ale ludzie wałów bronić powinni. FRED. — Na wałach dzikie porośnię ziele. MICK.

OKOPY oznaczają wały i fosy, któremi się dla obrony okopuje obóz, wojsko, albo twierdza, np. okopy szwedzkie, bronić się z okopów, okopy św. Trójcy nie daleko Kamieńca.

Wsparci nadzieją wodzowie i basze,

Wiedli swe tłumy na okopy nasze. KRAS.

Hufce najlepiej szykuje, sypie najlepiej okopy. MICK. — Straże pilnują okopów. MICK

SZANIEC (niem. *die Schantze*) oznacza rów mający przed sobą wał z darni, pod zasłoną którego, oblężeni bronią się, a oblegający podsuwają się pod mury.

Kiedy trąby ogromne zabrzmia, a pod mury,

Nieprzyjacielskie staną szanice. J. KOCH.

Obtoczyli szancami miasto. WUJ. — Szanców nie rzucono, jak po stole Turczyn poszedł do nich. BIRK. — Obóz szancami okopać. LESZCZ.

Oczy utkwwszy w nieprzyjaciół szaniec,
Nabija strzelbę i liczy różaniec. Mick.

Długo na szturm i szaniec poglądał w milczeniu. Mick.

Wałęsać się, patrz: błąkać się.

Warchlak, patrz: dzik.

Warchoł, patrz: kłótnia.

Warga, patrz: gęba,

Warkocz, patrz: włos.

Wart, patrz: godny.

Wart na rzece, patrz: nurt.

Warta, patrz: straż.

Wartki, patrz: prędkie.

Wartość, patrz: cena.

Wartować, patrz: szukać.

Waryacya, obłąkanie, pomieszanie, manija, szaleństwo.

Choroba umysłowa.

WARYACYA, wyraz łaciński, używany tylko w mowie potocznej, oznacza jużto utratę rozumu, już wszelkie zboczenia, lub zwichnienia władz umysłowych.*)

Mówi się: dom waryatów, szpital waryatów.

Nie wiele miał rozumu, a i to co mu zostało, wkrótce przez waryacyą utracił. NARUSZ.

OBŁĄKANIE w pospolitem użyciu jest to samo co waryacya; pewny jednak między nimi odcień upatrzeć można. 1. Obłąkanie jest wyrazem czysto polskim, a waryacya łacińskim. 2. Obłąkanie jest wyrazem delikatniejszym. Nakoniec obłąkanie może być nie zupełne, przelotne, które nieznacznie tylko rozum człowieka nadwerżyło, i takiego waryacyą nie nazywamy. Ściśle tedy biorąc obłąkanie jestto choćby nie zupełne i nie ciągle skrzywienie, albo splełanie w dziedzinie uczucia, pojmowania i woli. Może być jego bardzo wiele odcieni, bo nieraz się zdarza, że człowiekowi rozumnemu, albo uczciwemu wlezie coś takiego do głowy, co ze zdrowym nawet rozsądkiem pogodzić trudno.

Wstaje w dzikiem obłąkaniu i woła. ZYG. KRAS. — Dla ogółu te błędne myśli i urojenia wyłącznie tylko stanowią obłąkanie. РОТНЕ. Psychopatologia 1879. — Pinel nie tylko wprowadził inne pojęcia o obłąkaniu, lecz co ważniejsza domagał się opieki prawa nad temi nieszczęśliwymi. РОТНЕ. — Błędne myśli i urojenia stanowią właściwie obłąkanie w dziedzinie rozu-

*) Określenia tu podane uwzględniają tylko mowę potoczną, nie zapuszczając się w ściślejsze oznaczenia naukowe.

mowej. ROTHE. — Ogół nasz częstokroć nawet i oświecony, tego tylko uważa za obłąkanego, który mówi od rzeczy, czyli bredzi. ROTHE.

POMIESZANIE zmysłów, a właściwiej pomieszanie umysłu oznacza nie cząstkowe, nie przelotne, ale zupełne obłąkanie, to jest: że trzy te sfery, uczucia, pojmowania i woli, tak są pogwatwane, iż człowiek albo całkiem użycie rozumu traci, albo mu się w głowie wszystko do góry przewraca.

Rozumiem tu owych szalonych, którzy cierpią niejakię pomieszanie na rozumie. PILCH.

MANIJA (grec. *μανια*) z greckiego szaleństwo, bierze się zwykle za rozstrój umysłowy, w którym w skutek zbytniego podniecenia i rozdrażnienia nerwowego, pali się, jak mówią w głowie, choć bez gorączki; roją się jak w mrowisku najbliżniejsze wyobrażenia, a jedno drugiego się nie trzyma. Albo też skutkiem odrętwiałości i stępienia władz umysłowych, człowiek chwyta się jakiegoś błędnego wyobrażenia, które jego umysł albo całkiem zaślepia, albo wykrzywia. Jako odcień manii uważać się też zwykły pewne szczególne i wyłączne upodobania jak np. bibliomanija, melomanija, wierszomanija.

Przypomnij sobie i onę dziwną maniją Saulowę, jak się nie wprzód ukolywał, aż wdzięczną arfę usłyszał. WESPAZ. KOCHOW.

SZALEŃSTWO (czes. *šalenství*) oznacza pomieszanie gwałtowne, w którym człowiek zupełnie pozbawiony przytomności, jakby we wściekłość wpada, i bezwiednie jak ślepy się rzuca. Ztąd też i zapęd bezrozumny również szaleństwem zowiemy. Tak mówi się: gniew jest krótkiem szaleństwem.

Nie trzeba mi na szaleństwo ich dowodów wiele. J. KOCH. — Nie znam w mém szaleństwie miary. J. KOCH. — Upatrzywszy czas szaleństwu swemu pogodny.... odpowiedział. WUJ. — Zdrój żywota nauka tego, kto ją ma, a nauka głupich szaleństwo. WUJ. — Wielkie głupstwo a prawie szaleństwo, dla trochy rozkoszy, jak ziarna piasku, ginąć. SKAR. — Zmyślił szaleństwo i golić głowę począł. SKAR. — Do tego szaleństwa przyszedł, iż syna swego spalił czartom na ofiarę. SKAR. — I któreż może być szaleństwo większe, jako chcieć być szalonym dla tego, że drugi szaleje? BIRK. — Targać się na mocnego słabemu, szaleństwem jest. KRAS. — Bili mnie mówiąc, żem w szaleństwie dzikiem. ODYNEC. — Każdy czyn dokonany w szaleństwie jest bezwiedny, a zatem i poczytanym być nie może. ROTHE.

Warzywo. patrz: ogrodowina.

Waśń, patrz: gniew.

Wąty, patrz: słaby.

Wątpić, powątpiewać, zwątpić, wahać się, niedowierzać.

Ogólne wyobrażenie, które temi wyrazami malujemy, jest stan umysłu zostającego w niepewności.

WĄTPIĆ znaczy trzymać umysł w rozdwojeniu między tak i nie; między pewnością i niepewnością; zadając sobie w myśli pytanie, czy to co za prawdę uchodzi, jest nią w rzeczy samej? a zatem wierzyć i nie wierzyć.

POWĄTPIEWAĆ różni się od słowa wątpić tylko formą, i tym delikatnym odcieniem, że oznacza nie ciągłą, ale kiedy niekiedy rodzącą się w umyśle niepewność.

ZWĄTPIĆ znaczy stracić zupełnie nadzieję, albo upaść na duchu i ręce opuścić.

Nie wątpię, iże Bóg prośby a lzy me przed swe oblicze przypuścił. Bibl. Zof. (pisow. dzisiejsza). — Jużli mamy do końca o sobie zwątpić? czy jest jeszcze jaka nadzieja? J. KOCH. — Kto wątpi, podobny jest wału morskemu, którego wiatr wzrusza, i tam i sam nosi. WUJ. — Cokolwiek kto czyni przeciw własnemu sumieniu, albo nie wiedząc pewnie, albo wątpiąc, jeśli się to czynić godzi, albo nie, to mu już grzechem jest. WUJ. — Któż tedy jeszcze będzie wątpił o tej prawdzie? WUJ. — Gdy o naszym zdrowiu lekarze zwątpią. SKAR. — Jam jest poseł od Boga: nie swoje, ale Bożę słowo i Ewangelią przynoszę, a ty wątpisz. SKAR. — Siebie samego i wszystko co miał, jemu nie wątpił oddać. BIRK. — Kto wątpiąc prosi, ten odmawiać uczy. W. POT.

A gdy ktoś zaczął o tem powątpiewać,

Chciał się do szabli porywać. NIEMC.

WAHAĆ SIĘ (czes. wahałi se), znaczy przechylać się w myśli to na jedną, to na drugą stronę, nie mogąc się zdecydować po której stronie pozostać. Kto nie wie z pewnością czy tak jest, czy inaczej, ten wątpi. Kto stojąc jakby na rozstajnych drogach, nie wie, czy wziąć się w prawo, czy w lewo, ten waha się. Wątpimy, gdy nie jesteśmy pewni: co myśleć? wahamy się, gdy nie jesteśmy pewni: jak postąpić?

Ludzi młodych myśli dziwnie się wahają. J. KOCH. — Niepowściągliwi grzeszą wahać się, a w ich ciele rozum z chciwością walczy. GORN. — Wahać się w zdaniach swoich. KARN. — Nowi oni chrześciance wahać się i chwiać w wierze i nauce Piotra św. poczęli. SKAR. — Gdy się długo waha. W. POT. — Wahał się między bojaźnią i nadzieją. Ustawa K.

Za wdzięczność ziomków i za hymn tak miły,

Któżby z nas, bracia, wahał się był zginąć. BOH. ZAL.

Kto się waha, ten urodził się do słów, nie do czynów. ZYG. KRASIŃ.

NIEDOWIERZAĆ, znaczy nie zupełnie wierzyć czy słowu czyjemu, czy uczciwości, czy zdolnościom i siłom. A zatem wierzyć i nie wierzyć, a tem samem mieć pod tym względem wątpliwość jakąś w umyśle. Można nie dowierzać nie tylko komu innemu, ale nawet samemu sobie.

Wątpliwy, niepewny, chwiejny, zawodny.

WĄTPLIWIY mówi się o tém, o czém można wątpić, czyli co umysł nasz trzyma w zawieszeniu; że chociaż czemu stanowczo nie przeczy,

ale i nie twierdzi; chociaż stanowczo nie odmawia wiary, ale i nie zupełnie wierzy: a nawet się więcej ku przeczeniu i nie wierzeniu przechyla. Wątpliwy stosuje się zwykle do rzeczy, rzadko do osób. Wątpliwém tedy jest to, o czém wątpią, nie zaś ten, kto wątpi, np. wątpliwa bitwa, wątpliwy skutek, wątpliwe wiadomości.

Doszedłem czasem wątpliwych imion książęcych, aczkolwiek mi to z wielką pracą przyszło. STRYJK. — Dochodzim prawdy jako możemy, a wątpliwe rzeczy mamy za wątpliwe, a nie lada jako wierzym. SKAR. — Którzy sprawy nie tylko wątpliwe, ale i szczerze dobre ganić umieją, a swoich poprawować nie chcą. SKAR. — Duch św. prawdę im w onej wątpliwej sprawie ukazał. SKAR. — Ludzie za najpewniejszy dowód rzeczy wątpliwej mają zmysły te nasze: oczy, uszy i t. p. SKAR. — Do nich się o radę w rzeczach wątpliwych uciekają. BAZYL. — Wątpliwa bitwa. WARG. — Gdy się co trafi wątpliwego, czyn co jest bezpieczniejszego. KNAP. — Edyp wątpliwe gadki rozwiązuje. BARDZ.

NIEPEWNY, jako przeczenie pewnego, mówi się o tém, co może być, albo nie być, co może być takim albo innym; na co niema dostatecznych dowodów i o czém zupełnego przekonania mieć nie można. Jak w wątpliwości tak w niepewności umysł się waha. Lecz w wątpliwości widzi dwie strony, a sam nie wie, czy na jedną czy na drugą ma się przechylić; w niepewności zaś patrzy tylko na jedną rzecz i nie wie, czy ona jest pewną.

Mówi się: niepewny życia i śmierci (nie zaś wątpliwy), puszczać się na niepewne (nie zaś na wątpliwe), iść krokiem niepewnym (nie zaś wątpliwym), niepewność jutra (nie zaś wątpliwość).

Pewne za niepewne stracić, nie bardzo to rozum jest. REJ. — Lepiej ci iż swój zamek masz, niżlibyś się potem niepewną nadzieją cieszyć miał. REJ. — Brzegu nie widać, przewodnik niepewny. J. KOCH. — Przyszłe rzeczy niepewne są: będą, albo nie będą. GORN. — Często się trafia, iż ci się zda kto być złym; abo co takiego niepewnego kto o nim mówi, i do ucha twego niesie. SKAR. — Z małych przyczyn, z podejrzenia niepewnego złe serce ku drugiemu biorą. SKAR. — Jutro niepewne. KNAP. — Przyszłe rzeczy niepewne. KNAP. — Szkolne gospodarstwo, a z ksiąg hetmaństwo, oboje niepewne. KNAP. — Lepsza trochę pewnego, niż wiele niepewnego. KNAP. — W głowie rozbierając los wojny niepewny. KOCHOW. — Niepewny doktor, pewny zabójca. W. POT. — Dla niepewnych rzeczy, pewnych opuszczać nie należy. KRAS. — Dzisiaj jest naszym, jutro niepewne. KRAS.

CHWIEJNY wyraz XIX wieku, LINDEMU jeszcze nie znany, ale już utarty, mówi się o tém, co nie mając mocnej podstawy za lada wiatrem zachwiać się może. Ztąd pod względem moralnym stosuje się do tego, który chwiejąc się jak trzcina, nie tylko nie jest pewny swojego zdania, ale zmienić je gotów za każdym wiatru powiewem. ZAWODNY znaczy niepewny pod względem rzetelności, to jest: który

zawodzi nadzieje, który nie dotrzymuje słowa i chybia naznaczonego terminu, a przez to robi zawód, np. zawodny rzemieślnik, który przyrzekłszy zrobić co za tydzień, zrobi to ledwie za miesiąc.

Napisy na barometrach o deszczu, pogodzie i t. p. są częstokroć zawodne. JAN ŚNIAD.

Wąwóz. parów. jar.

WĄWÓZ (czes. uvoz) jest wązkie i kręte przejście między wznoszącymi się z dwóch stron górami albo skałami.

Wąwozy kręte. ZIMOR. — W lesie, w wąwozie, w nocy burza napadła. KRAS.

Wstań niewolniku podły, wstań na chwilę,

Powiedz: ten wąwóz czy nie Termopile? MICK.

Gdzie wąwóz Sam o skałami się jeży. AN. GOR.

PARÓW (od rów) oznacza wielki rozdoł wodą wryty, jakby rów olbrzymich rozmiarów, coraz głębszy i coraz szerszy, na dnie którego zwykle woda się sączy.

Zacieklszy w gęste parowy głęboko,

Gonią na oko. KOCHOW.

Wezbrane potoki,

Wśród równin nie raz parów przerwały głęboki. KICIN.

Jakbym w Alpejskim upadłszy parowie spoczywał. JUL. SŁOW.

JAR (z turec. urwisko) wyraz ukraiński, oznacza znaczną dolinę, jakby wyrwaną, wśród lasów, albo na stepie, mający częstokroć właściwe nazwisko, np. jar Honezaryehy.

W kałużach glejowatych i w jarach głębokich gręznął. BIRK. — Kaniów po górach, jarach rozpostarty. Goszcz.

Wązki, patrz: ciasny.

Wąż, patrz: gad.

Ważny. doniosły. wpływowy.

WAŻNY (ros. важный, czes. vážný) właściwie ważący nie mniej jak ważyć powinien, np. dukat ważny. Ztąd mówi się o tém, co jest rzeczą wielkiej wagi, co nie utraciło nic ze swoich praw lub swego znaczenia, na czem wreszcie wiele czy jednostce, czy społeczeństwu zależy, np. ważny dokument, ważny interes, ważny list, ważna wiadomość, ważny w dziejach wypadek, ważna przyczyna, ważne dzieło.

Mieli po sobie wywody wielkie i ważne, jako się onym zdało; ale jako sama rzecz okazuje, nie bardzo potężne. J. KOCH.

Tom ja pisał na siostry milej swej żądanie,

Które u mnie tak ważne, jako rozkazanie. J. KOCH.

Ku czemu droga tobie, Królu, tem łatwiejsza,

Im rzecz, którą podajesz, sama jest ważniejsza. J. KOCH.

Te rzeczy, nie mogą inaczej rzec, jedno iż są wielkie, a ważne. GORN. — Ażaj dusza nie jest ważniejsza, niż pokarm? WUJ. — Rzecz to jest wielce

ale i nie twierdzi; chociaż stanowczo nie odmawia wiary, ale i nie zupełnie wierzy: a nawet się więcej ku przeczeniu i nie wierzeniu przechyla. Wątpliwy stosuje się zwykle do rzeczy, rzadko do osób. Wątpliwém tedy jest to, o czém wątpią, nie zaś ten, kto wątpi, np. wątpliwa bitwa, wątpliwy skutek, wątpliwe wiadomości.

Doszedłem czasem wątpliwych imion książęcych, aczkolwiek mi to z wielką pracą przyszło. STRYJK. — Dochodzim prawdy jako możemy, a wątpliwe rzeczy mamy za wątpliwe, a nie lada jako wierzym. SKAR. — Którzy sprawy nie tylko wątpliwe, ale i szczerze dobre ganić umieją, a swoich poprawować nie chcą. SKAR. — Duch św. prawdę im w onej wątpliwej sprawie ukazał. SKAR. — Ludzie za najpewniejszy dowód rzeczy wątpliwej mają zmysły te nasze: oczy, uszy i t. p. SKAR. — Do nich się o radę w rzeczach wątpliwych uciekają. BAZYL. — Wątpliwa bitwa. WARG. — Gdy się co trafi wątpliwego, czyn co jest bezpieczniejszego. KNAP. — Edyp wątpliwe gadki rozwiązuje. BARDZ.

NIEPEWNY, jako przeczenie pewnego, mówi się o tém, co może być, albo nie być, co może być takim albo inném; na co niema dostatecznych dowodów i o czém zupełnego przekonania mieć nie można. Jak w wątpliwości tak w niepewności umysł się waha. Lecz w wąpliwości widzi dwie strony, a sam nie wie, czy na jedną czy na drugą ma się przechylić; w niepewności zaś patrzy tylko na jedną rzecz i nie wie, czy ona jest pewną.

Mówi się: niepewny życia i śmierci (nie zaś wątpliwy), puszczać się na niepewne (nie zaś na wątpliwe), iść krokiem niepewnym (nie zaś wątpliwym), niepewność jutra (nie zaś wątpliwość).

Pewne za niepewne stracić, nie bardzo to rozum jest. RZJ. — Lepiej ci iż swój zamek masz, niżlibyś się potem niepewną nadzieją cieszyć miał. RZJ. — Brzegu nie widać, przewodnik niepewny. J. KOCH. — Przyszłe rzeczy niepewne są: będą, albo nie będą. GORN. — Często się trafia, iż ci się zda kto być złym; abo co takiego niepewnego kto o nim mówi, i do ucha twego niesie. SKAR. — Z małych przyczyn, z podejrzania niepewnego złe serce ku drugiemu biorą. SKAR. — Jutro niepewne. KNAP. — Przyszłe rzeczy niepewne. KNAP. — Szkolne gospodarstwo, a z ksiąg hetmaństwo, oboje niepewne. KNAP. — Lepsza trochę pewnego, niż wiele niepewnego. KNAP. — W głowie rozbierając los wojny niepewny. KOCHOW. — Niepewny doktor, pewny zabójca. W. POT. — Dla niepewnych rzeczy, pewnych opuszczać nie należy. KRAS. — Dzisiaj jest naszym, jutro niepewne. KRAS.

CHWIEJNY wyraz XIX wieku, LINDEMU jeszcze nie znany, ale już utarty, mówi się o tém, co nie mając mocnej podstawy za lada wiatrem zachwiać się może. Ztąd pod względem moralnym stosuje się do tego, który chwiejąc się jak trzcina, nie tylko nie jest pewny swojego zdania, ale zmienić je gotów za każdym wiatru powiewem.

ZAWODNY znaczy niepewny pod względem rzetelności, to jest: który

zawodzi nadzieje, który nie dotrzymuje słowa i chybia naznaczonego terminu, a przez to robi zawód, np. zawodny rzemieślnik, który przyrzekłszy zrobić co za tydzień, zrobi to ledwie za miesiąc.

Napisy na barometrach o deszczu, pogodzie i t. p. są częstokroć zawodne. JAN ŚNIAD.

Wąwóz. parów. jar.

WĄWÓZ (czes. uvoz) jest wązkie i kręte przejście między wznoszącymi się z dwóch stron górami albo skałami.

Wąwozy kręte. ZIMOR. — W lesie, w wąwozie, w nocy burza napadła. KRAS.

Wstań niewolniku podły, wstań na chwilę,

Powiedz: ten wąwóz czy nie Termopile? MICK.

Gdzie wąwóz Samo skałami się jeży. AN. GOR.

PARÓW (od rów) oznacza wielki rozdoł wodą wryty, jakby rów olbrzymich rozmiarów, coraz głębszy i coraz szerszy, na dnie którego zwykle woda się sączy.

Zacieklszy w gęste parowy głęboko,

Gonią na oko. KOCHOW.

Wezbrane potoki,

Wśród równin nie raz parów przerwały głęboki. KICIN.

Jakbym w Alpejskim upadłszy parowie spoczywał. JUL. SŁOW.

JAR (z turec. urwisko) wyraz ukraiński, oznacza znaczną dolinę, jakby wyrwaną, wśród lasów, albo na stepie, mający częstokroć właściwe nazwisko, np. jar Honeczarychy.

W kałużach glejowatych i w jarach głębokich gręznął. BRK. — Kaniów po górach, jarach rozpostarty. GOSZCZ.

Wązki. patrz: ciasny.

Wąż. patrz: gad.

Ważny. doniosły, wpływowy.

WAŻNY (ros. важный, czes. važný) właściwie ważący nie mniej jak ważyć powinien, np. dukat ważny. Ztąd mówi się o tém, co jest rzeczą wielkiej wagi, co nie utraciło nic ze swoich praw lub swego znaczenia, na czem wreszcie wiele czy jednostce, czy społeczeństwu zależy, np. ważny dokument, ważny interes, ważny list, ważna wiadomość, ważny w dziejach wypadek, ważna przyczyna, ważne dzieło.

Mieli po sobie wywody wielkie i ważne, jako się onym zdało; ale jako sama rzecz okazuje, nie bardzo potężne. J. KOCH.

Tom ja pisał na siostry milej swej żądanie,

Które u mnie tak ważne, jako rozkazanie. J. KOCH.

Ku czemu droga tobie, Królu, tem łatwiejsza,

Im rzecz, którą podajesz, sama jest ważniejsza. J. KOCH.

Te rzeczy, nie mogę inaczej rzec, jedno iż są wielkie, a ważne. GORN. — Ażaj dusza nie jest ważniejsza, niż pokarm? WUJ. — Rzecz to jest wielce

ważna. NUCBRYN. — Wiele ważnych nie dotkną przyczyn moje usta.
AL. FELIŃ. — List ma ważny. MICK. — Muszę cię w bardzo ważnej
rzeczy, radzić się. MICK.

DONIOSŁY, wyraz XIX wieku, raczej książkowy, niż potoczny, mówi
się o tem co nie tylko jest rzeczą wielkiej wagi, ale w działaniach
swoich i skutkach nie ogranicza się ciasnym obrębem, lub tylko
chwilą obecną, ale rozciągając swoją działalność na szeroką skalę,
ma znaczenie dla ogółu, dla dobra kraju, albo i w przyszłość sięga,
np. posag i tytuł przy zawieraniu małżeństwa zwykł się uważać za
rzecz ważną; a oswobodzenie włościan jest faktem wielkiej do-
niosłości.

WPŁYWOWY wyraz XIX wieku, nie tylko u LINDEGO, ale nawet
w Słowniku Wileńskim nie znajdujący się, mówi się o tym, który
nie bezpośrednio przez się, ale przez wpływ jaki ma nad umysłami
osób mających znaczenie i władzę, działa naksztalt ukrytej sprężyny
niewidzialnie, ale skutecznie. Ważny odnosić się może równie do
osób, jak do rzeczy; wpływowy zaś tylko do osób, pod których wpły-
wem, wedle prostego wyrażenia, tak dudy grają, jak je nadmą, np.
osoba wpływowa, stanowisko wpływowe.

W komiayi skarbu koronnego, stał się Czacki wkrótce najczynniejszym
i najbardziej wpływowym jej członkiem. KAR. KACZK. — Skorzystano
z tych błahych zarzutów, biorąc je za pretekst do trzymania w dali od
kraju tak wpływowego człowieka. KAR. KACZK. — Byli zamożni wpły-
wowi. SIENKIEW.

Wczas, patrz: wygoda.

Wczesny, ranny.

WCZESNY (od czas) daje wyobrażenie przeciwne późnemu i oznacza
to, co dzieje się albo zjawia w sam czas, to jest: jak tylko nastąpi
właściwa pora, albo nawet nieco ją uprzedzając, np. wczesna wiosna,
wczesny zasiew, wczesny owoc, wczesne żniwa i t. p.

Rannego wstania, wczesnego zasiania, młodego ożenienia nikt nie żalo-
wał. Rvs.

Już bocian przyleciał do rodzinnej sosny,
I rozpiął skrzydła białe, wczesny sztandar wiosny. MICK.

Jém wcześnie. MICK.

RANNY (dawniej rany od wyrazu rano) daje wyobrażenie przeciwne
wieczornemu, i oznacza to, co się dzieje rano to jest przed południem.
Przenośnie bierze się w znaczeniu wczesnego, np. raune godziny,
ranne wstanie, ranne ubranie, nabożeństwo, wizyta.

Kiedy ranne wstają zorze. KARPIŃ. — Z rannym świtem dzwoniło
w kaplicy. MICK. — Czuje, ranny wietrzyk wieje. MICK.

Wdawać się, patrz: obcować.

Wdrożyć się, patrz: ćwiczyć się.

Wdzięczność, podziękowanie, dzięki, dziękczynienie, zawdzięczenie.

WDZIĘCZNOŚĆ (czes. wděčnost) jest przyjazne uczucie dla dobroczyńcy, które nie tylko uznaje dobrodziejstwo i nie zapomina o niém, ale ma szczerą chęć wyplacania się za nie jeżeli nie czynem, to przynajmniej sercem. Samo uznanie dobrodziejstwa nie jest jeszcze wdzięcznością, bo można uznawać dobrodziejstwo, a jednak być niewdzięcznym. Mówimy: czuć wdzięczność, czynić co przez wdzięczność, okazać wdzięczność, wymagać wdzięczności, uczucie wdzięczności, dowód wdzięczności, dług wdzięczności, hołd wdzięczności, lzy wdzięczności, ołtarz wdzięczności, niewygasła wdzięczność, na znak wdzięczności, wdzięczność za dobrodziejstwa, nabyć prawa do wdzięczności, poczuwać się do obowiązku wdzięczności.

Kto nie przestaje popierać jednego dobrodziejstwa drugim, ten i z najzapamiętańszego serca jak z krzemienia ogień, wdzięczność wykrzesze. **GORN.** — Aby to był znak jak i taki wdzięczności naszej. **WUJ.** — Na znak wdzięczności. **SKAR.** — Wspomniał mu Boskie dobrodziejstwa.... aby myśl jego tém więcej ku Bogu i nabożeństwu a wdzięczności wzruszył. **SKAR.** — Złota nie pragniesz, wdzięczności potrzeba. **KOCHOW.** —

Dobrodziejstwo wdzięcznością się płaci. **KRAS.** — Należy się od tego zgromadzenia najżywsza wdzięczność zmarłemu księżciu. **DMOCH.** — Wyłany dla dobra społeczności pracuje póki może, nie wymagając po nikim wdzięczności. **KOŁŁ.** — W tym napisie uwiecznił swoją dla niego wdzięczność. **LINDE.** — Są tacy, którzy znaczenia wdzięczności nie rozumieją. **KAR. KACZK.**

Ja wiem, żem jemu niepotrzebny na nic,

Lecz że on dobry, potężny, widzicie;

A moja wdzięczność i ufność bez granic. **AN. GOREC.**

Wdzięczność ziomków. **BOH. ZAL.** — Mnie stały lzy w oczach, lzy wdzięczności dla ciebie. **ZYG. KRAS.**

PODZIĘKOWANIE (od dziękować, ches. děkovať, małos. diakowaty) jest zewnętrznym objawem już to istotnej, już tylko pozornej wdzięczności, a częstokroć samej tylko grzeczności i uprzejmości. Serce w niém może nie mieć najmniejszego udziału. Dziękujemy zwykle za najmniejszą drobnostkę, która jak nie jest dobrodziejstwem, tak i wdzięczności, może nie obudzać.

Mówi się: złożyć podziękowanie, oświadczyć podziękowanie, przyjąć podziękowanie, odbierać podziękowania, list z podziękowaniem, oddać dług z podziękowaniem, publiczne podziękowanie.

Jakie pozdrowienie, takie podziękowanie. **MĄCZYŚ.**

DZIĘKI w liczbie mnogiej znaczą to samo co podziękowanie, ale różnią się od niego w użyciu. I. Dzięki, chociaż nie są wyłącznie wyrazem książkowym, ale zawsze są wyrazem nieco wyższego stylu

i nie tak potocznym jak podziękowanie, np. składać dzięki, czynić dzięki. 2. Wyraz dzięki używa się nakształt słowa nieosobistego z domyslném: niech będą, np. Bogu dzięki, dzięki opatrności, dzięki najwyższemu, dzięki dobrym ludziom, dzięki pracy, zdolności i t. p. 3. Mówimy: list z podziękowaniem, nie zaś z dziękami; nabożeństwo na podziękowanie Panu Bogu, nie zaś na dzięki.

Jakie ja tobie Panie dać mam dzięki? J. KOCH. — Wnidźcie w kościół, nieście dzięki Panu. J. KOCH. — Dzięki uczyniwszy. WUJ. — Wielkieśmy zawždy dzięki wiinni Panu i Bogu naszemu, który zguby grzesznego nie pragnie. SKAR. — Wrócił się do P. JEZUSA z dziękami. SKAR. — Nie wiem jakie tobie dzięki czynić mam. SKAR. — Mieszka nie napelnisz dziękami, ale dzięgami. KNAP.

Panie! za ten dar z twej ręki,

Oddawać ci będziem dzięki. KOCHOW.

Z twojej tyle dobrodziejstw otrzymałem ręki,

Że mi już trudno za nie godne czynić dzięki. NAR.

Dożyj ty szczęścia i późnego wieku,

I pokój tobie i dzięki. MICK.

DZIĘKCZYNIENIE (czes. dikcinénj) wyraz książkowy, oznacza głośne oświadczenie swojej wdzięczności, czyli czynienie dzięk.

Dziękczynienie Mojżesza. WUJ. — Ucieszony takowem poselstwem.... z wielką onych czią i dziękczynieniem odesłał. SKAR.

Którerekolwiek mych uszu dolatują pienia,

Wszystkie są głosem szczęścia, głosem dziękczynienia. NAR.

ZAWDZIĘCZENIE znaczy okazanie wdzięczności w czynie, danie komu dowodu swojej wdzięczności.

Wdzięk, gracya, powab, ponęta, urok.

WDZIĘK oznacza ten dziwnie miły a naturalny wyraz w twarzy, w uśmiechu i w każdym ruchu, który ma w sobie jakby coś anielskiego, tak że nawet mimowolnie podoba się i zniewala. Nie jest nim, ściśle mówiąc, to co dobre, ani nawet to co piękne, ale głównie to co miłe jak w jedném, tak w drugiem. Wdziękami w twarzy nazywane bywają dołeczki około ust w policzkach. W potocznej mowie wdzięk biorą się w znaczeniu piękności. W XVI wieku wyraz ten nie miał tego znaczenia co dzisiaj. GORNICKI używa go w znaczeniu wdzięczności: bierzysz dobrodziejstwo, miejże wdzięk. Pisano też wdzięka w znaczeniu ozdoby. Dzisiejsze zaś znaczenie wdzięku ustaliło się w XVIII wieku.

Piękność ustać musi a cnota im dłużej trwa, tém żywszych wdzięków nabiera. KRAS. — Szczęśliwy kto wdzięk wraz z pożytkiem złączył. KRAS. — Uprzejmość gospodarza, grzeczność gospodyni, wszystko to niewymowny dawało wdzięk domowi. KRAS.

Więcej pleć białą zdaniem mém zaszczyca,
Wdzięk przyrodzony, niżli piękność lica. NAR.

I my czasem starzy

Lubimy się przyzierać pięknej wdziękowi twarzy. ZABL.

W domu siedzi niewiasta przecudnego wdzięku. ДМОХ.

Przy nim wzór cnoty, wdzięków i urody

Nadobna córka nieodstępną była. NIEMC.

Wdzięk powierzchowny nim dzień przemienie,

I wędnieje i usycha. ZAN.

Tyle wdzięków w tajemnej nimfie upatrywał. MICK. — Był on prostak, lecz uniał czuć wdzięk przyrodzenia. MICK. — Piękność sama, wyłączna bez wdzięku, nie jest zupełną, całą pięknnością. KREMER. — Piękność jest zaletą ciała, wdzięk jest objawem przymiotów duszy, misternym oddechem nadziemskich sfer, jest wonią duchową. KREMER. — Gdy w latach późnych życia, piękność już do przeszłości należy, wdzięk zostaje i aureolą opromienia oblicze podeszłej niewiasty. KREMER.

GRACYA (łaciń. *gratia*) czysto łaciński wyraz, używany był w XVI wieku w znaczeniu wdzięku. I dziś jeszcze niekiedy ten wyraz w potocznej mowie używa się. Mitologia starożytna uosobiła wdzięki w obrazie trzech bogiń (Aglae, Talija i Eufrozyna) u Greków Charytami, a u Rzymian Gracyami zwanych. One to dla Wenery utkały tę przepaskę, która sprawiała, że potędze jej piękności sami Bogowie oprzeć się nie mogli. Mówiąc o tych boginiach, nazywamy je zawsze Gracyami.

Ma i metafora dobrze wzięta nie małą gracyą. GORN. — Nie cudna, ale ma gracyą. GORN. — I to czasem ma swą gracyą. GORN. — Dary odejmują gracyą miłości. GORN. — Gracya jest to ów wdzięk, z którym się rzecz każda czyni..., piękność bez wdzięku mało warta. CZARTOR. —

POWAB (od słowa wabić, czes. powab i půwab) oznacza to co w ludziach, mianowicie zaś w płci niewieściej, piękną powierzchownością, miłym spojrzeniem, słodkim uśmiechem, drobną nóżką i jakby toczonemi kształtami ciała budząc jakicóż rozkoszne uczucie, pociąga i niby wabi ku sobie. Wdzięk może być i w dziecięciu; a powab tylko w dorosłej osobie. Wdzięk zawsze jest naturalny, a do powabów i sztuka przykładać się może. Wdzięk ma w sobie coś jakby anielskiego; a w powabach ziemską stronę przemaga. Zresztą powab jest raczej książkowym, niż potocznym wyrazem.

Świata tego powaby porzuciwszy, Zbawicielowi się swemu oddali. SKAR. — Miłość, powab do wszystkiego. KNAP. — Petrarka śpiewał rozum Laury i powaby. CZARTOR. — Czarną krepą okryte te wdzięczne powaby. NIEMC. —

Jakiś powab po całej rozlany twarzy. Teatr. — Już na licach skonał wszelki uśmiech powab. GOŁUCH. — Odtąd już gra ta dla mnie straciła powaby. MICK.

Dla tych wodzów, którzy w swém życiu tułacząc,
 Tak długo błakali się w obcych stronach świata,
 Dziwne miała powaby narodowa szata. **MICK.**

PONĘTA (od nęcić) jest niby rodzaj moralnego magnesu, to co nas jakby niewidzialną siłą pociąga i nęci, nie tyle tęp co widzimy, jak raczej nadzieją przyjemności, rozkoszy, lub otrzymania tego, czego serce pragnie. Na powaby nie można się napatrzeć; ponętom trudno nie uleść. Powab jest niby wabik, na który się ptaki zlatują, a ponęta niby lep, w którym lgną i od którego oderwać się nie mogą.

Nagotowawszy sidło, ponętą przywiedzie k'niemu, iż się sam człowiek ulowi. **GORN.** — Piękną im ponętę słów i potraw dziecinnych dając, do pożywania ofiar... z innymi rówiennikami ich pobudzał. **SKAR.** — Te waby i ponęty dajem do tej sieci. **SKAR.** — Ochronił nogi swej, aby nie padła na takie ponęty. **BIRK.** — Cnota się sprzedaje byle ponęta z obietnicy, lub datku była. **Balsam.** — Polubił Bolesław, jak drugi Annibal w Kapui, Kijowskie ponęty. **NAR.**

Pyszne Kiejstut miał sady,

Pełne jabłek i gruszek, dziewie Kowieńskich ponęta. **MICK.**

Głupie lenistwo dla mnie nie miało ponęty. **MICK.**

Od wszystkich blasków i ponęt świata,

Zimne odwrócisz spojrzenie. **WRRWICKI.**

UROK oznacza taką czarodziejską moc wdzięku, lub duchowej potęgi, że człowiek nie tylko się jej oprzeć nie zdoła, ale niby oczarowany, wpływowi jej mimowolnie ulega.

Mówi się: być pod urokiem, sprawić urok, napęlić urokiem, urok nieznan, znikł cały urok. W tęp jednak znaczeniu urok używany jest dopiero przez pisarzy XIX wieku. Dawniej bowiem oznaczał on prosto czarowanie zwłaszcza oczyma. Tak **KRASICKI** mówi:

Zdejmowały uroki stare baby dziecku.

Wszystko to wywierało urok, któremu oprzeć się nie było podobna. **AD. CZARTOR.** — Okazać całą sztukę sprawionego uroku. **JAN ŚNIAD.** — I koń rzeski żadnym się urokiem nie miesza. **MALCZ.**

Cacko za którym żądza chciwie goni,

Straciło urok, gdy je mamy w dłoni. **MICK.** — Boskiego wdziękiem toim przydając uroku. **MICK.** — Więc było po uroku, po czarach, po dziwie. **MICK.**

W miłości cudownym uroku,

Starsi się oto ściskają na boku. **BOH. ZAL.**

Gdzież jest ta postać z anielskim urokiem? **MORAW.** — Urok czarodziejski. **KREMER.** — Był urok pewien w tej prostocie. **KRASZ.** — Kiedy urok życia wraz z jego nadziejami rozwiewa się i niknie. **Szcz FELIŃ.** — **SŁODYCZ** właściwie jestto smak miodu albo cukru. Ztąd przenośnie zowiemy słodyczą to, co tak lubie sprawuje na nas wrażenie, że nam

aż słodko robi się w duszy, np. słodycz w mowie, w uśmiechu, w obcowaniu. Między słodyczą a słodkością jest wyraźny choć bardzo delikatny odcień. Słodkość jest własnością tego co słodkie; słodycz zaś jest tym pierwiastkiem, który zwiemy cukrem. Pierwiastku tego, czyli słodyczy, może mieć ciało mniej albo więcej; własność zaś jego, że jest słodkie, zawsze pozostaje ta sama.

Listy Cycerona wdziękiem i słodyczą tak zaprawione, że się ich odczytać nie można. KRAS. Podst.

Jedne znał tylko przyjaźni słodycze,
Jednego tylko wybrał przyjaciela. MICK.

Węgiek, patrz: kąk.

Wesele, patrz: radość.

Wesele, patrz: małżeństwo.

Weselić się, patrz: cieszyć się.

Wesołość, patrz: radość.

Wesoly, radośny, dowcipny, ucieszny, zabawny, krotofilny, żartobliwy, humorystyczny.

WESOLY (słow. весель, ros. веселый, czes. wesely) maluje wyobrażenie przeciwne smutnemu i znaczy okazujący wewnętrzną radość zewnętrznymi znakami.

Mówi się nie tylko o osobie, ale o wszystkim, co jest pełne zabaw, śmiechu, dobrego humoru, słowem, co rozwesela, np. wesoly człowiek, wesola zabawa, wesola muzyka, wesole towarzystwo, wesole alleluja.

Wesoly nam dzień nastal narodzenia Bożego. OPEC.

Lecz to sobie wymawiam, tak bądźcie weseli,

Abyście przed oczyma zawždy Boga mieli. REJ. — Wsi spokojna, wsi wesola. J. KOCI. — Z wesolą twarzą tak rzekł. GORN. — Jako po bystrej wodzie popłyniem z wesolém sercem. SKAR. — Wy wesoly żywot wiedziecie, a śmierci się smutnej boicie. SKAR. — Skłonnych do śmiechu wesolemi zwiemy. DUDZ. — Nie kaźden wesół, co śpiewa. RYS. — Raz wesolą, drugi raz smutną postać okazuje. KARP.

RADOŚNY (słow. радостный, ros. радостный, czes. radostny) daje wyobrażenie przeciwne żalosenemu, i mówi się o tém, co budzi w sercu radość, czyli pogodę wewnętrzną, np. radośna nowina, radośne pienia, radośna uroczystość. W rozańcu pierwsza część jest wesola, a trzecia radośna.

O dniu radośny, o dniu szczęśliwy. NAR. — Pełna radośnej chęci. ZAN. — Łzy radośne leje. MICK.

DOWCIPNY znaczy pełen dowcipu, zaprawiony dowcipem, który ma szczególny dar dopatrzania wszędzie jakiej śmiesznej strony, i powiedzenia o najpoważniejszym nieraz przedmiocie czegoś tak zabawnego, że się niepodobna nie rozśmiać, np. człowiek dowcipny, żart dowcipny, koncept dowcipny.

Dla żartu dowcipnego szarpać cudzą sławę. KRAS. — Odtąd jego dowcipnych żartów nie słyszano. MICK.

UCIESZNY znaczy sprawujący uciechę, który wesoło bawi, albo rozkoszném wzruszeniem napelnia.

Ucieszna moja śpiewaczko. J. KOCH.

Będą zabawy, rozmowy ucieszne,

To o tém, to o owem. P. ZBYLIT.

Ucieszny człowiek. KNAP. — Ucieszne są zwierzęta małpy. HAUR.

ZABAWNY znaczy mogący miło zabawić, czyto pełną dowcipu rozmową, czyto sprawieniem przyjemnej rozrywki, która śmiech i wesołość obudza.

W powiadaniu wiele był zabawny, i miło go było słuchać. KRAS. — Po dość długiej, wiele zabawnej, a więcej jeszcze kosztownej podróży, stanąłem w Paryżu. KRAS. — Jesteś wesoły, zabawny, w żarciki obfity. ZABL. — Mam domową komedią zawsze nową i zabawną. MICK. — Po wiem W. Panu rzecz jedną zabawną. GOREC.

KROTOFILNY (zam. krotochwilny, czes. kratochwilny) wyraz dziś mało używany, mówi się o takich rozrywkach i zabawach, na których czas prędko i przyjemnie schodzi.

Krotochwilna gra. J. KOCH. — Wielkich rzeczy a poważnych niechaj w krotochwilną rozmowę nie wtacza. GORN. — Żadnych pańskich rozkoszy i zabaw krotofilnych nie używała. SKAR.

ŻARTOBLIWY (czes. żertowny) używa się na oznaczenie tego, co się mówi lub czyni żartem. Ale też znaczy: obfity w żarty, lubiący żartować.

HUMORYSTYCZNY znaczy pełen satyryczno żartobliwego, ale nie złośliwego dowcipu, np. powieść humorystyczna, pismo humorystyczne.

Westchnąć, wzdychać, stękać, jęczeć.

WESTCHNĄĆ i częstot. **WZDYCHAĆ** (słow. въздыхати, ros. вздыхать, czes. wzdyhati) znaczy wciągać w siebie głęboko powietrze i ciężko niém odetchnąć, co się dzieje prawie pomimowolnie, gdy serce jest ścieśnione i albo smutkiem, albo tęsknotą dotknięte.

Mówi się: wzdychać ciężko, głęboko, westchnąć z głębi serca, wzdychać do kogo, lub do czego.

Często wzdycha, a rzadko kiedy się rozśmiej. J. KOCH. — Aza z serca nie westchniesz? J. KOCH. — Do ciebie Panie wzdycha serce moje. J. KOCH. — Westchnął Tobiasz i począł się modlić z płaczem. WUJ. — Lzy wylewając serdecznie wzdychamy. KANTYCZ. — W niebo oczy podnosi i wzdycha. SKAR. — Westchnął zatem nieborak. KRAS. — Tam wódz murzyny gromi i wzdycha do kraju. MICK. — Westchnął głęboko, w oczach lzy się zakręciły. MICK. — Westchnąłem z głębi piersi. JUL. SŁOW. — Kazał krzyż postawić, ukląkł i westchnął serdecznie do Boga. POL.

STĘKAĆ (słow. стенати, ros. стонать) mówi się o chorym, któremu

przy każdym technieniu wydobywa się z piersi głos bolejący nakształt głośnego wdychania. Można jednak i pod ciężarem stękać.

Szpetna choroba, kto stęka, ano go jeszcze nie boli. REJ. — Wtem żona jego stękać poczęła. GORN. — Jeśli chrześciance, czemuż w tej niewoli stękają? SKAR. — Pod którymi świat stęka, i ludzie uciśnienie cierpią. SKAR. — Wielkie a ciężkie boleści czuje, i pod nimi tak żałośnie stęka. SKAR. — Mogliście na to nie stękać, co was nie boli. SKAR. — Dźwiga stary i stęka. KRAS.

JĘCZEĆ (czes. ječetj) znaczy wydawać przeciągłe i rozdzierające głosy, kiedy człowiek bólu fizycznego wytrzymać nie może. Przenośnie mówi się: wiatr jęczy, ziemia jęka. Wzdycha człowiek w smutku, żalu albo tęsknocie; stęka z bólu chory i stary; jęczy konający.

Uczmy się wdychać, a jako gołębnie jęczeć, wspomniawszy na nędze nasze i bliźnich naszych i kościoła Bożego. SKAR. — Krzywił się, szeptał, mrugał, i wdychał i jęczał. KRAS. — Jęknęła i martwa padła. KRAS. — Krzyczą zwycięzcy, smutnie jęczą zwyciężeni. DMOCH. — Kaniowskich dzwonic jęczały wciąż dzwony. GOSZCZ. — Po mogiłach wiatr jęczy. A. GOREC.

W Bogu pozostałe,

Jęczą tylko przy grobie dwie sierotki małe. AN. GOR.

Westchnienie, jęk.

WESTCHNIENIE (od technąć) jest głębokie technienie, które się mimowolnie z piersi wyrwa jako objaw smutku, żalu, tęsknoty i w ogólności wezbranego uczucia.

Mówi się: pobożne, głębokie, ciężkie, czule westchnienie.

Podczas w jednym westchnieniu, w jednym zapłonienu i niejkiej bojaźni więcej znać będzie miłości, niż w tysiącu słów gorących. GORN. — Wzruszony jej westchnieniem. BEND. — Ostatniem z pod serca westchnieniem pożegnał miłą swą. TWARD. — Ratuj mnie choć jednym westchnieniem. KOCHOW.

Żyjecie dotąd w sercach, a wasze wspomnienia,

Łzy matki wyciskają i ojca westchnienia. TRĘB.

Zawsze mi się zdaje,

Że ktoś łzy moje widzi, i słyszy westchnienia. MICK.

Jedno westchnienie z piersi tysiąca wydarte,

Głębokie i podziemne jęknęło dokoła. MICK.

Któż me westchnienia, kto me łzy policzy? MICK. — Łza ze łzą, i z westchnieniem miesza się westchnienie. MICK.

JĘK jest nieartykułowany a żalony, przeciągły i rozdzierający głos, który wydobywa się z piersi, kiedy człowiek wielkiego bólu wytrzymać nie może. Westchnienie pokazuje, że serce jest ściśnione; jęk, że bole fizyczne, albo męczarnie do najwyższego doszły już stopnia, np. jęki rannych, konających.

A teraz je brzęk kajdan i jęk ludzi głuszy. WAL. GURSKI. — Coraz

placz słyhać, jęki, narzekania. KRAS. -- A serca krajał jęki płaczliwemi. KRAS. — Jęk po jęku z piersi gwałtem się wyrwa. DMOCN. — Ztąd jakieś jęki wiatr niesie. KARPIŃ. — Ranią serce moje tkliwe, te smutne jęki. NIEMC.

Tylko z mogił westchnienia i tych jęk z pod trawy,
Co spią na zwiędłych wieńcach swojej starej sławy. MALCZ.
Odgłosy zwycięzców i ginących jęki. BRODZ.
Często przeszłości głosu nie dosłyszę,
Wśród żalobnego współrodaków jęku. MICK.
Upadł, a z głębi serca straszne wydał jęki. GOREC.
Nikt łez mych nie obaczy,
Nikt jęków nie usłyszy. BOH. ZAL.
Ktoś tam z cicha, płacze, wzdycha,
Z nad wybrzeży jęk się szczy. ZYG. KRASIŃ.
Głuche cierpiących jęki. JUL. SŁOW. — Rozległy się jęki. HENR. SIENK.

Weteran, patrz: starzec.

Węzłowaty, patrz: zwięzły.

Wiać, powiewać, dać, dmuchać, chuchać.

WIAĆ (słow. вѣяти, ros. вѣять, czes. wjti) mówi się o wietrze, który w pewnym kierunku od trzech do kilkunastu łokci na sekundę przebiega. Wiać zboże, znaczy rzucać je w górę, ażeby wiatr plewy od ziarna oddzielił. Powiewać znaczy wiać z lekka i tylko kiedy niekiedy. Wionąć jest forma jednolita.

Dziś inne wiatry przeciwko mnie wieją. J. KOCH. — Tu zachodny wiatr powiewa. J. KOCH. — I spadł deszcz, i przyszyły rzeki, i wiały wiatry, i uderzyły na on dom, a nie upadł, bo był na opoce ugruntowany. WUJ. — Wionął wiatr twój, i okryło je morze. WUJ. — Wiatry wieją. KLON. — Patrz z kąd wiatr wieje, tedy cię deszcz nie zleje. RYS. — Powieście wiatry od wschodu. KARP. — Noc cicha, wonny wietrzyk powiewa przez błonie. BRODZ. — Piosenka ku niebu wionęła. MICK. — Czuję, ranny wietrzyk wieje. MICK. — Z tych ksiąg starych wieje jeszcze dawna obyczaj i myśli prostota, wiara silna, i woń własna nasza. KRASZ.

DAĆ (słow. дати, czytaj daći, ros. дуть, czes. dmouti) znaczy wypychać powietrze z wielkiem natężeniem jak z miecha. Ztąd wiać z całą mocą.

Każdy dmie na wodę, gdy go ukrop sparzy. REJ. — Jak dudy nadmiesz, tak grają. Przysł. — Dmijcie o wiatry, w Fingalowe żagle. KRAS. — Grzmią pioruny, wrą morza, dmą wiatry. DMOCN.

Zadał znowu, myśliłbyś, że róg kształty zmieniał,

I że w ustach Wojskiego to grubiał, to cieniał. MICK.

Gdy wichur dmie z całej mocy. ODYNEC.

DMUCHAĆ (czes. dmechatj) znaczy wypychać silnie zamknięte w płucach powietrze przez przymknięte usta. Ztąd przenośnie mówi się o wietrze, który nie ciągle ale przerwami silnie powiewa.

Jeśli na iskrę dmuchać będziesz, rozpali się jak ogień. WUJ. — Dzieci się ukochają w bańkach na wodzie, lecz skoro dmuchną, wnet im znikną. SKAR. — Kto się na mleku sparzy, ten na wodę dmucha. RYS. — Próżno przeciw wiatru dmuchać. PRYSŁ. — Dmucha coraz na węgle. KRAS. — Nie dam sobie dmuchać w kaszę. ZABL. — Nie trzeba w ul dmuchać. ZABL.

Zawczasnie, kwiatku, zawczasnie,
Jeszcze północ mrozem dmucha. MICK.

Lecz że wietrzyk dmuchał

W tę stronę dąbrowy. MICK.

CHUCHAĆ znaczy zagrzewać co ciepłym oddechem, np. chuchać w ręce, kicdy zimno, w garść chuchać.

Lepiej dmuchać, niż chuchać. PRYSŁ.

Wiadomość, znajomość, wieść, pogłoska, nowina.

WIADOMOŚĆ (ros. вѣдомость, czes. wedomost, od wiedzieć) oznacza to, czego się kto z widzenia, słyszenia, czytania o czemkolwiek dowiaduje, lub innym wiedzieć daje.

Mówi się: wiadomość ciekawa, ważna, prawdziwa, lub fałszywa, pomyślna, lub niepomyślna, pewna lub niepewna, odebrać wiadomość, otrzymać wiadomość, podawać co do wiadomości, drzewo wiadomości złego i dobrego, nabywać wiadomości, zasięgać wiadomości, zbierać wiadomości, powziąć wiadomość.

Aby to wyznanie wiary co najrychlej ku wiadomości ludzkiej przyjsć mogło. JAKÓB GÓRSKI. — Piszę com widział, albo czegom miał wiadomość dostateczną. GORN. — Nie mają oni o tém gruntownej, a doskonałej wiadomości. GORN. — Żeby się drzewa tego, które potem zwano wiadomości dobrego i złego, nie dotykali. SKAR. — Zbiór wiadomości. KRAS. — Przyszła wiadomość, że pokój zawarty. NIEMC. — Słyszałem, żeś z za Niemna odebrał wiadomość. MICK.

ZNAJOMOŚĆ (od znać) jestto wyrobienie sobie w umyśle sądu o tych znakach, formach i cechach, po których się jaki przedmiot poznaje, i któremi się od innych odróżnia. Może być albo powierzchowna, a zatem mała i niedokładna; albo głęboka, gruntowna i wszechstronna, np. znajomość rzeczy, osób, świata, znajomość języka, nauki, sztuki, znajomość prawa, historii, medycyny, muzyki; znajomość siebie samego, znajomość serca ludzkiego i t. p. Znajomość tém się różni od wiadomości, że potrzebując obeznania się z rzeczą, wiele wiadomości musi zawierać. Wiadomości o jakim przedmiocie mogą być rozmaite i bez związku z sobą, a dopiero z ich zebrania, przetrawienia i uporządkowania w umyśle, powstaje znajomość. Znajomość z kim, patrz pod wyrazem przyjaźń.

Z mlekiem prawie podawać dzieciom znajomość i bojaźń Bożą. SKAR. — Wielka omyłka, kto się na znajomości Boga prawdziwego myli. SKAR. — Niedokładna znajomość języka. JAN ŚNIAD. — Znajomość reguł po-

wszelkich autor tam wydał i okazał, gdzie każdej regule przypadło miejsce właściwe. JAN ŚNIAD. — Ażeby nabył trochę znajomości świata. MICK. WIEŚĆ (słow. вѣсть, ros. вѣсть) jest niepewna i z niewiadomego źródła pochodząca wiadomość, która z ust do ust przechodząc, krąży między ludem, opierając się jedynie na tém, że tak ludzie gadają.

Mówi się: jest wieść, chodzą wieści, gruchnęła wieść, rozsiewać wieści.

I dziś jeszcze nie wiedzieć, z kąd ta wieść przyszła była. ORZECZ. — Jako dziwne tak też i prawdziwe wieści. J. KOCH. — Wieść latać poczęła, iż.... BIRK. — Doszła nas wieść o jej śmierci. KRAS.

Płodna tymczasem w rozmaite wieści

Sława stugębna. KRAS.

Wieść niepocieszna o nasze uszy się obila. BOHOM. — Wieść, nad którą tak prędko żadne zło nie wzrasta. DMOCZ. — Jak wieść gminna głosi. MICK. — Dawne już wieści głuche biegły o wojnie. MICK. — I znowu lat trzy przeszło bez śladu, bez wieści. MICK. — Poprzedzony głuchą wieścią między ludem. MICK. — Zginie kto światu nosi wieści z nieba. ZYG. KRASIŃ.

PÓGŁOSKA jestto echo na niczém nie opartej i niewiadomo z jakiego źródła pochodzącej wieści.

Mówi się: rozbiegła się pogłoska, fałszywa pogłoska.

Ani jedna zła pogłoska nie uderzyła w uszy ludzkie. BIRK. — Podkomorzy krążące o wojnie pogłoski oceniał. MICK. — Mylna pogłoska o śmierci Bolesława przejmuje całe Niemcy radością. SZAJN.

NOWINA (czes. nowina) świeża, albo nowa wiadomość o tém, co jeszcze wiadomém nie było, a co niekiedy służy do zaspokojenia ciekawości.

Wdzięcznej nowiny posła masz przed sobą. J. KOCH. — To nowina, jeszcześmy tego nie słyszeli. BIRK. — Nowiny zawsze uprzedzają rzecz samę. RYS. — Dobra nowina, dwunasta godzina (że o dwunastej był zwykle obiad). Przysł. — Nie nowina, że głupi mądrego przegadał. KRAS.

Zaledwie usłyszeli nowinę poddani,

Skoczyli do Panicza, padli do nóg Pani. MICK.

Wiano, patrz: posag.

Wiara, patrz: religija.

Wiarołomstwo. patrz: zdrada.

Wiatr. wicher, powiew, zefir, akwilon.

WIATR, WIETRZYK (słow. i ros. вѣтръ, czes. vitr, od wiać) jestto ruch powietrza w pewnym kierunku, pochodzący ztąd, że na miejsce ogrzanej a tém samym rozrzedzonej warstwy powietrza, nowa a chłodniejsza jego warstwa napływa. Może być tedy wiatr północny, południowy, zachodni i wschodni.

Mówi się: wiatr wieje, wiatr dmie, wiatr świszczę, wiatr wyje, wiatr pomyślny, przeciwny, burzliwy, powstał wiatr, ustał wiatr, ucichł wiatr, zmienił się wiatr, powiew wiatru, ciąg wiatru, miotany wia-

trami, kolysać się od wiatru, latać na skrzydłach wiatru, szukać wiatru w polu (t. j. nie wiedząc czego i gdzie), iść na cztery wiatry. W starożytnej Mitologii Eol był królem wiatrów; a w Słowie o pólku Igora wiatry są wnukami Stryboga.

Z wiatrem przeminie pamiątka twoja. REJ. — Bądź człowiekiem, a nie owym motylem, co leci, gdzie go wiatr poniesie. REJ. — Dziś inne wiatry przeciwko mnie wieją. J. KOCH. — Ale me wszystkie proroctwa na wiatr idą. J. KOCH.

Jako na błędnem morzu, nie tam gdzie chcemy,

Ale gdzie nas wiatry niosą, płynąć musimy. J. KOCH.

Już były wiatry uciechły szalone. P. KOCH. — Powstał wiatr burzliwy. WUJ. — Trzcina chwiejąca się od wiatru. WUJ. — Zimny wiatr z północy wiał, i ściał się lód z wody. WUJ. — Jako ćma od słońca i proch od wiatru, nieprzyjaciele się rozprószyli i uciekli. SKAR. — Nigdy się jako trzcina żadnym wiatrem nie zachwiał. SKAR. — Prochemby je na wiatr roznieśli. SKAR. — Kto nieścignione wiatrom przyprawuje skrzydła? ZIMOR. — Słowo wiatr, karta grunt. Przysł. — Co z wiatrem przyszło, to z wiatrem uleci. NAR. — Szum drzew słychać zdaleka, wiatry je kolyszą. KRAS. — Gdy wiatr listkami kolysał powoli. KRAS.

A gdy wiatry świszczą,

W ciemnościach postrzegł wilka po oczach, co błyszczą. KRAS.

Świsnęły wiatry. MICK

WICHER (słow. i ros. вихрь, czes. wicher) jest silny wiatr, który pędzi kręcąc się w kółko; co się tłumaczy tём, że dwa przeciwnie wiatry ścierają się z sobą. Lud zabobonny mniemał, że w wichrze djabeł się kręci.

Jako plewy na ścieżce, które albo podepcą, albo je wicher rozniesie. REJ.

Jako gwałtowny wicher niezgoniony,

Proch po powietrzu niesie. J. KOCH.

Nadzieja niezbożnego jest jako perz, który wiatr porywa, i jako cienka piana, którą wicher rozpędza. WUJ. — Wiatr siać będą, a wicher pozną. WUJ. — Jak liście w jesieni wicher zwykł roznosić. OPALIŃ. — Kilka wichrów raz po raz prześwisnęło spodem. MICK.

Starły się w pędzie obu wojsk szyki,

Jak wicher z wichrem. BOH. ZAL.

POWIEW oznacza samo dmuchnięcie, czyli poruszenie wiatru.

Pałac zajmąwszy się płomieniem, za silniejszym wiatru powiewem, klęską swoją okoliczne miejsca ogarnął. NAR. — Twarz ożywiona, wiatru świeżemi powiewy. MICK. — Znika jak lekki powiew wietrzyka. MICK.

ZEFIR, w mitologii starożytnej oznaczał wiatr zachodni. Bierze się zwykle w znaczeniu łagodnego i cichego wiatru, i to w języku poetycznym.

Zefir na cichym morzu podnosi bałwany. J. KOCH. — Zefirków córę, srebrne lilije. NAR. — Szybko jak zefir łączkę przelata. ZAN.

AKWILON, w mitologii starożytnej oznaczał wiatr północny. Używa się bardzo rzadko i tylko w poezji w znaczeniu silnego wiatru.

Na nieścignionych skrzydłach Akwilonów latał. J. KOCH.

Uragan, patrz: burza.

Wiatronogi, patrz: prędkie.

Wiązać, patrz: łączyć.

Wiher, patrz: wiatr.

Widmo, patrz: widziadło.

Widny, patrz: jasny.

Widoczny, patrz: oczywisty.

Widziadło, widmo, mara, upiór.

Zjawisko nie mające rzeczywistego bytu.

WIDZIADŁO oznacza urojone zjawisko, wylęgłe w mózgu człowieka, które mu jak przez mgłę, w nieoznaczonych kształtach, we śnie, lub w gorączce widzieć się daje.

Straszył ich sen straszniemi widziadły. BIRK.

Ono śliczne widziadło,

Z oczu moich się wykradło. KOCHOW.

Kto na polu spi, różne mu się snują widziadła. PILCH.

Gdzie przeszły stopy takiego widziadła,

Niczém jest klęska wiosek, albo grodów. MICK.

WIDMO znaczy ukazującą się niby na jawie jakąś fantastyczną postać, która jednak jest albo złudzeniem oka, albo utworem bujnej wyobraźni. Widmo słoneczne jestto obraz słońca odbity przez pryzma w kolorach tęczy. Widmo powietrzne (fata morgana) t. j. zjawisko ludzące, ukazujące się żeglarzom na morzu w kształcie miasta; albo podróżnym w pustyni w kształcie oazy. Widmami MICKIEWICZ zowie ukazujące się na Dziadach tajemnicze istoty.

Tknięta tém zjawieniem jakby cudownem widmem traci zmysły. J. ŚNIAD.

Jak widmo, staje przypomnienie,

I budzi martwą przeszłość. MALCZ.

Uciekło widmo znikome. MORAW.

I oni twego złączą się widoku,

Spotkawszy widmo, brzydsze od upiorów. MICK.

MARA oznacza widmo przedstawiające się zmysłowie w ludzkiej postaci, czy to jako osoba zmarła, czy jako istota z tamtego świata, zawsze jednak jako plód rozgorączkowanej imaginacji.

Pokaż się jako możesz, a staw się przedemną

Lubo snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną. J. KOCH. — Wszystko to ma za marę, jakby mu o wilku żelaznym kto bąkał. BIRK. — Sen mara, Bóg wiara. ŻEGL. — Żywy, siódmym przykładem wchodzi między mary. TRĘB. — Szczęście jest zwodnicza mara. KRAS. — Chwytać mary za

prawdę. JAN ŚNIAD. — Widzi marę, całą w bieliznie, długą, wysmukłą i cienką. MICK.

UPIOR, zjawisko istniejące tylko w wyobraźni zabobonnego ludu, jest to trup chodzący, czerwony jak krew, który w nocy wstaje z grobu i krew ludzką wysysa.

Mówi się: wierzyć w upiory, czerwony jak upior, lękać się upiorów.

Przyszła słabość, aż mędrzec, co firmament mierzył,

Nie tylko w Pana Boga, i w npiory wierzył. KRAS.

Przyleciał pod figurę, co jej wzgórek znany,

Bo pod nią już od dawna upior pochowany. MALCZ.

Widzieć, patrz: patrzeć.

Wiece, patrz: sejm.

Wieczność, nieskończoność, nieśmiertelność.

Pojęcie abstrakcyjne tego, co nie ma początku, ni końca, co żyje a nie umiera nigdy.

WIECZNOŚĆ (słow. i ros. вѣчностъ, czes. věčnost), oznacza wieki wieków, to jest czas, który początku nie miał, i końca mieć nie będzie. W ściślejszem znaczeniu bierze się za życie przyszłe.

Mówi się: przenieść się do wieczności, wieczność szczęśliwa i nie-szczęśliwa, myśleć o wieczności, brama wieczności, w obliczu wieczności.

Lata mojej śmiertelności,

Mniej niżli nie ku wieczności. J. KOCH.

Pójdzie człowiek do domu wieczności swej. Wuj. Ekkl. — Nam opowiedziana jest nadzieja wieczności. Wuj. 4. Ezd. 7. 50. — Liczba dni ludzkich nie więcej sto lat, i te jako kropla wody do morza, i jako ziarnko piasku przyrównane do wieczności. SKAR. — Ten, co takie pragnienie wieczności i żywota w serce ludzkie wlał... na innym świecie i na innych dobrach tę wieczność życia ukazał. SKAR. — Jako wielka różnica między czasem i wiecznością. BIRK. — Oto już otwiera śmierć wrota wieczności. Ks. KARPOW. — Kiedy już nie o jeden rok, ale o całą wieczność chodzi. WORON. — Gdzie się doczesność kończy, a wieczność zaczyna. MICK. Tak upływa każde życie, póki nie utonie w oceanie wieczności. E. FELIŃSKA.

NIESKOŃCZONOŚĆ tem się różni od wieczności, że się nie odnosi do czasu, ale do przestrzeni, i oznacza przestrzeń nigdzie nie mającą końca, ni granic, np. przedłużyć linią do nieskończoności, ilość równa nieskończoności.

Nieskończoność niech oblecą,

Wieczność przeżyją. MICK.

Przez nieskończoności błonie, wiedzie jedna wiary droga. A. S. KRAS.

NIEŚMIERTELNOŚĆ oznacza życie bez śmierci, np. nieśmiertelność duszy. Przenośnie oznacza sławę, żyjącą wiecznie w pamięci ludzkiej, np. zapisać w księgę nieśmiertelności.

Dzień sądny będzie skończeniem czasu tego, a początkiem czasu przyszłej nieśmiertelności. WUJ. 4. Ezd. 7. 43. — I choć przed ludźmi męki cierpieli, nadzieja ich pełna jest nieśmiertelności. WUJ. Mądr. 3. 4. — Boleści przeminęły, a na końcu okazał się skarb nieśmiertelności. WUJ. 4. Ezd. 8. 54. — Baczni poganie..... samym rozumem przyrodzonym nieśmiertelności dusz naszych dochodzili. SKAR. — Przyjdzie głos i duch do kości tych suchych, porwą się z ziemi i z morza, i odzieją się.... nowemi kwiaty nieśmiertelności na wieki. BIRK. — Druidowie nauczali o nieśmiertelności duszy. WŁODEK. — Jeżeli z rzeczy ludzkich może co sobie rościć prawo do nieśmiertelności, to zapewne geniusz. DMOC.

Żyj dla sług, przyjaciół, żony,

Lata, wieki, nieśmiertelność. MICK.

Najsławniejsi materyaliści nie zdołali podkopać wiary w nieśmiertelność duszy. STAWISKI.

Wieczny, patrz: trwały.

Wieczysty, patrz: trwały.

Wiedza, patrz: nauka.

Wiedzieć, patrz: umieć.

Wiek, stulecie.

WIEK (słow. i ros. вѣкъ, czes. věk) właściwie znaczy sto lat. Bierze się jednak za lata życia i jego rozmaite epoki; jako też za pewny okres czasu chociażby stu lat nie dochodzący.

Mówi się: tyle a tyle wieków, pół wieku, ćwierć wieku, wiek ludzki, wiek młody, dojrzały, podeszły; wiek złoty, wieki średnie, wiek Zygmunto- wów, kwiat wieku, postęp wieku, duch wieku, choroby wieku, wiek odrodzenia, być wyższym nad wiek swój, na wieki wieków.

Wiek ludzki jest lat siedmdziesiąt. J. KOCH. — Pelen wieku i sławy. STRYJK. — Czasy one słusznie się złotym wiekiem zwać mogły. SKAR. — Każdy wiek ma gorycze, ma swoje przywary. KRAS. — Co powie prawy mędrzec, wiek wiekowi poda. KRAS. — Iść z postępem wieku. MICK. — Na języku kilkunastowiekowym jak na warstwach ziemi, odróżniemy można cechę narodu w każdym wieku. LIBELT. — Czterdzieści wieków patrzą na was ze szczytu piramid. Słowa Napoleona. — Byłto jeden z tych rzadkich ludzi, którzy nie tylko sami się wznoszą nad wiek swój, ale tyle jeszcze mają w sobie siły i dzielności moralnej, że i wiek swój podnieść do siebie potrafią. MALEC.

Każda myśl wielka z wieku przechodząc do wieku,

Świadczy, że coś wyższego jest przecię w człowieku. A. S. KASIŃ.

STULECIE i STOLECIE (ros. столѣтіе) wyraz jeszcze u LANDEGO nie znajdujący się, oznacza wyłącznie przeciąg stu lat, i w inném znaczeniu się nie używa, np. dziewiętnaste stulecie, albo wiek dziewiętnasty. Lecz nie można powiedzieć: złote stulecie, lub Zygmunto- wskie stulecie, chociaż się mówi: wiek złoty, wiek Zygmunto- wski.

Wiek, patrz: wierzch.

Wiekopomny, patrz: sławny.

Wiekować, patrz: żyć.

Wiekui, patrz: trwały.

Wielbić, patrz: chwalić.

Wielki, duży, ogromny, niezmierny, spory, rozrosty, olbrzymi, atletyczny, kolosalny.

WIELKI (słow. велиї, ros. великій, czes. veliky) daje wyobrażenie przeciwne małemu, i oznacza to, co przechodzi wiele innych rzeczy objętością i rozmiarami. Bierze się i w znaczeniu moralném na wydanie tego, przed czém wszystko inne jest malém i poziomém, np. wielki człowiek, wielki czyn, wielka myśl, wielka dusza, wielka cnota, wielkie poświęcenie, wielka zbrodnia.

Mówi się też: wielki palec, wielki post, wielki tydzień, wielki ołtarz Aleksander Wielki, Kazimierz Wielki, Piotr Wielki.

Nastąpił rok 1551, którego królowa Barbara umarła, z wielkim królewskim żalem. GORN. — Wstań a idź do Niniwe miasta wielkiego. WUJ. — Bądźmy małemi sami u siebie, abyśmy u Pana Boga byli wielkimi. SKAR. — Kto to objąć rozumem może, jako się w maluczkim żołądzu dąb tak wielki zamyka. SKAR. — Nadęty pychą, zdałem się sobie być wielkim. SKAR. — Wielki Achilles, mur Greckiego państwa. BIEL. — Z wielkiej chmury mały deszcz. PRZYSŁ. — Wielkie rzeki z małego idą źródła. PRZYSŁ. — Z małej iskry wielki pożar bywa. PRZYSŁ. — Wielcy złodzieje małych wieszają. RYS. — Wielkie rzeczy najlepiej zamilkniem się mówią. M. FRED.

Nie ten godzien pamięci, kto wiek przeżył długi,

Lecz kto życie wielkimi ozdobił zastugi. NAR.

Ten mi wielkim, kto umie uszczęśliwić ludzi. NAR.

Wielkich obiedwie strony mają sędziów na to:

Zwycięskiej sprzyja niebo, zwyciężonej Kato. DMOCH.

Odwaga wiodła do tak wielkich czynów. LUD. OSIŃ.

Każda myśl wielka z wieku przechodząc do wieku,

Świadczy, że coś wyższego jest przecię w człowieku. A. S. KRAS.

DUŻY (ros. дюжий silny) wyraz potoczny, rzadko używany, bierze się tylko w znaczeniu fizyczném, i mówi się o wzroście i nie małej stosunkowo objętości, np. duży chłopiec, duże oczy, duży kij i t. p.

Kto tonącemu pomódz, a popłynąć po niego chce, ma mieć dużą siłę, aby go on tonący nie utopił. SKAR. — Śmierć stoi za tobą z dużą palicą. SKAR. — O dużą miłą zawiódł ich w gęstwinę. NIEMC.

Dach czerwono malowany,

Duże okna, białe ściany. ODYN.

Duże miała oczy. BOH. ZAL. — Obaczym w coś urosł, boś widzę chłop duży. POL.

OGROMNY (czes. ohromny) mówi się o tém, co ma tak nadzwyczajne rozmiary, że nie tylko swoją wielkością uderza, ale niby gromem przeraża.

A ogromne wały

Wysokich będą obłoków sięgały. J. Koch.

Ogromny trzask walących się skał. Wuj. — Gdy pan wielki umarł, jako dąb mocny, ogromny głos i trzask lecąc na ziemię uczynił. Skar. Zwycięzali, małą garstką ludzi, ogromne wojska. Starow. — Widząc, iż słoń ogromny na łące się pasie. Kras. — Z drzewa stos ogromny wzniesli. Dmoch. — I bór czernił się nakształt ogromnego gmachu. Mick. **NIEZMIERNY** (ros. неизмеримый, czesk. nesmirny) mówi się o tém, co tak jest wielkie, iż zdaje się wszelką miarę przechodzić. Dawniej si pisarze używali formy bezmierny, czego przykład znajdujemy w pieśni: Boga Rodzica trudy cierpiał bezmierne. Dzisiaj ta forma wyszła z użycia.

Rzeka z brzegów wylewając... szkody niezmiernie ludziom czyniła. Skar. Żalność jej niezmierna serce opanowała i usta zamknęła. Skar.

Niesłusznie cierpi wierny

Lud twój, ucisk niezmierny,

Dzwignij Boże miłosierny. Kochow.

Bóg w dobroci niezmierny. Kras. — Boleść niezmierna przytomnych dręczyła. Kras.

Skoro wzniesie się w górę, skoro pociągnie oczyma

Po niezmiernych obszarach swojej błękitnej ojczyzny. Mick.

Boleść dręczy mię niezmierna. Jvl. Słow.

SPORY mówi się o tém, co rozmiarami swojemi średnią miarę przechodzi, a tém samym do wielkiego się zbliża.

Tak dobrze wino uspić umie, kto go sporą czasą pije. Gorn. — Wolę zraz pieczeni spory, niżeli kalafiory. W. Pot. — Postrzegłem na stole spory worek czerwonych złotych. Kras.

Więc sporym, który leżał koło drzewa kłosem

Rzucił, przelamał gałąź i padła z owocem. Kras.

Mam spory worek mych własnych talarów. Mick.

ROZROŚLY mówi się o istotach organicznych, które rosnąc doszły do zadziwiających rozmiarów.

Rozroślejże czabany twe błonie wypasa. Tręb. — Spotykam ludzi z rozroślemi barki. Mick.

OLBRZYMI, (od olbrzym, dawniej obrzyn od Obrów) Skarga pisał olbrzyski, mówi się o tém, co tak jest wielkie w porównaniu z rzeczą zwyczajną, jak olbrzym w porównaniu ze zwyczajnym człowiekiem, np. wzrost olbrzymi, siła olbrzymia, budowa olbrzymia, praca olbrzymia.

Wielkiego i olbrzymiego wzrostu. SKAR. — Z czoła olbrzymi granit zamiast słupca stoi. TRĘB. — Jak wąż olbrzymi w tysiąc łamiący się zwojów. MICK. — Czytajcie opisy tej olbrzymiej walki. HEN. RZEW. — Filar to był olbrzymi. ZYG. KRAS. — Dokonałem olbrzymiej tej pracy. TRENT. — Fale przybierają olbrzymie kształty. IGN. DOMEJ.

ATLETYCZNY ściśle biorąc znaczy właściwy atlecie. Ztąd mówi się o wzroście, członkach, sile, które doszły takiego stopnia rozwoju, jak bywało u atletów, np. człowiek atletycznej budowy.

KOLOSALNY znaczy wielki i wysoki jak kolos, czyli posąg, lub pomnik nadnaturalnej wielkości.

Mówi się: statua kolosalnej wielkości, kolosalna postać, budowa kolosalnych rozmiarów.

Wielomówny, patrz: gadatliwy.

Wierność, patrz: stałość.

Wierny, patrz: poczciwy.

Wierzch, wierzchołek, wierzchowina, szczyt, wieko, zenit.

WIERZCH (słowiań. връхъ, ros. верхъ, czesk. vrch) daje wyobrażenie przeciwne spodowi, i oznacza całą płaszczyznę, która zajmuje górną stronę przedmiotu, np. od spodu aż do wierzchu, listek pływa po wierzchu wody, wydobyć się na wierzch, łać się przez wierzch, wierzch głowy, wierzch futra.

Wierzch głowy sobie przegolił. REJ. — Jako wierzch góry szara mgła odzieje. J. KOCH.

Na którym pływał (Noe) czasu złej przygody,

Po wierzchu wody. J. KOCH.

Na najwyższym wierzchu skały widać było mury zamku. P. KOCH. — Zbudujmy sobie miasto i wieżę, którejby wierzch dosięgał do nieba. WUJ. Jak morze, wszystko na wierzch wyrzuca. RYS. — Wyszło jak oliwa na wierzch. PRYSŁ. — Cedr pod niebo się dumnym wierzchem wspina. NAR. Szumiące lasów wierzchy. MOŁSKI.

Każda dolina, każdy wierzch twej skały,

Jakże pamiętne! MICK.

WIERZCHOŁEK (ros. вершина, czesk. vršek) oznacza najwyższy punkt, do którego jakie ciało się wznosi, np. wierzchołek drzewa, słupa, wieży.

Mówi się: pływać po wierzchu wody (nie zaś po wierzchołku); prawda wyszła jak oliwa na wierzch (nie zaś na wierzchołek); znać co po wierzchu (nie zaś po wierzchołku).

Jak gdy z wierzchołka Alpów niebotycznych,

Mały się strumyk zagnał wydobędzie. KRAS.

Po wyniosłych wierzchołkach drzew pulhacze luczają. KRAS. — Gór okolicznych odbija wierzchołki. MICK.

WIERZCHOWINA, wyraz prowincjonalny, oznacza wierzch drzewa od zrabanego pnia odcięty.

SZCZYT, w innych słowiańskich językach i u nas dawniej oznaczał tarczę. Leczą to znaczenie wyszło u nas z użycia. Dzisiaj szczytem zowie się sam wierzchołek dachu, który też wileżkiem bywa nazywany. Przenośnie i mianowicie w języku książkowym oznacza już to wierzchołek, już najwyższy punkt, do którego rzecz jaka podnieść się może, np. szczyty gór, skał, szczyt chwały, potęgi i t. p.

Białą się nim (szronem) doliny i gór wielkich szczyty. **DMOCH**. — Uniwersytet... przyprowadziłeś do tego szczytu sławy, o który się inne dopiero ubiegają. **LINDE**. — Człowiek postawiony na szczycie dostojenstw ziemskich. **JAN ŚNIAD**. — Po jednej stronie błyszczą świątyni szczyty. **MICK**.

Myśl moja ostrzem leci w otchłanie błękitu,
Wyżej, wyżej i wyżej, aż do niebios szczytu. **MICK**.
A jako Chrystus nad Taboru szczytem,
Już się otacza wieczności przedświtem. **ZYG. KRAS**.
Ten bieg Dniepru, ten szczyt wieży,
Jak mi wiele przypomina. **GOREC**.

Ze szczytu tych piramid sto wieków was widzi. **JUL. SŁOW**.

WIEKO (czes. wiko) jest wierzch albo nakrywka skrzyni, trumny i t. p. dająca się zdejmować, albo podnosić, np. nieść wieko trumny, grobowe wieko.

Skrzynia z podniesionem wiekiem. **SZCZERBIC**. — Jeszcze się dla mnie życia nie zamknęło wieko. **MALCZ**.

ZENIT (z arabskiego) wyraz astronomiczny. Jeżeli z punktu, na którym stoimy, wyprowadzona będzie w górę linia prostopadła do poziomu i przedłużona do ostatnich krańców sfery niebieskiej, to najwyższy punkt tej linii nazywa się zenitem. Ztąd przenośnie nazywamy zenitem, gdy chcemy najwyższy punkt, albo stopień oznaczyć.

Dziś mój zenit, moc moja dzisiaj się przesili. **MICK**.

Wieś, wioska, sióło, okolica, zaśłanek.

WIEŚ (słowiań. вець, czesk. ves) jest osada rolnicza, z kilkunastu, kilkudziesięciu a czasem i więcej chat złożona.

Mówi się: mieszkać na wsi, wyjechać na wieś, ode wsi do wsi.

Wsi spokojna, wsi wesola,

Któryż głos twej chwale zdola? **J. KOCH**.

Ta rzeka wsi tamecznej imię swoje dała. **J. KOCH**.

Ani na wsi, ani w mieście,

Nie trzeba wierzyć niewieście. **J. KOCH**.

Kupił Ś. Stanisław... wieś Piotrowin. **SKAR**. — Od miasta do miasta, od wsi do wsi chodził, ludziom dobrze czyniąc. **SKAR**. — Kupiłbym wieś, ale pieniądze gdzieś. **RYS**. — Co wieś, to insza pieśń. **PRYSŁ**. — Każdy z innej wsi. **PRYSŁ**. — Wziąłem po niej w posagu cztery wsi dziedziczne.

KRAS. — Powrót z Warszawy na wieś. Wiersz Karpińskiego. — Obiegi Litwy wsi, zamki i miasta. MICK.

A stary kościół z wysokimi szczyty

Nad wsią panuje lipami okryty. BRODZ.

WIOSKA, WIOSECZKA, jest mała wieś o kilku, lub kilkunastu chatach.

Owe wioski, co z memi graniczą. KRAS. — Jedna wioska do śmierci, jeden dom wygodny. KARP. — Z wioszek zbiegły się tłumy wieśniacze.

MICK. —

A cała wioska jako ogród długi,

W sadach kwitnących nizkie strzechy kryje,

Z których dym kręty ku niebu się wije. BRODZ.

SIOŁO (słowiań. i ros. село, czesk. sélo) znaczy zupełnie to samo co wieś, ale używa się tylko w języku książkowym.

Wpadli Tatarzy do siola. ZIMOR. — Ktoby na dom, na siolo, albo na grunt najechał. Stat. Lit.

A tam chłop biedny z litewskiego siola,

Wybladły, tęskny, idzie chorym krokiem. MICK.

Żona na końcu twojego siola,

W zielonej mieszka dąbrowie. MICK.

OKOLICA i w liczbie mnogiej OKOLICE jest kraj na okolo leżący z jego mieszkańcami. Jako synonim wsi, oznacza osadę złożoną z samej drobnej szlachty najczęściej jednego nazwiska i herbu. Ztąd się mówi: okolica szlachecka.

Gdzie teraz żyzne Renu okolice. KRAS. — Będziem mieli u siebie całą okolice. KRAS. — Nie wierz mu, to pogorszy wszystkie okolice. KRAS. Tymczasem już szepotała cała okolica. MICK.

Martwą najpiękniejsza będzie okolica,

Skoro cię w niej przyjazne nie witają lica. Józ. BROWOW.

ZĄŚCIANEK, wyraz prowincjonalny. W Nowogrodzkiem ma to samo znaczenie co okolica szlachecka. Obraz takiego zaścianku przedstawił poeta w Panu Tadeuszu. W Litwie zaś powszechnie zowią zaściankiem jedną chatę, oddzielnie leżącą, z zabudowaniami gospodarskimi i gruntem do niej należącym.

Słynie szeroko w Litwie Dobrzyński zaścianek. MICK.

Nie we włości ich szukać ale po zaściankach,

W Dobrzymie, w Rzezikowie, w Ciętyczach, w Rąbankach. MICK.

Wieść. patrz: wiadomość.

Wieść, prowadzić.

WIEŚĆ, WODZIC (słowiań. i ros. вести, czesk. wésti) znaczy iść naprzód albo obok drugiego, jużto ukazując mu drogę, już podtrzymując go, żeby się nie potknął; już nie wypuszczając go z rąk, żeby z nami lub za nami dokąd chcemy iść musiał. Przenośnie mówi się: wieść życie, wieść rozmowę, wieść ród od kogo, wodzić za nos, rej wodzić.

Jak owieczka miał być wiedzion na zabicie. REJ. — Nie dalby mu się za nos wodzić. REJ. — Idźmy gdzie nas Bóg wiedzie. J. KOCH.

Wiodłem swój żywot tak skromnie,

Że ledwie kto wiedział o mnie. J. KOCH.

Człowiek rozumie iż to uczciwe, do czego chciwość go wiedzie. KARN. Więcej anielski, aniżeli ludzki żywot na ziemi wiodł. SKAR. — Niedźwiedzia gdy przemożesz, za nos go wodzić możesz. Przysł. — Trudno tego wodzić, co nie może chodzić. KNAP.

PROWADZIĆ pod względem znaczenia nie różni się od słowa wieść. Lecz w użyciu jest wyrazem pospolitszym, i stosuje się równie do rzeczy żywotnych, jak nieżywotnych. Mówi się tedy raczej prowadzić do ślubu, prowadzić umarłego (niżeli wieść). Prowadzić handel, prowadzić interesa (niżeli wieść). Prowadzić linią, prowadzić ręką po czém, prowadzić drogę (nie zaś wieść).

Ciało (Barbary) król do Wilna prowadził. GORN. — Izali może ślepy ślepego prowadzić? SKAR. — Prowadził je gdzie sam chciał. SKAR. — Drugich prowadzimy, a sami błądzimy. KNAP. — Pod rękę ją prowadzą. W. POT. — Niech Pan Bóg prowadzi.

Wieśniak, patrz: kmieć.

Wieszczba, patrz: przepowiednia.

Wietrzny, patrz: płochy.

Więzień, patrz: niewolnik.

Więzy, patrz: łańcuch.

Wikłać, patrz: płatać.

Wikt, wiktuały, patrz: pokarm.

Wilgotny, patrz: mokry.

Wina, patrz: występek.

Winien, dłużen, odpowiedzialny.

WINIEN i WINNY (ros. виновный) od winy, mówi się o tym, na kim jakaś wina ciąży, to jest kto co złego popełnił, kto nie uczynił tego, do czego był obowiązany, kto się stał złego przyczyną, nareszcie kto ma obowiązek oddać, wrócić, lub zapłacić, co komu od niego należy. Bogu duszę winien (t. j. niewinny i niewiedzący o niczym).

Winien i winny tém się różnią, że winien jest formą skróconą, w której zawiera się domyślne słowo posiłkowe: jest. Nie mówi się tedy winien jest, lecz tylko: winien. Podobnie w wyrazach: dłużen, godzien, powinien, mocen.

Kto się nie chce prawa bać, nie bądź winien. REJ. — Był winien pełną sumę pieniędzy. J. KOCH. — Jeślim co tedy winien, to i oni winni. J. KOCH. — Lepiej iż dziesięć winnych ujdzie kaźni za swe występki, niżby jeden niewinny miał być skarany. GORN. — Dusił go mówiąc: oddaj coś winien. WUJ. — A kto by wykroczył z tego, albo którą z tych rzeczy zgwałcił, winien będzie. WUJ. — Dla jednego winnego niewinnym

złe się dzieć nie ma. SKAR. — Pilat umył ręce mówiąc: Jam tej krwi nie winien. SKAR. — Niewinnemu przy winnym się dostanie. KNAP. — Lepiej winnemu przepuścić, niż niewinnego ukarać. KNAP. — Winien mu jak baran wilkowi. KNAP. — Przebacz mi, jam winna. MICK. — Kto temu winien? MICK. — Bogu duszę winien. KRASZ.

DŁUŻEN i **DŁUŻNY** (słowian. дължьнѣ, ros. долженъ, czesk. dłużny od długu), mówi się o tym, który dług u kogo zaciągnął i z niego się nie uiścił; czyli kto jest czyim dłużnikiem. Kto dłużen, ten powinien dług oddać. Kto winien, ten karę ponieść; lub zadość uczynić musi. Dłużnym człowiek jest w obec wierzyciela; winnym zaś może być wobec Boga, wobec prawa, wobec sumienia.

Iż był pan hojny, był też i dłużny. J. KOCH. — Nie godzienem zdrowia, jeśli Boga mego nie czczę, i powinności mu dłużnej nie oddaję. SKAR. — Tego, któremu sam dłużnym był, za dłużnika sobie mieć pozwał. SKAR. — Żeby nie był w odpowiedzi dłużny. KRAS.

ODPOWIEDZIALNY mówi się o tym, który musi odpowiadać za wszystko, co ma na swoim ręku: a zatem nietylko za własne czynności, rozporządzenia i ich skutki; ale i za wszystkich, którzy do niego należą, musi na siebie winę przyjmować. Tak naprzykład: zwierzchnik może być odpowiedzialnym za nadużycia swoich podwładnych.

Mówi się: brać lub przyjmować na siebie odpowiedzialność, pociągać kogo do odpowiedzialności, ministrowie odpowiedzialni, wydawca odpowiedzialny.

Kogo Opatrzność na wyższym stopniu osadza, kogo pełnością darów swoich obsypuje... na takich składa odpowiedzialność za całe pokolenia. WORON. — Bierz pan całą odpowiedzialność na siebie. KAR. KACZK. — Do ściślej pociągniono go odpowiedzialności. KAR. KACZK. — Za to nie mogę być odpowiedzialnym. ROM. HUBE. — Jam jest w części odpowiedzialna. JUL. SŁOW. — Obawiał się, żeby do odpowiedzialności go nie pociągniono. KRASZ. — Wielka odpowiedzialność, jaką wziął na swe barki... pobudzała do coraz nowych wysiłków. KRASZ. — Moralna odpowiedzialność człowieka za czyny. STAWIS.

Winowajca, grzesznik, przestępca, zbrodniarz, zło-czyńca.

Człowiek który popełnił złe mniejsze, lub większe.

WINOWAJCA (zamiast winowatca od winowaty) w dawnej polszczyźnie oznaczał jużto dłużnika, już tego, który był czegokolwiek powodem, lub winą. Dziś oznacza tego, który w czym zawinił, czy to wobec prawa, czy wobec osoby, albo dobra cudzego, bez względu na stopień winy.

Odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom. WUJ. — Uciekł do onego kościoła Delfu, zkad niesłychana rzecz była wydawać winowajce. SARNIC. — Oczyszcza wzgląd nieprawy jawne wino-

wajce. KRAS. — Kryminalny sąd, który dekreta śmierci na winowajców ferować ma władzę. KRAS. — Często zbrodnia uchodzi winowajcy płazem. MINAS. — Któżkolwiek winowajcą, zbrodnia zawsze czarna. ZABL.

GRZESZNIK (ros. грѣшникъ, czesk. hřešnik) oznacza człowieka, który grzechami swemi Boga obrazil.

Wiele jest biczów na grzesznika, ale ufającego w Panu miłosierdzie ogarnie. WUJ. — Ja większy grzesznik, bo ja swoje i cudze grzechy noszę. SKAR. — Zstarzawszy się na tém wołaniu, pragniem abyśmy na odmianę i powstanie grzeszników patrząc, z weselem umierali. SKAR. — Nie próżność Boga grzeszniku znieważał. KARP.

PRZESTĘPCA i dawniej PRZESTĘPNIK (ros. преступникъ zbrodniarz) mówi się w ogólności o człowieku, który przestąpił jakiegokolwiek prawo czy Boskie, czy ludzkie. Ale przestępca będąc winnym wobec prawa, może nie być winnym wobec Boga i sumienia, np. ten co nie dopełnił jakiegoś prawa dyscyplinarnego, albo drukowego, albo wreszcie takiego, o którym nie wiedział i nie słyszał.

Tak zguby czekać musim, której też oni przestępcy nie uszli. SKAR. Zakonu jego wierutni przestępcy. SKAR. — Pierwszego przestępcę w wojsku, bez miłosierdzia karzą. RYS.

ZBRODNIARZ i ZBRODZIENIEC zowie się ten, który popełnił zbrodnią, czyli jedno z głównych przestępstw, prawem karném przewidzianych. Ażeby sprawiedliwości zadosyć się stało, a zbrodniarz dla społeczeństwa niebezpiecznym nie był; może być na mocy wyroku prawa pozbawionym wolności, na dłuższe lub krótsze więzienie, albo i na śmierć skazanym.

Zbrodniarzem był Kartusz, zbrodniarzami byli zabójcy Wyleżyńskich na Wołyniu, którzy dom cały swoich panów wyrzegli.

Zbrodniarze ci w koło wpleceniem mają być karani. SZCZERN — Uciekłbym na pustynią i odbieżałbym ludu mego: bo wszyscy wyrodkowie i skupienie zbrodniów. SKAR. — Bez przekonania i dowodów, bez sądu żadnego, na karania nas złoçyńcom, lotrom, mężobójcom i zbrodniom własne, potępiają. SKAR. — Szafraniec zbiwszy (zebrawszy) gwardyą wielką zbrodniarżów, z zamku swego drogi pospolite zasiadał. BŁAŻ — Miasta palą zbrodniarze. KOCHOW. — Taka w człowieku jest potęga sumienia, że najwięksi zbrodniarze sami się oskarżają przed sądem. KRAS. — Zbrodniarz ją kochający wróciłby do cnoty. MICK.

Trzykroć dłoń płatnych zbrodniarzy

Odparła siła nieznaną. ODYNIĘC.

Jakiż to zbrodzień śmie się znajdować tu z nami? ODYNIĘC.

ZŁOÇYŃCA (czesk. zločinec) jestto wróg bezpieczeństwa publicznego, który zbrodnią uważając jako walkę o byt, czyni ją jakby rzemiosłem. Kto się więc puszcza na kradzież, rozbój, fałszerstwo; kto napada na spokojnego człowieka z zamiarem wydarcia mu życia, albo

obdarca, ten jest złoczyńcą i nie przestaje nim być, chociażby mu się zamiar nie udał.

Nie ubogiego, lecz złoczyńcę wieszają. **BUDNY.** — Aby w tém, w czém was pomawiają jako złoczyńce, z dobrych uczynków przypatrzwszy się wam, chwalili Boga. **WUJ.** — Od niego posłani ku pomście złoczyńców, a ku chwale dobrych. **WUJ.** — By ten nie był złoczyńcą, nie podalibyśmy go byli tobie. **WUJ.**

Z lepszym pożytkiem będzie, gdy robi złoczyńca,
Niżliby go miecz zgładził, abo szubienica. **M. BIEL.**

Każdyby tak złoczyńca uszedł. **SKAR.** — Apostoł i jeś z złoczyńcami nie każe. **SKAR.** — Złoczyńcom srogość, a cnocie i dobroci i godności, nauce i mądrości przyjaźń pokazywać. **SKAR.** — Złoczyńcy miasto włósów ucho urzynają. **SZCZERB.**

Winszować, życzyć.

Na środku gościńca

Napadł, odarł mię całkiem skrzydlaty złoczyńca. **MICK.**

WINSZOWAĆ (czes. *vinšovati*, niem. *wünschen*) znaczy oświadczać komu swoją radość z tego, że się jego życzenia spełniły; że go co pomyślnego, lub pożądanego spotkało.

Mówi się: winszować komu czego, nie zaś winszować kogo czém, albo z czém: bo to jest gruby błąd, przeciwny językowi naszemu.

I zeszli się do nich, szczęścia winszując. **WUJ.** — Winszując, Panie Pietrze, żeś się już ożenił. **KRAS.** — Winszowałem gustownego wyboru i, jak mi się zdawało, nie zbyt drogiego kupna. **KRAS.**

ŻYCZYĆ znaczy oświadczać komu naszą chęć, żeby mu nadal zdrowie i szczęście służyło; lub żeby się spełniło to, czego on pragnie, lub czego my dla niego pragniemy. Winszujemy tego, co już spełnione zostało; a życzymy tego, co jeszcze być ma.

Jeden drugiemu właśnie tak życzyć ma, jako sam sobie. **REJ.**

Tego bądź pewien że cię z temi liczę,

Którym ja, sercem prawém, wszego dobra życzę. **J. KOCH.**

Życmy sobie tego, abyśmy nietylko w lata rośli, ale w rozum. **SKAR.**

Gdy komu życzę wszystkiego dobra, pewna rzecz iż go miłuję. **PETR.** Każdy temu rad wierzy, czego sobie życzy. **P. KOCH.** — Niech P. Bóg temu płaci, kto nam dobrze życzy. **KRAS.** — Życzę ci wszystkiego dobra. **KRAS.** — Ci Hrabiemu życzą lat setnych. **MICK.**

Wionąć. patrz: wiać.

Wioska. patrz: wieś.

Wir. patrz: nurt.

Witać, pozdrawiać.

WITAĆ (czes. *witaj*) okazywać przybywającemu albo spotkanemu grzeczność, uszanowanie, lub życzliwość, już to słowami, już ukłonem, zdjęciem czapki, podaniem ręki, lub innemi zewnętrznemi zna-

kami, np. witać gościa, witać gospodarza, znajomego, witać serdecznie, witać z radością.

Ciepłe lato witają głośnie pieśniami, J. KOCH. — A witajże witaj nasz miły hospodynie. BIEL. — Każdego z radością wita. BIRK.

Ten jest obyczaj stary,

Nowe pany witać z dary. GROCH.

Żaden cię z twych przyjaciół nie zechce i witać. JAGODYN. — Witam cię o zacna tyłu ludzi, tyłu mędrców i bohaterów szkoło. KOLŁAT. —

Bym cię witał westchnieniem. MICK.

Gdyś księcia powitał i osiadł raz w domu,

Siedz sobie choć wieki. POL.

Chlebem cię i solą witamy Panie. JUL. SŁOW.

POZDRAWIAĆ (ros. поздравлять winszować), czesk. pozdraviti), właśc. mówić komu bogdaj z drów, ząd wogólności oświadczać komu ukłon z dobrém życzeniem. Witamy tylko obecnego, a pozdrawiać można i nieobecnego. Pozdrawiamy tylko dobrém słowem, a witamy i słowem i inszemi sposoby. Do tego pozdrawiać jest więcej książkowym, niż potocznym wyrazem.

Mówi się: pozdrowienie anielskie (nie zaś powitanie).

Przystąpiwszy młodzieniec pozdrowił go pięknie. REJ. — Pozdrowiwszy jeden drugiego, na konie wsiedli. GORN.

Pozdrawiają was bracia, którzy są ze mną: pozdrawiam was ja, którym list pisał. WUJ.

Gdy do swych robotników przyszedł Boos, a pozdrowił je, mówiąc:

Pan z wami. SKAR. — Zdradnie wita, pozdrawia, całuje i pieści. KRAS.

Pozdrów tam proszę rodziców odemnie. POL.

Wlec, patrz: ciągnąć.

Władać, patrz: panować.

Władza, patrz: moc.

Własność, patrz: przymiot, p. majątek.

Włocznia, patrz: kopija.

Włóczyć się, patrz: błąkać się.

Włókno, przędza, przędziwo, kądziel.

W ogólności to z czego nici się przędą, lub powrozy kręcą.

WŁÓKNO (ros. волокно, czesk. włakno) wyraz ogólny, obejmujący produkta włoskowate ze lnu, konopi lub czego podobnego przyrządzane, z których się przędą nici, i wyrabiają rozmaite tkaniny, np. len, konopie, wełna, jedwab', bawełna.

Pająk uczy prząść, rodząc z siebie włókno. KLON.

PRZĘDZA (ros. пряжа, czesk. pradlo, od prząść) oznacza nici wyprzędzone czy ręcznie, czy mechanicznie Włókno przyrządza się z surowego materiału, a przędza z przygotowanego już włókna.

Mówi się: przędza życia, bo podług mitologii starożytnej Parki przędły i przecinały nić życia ludzkiego.

Jaka przędza, takie płótno. Przysł.

Był szczęśliwym, a jasnej życia jego przędzy,

Nie zasepiały pasma i zgryzot i nędzy. CYPR. GODEB.

W tobie lud składa broń swego rycerza,

Swych myśli przędzę, i swych uczuć kwiaty. MICK.

PRZĘDZIWO (czes. přediwo) wyraz zbiorowy, oznaczający jak włókno do przędzenia, tak i wszelkiego rodzaju przędzę.

Przędziwo, tak konopie jako len, wczas siać. GOSTOM. — Prosiła jej panna, aby jej dała przędziwa do roboty: żeby jej chleba darmo nie jadła. SKAR. — Co się kolwiek daje prząć, to jednym słowem przędziwem zowiem. SYREN. — Konopi, ani żadnego przędziwa nie masz dopuścić moczyć w stawie. HAUR.

KĄDZIEL (słowiań. кадьль czytaj kądiel, ros. кудель, czesk. kužel) jestto wyczesane najlepsze włókno lniane, do przędzenia cienkich nici. Przenośnie mówi się: po mieczu i po kądzieli, to jest: w linii męskiej i żeńskiej: bo miecz był u nas godłem rycerza, a kądiel była godłem staropolskiej niewiasty.

Cudniej ci będzie prząć kądiel. J. KOCH. — Pallas najpierwej żonom wymyśliła prząć kądiel, i płótno tkać. BIEL. — Ręce jej młode, dobrze do wełny i kądzieli matka przyuczała. SKAR. — Bajki to kądzieli godne. BIRK. — Niewieścia rzecz, kądiel. KNAP.

Włos. warkocz, czupryna, kosa.

WŁOS (słowiań. власъ, ros. волосъ, czesk. vlas) i w liczbie mnogiej włosy, są cienkie włókienka, rosnące u człowieka na głowie, a u zwierząt czworonożnych na całym ciele. Zwiemy je wełną u owiec, szczyciną u nierogacizny, sierścią u innych zwierząt.

Mówi się: długie włosy, miękkie, czarne, siwe, białe, śnieżne, krucze, hebanowe; kolor włosów, pukle, pierścienie włosów, strzydz włosy, trefić włosy, rozczochrane włosy, rwać sobie włosy na głowie, o włos, wisieć na włosku.

Wstawaly na nim włosy. ORZECH. — Włosy się na głowie wszystkim z strachu jeżą. STRYJK. — Rwałem włosy na głowie mojej i brodzie. WUJ. Ezdr. — Rozczochrane włosy. SKAR. — Kędzierzawe włosy, wichrowate myśli. RYS. — Kiedy mi na dłoni włosy urosną (t. j. nigdy). KNAP. — Włos jej po ramionach płynął bursztynowy. TWARD. — Głowy ludzkie rozumem, nie włosami stoją. ŻEGL. — Bez woli Boskiej włos z głowy nie spadnie. ŻEGL.

Podniosły się na głowie nieśmiertelnej włosy,

Wstrząsł się Olimp i całe zadrzały niebiosy. DMOCH.

Włos litewskiego ludu biały, albo płowy. MICK. — Włos... na ramiona spadał. JUL. SŁOW.

WARKOCZ (słowiań. връкочъ, czesk. wrkoč Jungm.) oznacza włosy kobiece czy zaplecione, czy rozpuszczone.

Jej warkocz pleciony. J. KOCH. — W warkocz włosy powiązała. P. KOCH. Wziąwszy nożyczki, sama jej warkocze i głowę ostrzygła. SKAR. — Splotłszy warkocz, wkoło głowy okręcają. GWAG. — Ja tymczasem ten warkocz będę rozplatała. SZYMON. — W misterne pierścienie warkocz utrefiony. NAR. — Muskając sploty swych złotych warkoczy. MICK.

CZUPRYNA (czesk. czupryna) zam. czubryna od czub, u Rejś szupryna) właściwie oznaczała czub włosów na podgolonej głowie, a wogólności włosy męzkie mianowicie nad czołem. Noszono czupryny podstrzygane po czerkiesku, po szwedzku i nazywano: czerkieska czupryna. Głaskać się po czuprynie, wziąć kogo za czuprynę (t. j. za łeb). Dziś ten wyraz gminnością trać.

Zjeżona czupryna. REJ. — Najdzie drugiego, który wygoliwszy a wymuskawszy sobie czuprynę, już zaniedba i zapomni wszystkiego innego. GORN. —

Zwyczaj był u Polaków w siedm lat strzydz czupryny:

I zwano to, sprawiwszy bankiet, postrzyżyny. W. POR.

Pluł w bok i po czuprynie się głaskał. KRAS.

KOSA (ros. koca) w języku ludowym to samo, co warkocz zapleciony, czyli włosy kobiece w sztuczny splot powiązane.

Ani ubiory, ani szata żadna cała,

Ani na głowie kosa w swej mierze została. BENDON.

Warkocz zapleść w kosy. ZIMOR. — Strojne muzom sarmackim rozplatał kosy. DMACH. — Wiosna zielone rozplata kosy. BIKŁOW.

Włoszczyzna, patrz: ogrodowina.

Wmawiać, patrz: dowodzić.

Wnioskować, patrz: dowodzić.

Wojak, patrz: żołnierz.

Wojna, walka, bitwa, bój, potyczka, utarczka, wyściczka, odsiecz, wyprawa, pojedynek.

W ogólności ścieranie się z sobą dwóch sił nieprzyjacielskich.

WOJNA (słowiań. i ros. война, czesk. wojna) daje wyobrażenie przeciwne pokojowi, i znaczy zbrojne działanie przeciw sobie dwóch państw, lub dwóch stron przeciwnych, mające na celu jużto obronę ojczyzny, już zmuszenie pobitego przeciwnika do spełnienia naszej woli. Gina na niej zwykle krocie i tysiące ludzi; bo nieraz całe lata i z rozmaitem szczęściem się toczy, np. wojna trojańska, wojny krzyżowe, wojna trzydziestoletnia, wojna domowa.

Mówi się: wypowiedzieć wojnę, toczyć wojnę, prowadzić wojnę, gotować się do wojny.

Tę niewątpliwą wielkiej wojny pochodnią co najprędzej zgasił. J. KOCH. Dobrą wojną pokoju szukają. SKAR.

Wojnę pobożną śpiewam, i hetmana,
Który grób pański, święty wyswobodził. P. KOCH.

Wojna domowa, gdy który naród sam przeciw sobie walczy. MĄCZ. —

W głowie rozbierając los wojny niepewny. KOCHOW. — W pięciu miesiącach cała ta wojna ukończona została. NAR. — Wojna odporna i zaczepta. KOLEŁAT.

WALKA (ros. свалка) oznacza pasowanie się czyli działanie przeciw sobie dwóch sił fizycznych, albo moralnych. Może być tedy walka dwóch przeciwników, dwóch wojsk, walka byków, walka kogutów, walka uczuć, namiętności, walka na pióra, walka z sobą samym, walka wewnętrzna, walka o byt, wystąpić do walki, nierówna walka.

Walka między czartem a człowiekiem nigdy ustać nie może. REJ.

Kto klęskę może, kto pobite głowy,

Tej ciężkiej walki wypowiedzieć słowy? J. KOCH.

Częste były walki w ziemi naszej. WUJ. — Widząc że już koniec walki. MICK.

BITWA (ros. битва, czesk. bitwa) tém się różni od walki, że walka może być fizyczna i moralna; a bitwa tylko fizyczna, to jest siłą oręża, lub pięści. Od wojny zaś tém, że w jednej wojnie wiele bitew być może.

Mówi się: krwawa bitwa, zacięta, walna, stanowcza, wydać bitwę, stoczyć bitwę, wygrać bitwę, poledz w bitwie, pole bitwy, plac bitwy.

Jeżeli która bitwa wygrana była, któraby sercem, rozumem, szczęściem z starodawnymi bitwami równana być mogła; tedy Obertyńska takowa jest. ORZECZ. — Poległ sam najpierwej w bitwie. WUJ. — Po tej bitwie wygranej postawił Jozue ołtarz na górze Hebal. SKAR. — Wyćwiczli się byli Niemcy w takiej bitwie. WARG. — Nazywa się bitwą rozprawa wojska uszykowanego. JAKUBOW. — Wielki mistrz pierwszy uciekł z pola bitwy. MICK.

Kto sam bitw nie wygrywał jeszcze, temu wara

Nicować strategiczne pomysły Cezara. BOH. ZAL.

BÓJ (ros. бой, czesk. boj) jestto wzajemne zadawanie i odbijanie ciosów bez względu na rodzaj broni. Że zaś to dzieje się tylko przy bezpośredniem zetknięciu się z sobą walczących, przeto może być jednym z epizodów bitwy. Podczas jednej bitwy bój to na jedném, to na drugiem skrzydle może ustawać i znowu się wszczynać.

Mówi się: wydać bitwę nieprzyjacielowi (nie zaś bój), wygrać lub przegrać bitwę (nie zaś bój). Przeciwnie: otrzymać zwycięztwo wstępnym bojem (nie zaś wstępną bitwą).

Tyś nam dał w boju siłę. J. KOCH. — Może kto ręką sławy dostać w boju. J. KOCH. — Zobaczmy jego męstwo w boju? SKAR. — Cezar trzysta bitew wstępnym bojem z Gallami wygrał. WARG. — Natarli wstę-

puym bojem. KRAS. — Tych bijem wstępny bojem, z tamtymi się godzim. KRAS. — Do rad język, do boju ręce dały nieba. ДМОХ. — Bliżko Wrocławia bój się krwawy wszeczyna. НИЕМС. — Nie dziw żem mniej szczęśliwie toczył z tobą boje. МІСК.

POTYCZKA (ros. стычка, czesk. potka) jest mała i krótka bitwa między niewielkimi oddziałami wojska, które gdzie się spotkają, tam na siebie wzajem uderzą.

Przez ten czas lubo żadnej bitwy generalnej nie było, urywcze jednak potyczki często bywały. ПАПР. ВЕГЕС. — Była potyczka zapalczywa, lecz przez kilka godzin obojętna i niepewna. НАР. — W pierwszej potyczce. МІСК. —

UTARCZKA jest podjazdowe i dorywcze starcie się z nieprzyjacielem.

Bitwa się nie zaczęła, a utarczki tylko były. SKAR. — Przy napawaniu koni utarczkę mieli. WARG. — Nieprzyjaciele rozumiejąc że się to na dorywczych utarczkach skończyć miało, dawszy odpór nie zapędzali się. НАР. — Lubo nie przyszło do powszechnej między wojskami bitwy; w szczególnych jednak utarczkach wielokrotnie pokonali zaufanego w sile i waleczności nieprzyjaciela. KRAS.

WYCIECZKA jest wypadnienie oblężców na oblegającego nieprzyjaciela, ażeby nagle uderzyć i szybko się cofnąć.

Kiedykolwiek wycieczka być miała, zawždy białogłowy bywały przy ubieraniu się we zbroje. GORN. — Osadził tam jezdne i wojsko, aby wycieczki czyniąc przejeżdżali drogę ziemi żydowskiej. WUJ. — Najwięcej w nocy do takich się wycieczek udawał i sława mocy jego wszędy się roznosiła. WUJ. — Zamek, z którego wycieczkami mógłby nas kiedy chcą trapić. P. GRAB. — Ten w potrzebie boju wstępny, a ów w wycieczce zginął. BIRK. — Zkąd Litwini wracali? z nocnej wracali wycieczki. МІСК.

ODSIECZ oznacza posiłki wojenne, które oblężonym na ratunek przybywają, np. przyjść na odsiecz, pośpieszyć na odsiecz.

Nie przyszło mu do odsieczy. J. KOCH. — Prosił ich, aby nie poddawali zamku, póki by nie przyszedł im na odsiecz. STRYJK. — Wojsko na odsiecz przyszło. STRYJK. — Na odsiecz przyszedł przyjacielowi swemu. BIRK. — Lachowiczom na odsiecz przybywa. KOCHOW. — Gotuje się iść na odsiecz. ZYG. KRAS.

WYPRAWA oznacza wyruszenie z wojskiem na daleką, a zwłaszcza za granicami państwa wojnę.

Usłyszawszy o wyprawie Krzyżaków niewiasty i dzieci na zamki... zaprowadzić kazali. STRYJK. — Mało na onej wyprawie wskórali. STRYJK. Henryk podrosłszy, na wojenną się wyprawę gotował. SKAR. — Wszystkie te wyprawy albo na wiatr poszły, albo niewielki pożytek uczyniły. BIRK.

Cale dzieje nieszczęsnej wyprawy

W oczach i twarzaeh rycerzy wyczytał. МІСК.

Otrąbią niemylnie trzy wyprawy na świata trzy strony. МІСК.

POJEDYNEK (ros. поединокъ) jestto walka dwóch osób z sobą, które nawzajem na krew, lub na życie swe godzą. Zowie się zwykle sprawą honorową: bo podług pojęć średniowiecznego rycerstwa, obraza honoru choćby tylko mniemana, krwią tylko zmyta być może; co się wbrew duchowi religii chrześcijańskiej sprzeciwia. W walce tej zachowywać się zwykły tradycyjne przepisy, np. że wyzwany ma prawo wybierania oręża, że się strony umawiają o czas i miejsce, że mają sekundantów i t. p.

Mówi się: wyzywać na pojedynek, wyjść na pojedynek, zginąć w pojedynku.

Wyzywał Goliat na pojedynek żołnierzy Saulowych, aby się z nim sam na sam który potkał. SKAR. — Ludzie odważają zdrowie i życie w pojedynkach dla urojonego punktu honoru. JEZIERSKI. — Samowtór bójki poczytywać za pojedynki byłoby błędem. LEL. — Znajomy z tyłu pojedynków. MICK. — Na pojedynek nasze pozwolenie dajem. MICK. — Majorze, szepnął Rykow, wyjdź na pojedynek. MICK.

Wojownik, patrz: żołnierz.

Wola, patrz: chęć.

Woleć, przekładać co nad co.

WOLEĆ (starosł. волити, волю жити съ львомъ неже съ женою лукавою OSTRON. czesk. woliti) używa się, gdy mamy do wyboru jedno z dwóch, i znaczy skłaniać swoją wolą bardziej ku jednemu, niż ku drugiemu, chcieć raczej tego, niż owego.

Woleć że ty płaczesz na mym grobie. J. KOCH. — Nabożeństwo staro-wiecznych chrześcian wolało kościoły ubierać i zdobić, niżli żony i córki. SKAR. — Woleć cierniową z Chrystusem koronę nosić, niżli złotą z królmi tego świata. SKAR. — Woleć umrzeć niż Boga obrazić. SKAR. — Co kogo boli, o tém mówić woli. Przysł.

Stanęliśmy w Ryczywole,

O którym zamileć wole. KRAS.

Woleć być lwem w nieszczęściu, niż w szczęściu ślimakiem. WĘG. — Wolał raczej być, niżli się na pozór tylko pokazać dobrym. PILCH. — Woleć prawdą obrazić, niż pochlebstwem przypodobać się. PILCH.

Wolałbym dźwigać więzy u brodacza Turka,

Niż żeby mi tak marnie wędnieć miała córka. MALCZ.

PRZEKŁADAĆ CO NAD CO, znaczy dawać w swoim przekonaniu, lub sereu pierwszeństwo jednemu przed drugim; kłaść jedno wyżej niż drugie; ważyć u siebie jedno więcej niż drugie.

Mędrcowie zawsze przekładali pocziwe przed pożytecznym. REJ. — Nad dobre, ... co lepszego przekłada. WUJ. — Kto swe posty, modlitwy i inne nabożeństwa nad zbawienną potrzebę bliźniego przekłada, miłości Bożej i bliźniego mało w sobie ma. SKAR. — Która (małżonka) nad męża swego, żadnego na świecie człowieka przekładać nie ma. SKAR. — My

Z góry już robił projekt, że sobie pozwoli,

Używać na wsi, długo wzbronionej swobody. MICK.

NIEPODLEGŁOŚĆ jest stan państwa, które nie hołduje innemu państwu, czyli nie podlega obcemu.

A przed nim (posągiem Sobieskiego) na dobyte przysiężmy pałasze,

Za niepodległość kraju łożyć gardła nasze. TRĘB.

Niepodległość swą... orężem utwierdzili. NARUSZ.

NIEZAWISŁOŚĆ oznacza że jedna władza, albo juryzdykeya czy równa drugiej, czy chociażby niższa od niej, w zakresie swoich działań nie jest od niej zawisała; a zatem ani rozkazów od niej odbierać, ani jej rozporządzeń spełniać nie ma obowiązku. Kościół na przykład z władzą świecką walczył i walczy o niezawisłość; Ameryka zaś, niechęć być pod panowaniem angielskim, wywalczyła sobie niepodległość.

NIEZALEŻNOŚĆ jest znajdowanie się w tak dogodnych warunkach, że człowiek mając zapewniony byt, nie jest zmuszony wysługiwać się innym i nie zależy od cudzej woli, od łaski, od okoliczności. Niepodległość stosuje się mianowicie do kraju; niezależność zaś i do pojedynczej osoby. Niepodległym jest państwo, które nie hołduje nikomu; niezależnym pod opieką prawa może być skromny ziemianin, któremu własny kawałek roli na zaspokojenie potrzeb życia wystarcza.

AUTONOMIA (greck. *αυτος* sam i *νομος* prawo) w starożytności oznaczała przywilej niektórych miast Greckich, które hołdując Rzymianom, rządziły się własnymi prawami. Dzisiaj mówi się o takim kraju, który nie przestając być pod najwyższą władzą panującego i należąc do jego państwa, rządzi się własnymi prawami, i we wszystkiem co się spraw wewnętrznych tyczy, jest zupełnym u siebie gospodarzem.

EMANCYPACJA (od łaciń. *mancipium* niewolnik nad którym pan jego miał władzę nieograniczoną) znaczy właściwie zniesienie niewolnictwa. W ostatnich czasach wyrazem tym zaczęto nazywać równouprawnienie kobiet, to jest przyznanie im praw równych z mężczyznami wobec oświaty, pracy, obierania sobie stanu i rządzenia majątkiem. Lecz że wyraz ten nie miał ściśle określonego znaczenia, przeto znalazły się ekscentryczne głowy, które przez emancypacją chciały rozumieć wylamanie się z pod wszelkich praw, krępujących w czemkolwiek wolność kobiety; przyswajanie sobie zwyczajów męskich, (niekiedy nawet aż do odzieży półmęskiej; a co gorzej zaniedbanie obowiązków żony, matki i gospodyni. Takie jednak krzywe wyobrażenie wobec emancypacji dobrze zrozumianej, jest tém, czém swawola wobec prawdziwego postępu.

UDZIELNOŚĆ znaczy niezależność na swojej dzielnicy, czyli tej części państwa, którą w wiekach średnich panujący, każdemu z synów swoich wydzielał. Kto na takiej dzielnicy panował, ten się zwał udzielnym księciem.

NIETYKALNOŚĆ jest tłumaczeniem łacińskiego wyrazu *immunitas*, i oznacza przywilej osób i miejsc świętych, że nie tylko od gwałtu i ucisku są zabezpieczone, ale że ich jako rzeczy świętej, nawet palcem tknąć się nie godzi, np. nietykalność osoby królewskiej, nietykalność posłów zagranicznych, nietykalność kościelna.

Wołać, wzywać, zapraszać.

WOŁAĆ (czes. *wolať*) znaczy podnosić tak silnie głos, czy wzywając kogo, czy oznajmując co, żeby się niby jak ryk wołu rozlegał, np. wołać ratunku, wołać gwałtu, wołać w niebogłosy, wołać o pomstę do nieba.

Cały dzień wołam, Boże mój, do ciebie. J. KOCH. — Jam głos wołającego na puszczy. WUJ. — Głos krwi brata twego woła do mnie z ziemi. WUJ. — Są grzechy niektóre do Boga w niebo o pomstę wołające. SKAR. Nie chcesz aby ścisk poddanych twoich wołał na cię do nieba, obchodźże się z nimi sprawiedliwie. HERBEST. — O synu! głosem płaczącym zawołał. KRAS. — Zawołał: nie pozwalam! i uciekł na Pragę. NIEMC. — Gwałtu wołać. ВОНОМ. — Idź gdzie cię twoje przeznaczenie woła. MORAW.

WZYWAĆ (słowiań. *възывать*, ros. *возвать*, czesk. *wzywati*) znaczy zwracać się do nieobecnego, czy błagając o co; czy żądając jego obecności, współuczucia, lub uczestnictwa. Wołać jest wyrazem ogólniejszym i może nie stosować się wprost do nikogo; wzywać zaś stosuje się wprost do tego, kogo wzywamy. Wołać kogo można, rozkazując żeby przyszedł; wzywać zaś, okazując uprzejmość. Wołać np. służącego; a wzywać sąsiada, lub człowieka od nas nie zależnego.

Wysłuchaj nas w dzień, w który cię wzywać będziemy. WUJ. — Spraw stypę, abo ucztę na pogrzebie i wezwij ubogich. SKAR. — Idę tam, gdzie mię Bóg wzywa. SKAR. — Wzywał do świętej jedności. SKAR. — Dawałem proszącym w imię Boga. Gdym teraz dał wzywającym w imię ojezyzny, spełniłem swoją powinność. KUCZB. — Do przyjaźni prawdziwej, jako do rzeczy po łasce Bożej na świecie najlepszej, wszystkich wzywam. MACZUSKI. — Boga wzywaj, a ręki przykładaj. KRAP. — Boga na świadectwo wzywam. JABL. — Panuj, kiedy lud cię wzywa. NIEMC.

ZAPRASZAĆ i dokon. **ZAPROSIC**, znaczy prosić kogo o przybycie; o przyjęcie gościnności, urzędu, lub obowiązku; o wzięcie w czem udziału, np. zapraszać na obiad, na herbatę, zapraszać na marszałka, na członka towarzystwa.

I posłał sługi swoje wzywać zaproszonych na gody. WUJ.

Brama na wciąż otwarta przechodniom ogłasza,

Że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza. MICK.

Woń, wonność, patrz: zapach.

Wóz, powóz, pojazd, rydwan.

WÓZ (słowiań. i ros. *возъ*, czesk. *wůz*) oznacza przyrząd na kołach służący do jeżdżenia, lub do wożenia przedmiotów. Mianowicie zaś stosuje się do wozów używanych w gospodarstwie, np. wóz jedno-

konny lub parokonny, wóz dyszlowy, drabiniasty; wóz siana, wóz drew. Mówi się też: wóz tryumfalny.

Lepszy funt szafranu, niżli wóz siana. RYS. — Potrzebny jak piąte kolo u wozu. PRYSŁ. — Baba z wozu, koniom lżej. PRYSŁ. — Przyjdzie koza do woza. PRYSŁ. — Co z woza spadło, to już przepadło. PRYSŁ. — Kiedy wóz posmarujesz, to jakbyś trzeciego konia przyprzągl. PRYSŁ. — Na czym wózku jedziesz, tego piosnkę śpiewaj. PRYSŁ. — Bywa pod wozem, kto bywa na wozie. KNAP. — Konie głupie, ale wóz pospieszsa. KRAS. — Wozy jadą drogą, i wóz znajomy na przedzie. MICK.

POWÓZ oznacza wszelkiego gatunku wozy używane do jeżdżenia przez dostatniejszą klasę, począwszy od bryczki aż do karety, np. wsiąść do powozu, wysiąść z powozu.

POJAZD w dawnej polszczyźnie znaczył wiosło. Dzisiaj używa się wyłącznie na oznaczenie kocza, lub karety.

RYDWAN (z tureckiego) znaczył dawniej wóz prosty, kryty. Teraz używa się tylko w języku poetycznym na oznaczenie jakiego wielkiego i osobliwego pojazdu.

Rydwan w którym panny siedziały, stanąć za kolebką musiał. GORN. — Pierwej proste rydwany i rzadkie, częste siodła miasto poduszek; a teraz złote kolebki i karety. SKAR. — Wprząglszy w swój rydwan orły złote obok srebrnych. MICK.

Wpajać, natchnąć, wrazać, zaszczepiać.

WPAJAĆ i WPOIĆ znaczy wlewać w serce jakby po kropli szlachetne uczucia, lub zasady, tak żeby one powoli przeniknąwszy całą istotę człowieka, niby w krew jego weszły, niby w duszę wsiąkły.

Godna jest ta Ewangelia, abyśmy ją sobie dobrze w pamięć i serca nasze wpoili. ŻARN. — Aby się do serca wpoila (ta nauka) i w pamięć mocno wbiła. SKAR. — Od wpojonego raz błędu żadnym sposobem odwieść się nie dają. SYREN. — Wszystko to nieznacznie wpaja się w umysły młode. KRAS. — Moralne prawidła jeżeli się nie wpoją w czucie, zostaną w rozumie, a nie przejdą do serca. JAN ŚNIAD. — Wpajajmy młodym ludziom, żeby się starali poznać i zgłębić swój język. JAN ŚNIAD.

NATCHNAĆ (ros. вдохнуть, czesk. nadechnuty) znaczy wlać wyższego ducha, któryby przez kogo myślał, mówił, lub działał. Wpajać potrzeba długo, a natchnąć można w jednej chwili, np. natchnąć duchem świętym, duchem wieszczym, miłością, męstwem i t. p.

Od czterech wiatrów przyjdź duchu, a natchnij te pobite, a niech ożyją. WUJ. Ezech. — Bóg tym duchem jedności na tym sejmie natchnął nasz naród. Gaz. Nar. — Tam dopiero widać, jak geniusz pełni prawa, o których może nie słyszał, ale które mu natchnęła prawda. JAN ŚNIAD. — Żeby tym myślom takie tylko dawać ozdoby i stroje, jakie im własne uczucie w pisaniu natchnie. JAN ŚNIAD. — Z oczyma wzniesionymi stał jakby natchniony. MICK. — Uczucia szlachetne natchnąć. MICK. — Jeśli

zechce, może począć z sobą jak Bóg natchnie. KRASZ. — Natchnąć od wagą i otuchą. ZYG. FELIŃ. — Serdeczne współczucie, jakim wspólność tylko cierpienia duszę natchnąć może. ZYG. FELIŃ.

WRAŻAĆ i **WRAZIĆ** znaczy podziałać czém tak silnie na umysł, żeby to komu jakby ćwiekiem utkwilo w pamięci, w głowie, lub w sercu.

Takie nauki wraź w serce. SKAR. — Grzechy swoje żałośnie w piśmie swem oplakiwał, i drugim do tego przykład dając, to najwięcej w serce wraża. SKAR. — Raczże to miły Panie wrazić w serce sług twoich. SKAR. Wraźcie to sobie w pamięć. SIEMASZ.

ZASZCZUPIAĆ, właściwie do szczepienia drzew się stosuje. Przenośnie mówi się: zaszczipiać w sercu, w narodzie religiją, oświatę, dobre obyczaje, ażeby jak zaszczipione drzewo rozrastały się i owoce przynosiły.

Religija Chrześcijańska, która tak szlachetne i tkliwe poruszenia wpaja i zaszczipia. JAN ŚNIAD.

Wpływ, znaczenie, powaga, zachowanie, przewaga, mir.

WPŁYW jest wywieranie na co działania, które choć nie samo sprawuje skutek; ale jest jednym z warunków, od których ten skutek zależy. Pod względem moralnym, jestto działanie choć niebezpośrednie na umysł drugiej osoby, mogące jej zdaniem, lub postanowieniem w pewny sposób kierować.

Mówi się: wpływ klimatu na zdrowie, wpływ na umysł, na obyczaje, wpływ moralny, mieć wpływ, wywierać wpływ, być lub zostawać pod wpływem i t. p.

O wpływie Opatrzności na losy narodów. MIETEL. — Prawdziwa godność nauki, wyciągać się i cenić powinna z wpływu, jaki wywiera na wydoskonalenie władz ludzkich, na wyrobienie prawdziwej dostojności człowieka... JAN ŚNIAD. — Wpływ nauk na szczęśliwość domową, na los społeczności ludzkiej i narodów. JAN ŚNIAD. — Chcąc mieć wpływ, potrzeba się podobać i otrzymać moc jakąś nad umysłem tych, którzy wiele mogą. NIEMC. — Łatwo pojąć przyczynę tego potężnego wpływu, jaki mają wielcy pisarze na język. JAN ŚNIAD. — Wpływu matek na syny najwięcej dowodzą życia znakomitych ludzi. BRODZ. — Wpływ dobrych zasad. BRODZ. — Znam tam wiele osób, mam wpływy. MICK. — To wpływ będzie miało na dalsze moje życie, wpływ dobry i szlachetny. ZYG. KRAS. Za jego to stało się wpływem. AN. MAŁEC.

ZNACZENIE jestto waga, jaką w pewnej sferze ma czyj głos albo zdanie, tak że położone na szali, jeżeli jej nie przechyla na swoją stronę, to przynajmniej nie mało na niej zaważą, np. znaczenie w powiecie, w obywatelstwie, w kraju, u dworu i t. p. Kto ma wpływ, ten działa nie przez siebie, lecz przez kogo innego; nie wprost, lecz pośrednio. Kto ma znaczenie, ten działa bezpośrednio przez samego

siebie. Niekiedy osoba nawet mało znacząca może mieć wpływ na tego, kto ma znaczenie. Karol Radziwiłł miał za swoich czasów wielkie znaczenie w Litwie; a wpływ na niego wywierały nieraz osoby mało znaczące.

Kołątaj był człowiekiem młodym żadnego jeszcze w kraju znaczenia nie mającym. JAN ŚNIAD. — Rzeczywiste znaczenie dawały zajmowane urzędy. KRASZ. — Szlachta drobna niedawno w łonie braterstwa nie znacząca, podnosiła się z kolei do znaczenia i przewagi. KRASZ. — Stał na szczycie władzy, znaczenia i wpływu. HENR. KOSSOWSKI.

POWAGA (czes. powaha) oznacza to, co pod względem moralnym taką ma wagę i taką wywiera władzę na umysły, że człowiek choćby nie chciał, musi poczuć pewną w niej wyższość, i jeżeli nie uledez, to wobec niej nie przestąpić skromności granic. Jak wpływ, tak i znaczenie może mieć człowiek nie zasługujący na szacunek, powagę zaś tylko ten, którego wysoko ważymy, czyli poważamy, to jest: dla którego czujemy w duszy prawdziwy szacunek; lub którego rozum, nauka, zdanie, tyle wagi ma u nas, że nam nieraz za dowód prawdy wystarcza.

Mówi się: powaga starości, powaga nauczycielska, powaga naukowa, opierać się na czyjej powadze, mieć za sobą powagę Arystotelesa, Lelewela i t. p.

Powaga starości. REJ. — Jakiej to powagi człowiek był, a jako na jego rozkazanie morza się rozstępowały, Jordan się wspanak obracał. REJ. — On wielkiej powagi król, z miejsca swojego powstał. ORZECH. — Ty strzeż powagi swojej. J. KOCH. — Zapomniawszy powagi i wstydu. GORN. — Augustyn Ś. powiedział: jabym Ewangelii nie wierzył, by mię nie wzruszała powaga kościelna. WIT. — W języku polskim to słowo powaga... właśnie rozumiejąc wyklada się: mniemanie dobre u ludzi o cnocie, mocy, mądrości, przeważności, bogactwie i o wszelakiej dzielności. SARNIC. — Boską się powagą szczylicili, którzy prawa pisali. SKAR. — Wspieraj się na powadze takiego świadka, który cię nie zawiedzie. SKAR. — Powaga królewska. SKAR. — Powaga urzędni. SKAR. — Pokorą powagę miarkowała, i powagą pokorę zdobyła. PIEKARSKI.

Na jednym tronie nie rada

Miłość z powagą zasiada. GAWIŃ.

Umiał i powagę stanu swojego utrzymać, i dochodów na dobre użyć. KRAS. — Nie mogą tak wielkiej oprzeć się powadze. KRAS. — Każdy urzędnik powagę przyzwoitą urzędowi zachować ma. KRAS. — Nadto powagi, hardości jest znakiem. NAR. — Prosty jak sosna, silny jak dąb, kroczył z Senatorską powagą. KRASZ.

ZACHOWANIE znaczy zaskarbienie sobie u kogo życzliwości, łaski i dobrego mniemania, tak że dla nas w każdym razie zachowuje dobre usposobienie.

Acz też tam i kufel i żółędny tuz wielkie zachowanie mają. REJ. — Cnota a układne obyczaje, te ludziom zachowanie jedną. J. KOCH. — Że jest rzecz niepodobna wszystkim się podobać, dosyć będzie kiedy ten, który zachowania szuka, enotliwie a przystojnie się w każdej rzeczy zachowa. J. KOCH. — Jednego majątnością, drugiego wiarą, trzeciego zachowaniem które masz, wspomagaj. GORN. — Dobre zachowanie lepsze niż gotowe pieniądze. RYS.

Miałem zachowanie

U szlachty, i lubili mnie wszyscy ziemianie. MICK.

PRZEWAGA w dawnej polszczyźnie oznaczała znakomity czyn, dla dokonania którego trzeba było ważyć zdrowie a nieraz i życie. Tak DEBOLĘCKI pisał: Przewagi Elearów polskich. To znaczenie wyszło z użycia; i dziś przewaga znaczy zaważenie więcej na szali, a zatem wzięcie góry nad kim, lub nad czém. Może być tedy przewaga materialna i moralna, przewaga oręża, przewaga nad umysłami, przewaga duchowego pierwiastku, mieć nad kim przewagę, zapewnić komu przewagę, otrzymać przewagę.

Przyszła drogą umiejętności Europa do pierwszeństwa i przewagi nad resztą ziemi. JAN ŚNIAD. — Powolnym wpływem odzyskali moralną przewagę nad silnym, ale barbarzyńskim ciemnizykiem. MICK. — Serce jego płonęło niegdyś, ale rozum wziął nad niem przewagę i zgasił. ZYG. KRAS. Przewaga władzy duchownej. SZAJN. — Poznaliśmy charakter Wojewodziny i jej nad mężem przewagę. KRASZ.

MIR jako synonim poprzedzających wyrazów używa się niekiedy w języku książkowym i znaczy życzliwe dla kogoś usposobienie i ztąd uważanie go z dobrej strony w ogólnej opinii, np. mieć wielki mir u kogo, nie mieć miru między swojemi. Mir w znaczeniu pokoju, patrz: pokój.

Wpływowy. patrz: ważny.

Wprawiać. patrz: ćwiczyć.

Wprawny, patrz: biegły.

Wrażać, patrz: wpajać.

Wrażenie, patrz: czucie.

Wrażliwy. patrz: czuły.

Wrodzony, samorodny, rodzimy.

WRODZONY (ros. врожденный czesk. wrozeny) mówi się o tém, z czém się kto urodził, czyli co przyniósł z sobą przychodząc na świat; a zatem czego nie nabył ani sztuką, ani nauką, ani pracą, lecz co od natury odebrał, np. wrodzona dobroć, łagodność.

Jest tam u was obca krew, w której jest wrodzona wada. ORZECH. — Miłość wrodzona, którą ma każdy człowiek ku dziecięciu własnemu. GORN. Cnota jako piękna i wdzięczna i naturze naszej rozumnej wrodzona, milcząc sama do siebie ciągnie i za serce chwyta. SKAR. — Wrodzona do

wszystkiego dobrego sposobność. SKAR. — Człowiek ma wrodzoną do towarzystwa skłonność. SKAR. — I lew się wrodzonej srogości między ludźmi wychowany odczy. SKAR. — Wrodzony popęd do tego, co najlepsze i najszlachetniejsze. STAN. TARN.

SAMORODNY (ros. самородный, czesk. samorodny) mówi się o tém, co rodzi się i rośnie bez przyłożenia się ręki ludzkiej, a zatem co sama natura zasiała, np. samorodne kwiaty.

Samorodne złoto bywa najdowane. HIER. SPYTCZYŃSKI. r. 1542. — Złoto jak burzące działo, skały samorodne łamie. BIRK. — Wiersze Homera zdają się samorodne. PIRAM. — Owoce samorodne. Ks. KLUK.

RODZIMY mówi się o tém, co w stanie zupełnego wykształcenia w naturze się znajduje, a zatem czego nie potrzeba już chemicznie oczyszczać i przetwarzać, np. rodzime złoto, żelazo. Mówi się też: rodzime znamię (nie zaś samorodne, albo wrodzone).

Czy jest... ta genialność rodzima, której świat niemiecki ówczesny od poezyi i od poetów żądał? S. TARNOW. — Rodzimy tok mowy polskiej. SKOBEL.

Wróg, patrz: nieprzyjaciel.

Wrota, patrz: brama.

Wróżba, patrz: przepowiednia.

Wrzask, patrz: krzyk.

Wrzawa, patrz: krzyk.

Wskórać, patrz: otrzymać.

Wspaniałość, okazałość, majestat, świetność, pompa.

W ogólności roztaczanie na wielką skalę bogactw i blasku.

WSPANIAŁOŚĆ (czesk. spanilost, źródłosłów pan) oznacza to, w czém widać nie tylko bogactwo i przepych stosownie użyty, ale i wyższość umysłu będącą szlachetności szczytem: co tedy nosi na sobie cechę wielkiego Pana w najlepszym znaczeniu tego wyrazu, np. wspaniałość umysłu, wspaniałość budowy, kościoła, pogrzebu, wspaniały dar, wspaniała postać. W znaczeniu moralném, patrz: szlachetny.

Gdzie ich ona wielkość i wspaniałość, której się świat lękał i kłaniał? SKAR. — We wspaniałém królewskim sercu rozkrzewi się ta wdzięczna słodkość, z natury samej zrodzona. SKAR. — Wspaniały nagrobek podałby czasom późnym pamięć tego, co on uczynił. KRAS. — Stał gmach wspaniały. AN. GOREC.

OKAZAŁOŚĆ (czesk. okazalost) jestto przemawiający do zmysłów obraz czy prawdziwej, czy nawet pozornej wspaniałości. Co więc uderza w oczy zdaleka, czy ogromem, czy przepychem, czy formami zewnętrznymi, to zwiemy okazałością. Wspaniałość odnosi się jak do rzeczy zmysłowych tak i duchowych; okazałość zaś tylko do rzeczy zmysłowych. Mówi się: wystąpić w całej okazałości.

Rozwalą mury twoje, a domy twe okazałe wywrócą. WUJ. — Dla okazałości i pychy, by i wioskami przyplacić, tedy być musi. SKAR. — Le-

szek prostych sukien używał, aż kiedy było cokolwiek dla okazałości majestatu, osobliwie dla postronnych przydać, to dopiero się stroił. BŁAŻOW. — Nie uwodź się okazałością; lód nie kryształ, choć świeci. AND. ZAŁUS. — Największe jego upodobanie było w okazałości i klejnotach. KRAS. — Obrządki pełne czci i okazałości. KRAS. — Niegdyś dwory Panów były okazałe i liczne. KRAS. — Postrzegłem opodal gmach okazały. KRAS. — Wesele odbyło się z wielką okazałością i przepychem. JUL. BARTOSZ.

MAJESTAT (łaciń. *majestas*, czes. majestát) u Rzymian oznaczał najwyższą godność ludu Rzymskiego, której nosobieniem po upadku rzyzypospolitej stał się tron Cesarzów. Ztąd u nowożytnych narodów, majestatem zowie się tron cesarza, lub króla, jako też wyłącznie im służący tytuł Najjaśniejszego.

Mówi się: majestat Boży, majestat królewski, zbrodnia obrażonego majestatu.

Twój majestat nieskończony,

Przed którym kłękają trony, obrazilem. Kantycz.

A dumny mocą swego majestatu,

Wzniósł się nad człeka, i pogroził światu. KRAS.

ŚWIETNOŚĆ (zamiast świetność) oznacza przymiot tego, co szeroko i w całym blasku świeci, czy to jasnością barw, czy ozdób, czy zalet, np. świetność dworu, tryumfu, obchodu, świetność rodu. Świetność jednak nie zawsze jest dowodem wartości; bo może tylko powierzchownie błyszczeć.

Świetność swoją i dworu swego w grubą żalobę wnet odmienili, i wszystko wesele w smutek wielki obrócili. ORZECZ. — Ze źrenic błyszczy geniuszu świetność. MICK.

POMPA (grec. *πομπή* pochod, wjazd uroczysty, procesya) znaczy wystąpienie uroczyste z licznym orszakiem i w największym przepychu, czy dla wykazania godności, czy dla dogodzenia swojej albo cudzej próżności.

Król przyjechawszy do Wilna, pochował królową Barbarę z wielkim żalem i z pompą królewską. STRYJK. — Salomon królestwo wszystko na to święto zezwał, i z radością i pompą wielką kościół poświęcił. SKAR. — Gdy króle mają koronować, z wielką je pompą i święceniem prowadzą. SKAR. — Dla pompy i żołnierzków domowych i hajduków..... i dla okazałości i pychy by i wioskami przyplacić, tedy być musi. SKAR.

Wspaniałomyślny, wspaniały, patrz: szlachetny.

Wsparcie, patrz: pomoc.

Wspierać, patrz: pomagać.

Współczucie, patrz: litość.

Wspomnienie, patrz: pamięć.

Wsteczny, patrz: przeciwny.

Wstręt, odraza, antypatya, niechęć, nienawiść, zgroza, obrzydzenie.

Nieprzyjazne dla kogo, lub dla czego usposobienie.

WSTRĘT (od dawnego słowa wstrącać, które znaczyło odpychać, odrzacać) oznaczał dawniej odbijanie się od czego, np. fal morskich od skały. Dziś znaczy mimowolne a prawie nieprzewyciężone uczucie, które nas od jakiej osoby, lub rzeczy instynktowie odpycha, tak że się nieraz na sam jej widok wzdrygamy.

Brzydzi się tem, co go uzdrowić może, dla wstrętu, który ma do przykrych smakowi lekarstw. **LESZCZ.** — Jest naturalnie w sercach naszych wstręt do złego. **LACHOW.** — Musiałem sam z sobą walczyć, nim ów wstręt plochy, a wielce szkodliwy zwyciężyłem. **KRAS.** — Wzdrygnął się, przewyciężając jednak wstręt, oświadczył gospodarzowi, iż z ochotą córkę jego weźmie za żonę. **KRAS.** — Pojętność miałem wielką, ale wstręt od nauk jeszcze większy. **KRAS.**

Długo przed nim płacze na kolanach żona

I dziecko, nim on bojaźń i wstręt swój pokona. **MICK.**

ODRAZA tém się różni od wstrętu, że jest skutkiem tak niemilego wrażenia, iż nie chcąc go drugi raz doznać, odwracamy się i odpychamy od siebie tę rzecz, lub osobę, która także wrażenie znowu na nas sprawiłyby mogła. Wstręt czujemy, gdy nas coś odpycha i odrzaca; odrazę, gdy my sami coś odpychamy od siebie. Wstręt więcej się stosuje do rzeczy moralnych, odraza więcej do materialnych, np. wstręt od złego, wstręt od nauk. Odraza od lekarstwa, którego bez wzdrygnięcia się przyjąć nie możemy. Do osoby jednak równie wstręt, jak odraza być może.

Zbytek sprawia odrazę. **KRAS.**

ANTYPATYA (z grec. *anti* przeciw i *patos*; uczucie) oznacza, że sam widok czyjej osoby sprawuje na nas za każdym razem niemile wrażenie, chociaż sami nie wiemy dla czego. Wstręt może się stosować do rzeczy, do postępuku, do pokarmu, napoju, lekarstwa i t. p., antypatya zaś tylko do osoby.

NIECHEĆ (u **REJA** niechęć) znaczy brak dobrej woli dla kogo, lub dla czego; usposobienie wewnętrzne w jakim zostaje ten, który choć z przykrością przymusza siebie do tego, do czego nie ma chęci. Nie jest ona jeszcze nienawiścią, ale stoi na granicy, na której miłość ustaje, a nienawiść się rodzić zaczyna.

Mówi się: mieć niechęć do kogo, okazywać niechęć, tać niechęć.

Jakoby między Greki i Trojany trwała wieczna niechęć. **J. KOCH.** — Z ustawicznego a ciężkiego płaczu mógł znać jej niechęć do tego. **GORN.** — Swarów między niemi, zazdrości, abo sporów jakich, abo niechęci jednego ku drugiemu nie słyhać. **SKAR.** — Przeszkodą miłości ku Bogu jest niechęć i niezyczliwość ku bliźniemu. **SKAR.** — Znosili oni niewdzięcznego

ludu niechęć. Bazylik. — Radabym tej niechęci przyczyny dociekła. KRAS. — Domyślam się urazy i przyczyn niechęci. ZABL.

NIENAWIŚĆ (słow. i ros. ненависть, czes. nenawist) daje wyobrażenie wbrew przeciwne miłości, i oznacza tę namiętność, w której człowiek technie taką złą wolą ku bliźniemu, że nietylko widzieć go i słyszeć o nim nie chce; nietylko gotówby go w łyżce wody utopić, ale cieszy się, gdy mu się co złego przytrafi.

Mówi się: czuć nienawiść, być u kogo w nienawiści, mieć kogo w nienawiści.

Żadnej nienawiści nie miał przeciwko temu, który jest zabity. Bibl. Zof. — Aby urząd zle ludzie karał nie z nienawiści, jedno żeby złemi nie byli. GORN. — Wszyscy jednemu są posłuszni, a nie masz zazdrości, ani nienawiści między niemi. WUJ. — Oddawali mi złem za dobre, a nienawiścią za miłość moją. WUJ. — Nienawiść go ona ku bliźniemu zaślepiała. SKAR. — Nienawiść się mężobójstwu równa. SKAR. — Żadnego człowieka w nienawiści nie miejcie. SKAR. — Ci co drugimi gardzą, pospolicie bywają u wszech w nienawiści. Bazylik. — Nienawiść znajdzie winę, i do krzywdy przyczynę. KNAP. — Nienawiść wszystko we złe obraca. KNAP. — Których zjadła nienawiść suszy, iż woleliby widzieć przeważających poganów, niż wierzego ludu tryumfy. KOCHOW.

Prawda rodzi nienawiść, tedy się rzec godzi:

Że matka świątobliwa niecną matkę rodzi. GAWIŃ.

Kto z kim miał nienawiść jaką, jednali się i przepaszali. STAROW.

ZGROZA oznacza wzdryganie się ludzkiej natury na sam widok, lub na wspomnienie okropności wszelką miarę przechodzącej, np. patrząc ze zgrozą.

Wrzawa powszechna powstaje, aż zgroza. KRAS.

I w obozie zbudzonym, zdumiałym,

Było głuche milczenie i zgroza. MICK.

Widziałem i w zgrozie odwróciłem oczy. ZYG. KRASIŃ.

OBRZYDZENIE oznacza wstręt do tego, co komu obrzydło; azatem co wprzód wstrętu nie obudzało. Właściwie odnosi się do zmysłu smaku. Ale może się stosować i do rzeczy moralnych.

Prawa skrucha zamyka w sobie obrzydzenie grzechu. SKAR.

Wstrzemięźliwość, powściągliwość, trzeźwość, umiarkowanie.

Zachowanie ścisłej miary w tém, co dogadza ciału.

WSTRZEMIEŹLIWOŚĆ (od wstrzymywać się, czego dowodzi dawna forma wstrzymieźliwość i wstrzymawalność) w ogólności wstrzymywanie się od wszelkiego nadużycia, czyli nie przekraczanie miary w tém nawet, co jest godziwem. W ściślejszém znaczeniu stosuje się do napojów i pokarmów, a niekiedy bierze się w tém samym znaczeniu, co trzeźwość.

Wielkiej był w pokarmach wstrzemięźliwości. SKAR. — W pospolitém użyciu wstrzemięźliwość znaczy zachowanie miary właściwej w każdej rzeczy. KRAS. — Post na wstrzemięźliwości zasadza się. KRAS. — Było zdrowie, bo święta wstrzemięźliwość była. KRAS. — Bogdaj to wstrzemięźliwość! pijatykę ganim. KRAS. — Nie szpeci wstrzemięźliwość i proste odzieże. KRAS.

POWŚCIAGLIWOŚĆ oznacza trzymanie na wodzy i nie popuszczanie cugli naszym skłonnościom i żądom nie tylko złym, ale nawet godziwym. Tak SKARGA mówi: „gdy kto własną chęć na zuak męstwa „duchownego umorzy i pokaże iż sobą władnie, a chęć go do rzeczy „lubych nie zwycięży. Ta cnota nie na tém się bawi co z grzechem „jest złączone; ale na tém, coby bez grzechu uczynić mógł, a czynić „na ćwiczenie cnoty swej i upodobanie Bogu nie chce,“ np. powściągliwość w mowie, w gniewie, w zmysłowych rozkoszach.

Nie bojaźń, nie przestroga, nie która inna przyczyna czyniła ją tak powściągliwą; ale to tylko samo, iż cnotę miłowała. GORN. — W wielkiej powściągliwości i trzeźwości żył. SKAR. — I poganie dziewictwo i powściągliwość czcili. SKAR. — Dobrego zdrowia, którego zażywał długo król Zygmunt, ja między innymi przyczynę tę kładę, iż był powściągliwym. BIRK.

TRZEŻWOŚĆ (słow. трѣзвост, ros. трезвость, czes. strizwost) daje wyobrażenie przeciwne pijaństwu, i znaczy nieużywanie upajających napojów, a przynajmniej używanie ich tak umiarkowane, żeby nie być pijanym. Przenośnie stan umysłu, który niczém się nie unosi, i widzi rzeczy takimi, jakimi są.

Trzeźwość a miara, toć są najwierniejszy stróż zdrowia naszego. J. KOCH. — Mierność i trzeźwość górę wzięła (na dworze). SKAR. — W trzeźwości się kochał, żadnej rzeczy nie pił, któraby upoić mogła. SKAR. — Bydłeta nieme przechodzą nas trzeźwością, które więcej niż trzeba pić nie umieją. Bazyl. — Jako trzeźwość jest matką i źródłem wszystkich cnót... tak pijaństwo jest powodem wszystkiego złego. WERESZCZ. — Cnoto przednia trzeźwości. P. ZRYLIT. — Co na sercu u trzeźwego, to na języku u pijanego. RYS. — Trzeźwość a praca, czleka .wzbogaca. Przysł. — Chwali trzeźwość Pan Jędrzej, my za nim. KRAS.

UMIARKOWANIE znaczy używanie rzeczy nawet godziwych w tak ściśle oznaczonej mierze, żeby czasem mogło być nieco za mało, ale nigdy za wiele, np. umiarkowanie w jedzeniu i picciu, zachować umiarkowanie, trzymać się w granicach umiarkowania.

Był mąż pełny mądrości i umiarkowania. SKAR. — Wielkiego umiarkowania i miłosierdzia z innymi używać umiał. SKAR. Ta zbyteczna... troskliwość przeszła nawet umiarkowania granice. KOELL. — Człowiek nie cierpiący w niczém umiarkowania i wędziłta. JAN ŚNIAD. — Jak we wszystkim, tak w tem, potrzebne umiarkowanie. JAN ŚNIAD. — Wszystko to

są przywary ludzi, którzy nie umieją trzymać się w szrankach umiarkowania i mądrości. JAN ŚNIAD.

Wstyd, hańba, ohyda, zakata, srom, sromota, niesława, infamia, osława.

Obawa złego mniemania u ludzi, jako też piętno, które to złe mniemanie na kogo wkłada.

WSTYD (słow. стыдъ, ros. стыдъ, czes. stud) jestto przykre uczucie, którego doznaje człowiek, gdy się narazi na złe mniemanie u ludzi, albo na nie zasłuży, tak że nie śmie w oczy spojrzeć i radby się pod ziemię schował. W skutek czego następuje zwykle silniejsze uderzenie krwi, objawiające się rumieńcem na twarzy, który też dla tego niekiedy wstydem się zowie.

Mówi się: rumieniec wstydu, płonąć wstydem, runienić się od wstydu, zrobić komu wstyd, wyznawać co ze wstydem, wstyd w oczy spojrzeć.

Wstyd wieczny na twarzy noszę. J. Kocn. — Wstyd nic innego nie jest jedno bojaźń złej sławy. GORN. — Dla wstydu radbym się pod ziemię widział. GORN. — Oblałeś go wstydem. Wuj. — Z bolem i wstydem uciekać musiała. SKAR. — Na wstyd i na zdrowie ludzkie niepomny. SKAR. Wedle starej przypowieści tak mówią: że u onych nie masz czoła, u których wstyd zagasł. Bazyl. — Mało dać — wstyd, wiele — żal. Rys.

HAŃBA (czes. hanba, w dawnej polszczyźnie spotykamy gańba) pierwotnie oznaczała jawną cechę złodzieja, lub innego zbrodniarza, jaką było ucięcie ucha, lub piętnowanie na czole rozpalonem żelazem przez kata. Ztąd przenośnie zaczęto nazywać hańbą to, przez co człowiek niktzemny, lub podły ściągwał na siebie niezatartą plamę, i co go potępiało w opinii publicznej.

Mówi się: okryć się hańbą, piętno hańby, być hańbą rodziny, narodu.

Aby snadź nie nauczyli ciebie czynić wszej ganiebności. Bibl. Zof. — Wielka hańba, jeśli król, tak wielki majestatu swego policzek mimo się puści. ORZECN. — A mnodzy z tych, którzy spią w prochu ziemi, ocucą się jedni do żywota, a drudzy na hańbę. Wuj. Daniel 12. 2. — Gdzie będzie pycha, tam będzie i hańba. Wuj. — Przepuść Panie, przepuść ludowi twemu, a nie daj dziedzictwa twego na hańbę. Wuj. Joel. 2, 17. — My tobie tego pomagać nie będziemy, bobyśmy wiecznej hańby nie uszli. BIEL. — Hańba jego zmazana nigdy nie będzie. SKAR. — Sromotna hańbo, niezatarty wstydzie. Kocnow.

OHYDA (ros. гадость, czes. ohyzda od starosł. гадъ, czes. i małos. had, nasze gad) oznacza stek wszelkiego plugastwa, którym się jakby jadowitym gadem brzydzimy. Bierze się i w znaczeniu moralném.

Przyszedłem do wszech niemal ludzi w ohydę. J. KOCH. — Uchodząc ohydy, to wszystko będzie czynił, co i drudzy. GORN. — Plugawość nie tylko szkodę czyni, ale ohydę. HAUR. — Rodu ludzkiego ohyda. KRAS. — Sowizdrzał powiedział, przed dworem ohyda. POL.

ZAKAŁA, niekiedy zakał, wyraz książkowy, (od słowa kalać) oznacza to, co kala, co niezatartą plamę po sobie zostawia: czyli co jest jakby błotem moralnym.

Obywatel bez zakały. KRAS. — Człowiek dobrze urodzony a nierozsądny i głupi, zakał jest krwi swojej. KRAS. — Broń złożyć, byłoby zakał. KICIN.

SROM (słow. i ros. срамъ) wyraz książkowy znaczył dawniej wstyd dziewiczy. Dzisiaj niekiedy u poetów bierze się za hańbę.

Srom jest ową przednią czatą, która jest wszystkich cnót stróżem. GORN.

Pięć razy wojsko większe, nie bez sromu

Straciwszy, ledwo wódz uszedł z pogromu. KOCHOW.

Zniosłem nieszczęście, lecz nie zniosę sromu. JUL. SŁOW.

SROMOTA (słow. epamata wstyd) pierwiastkowie znaczyła członki wstydlive. Ztąd już od XVI wieku przybrała znaczenie czegoś bardzo hańbiącego i zelżywego.

Wieczna sromota i nienagrodzona. J. KOCH. — Nie tak mi o śmierć idzie, jako o sromotę. J. KOCH. — Antyoch uciekłszy, z sromotą się wracał. WUJ. — Prosił, aby mu onej sromoty nie czynił. SKAR. — Spać długo gospodarzowi sromota, i hetmanowi. KNAP. — Robota, nikomu nie sromota. Przysł.

Lepiej być i żebrakiem, ale zebrać z cnotą,

Niż siebie i kraj wieczną okrywać sromotą. KRAS.

NIESŁAWA znaczy to, co sprzeciwia się dobrej sławie, czyli zła opinia u ludzi, to jest, że kto źle słynie między ludźmi.

Najmniejszej rzeczy nie puszczając mimo się, któraby mu niesławę przynieść miała. GORN. — O niesławę ludzką i niecześć nie dba, na dobrém sumieniu przestając. SKAR. — Pradziadowa sława, abo niesława, ani pożytku, ani szkody prawnękowi nie niesie. SZCZEBIC. — I tak mu się mizernie w tej niesławie zmarło. KLON. — Zaginie ród twój w niesławie i nędzy. NIEMC.

INFAMIA, wyraz łaciński, w prawie przyjęty, oznaczał pozbawienie czei wyrokiem sądowym.

Zniósł infamii plamę. MICK.

OSŁAWA wyraz rzadko dziś używany, znaczy okrycie kogo hańbą publiczną, potępienie kogo w opinii powszechnej. Dawniej brało się i na dobrą stronę, dzisiaj tylko na złą.

Pragnęła księżna Jejmość osławy Kniazia Dymitra, a to go podług woli swej osławiła. GORN. — Naśmiewcy, którzy co ku osławie czyjej powiadają. KARN. — Obmów, osławy żadnej się nie boję. P. KOCH.

Wstyd, niewinność, skromność, nieśmiałość.

WSTYD jest to tak delikatne poczucie tego, co może czystość duszy naszej obrażać, lub plamkę jakąś na nas zostawić, że rumieniec występuje na twarz i człowiek mimowolnie spuszcza oczy ku ziemi. Wstyd w tym znaczeniu jako znak niewinności, a przynajmniej nie zepsutego serca, nie tylko nie ubliża człowiekowi, ale go nawet zaleca.

Mówi się: czuć wstyd, rumieniec wstydu, utracić wstyd, wstydem płonać, przyznawać się do czego ze wstydem.

Wstyd oczom nie dopuści pójrzeć w górę śmieie. J. KOCH. — Patrzaj, jako twarz białą zdoła wstyd rumiany. J. KOCH. — I wstydu i dobrej sławy zapomniała. J. KOCH. — Przed wstydem i żalem serce prawie mdleje. J. KOCH. — Wstydem się zalawczy, a oczy spuściwszy, rzekła. SKAR. — Wstyd mu zamknie usta, iż nie będzie o miłosierdzie prosił. SKAR. — Ten niebacznie i bez wstydu prosi, który rzeczy przeciwne swej prośbie czyni. SKAR. — Wstyd mi, lecz muszę dolą swą otwierać. NAR. — Okrył rumiany wstyd nadobne lice. KRAS. — Chcąc udąć wstyd powierzchownymi znakami, zwieszają głowę, spuszczały oczy i wlepiają je w ziemię. PILCH. — Szablę kocham, wstyd mi noża. ZYG. KRAS. — Wstyd myśleć o tym, co by wstyd było mówić. A. S. KRAS.

NIEWINNOŚĆ (ros. невинность, czes. newinnost), oznacza stan duszy, złego jeszcze nie znającej, a więc czystej jak anioł, i nie mającej nic sobie do zarzucenia. Mianowicie bierze się w znaczeniu czystości dziewiczej.

Wzywam cię Boże, świadku mojej niewinności. J. KOCH. — Moja niewinność wniosła mnie do nieba. J. KOCH. — Pójdźmy do owcy, do gołębia, tam szczerą a prostą widzimy niewinność. GORN. — Niewinność dziecinna. SKAR. — Niewinności swojej obronić nie mógł. SKAR. — Któż z nas pochlubić się może, że dochował wziętą na chrzcie niewinności szatę. WORON.

SKROMNOŚĆ jako synonim wstydu, oznacza głębokie poczucie i ściśle przestrzeganie prawideł przystojności, a więc unikanie nie tylko widoku, ale nawet wzmianki tego, co by obrażało przystojność, niewinność, lub dobre obyczaje, np. skromność w spójrzeniu, w mowie, w gestach, skromność panieńska, obraza skromności.

Obyczaje skromne i wstydlive. J. KOCH. — Abyśmy tego ubogiego należeć mogli, którego skromność pokrywa, a wstyd mu przeszkadza (żebrać). SKAR. — Skromność cheiwościom i rozkoszom panuje. SKAR. — Serc niewinnych okraso, skromności! KRAS. — Cechą jest tak enoty, jako i nauki, skromność. KRAS.

Zdobią go wielkie chrześcijańskie enoty:

Ubóstwo, skromność i pogarda świata. MICK.

Skromność wszystkim naszym przymiotom dziwnej ozdoby dodaje. A. S. KRAS. — Wielkość duszy w parze ze skromnością chodzi. A. S. KRAS.

moralna, która mianowicie wychowaniem nazywać się zwykła, obejmuje ukształcenie głowy i serca. Pierwsze zależy nie na bezmyślném uczeniu się na pamięć, ale na tém, żeby przez naukę stosowną do pojęcia młodego wieku, rozwijając wszystkie władze umysłowe i ucząc myśleć, oświecać rozum. Drugie nierównie ważniejsze, ażeby nadać dobry grunt duszy, ażeby czuwając nad obyczajami, budzące się skłonności i uczucia skierować w stronę szlachetną; zaszczerpić, jak ogrodnik w dziką płonkę, zasady moralne, z czystego źródła religii czerpane, a przez kształcenie woli, dopomódz do wyrobienia charakteru, na którym głównie polega moralna wartość człowieka. Zewnętrzną stroną wychowania stanowi okrzeseanie i ogląda, których objawem jest obyczajność, poczucie delikatności, oraz przyswojenie sobie form przyjętych w dobrém towarzystwie. Matka od kolebki wychowanie zaczyna. Prowadzą je dalej nauczyciele i szkoły; a sam człowiek, pracując nad samym sobą, uzupełnia.

Mówi się: wychowanie dzieci, wychowanie młodzieży, wychowanie młodych pokoleń, dać dobre wychowanie, religijne wychowanie, zaniebane wychowanie, brak dobrego wychowania, zajmować się wychowaniem młodzieży, cel wychowania, metoda wychowania.

Myślę, iż więcej waży przyrodzenie, niż wychowanie. Rozmowy Salomonowe 1521 r.

Cóż kiedy wspomniesz jakieś dawał wychowanie,

Jaką pilność, jakie miał o tobie staranie. J. KOCH.

Dała córce przystojne wychowanie. GORN. — Jeśli około młodych ludzi wychowania porządek taki nie będzie, i by w nich były dobre obyczaje, tedy próżno i prawa stanowić. GORN. — Książki o wychowaniu dzieci. Dzieło Gliczniera. 1553 r. — Praca około wychowania dobrego dzieciak. SKAR. — Bogobojność pierwszym jest fundamentem wychowania dobrego. SKAR. — Na tém najwięcej należy to wychowanie, aby rodzicy sami tacy byli, jakie dzieci chcą mieć.... aby nie rosły jako dęby w lesie, w samo tylko ciało, ale i w cnoty. SKAR. — O wychowaniu dzieciak Pan Bóg prawo dał. SKAR. — Dobre wychowanie największym jest skarbem, który możemy dać dzieciom naszym. KRAS. — Ile ojciec, staram się jak najlepsze dać wychowanie dzieciom moim. KRAS. — Do dobrego wychowania dzieci, istotnie potrzebny jest przykład rodziców. KRAS. — Wychowanie ich z zalet pozornych się składa. NIEMC. — Zaniedbanie instruceyi religijnej w wychowaniu młodzi ściąga okropne na ludzi i całą społeczność nieszczęścia. JAN ŚNIAD. — Dobre wychowanie jest majątkiem, który chyba z życiem utracić można. JED. ŚNIAD. — Staraliśmy się tyle o jej wychowanie. MICK.

EDUKACYA (łaciń. *educatio*) wyraz czysto łaciński, dosłownie znaczy to samo, co wychowanie. W pospolitém jednak użyciu są między niemi pewne odcienie. Wychowanie obejmuje stronę fizyczną, moralną

i umysłową; a edukacja głównie umysłową. Wychowanie zaczyna się od kolebki; a edukacja od czasu kiedy dziecię zaczyna się uczyć porządnie czy w domu, czy w szkołach. Jeżeli człowiek chociażby przy obszernej książkowej nauce pozostał prostakiem i nieokrzesanym; jeżeli nie umie być grzecznym i delikatnym; o takim nie powiemy, że nie odebrał edukacji, ale że nie odebrał dobrego wychowania.

Siła inszych rzeczy miał przed sobą, a nie to, żeby synowi dał edukację. GORN. — Nie raz mi na myśl przychodziły zdrożności pierwiastkowej edukacji. KRAS. — W każdej edukacji obowiązki chrześcijańskie pierwsze miejsce trzymać powinny. KRAS. — Edukacja domowa nie może iść w porównanie z rozległymi pożytkami edukacji publicznej. J. ŚNIAD.

WYKSZTAŁCENIE znaczy doprowadzenie władz umysłowych człowieka drogą porządnej nauki do takiego stopnia rozwoju, ażeby o całym obszarze wiedzy ludzkiej mógł sobie choć ogólną zdać sprawę; żeby był albo już usposobiony, albo o swoich siłach mógł się sposobić do jakiego specjalnego zawodu.

Mówi się: wykształcenie umysłowe, gruntowne, naukowe, uniwersyteckie, powierzchowne, salonowe, specjalne, ogólne, estetyczne, różnostronne, stopień wykształcenia. Wychowanie i edukacja odnoszą się do dzieci i młodzieży; a wykształcenie do wieku, w którym już umysł dojrzewa. Można jednak mieć nawet wysokie wykształcenie umysłowe, a nie mieć domowego wychowania.

Prawie wszyscy pisarze Rzymscy nabywali wykształcenia na podstawie oświaty i literatury Greckiej. MALEC. — Szkoła, której wyłącznie zawdzięczam całe moje nietylko lekarskie, ale oraz i nauczycielskie wykształcenie. Józ. BRODOW.

Wycieczka. patrz: wojna.

Wycieńczony, patrz: słaby.

Wycieńczyć, patrz: osłabić.

Wydatny, patrz: wyraźny.

Wyglądać, patrz: czekać.

Wyglądzić, patrz: niszczyć.

Wygnanie, deportacja, wywołanie, bannicya, ostracyzm.

W ogólności wydalenie z kraju na zawsze, lub na czas pewny z zabronieniem powrotu.

WYGNANIE (słow. i ros. изгнание, czes. vyhnanství) jestto przymusowe wydalenie z kraju z zabronieniem powrotu, czyto za karę, czy tylko w skutek podejrzenia, a nawet niełaski, przez proste rozporządzenie władzy.

Mówi się: skazać na wygnanie, być na wygnaniu, miejsce wygnania, wrócić z wygnania, umrzeć na wygnaniu.

Gdy mocnego serca ich przekonać nie mógł, wszystkich na wygnanie potępił. SKAR. — Nie znajdowali inszej przyczyny onego gniewu Bożego, jedno wygnanie niewinne św. Jana (Chryzostoma). SKAR. — Przywiedli do tego bogobojnego Pana, iż Atanazemu na wygnanie.... iść kazał. SKAR. — Na wygnaniu cudze pocieram kąty. SKAR. — Jednego czasu modlącemu się żalność wielka przypadła, iż ono wygnanie niewinnie cierpiał. SKAR. — Niektórym wygnanie do nauk było przyczyną. MACZUSKI. — Na wygnanie skazany. NAR.

Szczęściem mianujecie boleści i blizny,

Co was z wygnania wiodą do ojczyzny. KRAS.

Jakiż ich los jest? wygnanie. MICK.

DEPORTACYA (łaciń.) oznacza wywiezienie z kraju na miejsce przymusowego pobytu, jak w Anglii do Botany Bay, we Francji do Kajenny, w Rosji na Syberję, co zwykle pociąga za sobą pozbawienie praw, czyli śmierć cywilną.

WYWOŁANIE, znaczy wydanie wyroku skazującego kogo na wygnanie.

Mówi się: wywołanie z kraju, ale nie mówi się: być na wywołaniu, pójść na wywołanie, wracać z wywołania, chociaż się mówi: być na wygnaniu, pójść na wygnanie, wracać z wygnania.

Jeśli nam wywołaniem z ziemi grozisz, wszystek świat mamy. SKAR. —

Była to jawna kaźń w Rzymie, wywołanie. STRYJK.

BANNICYA i **BANICYA** (od łaciń. *bannitio*) wyraz prawny oznacza, zupełnie to samo co wywołanie z kraju, z pozbawieniem czci, dóbr, urzędów i wszelkich praw, na mocy sądowego wyroku. Był to rodzaj klątwy cywilnej, bo skazanych na bannicyą nie godzilo się przechowywać, ani im rady i pomocy dodawać, ani z nimi obcować. Vol. leg. Bannicya i wywołanie oznaczało jedno i toż samo. SZCZERBIC w prawie Saxo-Magdeburksiém mówi: wywołanie mniejsze, gdy kogo tak wywołają, że w każdym prawie pojman i zatrzyman być może, ale gardła nie straci; wywołanie większe jest, gdy kogo tak wywołają, że gdziekolwiek pojman będzie, gardło traci. Nie należy brać za jedno banitów i bandytów; bo bandyci są to włoscy rozbójnicy, a na bannicyą skazany był na przykład sławny hetman Jerzy Lubomirski.

Pachnie to bannicyą. KNAP.

OSTRACYZM (z greck.) było to w Grecji wygnanie na lat dziesięć możnego obywatela, jeżeli ten miał taką przewagę, lub popularność w narodzie, że go uważano za niebezpiecznego.

Przez ostracyzm został człowiek bannizowan. PETRYCY.

Wygnaniec. tułacz, banit.

WYGNANIEC (ros. изгнанникъ, czes. vyhnanec) oznacza tego, który został wygnany, wysłany, wywieziony z kraju w dalekie jakie miejsce, bez prawa powrotu do ojczyzny. Tak Owidyusz był wygnany

do Tomów; tak wygnańcem był św. Chryzostom, tak wygnańcem był Napoleon na wyspie św. Heleny.

I wyszedłszy Kain od oblicza Pańskiego mieszkał wygnańcem ku wschodowej części Eden. Wuj. — Jako wygnańcy błąkać się i tułać po cudzych stronach i kątach, i wszystko złe jak obcy, cierpieć musicie. SKAR.

A zdumione skały

Wolnych jęków wygnańca odbić nie umiały. JUL. SŁOW.

TULACZ (czes. tulak), jest ten, który nie mając gdzie głowy skłonić, włóczy się po świecie i przenosi się z miejsca na miejsce, a nigdzie stalego nie ma siedliska.

Będę tułaczem i zbiegiem po wszej ziemi. Bibl. Zof. (pis. dzis.) — Tułaczem i zbiegiem będziesz na ziemi. Wuj. — Synowie wasi będą tułaczami na pustyni. Wuj.

BANNIT i BANIT, jest ten, który skazany został na bannicyą.

Przechować bannita. W. Por.

Wygoda, wczas, komfort.

WYGODA (ros. выгода зыск) oznacza w ogólności możność używania dostatnio tego wszystkiego, co czym potrzebom i przyzwyczajeniom z przyjemnością choć bez zbytku dogadza. Same też te rzeczy, które za środek ku temu służą, wygodami zowiemy. Używa się głównie pod względem materyalnym i łączy między potrzebą a zbytkiem, np. dobrze urządzone mieszkanie, dobry stół, miękkie posłanie zowiemy wygodami.

W mówi się: lubić wygodę, potrzebować wygody, przyzwyczajony do wógód, mieć wszelkie wygody, wygoda dla ludzi i koni.

Królewskiego domu wygodami gardziła. SKAR. — Czemu chorym wygody należytej nie czynisz? SKAR.

Ziemia stół, ziemia ława, twarde ziemia łoże:

Uważ, co za wygoda i wczas tam być może. KOCHOW.

Co ujął wygodzie i zbytkom, poświęcił dobroczynności. KRAS. — Masz teraz lepsze w klatce, niż w polu wygody. KRAS.

Przymawiało jednego razu wino wodzie:

„Ja panom, a ty chłopom służysz ku wygodzie,„. KRAS.

Ten co przywykł do pościeli,

Do wygody wśród pokoju,

Bez ochoty stanie w boju. JÓZ. KRASIŃ.

Potrzeby i wygody życia. JAN ŚNIAD. — Gdzie tam chcieć wygód na prędkiej debie? JÓZ. MASSAL.

WCZAS, znaczy wygodny i niczém nie zmacony odpoczynek, kiedy kto po trudach i znużeniu, wygodnie i z całą swobodą może wypocząć dowoli. Ztąd niewczasem zowie się znoszenie rozmaitych niewygód, czy to na wojnie, czy w podróży; kiedy człowiek znużony, przeziębły, musi nieraz niedojeść i niedospać.

Człowiek kiedyby się z myślą na niepotrzebne rzeczy nie unosił, na równejby rzeczy mógł przestać ku wczasowi a ku pokojowi swemu. REJ. — Powinność posła, braciom służyć..... nie folgując zdrowiu i wczasowi swojemu. KARN. — Jeśli rycerz zimno, głód cierpi; czemu i pan poseł wczasu nie poprzestanie dla posług braci swej milej? KARN. — Wczasów żadnych, gdy tego była potrzeba, nigdy (Batory) nie przestrzegał. WERESZ. — Bydłęca mądrość jest, która ciała tylko pilnuje; a pokarmy i wczasy i rozkoszy jego opatruje. SKAR. — Znój, i zimno, i prace, i wszelkie wojenne niewczasy więcej niżli drudzy znosił. Bazylik. — W domu przeszłe niewczasy wspomnieć będzie miło. KOCHOW. — Praca mu nie na koniu i niewczas nie wadził. OPAL.

KOMFORT, wyraz angielski, wprowadzony w XIX wieku, znaczy zaopatrzenie we wszystkie wygody z dostatkiem i gustem, tak żeby najwymyślniejszym wymaganiom zadosyć czyniły. Graniczy on między wygodą a zbytkiem, np. dom urządzony z komfortem.

Wykonywać, patrz: pełnić.

Wykorzenieć, patrz: niszczyć.

Wykraczać, patrz: grzeszyć.

Wykręt, patrz: podstęp.

Wykrętny, patrz: chytry.

Wykroczenie, patrz: występek.

Wylany, patrz: hojny.

Wymagać, patrz: chcieć.

Wymawiać, patrz: napominać.

Wymawiać się, patrz: przepraszać.

Wynalazek, odkrycie.

Dojście pierwszy raz do poznania tego, co dotąd było ludziom nieznanie. **WYNALAZEK** (czes. wynalezek) oznacza to, co geniusz człowieka na drodze postępu, pierwszy raz utworzył, czyli wynalazł i zastosował do użytku ludzkości, np. wynalazek prochu, druku, dróg żelaznych, telegrafów elektrycznych i t. p.

Wynalazki ludzkiej mądrości. SKAR. — Wynalazków aż nadto, a bieda wszędzie. KRAS. — Wynalazek stosuje się do rzeczy nowych dotąd nie byłych. JAN ŚNIAD. — Uszykowanie ciał niebieskich w tym porządku, jaki im przyrodzenie naznaczyło, jest jednym z walnych wynalazków Kopernika. JAN ŚNIAD. — Dokładna historia każdego wynalazku. JAN ŚNIAD. — Jej wynalazek epokę stanowi. MICK. — Wynalazki teraz natychmiast własnością wszystkich się stają. ZYG. KRASIŃ. — To nie całkiem nowy wynalazek. ZYG. KRASIŃ.

ODKRYCIE oznacza wysłedzenie i poznanie czegoś ważnego, co istniało, ale przed wiadomością ludzką było zakryte, np. odkrycie Ameryki, odkrycie źródeł Nilu, odkrycie nowych planet, nowych roślin i t. p.

Nowe wiekom późniejszym gotują odkrycia. KRAS. — Wiek nasz w wielu

odkryciach dawniejsze przechodzi. KRAS. — Kiedy przyszło tak wielkie odkrycie świata ogłaszać, Kopernik nie chciał tego ludziom dać uczuć, że oni się mylili i błędzili przez tyle wieków. JAN ŚNIAD. — Powoli tym odkryciom wierzyć zaczynam. MICK. — Dawniej takieby odkrycie przez lata było tajemnicą. ZYG. KRASIŃ.

Wynaleźć, patrz: znaleźć.

Wynik, patrz: skutek.

Wynurzyć się, wylać się, wywnętrzyć się.

WYNURZYĆ SIĘ właściwie pokazać głowę albo rękę z wody. Ztąd przerośnie wychodzić na jaw z ukrycia, a następnie odkrywać przed innemi to, co było głęboko utajone w sercu.

Falsz zawždy wynurzyć się musi. REJ. — Wielka odelga jest, kiedy strapiony, masz przed kim ciężkość twą wynurzyć. GORN. — Choć się nie zwykł nigdy przed żoną wynurzać, tym razem tak był poruszony, że się wstrzymać nie mógł. KRASZ.

WYLAĆ SIĘ właściwie mówi się o tém, co się z brzegów wylewa, jak np. wezbrana rzeka, lub przepelnione naczynie. Ztąd przerośnie mówi się o sercu, w którym tyle się nagromadziło uczuć, lub cierpień, iż niby kamień z siebie zrzuca, kiedy ma przed kim przynajmniej wylać się z niemi.

Przed Bogiem serce wylewali. GROCHOW. — Przed gościem serce i duszę wylać. WORON. — Co cierpi, co czuje, na łono przyjaciela wylać potrzebuje. NIEMC. — Tak się w nim mnogo zebrało, z czem się wylać potrzebował. KRASZ. —

WYWNĘTRZYĆ SIĘ znaczy otworzyć przed kim wnętrze duszy swojej, czyli pokazać jak na dłoni, co się wewnątrz jej dzieje. A zatem najskrytsze tajniki serca odkryć i jakby serce z piersi wydobyć.

Tak wywnętrza się Numa, a młoda i żywa dusza jego cała się otwiera. STASZYC. — Mówił i wdychał jakby rad był, że się ma przed kim wywnętrzyć. KRASZ.

Wyobrażać, przedstawiać.

Stawić co przed oczyma umysłu.

WYOBRAŻAĆ (ros. воображать, czes. wyobrazovatj) znaczy tworzyć w umyśle obrazy przedmiotów, jakimi są, albo być mogą, np. wyobrażamy sobie co czuje matka, patrząc na konające dziecko.

Ile ucierpiał, ile musiał znosić,

Któreż to pióro wyobrazić zdoła? KRAS.

PRZEDSTAWIAĆ (dawniej stawić przed się, ros. представлять) wyraz wprowadzony do języka pod koniec XVIII wieku, znaczy stawić przed oczyma umysłu obrazy przedmiotów nie jakimi być mogą, ale jakimi są w rzeczy samej. Wyobrażać można tylko sobie, a przedstawiać i sobie i drugiemu. Wyobrażać sobie można coś abstrakcyjnego, idealnego, a nawet niepodobnego do prawdy. Przedstawiać zaś

rzeczy zmysłom podległe, albo nosobione. Można też przedstawiać przyczyny, pobudki, dowody i t. p.

Wyobrażenie, pojęcie, idea.

WYOBRAŻENIE i **POJĘCIE**, oznaczają przedstawienie sobie czego w umyśle.

Wyobrażenie jestto najpierwsza czynność umysłu w zakresie poznania. Kiedy wyobraźnia uprzytomnia przed naszym umysłem i jakby maluje obraz tego przedmiotu, który na nas uczynił wrażenie, to zwiemy wyobrażeniem. Jeżeli zaś uogólniamy przedmiot, to jest: jednoczymy z sobą kilka odnoszących się do niego wyobrażeń, albo gdy przed okiem umysłu odkrywa się jakaś wewnętrzna strona przedmiotu, której zmysłowie przedstawić sobie nie można, będzie to pojęcie. Gdy tedy zwracamy uwagę na formę przedmiotu, jego objętość, wagę, barwę, dźwięk, smak, zapach i t. p. będą to wyobrażenia. Gdy zaś idzie o znaczenie rzeczy, o jej ogólne cechy, o przyczyny i skutki, o podciągnięcie jej pod pewne prawa, wtenczas tworzy się o niej pojęcie. W wyobrażeniach działa głównie imaginacja, a w pojęciach rozum. Można mieć o czemś wyobrażenie, a nie mieć gruntownego rzeczy pojęcia. Im umysł jest bystrzejszy, im lepiej rzecz obejmuje i głębiej sięga; tém pojęcia jego będą dokładniejsze i głębsze. Dla tego o jednym i tymże samym przedmiocie nie wszyscy jednakowe mają pojęcie. Dodać jeszcze wypada, że o jednymże przedmiocie można mieć i wyobrażenie i pojęcie. Wyobrażenie, gdy go przedstawiamy sobie w formie obrazowej, albo plastycznej; pojęcie, gdy go przedstawiamy jako coś ogólnego lub oderwanego, np. śmierć, jako rozstanie się duszy z ciałem, jestto pojęcie; ale gdy ją sobie wyobrazimy w postaci umarłej osoby, trumny, grobu, będzie to wyobrażenie. Do tego, pojęcie bierze się za władzę pojmowania (nie zaś wyobrażenie).

Mówi się: mieć o czem ogólne wyobrażenie, stowarzyszenie wyobrażeń (nie zaś pojęć). Przeciwnie pojęcia abstrakcyjne (nie zaś wyobrażenia); gruntowne rzeczy pojęcie (nie zaś wyobrażenie).

Podobieństwo jakiej rzeczy na zmysłach, albo na umyśle wyrażone, idea, wyobrażenie. **KNAP.** — Wszelki głos człowieczy, wyrażający jakiegokolwiek wyobrażenie, zowie się wyrazem. **KOPCZ.** — Popis wojska, czyniący wyobrażenie tego, co się na wojnie dzieje. **KRAS.** — Język bogaty, bo tyle nauk, tyle wyobrażeń obejmujący. **LINDE.** — Locke wywrócił fałszywą naukę o wyobrażeniach wrodzonych. **JAN ŚNIAD.** — Wrażenia zmysłów są żywsze i wyraźniejsze, niż wyobrażenia, które nam je przypominają i wystawiają. **JAN ŚNIAD.** — Nabywamy wyobrażeń przez wrażenia zewnętrzne. **JAN ŚNIAD.** — Wszystko to ku pojęciu trudne. **SKAR.** — Rzeczy Boskie nad rozum nasz są i pojęcie nasze. **SKAR.** — Liczba pogaństwa pojęcie przechodziła. **NARUSZ.** — Kółłataj pojęcia wielkie i głębokie objawia w sposób tak prosty, iż im nadaje postać pospolitego rozsądku. **JAN ŚNIAD.**

Sprostowałam niektóre błędne wyobrażenia. EWA FELIŃ. — Patrz co za pomieszanie wyobrażeń z użycia jednego niewłaściwego przymiotnika. ZYG. KRASIŃ.

IDEA (grec. *idea*) znaczy utworzony w umyśle obraz tego, co jako wysoki pomysł, jeszcze ze sfery ducha w krainę rzeczywistości nie przeszło. Dzisiaj tym wyrazem oznaczamy zwykle pewną zasadę moralną, pewny prąd duchowego życia, który dla ludzkości całkiem nową sferę odkrywa, np. idea chrystyanizmu, idea cywilizacji, idea postępu, nowa idea.

W nas wcieliła się idea wieku naszego. ZYG. KRASIŃ.

Wyobrażenia, patrz: imaginacja.

Wypadek, zdarzenie, raz, okoliczność.

W ogólności co się może w życiu przytrafić wychodzącego ze zwykłej spraw potocznych kolei.

WYPADEK oznacza to, co w życiu człowieka lub narodu przytrafia się albo ważnego, albo nadzwyczajnego. Bywa on zawsze skutkiem pewnych przyczyn, chociaż nie raz ukrytych. Wypadki tedy nietylko mogą być w związku z sobą, ale bez zbadania przyczyn nie zawsze wytłumaczyć się dadzą.

Mówi się: wypadek ważny, smutny, wypadek historyczny, tragiczny, wypadek stanowiący epokę.

Pierwszy raz słyszę o takim wypadku. MICK. — Jak opiewać spóczesne wypadki? MICK.

ZDARZENIE (czes. *zdarzeni*) w dawnej polszczyźnie znaczyło to, co komu pomyślnego się zdarzyło, jakby z daru Bożego. Dzisiaj oznacza to, co komu przypadkowie i niespodziewanie przytrafia się; następująca się jakaś dogodna chwila, lub dobra okoliczność, z której można skorzystać. W wypadku przemaga pojęcie czegoś szczególnego, albo ważnego, co może wywierać wpływ, na los człowieka, albo i narodu; w zdarzeniu przemaga pojęcie czegoś przypadkowego. Wypadek jest logicznym następstwem przyczyn; zdarzenie raczej od losu, albo trafu zależy. Ztąd zdarzenie może być dziwne, osobliwe, zabawne; wypadek zaś ważny, smutny, okropny. Gdy się co w podróży zdarzy komu niespodziewanego, ciekawego, zajmującego; zwiemy to zdarzeniem, nie zaś wypadkiem. Ale jeżeli się naprzykład wagony spotkają, i wielu ludzi zginie, będzie to smutny wypadek.

Panie, to praca moja, a zdarzenie twoje. J. KOCH. — Częstoć zdarzenie szczęśliwe nada myśl niewyćwiczonemu, na którąby się najdoskonalszy nie zdobył. KRAS. — Zdarzenia losu. LINDE. — Zdawały się przedstawiać jakoweś zdarzenie. MICK. — Stara powieść, stare i zdarzenie. L. SIEMIEN.

RAZ, oznacza nie tak samo zdarzenie, jak raczej możliwość znajdowania się w takim, lub innym położeniu, czyli że co może wypaść na jedną,

lub drugą stronę; że może się przytrafić, lub nie przytrafić, np. w razie pożaru, jak w danym razie postąpić? umieć sobie dać radę w każdym razie.

Przykładem męstwa swego i na zły raz a potrzebny inne (innych) za sobą pociągną. SKAR. — Anioł jego niech was prowadzi i z złych razów wyrwa. SKAR. — (Bóg) Z złego bardzo razu nas wyrwał. SKAR. — Chociażem o tym złym, a niebezpiecznym razie wiedział. SKAR. — Ratuj nas, ratuj, w tym fatalnym razie. Kantycz. — Groził wojną w przeciwnym razie. NAR. — Jakbyś ty w podobnym razie postąpił sobie? PIRAM. — Znosić tak ciężkie razy. MALCZ.

OKOLICZNOŚĆ (czes. okolichnost) właściwie nie jest ani wypadkiem, ani zdarzeniem; ale oznacza to, co się ich najbliższej tyczy, co niby naokoło ich stojąc, wyraża w jakim one są stosunku do czasu, miejsca, osób, celów, powodów, środków, które położenie wypadku, lub faktu, do niepoznania zmieniają. Gdy więc bierzemy pod uwagę: gdzie? kiedy? dla czego? z jakich powodów? jakim sposobem co się stało? będą to wszystko okoliczności. Zamknięte one są w jednym wierszu łacińskim:

Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?

Mówi się: stosować się do okoliczności, łagodzić okoliczności, zbieg okoliczności.

Niektóre okoliczności mogą się trafić różne. SARNIC. — Przyszłe i dalekie rzeczy opowiedzieć ze wszystkimi okolicznościami ich, nikt krom Boga prawego nie może. SKAR. — Wielka mądrość na okoliczności patrzeć: co dziś i na tem miejscu pożytecznie, to jutro i na innym miejscu i w innych osobach zaszkodzić może. SKAR. — W krytycznych kraju naszego okolicznościach. Vol. Leg. — Rozmowy ściągaly się do okoliczności dnia. KRAS. — Bez względu na okoliczności czasu, miejsca i osób, zwierzają się z wszystkiego tego, co ich cieszy, albo dolega. KRAS.

Wyraz, słowo.

WYRAZ (czes. wyraz) jestto brzmienie jedno lub kilkozgłoskowe, będące znakiem przedmiotu, wyobrażenia, albo uczucia. Same wyrazy nie stanowią mowy. Ona bowiem jest obrazem myśli, a obraz ten nie za pomocą farb, ale za pomocą wyrazów malujemy.

Mówi się: znaczenie wyrazu, wyraz pierwotny, pochodny, cudzoziemski, przestarzały, wyraz naukowy, rubaszny, gminny, tworzyć wyrazy, utarty wyraz. Przenośnie: wyraz twarzy, pełen wyrazu.

Wszelki głos człowieka, wyrażający jakiegokolwiek wyobrażenie, zowie się wyrazem. KOPCZ. — Dobierał wyrazów nadzwyczajnych. KRAS. — Każdy twój wyraz wiele zawsze znaczy. TRĘB. — Już na licach skonał wszelki uśmiechu powab, a pozostał tylko głębokiego dumania wyraz. JÓZ. GOŁUCH.

Z jakim rozkosznem wzruszeniem,

Słyszał z ust jej ojcyste już zapomniane wyrazy. MICK.

Z każdym wskrzeszonym wyrazem budzi się nowe uczucie. MICK.

SŁOWO (słow. i ros. слово, czes. slovo) w pospolitem użyciu znaczy zupełnie to samo, co wyraz, lecz nie wszędzie jednego za drugie używać można. Mówi się np. dać komu słowo (nie zaś wyraz), słowo honoru (nie wyraz), dać komu dobre słowo (nie wyraz), opowiadać słowo Boże (nie wyraz), słowo pociechy (nie wyraz), dotrzymać słowa (nie wyrazu), to ostatnie słowo (nie wyraz). W gramatyce wyrazami są wszystkie części mowy; słowem zaś jedna tylko, będąca duszą każdego zdania, którą niektórzy czasownikiem zowią.

Mówi się: powtórzyć co do słowa, mówić temi słowy, tłumaczyć słowo w słowo, słowa pisma świętego, słów wiele, a rzeczy mało.

Nigdy żadne daremne a próżne słowo nie wyszło z świętych ust jego.

REJ. — Podobno wszystko łatwiej słowy wyrzec, niż rzeczą samą wypełnić. J. KOCH. — Tobiem ja złego słowa nie rzekł. J. KOCH. — Owa księga pod lawą lega, która się słowy, a nie rzeczą nadstawia. GORN. — Nie ma się co podobać, kiedy kto bez potrzeby cudzego słowa pożyczka. GORN. — Słowa ze łzami zmieszane. SKAR. — To słowo tak przyjęła, jakoby je był kto z nieba mówił. SKAR. — Prawdziwa miłość ojczyzny, pokazała się w nich nie słowy, nie udatnością, ale rzeczą samą. SKAR.

Kto u nas kiedy słowiańskimi słowy,

Doszedł tak blisko arfy Dawidowej? MIASK.

Słowo dobre stoi za datków. KNAP. — Rana się zgoi, słowo się nie zgoi.

KNAP. — Złotemby pisać jego słowa. KNAP. — Komu rzeczy nie staje, słowy dokłada. KNAP. — Nie zaboli język od dobrego słowa. Przysł. — Słowo wiatr, pismo grunt. Przysł. — Z pieśni słowa nie wyrzucić. Przysł. — Mądrej głowie, dość dwie słowie. Przysł. (liczba podwójna). — Słów wiele, a rzeczy mało. Przysł. — Słowa są niby ciałem mowy, a myśl jest niby duszą jej. KOPCZ.

Myśl prosto leci z duszy, nim się w słowach złamie;

A słowa myśl pochłona. MICK.

Bóg wyrzekł słowo: stań się. MICK.

Wyrażać, patrz: znaczyć.

Wyrażny, zrozumiały, dobitny, wybitny, dosadny, wydatny, czytelny.

WYRAŹNY mówi się o tém, co ucho, oko, lub umysł w najdrobniejszych szczegółach bez trudności rozróżnia; tak iż nie potrzebując się niczego domyślać, każdy oddzielny dźwięk słyszeć, każdy odcień widzieć i każdą myśl od razu pojąć można, np. mowa wyraźna, pismo wyraźne, czytać wyraźnie, słyszeć wyraźnie, druk wyraźny. Napis, w którym się przez czas wiele liter zatarło, jest niewyraźny. Kto nie wymawia niektórych liter, tego mowa jest nie wyraźna.

Wyobrażenie wyraźne jest, gdy umysł rozpoznawa różnicę, dzielącą je od wszelkiego innego wyobrażenia. **Ks. CYANK.** — Pierwsze słowo nie wyraźnie mleł w ustach. **MICK.** — Jestto wyraźny, święty przepis sztuki. **MICK.**

A kto siedział w pośrodku nie trafił do ładu,

Zwłaszcza przy niewyraźnej mowie w czas obiadu. **MICK.**

ZROZUMIAŁY mówi się o tém, co nie trudno zrozumieć. Może być pismo najwyraźniejsze, ale jeżeli w nieznanym języku, to będzie nie zrozumiałe. Może kto wyraźnie wymawiać jakieś kabalistyczne wyrazy, ale one dla słuchaczy będą nie zrozumiałe.

Migi są rozumiałemi znakami. **KOPCZ.** — Wymówić każdą literę swoim właściwym tonem, a zawsze rozumiałym i miłym. **KOPCZ.** — Za **Kazimierza W.** zapewne dobrze i rozumiale wymawiano po polsku, ale nieumiano pismem wyrazić tego. **JAN ŚNIAD.** — Jasność języka zależy na tém, aby każda rzecz była właściwie nazwana, i to nazwisko wszystkim rzecz znającym rozumiałe. **JAN ŚNIAD.** — Dla zrozumiałości ile można trzeba używać słów utartych. **CYANK.** — Książki pisane prostą, szczerą i wszystkim rozumiałą polszczyzną. **JAN ŚNIAD.**

DOBITNY mówi się o wymawianiu, w którym żadna głoska nie jest połączona, a każda sylaba wymówiona jest z pewnym przyciskiem i jakby odbita. Dobitnymi też zwiemy wyrazy i wyrażenia, które myśl mówiącego lub piszącego z całą mocą i wyrazistością oddają. Pojęcie to język nasz dobrze maluje tém prostém wyrażeniem: jak siekierą rąbać.

Mówi się: wyrazy dobitne, język dobitny, tłumaczyć się dobitnie.

Dobitność wiersza **Trębeckiego**. **DMOCH.** — Język czysty, prosty i dobitny.

JAN ŚNIAD. — I gestami rzecz swoją dobitnie malował. **MICK.**

WYBITNY mówi się o tém, co jest tak charakterystyczne, że się wśród wielu innych, nie tylko nie zacierza, ale się swoją odrębnością najwyraźniej odznacza, i niby na wierzch wybija, np. wybitna cecha, wybitna postać, wybitny charakter, wybitna różnica.

Nie wzdygam się brać słowo potrzebne i wybitne z cudzego języka. **CZARTOR.** — Cecha wybitna. **KRASZ.** — Nie liczym innych mniej wybitnych postaci. **KRASZ.**

DOSADNY mówi się o wyrazach i wyrażeniach, które oddają rzecz z taką mocą, na jaką tylko język zdobyć się może. Tak np. kiedy **Maciek** mówi w **Panu Tadeuszu**:

Precz ztąd, bo jakim **Maciek**, was do milionów,
Krośset kroci, tysięcy fur, beczek, furgonów,
Djabłów....

Jestto wyrażenie prawdziwie dosadne, w którym wyrazów na oddanie oburzenia nie staje.

Piotr okradł, więc **Piotr** złodziej,
Wyraz zbyt dosadnie. **KRAS.**

Wyrazy mocne i dosadne. GOL. — Jeżeli zdawać się będzie komu to słowo nie dosadnym, niech sobie zada pracę wynalezienia dogodniejszego.

CZATOR.

WYDATNY właściwie znaczy wypukło wystający, a zatem wyraźniejszy od innych i bardziej wpadający w oczy.

W każdym stanie i czasie najlepszą ozdobą jest umysł nieskażony i serce poczciwe: te wewnętrzne przymioty nie są wydatne, ale trwałe.

KRAS. — W mowie podziały nie powinny być konieczne wydatne. PIRAM. — Skutki tych wszystkich starań nie mogą jeszcze tak być skore i wydatne. JAN ŚNIAD.

CZYTELNY, mówi się o piśmie tak wyraźnym, że je bez trudności wyczytać można. Może być tedy, charakter, rękopism, podpis czytelny, lub nieczytelny, to jest napisany wyraźnie, lub niewyraźnie.

Gdy księgę otworzył, wielkie i czytelne zdaleka litery pokazał. BIRK. — Wystąpią one litery i wydadzą się tak czytelno, jako czytelniej drukarz ich wybić nie może. BIRK. — Ledwo czytelnych książek foliały. KRAS.

Wy ręczyć, patrz: zastąpić.

Wyrok, patrz: przeznaczenie.

Wyrozumiałość, patrz: pobłażanie.

Wyrozumiały, patrz: łagodny.

Wy stawiać, patrz: chwalić.

Wy śmienity, patrz: wyborny.

Wysoki, słuszny, dorodny, cybaty, rosły, wzniosły, górny, szczytny, niebotyczny, podniebny, wygórowany, kulminacyjny.

WYSOKI (słow. ВЫСОКЪ, ros. ВЫСОКИЙ, czes. wysoky) daje wyobrażenie przeciwne niskiemu i maluje to, co się znacznie w górę podnosi, np. wysokie drzewo, wieża, słup, góra. Bierze się i w sensie moralnym: wysoki stopień, urząd, wysokie cnoty, zdolności, myśli.

I wieża im wyższa, tém rychlej upadnie. REJ. — Kiedy naprzód ludzie budować poczęli, wywiedli na domach wysokie dachy. GORN. — Nad wysokiego jest wyższy drugi. WUJ. — Lud któryśmy widzieli, wysokiego wzrostu jest. WUJ. — Jego pisma bardzo wysokiej nauki i wielkiej wymowy. SKAR. — Wysokie progi na nasze nogi. Przysł. — Com zyskał? na wysokie pańskie pnąc się progi? KARP. — Mąż tak wysokich talentów, wyższy jest nad wszelkie pochwały. DMOCH. — O ty, wyższy nad zazdrość, wyższy nad potwarze! AL. FELIŃ.

Siedzisz sobie pod bramą niebios, jak wysoki

Gabryel, pilnujący Edeńskiego gmachu. MICK.

SŁUSZNY, jako synonim wysokiego, mówi się wyłącznie o wzroście ludzkim, jeżeli ten jest wyższy od średniego, to jest nad pięć stóp i pół.

Człowiek słusznego wzrostu. NIEMC. — Był to mężczyzna słuszny, barczysty, choć nie otyły wcale. KORZENIOW.

DORODNY mówi się o człowieku, który z wysokim wzrostem łączy zupełne i harmonijne rozwinięcie wszystkich form ciała.

Ci, więźnie prowadzą dorodnego wzrostu. KOCHOW. — Czterema dorodnemi otoczony syny. W. POR.

ROSŁY, mówi się o tém, co wyrosło do wysokości wyższej nad zwyczajną, np. rosły koń. W XVI wieku pisano: rosły człowiek, rosły cedr, co dziś wyszło z użycia.

Małemu rosłego pacholka szaty nie służą. SKAR. — Rosłe cedry Libańskie. RYB. — Drzwi bardzo niziuchne, że się musi bardzo nachylić, kto tam rosły wchodzi. GWAG.

CYBATY (od cyby szczudła) wyraz prowincjonalny, gminny, znaczy mający nogi nieproporcjonalnie wysokie, jak gdyby był na szczudłach, np. żóraw, bocian cybaty.

WZNIOSŁY wyraz książkowy, mówi się mianowicie o tém, co w sferze ducha stoi tak wysoko, że tylko człowiek wyższy nad pospolitych ludzi wzniesić się ku niemu zdoła, np. wzniosła myśl, wzniosłe uczucia, wzniosły hymn i t. p.

Ukrywa częstokroć szpetna postać wzniosły umysł. KRAS. — Gdzie postacie, które tak dumnie i wzniosłe kroczyły dawniej po twoich siedmiu wzgórzach, o Rzymie? ZYG. KRAS. — Odkrył się oku mojemu widok zawierający wszystko, co tylko przyrodzenie stworzyć może wzniosłego i pięknego. ZYG. KRAS.

GÓRNY daje wyobrażenie przeciwne dolnemu, i mówi się o tém, co wyższą warstwę lub piętro zajmuje np. górny zamek (bo był i dolny), górna wieża (bo była i dolna), górne piętro.

Mówi się też: lot górny, styl górny (t. j. bardzo wysoki), górność (sublime). Górnem też zwać się zwykło to, co jest napuszone i przesadne, i co zwykle śmiesznością trąci, np. górnie mówić, górne wyrażenia.

Szukajcie górnych dóbr, a nie tych co na ziemi. WUJ. — Górną o sobie dumą, a podniosłą wielką myślą, siła sobie zepsuje człowiek. SKAR. — Jako z niższego piętra przenoszą się do górnego. SKAR. — Takiemi górnemi myślami głowy sobie nie zaprzątam. KRAS.

Orzeł górnym wybijały lotem,

Ledwie poglądać na niziny raczy. KRAS.

Kazi ją słów nadętość (sielankę), styl górny oszpeca. DMUCH.

Porwie się na rzecz wielką rymy zbyt śmiałości,

I co miał górnie latać, czołga się po ziemi. DMUCH.

Józef Kowalewski tłumaczył Longina: o Górności.

I chwilę jedną tak górnie przeżyli,

Jak ich przodkowie niegdyś całe życie. MICK.

SZCZYTNY (od szczyt) wyraz książkowy, dosłownie znaczy sięgający szczytu, czyli najwyższego punktu. Ztąd dochodzący jak najwyżej w krainie myśli. Bierze się tylko w znaczeniu moralném i rzadko się używa. Nie można powiedzieć: góra szczytna.

Bystra orlico, takeś świątobliwym przykładem twoim do szczytnego polotu w chrześcijańskiej pokorze i szczodroblewości, zaprawiała potomstwo twoje. Młodzian. — Naruszewicz..... historyk pracowity i uczony, niekiedy szczytny poeta. St. Pot. — Ludzie na nim nadzieje budowali szczytne. JUL. SŁOW.

NIEBOTYCZNY, wyraz wzięty od gór, które wierzchołkiem swoim obłoków sięgają. Maluje zmysłowie, bardzo znaczną wysokość, lecz używa się tylko w poezyi i to do rzeczy materialnych, np. niebotyczne góry, skały, wieże.

Już się z niego nie cieszą niebotyczne skały. KLON.

Jak gdy z wierzchołka Alpów niebotycznych,

Mały się strumyk zagnała wydobędzie. KRAS.

Tam gdzie się wznoszą wieże niebotyczne. KRAS.

PODNIĘBNY, daje wyobrażenie przeciwne podziemnemu i znaczy tak wysoki, że jego miarą jest granica wzroku ludzkiego, czyli pozorne niebios sklepienie. Wyraz poetyczny i rzadko używany.

Wam pieśni, ludzkie oczy, uszy nie potrzebne:

Płyńcie w duszy mej wnętrzościach,

Świećcie na jej wysokościach,

Jak strumienie podziemne, jak gwiazdy podniebne. MICK.

Od puszczy Libijskich latał do Alpów podniebnych. MICK.

WYGÓROWANY mówi się o tém, co doszło do tego punktu wysokości, nad który wyżej podnieść się nie mogło; jak pocisk, który doszedł do tego najwyższego punktu, od którego spadać zaczyna. W pospolitém jednak użyciu wygórowaniem zowiemy to, co zanadto i nad miarę jest podniesione, np. wygórowana metafizyka.

KULMINACYJNY, wyraz astronomiczny, którym oznaczamy punkt najwyższego wzniesienia gwiazdy nad poziomem. Ztąd wygórowany do najwyższego stopnia.

Rok śmierci Peryklesa jest punktem kulminacyjnym, szczytem powożenia i wielkości Ateńskiej. MAŁEC.

Występek, przestępstwo, zbrodnia, kryminał, wykroczenie, bezprawie, przewinienie, grzech, nieprawość, wina.

W ogólności zły uczynek, boskiemu albo ludzkiemu prawu przeciwny. **WYSTĘPEK** (czes. wejstupek) jest karogodny uczynek, jak Boskim i ludzkim prawom, tak dobrym obyczajom przeciwny, przez który człowiek godząc na życie, lub dobro bliźniego, narusza bezpieczeństwo publiczne i obraża społeczność w osobie jej członka.

Mówi się: popełnić występki, dopuścić się występku.

Nie może być nigdy tak wielkie karanie, jakiegoby za ten haniebnym występki potrzeba. GORN. — Występki mu jego na oczy wymiatał. SKAR. — Każdy sam za swój występki karany być ma. Stat. Lit. — Często pod cnoty płaszczem występki chodzi. GAW. — Kara za występkiem chodzi. NAR. — Czy się brzydziej występkiem? NAR. — Nie dopiero występki z cnotą walkę wszczynają. KRAS. — Polski wyraz złodziej pokazuje, jak u przodków naszych największym występkiem była kradzież Korcz.

PRZESTĘPSTWO (słow. прѣступленіе, Mikł. ros. преступление) jest wyrazem ogólniejszym i może oznaczać jak występki, tak zbrodnią. Ściślej jednak biorąc oznacza mianowicie naruszenie prawa publicznego, które ma na celu dobro ogółu, czyli społeczeństwa uważanego jako jedno ciało. Każdy tedy występki jest przestępstwem, a nie każde przestępstwo jest występkiem.

Mówi się np. przestępstwo polityczne (nie zaś występki); przestępstwo prawa drukowego (nie zaś występki). Przedaż zakazanego towaru jest przestępstwem (nie zaś występkiem). W pospolitem jednak użyciu, ta różnica się nie zachowuje.

Odrzućcie od siebie wszystkie przestępstwa wasze. WUJ. — Winę jemu i przestępstwo odpuścił. SKAR. — Zaślepiiony człowiek jednym przestępstwem, do drugiego się gotuje. SKAR. — Na ich przestępstwa będzie przez szpary patrzył. NUCERYN.

Przestępstwa ojcowskiego dwojaka jest wina:

Że grzeszy i przykładem swym pogorsza syna. KOCHOW.

Człowiek, który się nie dopuścił przestępstwa, nie może być na moment niewolnikiem. KOŁŁ. — Każdej kary celem jest odstręczenie od przestępstwa. OSTROW. — Wszystkie moje biedy i przestępstwa. MICK.

ZBRODNIA (czes. zbrodne od broiít), jak mówi w Prawie kraj. OSTROWSKI jestto zgwałcenie prawa publicznego. Pospolicie jednak zbrodniami zwiemy te wielkie przestępstwa, za które prawo na karę śmierci, do ciężkich robót, albo na długoletnie a niekiedy na dożywotnie więzienie skazuje, jak np. morderstwo, ojcobójstwo, niekiedy kradzież, zbrodnia stanu, zbrodnia obrażonego Majestatu.

Największą zbrodnią wypełnić gotów. GORN. — Radby aby nikt nań zbrodni jego nie wiedział. SKAR.

A tego przyczyna

Była zbrodnia... Oileja syna. DMOCH.

Najszkaradniejsze zbrodnie płazem mu puścił. MICK.

Zbrodnia to niesłychana,

Pani zabija Pana. MICK.

Siedziałem zamknięty jak w turmie za zbrodnie

O chlebie i wodzie przez cztery tygodnie. POL.

KRYMINAŁ (łaciń. *crimen*) wyraz potoczny, dziś już mało używany, oznaczał taką zbrodnią, za którą gardłem karano. Ztąd sprawa kryminalna, prawo kryminalne, sąd kryminalny.

WYKROCZENIE właściwie wystąpienie na krok z szeregu. Ztąd naruszenie prawideł karności i porządku, jako też nie zachowanie jakiego przepisu prawa karnego, w rzeczach mniejszej wagi, np. kiedy niedbały urzędnik swojego obowiązku nie pełni, a na upomnienia zwierzchnika zuchwale się stawia; będzie to wykroczenie (nie zaś występki, ni zbrodnie). Kiedy uczeń opuszcza lekcye, albo sobie pozwala jakiejś nieprzyswoitej swawoli, będzie to wykroczenie (nie zaś występki, ni zbrodnie).

Wszystkie oświecone Europy kraje tkliwe są na podobne wykroczenia i wybaczać im nie zwykły. JAN ŚNIAD. — Nic nie masz w całym składzie i przyrodzeniu człowieka, czegoby on na złe nie użył i czegoby swem wykroczeniem nie spodlił. JAN ŚNIAD.

BEZPRAWIE oznacza taki czyn samowoli, która depce zuchwale wszelkie ludzkie i Boskie prawa, jak gdyby ich dla niej zgola nie było.

Księżna młodsza, Bogu i ludziom się oświadczając, wołała że się jej bezprawie a wielki gwałt dzieje. GORN. — Nie czyn bezprawia ubogiemu iż ubogi jest. WUJ. — Których moc prawy określona, żadnego wam bezprawia nie czyni. SKAR. — Płazem idą bezprawia, bo rząd słabo włada. ZAB. — Ostatniem to jest bezprawia dopełnieniem i stopniem chlubić się z tego, co upokarzać powinno. KRAS. — Złe prawo jest jeszcze lepsze, niż bezprawie. STAN. TARNOW.

PRZEWINIENIE jest ściąganie na siebie winy za to, co kto popełnił nie tak ze złej woli, jak raczej przez ułomność ludzką, przez brak potrzebnej ostrożności, lub przez opieszałość.

Cóżem uczynił? które me przewinienie? Bibl. Zof. (czsom uczynyl). — Miłować Pan i nieprzyjaciele i odpuszczając im przewinienia rozkazał. SKAR. — Wedle przewinienia karanie. SKAR. — Opuścił mu Pan Bóg przewinienie (Dawidowi), ale mu doczesnego karania odpuścić nie chciał. SKAR. — Większe jest karanie, niżli przewinienie. SKAR. — Jakie przewinienie, takie doścżynienie. KNAP.

GRZECH (słow. i ros. грѣхъ, czes. hřich) jest przestąpienie przykazania Bożego myślą, mową, lub uczynkiem. Każdy występki jest razem i grzechem, a nie każdy grzech jest występkiem. Grzech można popełnić samą myślą, a występki tylko uczynkiem. Grzech jest w obliczu Boga, a występki w obliczu prawa ludzkiego.

Mówi się: grzech śmiertelny, powszedni, główny, wołający o pomstę do Boga, popełnić grzech, dopuścić się grzechu, żałować za grzechy, spowiadać się z grzechów, pokutować za grzechy, grzech pierworodny.

Mnieć złość jeszcze w matce przeklęta zastała,

Mnieć grzech jeszcze w mleku matka podawała. J. KOCH.

Jeśli byśmy rzekli, iż grzechu nie mamy, sami siebie zwodzimy, a prawdy w nas nie masz. WUJ. — Gdyśmy źli, grzechy nasze zleżymy przelóżonymi Pan Bóg karze. SKAR. — Niewiedomość grzechu nie czyni. RYS. — Co prawda, to nie grzech. PRZYSŁ. — Grzech, diabła śmiech. ŻEGL. — To grzech nie odpuszczony. KRAS.

NIEPRAWOŚĆ (słow. i ros. беззаконіе) wyraz używany głównie w języku religijnym, różni się od grzechu tćm, że grzech jestto przestępienie prawa Bożego przez ułomność ludzką; nieprawość zaś jest lekceważenie tego prawa, albo nawet wypowiedzenie mu posłuszeństwa. Ztąd wyrażenie biblijne: pić nieprawość jak wodę.

Syn nie poniesie nieprawości ojcowej. WUJ. Ezech. 18, 10. — Oto w nieprawościach poczęty jestem. WUJ. — Zmiłuj się nade mną Boże, ... a według mnóstwa litości twoich zgładź nieprawość moją. WUJ. — Kto miłuje nieprawość, ma w nienawiści duszę swoją. WUJ. — Każdy co grzech czyni, i nieprawość czyni, bo grzech jest nieprawość. WUJ. — Nie masz w nich prawdy i poginę w nieprawości swojej. WUJ. — Jedzą chleb niezbożności, a wino nieprawości piją. WUJ. — Nieprawość jak wodę piją. WUJ. — Nie wspominał innych nierządów i nieprawości, które Pan Bóg, jeśli się nie naprawią, karać będzie. SKAR.

WINA (ros. вина, czes. wina) ściśle biorąc nie jest ani występkiem, ani grzechem, ani wykroczeniem; ale raczej uznaniem ile do ich popelnienia przyłożyła się zła wola i rozmysł winowajcy, a zatem że on przed Bogiem, sumieniem, lub prawem słusznie odpowiadać powinien. Nie mówi się tedy: popelniać winę, dopuszczać się winy; ale czuć swoją winę, przyznawać się do winy, pokutować za winę, odpuszczać winę. Bierze się też za wykroczenie pochodzące z niewiedomości, ale takiej, którą można było usunąć.

Mówi się: nie moja wina, składać lub zwałać na kogo winę, poczuwać się do winy.

Myśmy się zwykli wymawiać, abo na innych winę składać. SKAR. — Żadnej winy znaleźć w nim nie mogli. SKAR. — Nie składajcie winy na kogo inszego. NUCERYN. — Odpuść nam nasze winy. Pacierz.

Prawa są równie jako pajęczyna;

Bąk się przebiję, a na muchę wina. ŻEGL.

Nie twoja wina, żeś głupich natworzył. KRAS. — My na was nieobecnych całą winę zwalim. MICK.

Wielkieć winy, ależ Panie,

Większe twoje zmiłowanie. BOH. ZAL.

Wyszczekany, patrz: gadatliwy.

Wytechnienie, patrz: odpoczynek.

Wytepiąć, patrz: niszczyć.

Wytrawność, patrz: doświadczenie.

Wytrwałość, patrz: cierpliwość.

Wytrwały, patrz: stały.

Wytrwanie, patrz: stałość.

Wytrzymać, patrz: cierpieć.

Wytrzymały, patrz: stały.

Wywołanie, patrz: wygnanie.

Wyznanie, patrz: religija.

Wyzuć, patrz: pozbawić.

Wyzyskiwać, patrz: używać.

Wyższy, patrz: szlachetny.

Wzajemność, patrz: miłość.

Wzajemny, zobopólny.

WZAJEMNY (ros. взаимный) znaczy wyplacający się drugiej osobie, czy to równym jej uczuciem, czy podobnym postępkim, np. wzajemna miłość, wzajemna pomoc, wzajemna przysługa, wzajemny szacunek.

A nadzieje (nadziei) zaś nie ma wzajemnej miłości. J. Koch. — Winniśmy to wzajemną płacić uprzejmością. Kocnow.

Dziękując Bogu, że wzajemną zgodą,

Z pośrodku siebie Pana na tron wiodą. Kocnow.

Miłość wzajemna i trwała. Kocnow. — Ratunek wzajemny. GAWIŃ.

Za wszystko płacić trzeba: lub wzajemną pracą,

Albo szczerém westchnieniem. Mick.

ZOBOPÓLNY (słow. обополь z obustron, czes. obapolny) właściwie znaczy wspólny obu połowom, to jest: gdzie wspólna wola i wspólne uczucia tak łączą dwie osoby, lub serca, jak gdyby to były dwie nierozdzielne połowy jednego ciała, np. miłość zobopólna, zgoda zobopólna, umowa zobopólna. Wzajemny pochodzi od drugiej osoby, a zobopólny jak od jednej, tak od drugiej.

Mówi się: mieć lub zyskać wzajemność (nie zaś zobopólność); być wzajemnym (nie zaś zobopólnym).

Zobopólne rozmowy. J. Koch. — Społeczna i zobopólna miłość. Wuj. — Między Jagiełłem i Witoldem wierny trwał zobopólnej zgody i miłości za-
wziętek. BŁAŻ. — Zalecał zgodę i miłość zobopólną wszystkim. BIRK. —
Zobopólna chęć. KNAP. — Niebo z namiby było, uszczęśliwienie zobopólne,
miłość i wdzięczność. Kościuszeko.

Wzbijać się, patrz: latać.

Wzbraniać się, patrz: odmawiać.

Wzdychać, patrz: westchnąć.

Wzgląd, patrz: dobrodziejstwo, patrz: uwaga.

Względnosc, patrz: pobłażanie.

Względnny, patrz: łagodny.

Wziąć, patrz: brać.

Wziątek, patrz: datek.

Wziętość, patrz: sława.

Wzięty, patrz: sławny.

Wzmianka, patrz: pamięć.

Wznosić się, patrz: latać.

Wzór, patrz: przykład.

Wzorowy, patrz: doskonały.

Wzruszyć, zmiękczyć, rozculić, rozrzewnić, skruszyć.

W ogólności podziałać silnie na serce, lub imaginacyą.

WZRUSZYĆ i PORUSZYĆ, znaczy podziałać tak na człowieka, żeby w nim albo uczucie, albo zapal, albo namiętność obudzić.

Kazanie na pogrzebie uczynił po łacinie ksiądz Maciejowski, biskup krakowski, któremu tak wzruszył ludzie, iż i ci którzy nie do końca rozumieli języka łacińskiego, musieli płakać. GORN. — Ani są tak nędzni, żeby ku ulitowaniu serce poruszyli. GORN. — Kazanie samo... nie namówiłoby żadnego na tak trudne i niepodobne rzeczy do wierzenia, gdyby Duch święty serce nie wzruszał. SKAR. — O niewyczerpane morze takiej miłości, jako naszego serca nie wzruszy, abyśmy miłość za miłość oddawali. SKAR. — Uprzedził go Pan Bóg w miłosierdziu swem i wzruszył serce jego. SKAR. — A ktoby się nie wzruszył gdy mówi, krwawe łzy prawie wytaczając. SKAR. — A kogo to nie wzruszy? komu się łzami powieki nie obleją? SKAR.

Te sławne potwory bez serca, bez duszy,

Których cnota nie wzmaga, ludzkość nie poruszy. KRAS.

A ciebie, czy ten jego wdzięczny głos poruszył? KRAS. — Na tak poruszającą naukę gromadziłby się i cisnął lud do kościołów. JAN ŚNIAD. — Kiedy ich piosnka ojczysta poruszy. MRCK. — Serce poruszył. POL.

ZMIĘKCZYĆ znaczy zrobić miękkim to, co było twardem, a zatem wydobyć uczucie z człowieka twardego i surowego, np. zmiękczyć prośbami, pokorą, przemówieniem do serca.

Pan zmięczył ludzkie serca. J. KOCH. — Ta (lutnia) serce mięczy swym głosem przyjemnym, Bogom podziemnym. J. KOCH. — Muzyka, serca ludzkie mięczy. GORN. — Aby umiał zapalić, zmiękczyć, zwyciężyć, przelamać, wedle potrzeby swej, serca ludzkie. GORN. — Spuść nam ducha świętego, aby nas ukarał, i nawrócił, i zmięczył twardość serc naszych. SKAR. — Oko ma większą moc do zmięczenia serca, niżli ucho. SKAR.

ROZCULIĆ znaczy sprawić, żeby w człowieku serce przepelnione uczuciem silnie się odezwało; czyli żeby człowiek poczuł co tak głęboko, iżby to uczucie nie tylko całą jego duszę przeniknęło, ale się na twarzy, w oczach i w głosie odbiło.

Wyrazy prawdziwej wymowy będąc jak wystrzały rozczulonego talentu, zachwycają nas z podziwieniem, ale muszą być rzadkie. JAN ŚNIAD.

Alboż choć raz do serca me dziecię przytulił?

Alboż młodością, wdziękiem, choć raz się rozczulił? MALCZ.

Wzrokiem rozczulonym patrzy na rycerza. MALCZ.

Więc ksiądz się rozczulił,

I ojca, jak brata do serca przytulił. POL.

ROZRZEWNIC znaczy do łez pobudzić; to jest: tak podziałać na serce człowieka, żeby albo zapłakał, albo poczuł, że łzy mu w oczach stoją, albo żeby głos jego był z płaczem zmieszany.

Mały JEZUS poruszył się duchem ku płaczu, a rozrzewniwszy się zasmucił się sam w sobie. OPEĆ. — Taką rzeczą żalną dziwnie rozrzewniał lud wszystek. SKAR. — Radością rozrzewniony. W. POT. — Rozrzewnił starzec tych, co go słuchali. KRAS. — Dobroć ta i łaskawość do łez mię rozrzewniły. NIEM. — Rozrzewnieni wdzięcznością. — JAN ŚNIAD. Odżywiając te heroiczne i rozrzewniające cnoty, któremi jaśniały pierwiastki kościoła. JAN ŚNIAD. — Cieszył ich i rozrzewniał ten śpiew narodowy. MICK. — Nie mówił tego wyraźnie, żeby siebie i nas nie rozrzewniać. ODYN.

SKRUSZYĆ, jako synonim powyższych słów, znaczy obudzić w sercu skrucę, to jest żal nadprzyrodzony za grzechy, który jest głównym warunkiem sakramentu pokuty.

Serca skruszonego i unizonego Boże nie wzgardzisz. WUJ. — Żaden ich tak skruszyć nie mógł słowami swemi, jak on. SKAR. — Niech nam smutną pieśń zacząną, aby się serca nasze kruszyły, a oczy nasze łzami się zalewały. SKAR. — Niech się serce moje na taką miłość twoją skruszy. SKAR. — Samo nań wejście serca ludzkie kruszyło, i do nabożeństwa wzbudzało. SKAR.

Wzywać, patrz, wołać.

Z.

Ząb, kłek.

ZĄB (słowiań. зѣбъ ros. зубъ, czesk. zub) w liczbie mnogiej zęby, są kości w obu szczękach osadzone, które służą do kłaniania, gryzienia i żucia pokarmów. Mówi się: zęby przednie, trzonowe, wyrzynają się, wypadają zęby, zęby mądrości, ból zębów, wyrwać zęby, wybić zęby, wstawiać zęby, zgrzytać zębami, wyszczerzać zęby, dzwonić zębami, cedzić przez zęby, oskoma na zębach, ostrzyć na co zęby, (t. j. mieć wielką chętkę do czego), wziąć kogo na zęby (t. j. ogadywać), ząb za ząb, ani w ząb (t. j. nie umieć ani słowa), jeszcze mleko na zębach (t. j. jeszcze młokos), doktor od bolenia zębów (t. t. bardzo lichy), zęby na czym zjeść (t. j. nabyć w czym wiele doświadczenia),

na głodny ząb (t. j. będąc głodnym), wyrwać komu ząb trzonowy (przenośnie znaczy zaszkodzić mu w rzeczy najgłówniejszej). ząb czasu, kiedyś jeszcze koszulkę w zębach nosił (t. j. gdyś był niemowlęciem).

Ludzie na zęby ją wzięli. J. KOCH. — Mojżeszowi sto i dwadzieścia lat było gdy umarł; a nie zaemiło się oko jego, ani się poruszyły zęby jego. WUJ. — Oko za oko, ząb za ząb. WUJ. — Zębami zgrzytali i bledli. SKAR. — Kto dał zęby, da i chleb. BŁAŻOW.

Jestto cnota nad cnotami

Trzymać język za zębami. Przysł.

Nie wierz gębie, połóż na zębie. Przysł. — Darowanemu koniowi w zęby nie patrzą. Przysł. — Łatwiej się bez zębów obejść, niż bez chleba. Przysł. — Śmierć nie patrzy w zęby. RYS.

I gdyby była pełna zdrowe miała,

Jeszcze by była zębami zgrzytała. KRAS.

KIEŁ, KŁY (ros. клыкъ) są to cztery zęby dłuższe od innych, umieszczone obok zębów przednich. Zowią je zębami psiemi. U niektórych zwierząt jak np. u dzika kły są bardzo długie i ostre tak że niemi tną jak szablą.

Znowu na kiel wzięli. J. KOCH. — Rozmaicie mię trapili bodąc mię swemi kły jadowitemi. BAZYLIK. — Rokoszanów jak nie pokarzesz, porwą na kiel. BIRK. — Co pełne jadu kły zazdrości mogą. MIAŚK. — Kłem się broni hodyniec. KOCHOW. — Dzik ma cztery kły, któremi tnie w górę. ŁADOW.

Zabawa, gra, igraszka, igrzysko, rozrywka, krotofila, swawola.

ZABAWA (ros. забава) pierwiastkowie oznaczała zatrudnienie, ćwiczenie; lecz to znaczenie wyszło prawie z użycia. Dzisiaj znaczy wesołe przepędzanie czasu, na rozmowie, żartach, tańcach, muzyce, lub jakim zajęciu się nie wymagającym wielkiego natężenia sił fizycznych i moralnych. Zabawką zowie się cacko, lub inny jaki przedmiot, którym się bawią mianowicie dzieci.

Porzuć nikczemne zabawy,

Nie na herb przodków patrz, ale na sprawy. SZARZYŃ.

Wszystek czas u dworu na zabawie się trawi. GORN. — W każdej wesołej zabawie czas się zda krótki i mija rychlej niżli chcemy. SKAR. Zabawa poslednim jest celem czytającego, pożytkowi służyć i towarzyszyć powinna. KRAS. — Niewinna ta zabawa, którą wiersz mój głosi. KARP.

Takie były zabawy, spory w one lata,

Wśród cichej wsi Litewskiej. MICK.

GRA (ros. urpa, czesk. hra) jest pewny rodzaj lekkiego zajęcia się, wymyślony dla zabicia czasu i dla przyjemnej rozrywki, np. gra

w szachy, w warcaby, w karty, w billard, w kręgle, w piłkę, lub w jaką grę towarzyską, np. w sekretarza, w sąsiada, w gotowalnię, w mruzcza, w ślepią babkę i t. p.

Mówi się też o muzyce: gra na skrzypcach, na fortepianie, na gitarze i t. p. Nakoniec grą zowie się sposób, jakim aktor rolę swą odegrywa na scenie. Mówi się też: gra kolorów, gra fizynomii. Znać grę, siadać do gry, wciągać kogo do gry, gruba gra, azardowna gra.

Pijaństwo zbytńie zdrowiu szkodzi,

Gra też częściej z utratą, niż z zyskiem przychodzi. J. KOCH.

Bardzo się ta gra wszystkim podobala. GORN. — Gry i zabawy różnych stanów. Dzieło Gołębiowskiego.

IGRASZKA (od igrać) jest objaw dziecinnej wesołości, która jak rybki igrające w wodzie, biega, skacze i dziecinnej swojej fantazyi dogadza. Przenośnie mówi się, igraszka natury, igraszka losu, igraszka doweipu, igraszka wyrazów.

Dzieci, przestańcie, bo się źle bawicie:

Dla was to jest igraszką, nam idzie o życie. KRAS.

Żyj lata Matuzalowe

Albo przynajmniej połowę,

A choćby ćwierć dla igraszki,

Dwieście lat i to nie fraszki. KRAS.

W igraszkach słów masz tylko ozdobę pozorną. DMUCH.

IGRZYSKO (słowiań. игршкѣ) kiedy jest mowa o starożytnych Grekach i Rzymianach oznacza wyścigi, walki zapaśników i publiczne popis, na które się lud jak na publiczne widowisko zgromadzał. Takimi były igrzyska Olimpijskie, Pytyjskie i t. p. Ztąd poszło wyrażenie: być, albo stać się igrzyskiem losu. W niektórych naszych prowincjach igrzyskiem zowie się zabawa ludowa z muzyką i tańcami.

Człowiek Boże igrzysko. J. KOCH. — Każdy się onem igrzyskiem cieszył. SKAR. — Odmiennej fortuny igrzysko. NIEMC.

Zawróć się starcze tu na igrzysko,

Tu się po siejbie weselim. MICK.

ROZRYWKA oznaczała w XVI wieku bystrość umysłu, rozgarnienie; lecz to znaczenie wyszło całkiem z użycia. Dzisiaj rozrywką zowiemy każdą zabawę, służącą do rozerwania umysłu i nabrania nowych sił do pracy. W zabawie czas przechodzi niepostrzeżenie; w rozrywce wśród żywych i miłych wrażeń.

Brział zamek muzyką, tańcami i innemi rozrywkami. NAR. — Każda rozrywka, którą nudnych godzin uczciwie oszczędza, godna względów. KRAS. — Mam dla siebie, i tych, którzy mnie odwiedzają, rozrywkę w pogotowiu. KRAS. — Rozrywki, umysły i serce rzeźwiące. PIRAM. — Na widowiska każdy wybiera się dla rozrywki. CZARTOR.

Niech twoi wieśniacy

Rozrywkami zapelniaj dni wolne od pracy. AL. FEL.

Ta rozrywka nie będzie dla mnie bez przyjemności i nagrody, kiedy się w niej znajdzie jaka przysługa i pożytek dla kraju. JAN ŚNIAD. — Rozrywka po całodziennej pracy słusznie dozwolona. JÓZ. MAJER. — Umysł potrzebuje rozrywki. KAR. KACZK.

KROTOFIŁA (dawniej krotochwila, czesk. kratochwile) oznaczała w XVI wieku wszelką zabawę, która czas albo chwile skracala, to jest: na której czas wesoło schodził. Dziś ten wyraz do przestarzałych należy.

A za by się nie mogła należeć inna jaka krotochwila, nie ta ustawiczna, karty? GORN. — Na zamku królewskim były rozmaite krotochwile. BIEL. —

SWAWOLA i **SWYWOLA** mówi się głównie o dzieciach, które z niepomiarowaną żywością oddając się zabawie, wyrabiają co im do głowy przyjdzie, i nieraz granice przyzwoitości przechodzą. Swawola w znaczeniu nadużycia wolności, nie jest synonimem zabawy.

Jej giętkie różgi karcą dzieciaków swawolę. AL. FEL. — Patrząc na jej swawole, trzeba było zrywać boki. JÓZ. MASSAL.

Zabawny, patrz: wesoły.

Zabić, zamordować, zadusić, zarznąć, ścigać, otruć, umorzyć, zgładzić, sprzątnąć.

Wszystkie te wyrazy oznaczają: pozbawić kogo życia.

ZABIĆ (ros. убить, czesk. zabiti) zabijać, znaczy śmierć komu zadać czy orężem, czy jakim ostrém albo tępém narzędziem. Przenośnie mówi się: zabić na sławie, na honorze, na majątku; zabić bank, zabić kartę, zabić moralnie, zabijać czas, zabić kogo w opinii publicznej.

Nie bójcie się tych, którzy zabijają ciało, ale duszy zabić nie mogą. WUJ. — Szczękę osłą porwawszy, zabił nią tysiąc mężów. WUJ. — Dawid wziął miecz jego i zabił go. WUJ. — Na sławie zabiwszy, na zdrowie się rzucili. SKAR. — Sokratesa iż wielobóstwo ganił, a o jednym Bogu powiadał, zabić kazali. SKAR. — Kto rozrywa całość, zgodę i jedność miłej Ojczyzny, ten matkę swoją zabija. SKAR.

ZAMORDOWAĆ (niem. morden) znaczy zabić okrutnie, bez miłosierdzia, po zbrojecku. Mówi się tedy: zabić zająca (nie zaś zamordować) zabity na wojnie (nie zaś zamordowany), zabić przypadkiem (nie zaś zamordować).

A dziwnie je mordując, rozlicznie tracili. REJ. — Pospólstwa moc pomordowali. J. KOCH. — Rozesłał po litewskiej ziemi (Gliński) szukać panów litewskich, których kazał zabijać i mordować. STRYJK. — Przeciw nieprzyjacielowi, który bracią naszą morduje, w niewolę bierze, serca i śmiałości nie masz. KUCZB. — Nie nowina Żydom była mordować proki. BIAŁOB. — Jakoby je sam ręką swoją mordował. SKAR. — Najsta-

wniejszych kapłanów na wygubienie wiary chrześcijańskiej mordował. SKAR. Miecz w świętej głowie utopił i okrutnie zamordował. SKAR. — Gnali je mordując aż do granic państwa ich. SKAR. — Tak obrażeni Turcy, pewnieby mnie za wiarę moją zamordowali. KARP. — Klątwa ludom, co swoje mordują proroki. MIK.

ZADUSIĆ (ros. задушить, czesk. zadusyti) i udusić, odebrać życie przez mocne ściśnienie gardła i zatamowanie oddechu.

Wilk owce dusi i zabija. SKAR. — Tak mocno za kark ujął, iż czaplę udusił. KRAS.

ZARZNAĆ (ros. зарезать, czesk. zařezati) znaczy zadawać śmierć przecinając gardło, np. zarznąć kurczę, wołu, człowieka.

Kurę zarznąła, krew na trzewik bryznęła. Pieśń gmin. — Napadłem w nocy, porznąłem uspionych. NIEMC.

ŚCIAĆ, znaczy uderzyć mieczem po szyi, tak żeby głowa odpadła.

Ścieli głowę jego. Bibl. Zof. — Ściął go w więzieniu i przyniósł głowę jego na misie. WUJ. — Paweł Apostoł był ścięty, tegoż dnia i roku, którego i Piotr ukrzyżowan. WUJ. — Rozkazał katowi ściąć Jana w ciemnicy. SKAR.

OTRUĆ znaczy zadać komu śmierć za pomocą trucizny. Przenośnie mówi się: truć komu spokojność, szczęście, pożywie. Ta jednak jest różnica, że we właściwym znaczeniu mówi się otruć; w przenośnym zaś zatruć.

Popiel stryjów potruł. — Dni moje, ciężkie zatruły zgryzoty. JUL. SŁOW. — Lecz narodu duch otruty, to dopiero bólów ból. ZYG. KRAS.

UMORZYĆ (słowiań. уморити, ros. уморить, czesk. umofiti) znaczy o śmierć przyprowadzić morząc głodem. Przenośnie: umorzyć dług, pretensją, proces.

Kogo P. Bóg stworzył, tego nie umorzył. GORN. — Flawiana Patryarchę Carogrodzkiego... umorzyli. SKAR. — Ubóstwo mię ogarnie, głód i nędza mię umorzy. SKAR. — Nie umorzy Pan Bóg głodem sprawiedliwego. SKAR. — Lekarzów wiele, umorzą chorego śmieie. KNAP. — Kazimierz W. umorzył głodem... za różne rozboje Maćka Borkowicza, Wojewodę Poznańskiego. CZAC.

ZGŁADZIĆ, przenośnie znaczy pozbawić kogo życia, tym lub innym sposobem, byle tylko nie żył. Mianowicie mówi się: zgładzić ze świata.

Podobno przed czasem chcesz mnie zgładzić z świata. J. KOCH.

Nieprzyjaciel mój, jako lew okrutny,

Szuka mej duszy, aby ją mógł zgładzić. J. KOCH.

Stara się wszelkim obyczajem, jakoby go z świata zgładził. BIEL. — Wymierza strzelbę, chce go zgładzić z świata. KRAS. — Jak Herod, chce całe pokolenie zgładzić. MIK.

SPRZĄTNAĆ (ros. спрятать schować od sprzęt) właściwie usunąć z miej-

sca, na którym co dłużej być nie powinno, np. sprzątnąć ze stołu, sprzątnąć zboże z pola. Ztąd przenośnie tak zadać śmierć komu, żeby wpadł jak do wody.

Mało mając na tém iż jednego sprzątnął, i drugiego brata zabić kazał.

STRYJK. — Nie jedną już żonkę z świata sprzątnął. OPAL.

Zabiegać, patrz: zapobiedz.

Zabobon, patrz: przesąd.

Zabójczy, morderczy, bratobójczy, zbójcki.

ZABÓJCZY mówi się o tém, co zabija, czyli śmierć zadaje, np. zabójcze żelazo, zabójcza trucizna.

Ginie zabójczym Hektora żelazem. DMOCH. — Wszędy zabójczą strzałę z sobą niesie. TRĘB.

MORDERCZY, mówi się o tém, co zabija okrutnie, albo potajemnie, lub co śmierć na wszystkie strony roznosi, np. mordercza bitwa, morderczy ogień, morderczy cios, mordercza ręka, mordercza broń.

Ostrzą mordercze dzidy i topory. WORON. — Uciehły mordercze bronie. KAJ. KOZM. — Prowadząc ciągłą i morderczą z zakonem krzyżowym wojnę. MICK.

Tam biegnąc w ogień morderczy,

Polskie szeregi padały. AN. GOREC.

BRATOBÓJCZY mówi się o tym, co własnego brata zabija, np. w wojnie domowej.

Mówi się: dłoń bratobójcza, oręż bratobójczy, wojna bratobójcza.

Tak niegdyś kiedy ostrzem bratobójczej stali,

Trzej mężowie o drżący Rzym się dobijali. AL. FEL.

ZBÓJECKI (od zbójcy) mówi się o tém, co jest cechą zbójcy, np. mina zbójcka.

Z Tatarem zbojeckim

Rachuj się pod Klekiem.

Zabójstwo, morderstwo, mord, mężobójstwo.

ZABÓJSTWO (ros. yóitcrbo) znaczy zadanie śmierci komu gwałtownym sposobem.

Mówi się: zabójstwo dobrowolne, kara za zabójstwo, popełnić zabójstwo, oskarżony o zabójstwo.

I to zabójstwo, i wszystkie następstwa tej zbrodni. MICK.

MORDERSTWO tém się różni od zabójstwa, że oznacza już to pokątne zabójstwo bez świadka, już okrucieństwo w odebraniu życia. Zabójstwo może być przypadkowe, a morderstwo tylko rozmyślne.

Przez morderstwo rozumieci dawni właściwie zabój pokątny. OSTROW.

MORD (niem. *der Mord*) wyraz książkowy znaczy okrutne zabijanie ludzi zwłaszcza bezbronnych, np. szerzyć mord i pożogę, krwawy mord.

Nie radzę ja tu na żadne mordy, ani bić w bęben na wojnę. SARNIC.

Jako się ich strzedz i mordów ich uchodzić. — Nieść ogień i mord.
 BOH. ZAL. — Każdy dwór Grafów był teatrem mordów (w Niemczech). MICK.
MĘŻOBÓJSTWO, wyraz książkowy znaczy rozmyślnie zabójstwo człowieka.

Który w rozruchu popełnił mężobójstwo. WUJ. — Mężobójstwo, gdy kto kogo rozmyślnie zabije. SZCZERBIC. — Nienawiść jest wielki grzech, bo ją Jan Ś. równa do mężobójstwa. SKAR.

Zabronić, patrz: zakazać.

Zabytek, patrz: szczytek.

Zachcianka, patrz: chęć.

Zachęcać, patrz: namawiać.

Zachęta, patrz: pobudka.

Zachowanie, patrz: wpływ.

Zachowywać, przestrzegać.

ZACHOWYWAĆ i zachować właściwie znaczy chować co w miejscu bezpiecznym żeby nie zginęło. Przenośnie zachować co w pamięci, w sercu, jakby na dnie duszy. Ztąd zachowywać znaczy nie tylko nie zapominać, nie opuszczać i nie zaniedbywać; ale pełnić w całej ścisłości to, co dla kogo jest obowiązującym, lub świętym, np. zachowywać przykazania Boże, zachowywać prawa, regułę, zachowywać prawidła, zwyczaje ojców, zachowywać przyjęte formy grzeczności.

By była Penelopa tkaneczek nie tkala,

Trudnoby swą stateczność była zachowała. REJ.

I któż jest taki, któryby powinność swą zachował, a nigdy z niej nie wykroczył. REJ. — Wiarę Panu swemu zachować statecznie. J. KOCH. — A ktobykolwiek zachował wszystek zakon, a w jednémby upadł, stał się winien wszystkiego. WUJ. — Dziecinnych się igrzysk, statek nad lata zachowując, wystrzegał. SKAR. — Czy kochasz sprawiedliwość? Zachowujesz prawa? NAR. — Autor choćby po anielsku myślał, a praw językowych nie zachował, za lichego bazgracza osądzon będzie. Ks. KOPCZYŃ. Zachowywał dawny ojców zwyczaj, modlić się po wieczery. KRASIC. — Zachować bezwzględną sprawiedliwość. KAR. KACZK. — Niekiedy ściśle zewnętrzne praktyki religii zachowują. ZYG. FEL.

PRZESTRZEGAĆ znaczy dawać komu przestrożę, żeby się miał na baczności, lub żeby przez nieostrożność szkody nie poniósł. Ztąd też mieć się na straży, żeby czego mimowolnie nie opuścić, lub w czém nie uchybić, np. przestrzegać powagi, przestrzegać porządku, regularności, prawideł.

Aby jego świątobliwych ustaw przestrzegali. J. KOCH.

Okryj Panie łaską swą tych, którzy cię znają,

Którzy cnoty, w każdej swej sprawie, przestrzegają. J. KOCH.

Niechaj nad sobą twą obronę mają,

Którzy twych ustaw świętych przestrzegają. J. KOCH.

Będałi tve dzieci praw moich słuchały,
I wiary starożytnej mocnie przestrzegaly. J. KOCH.

Zachwycenie, zachwyt, patrz: zapal.

Zacny, patrz: pocziwy.

Zadawniony, patrz: stary.

Zadowolenie, patrz: radość.

Zadyszany, patrz: zmęczony.

Zagarnąć, patrz: opanować.

Zagadkowy, patrz: zawily.

Zagłębiać się, patrz: badać.

Zagon, patrz: zagroda.

Zagraniczny, patrz: obcy.

Zagroda, dziedzina, zagon, siedziba.

ZAGRODA (słowiań. загарада, czesk. zahrada) właściwie miejsce wokoło ogrodzone, oznacza siedzibę mianowicie drobnej szlachty z zabudowaniem gospodarskim, ogrodem i gruntem, np. zagroda szlachecka, zagroda wiejska, zagroda ojczysta.

Zagroda jagniąt pełna. J. KOCH. — Szlachciec na zagrodzie, równy Wojewodzie. ŻEGL. — Na zagrodzie siedzi. KNAP — Gdzie słomiane chałupy i wiejskie zagrody? ZIMOR.

Tak rozmawiając wreszcie u wrót staną,

I powitają zagrodę kochaną. KARP.

Com zyskał? że rzuciwszy ubogie zagrody,

Chciałem nieopatrzony płynąć przeciw wody? KARP.

Do skromnej ojców zagrody,

Wrócę wygnaniec szczęśliwy. NIEMC.

Domowe zagrody. MIK.

DZIEDZINA (starosł. дѣдина, znajduje się w Rękop. Królodw. czesk. dědina od dziad. Statut. Lit. pisze dziedzizna) znaczy właściwie dziedziczna posiadłość, na której dziadowie czyli mieszkali, czyli co od dziadów przeszło do wnuków. W ogólności oznacza dziedziczny majątek zwłaszcza drobnej szlachty. W przenośnym znaczeniu mówi się: dziedzina nauk, dziedzina myśli.

Dziedziny i winnice nasze inni dzierżą. Bibl. Zof. (pisow. dzis.) — Tum się pasł na dziedzinie, jako w lesie zając. REJ. — Posiedli przychodnie obce dziedziny. J. KOCH. — Gdzie Chrystusowa dziedzina, tam murem i pajęczyna. SKAR. — Ten pan, w czyjej dziedzinie będą bobrowe gony. Stat. Lit. — Tatarskie dziedziny. ZIMOR.

ZAGON, oznacza mały kawałek gruntu, zwykle wązki a długi. Ztąd nazwisko: szlachciec zagonowy, którego całym majątkiem jest taki zagon. MICKIEWICZ w prelekcji szóstej taką daje definicyą zagonu. Kiedy starsi wybrali miejsce na nową osadę, zaprzęgano dwa woły

do sochy: jednego białego, drugiego czarnego, i oborywano granicę nowej wioski. Ta linia graniczna nazywała się zagonem.

Ty nocną rosę na suche zagony spuszczasz. J. KOCH.

Rzek najwięcej wpada z prawej strony,

Które prą Wisłę na tamte zagony. KLON.

Polska, na żyznym zagonie,

Usiadła jako u Boga na łonie. KLON.

Na jednym zagonie siedzą. KNAP. — Miły zagon ojczysty, lub pracą nabyty. BACHOWSKI. 1652 r.

Gdziebym się nie usuwał nikomu do zgonu,

Swym pługiem zoranego pilnował zagonu. KARP.

Bez chleba kęsa, bez roli zagonu,

Wstyd mnie, lecz muszę dolę swą otwierać. NAR.

SIEDZIBA oznacza miejsce, na którym kto osiadł, czyli stale zamieszkał. Mówi się tedy: odwieczna siedziba, bronić siedzib swoich.

W spokojnych siedzibach swoich. NAR. — Słowiańskie narody prawie od pierwiastków siedzib swoich w Europie, poczęły być celem obcej przemocy. NAR.

Zagrzewać, patrz: namawiać.

Zajadłość, patrz: gniew.

Zajście, patrz: kłótnia.

Zakątek, kryjówka, tajnik, zakamarek.

Miejsce ukryte od oczu ludzkich.

ZAKĄTEK (od ką) oznacza miejsce ustronne, nie na widoku, ale niby w kącie będące, w którym jednak nie ani ukrytego, ani tajnego niema.

Tajemnego zakątka szukał. NAR. — Słyszeć imię swoje ze czcią powtarzane po wszystkich zakątkach ojczystej ziemi. FR. MORAW. Każdy w najdalszym zakątku ziemianin wertował Podstolego. BRODZIŃ. — Mnie skał tych dziki zakątek ukrył przed światła obliczem. MICK.

Toż w duszy mojej jeszcze jest zakątek,

Gdzie nie zagasła gromnica pamiątek. ZYG. KRASIŃ.

KRYJÓWKA oznacza miejsce mogące służyć do ukrycia się, albo schowania czego, tak że można na nie patrzeć, nie wiedząc co się w niem ukrywa.

Serca kryjówki. LACHOW. -- Rzuciwszy naszych kryjówek głębiny. TRĘB. — Robaczek zamknięty w bryłce prochu, bierze swoją kryjówkę za sferę światów, a swoje dumne marzenia za plan Boga, i za granicę ludzkiego pojęcia. JAN ŚNIAD.

TAJNIK jestto kryjówka tak tajemna, że jej zgoła nie widać. Ztąd bierze się za tajemną myśl, albo uczucie, które głęboko na dnie duszy się kryje, np. tajniki serca.

Wszystkie ciemności skryte są w tajnikach jego. WUJ. — On tę naukę z tajników i ciemności na światło wyprowadził. PILCH. — Wydarte niebu

tajniki stworzenia. L. OSIŃ. — Ty jeden zgłębiasz skrytości i tajniki nasze. WORONICZ. — Wszystkie tajniki serca mojego posiada. MICK. — Zajrzeć w najskrytsze serca tajniki. KS. ZYG. FEL. — Tajniki serc Bogu tylko znane. KS. JANISZEW.

ZAKAMAREK i **ZAKOMOREK** wyraz potoczny, podług źródłosłowu miejsce za komorą. Ztąd tym wyrazem oznaczamy miejsce ciasne czy między ścianami domu, czy między domami ściśniętymi, gdzie ledwie przecisnąć się można.

Zakazać, zabronić.

ZAKAZAĆ znaczy: zapowiedzieć mając władzę, że czego nie wolno czynić, czyli kazać żeby co się nie działo, żeby czego nie było. Ten tylko może zakazać, kto ma prawo rozkazać, a zatem ten przy kim jest władza i prawo. Zakazać więc jestto niedozwalać czego powagą prawa z obostrzeniem karami, np. Bóg zakazał kłaniać się bogom cudzym, zakazał kraść, zabijać i t. p. owoc zakazany. Godów małżeńskich w czasach zakazanych nie sprawować, jestto przykazanie kościelne.

Wicież wy czemu wam Pan tego drzewa zakazał, albo owoców jego?

REJ. — Mojżesz z obcemi narody kumać się żydom zakazuje. ORZECZ.--

To bluźnienie rozmnażają jako chcą bez żadnego zakazania i bronienia.

SKAR. — Kto złe postęпки karzo, abo ich zakazuje; nie prześladowuje, ale miłuje. SKAR. — Zakazał im chodzić do Jeruzalem. SKAR. — Daleko lepszych owoców mieli dostatek, ale ten się zdał im być najsmaczniejszy, który był zakazany. SKAR. — Bardziej te rzeczy smakują, których bardziej zakazują. KNAP.

ZABRONIĆ znaczy nie dopuszczać żeby się co stało, pilnując i jakby stojąc na straży. Zakazuje się powagą wyższej władzy; zabronić może i osoba prywatna w tych rzeczach, które do niej należą. Co zakazano, za to przestępujący zakaz, odpowiada przed tym, który zakazał; co zabroniono, tego może nie dopuścić ten, który zabrania.

Nie raz iza cicha oko twoje zrosi,

I tej ci może zabronią. FR. MORAW.

O któż mu tu przynajmniej pohulać zabroni? MALCZ.

On pierwszy zabraniał,

Ażeby się chłop przed nim do ziemi nie kłaniał. MICK.

Zakłęcie, patrz: czary.

Zakonnik, patrz: ksiądz.

Zakres, patrz: kolo.

Zakrój, patrz: zamysł.

Zaległość, patrz: dług.

Zależny, patrz: podległy.

Załatwiać, patrz: pełnić.

Załoga, patrz: straż.

Zamach, patrz: zamysł.

Zamek, patrz: dom.

Zamęście, patrz: małżeństwo.

Zamiar, patrz: zamysł.

Zamieć, patrz: burza.

Zamierzać, patrz: postanowić.

Zamiłowanie, patrz: miłość.

Zamorski, patrz: cudzy.

Zamożny, patrz: bogaty.

Zamykać, zawierac, zatulać, zatarasować, zarygłować, zatykać.

ZAMYKAĆ i dokon. ZAMKNAĆ, od mknąć (czesk. zamknouti) właściwie dwie połowy, drzwi, albo okna do siebie szczelnie przycisnąć. Tak też mówi się: zamknąć usta, oczy, powieki, t. j. dwie połowy z sobą ścisnąć, (zemknąć). Nie pochodzi to słowo od wyrazu zamek: bo naród w czasach przedhistorycznych, nie znał zamków i narzędzie do zamykania nazwał od słowa zamykać.

Mówi się: zamknąć na klucz, zamknąć co w bezpiecznym miejscu, zamknąć pokój, komodę, kufer, szkatułkę, zamknąć w więzieniu. Przenośnie: zamknąć co w niewielu słowach, zamknąć szkołę, fabrykę, zamknąć co w sobie, gęba się mu nie zamyka.

Nowe piosnki sobie tworząc, nie zamykając ustek nigdy. J. KOCH. — Żalność moja długo w noc oczu mi nie dała zamknąć. J. KOCH. — Jeśli zamknę niebo i deszcz by nie szedł. WUJ. — Zamknęli drzwi. WUJ. — On nikomu wrót miłosierdzia swego nie zamyka. SKAL. — Nie godzin jest pomocy ludzkiej... kto zamyka uszy przed proszącym, a drzwi przed potrzebniemi. BAZYLIK. — Kto ludziom zamknie gębę? KNAP. — Gdy dusza chce wnieść do tego raju... zamknąwszy drzwi i wejście wszystkim rzeczom światowym. NUCERYN. — Zamknięty w skorupie niewygodnie siedział. KRAS. — Prace szkolne otwierać i... zamykać z równą uroczyością. JAN ŚNIAD. — Już się zamknęły usta, z których słodka wychodziła mowa. GOŁUCHOW. — Zamknij drzwi. MICK. — Dłoń mu przychylna powiek nie zamyka. MICK.

ZAWIERAĆ, ZAWRZEĆ słowiań. завирати, czesk. zawiratj) właściwie znaczy zasuwac drzwi drągiem, rygłem, lub w ogólności drewnianym albo żelaznym przyrządem. Lecz to znaczenie prawie całkiem wyszło z użycia.

Mówi się tylko zawrzeć oczy, zawrzeć powieki i to w języku książkowym. Przenośnie: zawierać układy, przymierze, pokój, dobrowolną umowę, zawierać związek małżeński. Oznacza też treść w czym zamkniętą.

Najtrudniejsza rzecz wiedzieć, co się w kim zawiera. W. POT. — Kie-

dym struchlałą ręką oczy twe zawierał. NAR. — Zawarli uroczyste przy-
mierze. NAR. — Pierwszy raz pokój szczéry i stały zawarli. MICK.

ZATULAĆ (od przestarz. wyrazu tuł kołczan, słowiań. затулити MIKŁ.
znaczy zamykać zakrywając szczelnie otwór, jak się zamykał tuł,
czyli kołczan napelniony strzałami. Mówi się: zatulić usta, uszy.

A gdy będę dłużej rozmawiał, usta swe ręką zatula. WUJ. — Zatulać
uszy mamy na mowy bezbożne. HERBEST. — Oczy zawarła, uszy zatulała.
SKAR. — Zatule słuch mój i zamknę oczy. TRĘB.

ZATARASOWAĆ (czes. zatarasowati) znaczy zawalić albo podeprzeć
drzwi niby wałem albo tarasem, tak żeby się odemknąć nie dały.

Drzwi co najlepiej zatarasowała. J. KOCH. — Stały jeszcze zamknięte
bramy i zatarasowane. WUJ. — Aod zatarasowawszy drzwi, tyłem uszedł.
SKAR. —

ZARYGLOWAĆ, znaczy zamknąć drzwi na rygiel, albo też zasunąć je
od wnętrza żelaznym, lub drewnianym drągiem.

ZATYKAĆ, ZATKNAĆ (słowiań. затыкати) mówi się o niewielkim otwo-
rze, w który się co wsadza, wbija lub wtyka, np. zatykać butelkę,
beczkę, dziurę, szparę i t. p. Mówi się też: zatykać uszy, nos, gębę,
usta.

Gdy się z okrętem źle dzieje, gdy dziur jego nie zatykamy... gdy dla
bezpieczeństwa jego wszystkim co w domu jest, nie pogardzimy; zatonie
i z nim my sami poginiemy. SKAR. — Które okienko, jeśli mu zamurują,
a zatkają, głodem umrzeć musi. SKAR. — Milez, abym ci mieczem gęby
nie zatkał. SKAR. — Gębę mu zatkał. KNAP. — Kto do prawego szczę-
ścia dąży, niech zatknie uszy na gwary ludzkie. PILCH.

**Zamysł, zamiar, zamach, przedsięwzięcie, przedsię-
bierstwo, ząkrój, intencya, plan, projekt.**

Układanie w głowie tego, co kto uczynić zamierza.

ZAMYŚL (ros. замысль, czesk. zamysl) oznacza pierwszy zarys w my-
śli tego, co człowiek sobie układa, a zatem co jeszcze nie stało się
zamiarem; czego nie myślimy teraz przyprowadzać do skutku, ale
co chcielibyśmy, żeby kiedyś w przyszłości nastąpiło.

Prosi usilnie P. Boga, o skuteczne swoich zamysłów powodzenie. SKAR.
Przestań źle czynić, i porzuc twoje nie dobre zamysły. SKAR. — Świętemu
Bernardowi zwierza się swoich zamysłów. SKAR. — Wszystek ich zamysł,
aby worki swe natkali. BIRK. — Nie widać było, którzyby mu tych jego
zamysłów pomagali. WARG. — A nuż gdyby zamysły wykonał? KNAP.
Prywatne nasze zamysły ze zgubą ojczyzny wykonać usiłujemy. STAROW.
Jeśli zamysłem ich opak się wiedzie. KARP. — W zamysłach i przedsię-
wzięciach śmiały aż do uporu. JAN ŚNIAD. — Przyjaciół brata, wszystkie
wie jego zamysły. MICK.

ZAMIAR (ros. на́мѣнение, czesk. zamér) oznacza postanowienie dójścia
do zamierzonego celu i przyprowadzenia tego do skutku, co kto so-

bie ułożył w myśli. Różni się od zamysłu t \acute{e} m, że zamysł może ledwie świtać w umyśle, a zamiar jest już wyraźnie oznaczony. Zamysł może się odnosić do dalekiej przyszłości; a zamiar do obecnego, a przynajmniej nie dalekiego czasu.

Mówi się: mieć zamiar, powziąć zamiar, robić co z zamiarem, albo w zamiarze, przyprowadzić zamiar do skutku, udał się zamiar, zniweczyć czyje zamiary.

W tym zamiarze praca mnie całe życie tłoczy. KARP. — Bogdajby tak wielkie i dobroczynne zamiary wiodły się zawsze i udawały się szczęśliwie. JAN ŚNIAD. — Nie ten był zamiar Uniwersytetu. JAN ŚNIAD. — Zamiarów jego trudno dociec. MICK.

Słowicze dźwięki w męczyzny głosie,

A w sercu lisie zamiary. MICK.

ZAMACH (od machać) właściwie znaczy nagłe zamachnięcie ręką, laską, szablą, lub cz \acute{e} m podobnym. Przenośnie oznacza przystąpienie do wykonania zamiaru targnięcia się na czyj \acute{e} osobę, na zakłócenie spokojności publicznej, lub obalenie społecznego porządku, np. zamach na życie.

Obiecywał sobie jednym zamachem zawojować nas, ufając wielkości swego wojska. PASEK. — Gdy były na stan duchowny mocne zamachy... Jan Zamojski murem, iż tak rzekę, przeciwko nim stanął. BOHOM. — Umyślił chrześcijaństwo jednym znieść zamachem. WORON. — Za jednym zamachem po sto głów scinają. MON. — Żlebym sądził wyrzucając rodakom moim omyłki, żebym ich obwinał o szkodliwe na język zamachy. JAN ŚNIAD. — Tyle głów hydry jednym sciąć zamachem. MICK.

PRZEDSIĘWZIĘCIE (czes. předsevzeti) oznacza zamiar, który stał się już naszym zadaniem, do którego wykonania wprost przystępujemy. Zamiar może być jeszcze w sferze myśli; a przedsięwzięcie już zajmuje sferę działania.

Stój mocno przy on \acute{e} m przedsięwzięciu swoim. REJ. — Odwieść się od dobrego przedsięwzięcia nie dał. SKAR. — Swego przedsięwzięcia odstąpić nie chce. SKAR. — Trwając mężnie w przedsięwzięciu swoim... mieczem przez serce od k \acute{a} ta przebita jest. SKAR. — Nic wam trudnego w t \acute{e} m przedsięwzięciu święt \acute{e} m nie b \acute{e} dzie. SKAR. — Chcieli go od jego przedsięwzięcia odstraszyć. Bazylik. — Dobroczynne zamiary i zbawienne przedsięwzięcia. JAN ŚNIAD.

PRZEDSIĘBIERSTWO (ros. предприятие) wyraz XIX wieku, znaczy tyle co francuzki antrepriza t j. włożenie kapitału czy w fabrykę, czy w jaki zakład przemysłowy, w zamiarze otrzymania korzyści materialnych.

ZAKRÓJ, wyraz potoczny, od słowa zakrawać, jest zaznaczenie, jakby ostrzem stali, tych rozmiarów i granic, do których czyje zamiary sięgają.

INTENCYJA (łaciń. *intentio*) jest skierowanie chęci i życzeń naszych

ku temu celowi, jaki sobie kto w myśli i sercu zakłada. Oznacza tedy nie to, co zamierzamy czynić; ale raczej to, ku czemu dążą uczucia i gorące naszego serca pragnienia, np. kapłan ofiaruje Mszę św. za zdrowie chorego, albo na podziękowanie Bogu za otrzymane dobrodziejstwo, albo za duszę zmarłej osoby. Ta myśl jego zowie się intencyą.

Aby uczynek był na jawie, ale intencya czyli serce dobre z którego je czynisz, aby zostało w skrytości. Wuj. — Oko duszy naszej jest dobre serce, albo intencya. SKAR. — Choć się zabawisz około roli, około wychowania dzieci, około rzemiosła, około żołnierstwa..... wszystko się oną pierwszą myślą i intencyą pozłoci. SKAR. — Ty Panie moją dobrą intencyą przyjmiesz, i ludzi poprawisz. Skrupuł. JABL. — Napatrzyłem się tego jak częstokroć najlepsze intencye źle tłumaczone były. KRAS. — Zmów kiedy pacierz na tę intencyą. Mick.

A potem dobyłem dukat poświęcony,

Przed laty mi dany w intencyi najszczęśliwej,

Gdy z domu rodziców wyjeżdżał raz pierwszy. POL.

PLAN (łaciń. *planus*) wyraz architektoniczny, oznacza zarys umięjętny tego, co jest, albo co ma być zbudowane, na którym wszystkie główne punkta, ich położenie względem siebie, rozkład i proporcją części na pierwszy rzut oka widzieć można. Planem też zowie się obmyślenie całego szeregu mających po sobie kolejno następować działań, których wykonanie wprost do zamierzonego celu prowadzi.

Mówi się: plan kościoła, pałacu, zamku, miasta, zrobić plan, podać plan, nakreślić plan, ułożyć plan, zdejmować plany, zmienić plan, wykonać plan, działać według pewnego planu, plan wojny, plan bitwy, plany wojenne, plan nauk szkolnych.

Plan już jest ułożony. WĘGIER. — Szatan dumy zaczął mi lepsze plany rać. Mick.

PROJEKT (łaciń. *projicio*) jest podanie czyli rzucenie myśli do wykonania czego, jako też obmyślenie środków, za pomocą których myśl tę wykonać można. Zamiar może być jeden, a projektów do jego wykonania wiele. Projekta robią się, snują się, podają się, układają się, udają się; a zamiar powzięty dojrzewa i do skutku się przywodzi.

Różne mu w myśli projekta się snuły. KRAS. — Ułożone projekta dla zysku, wygody. KRAS.

Zaniechać, patrz: opuścić.

Zaniedbać, patrz: opuścić.

Zanurzyć, pogrążyć, utopić.

ZANURZYĆ (od nur, podług SZAFARZYKA ziemia) pierwotnie znaczyło ukryć co w głębi ziemi, czyli w norze. Znaczenie to wyszło z użycia, i dzisiaj oznacza pogrążyć co w wodzie, lub innym płynie, czy całkowicie, czy tylko w znacznej części, np. zanurzyć rękę w wodzie,

zanurzyć dziecię. Zanurzyć się jest to samo co dać nurka. Przenośnie mówi się: zanurzyć się w myślach, zanurzony we śnie.

Napełnili obie łódce (łódki) tak iż się mało nie zanurzyły. Wuj. — Gdy się dom wszystkich królestwa obali, a okręt się ze wszystkimi zanurzy. SKAR. — W letargu i nierządzie naród zanurzony. NIEMC. — Cłyba lot zwinąwszy, zanurzy się w ziemię. MALCZ.

POGRAŻYĆ (słow. погражити, ros. погрузить, czes. pohřziti) znaczy zanurzyć zupełnie albo z głową, sprawić żeby co poszło na dno; i ztąd pograżyć się, to jest: skryć się w głębinie. Przenośnie: pograżony w smutku, w żalu, w rozpacz, w dumaniu, w głuchym śnie, w wiecznej niepamięci.

Pomnisz onę przypowieść włoską: kiedy nieprzyjaciel twój po pas w wodę wpadnie, podaj mu rękę,..... ale kiedy tak wpadnie, że mu się w gębę lać pocznie, nastap na łeb, a pograż go do ostatka. GORN.

Znowu na wszystko stawał się nieczuły,
I pograżał się w dumi tajemnicze. MICK.

Dalej za słońcem, gdzie jasną głowę,
W zachodnie pograża piany. MICK.

UTOPIĆ (słow. утопити, ros. утопить, czes. utopiti) znaczy sprawić, żeby co utonęło, czyli w toni, to jest w głębinie śmierć znalazło, albo na dnie zostało. Przenośnie mówi się: utopić komu miecz w piersiach, utopić w kim wzrok.

Utopił w nim żelazo aż do rękojeści. SKAR. — Ostre żelazo w piersiach utopiła. SKAR. — Z uwiązana u szyi kotwicą utopić go kazał. SKAR. — Utopiłby go w łyżce wody. KNAP. — W kark niewierny święconém utopił żelazem. MALCZ. — Za myślą duszę utopiłem w niebie. MICK. — Utopił w Tadeusza wzrok jak bazyliżek. MICK.

Zapach, wonia, wonność, aromat, bukiet, perfuma.

ZAPACH (od pachnąć) ros. запахъ; czes. zapach) jestto własność pewnych ciał, że czynią miłe, lub niemile wrażenie na zmysle powonienia. Że zaś narzędziem tych wrażeń jest pierwszy nerw węchowy, idący nad okiem do nasady nosa; przeto zwykle się mówi, iż zapach czujemy nosem i przywiązujemy do tego wyrazu znaczenie miłego wrażenia. W przeciwnym razie mówimy: zapach nieprzyjemny, lub odrażający. Do miłych liczymy: zapach róży, lili, rezedy, herbaty, kawy, heliotropu, fiołków, czuć zapach, rozchodzi się zapach, lubić zapach i t. p.

Czego za świeża skorupa nawrzała,
Ten zapach będzie w sobie długo miała. J. KOCH.

Uczynki nasze jego zapach i moc w sobie noszą. SKAR. — Piżmowy zapach. SYREN. — Kwiat zapachu przyjemnego. SYREN. — Dziegieć zapach ma przenikający. ŁADOW.

Był wzgórek z brzegu lasu, zielenił swe czoło,

I zapach macierzanki rozsylał w okolo. MALCZ.

WONIA i WOŃ (słow. *воня*, ros. *воня* fetor, czes. *wůně*) tém się tylko różni od zapachu, że jest raczej książkowym, niż potocznym wyrazem i że zwykle tylko miły zapach oznacza, gdy nie ma dodanego żadnego epitetu.

Zakadzi na oltarzu ku woni chętnej Panu. Bibl. Zof. — Spali je kapłan na całopalenie i na wdzięczną wonią Panu. WUJ. — Myli się oko, myli się ręka, myli się smak, myli się wonia. SKAR. — Aby wonia cnót świętych, bliźniego obchodziła i do dobrego podniecała. SKAR. — Boże..... abyśmy byli wonią dobrą każdemu, i solą do smaku każdego. SKAR.

Tam się róża czerwieni rumieńcem purpury,

Przyjemną czyniąc wonią. KOCHOW.

Ich liście i woń służą grzędom za obronę. MICK.

Zrywa wianki i rzuca na klęczących skronie,

I rozlewa jak z maszalne kadzielnicy wonie. MICK.

Wieczór technie wonią i lubą i świeżą. BOH. ZAL. — Wyście dotąd były jak lilije Boże, co rosna nic nie wiedząc o własnych barwach i woniach. ZYG. KRASIŃ.

WONNOŚĆ oznacza już to własność tego, co miły ma zapach, już rozlanie się tego zapachu w powietrzu, np. wonność kwiatów.

Kwiatek piękny, mała rzecz, choć zdaleka,

Nie widać go, a wonność zaleci człowieka. REJ.

Wonność szat twoich, jako wonność kadzidla. WUJ. — Wieńce kwitnące wydały wonność swoje. WUJ. — Skoro poczuł wonność szat jego, błogosławiąc mu, rzekł: oto wonność syna mego, jako wonność pola pełnego. WUJ. — Wydajcie z siebie wdzięczną wonność jako kadzidło. WUJ. — Abyśmy jego byli wonnością na żywot wieczny. SKAR.

AROMAT (z grec. *ἀρώμα*) właściwie oznacza zioła i korzenie mocny wydające zapach. Ztąd też zowią się one aromatycznymi. Niekiedy jednak używa się w znaczeniu miłej woni.

Aromata arabskie służyły na kadzidla. KRAS. — Powietrze dokoła zionie aromatem. MICK.

BUKIET (z fran.) w znaczeniu zapachu mówi się tylko o winie mianowicie starém, które świeżym chlebem, lub myszką pachnie.

PERFUMA, częściej w liczbie mnogiej perfumy (łaciń. *per* i *fumus* dym) wyraz znajdujący się u REJA i SKARGI, znaczy ekstrakta płynne z roślin lub innych rzeczy pachnących.

Od niego perfuma pieczenia z cebulą. REJ. — Mijając nas, powietrze perfumami i wonią wdzięczną napelniła. SKAR.

Zapadły, patrz: nizki.

Zapalać, patrz: pobudzać.

Zapalczywość, patrz: gniew.

Zapalczywy, patrz: nagły.

Zapał, entuzjazm, natchnienie, zachwyty, egzaltacja.

W ogólności stan ducha palącego wewnętrznym ogniem.

ZAPAŁ jestto ogień wewnętrzny, który zapalając umysł lub serce, skupia jakby w ognisku wszystkie siły ducha, ożywia i unosi człowieka w mowie, piśmie, działaniu, a nieraz i drugich jakby magnetyczną siłą porusza.

Mówi się: zapał kaznodziejski, zapał poetycki, zapał do nauk, mówić z zapalem, wpaść w zapał, ostygnąć w zapale, zapał młodzieńczy.

Jeszcze bardziej wpadła w kaznodziejski zapał. KRAS. — Najczęściej zbyt zapał, co odpycha i niszczy zimną uwagę, unosi nas zbyt daleko i z drogi prawdy sprowadza. JAN ŚNIAD. — Temi słowy swój zapał wszystkim w piersi przelał. DMOCH. — Widząc bezbronno, w zapale ostygnął. MICK. — Gdy zapał ochłonął. MICK.

Niech nad martwym wleczę światem,

W rajska dziedzinę uludy,

Kędy zapał tworzy cudy. MICK.

Ten zapał mistrza, to groźne oblicze,

Napełnia serca otuchą, nadzieją. MICK.

Zawołał Tadeusz z zapalem. MICK. — I czyta, czyta z zapalem. ODYN.

ENTUZJAZM (z grec. *εὐθεος*; pełen Boga) właściwie to samo co zapał, tylko że nie taki, który namiętności ludzkie porusza; ale który jakimś nie ziemskim i prawdziwie świętym uczuciem za serca jakby mocą Bożą porywa.

Mówi się: wpaść w entuzjazm, obudzić entuzjazm.

Zapał może być nieraz wynikiem osobistego temperamentu, chwilowego wzruszenia, albo nawet prostej przekory: podczas gdy entuzjazm prawdziwy wynika jedynie z miłości, z miłości samej tylko rzeczy, lub idei. ODYN.

NATCHNIENIE (ros. *вдохновение*) w znaczeniu religijném znaczy tożnie nie Boże w ducha człowieczego, które sprawuje, że już nie człowiek sam, ale duch Boży przez niego mówi i działa. W znaczeniu pospolitém oznacza chwilę takiego ożywienia i podniesienia umysłu, w której go albo duch wieszczy, albo siła twórcza napełnia.

Mówi się: natchnienie Boże, natchnienie ducha świętego, natchnienie poetyckie, czynić co z czyjego natchnienia.

Z natchnienia Boskiego w opiekę się Bogarodzicy poruczyli. SKAR. — Aniołowie oświecają rozumy nasze, i dobrych nam dodają myśli, gdy niewiedzie z nami rozmawiają i do cnót świętych pobudzają, gorące do duszy słowa i natchnienia puszczając. SKAR. — Wszystek się cało natchnieniu ducha Bożego wielkiem sercem oddał. SKAR. — Z natchnienia Boskiego (Grzegorz) posłał do Anglii sługę Bożego Augustyna. SKAR. — Natchnienie miał od Ducha świętego. SKAR.

Porwał się starzec splakany i zbladły,
Na głos, z Bożego co słyszał natchnienia. KRAS.

Co z pamięci i jakby z wyższego natchnienia w duchu prawdziwie aposto-
lskim opowiadać się powinno. JAN ŚNIAD. — Mistrz zawsze patrzył
w niebo, czekając natchnienia. MICK.

Wiedziecie, że dla poety jedna tylko droga:
W sercu szukać natchnienia, i dążyć do Boga. MICK.
Jest w życiu ludzkim chwila,
Kiedy słabość się przesila
Za natchnieniem męskiej woli. BOH. ZAL.

Kiedy mnie wewnątrz wieszce rozgrzeje natchnienie. BOH. ZAL.

ZACHWYCENIE i ZACHWYT oznacza takie zatopienie się w Bogu,
że duch człowieka czuje się jakby z więzów ciała wyrwanym, a oko
wewnętrzne otwiera się na widzenie rzeczy nadziemskich; i kiedy
człowiekowi tak błogo, jakby się już na chwilę do nieba dostał.
W potocznej mowie zachwyty znaczy niekiedy najwyższy stopień upo-
dobania aż do uniesienia posunięty.

W zachwyceniu zostając tak był od zmysłów oddalony, iż na największy
grzmot się nie porywał. SKAR. — W zachwyceniu po dwie godziny by-
wała nieporuszoną zostając, tak że nie było w niej widać ani jednego
oka mgnienia; ale tylko otwarte oczy w krucyfiksie zatopione trzymała.
SKAR. — Przez cały ten czas leżał jak w zachwycie. W. POT. — Sen
mię, czy jaki zachwyty, czy mamy obluda. W. POT.

Chwila zachwyty łaską Bożą dana.

Znać męka śmierci lekką mu była wśród zachwyty ducha. ZYG. KRAS.

W oczach naszych ły zachwyty. ZYG. KRAS.

EGZALTACYA (z fran.) oznacza rozgorączkowanie wyobraźni, albo
czułości, skutkiem którego osoba egzaltowana patrzy na wszystko
jakby przez szkło powiększające, albo przez pryzmat; i przeto nie
widzi rzeczy jakimi są, ale jakimiby były podniesione do ideału,
lub do najwyższej potęgi.

O egzaltacyi rozprawa BRODZIŃSKIEGO. — O egzaltacyi Doktora STAN.
WIKRZEMSKIEGO.

Zapas, patrz: obfitość.

Zapęd, uniesienie, szal.

W ogólności zbyt silne poruszenie wewnętrzne, nie hamowane
rozumem.

ZAPĘD oznacza tak gwałtowny wybuch jakiej namiętności, że człowiek
panować nad sobą nie umie, np. zapęd gniewu, zapęd szalony, wpaść
w zapęd, w pierwszym zapędzie.

W waszych zapędach strzeżcie pewnej miary. TRĘB. — Człowiek w głu-
pich zapędach w rząd się z Bogiem sady. ZABL. — Nie unośmy się płon-
nemi zapędami. NIEMC. — Żeby w zapędzie swoich myśli i poruszeń nie

uniósł się za daleko, i nie przeszedł za granicę przyzwoitości. JAN ŚNIAD. — Człowiek w gwałtownych zapędach swych namiętności, przerabia cnotę na zbrodnią. JAN ŚNIAD.

UNIESIENIE, jestto skutek przepelnienia serca jakim uczuciem, które jak wezbrana rzeka z brzegów wylewa. Uniesienie może być dobre i złe, a zapęd tylko zły.

Mówi się: uniesienie szlachetne, niezwykle, chwilowe, uniesienie radości, gniewu, zemsty i t. p.

Wiosna wzbudza tłum żywych radości uniesień. ALO. FELIŃ. — Na tym stopniu potęgi, bez uniesień szlachetnych, bez czynów wspaniałomyślnych, nie można być wielkim człowiekiem. JAN ŚNIAD. — Cały naród z uniesieniem przyjął tę drogą pamiątkę sławy narodowej. BRODZ.

Boże mój, Boże, niepojęty wiecznie,

Przebacz mi, przebacz uniesienia moje. AN. GOR.

Za moment Boskiego uniesienia, tego to wykradzenia się na chwilę za ziemską granicę, odbiera potem ciężkie na ziemi męki. JAN CZECZOT. — Żalowałem nie raz tego, co się w chwili takiego uniesienia wyrządziło, ale to było po niewczasie. KAR. KACZK. — Uniesienia namiętne młodzieńca. ZYG. KRASIŃ. — Cóż to za piękny kościół! zawołałem w uniesieniu. KRASZ. **SZAŁ** jestto jakby chwilowe obłąkanie, w którym rozogniona wyobraźnia pochłania rozum, tak że człowiek rzuca się bez pamięci, i nie ma takiej potęgi, na którąby się nie porwał.

Mówi się: szal poetycki, miotany szalem, odurzony szalem.

Jakiz to szal, nieszczęśni, zawrócił wam głowy. PAM. — Jednością silni, rozumni szalem. MICK. — Szalejcie do woli, ostatni to szal. ZYG. KRASIŃ.

Zapłata. patrz: nagroda.

Zapobiedz, zaradzić, uprzedzić, obmyślić.

Ogólne wyobrażenie niedopuszczyć, żeby się co stało.

ZAPOBIEGAĆ, ZAPOBIEDZ, ZABIEGAĆ, ZABIEŻEĆ znaczy używać zawczasu takich środków, któreby nie dopuściły, żeby co nastąpiło, albo wynikło, np. zapobiegać chorobom, nadużyciom, występkom.

Wczas gdy kto może, zabiegaj przygodzie. REJ. — Początkowi zabiegaj. REJ. — Każdej chorobie wczas zabiegaj, bo późne lekarstwo nie dobre bywa. REJ. — Powiadał (Tarnowski) iż przyrodzenie polskie takie jest, że jeśli mu od czego wczas z przodku zabieżysz, już tego dalej nie czyni. ORZECH. — Ona mężowym kłopotom zabiega. J. KOCH. — Tobo o tém mówić, jakoby temu upadkowi zabiegać. J. KOCH. — Trudno temu człowiecza mądrość zabieżeć ma. GORN. — Ludzka mądrość rychło pobłądzi, i wszystkiego upatrzeć, i wszystkiemu zabieżeć nie może. SKAR. — Ludzki rozum i staranie zabiegać wszystkiemu nie może. SKAR. — Jak zabieżeć złemu? KRAS. — Sprawiedliwość ta, która zapobiega zbrodniom, szacowniejsza jest od tej, która je poskramia. OSTROW. prawo. — Religija

chrześcijańska.... zapobiega srogiemu panowaniu zemsty i dumy. JAN ŚNIAD. — Zapobiegać, aby się fałszywe zdania nie szerzyły w narodzie.

JAN ŚNIAD.

ZARADZAĆ znaczy dać skuteczną na co radę. Różni się tęp od słowa zapobiedz, że zapobiegamy temu, do czego jeszcze nie doszło, a zaradzamy temu, co się już stało, np. zaradzić złemu, zaradzić w potrzebie, zaradzić komu w chorobie, potrafię sobie zaradzić.

Czegoż się spodziewać mamy? jak zaradzić złemu? MŁODZ. — Można złemu zaradzić. KRAS. — Cierpliwość znosi, czemu zaradzić nie może. BRODZ. — Stało się, już późno, i trudno zaradzić. MICK.

UPRZEDZIĆ (ros. предупредить) znaczy zrobić pierwej to, co kto inny zrobić zamierza, albo też zawiadomić kogo zawczasu o tęp, co go czeka. Uprzedzamy to, co ma nastąpić, gdy na przyjęcie jego przygotowani jesteśmy.

Mówi się: uprzedzić czyje chęci t. j. pierwej im zadosyć czynić, nim objawione zostaną.

To co miało być potem, uprzedzić wołała. J. KOCH. — Co ma czas przynieść, uprzedź go ty raczej. J. KOCH. — Uprzedzała mądrość lata. SKAR. — Wielekroć postrzegał, iż go uprzedzano nawet w tęp, co rozkazać miał. KRASIC. — Jeżeli w potrzebę przyjaciela wchodzisz, i prośbę jego uprzedzasz, dar twój podwójnej ceny nabiera. A. S. KRAS.

OBMYŚLAĆ, dawny i piękny wyraz chociaż dziś mało używany, znaczy widzieć myślą zawczasu, mające nastąpić potrzeby, i dla zaspokojenia ich przygotować wcześniej źródła i środki.

Już to dawno Bóg obmyślił w niebie. J. KOCH. — Ten który wszystkim rozkazuje, nie swój, ale wszystkich pożytek ma obmyślać. GORN. — Naamana studzy ojcem zowią, iż dobra ich jako ojciec obmyślał. SKAR. — Ona wszelkie potrzeby dziecięciu z ubogiej pracy obmyślała. SKAR.

Zapomoga, patrz: pomoc.

Zapora, patrz: przeszkoda.

Zaprzeczać, zbijać, odwoływać.

ZAPRZECZAĆ (ros. запрещать zakazywać) pierwotnie znaczyło stawać komu w poprzek drogi. Lecz to znaczenie wyszło całkiem z użycia i dziś zaprzeczać znaczy mówić, że co tak nie jest, że się rzecz ma przeciwnie, albo inaczej; azatem daje wyobrażenie przeciwne słowu twierdzić.

Bardzo słusznie, któż zaprzeczy? ODYNEC. — Czemu fakta aż nadto zaprzeczają. Z. FELIŃ. — Któremu nikt, kto go znał, nie zaprzeczy. P. POPIEL.

ZBIJAĆ, przenośnie znaczy obalać cudze twierdzenia, lub zarzuty, to jest: dowodzić, że one są albo nieprawdziwe, albo niesłuszne, albo na niczem nie oparte, a zatem że się utrzymać nie mogą. Zaprzeczać można bez dowodów, a zbijać tylko dowodząc, lub obalając dowody przeciwnej strony.

Anzelm na koncylium Greków mocno zbił i refutował, a upor ich bezrozumny ukazał. SKAR. — Zbijam, odpór daję słowy. KNAP. — Nie trzeba obrażać, ale oświecać tych, których zbijamy, nie pragnąc upokorzyć ich jako przeciwników, ale pragnąc oświecić jako braci. ZIEMIĘCKA. — Dla zbitcia tak nierozważnego twierdzenia, dośbey było przytoczyć on wyrok Apostoła. ZYGM. FELIŃ.

ODWOŁYWAĆ jako synonim słowa zaprzeczać znaczy wyznać publicznie że to cośmy o kim lub o czem powiedzieli, było fałszem, potwarzą, lub po prostu bajką.

Strzeż się obmawiać, bo odwoływać trudno. SKAR.

Sławy nie ruszaj bliźniego,

Bo odwołać, coś ciężkiego. SKAR.

Zaradzać, patrz: zapobiegać.

Zarobek, patrz: pożytek.

Zarobić, patrz: zyskać.

Zaród, patrz: początek.

Zarozumiałość, patrz: pycha.

Zasada, patrz: fundament.

Zasadniczy, patrz: fundamentalny.

Zasadzka, **sidło**.

ZASADZKA (ros. засада) jestto zaczajenie się w miejscu ukrytém, ażeby z niego wypadłszy, uderzyć nagle na nieprzygotowanego; lub żeby kto nie przewidując niebezpieczeństwa, wpadł sam jak w matnię.

Mówi się: zrobić na kogo zasadzkę, wpaść w zasadzkę, wprowadzić w zasadzkę.

W puszczy zasadzkę czynili na nas. WUJ. — Wstaniecie z zasadzki i burzyć będziecie miasto i da je Pan Bóg w ręce wasze. WUJ. — Wołochowie ze wszystkich stron, pieszo z tajemnych zasadzek wysypawszy się... na nich uderzą. BŁĄZOW. — Zasadzek jakich fortelnych na przeprawie mostowej się obawiali. BIRK. — Aby kto nie napadł na zasadzki nieprzyjacielskie, ale żeby raczej nieprzyjaciół swojej duszy przemógł i zwyciężył. NUCERYN. — Przerażony zasadzką szereg w kłęb się zwija. MICK. — Na każdym kroku nową spotyka zasadzkę. ZYG. FELIŃ.

SIDŁO (słow. сило, ros. силокъ, czes. osidlo) jestto przyrząd z włosieni, lub z kręconych nici dla łowienia ptaków, albo i zwierząt. Ztąd przenośnie używanie podejścia i intryg, żeby kto nie widząc wykopanych pod nim dołków, dał się złowić temu, kto nań czyha i sam wpadł mu w ręce.

Sidla na mnie zastawiają. J. KOCH.

W tém się sidle połowili,

Które sami stawiali. J. KOCH.

Dusza nasza jako wróbel wyrwana jest z sidła łowiących: sidło się potargało, a myśmy wybawieni. WUJ.

Którzy upętać myślą moje nogi,

Sidlami ścieżki natknąwszy i drogi. J. KOCH.

On wyrwie z sidła nogi moje. WUJ. — Tajemnie sidła zastawiają.

SKAR. — Otwórz nam oczy na sidła i doly, które na nas postawił i podkopał. SKAR. -- Katylna najwięcej ludzi młodych w sidła swe schwytał.

PILCH. — Knuje im zradę i sidła zastawia. NIEMC.

Zaścianek, patrz: wieś.

Zaskarbić, patrz: pozyskać.

Zasługa, patrz: przysługa.

Zasnąć, patrz: spać.

Zasób, patrz: obfitość.

Zaspać, patrz: opuścić.

Zastać, patrz: znaleźć.

Zastanawiać się, rozważać, rozmyślać, rozbierać, roztrząsać, namyslać się, trutynować.

W ogólności brać co pod głębszą uwagę.

ZASTANAWIAĆ SIĘ znaczy zatrzymywać przez czas jakiś myśl nad jednym przedmiotem, ażeby się bliżej przypatrzeć i mniej więcej jasne pojęcie o nim sobie utworzyć. Kto się zastanawia nad czém, ten około tego skupia swój umysł i niby rozpytuje się swego rozumu co to jest? co o tém sądzić? i dla czego tak właśnie a nie inaczej sądzić o tem należy?

Żadne w Polsce zgromadzenie.... nie zastanawiało się z uwagą nad ważnością przedmiotu. AD. CZARTOR. — Niewiadomość zwykła używać wiele darów rozumu, nie zastanawiając się nad ich źródłem. JAN ŚNIAD. — Nie będzie od rzeczy nieco się nad tém zastanowić. BRODZ.

ROZWAŻAĆ (czes. rozważiti) znaczy ważyć swoje myśli na szali rozumu, ażeby ściśle oznaczyć najmniejsze między niemi podobieństwo, albo różnicę, ażeby je niby przeżuć i przetrawić w umyśle.

Rozważ dobrze co masz czynić. MODRZ. — Rozważaj słowa, niżeli je wymówisz. STASZYC. — Rozważając to, czegoście się nauczyli, pomyślcie nad tem, czego jeszcze nie umiecie. JAN ŚNIAD. — Nauczyciele.... objawiać wam będą myśli i prawdy, które wam należy pilnie i często rozważać. JAN ŚNIAD.

A naprzód komissją legalnie wyznaczyć,

Któraby rozważyła.... cele, środki, sposoby. MIK.

ROZMYŚLAĆ (słow. розмішляти, ros. размышлять) znaczy pogrązać się w myślach, skupiając je około jednego przedmiotu, ażeby z niego wysnuć czy pożyteczne i budujące uwagi, czy obrazy podnoszące ducha, lub przemawiające do serca, np. rozmyślać o śmierci, o życiu przyszłym, o męce Chrystusa. Różnica między słowem rozmyślać i rozważać jest ta, że kiedy rozmyślamy, to imaginacya i uczucie idą

w parze z rozumem. Kiedy zaś rozważamy, to imaginacya i uczucie pozostają na stronie.

To rozmyślając, wszystko swe serce i ducha w niebo obróciła. OPEĆ. — Oczy zatulały, gdy co rozmyślały. REJ. — Człowiek rozmyśla sprawy swoje w sercu swoim, ale Pan sprawuje język jego. REJ. — Serce na skrzydłach rozmyślania nabożnego w niebo podnosił. SKAR. — Rozmyślając krótkość i omylność żywota tego. SKAR. — Począł rozmyślać o marnościach świata. KRAS. — Wgnany z Rzymu Maryusz usiadł na runach Kartaginy, i tam rozmyślał o niestałości rzeczy ludzkich. JAN ŚNIAD.

ROZBIERAĆ (ros. разбирать, czes. roshiratj) właściwie rzecz złożoną rozkładać na części, albo na pierwiastki, np. rozbierać zegarek, rozbierać co chemicznie. Ztąd mówi się o działaniu umysłu, który chcąc co poznać dokładnie, nie przestaje na obejrzeniu ogółu, ale każdą składową część, każdą myśl, każdy wyraz bierze z kolei do rozpatrzenia, i nie mieszając jednego z drugim, całą wewnętrzną budowę w szczegółach bada, np. rozbierać dzieło, rozbierać pismo, rozbierać pod względem gramatycznym, logicznym, rozbierać krytycznie.

Ja słowa twoje rozbieram. J. KOCH. — Co noc to rozbierajcie dnia przeszłego sprawy. J. KOCH. — Rozbierajcie pisma, bo się wam zda, że w nich jest żywot wieczny. WUJ. — Po słówku to rozbierać będziemy. BIAŁOBRZ. — W głowie rozbierając los wojny niepewny. KOCHOW. — Gdy rozum przywiązuje się do jakiego wyobrażenia usilnie, rozbierając je z każdej strony, jest to natężenie rozumu. KS. CYANK. — Więc ja to sobie w nocy rozbieram z uwagą. MICK.

ROZTRZĄSAĆ i **ROZTRZĄSNAĆ** właściwie rozrzucać trzęsąc na wszystkie strony jak naprzykład roztrzęsa się siano, lub słoma. Ztąd przenośnie rozpatrywać co okiem umysłu, który żeby gruntowniej zbadać, lub jaśniej wyłożyć wzięty pod uwagę przedmiot, przesiewa go jakby przez sito; poddaje pod ścisłą krytykę wszelkie o nim sądy i zdania; a to, co było zawile, splątane i jakby na kupę zwalone, przyprowadza do porządku, wywija jak z kłębka, i jak na dłoni ukazuje. Kto rozmyśla, ten zakreślając większe lub mniejsze koło, krąży myślą około pewnego przedmiotu. Kto rozważa, ten myśli swoje waży na szali rozumu, póty zatrzymując przy każdej jak przykutą uwagę, póki jej nie przetrawi i nie wyczerpie do gruntu. Kto rozbiera, ten każdą część składową rozpatruje, żeby ją jużto zosobna, już w stosunku do innych części i do całości myślą obejrzał. Kto zaś roztrząsa, ten rzecz wziętą pod uwagę przepuszcza, iż tak rzekę, przez arfę krytyki; ten musi w myśli przerobić te wszystkie działania, przez które przechodził umysł ludzki, nim doszedł do tego, co się pod roztrząsanie bierze.

Aby nie szedł ślepo za zdaniem autora, ale wprzód roztrząsnął uważnie, czego się trzymać, co odrzucić należy. KRAS. — Roztropność każe wszyst-

ko i bacznie roztrząsać. KRAS. — Roztrząsaliśmy zasady autora, na których opiera nowo podany sposób pisania. JAN ŚNIAD. — Niech każdy z pilną uwagą roztrząsa i to co myśli, i to co pisze. JAN ŚNIAD. — Roztrząsał najzawilsze rzeczy i sprawy. JAN ŚNIAD. — Nie moja rzecz sprawę roztrząsać. MICK. — Rzeczą tę roztrząsać tu zamierzam, w najogólniejszych tylko zarysach. MALEC.

NAMYŚLAĆ się znaczy zatrzymywać myśl nad czem, niby naradzając się z samym sobą, jak w danym razie postąpić, lub na co się zdecydować, iżby potem żałować tego nie przyszło.

Długo się namyślała co miała czynić, a namyśliwszy się mocno do końca swego prowadziła. SKAR. — Kazał im czekać, póki się nie namyślił, co z nimi czynić miał. SKAR. — Na to, co wy mówicie, jam się już przez lat ośm, abo dziewięć namyślał. SKAR. — Długo się namyślaj, a spieszenie wykonaj. KNAP. — Dobrze się wprzód trzeba namyślić i przekonać, nim się nowość jaka wprowadzić ma. KRAS. — Muszę się namyśleć. JUL. SŁOW. — Życzę się dobrze namyślić, bo niebezpieczeństwo większe może, niż się zdaje. KRASZ.

TRUTYNOWAĆ (łaciń. *trutinare* ważyć na szali, *trutina* u HORACEGO szala) wyraz nie czysto polski i rzadko używany, mówi się o ścierniu się różnorodnych zdań i ściśłem ich ważeniu jakby na szali, ażeby wzięte do rozwiązania zadanie jeżeli nie stanowczo rozstrzygnąć, to przynajmniej dostatecznie wyjaśnić.

Karol W. sam sądy raz w tydzień chciał miewać, aby sędziów dekreta z relacyj trutynował i kasował złe, a probował dobre. BIRK. — Trutynując te słowa poważny doktor jeden, tak je sobie tłumaczy. WOJSZ. — Potrzeba żeby projekta wprzód w poufalitych znoszeniach się trutynowane były. STAN. AUG. — Wieczorem będzie wszystko razem trutynować. MICK.

Zastępować, wyręczać.

Robić za drugiego to, coby on sam robić musiał, albo też pełnić czasowo cudzy obowiązek.

ZASTĘPOWAĆ i dokon. **ZASTĄPIĆ** (słow. *застапити*, ros. *заступать*, czes. *zastupovati*) znaczy stawać na czyjśm miejscu, wstępując czasowo tylko w jego prawa i obowiązki, np. zastąpić gospodarza, zastąpić nieobecnego, zastąpić dzieciom ojca.

Na tych którzy nas zastępują, mieć oko należy. KRAS. — Marszałek, rządcą dworu Pana zastępuje. KRAS. — Na to namiestników chowam, aby mię zastępowali w tem, czego sam przez się czynić nie mogę. KRASIC. — Ludzą się niektórzy pisarze, i czytelnikom chcą oczy zamydlić, że dostatek rzeczy może zastąpić niedostatek języka; jak czasem okazałość słów zastępuje słabość myśli. KOPCZYŃ. — Każdy za siebie cierpi, i nikt nikogo w cierpieniu zastąpić nie może. MIETELSKI. — To jest siła moralna (religija), której w żadnym wieku, w żadnej społeczności, żadne wynalazki rozumu nigdy nie potrafiły zastąpić. JAN ŚNIAD. — Któż dzie-

ciom matkę zastąpi? KRASZ. — Ojca a matki rodzonych nikt nie zastąpi. KRASZ. — Wielki był żal po człowieku, którego nikt nie mógł zastąpić. KRASZ.

WYRĘCZAĆ znaczy robić to, co by miał robić inny, czy żeby mu ulżyć trudu, czy żeby mu dać odpocząć. Zastąpić można nicobecnego, a wyręczyć obecnego. Kto kogo wyręcza, ten tylko w pewnej chwili lub w pewnej okoliczności czyni coś za drugiego. Kto go zastępuje, ten przedstawia jego osobę i jego imieniem działa.

Czuwał nad łóżeczkiem chorego dziecka po całych nocach, dając się tylko wyręczyć najpoczeiwszej matce naszej. KAR. KACZK. — Pozwolisz ażebyśmy go wyręczyli. Teatr. — Chciał wyręczyć Hrabiego. MICK.

Zaszczyt, patrz: cześć.

Zaszczytny, patrz: chwalebny.

Zatarasować, patrz: zamykać.

Zatoka, odnoga, бухта.

ZATOKA (od zataczania się, czyli robienia zakrętu na bok) oznacza miejsce, w którym morze, albo rzeka, w ziemię zachodzi, tworząc łuk, albo kolano.

ODNOGA, jestto znaczna część morza daleko w ziemię zachodząca. Różni się tém od zatoki, że w jednej odnodze wiele zatok być może, np. morze Bałtyckie ma tylko trzy odnogi: botnicką, fińską i ryzką, a każda z nich ma nie jedną zatokę. Odnogą rzeki nazywa się ramię jej, czyli poboczne koryto.

Jako wielka rzeka im się na więcej części dzieli, tem mniejsza jest każda jej odnoga, tak... GORN. — Do nich przez odnogę morską przystęp był. SKAR. — Przebrnął w Zelandyi przez morskie odnogi. KOCHOW. — Wszystkie odnogi służby publicznej. JAN ŚNIAD. — Język słowiański, którego polski jest odnogą. JAN ŚNIAD. — Szumi młyn na odnodze. MALCZ. — Tam u Niemnowej odnogi. MICK.

BUCHTA (niem. *die Bucht*) jest gatunek niewielkiej zatoki, stanowiący jakby jezioro, do którego morze jakby przez bramę wchodzi, np. бухта Sewastopolska.

Zatulić, patrz: zamykać.

Zatykać, patrz: zamykać.

Zaufanie, patrz: nadzieja.

Zawada, patrz: przeszkoda.

Zawdzięczać, dziękować.

ZAWDZIĘCZAĆ (czes. *zavděčiti*) oznacza być komu obowiązany do wdzięczności za odebrane dobrodziejstwo, jakoteż dawać mu dowody wdzięczności; chociaż może być tylko pierwsze bez drugiego, np. Wiedeń ocalenie od Turków zawdzięcza Janowi III. Zawdzięczać co wytrwalej pracy, zawdzięczać komu wiele.

Jemu za chleb w ojczyźnie prędszy i obfity,
Tą posługą zawdzięczać rzeczy-pospolitej. NAR.

Szkola, której wyłącznie zawdzięczam całe moje nie tylko lekarskie, ale oraz i nauczycielskie wykształcenie. JÓZ. BRODOW. — Przez długie wieki byliśmy pod panowaniem prawa narodem szczęśliwym i potężnym: temu właśnie uznaniu praw człowieka i obywatela zawdzięczając i szczęście i nawet potęgę. Ks. MARYAN MORAWSKI.

DZIĘKOWAĆ (czes. děkovati) znaczy oświadczać komu wdzięczność w słowach, choćby przez samę tylko grzeczność. Dziękować bowiem i niewdzięcznik może. Że zaś w narodzie naszym silnie było rozwinięte uczucie wdzięczności, dowód tego pozostał w języku, w którym niewdzięczność była zwykle nazywana czarną. Formę zaś wydziesiękować się, nie wiem czy który inny język łatwo oddać potrafi.

Tobie, Panie, pókim żyw ja muszę dziękować. J. KOCH.

Ten, stworzywszy część ludzi, cheiwych na pieniądze,

Mnie, za co mu dziękuję, stworzył bez tej żądze. J. KOCH.

Panu ja wielce, wielce dziękuję. J. KOCH. — Gdy to tak mówimy, tedy się chlubimy sami używając tych słów, które bywają, gdy kto za co komu dziękuje. GORN. — Mało na tem, że nie dziękują za dobrodziejstwa. WUJ. — Dziękuje tobie, zem nie jest jako inni ludzie. WUJ. — Nie wszyscy dziękują, nie wszyscy wdzięczni. SKAR. — Cóż to znaczy? oziębłe dziękujesz. KRAS. — Za chleb i za sól podziękowóć Bogu. MICK.

Zawieja, patrz: burza.

Zawierać, patrz: zamykać.

Zawierucha, patrz: burza.

Zawieruszyć się, patrz: ginać.

Zawily, ciemny, zagadkowy, niezrozumiały.

W ogólności nie jasny dla umysłu.

ZAWIŁY (od zawinać) mówi się o tém, co niby z pieluch wywijając potrzeba, co dla umysłu stanowi twarde do zgryzienia orzech, co nakształt węzła gordyjskiego rozwiązać trudno. Zawilość zwykła pochodzić albo z pogmatwania wyobrażeń, albo ze zhytecznej zwięzłości, albo z utopienia myśli w niepotrzebnych i wyszukanych wyrazach.

Mówi się: zawile pytanie, zawily rachunek, zawily styl.

Zawile wrzucono kwestye, tak że ich nikt zgadnąć nie mógł. WADOW. — Jak gdyby byli wyroków tylko samych obwieszczycielami, emią je i kryją zawilością. KRAS. — Nie czekając zawilych rozstrzygnięcia sporów. TRĘB. — Sallustyszowi zadają jakoby on zawilemi słowy historiją swą zatrudnił. PILCH. — Niedorzeczne figury, zawile frazesa. ZABL. — Język jest prosty, kiedy rzeczy zawile, wyniosłe myśli i głębokie pojęcia może wydać zwięzłe, zrozumiałe, i sposobem zbliżonym do mowy potocznej. JAN ŚNIAD. — Rozwiązanie tak zawilego pytania. JAN ŚNIAD. — Nowaby się w powieści zrodziła zawilość. MICK. — Zostawisz w dole tajemnic zawilość. ZYG. KRAS.

CIEMNY (słow. *тъмнѣ*, ros. *темный*, czes. *temny*) daje wyobrażenie przeciwne jasnemu, i mówi się o tém, co i samo nie świeci i oświecone nie jest. Bierze się i w znaczeniu moralném. Ciemna jest noc kiedy księżyc i gwiazdy nie świecą. Ciemny jest ślepy pozbawiony wzroku. Ciemny jest człowiek, którego umysł nie jest oświecony. Ciemne jest pismo, albo wyrażenie, jeżeli zawartą w niem myśl można rozmaicie tłumaczyć, lub gdy bez komentarza zrozumieć jej nie można. I w tém tylko ostatniém znaczeniu, ciemny jest synonimem zawilego, np. pisać ciemno.

Mówi się: ciemno choć oko wykol.

Znalazły się głowy, które wzięły rzeczy ciemne za rzeczy mądre.

JAN ŚNIAD.

ZAGADKOWY mówi się o tém, co niby jak zagadkę odgadywać potrzeba, azatem co do wielu domysłów pole otwiera. Jestto dosłowne tłumaczenie wyrazu enigmatyczny.

Już naówczas coraz rzadszemi stawały się pielgrzymki tych zagadkowych włóczęgów. KRASZ.

NIEZROZUMIAŁY mówi się o tém, czego zrozumieć nie można: co tak jest wyrażone, że słuchając, lub czytając nie można wiedzieć co znaczy.

Nadętym i nie rozumiałym mówiąc językiem, z politowaniem, a ledwie nie z pogardą na Cyceronów i Liwiuszów patrzyli. DMOCH.

Ja czasem lubię te posępne jęki,

Niezrozumiałej litewskiej piosenki. MICK.

Zawinić, patrz: grzeszyć.

Zawiść, patrz: zazdrość.

Zawładnąć, patrz: opanować.

Zawodny, patrz: wątpliwy.

Zawodzić, patrz: zdradzać.

Zawojować, patrz: opanować.

Zawziętość, patrz: gniew.

Zazdrość, zawiść.

Dreńczenie się cudzem dobrem.

ZAZDROŚĆ jestto piekielne uczucie, które jakby rak wewnętrzny, toczy i pożera człowieka, kiedy widzi, że się drugiemu powodzi; kiedy słyszy, że drugiego chwala; kiedy nareszcie uznać musi czyję wyższość nad sobą. Nie tyle idzie zazdrośnemu o posiadanie tego, czego nie ma; jak raczej o to, żeby i drugi tego nie miał.

Zazdrość jest zwyczajem psiego:

Wnet będzie jeden warczał, gdy głaszczą drugiego. REJ.

Dawid, przez zazdrość był wpadł w niełaskę u Saula. REJ. — Ztąd im zazdrość urosła. J. KOCH. — Musi człowiek miarę jakąś przystojną chować, chce li obronną ręką ująć zazdrości ludzkiej. GORN. — Sieją między nimi zazdrość, jednemu przy drugim większą łaskę pokazując. GORN. — Spróch-

nienie kości, zazdrość. WUJ. — Szatańska zazdrość niech nad wami nie panuje. SKAR. — Z szczerzej zazdrości pokazuje nieżyczliwość ku bliźniemu; i pokoju z nim żadnego mieć nie może, i zgody z nim nie chce. SKAR. — Zazdrość z światłości ciemność robi, z śniegu smołę. BIRK. — Zazdrość schnie, gdy kogo widzi szczęśliwego..... sama sobie męką. BIRK. — Zazdrość roście w nas z cudzych dóbr, jakich albo my sami nie mamy, albo mniejsze mamy: a jeśli im równe, tedy przedsię tych, którym zajrzemy, w takiej czci i wadze być nie radzi widzimy, w jakiej sami jesteśmy. Bazylik. — Niecnotliwa zazdrość, chyba w niebie jej nie masz. RYS. — Kiedy Bóg zechce, zazdrość nie przeszkodzi. RYS. — Zazdrość wewnątrz ssie, a przeto zdrowiu szkodliwa. KRAS. — Niechaj się Zoil od zazdrości puka. KRAS. — Oblał się żółcią zazdrości. MICK.

Opity trucizną zazdrości,

Zdawał się obojętnym, a pękał ze złości. MICK.

ZAWIŚĆ (słow. i ros. зависть, czes. zavist) tém się różni od zazdrości, że w niej nienawiść do osoby przemaga. Zazdrość sama siebie pożera, gdy widzi, że się drugiemu powodzi; a zawiść chciałaby go w łyżce wody utopić. Zazdrość dręcząc się dobrém bliźniego, najczęściej na jaw wychodzi; zawiść jak skryty ogień pali. Zazdrość chciałaby, żeby bliźni pozbawiony był tego dobra, które posiada; a zawiść chciałaby, żeby nawet tego bliźniego na świecie nie było. Zazdrość bierze się niekiedy w znaczeniu emulacyi; a zawiść nigdy tego znaczenia nie ma. Kiedy np. GORNICKI mówi: *izby pocziwą zazdrością ku takiej sławie się pięli*, (nie można powiedzieć: *zawiścią*).

Kain zawiścią wzruszony, zabił brata. Bazylik. — Zawiść spać nie daje. TRĘB. — Nieszczęśni nie mogą zawiści uniknąć. TRĘB. — Schniesz od zawiści. KNIAŻN.

Niech kraj na tem nie szkodzi,

Że mnie zawiść prześladowe. NIEMC.

Na ziemi naszej imię jej powtórzy zawiść. AL. FELIŃ.

Zawiść, którą czuł dla Tadeusza,

Tem mocniej Hrabie przeciw Soplicom porusza. MICK.

Zażarty, patrz: srogi.

Zażyłość, patrz: przyjaźń.

Zbawić, patrz: ocalić.

Zboczenie, patrz: zdrożność.

Zboże, ozimna, jarzyna.

ZBOŻE oznacza w ogólności rośliny kłosiste i ich ziarna, któremi się zwykły pola zasiewać: jak np. żyto, pszenica, jęczmień, owies. Piękny ten wyraz pokazuje, że w czasach przedhistorycznych przodkowie nasi zboże, z którego chleb się robi, uważali za dar Boży; czego ślad i dotąd pozostał u naszego ludu, który chleb darem Bożym nazywa. A nawet Dadzibóg, wspominany dwa razy w Słowie o półku

Igora, uważany był u Słowian pogańskich za rozdawcę darów bożych. W biblii królowej Zofii zboże oznacza w ogólności dostatek, mienie. Lecz w XVI wieku dzisiejsze jego znaczenie całkiem się ustaliło.

Mówi się: pola pokryte zbożem, dojrzewa zboże, zwozić zboże do gumna, zboże w snopie i w ziarnie, składać zboże w sterty, młócić zboże i t. p.

Sierpień od sierpa rzeczony, bowiem tego miesiąca już wszelkie zboża sierpa, a żniwa potrzebują. TRZYC. — Zbożem obfitują niskie doliny. J. KOCH. — Wszelki rodzaj zboża. J. KOCH. — Grad zboże tak pobił, iż nie było po co z sierpem wychodzić. GORN. — Oracz nie żałuje swego zboża rzucać w ziemię, gdzie zginie, wiedząc że mu się wróci. SKAR. — Kto pierwaj zboże do młyna przyniesie, pierwaj ma mleć. SZCZERBIC. — Dwie niedziele kwitnie, dwie niedziele się wysypuje, dwie niedziele dojrzewa zboże na polu. RYS. — Co snop, to innego zboża. KOCHOW. — Jare zboża sieją się na wiosnę, i zbierają się tegoż lata. SYREN. — Zboże w stertach butwiało i gniło. KRAS. — Już się i zboże do góry wzbilo. KARP. — Jeszcze na pniu stoi zboże. MICK.

Tymczasem przenoś moją duszę utęsknioną,

Do tych pól malowanych zbożem rozmaitem. MICK.

Boży duch wiekuje w mowie:

Z Boga chleb się zbożem zowie. BOH. ZAL.

Ziarnko zboża małe, a świat żywi. POL.

OZIMINA (ros. озимь, czes. ozim) oznacza te tylko zboża, które sieją się na zimę, jak żyto i przenica.

Pola posiane oziminą i jarzyną. Statut Wiślicki. ŚWIĘTOŚL. z WOCIESZ. — Sierpa trzeba oziminnie. J. KOCH. — Zboże, które na zimę zwykło się siać, zowią oziminą. GWAG. — Pola albo role są trojaki: na oziminę, na jarzynę, i ugor. HAUR.

JARZYNA oznacza te tylko zboża, które się sieją na wiosnę, jak jęczmień, owies, proso, gryka i t. p. W znaczeniu ogrodowiny, patrz: ogrodowina.

Kosa się zejdzie jarzynie. J. KOCH. — Oziminę w fartuchu, a jarzynę (siać) w kożuchu. RYS. — Mnóstwo sznurów chłopskiej niezjętej jarzyny. MICK.

Zbrodnia, patrz: występek.

Zbrodniarz, patrz: winowajca.

Zbroja, patrz: broń.

Zbudować, patrz: poprawić.

Zburzenie, patrz: upadek.

Zbytek, przepych, nadmiar, nadużycie.

ZBYTEK (czes. zbytek) oznacza w ogólności to, co jest nadto, co wszelką miarę przechodzi, w czym nie o wygodę idzie, ale tylko o dogodzenie próżności.

Rozum ludzki od zbytków tępieje. J. KOCH. — Zbytku żadnego chwalić nie mogę. J. KOCH. — Zbytek jako morze, wszystko pozrze. J. KOCH. — Jako Polska jest Polską, większych zbytków nie było. WUJ. — O Boże mój! jakie zbytki w to się królestwo wniosły. SKAR. — Wszystko na zbytkach i sprośnych utratkach ginie. SKAR. — Zbytek w domu, jako suchoty ciała; powoli stęka, ale pewna śmierć. GOSTOM. Gospodar. — Niech mierności zbytek próżny ustępuje. ZBYLIT. — Syn dobry ojczyzny nie na zbytki, ale na obronę milej ojczyzny dostatki swojełożyć ma. RADAW. — Niechaj się każdy zbytków niepotrzebnych strzeże. KRAS. — I w dobrem zbytek cnotą się nie zowie. KRAS. — Zbytek każdy złe skutki za sobą prowadzi. KRAS. — Co było niegdyś zbytkiem, dziś bez tego obejść się nie można. KRASIC.

PRZEPYCH oznacza blask bogactw bijący w oczy, w ozdobach, strojach, mieszkaniu, pojazdach i t. p. Zbytek może być i przy mierności, jeżeli kto chce żyć nad stan, lub występować nad skalę; przepych zaś może być tylko przy wielkich dostatkach.

Jako się zawstydzić nie mamy, gdy tu sobie z przepychu, wielkie i kosztowne pałace budujemy. SKAR. — Nie mam na przepych stropu złoczonego. PETRYCY. — Żelazny Mars depce złote przepychy. PASEK. — Nie widziałem nic temu przepychowi równego. KRAS. — Przepych szczęścia nie oznacza. KARP. — Jaśnieje przepych pański, naddziadów wspaniałość. MALCZ. — Przepych w wystąpieniu publicznym. KORZEN. — Przepych był zdumiewający: brylanty i koronki przedstawiały summy bajeczne. KRASZ. **NADMIAR** właściwie oznacza to, co stanowi więcej nad miarę, czyli co zwykłą miarę przechodzi. Ztąd w moralnym sensie oznacza przepełnienie, wyjście ze zwykłych granic, posunięcie czego zbyt daleko.

Nadmiar własnych swych uczuć. PIETK.

NADUŻYCIE oznacza już to użycie dobrego na złe; już używanie nad miarę posunięte tak daleko, że się staje szkodliwem, a niekiedy i zgubnym, np. nadużycie dobroci, cierpliwości, zaufania; nadużycie trunków, sił, rozkoszy i t. p. W znaczeniu przekroczenia władzy, patrz: przemoc.

Zbytkować, patrz: trwonić.

Zdanie, mufemanie, opinia, maksyma, przysłowie, pewnik, aforyzm.

ZDANIE (czes. zdani) jest to myśl, czyli sąd o czémkolwiek wyrażony słowami, który opiera się albo na własnym przekonaniu, albo na cudzej powadze.

Mówi się: mieć własne zdanie, iść za cudzém zdaniem, zdanie moralne, zdanie Cycerona, podług mego zdania, zbijać czyje zdanie.

To pan zdaniem mojem,

Kto przestał na swoim. J. KOCH.

Podług mego zdania. GÓRN. — Jestem młodszy laty, a wyście starsi; przeto zwiesiwszy głowę, wstydzilem się oznajmić wam zdania mego. WUJ. — Wolno ma być każdemu bratu przestrzedz, i zdanie swoje powiedzieć. SKAR. — Wszyscy inni za jego zdaniem poszli. SKAR. — Na jego zdaniu i rozumieniu pospolicie drudzy polegali. BEMBUS. — Każdego zdanie przyjmuj, ale swego się rozumu trzymaj. RYS. — Mieczysław drugi, płochoy prostak, bez pojęcia rzeczy i własnego zdania. NAR. — Powiadają, a bardzo wielu takie zdanie. KRAS. — Nie lubię pism spornych... szanując albo cierpliwie znosząc cudze zdanie, a mego nikomu nie narzucając. JAN ŚNIAD. — Cała to myśl: słońce jest świetne, nazywa się sądem, póki jest u mnie wewnątrz; gdy ją zaś drugiemu w słowach odmaluje, nazywa się zdaniem. KOPCZ.

Pytała Tadeusza zdania,

I ze zdań wyciągała na nowo pytania. MICK.

MNIEMANIE jest sąd oparty nie na czémś pewnym, ale tylko na prawdopodobieństwie, na wnioskach i domysłach, i który tém samym może być mylny. Przeto o rzeczach pewnych, dowiedzionych i gruntownie zbadanych wypowiadamy zdanie, nie zaś mniemanie.

Dając się uwodzić o sobie wielkiemu mniemaniu, podnoszą się w pychę. GORN. — Rozmaite są ludzi uczonych o tém mniemania i wywody. STRYJK. — Dobre mniemanie u wszech ludzi... siebieście enemi postęпки swemi zjednali. SKAR. — W nauce wyćwiczony wielkiego był u ludzi mniemania. SKAR. — To jest prawdziwa mądrość, żyć według rozumu, a nie według mniemania. OPAL. — Zabobonne mniemania ludu naszego. MICK. **OPINIJA** (łaciń. *opinio*) dosłownie to samo, co mniemanie, ale mianowicie wyrazem tym oznaczany sąd ogółu, który wyrobiwszy się w głowach myślących, trafia do przekonania mass, upowszechnia się w danej epoce i w danej społeczności, staje się wyrażeniem przekonania i życzeń ogółu, a tém samym jedną z największych moralnych potęg cywilizowanego świata. Bierze się też opinija w znaczeniu dobrej, lub złej sławy u ludzi.

Mówi się: opinija publiczna, mieć dobrą opinija, stracić opinija.

Aby jeno miał tę opinija. SARNIC. — Lubo kto inszej jest opinii, ja przy swojej stoję. OPAL. — Żyjemy w tym wieku, kiedy opinija, do prawideł natury i rozumu zwrócona, ceni ludzi podług ich osobistej wartości. DMOCH. — Wolter... opinija powszechną nazywał królową świata: że on w jej imieniu przemawiał. BRODZ. — Miał dobrze ustaloną opinija. KAR. KACZK.

MAKSYMAMA (z łaciń.) jest zdanie moralne zawierające w sobie czy jakie prawidło życia, czy jakąś prawdę praktyczną.

Miał to u siebie za największą maksymę: chociaż z uszczerbkiem własnego zdrowia, ratować bliźniego. SKAR. — U mnie raz wraz ta maksyma: być takim w święto, jakim w dzień powszedni. KRAS. — Maksymy

Teognisa z Megary. KRAS. — Anacharsysa maksyma ulubiona była, przedstawiać na koniecznej potrzebie. KAR. KACZK.

PRZYSŁOWIE (czes. příslovi) jestto gotowe zdanie lub wyrażenie, przechodzące tradycyjnie od pokoleń do pokoleń, którym każdy naród podług właściwej sobie logiki i swoim sposobem, po prostu i bez rozumowania jakąś prawdę wyraża. Dlatego nazywają je zwykle filozofią ludu. Bywają one niekiedy tak charakterystyczne, że malują jakiś rys charakteru narodowego, np. mądry Polak po szkodzie, strachy na Lachy, potrzebny jak dziura w moście; szlachciec na zagrodzie, równy Wojewodzie. Niektóre z nich zmieniły z czasem formę, np. u RYSIŃSKIEGO czytamy: jeden sa! sa! a drugi do lasa. Dzisiaj zaś mówią: jeden do Sasa, a drugi do lasa. U RYSIŃSKIEGO: wymknął go jak Filipa z konopi; a dziś mówią: wyrwał się jak Filip z konopi, powtarzając z Nowych Aten anegdotę o wiosce Konopiach. Te same przysłowia inaczej często jeden naród a inaczej drugi wyraża, np. Polak mówi: nie zawsze św. Jana. Rossyanin zaś: не всегда коту масленца. Polak mówi: kogo Bóg ma w swej obronie, ten w złej nawie nie utonie. Rossyanin zaś: богъ не дастъ, свинья не съестъ. Wyraz przysłowie znajduje się już w biblii królowej Zofii.

Oto masz te przysłowia, na przysługę polskiego języka wypisane, polską własnością brzmiące. MAKSYM. FREDRO 1658 r. — Stare to, lecz prawdziwe nas przysłowie uczy. TRĘB. — Te dwa słowa jego stały się przysłowiem. MICK. — Przysłowia, to filozofia ludu, zamieniona w krótkie dobitne zdania, dla wypowiedzenia prawdy doświadczeniem i rozumem poznanej. LIBELT. — Stare przysłowie: klin wybijaj klinem. ZYG. KRASIŃ.

PEWNIK (axioma) jestto prawda nie potrzebująca dowodzenia, a tak pewna jak dwa a dwa cztery, np. że całość jest większa od swojej części.

AFORYZM, wyraz grecki, przyjęty we wszystkich Europejskich językach, oznacza zdanie zawierające w sobie jakąś zasadę naukową na doświadczeniu opartą. Takimi są Aforyzmy Hipokratesa, np. sztuka długa, życie krótkie.

Zdarzenie, patrz: wypadek.

Zdatność, patrz: zdolność.

Zdobyć, patrz: opanować.

Zdobyć. łup. korzyść.

ZDOBYCZ (ros. добыча) właściwie oznacza to, co się orężem zdobywa na wojnie, czyli co po zwyciężonym nieprzyjacielu dostaje się w ręce zwycięzcy. Zdobyczą więc mogą być nie tylko rzeczy ruchome, ale nawet miasta i kraje zawojowane. Przenośnie mówi się: zdobyć wieku, zdobyć naukowe.

Między innemi zdobyczami wziął koronę króla Ammonitów. BIRK. —

Zdobyc wieku, zysk cnoty posiadają zdierce. KRAS. — Trzymaj więc coś dostał w zdobycy. KRAS.

Niechaj z odwagą berło ojcowskie dziedziczy,
Gdy wróci z boju pełen wojennej zdobycy. DMOCH.
Jakby kraj własny, lub zdobycze cudze,
Litaworowi podarował słudze. MICK.

LUP i w liczbie mnogiej łupy (od łupić) znaczy właściwie to, co się zdarło z zabitego na wojnie nieprzyjaciela. Zdobyte na nieprzyjacielu działa, prochy, konie, żywność i t. p. są zdobyczą. Zdarta zaś z niego zbroja, i to co miał na sobie, jest łupem.

Rozdzielę łupy a napelni się dusza ma. Bibl. Zofii. — U nich łup lepszy, niż cnota. GORN. — Łupu z ciebie nie chcę, jedź w swoją drogę. P. KOCH. — I pobrali łupy ich na korzyść, i głowę Nikanora ucieli. WUJ. — Aby były wdowy łupem ich, i sieroty aby odzierali. WUJ.

Zastawia ucztę, kąpie się w winie,
Rozdziela brance i łupy. MICK.

KORZYŚĆ (słow. i ros. копыть) jak u Słowian, tak w dawnej polszczyźnie znaczyła zdobyc wojenną. Dziś to znaczenie całkiem wyszło z użycia i korzyść stała się synonimem pożytku.

Zdolność, zdatność, sposobność, twórczość, talent, geniusz, genialność.

Dar umysłowy, którym kogo obdarzyła sama natura.

ZDOLNOŚĆ (od zdołać), jest wrodzona bystrość umysłu, któremu nauka przychodzi bez trudności, a więc który przy pracy łatwo się rozwijać, wysoko ukształcić, nauczyć się myśleć o swoich siłach, lub do jakiego szczególnego zawodu usposobić się zdoła; który nareszcie prędzej od wielu innych rzecz pojmie, głębiej pomyśli, i daleko lepiej wykona.

Mówi się: mieć zdolność, lub wielkie zdolności, człowiek z wielkimi zdolnościami, zdolność do nauk, do poezji, do malarstwa, do rządu, celować zdolnościami.

Jeśli łódź bez zdolnego sternika ostać się nie może, a jakże się królestwo ostoi, bez zdolnego do rządu Pana. NAR. — Zanedbują zdolności swojej, i nie dochodzą stopnia tego, do którego by przyjsć mogli. KRAS.

Kto ma zdolność, przy pracy wszystko mu się uda;

Zdolność z pracą nie dzieła, lecz z dzieł robi cuda. DMOCH.

Napisanie całej historii naszego kraju przechodzi moją zdolność. KOŁŁĄT. —

Profesor.... wyrzekł, że masz zdolność do nauk ścisłych. ZYG. KRAS.

ZDATNOŚĆ (od zdać się na co) oznacza posiadanie szczególnej łatwości i zręczności do rzeczy mianowicie mechanicznych, tak że i nauka ich bez trudności przychodzi i przy pracy można w nich dojść do wysokiego stopnia doskonałości. Zdatność może być i bez wyższych umysłowych zdolności, chociaż ich bynajmniej nie wyłącza. Zdolność jest

tylko czynna, zdatność może być i bierna, np. zdatność do wojska. Mówimy: zdolny umysł, a zdatna ręka, bo zdolność odnosi się do nauk i w ogólności do tego, co człowiek może zdołać w sferze ducha; zdatność odnosi się do rzemiosł i w ogólności do tego, co wymaga raczej ręki, niż głowy. Zdolność odnosi się tylko do ludzi, a zdatność może się odnosić do zwierząt, a nawet do rzeczy, które na coś zdać się mogą, np. wół zdatny do orania (nie zaś zdolny), drzewo zdatne na budowlę (nie zdolne). Może kto na przykład mieć wiele zdolności do poezji a być niezdatnym na urzędnika. I przeciwnie. Może kto mieć mało zdolności do nauk, a mieć wielką zdatność do stolarstwa, lub w ogólności do robót mechanicznych.

Nie tylko zasłużonych, ale zdatnych do przyszłej pracy wybierać trzeba. KRAS. — Ten do lemiesza, ten do berła zdatny. MONIT. — Psisko stare, niezdatne oddano do bydła. KRAS. — Wprawdzie więcej za Adherbalem poszło, ale zdatniejsi do boju, za Jugurtą. PILCH. — Byłem i byłbym pewnie panom na coś zdatnym. KARP. — Dobierać ludzi zdatnych. KOLL. — Nabierać zdatności do posług rządowych i towarzyskich. JAN ŚNIAD. — W miarę coraz wydatniejszej swojej zdatności i pilności w obowiązkach, zarabiał na ufność. JAN ŚNIAD. — Było to pole popisu dla jego charakteru i zdatności. JAN ŚNIAD. — Mężowie, którzy na coś więcej zdatni. MICK.

SPOSOBNOŚĆ (ros. способность, czes. spůsobnost) oznacza jakiś wrodzony dar czy głowy, czy serca, czy ręki, z którego jak z dziecięcia w kolebce, może wyrosć zdolność, zdatność, lub nawet talent; ale który nie rozwijany i niekształcony, jeżeli w zarodku nie zmartwieje, to nad nierność się nie podniesie, i nakształt dzikiej jabłoni kwaśne tylko rodzić będzie owoce. Różni się od zdolności tём, że zdolność odnosi się wyłącznie do władz umysłowych i to znacznie już rozwiniętych; sposobność zaś podaje jakby dobry materiał, z którego coś dopiero wyrobić się może, czy to pod względem duchowym, czy mechanicznym. Od zdatności zaś różni tём, że zdatnym zwiemy to, co już posiada wszystkie warunki potrzebne do osiągnięcia zamierzonego celu; a sposobnym to, co przy nauce i pracy może się usposobić, czyli zostać zdatnym, chociaż niём jeszcze nie jest. Uczeń naprzykład mający dosyć sposobności do nauk, może się dobrze uczyć i z czasem wyjść na zdatnego nauczyciela, lub urzędnika. Terminator choćby miał największą sposobność do rzemiosła, może jeszcze nie być zdatnym rzemieślnikiem, chociaż z czasem i pracą zostać nim może.

Dał im duszę nieśmiertelną, rozumną... i do otrzymania chwały wiecznej sposobną. SKAR. — Do wszystkiego dobrego stawała się sposobną. SKAR. — Mając ostry rozum i wrodzoną do wszystkiego dobrego sposobność. SKAR. — Wymowa ku namówieniu sposobna. KNAP. — Ta pracowita uprawa swych sposobności, wyszła mu na dobre. JAN ŚNIAD. — W tym przybytku nauk młode pokolenia ziomek, powinny rozwijać i do-

skonalić swe siły i sposobności. JAN ŚNIAD. — Bogactwa i dostatki podając sposoby, ujmują zapamię i usilności, bez której najsześciwsiwe w człowieku sposobności marnieją i giną. JAN ŚNIAD. — Przyrodzenie obdarzwszy tyłą sposobnościami człowieka, do samych tylko zaszczytów cnoty i rozumu przywiązało cechę zacności. JAN ŚNIAD. — Nauki ożywiają, ćwicząc i upłodniając władze i sposobności ludzkie, są prawdziwą duszą ciała towarzyskiego. JAN ŚNIAD.

TWÓRCZOŚĆ (ros. творчество) w ścisłym znaczeniu odnosi się tylko do Boga, jako Stwórcy wszech rzeczy. Jako synonim zdolności, oznacza tę rzadką potęgę umysłu, która w sferze ducha ludzkiego tworzy coś nowego i oryginalnego, to jest: nie na warstwie wyrabia, nie z pozbieranych kawałków zszywa, ale jakby żywe i jednolite z własnej głowy je wydobywa, np. twórczość poetycka, geniusz twórczy.

Jestto dzieło nadzwyczajnego i twórczego umysłu. JAN ŚNIAD. — Imaginacja znaczy siłę duszy i siłę najdzielniejszą, bo częstokroć twórczą. JAN ŚNIAD. — Bóg w wybranej piersi twojej złożył cząstkę tej twórczej siły. JÓZ. KORZEN. — Talent twórczy sztukmistrza Greckiego był wypadkiem równowagi pomiędzy imaginacją, uczuciem i rozsądkiem. MICK. — Twórcza fantazyja poetycka. MOCHN. — To małe zalety dla talentu twórczego. L. BOROW.

TALENT (z grecko-laciń.) wyraz przyjęty we wszystkich europejskich językach, oznacza niepospolity dar natury, czyli górującą zdolność do jakiego szczególnego przedmiotu, którą obdarzony człowiek, zwłaszcza gdy ją rozwinie przy pracy, może w nauce, lub sztuce utworzyć to, czego sama sztuka bez talentu przy najwytrwalszej pracy dokazaćby nie zdołała, np. talent do poezyi, do malarstwa, talent artysty, mieć talent, obdarzony talentem.

Iżby sobie więcej talenta i przymioty ważyły, niż posagi. NUCERYN. — Urzędy rozdane podług różności talentów. ZABL. — Mąż tak wysokich talentów wyższy jest nad wszelkie pochwały. DMOCH. — Nauczmy się szacować talenta. KOLLAT. — Nie wszyscy ludzie są obdarzeni talentem. JAN ŚNIAD. — Jak poecie tak mowcy potrzeba talentu. JAN ŚNIAD. — Talent śpiewania bardzo na Litwie popłaca. MICK. — Talenta żywią się okruchami, które im rzuca geniusz. KREMER. — Mógłby mieć talent, ale go zabił zaroznmiatością. KRASZ.

GENIUSZ (grecko-laciń. *genius*, duch opiekuńczy) oznacza tę najwyższą potęgę ducha ludzkiego, która się wznosi do tej wysokości, do jakiej rzadko kto w przeciągu całych wieków się wznosi, która albo tworzy to, na co się przed nim ludzkość nie zdobyła, ale jej nowe horyzonty odkrywa i na nowe ją drogi wiedzie za sobą. Nadaje się niekiedy to imię pierwszorzędnym talentom, ale ściśle biorąc, różnica między niemi jest ta: że talent oblekając utwory ducha swojego w najudniejsze formy, ogranicza się sferą do której już doszedł umysł ludzki; geniusz zaś tę sferę przekracza i pierwszy tworzy, lub wynajduje to,

co nawet talentom na całe wieki wystarczy. Geniusze wiekami tylko się rodzą a wyrażenie MICKIEWICZA: „najwyższy z czujących na ziemskim padole“ nie co innego oznacza tylko geniusz. Właściwie tedy tylko Homer, Kopernik, Szekspir, Napoleon I, Mickiewicz geniuszami zwani być mogą.

Jeżeli z rzeczy ludzkich może co rościć sobie prawo do nieśmiertelności, to zapewne geniusz. DMOCH. — Sam tylko geniusz żyje z siebie..... on sam tworzy dzieła godne wieków, a te same dzieła stają się dla niego niezatartą pamiątką. DMOCH. — Do nas należy uczyć się, pracować, zbierać i rozważać; a do samego geniuszu, jako trzymającego klucze tajemnic przyrodzenia, tworzyć jedne, a posuwać i zbogacać drugie nauki nowemi prawdami. JAN ŚNIAD. — Częstokroć fakta najprostsze i pospolite, na które wszyscy patrzą nie w nich nie widząc, są dla geniuszu zwierciadłem wielkich i zdumiewających widoków. JAN ŚNIAD. — Geniusz cudzych sił nie potrzebuje. LUD. OSIŃ. — Ze źrenic błyszczy geniuszu świetność. MICK. — Geniusz otwiera nowe drogi i posuwa społeczność naprzód. STAWIS.

GENIALNOŚĆ wyraz XIX wieku mówi się o tém, w czym się przebija geniusz, lub co wyraźną cechą jego na sobie nosi, np. genialny pomysł, genialny utwór, genialny poeta, artysta i t. p.

Zdołać, patrz: módz.

Zdrada, wiarołomstwo, przeniewierstwo.

ZDRADA (czes. zrada) w ogólności oznacza działanie na czyję szkodę, lub zgubę, pod maską przyjaźni. Ściślej zaś biorąc jest zaprzękanie się nieprzyjacielowi dla wydania w jego ręce czy osoby przyjaciela, czy sprawy której kto służy, czy wreszcie planów, tajemnic stanu, twierdzy i t. p., np. kiedy kto przekupiony od nieprzyjaciela poddaje mu niedobytą fortecę, lub ułatwia zwycięstwo.

Mówi się: zdrada Judasza, zdrada kraju, knuć zdradę.

O przekłety Judaszu, powiedz.... co złego uczynił? iżeś się takiej zdrady nad nim dopuścił. OPEĆ. — Jakimi się zradami nie podszywał, aby tylko królestwa tego dostał. ORZECH. — Usta jego przekłętwa pełne i zdrady. J. KOCH. — Wnet się tu ich nieprawość i zdrada pokaże. J. KOCH. — Którzy w swém sercu zdradę tylko knują. J. KOCH. — Każdej godziny obawiaj się zdrady. J. KOCH. — Pospolicie książęta i królowie acz zdradę z swoim pożytkiem miłują; ale zdrajców nienawidzą. STRYJK. — Serce twe jest pełne zdrady i fałszu. WUJ. — Wszystko, co zdradą chciała otrzymać. WUJ. — Oto prawy Izraelita, w którym zdrady nie masz. WUJ. — Zdrada liszce przystoi, gwałt lwowi. KOSZUCKI. — Mieli nadzieję dobyć miasta, przez zdradę niektórych mieszczan. BŁAŻ. — Mostem się kładzie, kto z kim na zdradzie. RYS. — Postrzegł zdradę, o zemstę zaraz się pokusił. KRAS.

Przez chciwość, co się Boga nie obawia,

Knuje im zdradę i sidła zastawia. NIEMC.

WIAROŁOMSTWO (ros. вѣроломство) jest złamanie zaprzysiężonej wiary, albo przymierza jawnie z zerwaniem przyjacielskich stosunków.

Wszystkie nadzieje swe na zbrodni i wiarołomstwie osadził. PŁCH.

PRZENIEWIERSTWO jest niewierność z którą człowiek chciałby się ukryć, a która pomimo to na jaw wyszła. Wiarołomstwo jest tam, gdzie złamana została zaprzysiężona wierność, np. w małżeństwie, w traktatach. Przeniewierstwo tam, gdzie jest niewierny szafunek, lub ciągnięcie nieprawych zysków z tego, co komu do wiernych rąk oddano.

Rzymianie Annibala przeniewiernym zwali. Bazylik.

Zdradliwy, zdradziecki, patrz: chytry.

Zdradzać, przeniewierzać się, zawodzić.

Nie dochowywać wiary.

ZDRADZAĆ (czes. zraditi) znaczy zmawiać się tajemnie z nieprzyjacielem ojezyny i pomagać mu z jej szkodą. Ztąd szkodzić temu, czym kto jest sługą, przyjacielem, albo obrońcą, lub też kto w nim ufność położył, np. zdradzać kraj, zdradzać przyjaciela, zdradzać zaufanie. W formie zaimkowej mówi się: zdradzać się z czém, to jest: wydać się nieznacznie z tém, z czém się kto ukrywał. Lecz zdradzać co w formie czynnej w znaczeniu wykazywać jestto germanizm (niem. verrathen), u LINDEGO jeszcze nie znajdujący się.

Który ściągnie rękę ze mną w misę, ten mnie zdradzi. OPEĆ. — Miły JEZUS wiedział, kto go miał zdradzić. OPEĆ. — Ażeby tedy poznał Achior iż nas zdradza, pojedźmy na góry. WUJ. — W którym czasie abo ich więcej nazabija, abo ojczyznę zdradzi. SKAR. — Długo męza prostaka zdradzała. SKAR. — Kto Boga zdradził, a kogoż nie zdradzi? RYS. — Nikomu nie wierz, nikt cię nie zdradzi. JABŁONOW. — Judasz Iskaryota Pana swego zdradził. KRAS. — Nie zdradziłem nigdy przecię. KNIĄŻ. — Milczał, boby krzyczała młodzież, że... tamuje progresy, że zdradza. MICK. — Krok mię własny zdradza. MICK.

PRZENIEWIERZYĆ SIĘ (czes. pronevéřiti se) znaczy nadużyć położonej w sobie wiary, pozwalając sobie tego, na co prawdziwa wierność nigdyby nie pozwoliła.

Kto się razy trzy przeniewierzy,

Żaden mu potem nie wierzy. KNAF.

W każdym staniu winnym jest potępienia, skoro się obowiązkom tym sprzeniewierzy. ZYG. FELIŃ.

ZAWODZIĆ, ZAWIEŚĆ znaczy nie dotrzymać danego słowa, lub przyrzeczenia, nie uścić się na termin, nie odpowiedzieć oczekiwaniu, albo położonemu w sobie zaufaniu; słowem, oszukać kogo w tém, czego się miał prawo po nas spodziewać: azatém zawód mu zrobić.

Zawodzi swe sumienie. KOCHOW.

Choć miecza dawno niemał w dłoni,

Lecz uczuł, że dłoń jeszcze nie zawiedzie broni. MICK.

Zdrętwieć, patrz: oniemieć.

Zdrój, patrz: krynica.

Zdrożność, zboczenie.

Zejsście z drogi.

ZDROŻNOŚĆ, podług źródłosłowu, zbiecie się z prostej drogi na manowce. Lecz bierze się tylko pod względem moralnym i oznacza naganny jakiś postępek, wykazujący płochość, albo i zepsucie obyczajów. Nie jest ona obrazą prawa, ale obrazą moralności. Jeżeli naprzykład młody człowiek nawyknie do kłamstwa, do obłudy, do jakich tajemnych nałogów, to nazywamy zdrożnościami. Gdzie niema złej woli, tam niema i zdrożności; chociaż mogą być wady i błędy.

Nie wiem co twierdzić, jeśli cnoty Aleybiada, czyli zdrożności ojczyźnie szkodliwsze były. WARG.

Myślny patrząc na zdrożność czy wielką, czy małą:

I nas może to spotkać, co innych spotkało. KRAS.

Gdy więc ganię zdrożności. KRAS. — Gdzież takie ustawy, gdzieby się zdrożności i złe nie zakradło? KRAS. — Zdrożność ta najbardziej się płci niewieściej trzyma. KRAS. — Nie raz na myśl przychodziły zdrożności pierwiastkowej edukacyi. KRAS. — Kto się rządzi przekonaniem i początkami (zasadami) prawemi życia, nie jest naśladowcą cudzych zdrożności. JAN ŚNIAD. — Mała zdrożność do większej prowadzi. CYP. GODEB. — Cel ich.... karcenie bronią żartu tej śmiesznej strony wad ludzkich, i tych zdrożności, których prawa osiągnąć nie mogą. M. BALIN.

ZBOCZENIE właściwie zejście na bok, czyli oddalenie się od pewnego kierunku w jedną lub drugą stronę, np. zboczenie igły magnesowej, zboczenie gwiazdy. W znaczeniu moralném znaczy ustąpienie nieco z prostej drogi, na którą łatwo powrócić można. Ztąd uchybienie na pozór mało znaczące, które nie sprzeciwia się wprost zasadom moralności, ale się z niemi rozmija i z pod ich się kierunku wymyka. Zboczenie łatwo naprostowaném być może. Ale gdy zostanie zaniedbaném, może zająć bardzo daleko i trafić na takie bezdroża, w których człowiek nawet nie chcąc, długo błąkać się musi.

Mówi się: prostować zboczenia, poprawiać zboczenia, zboczenia z drogi obowiązku.

I z najbłędniejszych zboczeń powrót jest do Boga. SIEMIEN. — Przeciwno błędom i zboczeniom powstaje zdrowy rozsądek. STAWIS.

Zdrożony, patrz: zmęczony.

Zdumiewać się, patrz: dziwić się.

Zejsście, patrz: śmierć.

Zelżywość, patrz: zniewaga.

Zemsta, pomsta, odwet.

ZEMSTA (słowiań. i ros. месть, czes. msta) jest oddawanie złém za złe najczęściej z lichwą; czyli powetowanie wyrządzonej krzywdy

przez śmierć, lub jak największą szkodę tego, kto nas obraził, lub skrzywdził. Sprzeciwia się ona wbrew zasadom chrześcijańskim, jednak u niektórych narodów od pokoleń do pokoleń przechodzi.

Mówi się: krwawa, straszna, piekielna zemsta, tchnąć zemstą, szukać zemsty, zaprzysiądz zemstę, nieubłagany w zemście, miotany zemstą.

Prawda urazę i nienawiść rodzi,

Za nią zajadła zemsta w tropy chodzi. KOCHOW.

Taka była zemsta wielkiej duszy. KRAS. — Zemstą zapalony. DMOCH. — Tkliwy na cierpienia ludzi (Kołłataj) nie miał w sobie ani zawziętości, ani zemsty. JAN ŚNIAD. — Zemścić się, ale powód zemsty taić. MICK. —

Za obelgę, którą dziś poniosłem,

Prędkoby zemstę znalazło to ramię. MICK.

Ażebym księżę nie przyrzekł Niemcom, póki zemstą płonie,

Coby rad cofnął. MICK.

Nie miał po sobie syna, któryby zemstę poprzysiągł na grobie. MICK. — Wtedy godzina zemsty uderzy. BOH. ZAL. — Gdzież jesteś synu zemsty? ZYG. KRASIŃ. — Cóż to za zemsta w starym twarda i straszliwa. JUL. SŁOW. — Zaprzysięgamy zemstę aż do śmierci. JUL. SŁOW.

POMSTA (czes. pomsta) oznacza zadość uczynienie za obrazę nie osoby, ale prawa czy Bożego, czy nawet ludzkiego, czyli co jedno jest: wymierzenie słusznej kary za zbrodnią. Dla tego w piśmie świętém Bogu zostawuje się pomsta (nie zaś zemsta). Dla tego mówi się: wołać o pomstę do Boga (nie zaś o zemstę).

Lży się leją niewinnych ludzi, wołając o pomstę do Pana. REJ.

A ty przecię swemi,

Oczyma ujrzysz pomstę nad grzesznemi. J. KOCH.

Tam jawnie Pan swą mocą krwi niewinnej bronił,

A jego pomsty straszliwej zły się nie uchronił. J. KOCH.

Jako wiele krwi Ablów niewinnych... z ziemi ustawicznie o pomstę do Pana Boga woła. SKAR. — Krew brata naszego pomstę na nas wyciąga. SKAR. — Na nich się pomsta zwali. SKAR.

ODWET (od słowiań. wѣтъ umowa, z czego отвѣтъ odpowiedź) znaczy oddanie komu wet za wet, czyli odplacenie tą samą monetą, ale bez złości i nienawiści, np. żart za żart, figiel za figiel, przymówka za przymówkę, a nawet zadośćuczynienie sobie za szkodę własną powagą.

Samo odwetu prawo pozwalało królom szukać z najeźdźnika zemsty.

NAR. — Wieku trzeba na takiej równy odwet szkody. NAR. — Prawo odwetu (jus talionis). CZAC. — Poszukać odwetu. MICK.

Zenit, patrz: wierzch.

Zepchnąć, patrz: strącić.

Zewnętrzny, patrz: powierzchowny.

Zgadywać, domyslać się, domniemywać się, dorozumiewać się, zmiarkować, zwąchać.

ZGADYWAĆ, ZGADNAĆ (ros. угадывать) znaczy natrafiać na wiadomość przyszłych, albo tajemnych rzeczy; już to przypadkiem, już wnosząc z pewnych doświadczonych znaków, kombinując, ciągnąc kabalę, kręcąc stoliki i t. p. np. zgadywać stronami deszcz, stronami pogodę; czy miła osoba przyjedzie lub nie przyjedzie? w którym uchu dzwoni? i t. p.

Tępy, do śmierci tego nie zgadnie. J. KOCH.

Kto tak mądry, że zgadnie,

Co nań jutro przypadnie? J. KOCH.

Tego człowiek śmiertelny nie zgadnie. P. KOCH. — Nie zgadnie pan Niewieski, co robi Pan niebieski. (O wydawcy kalendarzy.) — Mądry bez wroźka zgadnie. KNAP. — Wieszczyz duchem zgadywać nie umiem. KRAS. Oto zwierciadło, co wszystko zgadło. KRAS.

Śmierć zarówno godzi

Na mnie i na was. Kto zgadnie?

Na kogo pierwej wypadnie? KNIAŻ.

Czasem zgaduje burzę. AL. FEL. — Zgadywano, że kogoś potajemnie kocha. MICK. — Częściej niż kalendarz gospodarski zgadnie. MICK.

DOMYŚLAĆ SIĘ (słowiań. домыслити ся wahać się, czesk. domislitj se) bierze się dwojako. Raz znaczy dopełniać myślą to, co niezupełnie, albo niejasno zostało wypowiedziane. Drugi raz wpadać myślą na to, co nie jest pewnym, ale co się nam zdaje najpodobniejszym do prawdy.

Kto ma rozum a uszy, niechaj się domyśla. REJ. — Domyślajże się ostatka. J. KOCH. — Posłom nie godzi się więcej domyślać, a niż im zlecono. BIEL. — Z trudnością się domyślamy rzeczy, które są na ziemi; i co mamy przed oczyma, z pracą znajdujemy: a które w niebie są, kto doścignie? WUJ. MĄDR. 9. — Co była tego płakania nad umarłym za przyczyna, łatwo się domyślić. SKAR. — Czego się tylko domyślają, a o czym pewno nie wiedzą. SKAR. — Ztąd poznać a domyślać się każdy mógł, iż z niego wielki człowiek, i Panu Bogu miły, urość miał. SKAR. Jeno napomknął, sam się domyśli. KNAP. — Domyślał się co przez to rozumiesz. KRAS.

Domyśla się że to słońca,

Lecz ich nie zliczy nie zmierzy. MICK.

Z drżenia ziemi czyż ludzie głąb nurtów docieką?

Gdzie pędzi, czy się domyślą? MICK.

DOMNIEMYWAĆ SIĘ (dawniej domniemawać się) znaczy opierać sąd swój o czemś niewiadomym lub niepewnym, nie na dowodach, nie na faktach, ale na osobistym mniemaniu. Kto się czego domniemywa, ten nie jest o tém przekonany; ale tylko przypuszcza, że tak jest, albo że tak być powinno, jak on mniema. Sąd tedy jego jest czysto podmiotowy (subiektywny) i najczęściej mylny.

Naksztalt wieszczka i praktykarza, domniemawa się czego nie wie. WUJ. Gdy się lud domniemawał, i wszyscy myśleli w sercach swoich o Janie, by snadź on nie był Chrystusem. WUJ. — Na nich się domniemawając iż za ich radą one się porażki stały, umorzyli ich. SKAR. — Skąd się domniemywam iż z innych niepewnych powieści, albo pism brał, sam mało, znajomości o nich mając. SYRENIUSZ. — Gdy go obaczyła krwią skropionego, domniemawała się iż kogoś zabił. BURK.

DOROZUMIEWAĆ SIĘ znaczy przenikać bystrością rozumu, jaka myśl się zawiera w tém, co jest albo bardzo głębokie, albo ledwie do zrozumienia dane. Kto zgaduje, ten może raz trafić, drugi raz nie trafić na to, co jest prawdziwe. Kto się domyśla, ten się opiera na prawdopodobieństwie, lub przypuszczeniu. Kto zaś się dorozumiewa, temu rozum daje widzieć znaczenie tego, na co tylko zdaleka ukazano, lub o czém ledwie napomknięto. Domyślać się można faktu, a dorozumiewać się znaczenia lub sensu.

Gdy to usłyszał Polieuktus, dorozumiał się czego po nim chciał. SKAR. Ktoby widząc taką dziwną sprawę, dorozumieć się nie miał, iż się to nie samo przez się dzieje; ale jest wszechmogący gospodarz, który tem władnie i tak mądrze tem wszystkim po swej woli obraca. ŻARNOW. — Są znaki jasne po których się dorozumiewać możemy. NUCERYN. — Przebóg, wyraża affekt, poruszenie, dorozumiewając się: proszę, pytam. KNAP. — Co się ze mną działo, jakém truchlał, drżał, płakał, dorozumieć się każdy może. KRAS. — W tém wdzięk jakiś upatrują, gdy myśl zawieszają i słuchaczom dorozumiewać się każą. PIŁCH.

MIARKOWAĆ i dok. **POMIARKOWAĆ**, zmiarkować znaczy mierzyć co w umyśle, to jest: tworzyć sobie sąd o rzeczy niepewnej, lub niezupełnie znanej, biorąc miarę z tego co znane, lub wyprowadzając wnioski, które nam się zdają najbardziej zbliżone do prawdy.

Ludzie to co słyszą, sami z siebie miarkują: coby sami uczynić mogli, temu wierzą; co nad siły być rozumieją, za zmyślone mają. SKAR. — Z stopy Herkulesowej wszystkiego ciała jego wzrost i postanowienie miarkował. ZYGROW. — Szczęśliwy, co z przeszłych lat na przyszłe miarkuje. GAWIŚ. **ZWAĆHAĆ**, wyraz gminny, znaczy właściwie poczuć węchem. Ztąd bierze się niekiedy zamiast domyślać się tego, czego ani widać, ani słyhać. Lecz używa się tylko w mowie potocznej, np. zwałchał, że mam skarb w domu. Teatr.

Zgadzać się, patrz: pozwalać.

Zgarbiony, patrz: pochyły.

Zgiełk, patrz: krzyk.

Zgięty, patrz: pochyły.

Zginać, patrz: ginać.

Zgliszcze, patrz: pogorzeliśko.

Zgładzić, patrz: zabić.

Zgłębiać, patrz: badać.

Zgoda, jedność, jednomyślność, harmonija.

ZGODA oznacza zjednoczenie woli dwóch albo wielu osób, które tego samego chcą, albo nie chcą, tak że jeden w prawo a drugi w lewo nie ciągnie.

Mówi się: święta zgoda, żyć w zgodzie, być w zgodzie z sobą i sumieniem swoim, nie ma zgody, przyjść do zgody, nastąpiła zgoda, za zgodą czyją.

Rzadki jest ptak feniks na świecie, ale to jeszcze rzadszy ptak między bracią, zgoda. REJ. — W zgodzie z małej rzeczy wielkie rosta. REJ. — Użyj pokój nam i świętej zgody. J. KOCH. — A naprzód starajcie się o społecznej zgodzie. J. KOCH. — Spólna ojczyzna i matka miła, jako was do zgody wiąże i zniewala! SKAR. — Aby wszyscy jako jednego ojca dzieci, zgodę i miłość braterską zachowali. SKAR. — Gdy poddane i ubogie uciskać, to tam zgoda. SKAR. — Zgoda wszystko trzyma, a niezgoda wszystko rozprasza i gubi. SKAR. — Zgoda wszystkiego dobrego jest matką. SKAR. Daj nam ducha miłości jedności i zgody jako braci rodzanej jednego ojca. SKAR. — Jeśli szaty miłości i zgody braterskiej nie mamy, izali nas nie wypędzą z rozkosznego godownika, i z gód Pana naszego? SKAR. — Żadną się rzeczą tak zgoda, z której wszystko dobre pochodzi, między ludźmi nie wiąże; jako jednym Bogiem i wiarą jedną. SKAR. — Snadziej przyjdziem ku obronie, kiedy będzie zgoda. M. BIEL. Gdzie zgoda, tam Pan Bóg mieszka. RYS. — Trudna zgoda, z ogniem woda. KNAP. — Zgoda buduje, niezgoda rujnuje. Przysł. — Życie w pokój i wzajemnej zgodzie. MIASK. — Zgoda rodem z nieba. KOCHOW.

Milszy mi z tobą, gdy nieba pozwolą,

Przy milej zgodzie kasek chleba z solą. KOCHOW.

Lepsza zgoda łyczana, niż proces rzemienny. Przysł.

Dotąd powszechna między bracią zgoda,

Nad wszystkich wyżej stawi Wallenroda. MICK.

Żyją z sobą w zgodzie. MICK. — Niech zgoda między nami kwitnie. MICK.

JEDNOŚĆ pod względem moralnym, mówi się o wielu osobach związanych i spojonych z sobą tak ściśle, jako członki w jednym ciele, które jedna dusza ożywia: azatem które jednym tchną duchem, jednych trzymają się zasad, i nie dzieląc się na stronnictwa, w jedno wszystkie siły swe łączą.

Aniżby to podobna rzecz była, aby ci ludzie Słowiańscy rozerwani, nie mieli kiedy z sobą być w jedności. M. BIEL. — Żadna rzecz nas więcej nie łączy, jak jedność umysłu. WUJ. — Proszę was... abyście zachowali jedność ducha, w związku pokój. WUJ. Efez. 4. — Daj nam ducha miłości, jedności i zgody, jako braciej rodzanej jednego Ojca. SKAR. — Jesteśmy chrześciance... jeśli w Chrystusa wierzymy... zgadzać się i w jedności żyć, i o sobie w zgodzie radzić musim. SKAR. — Jasne nam po-

żądaney jedności promienie zaświeciły. SKAR. — Jakos tu wszedł, szaty godownej, to jest zgody i jedności braterskiej nie mając? SKAR. — Aby się stara chrześcijańska pobożność wróciła, a jedność zakwitnęła. SKAR. — Nie masz tak głupich ludzi, którzyby nie wiedzieli, iż dobre ich i zatrzymanie wszystkiego szczęścia ich, na zgodzie i jedności umysłów zawisło. SKAR. — Którzy byli jako rozproszone owce, aby je do jedności zebrał. SKAR. — Zachowajecie jedność ducha, t. j. jedność umysłu i serca. BRK. Jednością silni. MICK.

JEDNOMYŚLNOŚĆ (słowiań. i ros. единомыслие, czesk. jednomyslnost) jest zjednoczenie ducha i głosów, tak żeby w największej nawet liczbie osób, z których każda mogłaby mieć swoje zdanie, ani jednego przeciwnego głosu nie było, np. postanowić co jednomyślnie, obierać kogo jednomyślnie.

Abym chociaż gdy przybędę i oglądam was, chociaż w niebytności, słyszał o was, iż stoicie w jednym duchu, jednomyślni. Wuj. Filipen. 27. Prostoty i szczeroci między ludźmi nie masz, zrad i oszukania i pokrytości pełno: jakos ma być zgoda i jednomyślność? SKAR. — Gdzie wszyscy jednomyślni w domu jego mieszkają. SKAR. — Prawo w tej mierze jednomyślnością przeszło. Ust. Kon.

HARMONIJA (greck. *ἀρμονία*) właściwie stosuje się do sztuk pięknych a szczególnie do muzyki i oznacza to dziwnie urocze zlewianie się pojedynczych części, lub tonów, które tworzy całość artystyczną i piękną. Harmonija tedy jest główną cechą piękna czyto w muzyce, czy w architekturze, czy wreszcie w każdym utworze. Przenośnie harmonija bierze się w znaczeniu pięknej zgody, w której wszystkie osoby, albo wszystkie części tak przypadają do siebie, że zupełną jedność stanowią, np. harmonija w małżeństwie, w sąsiedztwie, w budowie, w obrazie; harmonija niebieska. Harmonija naśladowcza jestto zgodność brzmienia ze znaczeniem wyrazów, czyli taki ich dobór, że malując rzecz samém brzmieniem, miło do ucha wpadają.

Już Plato marzył o muzyce światów, o harmonii sfer. KREMER.

Dobry mistrz w takim tylko chórze śpiewać lubi,

Gdzie czuje, że głos własny w harmonii gubi. MICK.

Każdy promień, głos każdy z podobnym spojony,

Harmoniją ogłasza przez farby i tony. MICK.

Zgon, patrz: śmierć.

Zgorszyć, patrz: psuć.

Zgrabny, patrz: zręczny.

Zgraja, patrz: gawiedź.

Zgromadzenie, patrz: społeczeństwo.

Zgroza, patrz: wstręt.

Zgryzota, patrz: troska.

Zgrzybiały, patrz: stary.

Zguba, patrz: strata, p. upadek.

Ziarno, nasienie.

ZIARNO (słowiań. i ros. зерно, czesk. zrno) jestto drobny owoc roślin, a przedewszystkiem zbóż i traw, który w kłosach, w strączkach, lub torebkach dojrzewa, np. pszenica, żyto, groch, jęczmień. Są jednak ziarna ukryte we środku owocu, np. w gruszkach, jabłkach, melonach i t. p. Przenośnie mówi się: ziarno piasku.

Z garści ziarn taki urodzaj zostanie. J. KOCH. — Siejąc tak piękne ziarno. GORN. — Ziemia owoc rodzi, naprzód trawę, potem kłos, a potem pełne ziarno w kłosie. WUJ. — Jeśli ziarno pszeniczne wpadłszy w ziemię nie obumrze, samo zostawa. WUJ. — Na bojuwisku jest ziarno, są też i plewy. KARN. — Wiatr nie porywa ziarna, ale plewę, i mocnego drzewa burza nie obali. SKAR. — Z onego ziarna tak drobnego i wzgardzonego wielkie drzewo urosło. SKAR. — Siejmy te małe ziarnka na roli serc naszych. SKAR. — Siejem w ziemię te ciała, jako ziarna pszeniczne które na wiosnę one, ... odrodzą się i rozkwitną. SKAR. — Jako ziarnko piasku przyrównane do wieczności. SKAR. — Skoroby ziarno szatańskie puszczając trawę poczęło, wyrwać się i wyleć zaraz ma. SKAR. — Plewa na stronę wiatrem odeszła, a ziarno zostało. SKAR. — Jak ziarno nie może być bez plewy, tak człowiek bez ułomności. PETR. — I ślepiej kokoszy ziarno się nadarzy. RYS. — Ziarko do ziarka, będzie miarka. KNAP. — Pierwej będą kwiatki niż ziarno. W. POT. — Nie podobna jest mieć ziarno bez plewy. W. POT. — Precz plewy od ziarna, tchórze od mężnych. W. POT.

Pożycz, wszak to nie podarek,

Do przednówka kilka ziarek. KNIAZ.

Ziemia na pokarm dała ziarna, owoce, jagody. TRĘB. — Ziarnko zboża małe, a świat żywi. POL. — Tę myśl jak ziarno rzucam na tę ziemię. ZYG. KRAS. — Zbyt mało ziarna w grubym snopie słomy. M. J. BRODOW. **NASINIENIE** (od siać) oznacza dojrzałe ziarna, które posiane w ziemi rosną, kwitną i owoc wydają.

Jakie nasienie, taki też owoc. STRYJK. — Roli twojej nie osiewaj rozmaitem nasieniem. WUJ. — Iżaliś nie posiał dobrego nasienia na roli twojej? WUJ. — Rozkazał ziołom i drzewom, aby nasienie na zachowanie i rodzaj swój wiecznie wypuszczały. SKAR. — Nasienie jej mniejsze jest niżli ziarno maku. SKAR. — Począł szczęśliwie nasienie rzucać na ziemię dobrą. SKAR. — Tam rola bujna nasienie pańskie z stokratnym owocem wraca. SKAR. — Nie żałuj mi Panie nasienia łaski i pomocy twojej; nie żałuj deszczu i słońca ducha twojego z nieba, któryby moje suche serce odwilżał i zagrzewał. SKAR. — Nasieniem jest krew chrześcijańska. SKAR. Gdy padnie na rolę sprawnego serca twego nasienie święte, nie omieszkaj zawlec i pokryć głęboko w duszy swej. SKAR. — Jako na roli bez nasienia nic się dobrego urodzić nie może chyba chwast i ciernie; tak gdy

serce ludzkie nasienia słowa Bożego nie przyjmuje, nie rodzi pobożności, ale grzech i złe chuci, które człowieka gubią. SKAR. — Małe strączki, w których nasienie. SYREN.

Nasiona twych wierzone bujności zagonów,

Pomnożeniem dochodzą Babilońskich plonów. TRĘB.

W niej są złożone wszystkich drzew i ziół nasiona. MICK.

A każde cierpienie

Powinno przynieść owoc, bo to jest nasienie. PRZECL.

Zjednać, patrz: pozyskać.

Ziele, patrz: roślina.

Ziemski, patrz: doczesny.

Zimny, zimowy, chłodny, mroźny, lodowaty.

ZIMNY od zimy, w słowiańskim i rosyjskim języku znaczy zimowy.

I w polskim dawniej to samo znaczył, bo wyrazu zimowy jeszcze Knapski przyjmować nie chciał. Dzisiejsze jednak znaczenie ustaliło się w XVI wieku. Zimny tedy daje wyobrażenie przeciwne gorącemu, i oznacza niedostatek ciepła, czyli znacznie niższą temperaturę, jaka w zimie bywać zwykła.

Mówi się: zimna woda, zimny wiatr, zimny jak lód, zimny pot, zimny grób, zimne zwłoki. Przenośnie: zimna krew, zimny rozsądek, zimna rozważa, zimno kogo przyjmować.

By cię zimną wodą zlał, bardziej się nie przelękiesz. REJ.

Teraz kiedyś w tym zimnym położona grobie,

Czém cię inszém mam uczyć, jeno płaczem swoim. J. KOCH.

Zimny wiatr z północy wiał, i ściał się lód z wody. WUJ. — Woda sama z siebie zimna jest, palić nie może. SKAR. — Zimny grób. GROCH. Przypędził go do zimnej wody (do ostateczności). RYS. — Buczo, a w pięty zimno. KNAP. — Zimny jak słup soli. MICK. — Aż zimny pot na nim bije. MICK.

CHŁODNY (słowiań. хладньъ zroszony, ros. холодный zimny, czesk. chladny) ściśle biorąc oznacza takie niżenie temperatury, w którym para znajdująca się w powietrzu zamienia się w rosę, bo słowiański wyraz хладъ znaczył rosę. Chłodny tedy jest mniej jak zimny. Zimno ściskając ciało i zamykając pory, sprawuje przykrość, a chłód może nawet sprawiać przyjemność. Ta jednak różnica ściśle się nie zachowuje.

Mówi się: chłodny wieczór, chłodna rosa, chłodny maj, chłodne lato. Podczas upału szukamy chłodnego miejsca (nie zimnego), odpoczywamy w chłodnym cieniu (nie w zimnym). Przenośnie chłodny bierze się w znaczeniu obojętnego.

Gdy się zejda latorośle, a liście się też złączy jedno z drugim, tedy, pod oném będzie chłodne siedzenie. TRZYC. — Ucieszyć się jako chło-

dnym wiatrem w dzień gorący. GORN. — Zwilżona chłodną rosą podniosła się trawa. NAR.

MROŹNY (słowiań. мразнь, ros. морозный) mówi się o takim natężeniu zimna, które zaczynając się od zera, czyli od zamieniania się wody w lód, dochodzi do zamarzania merkurjuszu, a w krajach daleko na północ posuniętych i do wyższego stopnia, np. mroźny wiatr, mroźny czas, mroźna zima, mroźny dzień.

Drzewa które teraz odziały się w liście,

Złupi z tego ubioru mroźnej zimy przyjdzie. J. KOCH.

Czasy mroźne. ZIMOR.

LODOWATY mówi się o tém, co w lód się zamieniło, albo jest lodem pokryte, np. morze lodowate, góry lodowate.

Widział wichry ogniste i rzeki jakieś z gradem lodowatym straszliwe.

SKAR. — Czyją grad lodowaty formuje się ręką. ZIMOR. — Serce ustało, pierś już lodowata. MICK.

W tej serdecznej naszej skrusze,

Lodowate roztop dusze. BOH. ZAL.

Zimno, chłód, mróz, dreszcz, zięblenie.

Nizki stan temperatury.

ZIMNO daje wyobrażenie przeciwne ciepłu, i oznacza stopień temperatury znacznie niższy od połowy ciepła krwi; a który im bardziej się zniża, tém większe jest zimno.

Mówi się: czuć zimno, znosić zimno. drżeć od zimna.

Dla zimna leniwiec orać nie chciał. WUJ. — Nie w ciepłej izbie, ale na zimnie uwiniiony w pieluszki leżeć raczył. BIAŁOB. — Jeździ na czaty, głód i zimno znosi. NIEMC.

CHŁÓD (słowiań. хладъ rosa, ros. холодъ zimno, czesk. chlad) jest stan temperatury środkujący między ciepłem a zimnem. Od zimna okrywamy się ciepłem odzieniem; a chłodu w letnie upały szukamy.

Mówi się: chłód wieczorny, chłód nocny. Bierze się jednak i w znaczeniu zimna, jak np. mówiąc: żyć w głodzie i chłodzie.

A sam pasterz siedząc w chłodzie,

Gra w pieszczalki proste pieśni. J. KOCH.

Lecie rad siadam w chłodzie. BUDNY.

Kto we żniwa patrzy chłodu,

Nacierpi się zimie głodu. RYS.

Wyszedłem w pole chcąc z rannego chłodu korzystać. KRAS. — W lecie znojnego czasu, szukamy chłodu. DOROHOS.

MRÓZ (słowiań. мразъ, ros. морозъ, czesk. mraz) jest stan temperatury niższy od zera, to jest: zaczynający się od zamarzania wody.

Mówi się: mróz bierze, mróz ciśnie, mróz się powiększa, mrozu stopni dziesięć, dwadzieścia i t. p.

Mały mróz zowie się przymrozkiem.

Mróz i gorąco cierpieć, głodu przymierając. J. KOCH.

Mróz wodę w lody ścina. WARG. — Wszystkie jako mrozem porażone kwiaty powiędły. BIRK.

Zapał umysłu czy w wierszu, czy w prozie,

Buja gdy ciepło, ustaje na mrozie. KRAS.

Zima sprowadza mróz. PILCH.

Przywodzą na myśl długie swej wędrówki lata,

Po łądach, morzach, piaskach gorących i mrozie. MICK.

DRESZCZ (ros. дрожь) oznacza konwulsyjne wstrząsanie nerwowego systematu tak, że niby mróz po ciele przebiega.

Mówi się: czuć dreszcz, dreszcz przebiega po całym ciele, dreszcz śmiertelny, dreszcz go porwał.

Dreszcz mię dotąd przechodzi. TRĘB. — Dreszcz przebiegł po żyłach. MICK.

Przejął wszystkich dreszczem. MICK. — Aż dreszcz po mnie przeszedł. ZYG. KRAS.

ZIĘBIENIE jest uczucie wewnętrznej zimna, będące znakiem niezdro-
wia, np. czuć ziębienie, mieć ziębienie, doświadczać ziębienia.

Ziomek, rodak, krajowiec, pobratymiec.

ZIOMEK (słowiań. i ros. землякъ) i współziomek, pochodzi ztąd, że Polska w najdawniejszych czasach dzieliła się na ziemie. Ziomkami tedy nie byli mieszkańcy całego kraju, ale tylko jednej ziemi, np. Krakowianie, Sandomierzanie i t. p. Kiedy w XVI wieku podział na ziemie zaczął wychodzić z użycia, wyraz ziomek przybrał obszerniejsze znaczenie, to jest: syna jednego kraju lub prowincyi.

Idzie ziomku i rodaku o twoją rodzinę. Wesp. Kochow.

A co czynił dla kraju, co dla swoich ziomków,

Na osobnej to karcie damy dla potomków. TRĘB. — Za Gramatykę narodową, ziomkowie. Napis na medalu Kopczyńskiego.

RODAK, (słowiań. рождакъ krewny) MIKŁOSZ, czesk, rodak) znaczy syn tegoż samego narodu. Przeto cudzoziemiec osiadły w naszym kraju, jest naszym ziomkiem, ale nie rodakiem. Syn zaś naszego narodu, jeśli się na obcej ziemi urodził i w niej mieszka, nie jest naszym ziomkiem, ale rodakiem. W XVII wieku u KOCHOWSKIEGO spotykamy rodaka obok ziomka.

Idzie ziomku i rodaku o twoją rodzinę,

By nie poszła w ruinę. Wesp. Kochow.

Potomku rycerzów dawnych

I zaszczyćcie rodaków. KRAS.

Niechaj rodaków imię twemi dziely słynie. TRĘB. — Pomoc dajcie mi rodacy. BRONZ. — Jak on rodaków zbiera na Lombardzkim polu. MICK. **KRAJOWIEC** znaczy nie cudzoziemiec, nie przychodzień, ale mieszkaniec tego kraju, w którym od wieków jego przodkowie mieszkali. Odpowiada tedy greckiemu autochton. W dawniej polszczyźnie wyrazu

tego nie spotykamy. Między krajowcem a ziomkiem i rodakiem jest choć nieznaczna różnica. Do wyrazu krajowiec nie przywiązuje się żadne uczucie. Do wyrazu zaś ziomek i rodak przywiązuje się uczucie jakby braterskiej miłości dla tych, którzy są synami tejże samej ziemi rodzinnej. Żeby ten stosunek jakby bliższym jeszcze uczynić, zwiemy ziomków i rodaków współziomkami i współrodakami. Europejczyk przybywający do Ameryki, wśród krajowców, to jest: amerykańców, może spotkać swoich ziomków i rodaków.

Zwycięzeni krajowcy zwyciężcom się poddawali. NAR.

POBRATYMIEC znaczy należący do jednego z bratnich, to jest: pochodzących ze wspólnego szczepu narodów. Wszystkie naprzykład narody słowiańskie, chociaż nie są ziomkami, ani rodakami, ale ponieważ pochodzą z jednego szczepu, przeto się zowią pobratymcami.

Złoczyńca, patrz: winowajca.

Złodziejstwo, patrz: kradzież.

Złorzeczyć, patrz: przeklinać.

Złość, patrz: gniew.

Złośliwy, patrz: zły.

Złoty, złocony, złotisty.

ZŁOTY (słowiań. златъ, ros. золотой, czesk. zlatý) we właściwem znaczeniu ze złota ulany, lub zrobiony, np. złoty medal, złoty pierścień, złoty łańcuch, złoty zegarek, złoty pas, złote runo, blask złoty. Przenośnie mówi się o tém, co uważamy za najlepsze i najwyborniejsze, co w naszym mniemaniu albo i w naszym sercu pierwsze miejsce jak złoto pomiędzy wszystkimi metalami zajmuje, np. złote serce, złoty wiek, złote sny młodości, złota wolność.

Oto w zacnym ubierze i w złotej koronie,

Siadł pomazaniec Boży na swym Pańskim tronie,

Jabłko złote i złotą laskę w rękę mając. J. Koch.

Kto się sławy dobił

Lepiej się tém, niż złotym łańcuchem ozdobił. J. Koch.

Niech to pismem będzie napisane złotém dla wieku przyszłego. J. Koch.

Na kościelech (na kościołach) złote były dachy. J. Koch. — Przy twarzy gaśnie ubior złoty. J. Koch.

Porebski złoty! skotopaski twoje

W tej wadze u mnie, iżby się mógł do nich

Teokryt przyznać. J. Koch.

Posyłam W. K. Mości te rozmowy tak jako nie Orzechowskiego złotém, ale mojem ołowianém piórem wypisane być mogły. GORN. — Czasy one słusznie się złotym wiekiem zwać mogły. SKAR. — Swawolą i hardosé głupią potępiajmy, a dla ich głupstwa dziecinnego, ojczyzny złotej nie traemy. SKAR. — Ta miła matka podala nam złotą wolność. SKAR. — Gdy ucieka nieprzyjaciół, buduj przed nim most złoty. BRK. — Złota za-

prawdę godzina jest, gdy kto pokutuje. BIRK. — Nie czyni księdzka długa suknia, ani żołnierza złota szabla. Przysł. — Gończe złotego słońca, różana jutrzeńko. NAR. — Luba chatko, ty stawisz w mych oczach wiek złoty. GODEB.

Wyjechali w gęsty las

Upadł z pani złoty pas. Pieśń gminna.

Kiedy żołnierza werbują

Złote góry obiecują. Pieśń gminna.

Święć się, święć się wieku młody,

Śnie na kwiatach, śnie mój złoty. BOH. ZAL.

A niwa mu do stóp kłaniała się złota. JUL. SŁOW.

ZŁOCONY, POZŁACANY, WYZŁACANY znaczy powleczoney po wierzchu złotem, czyli mający je tylko na powierzchni swojej, np. złocene brzozy, rami, meble, ołtarze, kielich srebrny wewnątrz wyzłacany.

Przypasz do boku swój miecz uzłocony. J. KOCH. — Nie mam na przepych stropu złoconego. PETRYCY.

Zeszły się raz dwa worki, | Pozłacany i skórzany. KRAS.

Do tych pól malowanych zbożem rozmaitem,

Wyzlacanych pszenicą, posrebrzanych żytem. MICK.

ZŁOCISTY i POZŁOCISTY, znaczy jaśniejący złotem, lub nakształt złota świecący.

Nie pomoże szkapie złocista uзда. REJ.

Wolę wrót domu twego strzedz, niżli ze ziemi

Pod dachy mieszkać pozłocistemi. J. KOCH. ps. 84.

Na wierzchu zbroje pozłocistej ubranie z aksamitu czarnego. SARNICKI.

Choć stropy nie pozłociste,

Dość sumienie jeśli czyste. KOCNOW.

Pastro złociste rostruchany. KRAS.

Stał ułan, jak słonecznik w błyszczącym kołpaku,

Strojnym blachą złocistą. MICK.

Sto dział grzmiało nad twoją złocistą kołyską. JUL. SŁOW.

Zły, złośliwy, niegodziwy, jadowity, mściwy.

ZŁY (słowiań. зълъ ros. злой, czesk. zly) maluje wyobrażenie przeciwne dobrenu, i oznacza raz to, co nie odpowiada swemu przeznaczeniu dla tego, że mu braknie zupełnie, lub w części potrzebnych zalet; drugi raz to, co w swojej naturze, działaniach lub skutkach sprzeciwia się dobru i szczęściu doczesnemu, albo wiecznemu; wreszcie co się nie zgadza z prawem natury, z sumieniem i moralnością. Bierze się w znaczeniu fizyczném i moralném i odnosić się może jak do rzeczy, tak do ludzi; np. zła droga, zły towar, zle pióro, zły człowiek, zły pan i sługa, zły gospodarz i robotnik, zła myśl, zły postęp, zła książka, zle serce, zle skłonności, zle czasy, zły duch, zły przykład, zle prawo.

Żaden zły wróg zaszkodzić mu nie może. OPEĆ. — Przecię zawsze złe złem być musi. REJ. — Ty z nieba pomoc mnie zeslesz, a groźby złych ludzi w śmiech obrócisz. J. KOCH.

Z nikąd tak snadnie

Jako z złego sąsiada szkoda nie przypadnie. J. KOCH.

Oto zły człowiek trapi moją duszę. J. KOCH.

Żli ludzie mię żółcią nakarmili,

A w pragnieniu octem poili. J. KOCH.

Zły w swojejże złości się uplecie. J. KOCH. — Nie wiem co za zły człowiek oberwał jagody. J. KOCH. — Złe języki go nie trwożą. J. KOCH. Po złej chwili piękny dzień przychodzi. J. KOCH. — Niechaj zły nie będzie położon w jednym z dobrymi rzędzie. J. KOCH. — Prośmy Boga, aby nas obronił raczył od wszelakiego złego. KARN. — Złe rozmowy psują dobre obyczaje. WUJ. — Nie może złe drzewo dobrych owoców rodzić. WUJ. — Jeśli ten za dobry postępek chce pieniędzy, podobno się i na zły dla pieniędzy pokwapi. SKAR. — Kto raz zły, zawsze za niedobrego bywa poczytan. SZCZERRIC. — Daj Boże w dobry czas mówić, a we zły milczeć. RYS. — Od złego dłużnika i plewami bierz. PRYSŁ. — Ze złym złe znaleźć, złe zgubić. RYS. — Złej tanecznicy i piec na zawadzie. PRYSŁ. Kto sobie zły, nikomu nie będzie dobry. KNAP. — Dobrocią złego pokonasz. KNAP. — Szata świetna nie ozdobi złego. KNAP. — Zła siekiera nigdy nie zginie. PRYSŁ. KNAP. — Zły głód, wojna, powietrze, gorsi żli sąsiedzi. KRAS. — Żle mnie w złych ludzi tłumie. MIK.

ZŁOŚLIWY i dawniej **złościwy** (ros. злостный, czesk. zlostivý) znaczy pełen złości, albo z niej pochodzący, który zawsze rad złość swoją wyrzucić, a gdy nie może złe zrobić, to przynajmniej ukąsić, albo choć zęby wyszczerzyć.

Mówi się: złościwy człowiek, złościwy język, złościwy żart, złościwa potwarz.

Zmituj się nademną Boże litościwy,

Bo mię prawie w ziemię wbił człowiek złościwy. J. KOCH.

Złych zewsząd pełno kiedy władza jest złościwych. J. KOCH. — Złościwy język. GORN. — Ogródź cierniem uszy twoje, nie słuchaj języka złościwego. WUJ. — Nawróćcie się od dróg waszych złych, a od myśli waszych złościwych. WUJ. — Nie uczyniłam nic z tych rzeczy, które ci na mię złościwie zmyślili. WUJ. — Był człowiek serca złościwego. SKAR. — Żarciki złościwe, ostre. MIK.

NIEGODZIWIY (ros. негодяй, czesk. nehodnik) właściwie mówi się o tém, co się nigdy, nigdzie i nikomu nie godzi; co nie tylko woli Bożej, ale nawet uczuciom ludzkości wbrew się sprzeciwia. W pospolitem użyciu to, co bezwarunkowo potępić chcemy, jako bardzo złe, niegodziwem zowiemy.

Już też ty mnie niegodziwie słyszysz. Teatr. — Niegodziwe drogi. Teatr.

MŚCIWY (ros. мстительный, czesk. mstivý) mówi się o tym, który nie tylko przebaczać uraz nie umie, ale szuka wszelkich sposobów, żeby się zemścić, i zemstą nasycić się nie może.

Ja nie jako niedźwiedź, abo mściwa

Myślę cię drapać lwica. J. KOCH. — Bóg nasz nie jest tak srogi i mściwy... abyśmy go żalując za złości nasze... ubłagać nie mieli. SKAR. — Nie mściwe a łaskawe serce każdy poznać może. SKAR. — Usłuchał Dawid, i gniew i wszystko mściwe serce złożywszy, bardzo jej dziękował. SKAR. — Szlachta polska chociaż porywcza do bitew, przecież nie jest mściwa. MICK.

JADOWITY (słowiań. ядовитъ, ros. ядовитый, czesk. jedowity) właściwie mający w sobie jad, pełen jadu. Ztąd przenośnie mówi się o tym, kto językiem, szyderstwem, lub uśmiechem, rani jak żądłem, i jak gadzina kąsa.

Wiem to pewnie, żeby się wnet zaraz tak nim brzydono, jako jednym jadowitym wężem. GORN. — Jako wilcy jadowici zębami na niego zgrzytać i śmiercią mu grozić poczęli. SKAR. — Wiele pan miał przymówek jadowitych i fałszywych, od tych ludzi, którzy z złości szczerzej i zazdrości kładli nań potwarze. SKAR. — Był to uśmiech jadowity. MICK.

Zmartwienie, patrz: przykrość.

Zmartwychwstać, patrz: ożyć.

Zmęczony, utrudzony, zmordowany, zmorzony, znużony, spracowany, zdrożony, zadyszany, zasapany.

ZMĘCZONY (od męczyć) mówi się o tym, którego siły fizyczne, lub moralne tak długo były natężone, że już słabiej zaczęły i bez koniecznego odpoczynku zupełnie ustaćby mogły. Zmęczony człowiek, zmęczony umysł, uwaga, zmęczone konie.

Ach! okrutniem zmęczony, aż poty biją na mnie. Teatr. — Król był zmęczony, smutny. KRASZ.

UTRUDZONY, który tyle trudów, niewygód lub niewczasów doznał, że dłużej je znosić byłoby nad jego siły, np. utrudzony podróżą.

Stałem utrudzony niezmiernie

W owej sławnej Jeziernie. KRAS.

Pędzę z utrudzonego nie zstępując konia. TRĘB.

ZMORDOWANY znaczy zmęczony tak bardzo gwałtownym wysileniem, że już ledwie dysze.

Strumienia szuka łania zmordowana. J. KOCH. — Uszedłszy kilka tysięcy kroków, gdy zmordowanym będąc trochę zasypia. SKAR.

Pewnie gdzie krynica żywa,

Zmordowany odpoczywa. KRAS.

ZMORZONY mówi się tylko o głodzie i bezsenności, gdy kto od głodu aż na siłach upada; albo od długiego czuwania nie może dłużej snu przewyciężyć, np. głodem zmorzony, snem zmorzony.

..... zmorzony snem zasnął. KRAS.

ZNUŻONY (od słowiań. *нуждати* zmuszać) mówi się o tym, u którego systemat nerwowy przestaje być czynnym; co się objawia uczuciem nudy, poziewaniem lub sennością. Znużyć się można długim staniem, czekaniem, słuchaniem rozwlekłej gadaniny, a nawet samą beczynonością; a zatem zostawianiem zbyt długo pod jednem i témże samém wrażeniem. Zmęczony i zmordowany odzyskuje siły jak tylko odpocznie; znużony, czując nieprzewycięzoną sennosc, poziewa lub zasypia.

Siła ma przed znużonym świeży. W. POR. — Otarł znużone czoło.

MALCZ. —

I stada dzikich gęsi szumią po nad lasem,

I znużone, na popas spadają z hałasem. MICK.

SPRACOWANY znaczy zużyty pracą, który w długich i ciężkich pracach nie oszczędzając sił swoich, nadwątlił je, albo i całkiem na nich podupadł.

Spracowanym od pracy wytechnąć dać nie chcieli. STRYJK. — Pan mi dał język wyewiczony, abym umiał podpierać onego, który jest spracowany, słowem... WUJ. — Za szyje nasze gnano nas, spracowanym nie dano odpoczynku. WUJ. — Gdy spracowany nad onąż posługą, przyszedł do domu. SKAR. — Na drodze spracowany ustał, i dalej postąpić nie mógł.

SKAR. —

ZDROŻONY (źródł. droga) wyraz nie znajdujący się u LINDEGO, znaczy zmęczony trudami i niewygodami podróży.

Jadł smaczno, bo był zdrożony i głodny. HEN. SIENK. — Konie były mocno zdrożone. SIENK.

ZADYSZANY, który od biegania, lub prędkiego chodzenia, czuje w płucach brak powietrza; chwytą je raz po raz, a tém samém ma oddech znacznie przyspieszony.

Na kolanach ciotki zadyszana siadła. MICK.

ZASAPANY, mówi się o tym, który od zmordowania, jakby miechem wciąga w siebie powietrze i jakby z miecha wypycha je z siebie.

Zmiarkować, patrz: zgadywać.

Zmiękczyć, patrz: wzruszyć.

Zmierzać, patrz: iść.

Zmierzech, patrz: ciemność

Zmiłowanie, patrz: litość.

Zmordowany, patrz: zmęczony.

Zmorzony, patrz: zmęczony.

Zmrok, patrz: ciemność.

Zmuszać, naglić, zniewollic, nukać, kurstać, przypierać.

Chcieć żeby kto czynił co wbrew woli swojej.

ZMUSZAĆ, ZMUSIĆ i PRZYMUSZAĆ znaczy przyprowadzać kogo do tego, żeby nie mając siły do oparcia się, uczynił choć nie z dobrej woli to, czego nie chce. Kogo zmuszają, ten może się nie zgadzać, może do czasu przynajmniej stawić choć bierny i bezskuteczny opór; a nawet niekiedy cierpliwością zwyciężyć. Zmuszać może nie tylko człowiek; ale okoliczności, głód, konieczność, np. zmusić obłączonych głodem do poddania się, zmuszać córkę do wyjścia za mąż pomimo woli.

Przyszli starszy domu jego, przymuszając go aby wstał z ziemi. Wuj. Gdzie co radzą, tam na wolę dają; a gdy rozkazują, tam zmuszona jest służba. SKAR. — Przymusza niższego wyższy, gdy go prosi. BAZYL. — Chociaż zmuszona będziesz mnie porzucić. MICK.

Stokroć przekłeta godzina,

W której od wrogów zmuszony, chwycę się tego sposobu. MICK.

NAGLIĆ znaczy przywodzić kogo, ażeby spieszył na łeb na szyję, niby za kark go trzymając, albo nóż przykładając do gardła.

Nie nas nie nagli. MICK.

ZNIEWOLIĆ właściwie włożyć na kogo jarzmo niewoli, żeby jak niewolnik nie śmiał sprzeciwić się woli pana swojego. W pospolitem użyciu znaczy zrobić kogo wiernym swoim zwolennikiem, czyli zjednać go czy dla swojej osoby, czy dla swoich zasad.

Niech się tém cieszy że mnie ma w niewoli,

Ręce mógł związać, myśli nie zniewoli. J. KOCH.

Rozgniewany Cesarz polecił Macedoniuszowi, aby ją w domu jej do ofiar bogom zniewolił. SKAR. — Radował się iż ztąd zniewolić ją mógł i prawem karać, jako tę, która się Bogom pogańskim sprzeciwiając, gardło zasłużyła. SKAR. — Na to mię nigdy nie zniewolisz, abym się diabłom kłaniać miał. SKAR. — Mamy wiele nieprzyjaciół, którzy nas... od Boga odwieść, i pod swoją moc i służbę zniewolić chcą. SKAR. — Czapką, chlebem i solą, ludzie sobie ludzi niewolą. Przyst. — Nie starając się o nic, i o nic nie prosząc, zniewolił Niemców, że go szanowali i polubili. JAN ŚNIAD.

NUKAĆ znaczy zmuszać kogo powtarzając: a nu, a nu! Wyraz gminny **KURSTAĆ** (z niem. *karsten* motykować) wyraz gminny, znaczy napędzać leniwego do roboty, jakby bodźcem lub ostrogą w bok go trącając.

PRZYPIERAĆ, PRZYPRZEĆ, znaczy przycisnąć kogo do kąta, tak żeby mając wyjście zagrodzone, musiał chcąc nie chcąc uleść przemocy.

Zmykać, patrz: uciekać.

Zmyślać, patrz: kłamać.

Zmyślenie, patrz: kłamstwo.

Zmyślony, patrz: fałszywy.

Znać, patrz: umieć.

Znaczenie, sens.

ZNACZENIE jestto przywiązanie takiego a nie innego wyobrażenia, lub pojęcia, do pewnego znaku zewnętrznego, albo wyrazu. Inaczej mówiąc to, co przez jakiś wyraz, albo znak zewnętrzny rozumieć należy, np. znaczenie wyrazu, znaczenie hieroglify, zagadki; znaczenie właściwe i przenośne, znaczenie ściśle naukowe, filozoficzne, przywiązywać do czego takie lub inne znaczenie, w całym znaczeniu wyrazu. Jeden wyraz może mieć wiele znaczeń. Są wyrazy w języku, które miały niegdyś inne znaczenie niż teraz.

Słownik powinien mieć ile można wszystkie wyrazy języka i ich znaczenie. KOPCZ. — Jeśli znaczenie wyrazów nie będzie ustanowione i że tak rzekę utkwione, inaczej je piszący, inaczej czytający brać będzie. PIRAM. — Wielorako się to słowo przyjaciół bierze, albo wielorakie ma znaczenie. PILCH. — Co tu znaczenia i talentu w kilku pospolitych wyrazach. JAN ŚNIAD. — Już nie pisarz słownika każe wierzyć, że jakie słowo pewne ma znaczenie, ale Skarga, Wujek, Kochanowski i t. d. LINDE. Niewola we właściwym znaczeniu tego wyrazu, była nam nieznaną. R. HUBE. —

SENS (łaciń. *sensus*) oznacza myśl, którą zawierają w sobie wyrazy mówiącego, lub piszącego. Gdzie tedy niema myśli, albo logicznego związku wyrazów z myślą, tam sensu niema.

Mówi się: sens literalny, sens moralny, sens mistyczny.

Jest wierszyk jeden u Homera, którego ten sens pamiętam. J. KOCH. Chcą wszystko brać cieleśnie, słów, a nie sensu patrząc. GORN. — W tej powieści sensu nie masz. NAR. — Bajka częstokroć sens moralny mieści. KRAS. — Peryod, punkt, kropka w pisaniu oznacza, że się sens całkowity zamyka. KRAS. — Zawikłanie mowy zaćmiło sens. PIRAM. — Przeczytaj, i sens jeśli można schwytaj. RAJM. KORS. — Czy to, panie bracie, jest w tem sens jaki? MICK.

Znaczenie, wpływ, patrz: wpływ.

Znaczny, znakomity, znamienity, pomnikowy.

ZNACZNY (ros. *значительный*) właściwie mający na sobie jakiś znak, po którym go łatwo poznać i od innych odróżnić można. Ztąd przenośnie znaczy: nie mały, któremu nie wiele brakuje, żeby był wielkim, np. znaczna część czego, znaczna summa, znaczna odległość, znaczny postęp w naukach, znaczne ulepszenia, zmiany i t. p.

Krzywdy tak znacznej cierpieć nie mieli waleczni Grekowie. J. KOCH.

Już znaczne były twego męstwa początki. J. KOCH.

Więźniów znacznych nabrawszy, lud mnie powierzony

Stawiłem panu swemu. J. KOCH.

Ukażcież wy pieniężni, coście tak znacznego uczynili? J. KOCH. — Miał natenczas więźnia znacznego, którego zwano Barabbaszem. WUJ. — Białe przy czarnem znaczniejsze. BIRK. — Za jego znaczne i krwawe zasługi. Vol. Leg. — Uprawilem znaczny kawał roli. KRAS. — Summę przy so-

bie miałem znaczną. KRAS. — Ta zabawa znacznej części życia jego, zdaje się że z nim razem zstąpiła do grobu. STAN. POT. — Znaczne dochody. JAN ŚNIAD. — Dziedzic znacznych włości. KRASZ.

ZNAKOMITY pierwotnie oznaczał rycerza, który miał swoją własną chorągiew, to jest: że znak jego znajdował się na chorągwi, pod którą gromadziło się i szło do boju rycerstwo. Nie nazywał się więc znakomitym, kto był na cudzym żołdzie, lub walczył pod cudzą chorągwią. Dziś mówi się o człowieku, który czy pod względem znaczenia i zasług w kraju, czy pod względem talentu, nauki, dzieł wielkich, jest jak gwiazda pierwszej wielkości, zaszczytem kraju, albo i wieku, np. znakomity wódz, poeta, znakomity talent, znakomite zwycięstwo.

Urodziwszy się w tak znakomitym domu. J. KOCH.

A nie mniej i to sławni, nie mniej znakomici,

Które uczył (Wirgili) pieśniami swemi,

Nad złoto droższemi. J. KOCH.

Tęmeś mi serca dodał, żem się rymy swemi

Ważył zetrzeć z poety co znakomitszemi. J. KOCH.

Usłyszawszy o znakomitym pogromie, który uczynił P. Bóg nad okrutnym rozbójnikiem Tatarskim. BIRK. — Jako się znakomite pióro uroniło ze skrzydeł orła polskiego. MŁODZIANOW. — Dowcip jego, talenta, przymioty stawiają go w rzędzie najznakomitszych ludzi, jakimi się ta ziemia wobec Europy i potomności zaszczycać będzie. ДМОСН. — Stan mierny i ubogi bywa najczęściej gniazdem i kolebką wielkich, lub znakomitych ludzi. JAN ŚNIAD. — Znakomici mężowie Polscy. Dzieło Jul. Bartoszewicza.

ZNAMIENTY (ros. знаменитыѣ, czesk. znamenity) pierwotnie znaczył tyle co odznaczony jakimś widocznym znamieniem, a tęp samym wpadający odrazu w oczy. W XV wieku Ks. MACIEJ z Rożana w przedkładzie Statutów Mazowieckich mówi: „rany wielkie i małe, znamienite i zakryte“. W XVI wieku tym wyrazem zaczęto oznaczać to, co w jakimkolwiek zawodzie nietylko jest wyborne, ale znacznie przewyższa innych, co należy do bardzo niepospolitych, że się i wśród tysięcy odznacza, bez względu nawet na moralną wartość. Znakomity ma wysokie moralne, albo i historyczne znaczenie. Znamienity może nie mieć ani jednego, ani drugiego. Znakomity bierze się tylko na dobrą stronę; znamienity zaś może być i na złą stronę użyty. KOCHANOWSKI mówi: znamienite dary, znamienite miasta (nie zaś znakomite). Znakomity jest zawsze znamienitym, znamienity zaś nie może być znakomitym. Kartusz był znamienitym zbójcą, Kagliostro znamienitym kuglarzem, ale nie byli to ludzie znakomici.

Kuryusz siedząc przy ognisku, a rzepę sobie piekąc, nie chciał ani pójrzeć na one znamienite dary, które u niego Samnitowie pokój odkupić chcieli. J. KOCH.

Krzywdami wspaniale pogardzać, jest cechą wielkiej duszy. PILCH. — Samogłoski nosowe a, e, są istotną cechą naszego języka. JAN ŚNIAD.

PIĘTNO dawniej PIĄTNO (słowiań. пѣтно, ros. пятно plama) we właściwym znaczeniu jest znak nakształt pieczęci wyciśniony rozpalonym żelazem na ciele. W znaczeniu moralnym jest cecha, która się zatrzeć nie daje.

Mówi się: wybić piętno, położyć na czym piętno, nosić na sobie piętno, piętno hańby, piętno Kaima.

Piętno nie patrzy na farbę, tylko figurę swą pewną ma. ORZECH. — Piętno jest jakoby herb, abo znak jaki nie do zatarcia. KARN. — Różne narody różnie konie piątują: jedni kładą piątno na czeluściach (szczękach), drudzy na szyi, najczęściej na udach. DOROHOST. — Piątnować stada na udzie; inny dobytek wszystkim na prawem uchu. GOSTOM. — Już ua nie piątno jako na Kaima włożono. SKAR. — Dzieła człowiecze mają sprawcy swojego piątno, niedoskonałość. KRAS. — Druk nie jest piątnem chwały, lub nagany. KRAS.

SKAZÓWKA i WSKAZÓWKA właściwie jest pręcik drewniany, lub metalowy, który jakby palcem coś ukazuje, np. skazówka na zegarze zwana z łacińskiego indeksem, skazówka na termometrze, barometrze i t. p. Lecz bierze się w znaczeniu tego, co oczom albo umysłowi ukazuje widocznie czy jaki przedmiot, czy punkt oznaczony, czy kierunek.

Słownik będzie służył piszącym tu i ówdzie za skazówkę. LINDE. — Język jest skazówką stopnia, do którego przyszedł naród w cywilizacji i oświeceniu. JAN ŚNIAD.

Znakomity, patrz: znaczny.

Znaleźć, wynaleźć, odkryć, wyszukać, zastać.

ZNALEŹĆ, ZNAJDOWAĆ (ros. находить, czesk. nalezti) mówi się o tém, na co się natrafia albo przypadkiem, albo umyślnie szukając, co było zgubione, lub co w niewiadomym miejscu się znajdowało, up. znaleźć zgubę, znaleźć ziarno, znaleźć skarb, znaleźć przyjaciela. W XVI wieku pisano naleźć, ale ta forma teraz wyszła z użycia. Znaleźć lub nie znaleźć kogo w domu znaczy zastać go, lub nie zastać. W formie zainkowej: umieć znaleźć się, dobrze, lub przytomnie się znaleźć, znaczy zastosować jak najwłaściwiej swoją mowę i postępowanie do osób, okoliczności i położenia. Znajdować co dobrém, albo złém, jak pan to znajdujesz? są wyrażenia nie czysto polskie, na które się już GOLAŃSKI w swojej Wymowie oburzał.

Przyszedłszy do Rzymu, bardzo mię pilnie szukał i znalazł. WUJ. 2. Tim. 1. 17. — Kto znalazł przyjaciela, skarb znalazł. WUJ. — Ze złym źle znaleźć, źle zgubić. RYS. — Nalazł swój swego. KNAP. — Nie zaraz pieniądze liczyć, lubo się przyśni, żeś skarb znalazł. FRED. — Między pszenicą znajdziesz kąkol. OPAL. — Kto chce psa uderzyć, kij znajdzie.

Przysł. — Nie najdziesz lepszego, byś go z świecą szukał. **KNAP.** — Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela. **KRAS.** — Garnęli się przysyśle z obcych krajów, aby tutaj znaleźć sobie spokojne siedziby. **PIEKOSIŃ.** **WYNALEŹĆ** mówi o tém, na co pierwszy raz wpadł, lub czego doszedł i dał poznać umysł ludzki, np. Bertold Szware miał wynaleźć proch, Guttenberg wynalazł druk.

Mówi się: wynaleźć nowy sposób, nową machinę.

Lecz wy nie wynalazłszy pierwaj nie lepszego,

Nie chcecie zgola trzymać porządku dawnego. **J. KOCH.**

Kto co wprzód wynalazł, godzien chwaly; kto za nim idzie, nie godzien nagany. **KNAP.**

Prochu nie wynalazł. Wyrażenie wzięte z francuskiego, mówi się o człowieku, którego zdolności średniej miary nie przechodzą.

Mądre ty przyczyny wynajdujesz. **МІСК.**

ODKRYĆ (słow. odkryти, ros. открыть, czes. odkryti) znaczy podjąć zaslonę, którą co było przykryte. Ztąd mówi się o tém, co choć się znajdowało na świecie, ale nie było dotąd znajome, np. Ameryka była zawsze, ale ją dla Europy dopiero Kolumb odkrył w XV wieku. Nie można słowa odkryć, używać zamiast otworzyć, np. odkryć szkołę, odkryć posiedzenie. Jestto bowiem forma rosyjska открыть училище. Po polsku zaś mówi się: otworzyć szkołę.

Mędzrec zawołany, który wiele rzeczy użytecznych odkrył. **KRASIC.** —

Wiele rzeczy nieznanaj pradziadom naszym i nam samym może się w przyszłości odkryć i nazwać nowym wyrazem. **JAN ŚNIAD.** — Wszystkie usilne wybadywania odkryć go nie mogły. **JAN ŚNIAD.**

WYSZUKAĆ, WYSZUKIWAĆ, znaczy poświęcać czas i trud na znalezienie czego. Przenośnie wyszukaném zowiemy to, co jest nienaturalne i pełne przesady.

Mówi się: wyszukać co w archiwum, w bibliotece.

ZASTAĆ znaczy trafić w tę samą porę, w której się kto lub co na jakim miejscu znajduje, np. zastać kogo w domu, zastać przygotowaną wieszczkę i t. p.

Gdy kto zastanie u kogo co swego. **MACIEJ z ROŻANA.**

Mnieć jeszcze złość w matce przekłeta zastała,

Mnie grzech jeszcze w mleku matka podawała. **J. KOCH.**

Gdziem zastał, mogę tak rzec, święte obyczaje. **J. KOCH.** — Jako wstył złodzieja gdy go zastaną, tak.... **WUJ.** — Często je, zorza na modlitwie zastawała. **SKAR.** — Zastanie cię Pan nie gotowym. **SKAR.** — Jeżeli was Anioł na tém miejscu i w tym statku nie zastanie, zapłatę swoją straciecie. **SKAR.** — Aby ich próżnującami nigdy nie zastał. **SARN.** — Co zastaniesz, to jédz. **KNAP.**

Znamienity, patrz: znaczny.

Znarowić, patrz: psuć.

Znęcać się, patrz: męczyć.

Zniechęcać, zrażać, odstręczać.

ZNIECHĘCAĆ znaczy odjąć komu ochotę do czego, czyli sprawić, żeby albo całkiem porzucił, albo z niechęcią i niesmakiem czynił to, co wprzód czynił z chęcią, lub co było gorącym jego serca pragnieniem. Kto w kim obudza większą chęć, gorliwość, lub zapal, ten zachęca. Kto się staje przyczyną, że komu wszelka chęć od czego odpada, ten zniechęca.

Powiedz mi szczerze, co cię zniechęciło. ZABL. — Zniechęcała (ją) jego bezczynność.... gniewała bezsilna dobroć. KRASZ.

ZRAŻAĆ wyraz mocniejszy, niż zniechęcać, znaczy odpychać kogo moralnie, budząc w nim odrazę, lub dając mu pocucie, że jego chęci i usiłowania na nic się nie przydadzą. Zniechęcić nas może niewdzięczność, niepowodzenie, lub tłumaczenie na złe naszych dobrych chęci; a zrazić złe przyjęcie, nieprzelamane trudności, obraza miłości własnej, zawód nadziei.

Zrażać się nie powinni trudnościami, bo ciągła i uporczywa praca wszystko pokonać zdoła. JAN ŚNIAD. — Nie zrażajmy ziomeków naszych od książek, zadając im, że się dotąd nie nauczyli ani sylabizować, ani czytać. JAN ŚNIAD. — Śmiercią wcale się nie zraża. JÓZ. KRASIŃ. — Nic go nie zrażało. LEL. — Duma zrażała ku niemu i czyniła go prawie śmiesznym. KRASZ. — Niechaj na duchu nie upada, ani się trudnościami walki da zrazić. ZYGM. FELIŃ.

ODSTRĘCZAĆ znaczy sprawiać na kim tak nie mile wrażenie, żeby nietylko nie chciał się do kogo, lub do czego zbliżyć, ale się od niego jak najdalej trzymał. Odstręczać więcej się stosuje do obecnej chwili, a zrażać i na przyszłość. Kto był czem odstręczony, ten może znowu wrócić; kto był zrażony, ten już ani spojrzy w tę stronę.

Zacząłem mu przekładać, jako takowemi sposoby na zawsze mnie od domu swojego odstręczy. KRAS. — Falszywy wstyd wielu od cnoty odstręcza. KRAS. — Sposobem przyjęcia dumnym i odrażającym wszystko sąsiedztwo od siebie odstręczył. KRAS. — Niech drudzy myślą, jak chcą; nie powinno nas to odstręczać od dobrze myślenia. KRAS. — Niech jednak to ciebie nie odstręczy. TRĘB. — Nie odstręczaj ich od języków cudzoziemskich. JAN ŚNIAD. — Przeciwności odstręczają człowieka słabego. BRODZ.

Zniewaga, krzywda, obelga, obraza, ubliżenie, ujma, uraza, zelżywość, afront, profanacja.

Co jest wbrew przeciwne należnej komu czci, lub czyjej osobistej godności.

ZNIEWAGA (czes. zniewaha) jestto objaw zewnętrzny, okazujący czynem ostatnią dla kogo, lub dla czego pogardę.

Może być tedy zniewaga wyrządzona osobie czyjej, albo też zniewaga tego, co dla kogo jest świętém. Okazanie publicznie nieuszano-

wania, wpehnięcie za drzwi, lub uderzenie w policzek, stanowi zniewagę, np. wyrządzić zniewagę, scierpieć zniewagę.

Któryby to poczytał sobie za zniewagę wielką. BIRK. — Człowiek uczony bez obyczajów jest zniewagą nauk, i najniebezpieczniejszą zarazą towarzystwa. JAN ŚNIAD.

Ja mam hołdować? Bolesław zawoła,

Ja scierpieć taką zniewagę? NIEMC.

KRZYWDA (ros. кривда niesłuszność, czes. křivda) jestto czyn naruszający cudze prawa; czyli wyrządzona komu niesprawiedliwość, na osobie, na majątku, lub dobrej sławie.

Mówi się: czynić krzywdę, wyrządzić krzywdę, cierpieć krzywdę, mścić się za krzywdę.

Za jednego krzywdę, oni się wszyscy wzięli. J. KOCH.

Drogo ty krew u siebie sług swoich szacujesz,

I wszelkiej krzywdy srodze wetujesz. J. KOCH.

Widzisz, o Panie jawną krzywdę moję. J. KOCH. — Sami cnotę miłujący przeciwnicy w wierze, widzą jasną, jako słońce, krzywdę naszą.

SKAR. — Nie godny syn dziedzictwa, który się o krzywdę matki swej nie gniewa. SKAR. — Dobry chrześcianin ma być gotów raczej krzywdę

cierpieć, niżli się o nią mścić. SKAR. — Pau nie tylko rękę, ale i serce

i język od krzywdy bliźniego powściągać każe. SKAR. — Iż był sędzia i przełożony ludu Bożego, krzywdą jego była krzywdą kościoła wszystkiego. SKAR. — Nie czyn krzywdy, chociażbys sam był pokrzywdzonym.

KRASIC. — Krzywdami wspaniale pogardzać jest cechą wielkiej duszy.

PILCH. — Cokolwiek dzieje się dobrowolnie, w tém krzywdy nie ma. KOŁŁ.

OBELGA (czes. obelha) jestto potwarz, czyli kłamliwa a krzywdząca mowa, w oczy komu rzucona (niby obelganie kogo). Różni się od zniewagi głównie tém, że zniewaga dzieje się uczynkiem, a obelga słowami. Zarzucać np. prawemu człowiekowi nikezemność, podłość, przedajność, kradzież, nieprawe arodzenie, będzie to raczej obelga, niżeli zniewaga; chociaż prawo uznaje obelgi słowne i czynne.

Nie mogę scierpieć takowej dla siebie obelgi. KRAS.

Za obelgę, którą dziś poniosłem,

Prędkoby zemstę znalazło to ramię. MICK.

Ciężkie obelgi na nich rzucano. KAR. KACZK.

OBRAZA (czes. obraza od obrazić) oznacza mocne zdraśnięcie czyjej miłości własnej, albo czyjej godności moralnej, albo nareszeie tych uczuć, które dla kogo są święte.

Mówi się: obraza Boska, obraza honoru, obraza skromności, obraza godności narodowej.

Powiedziałem ja, aby żarty nie były z obrazą. GORN. — Żadna rzecz nie ustraszyła, ani zasmuciła, jedno grzech, a obraza Boska. SKAR. — Obrazę wszyscy długo pomnimy. KNAP.

Znęcać się, patrz: męczyć.

Zniechęcać, zrażać, odstręczać.

ZNIECHĘCAĆ znaczy odjąć komu ochotę do czego, czyli sprawić, żeby albo całkiem porzucił, albo z niechęcią i niesmakiem czynił to, co wprzód czynił z chęcią, lub co było gorącym jego serca pragnieniem. Kto w kim obudza większą chęć, gorliwość, lub zapal, ten zachęca. Kto się staje przyczyną, że komu wszelka chęć od czego odpada, ten zniechęca.

Powiedz mi szczerze, co cię zniechęciło. **ZABL.** — Zniechęcała (ją) jego beczyność... gniewała bezsilna dobroć. **KRASZ.**

ZRAŻAĆ wyraz moeniejszy, niż zniechęcać, znaczy odpychać kogo moralnie, budząc w nim odrazę, lub dając mu poczuć, że jego chęci i usiłowania na nic się nie przydadzą. Zniechęcić nas może niewdzięczność, niepowodzenie, lub tłumaczenie na złe naszych dobrych chęci; a zrazić złe przyjęcie, nieprzelamane trudności, obraza miłości własnej, zawód nadziei.

Zrażać się nie powinni trudnościami, bo ciągła i uporczywa praca wszystko pokonać zdoła. **JAN ŚNIAD.** — Nie zrażajmy ziomeków naszych od książek, zadając im, że się dotąd nie nauczyli ani syllabizować, ani czytać. **JAN ŚNIAD.** — Śmiercią wcale się nie zraża. **JÓZ. KRASIŃ.** — Nic go nie zrażało. **LEL.** — Duma zrażała ku niemu i czyniła go prawie śmiesznym. **KRASZ.** — Niechaj na duchu nie upada, ani się trudnościami walki da zrazić. **ZYGM. FELIŃ.**

ODSTRĘCZAĆ znaczy sprawiać na kim tak nie mile wrażenie, żeby nietylko nie chciał się do kogo, lub do czego zbliżyć, ale się od niego jak najdalej trzymał. Odstręczać więcej się stosuje do obecnej chwili, a zrażać i na przyszłość. Kto był czem odstręcony, ten może znowu wrócić; kto był zrażony, ten już ani spojrzy w tę stronę.

Zaczęłam mu przekładać, jako takowemi sposoby na zawsze mnie od domu swojego odstręczy. **KRAS.** — Falszywy wstyd wielu od enoty odstręcza. **KRAS.** — Sposobem przyjęcia dumnym i odrażającym wszystko sąsiedztwo od siebie odstręczył. **KRAS.** — Niech drudzy myślą, jak chcą: nie powinno nas to odstręczać od dobrze myślenia. **KRAS.** — Niech jednak to ciebie nie odstręczy. **TREB.** — Nie odstręczaj ich od języków cudzoziemskich. **JAN ŚNIAD.** — Przeciwności odstręczają człowieka słabego. **BRODZ.**

Zniewaga, krzywda, obelga, obraza, ubliżenie, ujma, uraza, zelżywość, afront, profanacja.

Co jest wbrew przeciwne należnej komu czci, lub czyjej osobistej godności.

ZNIEWAGA (czes. zniewala) jestto objaw zewnętrzny, okazujący czynem ośmianą dla kogo, lub dla czego pogardę.

Może być tedy zniewaga wyrządzona osobie czyjej, albo też zniewaga tego, co dla kogo jest świętym. Okazanie publicznie nieuszano-

wania, wpehnięcie za drzwi, lub uderzenie w policzek, stanowi zniewagę, np. wyrządzić zniewagę, scierpieć zniewagę.

Któryby to poczytał sobie za zniewagę wielką. BIRK. — Człowiek uczony bez obyczajów jest zniewagą nauk, i najniebezpieczniejszą zarazą towarzystwa. JAN ŚNIAD.

Ja mam hołdować? Bolesław zawoła,

Ja scierpieć taką zniewagę? NIEMC.

KRZYWDA (ros. кривда niesłuszność, czes. křivda) jestto czyn naruszający cudze prawa; czyli wyrządzona komu niesprawiedliwość, na osobie, na majątku, lub dobrej sławie.

Mówi się: czynić krzywdę, wyrządzić krzywdę, cierpieć krzywdę, mścić się za krzywdę.

Za jednego krzywdę, oni się wszyscy wzięli. J. KOCH.

Drogo ty krew u siebie sług swoich szacujesz,

I wszelkiej krzywdy srodze wetujesz. J. KOCH.

Widzisz, o Panie jawną krzywdę moję. J. KOCH. — Sami enotę miłujący przeciwnicy w wierze, widzą jasną, jako słońce, krzywdę naszą.

SKAR. — Nie godny syn dziedzictwa, który się o krzywdę matki swej nie gniewa. SKAR. — Dobry chrześcianin ma być gotów raczej krzywdę

cierpieć, niżli się o nią mścić. SKAR. — Pan nie tylko rękę, ale i serce i język od krzywdy bliźniego powściągać każe. SKAR. — Iż był sędzia

i przełożony ludu Bożego, krzywdą jego była krzywdą kościoła wszystkiego. SKAR. — Nie czyn krzywdy, chociażbyś sam był pokrzywdzonym.

KRASIC. — Krzywdami wspaniale pogardzać jest cechą wielkiej duszy.

PILCH. — Cokolwiek dzieje się dobrowolnie, w tém krzywdy nie ma. KOLL.

OBELGA (czes. obelha) jestto potwarz, czyli kłamliwa a krzywdząca mowa, w oczy komu rzucona (niby obelganie kogo). Różni się od zniewagi głównie tém, że zniewaga dzieje się uczynkiem, a obelga

słowami. Zarzucać np. prawemu człowiekowi nieszczemność, podłość, przedajność, kradzież, nieprawe urodzenie, będzie to raczej obelga, niżeli zniewaga; chociaż prawo uznaje obelgi słowne i czynne.

Nie mogę scierpieć takowej dla siebie obelgi. KRAS.

Za obelgę, którą dziś poniosłem,

Prędkoby zemstę znalazło to ramię. MICK.

Ciężkie obelgi na nich rzucano. KAR. KACZK.

OBRAZA (czes. obraza od obrazić) oznacza mocne zdraśnięcie czyjej miłości własnej, albo czyjej godności moralnej, albo nareszeie tych uczuć, które dla kogo są święte.

Mówi się: obraza Boska, obraza honoru, obraza skromności, obraza godności narodowej.

Powiedziałem ja, aby żarty nie były z obrazą. GORN. — Żadna go rzecz nie ustraszyła, ani zasmuciła, jedno grzech, a obraza Boska. SKAR. — Obrazę wszyscy długo pomnimy. KNAP.

Sokolnicki w niej widząc obrazę ojczyzny,
Bez litości mnie płata. KROPIŃ.

Tę obrazę okupię krwią moją. MICK. — Zdacie mi sprawę z mego honoru obrazę. MICK. — Ludzkości obraza. JUL. SŁOW. — Lekceważenie prawa chociażby w najdrobniejszych jego przepisach, jest obrazą prawodawcy, jako lekceważenie jego woli. ZYG. FELIŃ.

UBLIŻENIE (czes. ubliżeni) znaczy nie zupełne a przynajmniej niedostateczne uznanie czyjej zasługi, lub wartości moralnej; azatem okazanie mu, że nie wielką do nich przywiązujemy cenę, i niżej niżby zasługiwały stawimy.

Cnota nikomu nigdy szkody, ani ubliżenia nie czyni. GORN. — Krzywdę i ubliżenie mu czynimy. SKAR.

UJMA (od ujmować) znaczy uszczerbek zrobiony komu czy w sławie, czy w zasłudze, czy w prawach mu służących.

Za toć dziękuję, żeś te dwa zacne Polaki, bez wszelkiej ujmy ich sławy wystawił; a żeś też nie dał się zazdrości uwieść. ORZECZ. — Żadna przez ten postępek nie stała się honorowi WM. Pana ujma, ani szkoda. PASEK. — Miał wszystkie zaszczyty panującej dawniej opinii (Krasicki), lecz tak je zaćmił osobistą wartością, iż samo ich wspomnienie zdawałoby się być ujma jego chwały. STAN. POT.

URAZA (czes. uraza) właściwie sprawienie bólu, przez dotknięcie rany, lub bolącego miejsca. Ztąd zajątrzenie jawne, lub skryte przeciw temu, kto nas obraził.

Mówi się: mieć do kogo urazę, darować urazę, przebaczenie uraz, zachować urazę głęboko w sercu. Ale nie można powiedzieć: uraza Pana Boga, uraza skromności, zamiast: obraza Pana Boga, obraza skromności.

Przyjął od nich to mile, darując im wszelką urazę. SKAR. — Prawda urazę i nienawiść rodzi. KOCHOW. — Zły do urazy bierze przestrożę, dobry do poprawy. M. FRED. — Bolestaw miał zadawnione do Włodzimierza urazy. NAR. — Wymówili sobie oko w oko, wszelkie urazy. BOHOM. — Było wtenczas wielu, którzy swe tylko mieli urazy na celu. TRĘB.

ZELŻYWOŚĆ (od zelżyć) znaczy okrycie ostatnią hańbą i podanie na wzgardę publiczną, np. więzienie a nawet kara śmierci nie jest zelżywością; ale ucięcie ucha, smaganie u pręgierza, szubienica uważa się za karę zelżywą.

Jam się dziś myślił pomścić zelżywości swojej nad bezecnym Parysem. J. KOCH. — Szli radując się, iż się stali godnymi dla imienia Jezusowego zelżywość cierpieć. WUJ. — Wejrzyj, a obacz zelżywość naszą. WUJ. — Nie prosto zgubić i zabić, ale jako największą mogli zelżywość i ohydę u ludzi, uczynić mu w śmierci cheieli. SKAR. — Ktoby się takowej zelżywości nie wstydzil. SKAR. — Im kto jest zacniejszy i mędrszy, tém go każda zelżywość bardziej boli. SKAR. — Jeśli przyszedł nasz czas, umie-

rajmy za Bracią naszą, a nie czynmy zelżywości sławie naszej. SKAR. — Nie godzi się dobrym synom o zelżywość i nieczcść matki swej milczeć. SKAR. AFRONT (franc. *affront*) wyraz czysto francuski, ale przyswojony, oznacza wyrządzenie komu grubijaństwa, lub niegrzeczności w obec wszystkich.

PROFANACYA (łaciń. *profanatio*) wyraz czysto łaciński, właściwie znaczy zesromocenie kościoła przez rozlew krwi, lub zbrodnią w prawie kanoniczném oznaczoną, tak że w tym kościele nie wolno nabożeństwa odbywać, póki nie zostanie rekoncyliowanym. Ztąd też profanacją zowiemy znieważenie tego, co dla kogo jest jakby świętością religijną.

Zniewolić, patrz: zmusić.

Znikomy, patrz: doczesny.

Znój, patrz: upał.

Znosić, patrz: cierpieć.

Znośny, patrz: mierny.

Znużony, patrz: zmęczony.

Zobopólny, patrz: wzajemny.

Zoczyć, patrz: patrzeć.

Zorza, patrz: gwiazda.

Zostawić, patrz: opuścić.

Zrażać, patrz: zniechęcać.

Zręczny, zgrabny, zwinny, sprytny, gracki.

ZRĘCZNY (czes. *zručny*) znaczy właściwie mający naturalną sposobność do wszelkiej ręcznej roboty, który do czego tylko się weźmie, to mu ręce niby same robią. Przenośnie mówi się o tym, który potrafi z każdej okoliczności skorzystać, i wywikłać się choćby z najtrudniejszego położenia.

Bronią zręcznie władać. J. KOCH. — W piastowaniu broni zręczni. KRAS. — Gdy jeden chce uczyć drugiego, odkrywa i pochyla głowę, gdzie mieszka rozum; lub całuje rękę, gdzie mieszka zręczność. SUPIN.

ZGRABNY mówi się o tym, kto ma wszystkie członki jakby utoczone, a w ruchach taką lekkość, że nietylko o nie nie zaczepi, ale ledwie się ziemi dotyka, np. małpa jest zgrabna, niedźwiedź nie zgrabny. Ztąd wszystko co jest albo niekształtne, albo zbyt ciężkie, nazywamy niezgrabnym. Tak na przykład: niekształtną nogę, lub rękę, nazywamy niezgrabną.

Mówi się: tańczyć zgrabnie, kłaniać się zgrabnie.

Obrał niezgrabną jakąś żonę sobie. J. KOCH. — Ci olbrzymowie mimo to iż miewają niemal zawždy rozum tępy, bywają też niezgrabni i ciężcy do każdej rzeczy. GORN. — Zgrabny jak wół do karety. Przysł. — Niezgrabną ma wymowę, lecz ostre pazury. KRAS. — Zgrabność w ruchach i powierzchowném ułożeniu. KORZEN.

ZWINNY właściwie mówi się o wężu, który się łatwo zwijać i roz-

wijać może. Ztąd zwinny tego zowiemy, który we wszystkie strony bez trudności się zwraca, który tak żwawo się bierze do wszystkiego, że mu na wszystko czasu wystarczy.

Jeden sługa na wszystko, Stach zwinny, przezorny. FR. MORAW. — Lata dzielny Franciszek, zwinny, wierny służka. MORAW.

SPRYTNY, mówi się o tym, który ma szczególną giętkość umysłu, znajdującą w mgnieniu oka zręczny zwrot, albo wybieg.

Kiedyś tak sprytny, to cię biorę za Cyncerona. ZYG. KRAS. — Sprytnego spekulanta miałem przed sobą. SEP.

GRACKI (czes. hráčsky) wyraz potoczny, właściwie cechujący biegłego gracza, bo mówi się: zagrał po gracku. Przenośnie mówi się o tym, który tak umie wziąć się do rzeczy, tyle ma sprytu i zręczności, że łatwo dowodzi tego, czego komu innemu było bardzo trudno dokażać, np. spisał się gracko, gracki chłopiec.

Zrenica, patrz: oko.

Źródło, patrz: krynica.

Zrządzenie, patrz: przeznaczenie.

Zrzędzić, patrz: ganić.

Zrzucić, patrz: strącić.

Zuch, zuchwały, patrz: śmiały.

Zuchować, patrz: chwalić się.

Zupełny, patrz: cały.

Zużyć, patrz: psuć.

Zużyty, patrz: stary.

Zwachać, patrz: zgadywać.

Zwada, patrz: klótnia.

Zwalić, patrz: strącić.

Zwaliska, patrz: gruzy.

Zwątpienie, patrz: rozpacz.

Zwiedzać, patrz: odwiedzać.

Zwazać, patrz: uważać.

Zwierzchność, patrz: rząd.

Zwierzę, bydło, bestya, zwierzyna, żyjątko.

ZWIERZĘ (słow. i ros. звірь dziki zwierz) jest ogólnym nazwiskiem całego królestwa istot, mających wyższą od roślin organizacją. W zwykłym jednak użyciu wyrazem tym oznaczamy czworonożne zwierzęta, jak dzikie, tak domowe. Zwierzątko, jest formą zdrobniałą. Zwierz mówi się tylko o zwierzęciu drapieżnym, jak wilk, lub niedźwiedź.

Mówi się: zwierzęta ssące, kręgowce, czworonożne, dzikie, drapieżne.

Patrz pilnie jako to i zwierzęta nieme długo dobrodziejstwa pamiętają.

Rej. — Zwierz do jaskiń uchodzi. J. Koch.

Imię twoje nie zgaśnie, ani uzna końca,

Póki zwierzęt na ziemi, a na niebie słońca. J. Koch.

I nazwał Adam imionami ich wszystkie zwierzęta. WUJ. — Wszystkie zwierzęta polne.... wszystkie zwierzęta leśne. WUJ. — Różnymi się ludzie od zwierząt rozumem i mową. KOPCZ.

Jakie też to z tak licznych zwierząt sądzisz zwierzę?

Co słusznie przed innymi pierwsze miejsce bierze. NAR.

Czyli wroga ścigali, czyli dzikie zwierzę. MICK.

Zwierzęta zebrene w borze,

Razem się z sobą bawiły. AN. GOR.

BYDŁĘ i w formie zbiorowej bydło (od bydlie co znaczyło dawniej mieszkac) mówi się w ogólności o zwierzętach domowych. Najściślej zaś biorąc tylko o wołach, krowach i cielętach. Koni zaś, owiec i nierogacizny bydlęm nie nazywamy.

Zajęła mu bydło do swej obory. Akta Wareckie 1408. T. LUBOM. — Ona sama bydło liczy. J. KOCH. — Ztąd trawa obfita bydłu ku pożywieniu. J. KOCH. — Dobry gospodarz o tém pieczę ma, iżby bydło jego dobrą paszę miało. GORN. — Domowe słusznie bydlę nazwane; leśne zwierzęciem. Siennik. — I czeladź, i bydelko dobrze mi się wiodło. ŻIMOR. — Psisko stare, niezdatne oddano do bydła. KRAS. — Ach! bydlę, bydlę bezrozumne. BOHOM.

BESTYA (łaciń. *bestia*) wyraz pogardliwy, którym nazywamy wielkie i drapieżne zwierzęta.

Bestya pożarła Józefa. WUJ. — A bestya, którąm widział, podobna była rysiovi. WUJ. — I bestye tych milują, co je karmią. SKAR. — Kot bestya, rodzaju naszego zaguba. TRĘB.

ZWIERZYNA oznacza jak zwierzę dzikie, tak ptastwo, na które myśliwi polować zwykli, lub które już zabite zostało.

Żabka, kotek, ślimaczek, to u nich zwierzyna. REJ.

Na świętego Marcina,

Lepsza gęś, niż zwierzyna. ORZECZ.

Choćbyś mu stawił najlepszą zwierzynę,

Przedsię on woli flisowską jarzynę. KLON.

Mam zwierzynę na mym stole. KOCHOW. — Różna z różnych kniej zwierzyna. KOCHOW. — Tylko zwierzyna skruszała — dobra. FRED. — Jest tam dostatkiem zwierzyny. MICK.

Ryby, grzyby i wędliny,

Lny dorodne, huk zwierzyny. POL.

ŻYJĄTKO, wyraz nowy, utworzony około połowy XIX wieku na oznaczenie tych drobnych zwierzątek, które gołem okiem zaledwie dojrzane być mogą.

Zwierzyniec, patrz: ogród.

Zwiężły, treściwy, węzłowaty, lakoniczny.

Który w niewielu wyrazach wiele rzeczy zamyka.

ZWIĘZŁY daje wyobrażenie przeciwne rozwlekłemu, i mówi się głównie

o mowie, lub pismie, które rzecz wyklada z taką logiką i w takim porządku, że może ją zamknąć w jak najmniejszej liczbie wyrazów. Nazywamy pismo zwięzłym, gdy w niem niema ani jednego wyrazu, któryby koniecznie do rzeczy i myśli potrzebnym nie był. Kto tedy myśli swojej nie umie jak najściślej wyrazić, albo przez kojarzenie wyobrażeń wciąż na stronę od głównego przedmiotu zbacza, ten nie jest zwięzłym.

Zbyteczna zwięzłość opowiadającego czyniła powieść niesmaczną i nudną. KRAS. — Ten memoryał tak jest zwięzły, że i jednego słowa z niego wyrzucić nie można. БОНОМ.

TREŚCIWY mówi się o mowie, lub pismie, które nie tak wysłowieniem, jak treścią się zaleca, które mniej dba o słowa, niżeli o rzecz i bogactwo myśli. Jeżeli tedy mowa albo pismo nie zawiera w sobie żadnej głębszej myśli, może być zwięzłe, ale nie będzie treściwe.

WĘZŁOWATY, wyraz potoczny, znaczy treściwy i nieco zawikłany, w którym jakby węzeł po węźle rozwiązywać potrzeba.

Krótkać rzecz, ale węzłowata. REJ. — Usłyszawszy tę tak węzłowatą odpowiedź, poszli. REJ. — Bardzo węzłowatemi słowy rzecz wyrażają. WUJ. — Co jest zbyt węzłowate, a nie każdemu ku wyrozumieniu łatwe. SKAR. — Krótko, a węzłowato. KNAP.

Gospodarstwo, węzłowate słowo:

Nie wnet będzie, co rzeczesz, gotowo. RYS.

LAKONICZNY (od Lakonii czyli Sparty) mówi się o takim sposobie pisania, lub mówienia, który myśl całą w jednym, a najwięcej w kilku wyrazach zawiera, np. odpowiedź lakoniczna, styl lakoniczny.

Zwinny, patrz: zręczny.

Zwlekać, patrz: odkładać.

Zwłoka, mitręga.

ZWŁOKA, znaczy odkładanie na czas dalszy, przeciąganie czego nad czas zakreślony, ociąganie się z tém co ma być zrobione.

Zła porywcość, zła zbytnia zwłoka w każdej sprawie. ARG. — Lepsza zwłoka bez szkody, niż pośpiech ze stratą. ARG. — Bez żadnej zwłoki. БОНОМ. — Żadnej nie będzie zwłoki. БОНОМ. — Próżno na zwłokę wyjazdu narzeka. KRAS.

MITRĘGA podług WŁODKA i KNAPSKIEGO znaczyła dawniej łatanie starzyzny. Dzisiaj oznacza to, co będąc przeszkodą, naraża na stratę czasu; co czyni komu niepotrzebny kłopot; co nie wiedzieć czém odrywając od roboty, lub zabierając czas niepotrzebnie, nie pozwala zrobić czego we właściwej porze, i staje się zwłoki, lub opóźnienia przyczyną.

Mitręga była,

Gdy nam okrętu fala nadwerzęzła. W. Pot. Sylorët.

Dzieło pełne niesmaku i mitręgi. JAN ŚNIAD. — Zład mitręgi bywa bardzo wiele. LELEW. — Nowa byłaby mitręga. SIENK.

Zwodzić, patrz: mamić.

Zwycięstwo, tryumf, owacya.

ZWYCIĘSTWO (czes. vitezství od witez, słow. i ros. вѣтязь) w Biblii Królowej Zofii wiciestwo, znaczy wygranie bitwy w walce z nieprzyjacielem. Tam więc tylko bywa zwycięstwo, gdzie dwa wojska przeciw sobie walczą. Kto zaś przeciwnika pobije, albo wojska jego do złożenia broni, lub do ucieczki zmusi, zdobędzie działą, sztandary, jeńców nabierze, ten otrzymuje zwycięstwo.

Mówi się: walne zwycięstwo, stanowcze zwycięstwo, otrzymać zwycięstwo, odnieść zwycięstwo, przechylić szalę zwycięstwa, obchód zwycięstwa, zwycięstwo pod Wiedniem.

Dzięki wprzód Bogu za zwycięstwo. ORZECH. — Więźniów wielką liczbę nabrał i wielkie zwycięstwo otrzymał. ORZECH. — Nie w wielkości ludu, ale w siłach Bożych położone są wszystkie ludzkie zwycięstwa. ORZECH. — Za łaską Boską, pewną zwycięstwa przyszłego nadzieję pokazał. ORZECH. — Zwycięstwo liczby nie chce, męstwa potrzebuje. J. KOCH. — Zwycięstwo to jest największe, kto siebie samego zwyciężyć umie. GORN. — I obróciło się zwycięstwo w płacz dnia onego. WUJ. — Dał mu Pan Bóg wielkie zwycięstwo. SKAR. — Nie siła męzka, ani moc końska wybawia i zwycięstwo daje, ale Pan Zastępów. SKAR. — Zaczynajmy pieśni i słodkie pienia Panu Bogu naszemu, który dał takie zwycięstwo, a pogromił nieprzyjaciele nasze. SKAR. — Dzień zwycięstwa tego święcą. SKAR. — Takimi i tak gęstemi zwycięstwami sławę twoją po wszystkim świecie rozszerzył. SKAR. Temistokles powiedział, że mu nie dopuści spać zwycięstwo Milcyadowe. MACZUSKI.

Tam rozpacz, a tu nadzieja zwycięstwa,

Zajadłym tłuszczom dodawały męstwa. KRAS.

Lepszy jest pewny pokój, niż spodziewane zwycięstwo. PILCH. — Każdego z nich opis zwycięstwa, lub zgonu. MICK.

TRYUMF (łaciń. *triumphus*, grec. *τριαμβος*; pompa) ściśle biorąc, oznaczał w Rzymie wjazd uroczysty wodza po odniesioném ważném zwycięstwie. Za pozwoleniem Senatu uwieńczony zwycięzca wśród tysięcy ludu, wiodąc za sobą zdobyte sztandary i inne trofea, wjeżdżał na czworokonnym wozie, który się też zwał tryumfalnym, i wjechawszy do Kapitolium składał w ofierze złotorogiego wołu na podziękowanie Bogom za zwycięstwo. Między tryumfem tedy i zwycięstwem jest wielka różnica: bo tryumf jest oddanie publicznej czci temu, kto znakomite odniósł zwycięstwo i którego chwala była narodu chwałą. Można tedy było wygrać nie mało bitew, a nie mieć sobie przysądzonego tryumfu.

Mówi się: tryumf nad nieprzyjacielem, tryumf Ewangelii, tryumf Kościoła.

Do króla, do Wilna z wielkim się tryumfem (Tarnowski) wrócił. ORZECH.

A my z tryumfem idziem wesołym, przed nami,

Postępują trębacze z bębny i z trąbami,

Brzmia lutnie. J. KOCH.

Z tryumfem wjechawszy do Antyochii, oskarżony jest, iż Chrystusa chwali. SKAR. — Z wielkim się tryumfem i sławą zwycięstwa do Rzymu wracał. SKAR. — Mamy wielkie przyczyny wesela z tryumfu dzisiejszego.

SKAR. — Z tryumfem dusze one do nieba prowadził. SKAR. — Perseusza

do Rzymu na tryumf w okowach prowadził. BIRK. — Bez tryumfu wjeżdżał po tej potrzebie do Krakowa. BIRK. — Szkoda trąbić tryumfu przed

wygraną. W. POT. — Budził mię ze snu tryumf Milcyada. MICK.

OWACYA (łaciń. *ovatio*) był to mały tryumf, który zależał na tem, że uwieńczonego zwycięzcę lud z okrzykami prowadził do kapitolium. Przy tryumfie ofiarowano wołu, albo też stugłów: przy owacyi ofiarowano białą owcę (*ovis*) i ztąd według PLUTARCHA ma ten wyraz pochodzić. Dziś owacyą zwykło się zwać wyrządzenie czci publicznej bucznemi powitaniem, kwiatami, adresami i t. p.

Owacya rzeczona jest ab ove oblata (od owcy ofiarowanej)... bo przy tryumfie wołu ofiarowano; ale przy owacyi tylko owcę. SARNIC. — Owacya, tryumf mały. KNAP.

Zwyciężyć, zwojować, zwalczyć, pokonać, pobić, porazić, przemódz, pożyć, zdobyć.

ZWYCIĘŻYĆ (czes. *zwiteziti*, od słowiańskiego wyrazu witez (wojownik), ros. *вѣтязь*, który u nas jeszcze przez KOCHOWSKIEGO był używany) znaczy przemódz nieprzyjaciela w bitwie, lub do ucieczki zmusić. Ztąd bierze się i przenośnie: zwyciężyć pokusę, zwyciężyć samego siebie, zwyciężyć wszystkie przeciwności i t. p.

Zwycięstwo to jest największe, kto siebie sam zwyciężyć umie. GORN. — Tu męstwo pokażesz, gdy samego siebie zwyciężywszy gniew pod rozum podbijesz. SKAR. — W tym znaku zwyciężysz. SKAR. — Żaden król słowem nie zwycięży, ale wojska mieć musi. SKAR. — Mało nam to zwycięstwo pomoże, jeśli swoich złych zwyczajów i grzechów nie zwyciężym. SKAR. — Zwycięż złość przeciwnika twego dobrocią swoją. Bazyl. — Serce swe zwyciężyć, gniew pohamować, zwycięstwa miernie używać, wielkiego to i męznego serca rzecz jest. Bazyl. — Cierpliwość wszystko zwycięża. Przysł.

Niech nieprzyjaciół zwyciężywszy w boju,

Długo w kwitnącym panują pokoju. KOCHOW.

ZWOJOWAĆ znaczy zakończyć wojnę zwłaszcza długą pokonaniem zupełnym nieprzyjaciela, tak żeby już stawić oporu nie mógł.

O jakośmy zwojowani i wielce poharbieni. SKAR. — Czego wojska nie

przemogły, chytrość i pochlebstwo niewieście zwojowało. SKAR. — Piekielne mocy zwojował. Kantycz.

ZWALCZYĆ, znaczy przemódz w walce, to jest położyć nieprzyjaciela trupem, lub do upadku przywieść.

Jeśli go rozmysłem a dobrą radą nie zwalczysz, byś też nań najbardziej zdaleka zgrzytał zębami, tedyć mu to nie nie zawadzi. REJ. — Nie mogła żadna postronna moc zwalczyć polskiej korony; zwalczy ją pewnie ten wewnętrzny rozterk. ORZECH. — Bóg za cię zwalczy nieprzyjacioly twoje. WUJ. — Jozue zwalczył i wygnał Chananejczyki. BIAŁOB. — Dumał jak zwalczył i życia pozbawił Karbara. KRAS.

POKONAĆ znaczy otrzymać nad kim zupełną przewagę, czy to w fizycznej czy w moralnej walce. Można pokonać i bez broni, cierpliwością, pokorą, łagodnością.

Aby szczęśliwie wygrać i pokonać nieprzyjaciela nasze; abo umrzeć tak jako będzie wola i postanowienie w niebie. SKAR. — Ręka go mdlej niewiasty pokona. SKAR. — Pokora, mocniejszego pokona. KNAP. — Padł, Gryzomira męstwem pokonany. KRAS.

POBIĆ oznacza wyłącznie tryumf siły materyjalnej, czyli silniejszego nad słabszym. Zwyciężyć można samego siebie; a pobić tylko nieprzyjaciela. Pokonać można dowodami, a pobić tylko grubą siłą.

Poraził, pogromił, pobił one wszystkie nieprzyjaciela swoje. REJ. — Mądry przedysputował, ale głupi pobił. KRAS.

PORAZIĆ (słow. poraziti uderzyć, ros. поразить, czes. porazeti) znaczy zadać taką klęskę nieprzyjacielowi, żeby jak piorunem rażony długo przyjąć do siebie nie mógł, i na nowe siły nie prędko się zdobył.

Mówi się: porazić na głowę.

Bitwę zwiódł i nieprzyjaciela poraził. ORZECH. — Wielkie i nadęte wojsko Wołoskie poraził. ORZECH. — Przeciem ja wojska poraził niewzyciężone. J. KOCH. — Poraził Saul tysiąc, a Dawid dziesięć tysięcy. WUJ. — Weźmij miecz święty, dar od Boga, którym porazisz przeciwniki ludu mego Izraelskiego. WUJ.

PRZEMÓDZ znaczy uderzyć z takim natężeniem na przeciwną siłę, żeby nie mogąc natarczywości wytrzymać, ustąpić i uleść nusiła.

I będą walczyć na cię a nie przemogą, bom ja z tobą jest. WUJ. —

Przeciw któremu bramy piekielne nie przemogą. SKAR.

Ten co swą potęgą przemagał każdego,

Nie chciał słowa odmienić. JAN GROTKOW. z połowy XVII w.

Niedzwiedzia gdy przemożesz

Za nos go wodzić możesz. Przysł.

Lud do zwycięstw przywykły, czego zdobyć nie mógł,

Polakowi przystało, uderzył i przemógł. AN. GOREC.

POŻYĆ (nie pochodzi od słowa żyć, ale od pożywać t. j. zjadać) zna-

czy tyle co zgryźć zębami i połknąć. Ztąd przenośnie mówi się o tém, co jest bardzo trudne do zwyciężenia i czemu radę dać trudno.

Jeśli nieprzyjaciela swego pożyć chcemy. J. KOCH. — Nigdy go nieprzyjaciel jego nie pożyje. J. KOCH. — Stoczmy bitwę z niemi w polach, i ujrzysz, że ich pożyjemy. WUJ. 3. Król. 20. 25. — Musi o tém myśleć, jakoby onego zuchwalca pożył. GORN. — Wojną trudno go pożyć. BAZYL. — Serca nieużyte, których ani dobrocią, ani złością nie pożyjesz. BIRK. — Czy się godzi nieprzyjaciela zdradą pożyć? PETRYCY. — Kto nieprzyjaciela ręką w polu pożył. W. POR.

ZDOBYĆ i ZDOBYWAĆ znaczy nabyć co prawem wojenném, czyli jako zdobycz wojenną, albo też dobywając szturmem, np. zdobyć miasto, fortecę, działą, chorągwie i t. p. patrz: opanować.

Chorągiew ziemi Wołoskiej... z innemi chorągiewami mniejszemi na wojnie wołoskiej zdobytemi, na grobie świętego Stanisława (Tarnowski) zawiesił. ORZECZ. — Wszystko to ręka ich waleczna, powabem sławy zagrożana, przez krwawy pot zdobyła. BŁAŻ. — Te kraje zdobyte mógłbym zatrzymać za trudy łożone. NIEMC. — A miasto zdobyte? BOH. ZAL.

Zwyczaj, obyczaj, nałóg, narów, moda.

W ogólności to, do czego kto nawykł.

ZWYCZAJ (starosł. свѣчаи Słowo o półku Igora) oznacza to, co się zwykło zachowywać dlatego tylko, że się oddawna zachowywało; czego się trzymamy albo dlatego, że tak dawniej bywało, albo żeśmy się w to sami częstém powtarzaniem wciągnęli. Mogą być zwyczaje obojętne, zwyczaje stare, zwyczaje ludu, zwyczaje uświęcone wiekami, zwyczaj narodowy.

Mówi się: weszło we zwyczaj, taki zwyczaj.

Pytaj się o zwyczajach rodzinnego kraju swego. REJ. — A teraz ten wieczór sławny, święmy jako zwyczaj dawny. J. KOCH. — Wszystko to zwyczaj czyni, który jest mistrzem każdej mowy. GORN. — Zwyczaj wiele może: w górach, lasach kochamy się, w którecheśmy się porodzili, albo długo mieszkali. MACZUSKI. — Każdy kraj ma swój zwyczaj. Przysł. — Zwyczaj drugie przyrodzenie. Przysł. — Nie pożyczaj, zły to zwyczaj, nie oddają, jeszcze łają. Przysł. — Niewstydzmy się chwalebnych zwyczajów ojców naszych: wszystko oni od Pana Boga zaczęli i Pan Bóg im też błogosławił. KRAS. — Gdyśmy wstali, rzekł do mnie gospodarz, iż zachowywał dawny ojców zwyczaj, modlić się po wieczery, KRAS. — Iść wbrew obojętnym zwyczajom oznacza dziwaka. KRAS.

Starożytny był zwyczaj, iż dziedzice nowi,

Na pierwszej uczcie sami służyli ludowi. MICK.

Zwyczaj palenia ciał. MICK.

OBYCZAJ (starosł. обычай Słowo o półku Igora, ros. обычай, czes. obyčej), oznacza pewną zasadę moralną, wprowadzoną w praktykę, która przechodząc od pokoleń do pokoleń zamieniła się jakby w dru-

gą naturę. W liczbie mnogiej obyczaje oznaczają prowadzenie się pod względem moralnym. Ztąd mówi się: dobre obyczaje, złe obyczaje, naganne, zepsute obyczaje, czystość obyczajów, zepsucie obyczajów. Dzielenie się opłatkiem w wigilią Bożego Narodzenia, święcone na Wielkanoc, gęś św. Marcina i t. p. są to starożytne nasze zwyczaje. Szanowanie domowego ogniska, uczynność sąsiedzka, gościnność w domu, typowa wierność i przywiązanie sług do swoich panów, były to cechy dawnych obyczajów naszych.

Jakie towarzystwo, takie też obyczaje pospolicie bywają. REJ. — W obyczajach, w życiu, w jedzeniu, niechaj w nim nie będzie znać nic chłopskiego. GORN. — Prędzej obyczaje złe w ludziach państwo i królestwo każde skażą, i w niwecz obróca; niż nieprzyjaciel gwałtowny, któryby się z wielkim wojskiem na nie oburzył. GORN. — Były dobre obyczaje, powaga, uczciwość na dworze, jako w twardym jakim klasztorze. GORN. — Włochów obyczaje są od naszych daleko różne. GORN. — O obyczajach domowych. BIEL. — Złe rozmowy psują dobre obyczaje. WUJ. — Nie szkodziło tej ubóstwo, którą dobre obyczaje zdobyły. SKAR. — Acz lata miał młode, ale obyczaje stare. SKAR. — Miejsce ono i stan wysoki obyczajów jego nie zmienił. SKAR. — Był ten obyczaj u Anglików starych. SKAR. — Staremu młode mieć obyczaje, sromota; ale w młodym piękna jest starość. SKAR. — W kropikach podobno muszę szukać obyczajów staropolskich. BIRK. — Co kraj, to obyczaj. RYS. — Noc ma swój obyczaj. RYS.

Wasz to obyczaj: cierń w życia przeciągu

Kłaść im na głowy, kwiat aż na posągu. NAR.

Satyra w szczególności nikomu nie łaje,

Czołem bije osobom, gani obyczaje. KRAS.

Człowiek uczony bez obyczajów jest zniewagą nauk, i najniebezpieczniejszą zarazą towarzystwa; jestto chodząca sprzeczka myśli z uczynkami. JAN ŚNIAD. — Rozwolnienie w obyczajach. JAN ŚNIAD. — Dawny to i ludzkość uczyniający obyczaj, wynurzać najrzewniejsze uczucia dla tych, którzy się wzajemnością już nam wypłacić nie zdołają. AD. CZARTOR.

A każdy mimowolnie porządku pilnował,

Bo sędzia w domu dawne obyczaje chował. MICK.

NAŁÓG jest takie wciągnięcie się czyli nałożenie się do czego, że się staje jakby drugą naturą, że człowiek czuje do tego jakiś nieprzewyciężony pociąg, że mu się zdaje, iż się bez tego obejść nie może; i chyba największy gwałt sobie zadając, oprzeć się temu potrafi. Bierze się najczęściej na złą stronę: niekiedy jednak mówi się i o rzeczach nieszkodliwych a nawet dobrych, do których człowiek tak się wezwyczał, iż je niby machinalnie odbywa.

Mówi się: mieć nałóg, być w nałogu, wpaść w nałóg, zaciągnąć nałóg, obróciło się w nałóg, przewyciężyć nałóg, pozbyć się nałogu,

nałóg pijaństwa. Między nałogiem i zwyczajem ta jest różnica, że nałóg odnosi się do jednej osoby, a zwyczaj nietylko do jednej osoby, ale do narodu, prowincyi, lub wogóle do jakiej społeczności odnosić się może. W zwyczaju stosujemy się do tego, co było dawniej, lub co się powszechnie zachowuje; w nałogu zaś człowiek idzie za tém, co już jakby w naturę jego weszło.

Do czego kogo nałóg i przyrodzenie ciągnie.... tego pilnie szuka. REJ. — Stare niemocy trudno leczyć, jako i stare nałogi. SKAR. — Zmuszenie czynił sobie i swoim dawnym nałogom i zwyczajom. SKAR. — Nie od razu złego pozbędziesz się nałogu. SKAR. — Trudno starego nałogu zaniechać. KLON. — Nałóg do złego, nie gorszego. KNAP. — Nałóg, drugie przyrodzenie. KNAP. — Ze złego nałogu trudno ku Bogu. RYS. — Nałóg trudno odmienić. KNAP. — Nałóg zadawniony przelamać. KRAS. — Jeszcze nie wywietrzały dawne twe nałogi. OPAL. — Przepuściwszy osobom, wyśmiałem nałogi. TRĘB. — Nałóg sam nie jest umiejętnością języka. KORCZYŃ. — Zaciągnięcie dobrych lub złych nałogów skutkiem jest samego nawyknięcia. KOŁŁ. — Ludzie w swoich zastarzanych uprzedzeniach i nałogach, nie tak się lękają dowodów i przekonania, jak szyderstwa i wstydu. JAN ŚNIAD.

Mój bezład w domu, bieda, mój nałóg haniebny,

Podał mi na wzgardę i na śmiech przed światem. MICK.

NARÓW (ros. норовъ) jest to zły zwyczaj mianowicie koni, albo psów, które nauczysz jakiegoś kaprysu, albo swawoli, trzymają się ich z bezrozumnym uporem. Dawniej używał się ten wyraz i do ludzi, ale teraz tylko żartem, albo z pogardą mógłby być do ludzi zastosowany.

Mówi się: koń narowisty, lub znarowiony, to jest: mający jaki narów, albo nauczony jakiego narowu.

Oplonąwszy z bojaźni, do swych narowów wrócili się. BŁAŻ.

Poczuj się rozumem każdy w swych narowach,

Gdy tu co podobnego przeczyta w tej księdze. OPAL.

Brzydkie rzucając narowy,

Błagajcie Syna mego gniew surowy. KOCHOW.

Powodująca końmi ręka, powinna być umiejętna, aby się przez jej nieumiejętność konie jakiego narowu nie nauczyły. KLUK. — Uporniuchnaś jest kobiecym narowem. ZABL.

Więc Tadeusz znowu

Cieszył się, że tak piękny pies nie ma narowu. MICK.

I koń bywa gęstej grzywy,

Nóg żelaznych, twardej skóry,

Bez narowu. POL.

MODA (z fran. *la mode*) ściśle biorąc jest panująca chwilowo na świecie eleganckim coraz inna odmiana stroju, która tylko od gustu i fan-

tazyi zależy. Stosuje się jednak do mieszkania, mebli, powozów i w ogólności do rzeczy zbytkowych. Może nawet być w modzie coś ze sfery moralnej, jakieś wyrażenie lub wyraz naukowy, a nawet niekiedy i osoba. Wyraz moda wszedł do języka naszego w początkach XVII wieku.

Mówi się: nowa moda, ostatnia moda, być w modzie, stosować się do mody, wyjść z mody, paryzkie mody, dziennik mód, Paryż stolica mody.

Staroświecka moda. KOCHOW.

Znajdziemy odmłodnienia inszą teraz modę,

Peruką głowę nakryć, a ogolić brodę. KOCHOW.

Najlepiej tak chodzić jak kędy moda. W. POR. — Prędko nastąpiła, prędko musi ustać ta moda. W. POR. — Z modą się świat obraca, wyszedł rozum z mody. KRAS. — Moda wyraz przedtem nieznan, oznacza nowy sposób działania, wszczęty od znacznych, naśladowany przez niższych. KRAS. — Czy moda i nas starych zmienia? MICK.

Zwyczajny, zwykły, pospolity, powszedni, potoczny, oklepany, gminny, spowszedniały, tuzinkowy, trywialny.

ZWYCZAJNY znaczy taki jaki bywa za zwyczaj, niczem nie odznaczający się, jaki się spotyka zawsze i wszędzie, np. zwyczajne zatrudnienia, zwyczajne towarzystwo, zwyczajne rozmowy.

Zwyczajne rzeczy nie czynią podziwienia. KNAP.

ZWYKŁY (od słowa zwyknąć) mówi się o tém, co często zwykło bywać, lub dzieć się, albo do czego kto nawykł, chociaż dla kogo innego może to nie być rzeczą zwyczajną, np. zwykłe koncepta dowcipnego człowieka, nie bywają zwyczajne. Zwykłe myśli wielkiego człowieka nie bywają zwyczajne. Może rzecz być zwyczajna gdzieindziej, ale u nas nie zwykła.

Dzień za dniem, zwykłym idzie torem. ZAWICKI. — Użyj ze mną dobroci swej zwykłej ku wszystkim, którzy cię wzywają. SKAR. — W swoim zwykłym ubiorze na krześle siedziała. SKAR.

Źle być niewdzięcznikiem,

Więc ci zwykłą monetą zapłacę, wierszykiem. KRAS.

To tylko były zwykłe sąsiedzkie zatargi. MICK.

POSPOLITY (czes. pospolity) znaczy taki, jaki napotyka się wszędzie, jakiemu podobnych jest wiele, nie będący żadną osobliwością, wielu rzeczom służący, np. roślina pospolita, która wszędzie rośnie; myśl pospolita t. j. każdemu znajoma i niczem nie uderzająca; imię pospolite w gramatyce, które wielu rzeczom służy. Pospolity w znaczeniu ogólnego patrz: ogólny.

Jakie towarzystwo, takie też i obyczaje pospolicie bywają. REJ. — Co tu znaczenia i talentu w tych kilku pospolitych wyrazach. JAN ŚNIAD.

czy tyle co zgryźć zębami i połknąć. Ztąd przenośnie mówi się o tém, co jest bardzo trudne do zwyciężenia i czemu radę dać trudno.

Jeśli nieprzyjaciela swego pożyć chcemy. J. KOCH. — Nigdy go nieprzyjaciel jego nie pożyje. J. KOCH. — Stoczmy bitwę z nimi w polach, i ujrzysz, że ich pożyjemy. Wuj. 3. Król. 20. 25. — Musi o tém myśleć, jakoby onego zuchwalca pożył. GORN. — Wojną trudno go pożyć. Bazyl. — Serca nieużyte, których ani dobrocią, ani złością nie pożyjesz. BIRK. — Czy się godzi nieprzyjaciela zdradą pożyć? PETRYCY. — Kto nieprzyjaciela ręką w polu pożył. W. POR.

ZDOBYĆ i **ZDOBYWAĆ** znaczy nabyć co prawem wojenném, czyli jako zdobywca wojenną, albo też dobywając szturmem, np. zdobyć miasto, fortecę, działą, chorągwie i t. p. patrz: opanować.

Chorągiew ziemi Wołoskiej.... z innymi chorągiewami mniejszemi na wojnie wołoskiej zdobytemi, na grobie świętego Stanisława (Tarnowski) zawiesił. ORZECH. — Wszystko to ręka ich waleczna, powabem sławy zagrzana, przez krwawy pot zdobyła. BŁAŻ. — Te kraje zdobyte mógłbym zatrzymać za trudy łózone. NIEMC. — A miasto zdobyte? BOH. ZAL.

Zwyczaj, obyczaj, nałóg, narów, moda.

W ogólności to, do czego kto nawykł.

ZWYCZAJ (starosł. *обычай* Słowo o półku Igora) oznacza to, co się zwykło zachowywać dlatego tylko, że się oddawna zachowywało; czego się trzymamy albo dlatego, że tak dawniej bywało, albo żeśmy się w to sami częstém powtarzaniem wciągnęli. Mogą być zwyczaje obojętne, zwyczaje stare, zwyczaje ludu, zwyczaje uświęcone wiekami, zwyczaj narodowy.

Mówi się: weszło we zwyczaj, taki zwyczaj.

Pytaj się o zwyczajach rodzinnego kraju swego. REJ. — A teraz ten wieczór sławny, święmy jako zwyczaj dawny. J. KOCH. — Wszystko to zwyczaj czyni, który jest mistrzem każdej mowy. GORN. — Zwyczaj wiele może: w górach, lasach kochamy się, w którychżeśmy się porodzili, albo długo mieszkali. MACZUSKI. — Każdy kraj ma swój zwyczaj. Przysł. — Zwyczaj drugie przyrodzenie. Przysł. — Nie pożyczaj, zły to zwyczaj, nie oddają, jeszcze łają. Przysł. — Niewstydzmy się chwalebnych zwyczajów ojców naszych: wszystko oni od Pana Boga zaczynali i Pan Bóg im też błogosławił. KRAS. — Gdyśmy wstali, rzekł do mnie gospodarz, iż zachowywał dawny ojców zwyczaj, modlić się po wieczery, KRAS. — Iśe wbrew obojętnym zwyczajom oznacza dziwaka. KRAS.

Starożytny był zwyczaj, iż dziedzice nowi,

Na pierwszej uczcie sami służyli ludowi. MICK.

Zwyczaj palenia ciał. MICK.

OBYCZAJ (starosł. *обычай* Słowo o półku Igora, ros. *обычай*, czes. *obyčej*), oznacza pewną zasadę moralną, wprowadzoną w praktykę, która przechodząc od pokoleń do pokoleń zamieniła się jakby w dru-

gą naturę. W liczbie mnogiej obyczaje oznaczają prowadzenie się pod względem moralnym. Ztąd mówi się: dobre obyczaje, złe obyczaje, naganne, zepsute obyczaje, czystość obyczajów, zepsucie obyczajów. Dzielenie się opłatkiem w wigilią Bożego Narodzenia, święcone na Wielkanoc, gęś św. Marcina i t. p. są to starożytnie nasze zwyczaje. Szanowanie domowego ogniska, uczynność sąsiedzka, gościnność w domu, typowa wierność i przywiązanie sług do swoich panów, były to cechy dawnych obyczajów naszych.

Jakie towarzystwo, takie też obyczaje pospolicie bywają. REJ. — W obyczajach, w życiu, w jedzeniu, niechaj w nim nie będzie znać nic chłopskiego. GORN. — Prędzej obyczaje złe w ludziach państwo i królestwo każde skażą, i w niwecz obróć; niż nieprzyjaciel gwałtowny, któryby się z wielkiem wojskiem na nie oburzył. GORN. — Były dobre obyczaje, powaga, uczciwość na dworze, jako w twardym jakim klasztorze. GORN. — Włochów obyczaje są od naszych daleko różne. GORN. — O obyczajach domowych. BIEL. — Złe rozmowy psują dobre obyczaje. WUJ. — Nie szkodziło tej ubóstwo, którą dobre obyczaje zdobyły. SKAR. — Acz lata miał młode, ale obyczaje stare. SKAR. — Miejsce ono i stan wysoki obyczajów jego nie zmienił. SKAR. — Był ten obyczaj u Anglików starych. SKAR. — Staremu młode mieć obyczaje, sromota; ale w młodym piękna jest starość. SKAR. — W kropikach podobno muszę szukać obyczajów staropolskich. BIRK. — Co kraj, to obyczaj. RYS. — Noc ma swój obyczaj. RYS.

Wasz to obyczaj: cierń w życia przeciągu

Kłaść im na głowy, kwiat aż na posągu. NAR.

Satyra w szczególności nikomu nie łaje,

Czołem bije osobom, gani obyczaje. KRAS.

Człowiek uczony bez obyczajów jest zniewagą nauk, i najniebezpieczniejszą zarazą towarzystwa; jestto chodząca sprzeczka myśli z uczynkami. JAN ŚNIAD. — Rozwolnienie w obyczajach. JAN ŚNIAD. — Dawny to i ludzkość uzacniający obyczaj, wynurzać najrzewniejsze uczucia dla tych, którzy się wzajemnością już nam wypłacić nie zdołają. AD. CZARTOR.

A każdy mimowolnie porządku pilnował,

Bo sędzia w domu dawne obyczaje chował. MICK.

NAŁÓG jest takie wciągnięcie się czyli nałożenie się do czego, że się staje jakby drugą naturą, że człowiek czuje do tego jakiś nieprzewyciężony pociąg, że mu się zdaje, iż się bez tego obejść nie może; i chyba największy gwałt sobie zadając, oprzeć się temu potrafi. Bierze się najczęściej na złą stronę: niekiedy jednak mówi się i o rzeczach nieszkodliwych a nawet dobrych, do których człowiek tak się wezwyczał, iż je niby machinalnie odbywa.

Mówi się: mieć nałóg, być w nałogu, wpaść w nałóg, zaciągnąć nałóg, obrócić się w nałóg, przewyciężyć nałóg, pozbyć się nałogu,

nałóg pijaństwa. Między nałogiem i zwyczajem ta jest różnica, że nałóg odnosi się do jednej osoby, a zwyczaj nietylko do jednej osoby, ale do narodu, prowincyi, lub wogóle do jakiej społeczności odnosić się może. W zwyczaju stosujemy się do tego, co było dawniej, lub co się powszechnie zachowuje; w nałogu zaś człowiek idzie za tén, co już jakby w naturę jego weszło.

Do czego kogo nałóg i przyrodzenie ciągnie.... tego pilnie szuka. REJ. — Stare niemocy trudno leczyć, jako i stare nałogi. SKAR. — Zmuszenie czynił sobie i swoim dawnym nałogom i zwyczajom. SKAR. — Nie od razu złego pozbędziesz się nałogu. SKAR. — Trudno starego nałogu zaniechać. KLON. — Nałóg do złego, nie gorszego. KNAP. — Nałóg, drugie przyrodzenie. KNAP. — Ze złego nałogu trudno ku Bogu. RYS. — Nałóg trudno odmienić. KNAP. — Nałóg zadawniony przełamać. KRAS. — Jeszcze nie wywietrzały dawne twe nałogi. OPAL. — Przepuściwszy osobom, wyśmiałem nałogi. TRĘB. — Nałóg sam nie jest umiejętnością języka. KORCZYŃ. — Zaciągnięcie dobrych lub złych nałogów skutkiem jest samego nawyknienia. KOŁŁ. — Ludzie w swoich zastarzanych uprzedzeniach i nałogach, nie tak się lękają dowodów i przekonania, jak szyderstwa i wstydu. JAN ŚNIAD.

Mój bezład w domu, bieda, mój nałóg haniebny,

Podaly mnie na wzgardę i na śmiech przed światem. MICK.

NARÓW (ros. норовъ) jest to zły zwyczaj mianowicie koni, albo psów, które nauczywszy jakiegoś kaprysu, albo swawoli, trzymają się ich z bezrozumnym uporem. Dawniej używał się ten wyraz i do ludzi, ale teraz tylko żartem, albo z pogardą mógłby być do ludzi zastosowany.

Mówi się: koń narowisty, lub znarowiony, to jest: mający jaki narów, albo nauczony jakiego narowu.

Oplonawszy z bojaźni, do swych narowów wrócili się. BŁAŻ.

Poczuje się rozumem każdy w swych narowach,

Gdy tu co podobnego przeczyta w tej księdze. OPAL.

Brzydkie rzucając narowy,

Błagajcie Syna mego gniew surowy. KOCHOW.

Powodująca końmi ręka, powinna być umiejętna, aby się przez jej nieumiejętność konie jakiego narowu nie nauczyły. KLUK. — Uporniuchnaś jest kobiecym narowem. ZABŁ.

Więc Tadeusz znowu

Cieszył się, że tak piękny pies nie ma narowu. MICK.

I koń bywa gęstej grzywy,

Nóg żelaznych, twardej skóry,

Bez narowu. POL.

MODA (z fran. *la mode*) ściśle biorąc jest panująca chwilowo na świecie eleganckim coraz inna odmiana stroju, która tylko od gustu i fan-

tazyi zależy. Stosuje się jednak do mieszkania, mebli, powozów i w ogólności do rzeczy zbytkowych. Może nawet być w modzie coś ze sfery moralnej, jakieś wyrażenie lub wyraz naukowy, a nawet niekiedy i osoba. Wyraz moda wszedł do języka naszego w początkach XVII wieku.

Mówi się: nowa moda, ostatnia moda, być w modzie, stosować się do mody, wyjść z mody, paryzkie mody, dziennik mód, Paryż stolica mody.

Staroświecka moda. KOCHOW.

Znajdziemy odmłodnienia inszą teraz modę,

Peruką głowę nakryć, a ogolić brodę. KOCHOW.

Najlepiej tak chodzić jak kędy moda. W. POR. — Prędko nastąpiła, prędko musi ustać ta moda. W. POR. — Z modą się świat obraca, wyszedł rozum z mody. KRAS. — Moda wyraz przedtem nieznanym, oznacza nowy sposób działania, wszczęty od znacznych, naśladowany przez niższych. KRAS. — Czy moda i nas starych zmienia? MICK.

Zwyczajny, zwykły, pospolity, powszedni, potoczny, oklepany, gminny, spowszedniały, tuzinkowy, trywialny.

ZWYCZAJNY znaczy taki jaki bywa za zwyczaj, niezem nie odznaczający się, jaki się spotyka zawsze i wszędzie, np. zwyczajne zatrudnienia, zwyczajne towarzystwo, zwyczajne rozmowy.

Zwyczajne rzeczy nie czynią podziwienia. KNAP.

ZWYKŁY (od słowa zwyknać) mówi się o tém, co często zwykło być, lub dzieć się, albo do czego kto nawykł, chociaż dla kogo innego może to nie być rzeczą zwyczajną, np. zwykłe koncepta dowcipnego człowieka, nie bywają zwyczajne. Zwykłe myśli wielkiego człowieka nie bywają zwyczajne. Może rzecz być zwyczajna gdzieindziej, ale u nas nie zwykła.

Dzień za dniem, zwykłym idzie torem. ZAWICKI. — Użyj ze mną dobroci swej zwykłej ku wszystkim, którzy cię wzywają. SKAR. — W swoim zwykłym ubiorze na krześle siedziała. SKAR.

Źle być niewdzięcznikiem,

Więc ci zwykłą monetą zapłacę, wierszykiem. KRAS.

To tylko były zwykłe sąsiedzkie zatargi. MICK.

POSPOLITY (czes. pospolity) znaczy taki, jaki napotyka się wszędzie, jakiemu podobnych jest wiele, nie będący żadną osobliwością, wielu rzeczom służący, np. roślina pospolita, która wszędzie rośnie; myśl pospolita t. j. każdemu znajoma i niezem nie uderzająca; imię pospolite w gramatyce, które wielu rzeczom służy. Pospolity w znaczeniu ogólnego patrz: ogólny.

Jakie towarzystwo, takie też i obyczaje pospolicie bywają. REJ. — Co tu znaczenia i talentu w tych kilku pospolitych wyrazach. JAN ŚNIAD.

POWSZEDNI (ros. повседневный, czes. všednj) znaczy właściwy wszystkim, czyli wszem dniom tygodnia, oprócz niedzieli i święta. Ztąd taki jaki zwykł bywać codzien, niewyszukany, nie szczególnego w sobie nie mający, np. dzień powszedni, grzech powszedni.

Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj. — Modlitwa była mu chlebem powszednim. SKAR.

Doma się rzeczy choć dobrze są przednie,

Zdadzą powszednie. KLON.

Szeptali nie jedni,

Że zbyt wykwintny (ubior) na wieś, i na dzień powszedni. MICK.

Lzy powszednim ich chlebem. BOH. ZAL.

POTOCZNY (czes. potočný) mówi się już to o mowie prostej i niewymuszonej, jakiej zwykle używają ludzie; już o sprawach, które nie wychodzą z ubitej koleji, ale jak wóz z góry niby same się toczą, np. mowa potoczna, rozmowy potoczne, sprawy potoczne.

Zdała się prostą w rozmowie potocznej. SKAR. — Domowe, potoczne sprawy. Bazylik.

A iż na pierwszym spraw potocznych progu,

Ten dobrze zaczął, kto co zaczął w Bogu. MIASK.

Materyą rozmów niekiedy są rzeczy potoczne, niekiedy ważne. KRAS. —

Język jest prosty kiedy rzeczy zawile, wyniosłe myśli i głębokie pojęcia może wydać zwięzłe, zrozumiałe i sposobem zbliżonym do mowy potocznej. JAN ŚNIAD. — Chce mnie znowu wciągnąć w rozmowy potoczne. MICK.

OKLEPANY mówi się o tém, co się tyle razy obijało o uszy, iż żadnego już prawie wrażenia nie czyni.

To oklepane są dla ciebie rzeczy. KAR. KACZK.

GMINNY, właściwy gminowi, będący cechą najniższej klasy ludzi. Ztąd bierze się w znaczeniu tego, co jest zbyt pospolite i tylko przez niższą klasę używane, np. wyraz gminny, zwyczaj gminne.

Owe odpowiedzi tak wiejskie, tak gminne. MICK.

SPOWSZEDNIAŁY mówi się o tém, co przez częste powtarzanie, albo używanie stało się rzeczą powszednią, na którą już mało zwracamy uwagi.

TUZINKOWY mówi się o tém, co się na tuziny liczy, azatem co się niczém nie odznacza; co bywa i pospolite, i najczęściej ladajakie, np. tuzinkowa robota, tuzinkowy rzemieślnik, tuzinkowy artysta, jakiemu podobnych jest bardzo wielu.

A to, jak widzę, lichy towar, tuzinkowy. BRODOW.

TRYWIALNY (łaciń. *trivium* rozstajne drogi, ztąd uliczny, rynkowy).

Mówi się mianowicie o wyrażeniach grzeszących zbytnią pospolitością, które właściwe są tylko ulicznej gawiedzi, np. trywialne łajanie, trywialny dowcip.

Zysk, patrz: pożytek.

Zyskać, zarobić, zapracować.

W ogólności korzyść jaką odnosić czy z pracy rąk, czy z handlu, przemysłu i t. p.

ZYSKAĆ (czes. zyskati) właściwie odebrać włożony kapitał z dobrym procentem; sprzedać co drożej, niż się zapłaciło. Przenosić wyciągać z czego dla siebie korzyść zwłaszcza materyjalną.

Daleś mi pięć talentów, otom drugie pięć zyskał. **WUJ.** — Choć drogo zapłacił, więcej zyskał. **KRAS.** — Ty przemysłem naprawisz, coś zyskał fortem. **KRAS.**

Com zyskał? że rzuciwszy ubogie zagrody,

Chciałem nieopatrzony płynąć przeciw wody. **KARP.**

Nikt na tém nic nie stracił, a Pan może zyska. **MICK.**

ZAROBIC (ros. заработать) znaczy nabyć prawa do odebrania umówionej zapłaty, czy za pracę dzienną, czy za wykonaną robotę. Bierze się jednak niekiedy zamiast zasłużyć, np. zarobić na sławę, na karę.

Wziął, co był ciężko u Labana zarobił i wysłużył. **WUJ.** — Najdziesz taki dom, w którym rzemieślniczek to, co dziś zarobi, dziś strawi. **SKAR.** — Rób ręką swą, żebyś i drugiemu, który zarobić nie może, udzielić mógł. **SKAR.** — Maciek zarobił, Maciek zjadł. **Przysł.** — Swoje stracił, na swoim niechby i zarobił. **KRAS.** — Jaś krnąbrny na plagi zarobił. **KRAS.**

ZAPRACOWAĆ znaczy zdobyć kawałek chleba, lub środki do życia, pracując w pocie czoła, np. grosz krwawo zapracowany.

Słodki wasz pokarm (pszczoly), dla nas pożądany,

Wam jeszcze słodszy, bo zapracowany. **KRAS.**

Zyskowny, patrz: pożyteczny.

Ż.

Żądać, patrz: chcieć.

Żądanie, patrz: chęć.

Żaden, patrz: nikt.

Żądza, namiętność, passya, chuć, pożądliwość.

W ogólności niepohamowany ku czemu pociąg, albo wstręt, który tak pochłania całego człowieka, że nietylko o całym świecie, ale nawet o samym sobie zapomnieć gotów.

ŻĄDZA (słow. i ros. жажда pragnienie) znaczy nieugaszone pragnienie już to dogodzenia zmysłem, już zaspokojenia fizycznych, lub moralnych popędów. Bierze się najczęściej na złą stronę, ale może się brać i na dobrą.

Podbij pod rozum złą żądzę. **J. KOCH.** — Porzucić próżne myśli, mieć na wodzy żądzę. **J. KOCH.** — W kręgi żądzę ująć. **J. KOCH.** — Zlej

najpierwsze początki żądze wykorzenić. J. KOCH. — Dzierzał na wodzy swe żądze. GORN.

Nie jednejsmy matki i nie jednej żądze;

Ty wolisz przyjaciela, a drugi pieniądze. BENDOŃ.

Ich żądze różne były. SIENNİK. — Nigdy się tu na ziemi żądze nasze nie napelnia, ani uspokaja. SKAR. — Żądze a zbytki cielesne, mężnie z nimi walcząc, zwojowali. SKAR. — Niech panom obcym nie służę, złym żądzom i wynalazcy ich czartu. SKAR. — Chociaż szyi tej cielesnej pod miecz nie ściągamy; ale mieczem duchownym złe żądze na sercu zabijamy. SKAR. — Na tém cnota zależy, abyśmy żądzom pewny kres zamierzili. PETRYCY.

Kto żądze swe hamuje,

Niczego nie potrzebuje. KNAP.

Łakoma żądza złota bez gruntu, beze dna. W. POT.

Jeszcze Bolesław był małym dziecięciem,

Już czuł w sobie żądze sławy. NIEMC.

NAMIĘTNOŚĆ oznacza gwałtowną żądzę, albo uczucie, które jak burza miotając sercem człowieka, tak go zapala i unosi, że nawet na głos rozumu nieraz głuchym się staje. Pierwotna forma tego wyrazu była, jak mniemamy, *namietność*, od słowa miotać, że miota sercem człowieka. Potwierdzać to zdaje się wyrażenie Leopoldy: „gdy tak nami gwałtownie się burzliwość morska namiotała.“ Dzieje Ap. 27, 18. W rzadkiej książce pod tytułem: „Napominanie do wszystkich chrześcijańskich ludzi ziemi Pruskiej z r. 1557 (Bibl. Czartor.) czytamy też: *namietności*. To samo też maluje słowiańskie i rosyjskie *erpacr*, to, co gwałtownie wstrząsa człowiekiem. *Namietności* są nam wrodzone, i stanowią potęgę, która według dobrego, lub złego kierunku, do wielkich czynów, albo do zbrodni prowadzi.

Mówi się: panująca *namietność*, miotany *namietnościami*, pobudzać lub zapalać *namietności*, panować nad *namietnościami*, zaślepiiony *namietnością*.

Walczyć z *namietnościami*. SKAR. — *Namietności* i *wrodzone skłonności* bardzo miał rozumem związane i powolne. SKAR. — *Burzliwe namietności*. Bazylik. — Ani się do tego moje słowa ciągną, żebym był tego mniemania, jakoby *namietności*, albo popędliwe chęci mogły być do gruntu z człowieka wykorzenione: ponieważ z przyrodzenia dla tego są dane, aby nas pobudzały do czynienia czegokolwiek. Bazylik. — Duch nasz natenczas zwycięża, gdy ma na wodzy ciało i *namietności* swoje. BIRK. — Tam rozum na ustęp idzie, gdzie *namietność* przystęp znajdzie. PILCH. — Każda *namietność* swego używa języka. DMOCH. — *Rozhukane namietności*. JAN ŚNIAD. — Człowiek w gwałtownych zapędach swych *namietności*, przerabia cnotę na zbrodnią. JAN ŚNIAD. — *Namietności* wstrząsają gwałtownie i miotają człowiekiem. JAN ŚNIAD.

Gdy serce namiętności groźny wir porywa,
Niech zagrabi wiersz, i spada jak rzeka burzliwa. BRODZ.

Bez czystej religii nie masz skutecznej w ludziach siły na powściągnięcie gwałtownych poruszeń namiętności i na zabezpieczenie od nich towarzyskiego porządku. JAN ŚNIAD. — Namiętność w języku pospolitym, jestto pewna forma czucia, tak silnie w jeden punkt skierowanego, że miesza ona sąd człowieka, paraliżuje jego swobodę, odejmuje możność rozrządzenia samym sobą; odciąga od celu, jaki wskazują rozum, obowiązek, interes dobrze zrozumiany, a nawet prosty instykt i ogólne natury prawo. KAZ. KASZEW.

PASSYA (łaciń. *passio*) dosłownie znaczy to samo, co namiętność. Jest jednak między nimi nieznaczny odcień. Namiętności podzielić można na podbudzające czyli czynne, i obezwładniające czyli bierne. Rozróżniając tedy jedne od drugich, pierwsze namiętnościami, drugie passyami zwiemy. Do tych ostatnich należą: skąpstwo, nienawiść, zazdrość, gniew nieumiarkowany, jako też ślepe zamilowanie w czém, posunięte aż do słabości. Tak mówi się: wpadł w passyą, passyą go porwała, ma passyą do kart, do polowania i t. p.

Rozumu się radzić, ale nie passyj. BOHOM. — Moja passyą konie, Jejmościna ogród. KRAS. — Passye i namiętności wstrząsają gwałtownie i miotają człowiekiem. JAN ŚNIAD. — Więc passyą mnie na to porwała ostatnia. POL.

CHUĆ (słow. *хотѣ чечѣ* Mikł.) w XVI wieku oznaczała to samo co chęć, i brana była na dobrą i na złą stronę. Tak KOCHANOWSKI w dedykacji Zuzanny mówi: Chuć moję więcej uważ, nie to, co przynoszę. SKARGA już ją bierze w znaczeniu namiętności. Dziś ten wyraz używa się bardzo rzadko na oznaczenie głównie żądzy zmysłowej, np. nieporządna chuć.

Co jest wedle przyrodzenia, to człowiek z chucią i rozkoszą czyni. SKAR. — Chuci złe podbijamy pod rozumną wolą naszą. SKAR. — Wiara hamuje skrytej myśli chuci. GAWIŃ.

Szczęśliwy kto swe powściągać umie,
Chuci i żądze wrodzone. NAR.

POŻĄDLIWOŚĆ (dosłownie to, co łacińskie *concupiscentia*) według wyrażenia SKARGI, jestto zła a niepowolna rozumowi żądza. Oznacza tedy przemaganie złych skłonności, które sprawuje, że człowiek albo się na cudzą własność łakomi; albo jak mucha na miód, pada na rozkosz zmysłową.

Mówi się: pożądliwość ciała, pożądliwość oczu.

Którzy są Chrystusowi, ciało swe ukrzyżowali z namiętnościami i pożądliwościami. WŁJ. — Posłuchał czartowskiej pobudki i pożądliwości oczu. SKAR. — Na pomoc nieudolności swej i zwojowanie pożądliwości, trzymał ciało swoje rozmaicie. SKAR.

wszystko odkryte zmysłom miała. SKAR. — Izaliby ci na śmierć tak ochotnie szli, gdyby byli o inszym żywocie nie wiedzieli, za który to doczesne zdrowie kładli. SKAR. — Gdyby on żył dawniejszych wieków, dziwilby się świat kolosom i ołtarzom jego imieniu poświęconym. БОНОМ. — Gdybym ja nie był rzeką, nie byłbyś ty morzem. KRAS. — Gdybym był zdolny własne ognie przelać w piersi słuchaczów. MICK.

Żegnać, błogosławić, święcić, konsekrować.

Wzywać nad kim lub nad czém imienia Bożego.

ŻEGNAĆ (czes. zehnatí z łacín. *signare*) właściwie czynić znak krzyża świętego. Żegnać się, przeżegnać się, znaczy czynić na sobie znak krzyża. Ztąd przenośnie żegnać kogo, albo żegnać się z kim, znaczy rozstawać się z kim poruczając go Bogu, czyli mówiąc: bądź zdrow.

Bóg was żegnaj krwawe boje. J. KOCH. — Ochrzcił ją, pierwej wodę przeżegnawszy. SKAR. — Tam je pożegnał i błogosławił. SKAR. — Krzyżem świętym zawždy się ludzie chrześcianscy żegnali. SKAR. — Gdy się krzyżem żegnasz. SKAR. — Dzwony biskupi żegnają. SKAR. — Krzyżem się świętym przeżegnawszy, boso po węglach chodził. SKAR. — Żegnać ją krzyżem św. począł. SKAR. — Żegnając ją krzyżem, zdrowie jej przywrócił. BIRK. — Zaczął wkoło siebie żegnać. MICK.

BŁOGOSŁAWIĆ (słow. *благословити*, ros. *благословить*, czes. *blahoslavití*) wzywać nad kim imienia Bożego, kładąc mu ręce na głowie, albo je podnosić ku niebu, modląc się nad nim, i czyniąc znak krzyża św. Tak na przykład: rodzice błogosławią swe dzieci, kapłan błogosławi lud. Bóg błogosławi komu, to jest: dopomaga mu łaską swoją.

Tylko prosić trzeba,

Aby Bóg dobrej radzie błogosławił z nieba. J. KOCH.

Panie, ty zaczętym błogosław sprawom naszym. J. KOCH. — Błogosław ziemi z twej szczodroblowości. J. KOCH. — Jakób Patryarcha błogosławił synom Józefowym, na krzyż na nie kładąc ręce swoje. WUJ. — Wziął JEZUS chleb i błogosławił i łamał, i dawał uczniom swoim. WUJ. — Aaron wyciągnąwszy rękę na lud, błogosławił mu. WUJ. — Jeśli P. Bóg pracom naszym błogosławić nie będzie, tedy próżna nadzieja. KUCZB. — Bóg mej pracy błogosławił. SKAR. — Nowemu stadłu Bóg pobłogosławi. KOCHOW. — Błogosławił mu Pań Bóg liczném potomstwem. KRAS. — Ojciec ze łzami mnie błogosławił. MICK. — Żegnając po łacinie stół pobłogosławił. MICK.

ŚWIĘCIĆ, POŚWIĘCAĆ (ros. *святить*, czes. *světiti*) znaczy czynić ze świeckiego świętém, używając przepisanych modlitw, obrzędów i kropiąc wodą święconą, np. Biskup święci księży i kleryków, święci wodę, święci ziola, dom, święci ciasta wielkonocne, poświęcenie kościoła, święcenia kapłańskie i t. d.

Gdy Biskupa święcą, kładnie Arcybiskup na głowę jego Ewangelią, przydając modlitwy. ORZECZ. — Król Salomon.... poświęcił dom Boży.

WUJ. — Zwyczaj Kościoła katolickiego, który wodę, sól, albo ziola święci.

WUJ. — Gdy wodę i ziola, abo inne rzeczy, jako nauczał Apostoł, słowem Bożem poświęcamy. SKAR. — Patryarcha Jakób kamień podniósł i poświęcił i olejem polał. SKAR. — Aby nikt nie śmiał za pieniądze nikogo święcić. SKAR. — Święćąc kogo, ręce nań kładą. SKAR. — Dzwony nie chrzczą, ale święcą. HERBEST. — Nie skropisz tego święconą wodą. RYS. — Ja im łożę małżeńskie kropidłem poświęcę. MICK.

KONSEKROWAĆ (łaciń. *consecrare*) właściwie to samo, co święcić. Ale różnica między słowem święcić i konsekrować w kościele katolickim jest ściśle oznaczona. I tak: kapłan konsekruje we mszy chleb i wino, nie zaś święci. Poświęcić kościół może kapłan; konsekrować zaś tylko biskup z namaszczeniem. Biskupa konsekrują, a księży Biskup święci. Może być tedy kościół poświęcony, ale nie konsekrowany. Biskup kapłanów święci, a Biskupa konsekrują. Woda, ziola, dom, baranek wielkanocny poświęca się, nie zaś konsekruje.

Żelazny. patrz: twardy.

Żmija. patrz: gad.

Żniwo, urodzaj, plon.

W ogólności owoce pracy rolniczej.

ŻNIWO (czes. *żniwo*) oznacza już to zboże, które się żnie; już porę, w której się żnie. W pierwszym znaczeniu synonimami jego są: urodzaj i plon. W drugim zwykle się używa w liczbie mnogiej, np. podczas żniw, około żniw.

Już nie daleko żniwo. J. KOCH. — Żniwa swego pierwszy snop tobie ofiaruję. J. KOCH. — Żniwo jest wielkie, ale robotników mało. WUJ. — Jeśli będziesz nie leniwym, przyjdzie jako źródło żniwo twoje, a niedostatek daleko uciecze od ciebie. WUJ. Przyp. — Przyjdzie czas, gdy żniwo nas hojnie uweseli, gdy kopy liczyć i w gumno bogate zbierać będziemy. SKAR. — Wielce się uradował..... iż takich sług prawdy i żeńców się na żniwo Boże przyczynia. SKAR. — Od P. Boga powodzenia był pewny, iż niewiele onych ziarn wielkie żniwo urodzić miało. SKAR. — Teraz czas do siania pogodny na bogate żniwo. SKAR. — Który hojnie sieje, hojne żniwo miewa. PETRYCY. — Choć mała niwa, lecz plenne żniwa. KOCHOW.

URODZAJ (ros. *урожаѣ*) oznacza taką obfitość urodzonego w jednym roku zboża, że dziesięć, dwadzieścia albo i więcej ziarn za jedno ziarno się wraca. Urodzaj stosuje się nie do samego zboża. Może być urodzaj na warzywo, owoce, jagody i t. p. Jeżeli zaś chybi na polu, to zowiemy nieurodzajem.

Tego ani burzliwe morze frasuje,

Ani ciężki grad, ani złe urodzaje. J. KOCH.

I przyszedł urodzaj siedmi lat. WUJ. — Nigdyby żniwo i urodzaj hojny, tak miły i wdzięczny nie był; gdyby praca około roli nie uprzedziła. SKAR. — U sąsiadów dość był mierny urodzaj, choć grunt jednaki. KRAS. —

Daj nam urodzaj złoty. KARP. — Ciebie lud zowie dotąd rokiem urodzaju. MICK. — Urodzaj nadzwyczajny, kop jak gwiazd. KRASZ.

PLON, wyraz raczej książkowy, niż potoczny, znaczy zboże, którym ziemia wynagrodziła prace rolnika, np. obfite plony, wydawać plony, zbierać plony. Przenośnie mówi się o korzyściach lub owocach pracy, na jakimkolwiek polu zebranych, np. zbierać nauk plony, zebrać obfite plony w naukowych podróżach, w archiwach, w bibliotekach. W niektórych stronach kraju śpiewają na dożynkach: plon niesiemy, plon, albo: plon żyta, plon.

Przykłady swemi, modlitwą i nauką wiele plonów jego (szatana) odbijają. SKAR.

Nasiona twych wierzone żyzności zagonów,
Pomnożeniem dochodzą babilońskich plonów. TRĘB.

Zbliżam się z snopkiem nowego plonu. DMUCH. — Plony wiosenne żywo do grobu wtrącone, to są ludy podbite. MICK.

Żołnierz, żołdat, żołdak, wojak, wiarus, wojownik, rycerz.

Ogólnie wojskowy człowiek.

ŻOŁNIERZ (czes. žoldner, niem. *Söldner*, z łacini. *soldarius*) oznacza tego, który służy na czyim żołdzie, a w ogólności każdego człowieka wojskowego, wszelkiej broni, i wszelkiego stopnia, zaczawszy od prostego żołnierza aż do Generała. Mówimy: mężny, bitny, dzielny, doświadczony żołnierz, nowozaciężny żołnierz, żołnierz pod bronią. Przenośnie: żołnierz Chrystusowy.

Nie bywać to u samowolnych żołnierzy o tym hetmanie wdzięczna nowina. ORZECH. — Umieję żołnierzowi swój stan poważać. SKAR. — Dobry żołnierz idąc do samej potrzeby tak myśli i mówi: albo umrzeć, albo wygrać, tak jako na niebie uradzono. SKAR. — Śmierć takiego żołnierza sławniejsza jest nad wszystkie tryumfy. SKAR. — Każdy wojewoda z powiatu swego według opisanego pewną liczbę żołnierza gotowego na wojnę stawiał. BŁAŻ. — Żył jak żołnierz (Chodkiewicz) w trudach krwawych, aż do sędziwego włosa tego, w którym go śmierć zastała. BIRK. — Lepszy żołnierz. zbrojny, aniżeli strojny. RYS. — Żołnierz konny, pieszy. KNAP. — Lubią sławę, i złoto przy sławie żołnierze. W. POT. — Nie czyni księdza długa suknia, ani żołnierza złota szabla. Przysł.

Najśmielej wódz takowy do zwycięstwa zmierza,

Który się od prostego dosłużył żołnierza. KRAS.

Kiedy żołnierza werbują, złote góry obiecują. Pieśń gminna. — Na posługach ojczyzny żołnierz osiwiwały. AL. FELIŃ.

Dla żołnierza mało trzeba,

Czysta woda, kawał chleba. JÓZ. KRASIŃ.

Przystaje do wychodzącego pólku za prostego żołnierza. JAN ŚNIAD. —

Ztąd ta szczególna cześć dla żołnierza, iż jest siłą ku obronie ojczyzny, skarbnicy wszystkich praw ludzkich. MAR. MORAW.

SOŁDAT (niem. *Soldat*, fran. *Soldat*) oznacza wyłącznie prostego żołnierza i jest wyrazem potocznym, którego w dawnej polszczyźnie nie spotykamy; lecz NARUSZEWICZ już go używa.

ŻOŁDAK (od żoldu) podług źródłosłowu znaczy to samo co żołnierz; lecz jest wyrazem pogardliwym i wyłącznie oznacza żołnierza-najemnika, to jest: służącego tylko za pieniądze. Dawniej pisano żołdat, lecz ta forma całkiem wyszła z użycia.

Żołdacy chleb jedzą, chociaż nań nie robią. KOCHOW. — Zwycięstwa swoje winien liczbie swych żołdaków. FEL.

WOJAK (czes. *wojak*) jest forma ludowa poważniejszego wyrazu wojownik.

Zadzwonily konie kopytami, a wojacy ostrogami. Stara pieśń.

WOJOWNIK (słow. *воїн*, ros. *воинъ*) oznacza człowieka, którego żywiołem jest wojna i który w wielu bitwach zwycięstwami się wslawił. Stosuje się mianowicie do królów, wodzów i t. p. Aleksander Macedoński był wielkim wojownikiem. Napoleon pierwszy, największy wojownik nowożytnych czasów. Bierze się jednak w ogólności za walczącego żołnierza.

Jakoś poległ mężny wojownik, któryś wybawiał lud twój. SKAR. — Mądry i ćwiczony wojownik. SKAR. — Wsparci na tarczach wojownicy stali. NIEMC.

Okryte ofly, zbroje wojowników

Czarną żalobą. NIEMC.

Tysiące wojowników pokrywały pola. HENR. SIENK.

WIARUS, wyraz potoczny, nie sięgający dalej nad koniec XVIII wieku i u LINEGO jeszcze nie znajdujący się. W tej epoce w wojsku zamiast koledzy, towarzysze, upowszechnił się wyraz wiara; a ztąd wiarus, to samo co doświadczony żołnierz.

Puszczajcie wiarusa. MICK.

Rycerz, patrz: bohater.

Żona, małżonka, mężatka, wdowa.

ŻONA (ros. *жена*, czes. *žena*) oznacza osobę połączoną związkiem małżeńskim z mężem.

Mówi się: pojąć żonę, szukać żony, mąż i żona.

Nie chcę jej sobie za żonę pojąć. Bibl. Zofii. — Pojął sobie śliczną żonę. Pieśń o weselu Zygma Aug.

Żona uczciwa, ozdoba mężowi,

I najpewniejsza podpora domowi. J. KOCH.

Opuści człowiek ojca i matkę i przyłączy się do żony swojej. WUJ. — Mężowie, miłujcie żony wasze, jako Chrystus umiłował kościół. WUJ. Efez. 5, 25. — Kto miłuje żonę swoją, samego siebie miłuje. WUJ. — Mężo-

wie, miłujcie żony wasze, a nie bądźcie gorzkiemi przeciwko nim. WUJEK do Kolos. 3. 19. — Śmierć i żona od Boga przeznaczona. Przysł. — Mąż na żonę swoją patrzeć ma, jako Chrystus na dobrą świętą duszę. SKAR.

W stary wóz konie zaprzęga szalone,

Gdy stary młodą pojmuje za żonę. GAWIŃ.

Modna żona. Satyra KRASICKIEGO. — Żona ma z żalu umarła. MICK. —

Wszak to żona, łaska Boża. POL.

MAŁŻONKA (ze słow. małженъ, czes. manželka) znaczy zupełnie to samo, co żona, ale jest raczej wyrazem książkowym i nie tak pospolicie używanym jak żona.

Mówi się: mąż i żona, a małżonek i małżonka. Podczas ślubu pan młody mówi: biorę sobie, ciebie za małżonkę.

Masz ją sobie pojąć za małżonkę. Bibl. Zof. — Małżonka ma być nie-swarliwa, skromna, i żeby umiała w bojaźni Bożej wychować dziatki swoje. REJ. — Co za rozkosz przynosi pocziwa małżonka. REJ. — Tego i sobie i tym ubogim sierotom, także i tej ucziwej, a stroskanej małżonce jego życzymy. J. KOCH. — Są pewne powinności, które na małżonka włożono: są nie mniejsze te, które na małżonkę. GORN. — Dobra małżonka z dalekiej podróży czekając męża, oknem wygląda; co wrót ruszą, jego się spodziewa; o nim najmiłsza jej rozmowa. SKAR. — Pokazujem ku nim miłość braterską, jako dobra małżonka patrząc na obraz i upominki męża swego. SKAR.

Ty sama, ty trosk moich, ty żalów jedyną,

Stałaś się, ukochana małżonko, przyczyną. NAR.

Spółniczka szczęścia i niedoli,

Małżonka moja, którą kochałem tak szczerze. MICK.

Tam gdzie do pana przywiązańszy sługa,

Niż w innych krajach małżonka do męża. MICK.

MEŻATKA mówi się o osobie zamężnej, czyli mającej męża.

Ten jest obyczaj we Włoszech, iż meżatkom mężczyźni służą, a u nas to nie przystoi. GORN. Z panienek, z wdów, z meżatek za pozwoleniem mężów ich, klasztorami się świat napelnił. SKAR.

Już mi minęło piętnaście latek,

Trzeba się wpisać w registr meżatek. Pieśń.

WDOWA (ros. вдова, czes. wdova) oznacza żonę przez śmierć męża osieroconą.

Siła wdów i sirot ubogich rady jego używało. J. KOCH. — Sierotami zostaliśmy bez ojca; matki nasze jako wdowy. WUJ. — Wdowie i sierocie szkodzić nie będziecie. WUJ. — I będą żony wasze wdowami, a dzieci wasze sierotami. WUJ. Exod. 22. — Nabożeństwo czyste i niepokalane u Boga i Ojca to jest: nawiedzać sieroty i wdowy w ucisku ich, a siebie zachować niezamazany od tego świata. WUJ. Jak. 1. — W wielki kłopot i ubóstwo wdowę nędzną wprawiała. SKAR. — Takie wdowy opatrowali

sami święci apostołowie, jałmużny u ludzi na nie zbierając. SKAR. — Nie zostawiaj mnie wdową, a syna sierotą. DMOCH.

Wydariac państwo niecnota,

Jam wdowa, a tyś sierota. NIEMC.

Nie róbcie małych sierotami dzieciak,

Ni młodej małżonki wdową. MICK.

Żwawy, patrz: prędko.

Żwir, patrz: piasek.

Życ. trwać, wiekować, istnieć, wegetować.

ŻYC (słow. жити, ros. жить, czes. žiti) znaczy nie być martwym, a zatem mieć w ciele siłę organiczną bez względu nawet na to, czy ona jest w działaniu, czy w spoczynku. Oddychanie, krążenie krwi w zwierzętach, a soków w roślinach, nareszcie przyswajanie sobie pokarmów, oto są główne objawy życia fizyologicznego. Pod względem zaś duchowym żyć, znaczy mieć duszę w ciele, która czując, myśląc i działając, daje poznać, że jest przecie coś wyższego w człowieku.

Mówi się: wszystko co żyje, żyjące istoty: żyć duchem, żyć wiecznie, żyć nie dla siebie, żyć dla dobra ludzkości, żyć cnotliwie, żyć w ubóstwie, w nędzy, w dostatkach, żyć wystawnie, po pańsku, żyć na wielkim świecie (t. j. w wyższym towarzystwie), żyć nad skalę, żyć skromnie, żyć z kim w zgodzie, w pokoju, w przyjaźni; umieć żyć z ludźmi, żyć z pracy rąk, żyć w pamięci potomności, żyć w małżeństwie, żyć jak Pan Bóg przykazał.

Żyj dobrze, nie odkładając. J. KOCH. — Ja inaczej nie piszę, jeno jako żyję. J. KOCH. — Kto umarł, ten żył kiedyś. GORN. — Nie toć jest rzecz dobra żyć, ale żyć dobrze. GORN. — Nie samym chlebem żyje człowiek, ale wszelkiem słowem, które pochodzi z ust Bożych. WUJ. — Nie w Jeruzalem żyć, mówi św. Hieronim, ale w Jeruzalem dobrym być. SKAR. — Mała to zaleta jako się kto urodził: na tém wszystko zawisło, jako kto żył. SKAR. — Żyj jako Chrystus nauczył, i żywotem swym ukazał. SKAR. — Chrystus dla tego za wszystkie umarł, abyśmy też i my nie sobie się żyć uczyli. SKAR. — Jako innych uczył, tak sam żył. SKAR. — Lepiej umrzeć, niż sobie tylko samemu żyć. BEMBUS. — Nie ma się nikt mieć za bezpiecznego, póki żyje. NUCER. — Nie dla tego żyj, abyś jadł, ale dla tego jedz, abyś żył. Bazylik. MODRZ. — Kto nie doje, nie dopije, ten mądrze i długo żyje. KNAP. — Nie żył, po kim piękna pamięć nie została. BENDON. — Żyją jak pies z kotem. W. POT. — Kto nie żyje po szlachetku, nie szlachcic. OPAL. — Żle umrzeć nie może, kto dobrze żyje. Ks. RADAWIECKI. — Długo żyje, kto dobrze żyje. Przysł. — Żyj lata Matuzalowe. KRAS.

Nie ten u mnie żył długo, kto wiek przeżył długi,

Lecz kto życie wielkimi ozdobił zasługi. NAR.

Jak długo żyjesz, tak długo trzeba ci się uczyć, jak żyć. PILCH.

Człowiek się nie dla siebie tylko rodzi,
 Życ mu też tylko sobie się nie godzi. PILCH.

Jak ojce żyli w raju, tak dziś żyją wnuki. MICK. — Żyją z sobą
 w zgodzie. MICK.

TRWAĆ (słow. *trvať* Mikł. czes. *trvati*) mówi się o tém, co długo
 pozostaje tém, czem było, co wciąż choć biernie opiera się czasowi
 i zniszczeniu; co nareszcie przez długi przeciąg czasu nie przerywa
 się i nie ustaje, np. trwać wiele lat, trwać nieprzerwanie, trwać
 w przedsięwzięciu, w uporze, w postanowieniu, w błędzie i t. p.

Wolę ja tych słupów nabudować około siebie, co się nigdy nie obala,
 a wiecznie trwać będą. REJ. — Pamięć twoja w jej sercu zawždy będzie
 trwała. J. KOCH. — Bitwa od poranku aż do wieczora trwała. STRYJK. —
 Który obyczaj jeszcze w naszym narodzie trwa. SARNIC. — Szczęście trochę
 błysnęło, jednak nie długo trwało. SKAR.

Skarbów tych chcemy, które wiecznie trwają,
 Sławy tej pragniem, która zawždy kwitnie. SKAR.

Trwał na modlitwie. SKAR. — Ta się wojna poczęła od Kaima i Abła
 i do końca świata trwać będzie. SKAR. — U nas żaloby rok i dłużej
 trwają. SKAR. — Jego się prawda nie odmieni i trwa na wieki. SKAR. —
 Ludzka rzecz upaść, a djabelska w błędzie trwać. RYS. — Gorsze rzeczy
 dłużej trwają. KNAP. — Piękność ustać musi, a cnota im dłużej trwa,
 tém żywszych wdzięków nabiera. KRAS. — Trwała uczta do świtu. KRAS. —
 Gdy nikną inne rodzaje wielkości, chwała z nauk trwa zawsze. L. OSIŃ. —
 Wszystko to chwilę trwało. MALCZ. — Długo jesze trwać muszą dni mil-
 czących poświęceń. ZYG. KRAS.

WIEKOWAĆ (czes. *vékovati*) wyraz książkowy, znaczy żyć wieki, to
 jest: niepodlegając śmierci. Bierze się jednak zamiast żyć długo, czyli
 do późnego wieku.

Henryk na czeskiem państwie nie długo wiekował. BŁAŻ. — Nie długo
 takie wiekują wymysły. KOCHOW. — Zawsze pomierna (umiarkowana)
 rzecz dłużej wiekuje. BARDZ. — Niech wiekuje szczęśliwy i zdrowy. KRAS. —
 Nic w swej dobie nie wiekuje. TRĘB. — Nic pod jedną postacią nie może
 wiekować. KICIŃ.

Boży duch wiekuje w mowie,

Z Boga chleb się zbożem zowie. BOH. ZAL.

ISTNIEĆ i ISTNAĆ (od *istny*) słowo utworzone przez STASZYCA wy-
 szydzone przez JANA ŚNIADECKIEGO, zyskało już prawo obywatelstwa.
 Jest dosłowném tłumaczeniem łacińskiego *existere* i znaczy: mieć byt
 istotny, to jest nie jako oderwane pojęcie, albo plód imaginacyi; ale
 jak rzeczywistość.

WEGETOWAĆ (łaciń. *vegetare*) wyraz czysto łaciński, znaczy żyć jak
 roślina, która nawet zmysłów wszystkim zwierzętom właściwych, jest

pozbawiona. Przenośnie mówi się o ludziach, którzy niczem ani woli, ani energii, ani działalności nie okazują, i żyją nakształt rośliny.

Życzliwość. patrz: przyjaźń.

Życzyć, patrz: wieszować.

Życzyć, patrz: chcieć.

Żyjątko. patrz: zwierzę.

Żywioł, pierwiastek.

ŻYWIÓŁ, a częściej w liczbie mnogiej żywioly, oznaczają cztery potęgi natury, jakimi są: powietrze, ziemia, ogień i woda. Uważano je dawniej za ciała proste i niezłożone, z których się wszystko składało. A chociaż chemia, rozebrawszy je na pierwiastki, obalila to błędne mniemanie; jednak wyraz pozostał w języku, zachowując swoje dawne znaczenie.

Mówi się: być w swoim żywiole, to jest: jak ryba w wodzie, jak ptak w powietrzu; walka sprzecznych z sobą żywiołów.

Cztery żywioły. Rękop. 1450 r. MACIEJOW. — Ona (miłość) żywioły jednoczy. GORN. — Jemu są posłuszne żywioły. SKAR. — Bóg, który wszystkiemu stworzeniu i żywiołom rozkazuje. SKAR. — Skoro jeden żywioł uzuchwali się, i przemagać chce inne, gotowa niezgoda w ciele, a za nią śmierć. SKAR. — Nie bójcie się, aby jeden żywioł miał drugiemu szkodzić. NUCERYN. — Element żywiołem Polacy zowią. BIRK. — Od czego drugie zwierzę zdycha, to temu żywiołem. W. POT. — Wy, których tylko niestatek żywiołem. KRAS. — Oświecenie ludu jest najpewniejszym żywiołem siły narodowej. WORONICZ. — Opuszczają plac boju, gdzie wkrótce żywioły stoczą walkę. MICK. — Ja tu żyję nie mile wśród żywiołów obcych: jedni mnie nienawidzą, drudzy krzywo na mnie patrzą. MICK. — A widzą obce przed sobą żywioły. MICK. — Był teraz w swoim żywiole, lepiej nawet wyglądał. KRASZ.

PIERWIASTEK oznacza to ciało proste, które się chemicznie rozłożyć nie daje. Ztąd przenośnie pierwiastkami zowią się pierwsze początki, pierwszy raz urodzone potomstwo, pierwsze plony, albo owoce.

Mówi się: ciało składa się z takich pierwiastków (nie zaś żywiołów), rozłożyć na pierwiastki (nie na żywioły). I przeciwnie: wzburzenie żywiołów (nie zaś pierwiastków); być w swoim żywiole (nie zaś w pierwiastku). W gramatyce pierwiastek jestto pierwotna syllaba lub głoska, z której jak z zarodka wyrasta źródłosłów, czyli wyraz pierwotny, będący ojcem wszystkich wyrazów pochodnych.

Pierwiastki zboża ziemi twej ofiarujesz w domu Pana Boga twego. WUJ. — Początek wymowy sięga pierwiastków społeczeństwa ludzkiego. PIRAM. — Te heroiczne i rozrzewniające cnoty, któremi jaśniały pierwiastki kościoła. JAN ŚNIAD.

Jakiś pociąg tajemniczy, miły,

Skupia luźne pierwiastki w różnokształtne bryły. BRODOW.

Żywność, patrz: pokarm.

Żyzny, płodny, bujny, plenny, owocowy, rodzajny, urodzajny.

ŻYZNY (czes. żizny JUNGMAN) mówi się o ziemi urodzajnej, na której bez nawozu każde ziarno obficie rodzi.

Mówi się: żyzny grunt, żyzny kraj.

Żyzne urodzaje. STRYJK. — Przyjdą siedm lat żywności wielkiej po wszystkiej ziemi Egipskiej. WUJ. — Ludzie ustawicznie z jednych miejsc na drugie się przenaszali, szukając żyzniejszych krajów. BIEL.

Polska na żyznym zagonie,

Usiadła jako u Boga na łonie. KLON.

Ledwie nie tak żyzny Egipt, jak który najżyźniejszy kraj. KNAP. — Czernią się żyzne role. TRĘB. — Rozległe pola i żyzne, oblewa Gopło. KRAS. — Podola żyzne niwy. NIEMC.

Mieszkając na żyznej litewskiej równinie,

Malujesz tylko jakieś skały i pustynie. MICK.

PŁODNY (ros. плодоносный, ches. pladny) mówi się o tém, co jest zdolne do wydawania obfitego płodu, co się łatwo rozmnaża, a rodząc wiele i w krótkim stosunkowo czasie, nie wyczerpuje się, np. płodna natura, płodna matka, płodna samica, płodne gołębie, płodne króliki. Przenośnie: płodna imaginacya, płodny autor, który z własnej głowy wiele i łatwo tworzy.

Płodnych pszczoł niesłychane roje. J. KOCH. — Płodny krzak winnej macice, obfituje w słodkie grona. J. KOCH. — Twoje dary są płodnej ziemi urodzaje. J. KOCH. — Wiele było synów matki tej płodnej. SKAR.

Żal mi ciebie, luboś godna,

Luboś zacna, żeś mniej płodna. KRAS.

BUJNY (od bujać, ches. bujny) mówi się o roślinach i drzewach, które na dobrej ziemi silnie i rozkosznie rosną; jako też o owocach i ziarnie roslém a jędrném. Bierze się i w znaczeniu przenośném, np. bujna młodość, bujna imaginacya.

Największy rozum, kto pozna sam siebie;

A z bujną myślą nie lata po niebie. REJ.

Tam rola bujna (w Rzymie) nasienie pańskie z stokrotnym owocem wraca. SKAR. — Jako młode szczepy polewane bujniej rosną; tak wiara nasza przesładowaniem kwitnie, a więcej ku górze rośnie. SKAR. — Na bujnej ziemi wiele się chwastu rodzi. SKAR. — Na winnicy bujne różgi odcinają, aby te co zostały, lepiej rodziły. SKAR. — Na wzór czujnego ogrodnika pielęgnował te młode latorośle, z których w czasie obfite i bujne miały wzrastać owoce. KRAS. — Minęły chwile bujnej młodości. ZABL. — Leżę wśród bujnej i wonnej trawy. MICK. — Bujne zboże. ZAL. — Nie dam ja urosć tej bujnej krzewinie. JUL. SŁOW.

PLENNY (od plon, ches. plenny) mówi się o kłosach pełnych ziarna

i w ogólności o zbożu namłotném. W zastosowaniu do gruntu oznacza urodzajny, to jest: obfity plon wydający. Żyto plenne, owies plenny, kartofle plenne i t. p.

Zboże wysilone nigdy plenne nie bywa. REJ. — Na własnej, przyrodzonej ziemi osadzony szcep, prędziej się krzewi, bujniej rośnie i plenny owoc daje. SKAR. — Zdarz, aby to było plenne zboże. SZYMON. — Niwo ma niwo, skibo ziemi plennej. KOCHOW. — Rodzi nam nad inne kraje plenniejsza ziemia. KARP.

OWOCOWY znaczy wydający owoce. Mówi się wyłącznie o drzewach rodzących owoce, jak np. jabłka, gruszki, śliwki i t. p. a także o ogrodach takimi drzewami zasadzonych. W potocznej mowie używa się w témże samém znaczeniu *fruktowy*, który tém się tylko różni od owocowego, że nie jest wyrazem czysto polskim.

Drzewa owocowe. BIRK.

RODZAJNY, ściśle biorąc, mówi się o tych drzewach owocowych, które już zaczęły rodzić owoce. Młode bowiem szcepki, które jeszcze owocu nie wydają, nie mogą być nazwane rodzajnymi, chociaż należą do drzew owocowych. W ogólności zaś rodzajny znaczy mogący rodzić obficie, np. warstwa ziemi rodzajnej.

Wszystkie lasy twoje i drzewa rodzajne ogniem spalą. WUJ. 4. Ezd. — Posadź tu inne drzewo rodzajne na tak dobrej ziemi. SKAR. — Żyjem wszyscy pod cieniem tego wysokiego i rodzajnego drzewa. SKAR. — Ziola, trawy i wszystkie drzewa rodzajne. SKAR. — Pokora, jako drzewo rodzajne, im więcej owoców ma, tém się bardziej na dół chyli. SKAR.

Gdzie grunt rodzajny, gdzie przestronne włości,

Wszystko pochłonać chcesz w swojej chciwości. KOCHOW.

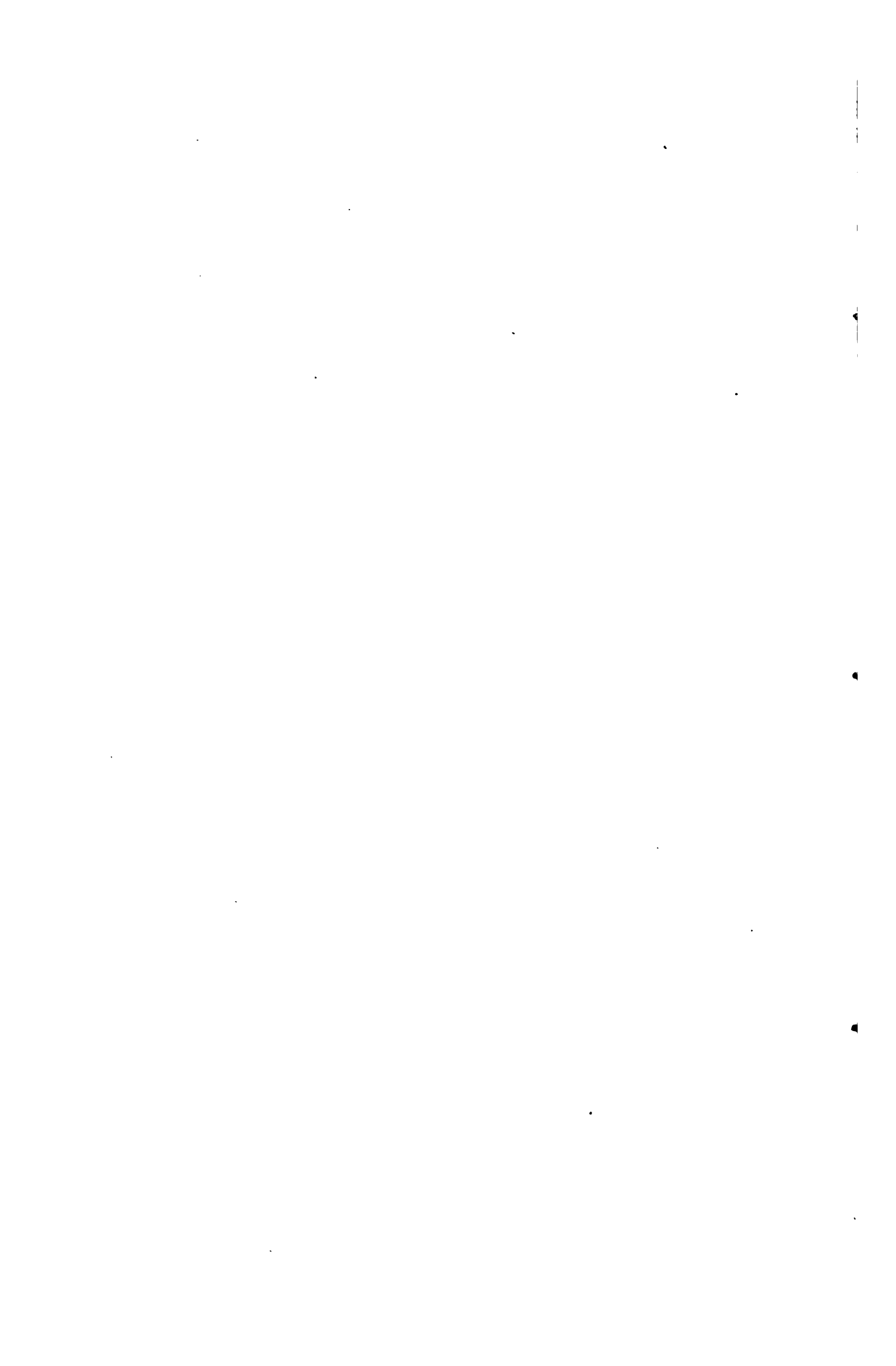
Niech jak z rodzajnego drzewa,

Pełny owoc wypłynie z głębi twojej duszy. MIK.

URODZAJNY (od urodzaj, ros. урожайный, czes. urodny) mówi się o dobrych gruntach, na których obficie rodzi się zboże, jako też o latach, w których bywa dobry urodzaj, np. ziemia, pole, grunt, niwa urodzajna, rok urodzajny.

Role, które są na spławisku, bardzo bywają urodzajne. HAUR.

OMYŁKI DRUKU:

TOM I.

Str. 42,		zamiast: Biczować, patrz: bić, ma być: <i>buzować p. łąać.</i>
" 254, wiersz 25	"	w Sądzie w Libuszy, " " <i>w sądzie Libuszy.</i>
" 393, " 21	"	czycha " " <i>czyha.</i>
" 417,		Oszukać, oszwabić, ma być na stronie 453.
" 577,	"	Pożyczka p. dług, ma być <i>skasowane.</i>

TOM II.

Str. 180, wiersz 13 od dołu,	zamiast: слуъ,	ma być: слухъ.
" 168, " 19	" вѣчный,	" " вѣчный.

SPIS SYNONIMÓW.

	Str.
Abecadło, alfabet, hieroglify, runy	1
Abstrakt, p. roztargniony	II. 30
Affekt, p. czucie	103
Aforyzm, p. zdanie	II. 320
Afront, p. zniewaga	II. 350
Agronomija, p. rolnictwo	II. 22
Akademija, Uniwersytet, wszechnica	2
Aksioma, p. zdanie	II. 320
Akuratny, p. dokładny	128
Akwilon, p. wiatr	II. 234
Ambaras, p. kłopot	252
Ambicya, p. pycha	638
Ambona, kazalnica, katedra, mownica	3
Anachronizm, p. błąd	20
Analogiczny, p. równy	II. 25
Androny, p. banialuki	10
Anielski, p. piękny	482
Anioł, archanioł	4
Antagonista, p. nieprzyjaciół	392
Antypatyja, p. wstręt	II. 264
Antyteza, p. sprzeciwieństwo	II. 107
Apatyja, p. nuda	405
Apatyczny, p. obojętny	417

	Str.
Apetyt, p. głód	179
Aprobować, p. potwierdzać	563
Arcydzieło, p. ideał	219
Armata, p. działo	150
Aromat, p. zapach	II. 305
Atak, p. napad	381
Atmosfera, p. powietrze	566
Automatyczny, p. mechaniczny	341
Autonomija, p. wolność	II. 254
Autor, p. pisarz	4
Awantaż, p. pożytek	577

B.

Baba, p. kobieta	259
Bać się, lękać się	5
Bachmat	266
Bacność	II. 208
Baczny	II. 212
Baczyć, p. uważać	II. 210
Badać, śledzić, dochodzić, zgłębiać, dociekać, prze- nikać, sondować, zatapiać się	7
Bajeczny, p. fałszywy	159
Bajka, baśń, przypowieść	9
Bałamucić, p. mamić	335
Bałwan, p. fala	157
Banialuki, androny, koszałki, opałki, brednie, duby smalone	10
Baran, p. skop	II. 68
Barczysty, p. silny	II. 58
Barki, p. ramię	II. 6
Barwa, p. farba	161
Baśń, p. bajka	9
Bawić się, grać, igrać, swawolić, szaleć, hulać	11
Bazylika, p. kościół	274
Bestya, p. zwierzę	354

	Str.
Besztać, p. łajać	316
Bezbrzeżny, p. obszerny	418
Bezczelny, p. bezwstydnny	18
Bezdenny, p. głęboki	178
Bezdroże, p. manowce	336
Bezecny, p. haniebny	216
Bezinteresowny, p. szlachetny	II. 149
Bezlik, p. mnóstwo	361
Bezładny, p. próżny	599
Bezmiar, p. przestrzeń	614
Bezprawie, p. występki	II. 285
Bezprzykładny, p. rzadki	II. 44
Bezrozumny, p. głupi	186
Bezsilny, p. słaby	II. 71
Bezstronność, p. sprawiedliwość	II. 105
Bezwstydnny, bezczelny, cyniczny	13
Bić, uderzyć, ugodzić, ćwiczyć, smagać, chłostać, biczować, grzmocić, policzkować, katować, czu- bić, młócić	14
Bieda, niedola, nieszczęście, przeciwność	16
Biedny, p. ubogi	II. 176
Bieg, p. ruch	II. 38
Biegać, p. iść	223
Biegły, ćwiczony, wprawny	18
Bieżący, p. teraźniejszy	II. 160
Bila, p. kula	289
Bitny, p. mężny	345
Bitwa, p. wojna	II. 250
Blask, p. światło	II. 131
Blizki, sąsiedzki, sąsiedni, przyległy, pograniczny, okoliczny, ościenny	19
Blizna p. rana	II. 7
Blokować, p. otaczać	453
Błagać, p. prosić	594
Błahy, p. lichy	302
Błąd, omyłka, uchybienie, usterki, anachronizm	20

	Str.
Błądzić, mylić się, chybiać, prześlepić, pudłować, przeoczyć, wklepać się	22
Błąkać się, tułać się, włóczyć się, wałęsać się, ko- czować, szwędac się	23
Błogi, p. szczęśliwy	II. 148
Błogosławić, p. żegnać	II. 372
Błonie, p. łąka	317
Blyszceć, p. świecić	II. 133
Bodziec, p. pobudka	508
Bogaty, dostatni, zamożny, majątny, pieniądze, posa- żny, obfity, suty	24
Bogobojność, bogomyślność, p. pobożność	506
Bohater, rycerz	26
Bój, p. wojna	II. 250
Bojaźń, strach, przestрах, obawa, trwoga, popłoch, przełknięcie, przerażenie, bojaźliwość, lękliwość, tchórzostwo	27
Ból, boleść	30
Bór, p. las	293
Borg, p. dług	119
Boski, p. doskonały	134
Brać, wziąć, przyjmować, odbierać	30
Brak, p. ubóstwo	II. 178
Brama, wrota, kołowrót	31
Braniec, p. niewolnik	396
Bratać się, p. obcować	407
Braterstwo, p. przyjaźń	623
Brednie, p. banialuki	10
Bron, oręż, zbroja, rynsztunek	32
Brudny, nieochędźny, mętny, splamiony, skalany, plugawy, niechlujny	34
Brylant, p. dyament	150
Brylantowy, p. jasny	229
Brzask, p. poranek	547
Brzeg, kraj, krawędź, szlak	35
Brzek, p. głos	179

	Str.
Brzemie, p. ciężar	80
Brzemienny, p. ciężarny	81
Brzmić, rozlegać się, grzmieć, huczeć, tętnić . .	36
Brzydki, obrzydliwy, wstętny, szpetny, szkaradny, ohydny, obmierzły, sprośny, potworny, paskudny	37
Buchta, p. zatoka	II. 315
Budować, murować, klecić, zakładać, fundować .	39
Budżet, p. dochód	126
Bujać, p. latać	295
Bujny, p. żyzny	II. 379
Burza, nawałność, nawałnica, zamieć, zawieja, za- wierucha, szaruga, dma, uragan	40
Burzyć, p. niszczyć	400
Buta, p. pycha	638
Butwieć, p. gnić	189
Buzować, p. łajać	316
Bydlę, bydło, p. zwierzę	II. 354
Byle, lada	42
Bystry, p. prędki	588
Byt, bytność, pobyt	42
Bywać, uczęszczać	43

C.

Całość, p. ogół	435
Całować, uściskać, obejmować, przytulać	43
Cały, wszystek, całkowity, zupełny	44
Cecha, p. znak	II. 346
Cel, meta	45
Celować, p. odznaczać się	431
Cena, wartość, taksa	46
Cenić, p. czczyć	93
Cenny, p. drogi	144
Chałupa, p. dom	130
Charakter, temperament, takt	47
Chąśba, p. kradzież	277

	Str.
Chata, p. dom	130
Chcieć, żądać, pragnąć, potrzebować, wymagać, po- żądać, domagać się	48
Chciwość, łakomstwo, skąpstwo, sknerstwo, łapczy- wość	50
Chciwy, p. łakomy	318
Chęć, wola, ochota, życzenie, żądanie, pragnienie, chęćka, zachcianka	51
Chędogi, p. czysty	110
Chęłpić się, p. chwalić się	61
Chępliwość, p. pycha	638
Chleb, p. pokarm	527
Chlipać, p. płakać	499
Chluba, p. sława	II. 73
Chlubić się, p. chwalić się	61
Chlubny, p. chwalebny	58
Chłód, p. zimno	II. 336
Chłodny, p. zimny	II. 335
Chłop, p. kmięć	254
Chłopię, p. dziecię	151
Chłostać, p. bić	14
Chmura, p. obłok	413
Chód, p. ruch	II. 38
Chodzić, p. iść	223
Chorągiew, sztandar, proporzec	54
Choroba, słabość, niezdrowie, niemoc, recydywa, de- fekt, mdłość	55
Chory, cierpiący, pacjent, niezdrów, chorowity, cho- rośliwy, schorzały, zbolały, defektowy	56
Chować, p. kryć	282
Chrapać, p. spać	II. 92
Chromy, kulawy, kuternoga, koszlawy	58
Chronić się, p. unikać	II. 194
Chroniczny, p. stary	II. 120
Chrzęst, p. głos	179
Chuć, p. żądza	II. 365

	Str.
Chuchać, p. wiać	II. 232
Chwalebny, chlubny, zaszczytny, pochlebny, poczesny	58
Chwalić, wielbić, przyklaskiwać, wysławiać, podzi- wiać, wynosić pod niebiosa, zalecać	59
Chwalić się, chlubić się, chelpić się, pysznić się, popisywać się, nadymać się, szczycić się, koko- szyć się	61
Chwała, p. sława	II. 73
Chwast, p. roślina	II. 23
Chwiać się, kołysać się, wahać się, słaniać się . . .	63
Chwiejny, p. wątpliwy	II. 221
Chwila, moment, minuta, mgnienie oka	64
Chwytać, porywać	65
Chybiać, p. błędzić	22
Chybki, p. prędkie	588
Chytry, obłudny, przebiegły, filuterny, przewrotny, podstępny, wykrętny, zdrażliwy, zdradziecki, juda- szowski, dwujęzyczny	66
Chyży, p. prędkie	588
Ciąć, krajać, rzuwać, rąbać, płać, kiereszować, krażać, siekać, próć, ciukać, ćwiertować	68
Ciągły, ustawiczny, nieustanny, nieprzerwany	70
Ciągnąć, wlec, sunąć	70
Ciaśnina, p. zatoka	II. 315
Ciasny, wązki, opięty	71
Cichość, cisza, spokojność, milczenie	72
Cichy, spokojny, milczący	73
Ciec, p. płynąć	503
Ciemieżyć, p. cisnąć	82
Ciemność, ciemnota, zmierzch, zmrok, mrok, pomro- ka, ćma, noc, zaćmienie	74
Ciemny, p. zawity	II. 316
Cierpieć, znosić, wytrzymywać, pokutować	75
Cierpienie, dolegliwość, utrapienie, krzyż	76
Cierpliwość, wytrwałość, wytrzymałość	77
Cieszyć się, radować się, weselić się, rozpływać się	79

	Str.
Ciężar, brzemie, ciężkość, ballast	80
Ciężarna, brzemienna, cielna, kotna, żrebną, szczen- na, prośna	81
Ciężki, trudny, niezdnośny, uciążliwy, mozolny . .	81
Ciężkość, p. ciężar	80
Cios, p. klęska	216
Cisnąć, tłoczyć, gnieść, ciemiężyć, gnębić, nękać, dusić, obarczać, mularć	82
Cizba, p. mnóstwo	361
Ckliwość, p. nuda	405
Ćma, p. ciemność	74
Cnota, poczciwość, prawość	84
Cnotliwy, eny, p. poczciwy	515
Cofać się, p. ustępować	II. 205
Cud, dziw	84
Cudny, p. piękny	482
Cudzy, obcy, postronny, cudzoziemski, zamorski, za- graniczny, egzotyczny	88
Ćwiczony, p. biegły	18
Ćwiczyć, wdrażać, wprawiać	89
Cyniczny, p. bezwstydný	13
Cywilny, p. świecki	II. 134
Czaić się, p. czyhać	107
Czarny, kruczy, hebanowy, kary, wrony	90
Czart, p. szatan	II. 140
Czary, czarnoksiężtwa, czarodziejstwo, gusła, uroki, zaklęcie	90
Czas, pora, doba, data	92
Czasowy, p. doczesny	127
Czatować, p. czyhać	107
Czata, p. straż	II. 129
Czczyć, szanować, szacować, cenić, poważać, ubó- stwiać, kłaniać się, zaszczycać	99
Czcigodny, p. godny	194
Czezy, p. próżny	599
Czekać, doczekać, wyglądać	96

	Str.
Czeladnik, p. robotnik	II. 19
Czernidło, p. obmowa	414
Czerstwy, p. silny	II. 58
Cześć, honor, zaszczyt, hołd, szacunek, uszanowanie, czołobitność, poważanie, uwielbienie, adoracya, ukłon, pokłon	97
Człowieczeństwo, p. ludzkość	311
Człowiek, mąż, śmiertelnik, mężczyzna	101
Czołgać się, pełzać, raczkować, łazić	102
Czuć p. słyszeć	II. 78
Czucie, uczucie, wrażenie, affekt, efekt	103
Czujny p. pilny	493
Czuły, tkliwy, rzewny, patetyczny, uczuciowy, senty- mentalny, wrażliwy	105
Czupryna, p. włos	II. 249
Czuwać, p. pilnować	491
Czyhać, czatować, czaić się, dybać na co, godzić na co	107
Czyn, uczynek, postępek, dzieło, sprawa, fakt	107
Czynić, p. robić	II. 17
Czysty, chędogi, ochędóżny, schludny	110
Czytelny, p. wyraźny	II. 281

D.

Dąbrowa, p. las	293
Dać, udzielić, użyzyć, ofiarować, darować	111
Dąć, p. wiać	II. 232
Dach, strzecha, strop	113
Daleki, odległy, oddalony	113
Dama, p. kobieta	259
Dar, podarek, podarunek, darowizna, upominek, go- ścińiec, wiązanie, prezent	114
Daremny, p. próżny	599
Darmojad, p. próżniak	598
Darować, p. przebaczyć	601

	Str.
Darować, p. dać	111
Data, p. czas	92
Datek, wziętek	117
Dawny, p. stary	II. 120
Dążność, p. kierunek	245
Dążyć, p. iść	223
Dbać, p. starać się	II. 118
Decydować, p. rozwiązywać	II. 35
Defekt, p. choroba	55
Defektowy, p. chory	56
Delikatność, p. grzeczność	209
Deptać, tratować	117
Deska, tarcica, klepka, dranica	118
Desperacya, p. rozpacz	II. 28
Deszcz, ulewa, ślota, niepogoda	119
Dewizy, p. godło	192
Djabł, p. szatan	II. 140
Dłoń, p. ręka	II. 10
Dług, należność, pożyczka, kredyt, borg, zaległość, deficyt, deces	119
Długi, sążnisty, przeciągły, rozwlekły, długoletni, długowieczny, długotrwały, niezmierny	121
Dłużeń, p. winien	II. 244
Dma, p. burza	40
Dmuchać, p. wiać	II. 232
Dno, spód, tło, kanwa	122
Doba, p. czas	92
Dobijać się, p. starać się	II. 118
Dobitny, p. wyraźny	
Dobra, p. majątek	328
Dobrobyt, p. szczęście	II. 144
Dobroć, słodycz, uprzejmość	123
Dobroczyńność, p. łaskawość	322
Dobrodziej, dobroczyńca	124
Dobrodziejstwo, łaska, wzgląd	125
Dobytek, p. stado	II. 113

	Str.
Dochód, przychód, intrata, budżet	126
Dochodzić, p. badać	7
Dociekać, p. badać	7
Doczekać, p. czekać	96
Doczesny, czasowy, ziemski, znikomy	127
Doglądać, p. pilnować	491
Dogorywać, p. umierać	II. 190
Dogryzać, dojadać, dojmować, p. uprzykrzać się	II. 199
Dokładny, ścisły, akuraty, punktualny, skrupulatny, wszechstronny	128
Dokuczać, p. uprzykrzać się	II. 199
Dola, p. szczęście	II. 144
Dolegać, p. korcić	II. 273
Dolegliwość, p. cierpienie	76
Dolina, dół, padoł, nizina	129
Dolny, p. niski	403
Dom, dwór, pałac, zamek, kamienica, chata, cha- łupa, lepianka	130
Domowy, p. ojczysty	439
Domyślać się, p. zgadywać	II. 330
Domysł, przypuszczenie, hipoteza	132
Donieść, p. oznajmić	458
Doniosły, p. ważny	II. 224
Donośny, p. głośny	183
Dopiekać, p. uprzykrzać się	II. 199
Dopisywać, p. szczęścić się	II. 144
Dopóki, dokąd	133
Dorodny, p. wysoki	II. 283
Dorozumiewać się, p. zgadywać	II. 329
Dorywczy, urywkowy, pobieżny	134
Dorzeczny, p. przyzwoity	633
Dosadny, p. wyraźny	II. 281
Doskonały, mistrzowski, wzorowy, boski, niezró- wnany	134
Dostać, p. otrzymać	454
Dostatek, p. obfitość	410

	Str.
Dostatni, p. bogaty	24
Dostojeństwo, p. urząd	II. 202
Dostojny, p. godny	194
Doświadczenie, próba, sprawdzenie, praktyka, wy- trawność, obserwacya, empiryzm	135
Doświadczyć, doznać, próbować, sprawdzić	137
Dotykálny, p. oczywisty	420
Dowcip, p. rozum	II. 31
Dowcipny, p. wesoły	II. 229
Dowiedzieć się, obeznąć się, poinformować się, roz- pytywać się	138
Dowodzić, rozumować, przekonywać, wnioskować, perswadować, udowodnić, rezonować, mędrkować, wmawiać	139
Doza, p. miara	347
Dozgonny, dożywotni	141
Dranica, p. deska	118
Drapieżny, p. srogi	II. 109
Drażliwy, opryskliwy, niecierpliwy	141
Dręczyć, p. męczyć	341
Dreszcz, p. zimno	II. 336
Drgać, p. drzeć	146
Drób, ptastwo	142
Drobny, p. mały	331
Droga, gościniec, trakt, szlak, tor, ścieżka, przesła- dek, przesmyk	142
Drogi, kosztowny, cenny, popłatny, nieoceniony, nie- przeplacony, nieoszacowany	144
Druzgotać, p. łamać	319
Drwiny, p. żart	II. 369
Drzeć drę, p. rwać	II. 40
Drzeć, trząść się, wzdrygać się, drgać, dygotać	146
Drzemać, p. spać	II. 92
Drzwi, podwoje	147
Duch, dusza	147
Duma, p. pycha	638

	Str.
Dumać, p. myśleć	371
Dumanie, p. marzenie	339
Durzyć, p. mamić	335
Dusić, p. cisnąć	82
Dusza, p. duch	147
Duży, p. wielki	II. 239
Dwa, oba, dwoje, oboje	149
Dwojaki, p. podwójny	524
Dyament, brylant, klejnot	150
Dybać, p. isć	223
Dybać, p. czyhać	107
Dysputa, p. spór	II. 99
Dystrakt, p. roztargniony	II. 30
Dywan, p. kobierzec	257
Dziad, p. starzec	II. 124
Działać, p. robić	II. 17
Działo, armata, moździerz, granatnik	150
Dziarski, p. śmiały	II. 81
Dzida, p. kopija	217
Dziecię, niemowlę, chłopię, pachole, piskle	151
Dzieciństwo, p. młodość	360
Dziedzictwo, sukcesya, spadek, puścizna	153
Dziedzina, p. zagroda	II. 298
Dzieje, p. historia	217
Dziękczynienie, p. wdzięczność	II. 225
Dzięki, p. wdzięczność	225
Dziękować, p. zawdzięczać	II. 315
Dzielność, p. męstwo	343
Dzielny, p. mężny	345
Dzieło, p. czyn	107
Dzierżec, p. trzymać	II. 171
Dzik, odyniec, warchlak	154
Dziki, p. srogi	II. 109
Dziryd, p. kopija	217
Dzisiejszy, p. terażniejszy	II. 160
Dziw, p. cud	87

	Str.
Dziwaczny, p. śmieszny	II. 85
Dziwić się, zdumiewać się	154
Dźwięk, p. głos	179
Dźwigać, p. nieść	394

E.

Echo, odgłos, oddźwięk	155
Eden, p. niebo	390
Edukacya, p. wychowanie	II. 271
Edycya, wydanie	156
Effekt, p. czucie	103
Egoizm, samolubstwo, prywatą, sobkowstwo	156
Egzaltacya, p. zapal	II. 307
Egzotyczny, p. cudzy	88
Ekumeniczny, p. ogólny	434
Elegancki, p. piękny	482
Elastyczny, p. giętki	175
Emblema, p. godło	192
Empiryzm, p. doświadczenie	135
Energia, p. moc	363
Energiczny, p. silny	II. 58
Entuzjazm, p. zapal	II. 307
Epoka, era	157
Erudycya, p. nauka	386
Erudyta, p. uczonec	II. 182
Eskorta, p. straż	II. 129

F.

Fala, wał, bałan, wełn	157
Fałdy, marszczki, zmarszczki	158
Fałsz, kłamstwo	249
Fałszywy, kłamliwy, zmyślony, bajeczny	159
Familija, ród, rodzina, rodzeństwo, dom	160
Fanatyzm, p. gorliwość	199
Fara, p. kościół	274
Farba, kolor, barwa, cera, koloryt	161

	Str.
Fatyga, p. praca	578
Fest, p. święto	II. 135
Filar, p. słup	II. 77
Filuterny, p. chytry	66
Fizynomija, p. twarz	II. 173
Folga, p. ulga	II. 184
Forma, p. postać	553
Fortel, p. podstęp	522
Fortunny, p. szczęśliwy	II. 148
Frasować się, p. martwić się	338
Frasunek, p. troska	II. 165
Fukać, p. łajać	316
Fundament, podwalina, przycieś, podstawa, zasada, grunt	162
Fundamentalny, zasadniczy, gruntowny, węgielny	164
Futro, kozuch, szuba, bekiesza, kiereja	165

G.

Gad, płaz, wąż, gadzina, żmija, padalec, smok, hydra	166
Gadać, p. mówić	367
Gadatliwy, gaduła, wielomowny, świegotliwy, języ- czny, rezolutny, wyszczekany	167
Gaj, p. las	293
Gałąź, konar, latorośl	168
Ganić, krytykować, nicować, gderać, zrzedzić, przy- mawiać	169
Gardzić, lekceważyć, pomiatać, poniewierać	171
Garsć, p. ręka	II. 10
Gatunek, p. rodzaj	II. 21
Gawędka, p. rozmowa	II. 28
Gawędzić, p. mówić	367
Gawiedź, tłuszcz, zgraja, hałastr, motłoch	172
Gderać, p. ganić	169
Gdyby, p. żeby	II. 371
Gęba, usta, wargi, pysk, morda, paszczęka, paszcza	173

	Str.
Geniusz, genialność, p. zdolność	II. 323
Gęsty, zsiadły, skrzepty, dychtowny	175
Giętki, gibki, sprężysty, elastyczny	175
Ginać, niknąć, przepadać, ulotnić się, niszczyć, peł- znać, podzić się, tonać, zawieruszyć się, upły- wać	176
Glob, p. kula	289
Gładki, p. piękny	482
Głaskać, p. piastować	480
Głaz, p. kamień	238
Głęboki, niezgłębiony, niezgłębny, niezgruntowany, bezdeny	178
Głód, apetyt	179
Głos, ton, nótą, akord, brzmienie, dźwięk, brzęk, szczek, chrzęst, szum, świst, szelest, tętent, łoskot, gwar, szmer, szept, huk, ryk, grznot, trzask	179
Głośny, donośny, huczny, dźwięczny, brzmiały, tu- balny	183
Głowa, łeb, mózgowica	184
Główny, walny, kardynałny, naczelny, przedniejszy, pierwszorzędny	185
Głupi, nierozsądny, bezrozumny, niedowarzony, nie- dorzecny, ograniczony, nierozumny, bezmózgi, idyota, bezsensowny, zdzieciniały	186
Gmach, p. dom	130
Gmatwać, p. plątać	497
Gmerać, p. szukać	II. 152
Gmin, p. lud	309
Gminny, p. zwyczajny	II. 363
Gnać, p. pędzić	474
Gnębić, p. cisnąć	82
Gnić, butwieć, próchnić, pleśnieć, truchleć, tęchnąć	189
Gnieść, p. cisnąć	82
Gniew, złość, passya, furja, oburzenie, obruszenie się, waśń, zapalczywość, zajadłość, zawziętość	190
Gnuśność, p. lenistwo	299

	401
	str.
Gobelin, p. kobierzec	257
Godło, hasło, dewiza, symbol, szyld, emblema, firma	192
Godność, p. urząd	II. 202
Godny, wart, dostojny, czeigodny, szanowny, wielebny	194
Gody, p. małżeństwo	332
Gody, p. uczta	II. 183
Godzi się, wolno	196
Godzić, jednać	197
Godziwy, p. przyzwoity	633
Goić, p. leczyć	297
Goły, p. nagi	374
Gonić, p. pędzić	474
Góra, pagórek, wzgórze, kurhan, kopiec, wulkan .	197
Goreć, p. palić się	462
Gorliwość, żarliwość, prozelityzm, fanatyzm . . .	199
Górny, p. wysoki	II. 283
Gorszący, p. haniebny	216
Gorszyć, p. psuć	635
Gorycz, p. przykrość	626
Gościć, p. mieszkać	353
Gościna, p. gościnność	200
Gościniec, p. droga	142
Gościniec, p. dar	114
Gościnność, gościna, nprzejmość	200
Gospodarski, gospodarny, rządny	201
Gospodarstwo, p. rolnictwo	II. 22
Gra, p. zabawa	II. 292
Grać, p. bawić się	11
Gracki, p. zręczny	II. 353
Gracya, p. wdzięk	II. 226
Granica, kres, kraniec, miedza, kopiec, obwodnica	202
Grób, mogiła, grobowiec, sarkofag	204
Grobla, tama	205
Gród, p. miasto	348
Grom, p. piorun	495
Gromada, p. kupa	291

	Str.
Gromadny, p. liczny	305
Gromić, p. napominać	382
Grono, p. społeczeństwo	II. 99
Grot, kopija	270
Grota, p. jaskinia	228
Groza, p. karność	240
Groźny, p. srogi	II. 109
Gruby, mięszczy, otyły, opasły, pękaty, rubaszny .	206
Gruchnąć, p. padać	461
Gruchotać, p. łamać	319
Grunt, p. pole	535
Gruntowny, p. fundamentalny	164
Gruzy, ruiny, zwaliska, rudera, obaliny	207
Gryźć się, p. martwić się	338
Grzbiet, kark, krzyż, plecy	208
Grzech, p. występek	II. 385
Grzeczność, układność, obyczajność, delikatność, uni- żoność	209
Grześć, p. pochować	512
Grzesznik, p. winowajca	II. 245
Grzeszyć, wykraczać, przewinić, potknąć się, pošli- znąć się, zawinić, przeskrobać	211
Gubić, p. tracić	II. 163
Gumno, stodoła, tok, klepisko, gumnisko, osieć . .	213
Gusła, p. czary	90
Gust, smak	214
Gustowny, p. piękny	482
Gwałt, p. przemoc	606
Gwałtowny, p. nagły	374
Gwar, p. głos	179
Gwarzyć, p. mówić	367
Gwiazda, jutrzienka, zorza	215

III.

Hałas, p. krzyk	285
Hańba, p. wstyd	II. 267

Haniebny, sromotny, bezecny, nicny, naganny, gor- szący, zelżywy	216
Hardość, p. pycha	638
Harmider, p. krzyk	285
Harmonija, p. zgoda	II. 332
Harpagon, p. skąpy	II. 63
Hart, p. moc	363
Hartować, p. umacniać	186
Hartowny, p. silny	II. 58
Hasło, p. godło	192
Hełm, p. szyszak	II. 154
Heroizm, p. poświęcenie	560
Hieroglify, p. abecadło	1
Historya, dzieje, kronika, roczniki, pamiętniki	217
Hojny, szczodry, szczodroblivy, wylany	218
Hołd, p. cześć	97
Hołdowny, p. podległy	518
Honor, p. cześć	97
Honorarium, p. nagroda	377
Honorowy, p. pocziwy	515
Horoskop, p. przepowiednia	609
Hoży, p. piękny	482
Huczeć, p. brzmieć	36
Huczny, p. głośny	183
Huk, p. głos	179
Hulać, p. bawić się	11
Hultaj, p. próżniak	598
Humorystyczny, p. wesoly	II. 229
Hydra, p. gad	166
Hymen, p. małżeństwo	332
Hymn, p. pieśń	490
Hypoteza, p. domysł	132

I.

Idea, p. wyobrażenie	II. 278
Ideał, typ, arcydzieło	219

	Str.
Idyota, p. głupi	186
Igrać, p. bawić się	11
Igraszka, p. zabawa	II. 292
Igrzysko, p. zabawa	II. 292
Ilość, p. liczba	304
Imać, p. łowić	324
Imaginacya, wyobraźnia, fantazyja	220
Imię, miano, nazwisko, nazwa, przydomek, przezwi- sko, pseudonim	221
Indult, p. odpust	426
Instynkt, p. rozum	II. 31
Intencya, p. zamysł	II. 302
Interes, p. sprawa	II. 104
Intrata, p. dochód	126
Istnieć, p. żyć	II. 377
Iść, pójść, chodzić, stąpać, kroczyć, biedz, dążyć, zmierzać, dybać, postępować, maszerować, brnąć	223
Izba, pokój, sala, salon, komnata, alkierz, stancya, gabinet, cela	226

J.

Jad, p. trucizna	II. 167
Jadło, p. pokarm	527
Jadowity, p. uszczypliwy	II. 206
Jagoda, p. owoc	456
Jakość, p. przymiot	628
Jałmużna, p. pomoc	543
Jałowy, p. próżny	599
Jar, p. wążoz	II. 223
Jarzyna, p. ogrodowina	434
Jarzyna, p. zboże	II. 318
Jaskinia, pieczara, grotta	228
Jaskrawy, p. jasny	229
Jaśnieć, p. świecić	II. 133
Jasność, p. światło	II. 131

Jasny, światły, widny, świetny, błyszczący, lśniący, jaskrawy, przezroczysty, kryształowy, przejrzysty, oświecony, świetlany, pogodny	229
Jawny, p. publiczny	637
Jeden, jedyny, sam, jedynak, unikat	232
Jednać, p. godzić	197
Jednaki, jednostajny, p. równy	II. 25
Jeniec, p. niewolnik	396
Jeść, pożywać, posilać się, połykać, pożerać, zrzecć, karmić się, paść się, żerować	233
Jęczeć, p. westchnąć	II. 230
Jędrny, p. silny	II. 58
Jęk, p. westchnienie	II. 231
Języczny, p. gadatliwy	167
Język, ozor	235
Język. mowa, dialekt, narzecze, terminologia, no- menklatura	235
Judaszowski, p. chytry	66
Jutrzenka, p. gwiazda	215

K.

Kaduk, p. szatan	II. 140
Kadzić, p. pochlebiać	510
Kądział, p. włókno	II. 248
Kajdany, p. łańcuch	320
Kalectwo, p. rana	II. 7
Kaliber, p. miara	347
Kamień, minerał, gład, krzemień, cios	238
Kanony, p. prawo	586
Kanwa, p. dno	122
Kapać, p. płynąć	503
Kaplica, p. kościół	274
Kapłan, p. ksiądz	287
Kara, karanie, kaźń, pokuta, nawiązka, strof	239
Karabela, p. miecz	349

	Str.
Karacena, p. pancierz	465
Karcić, p. napominać	382
Kardynałny, p. główny	185
Kark, p. grzbiet	208
Karmić się, p. jeść	233
Karność, subordynacya, rygor, groza	240
Kasta, p. stan	II. 117
Kąt, węgiel, załom	241
Katastrofa, p. klęska	246
Katedra, p. kościół	274
Katedra, p. ambona	3
Kawał, kęs, szmat, sztuka, ułomek, urywek	242
Kazać, rozkazywać, zalecać, rozporządzać	243
Kazalnica, p. ambona	3
Kazić, p. psuć	635
Każń, p. kara	239
Każdy, wszelki	244
Kibić, p. postać	553
Kiedys, p. niegdys	245
Kiepski, p. lichy	302
Kiereszować, p. ciąć	68
Kierunek, dążność, zwrot, tendencya	245
Kilim, p. kobierzec	257
Kiwać, p. skinąć	II. 65
Klecić, p. budować	39
Kleić, p. łączyć	312
Klejnot, p. dyament	150
Kleryk, p. ksiądz	287
Klęska, porażka, plaga, cios, pogrom, katastrofa	246
Kłamać, łgać, zmyślać, polować, udawać	248
Kłamliwy, p. fałszywy	159
Kłamstwo, nieprawda, fałsz, zmyślenie, łgarstwo, plotki	249
Kłaniać się, p. czeić	99
Kłaść, położyć, stawiać, umieszczać	251
Kłopot, ambaras, tarapata	252

	Str.
Kłótnia, swar, zwada, zajście, warchoł	253
Kmieć, włościanin, wieśniak, chłop, rolnik, oracz .	254
Knieja, ostep	257
Kobierzec, dywan, makata, gobelin, kilim, koc .	257
Kobieta, niewiasta, białogłowa, podwika, dama, pa- ni, matrona, jejmość, baba, staruszka	259
Kochać, miłować, lubić, sprzyjać, przywiązać się, upodobać	261
Kochanie, p. miłość	354
Koczować, p. błąkać się	264
Kojarzyć, p. łączyć	312
Kolczuga, p. pancerz	465
Kolebka, p. początek	513
Kołodować, p. śpiewać	II. 95
Kolej, p. porządek	548
Kolor, p. farba	161
Koloryt, p. farba	161
Kolumna, p. słup	II. 77
Kołczan, sajdak, tuł	264
Koło, okrąg, obwód, zakres, obręb	265
Kołowrót, p. brama	31
Kołysać się, p. chwiać się	63
Komfort, p. wygoda	II. 275
Komiczny, p. śmieszny	II. 85
Komnata	226
Kompromis, p. sąd	II. 48
Koń, rumak, ogier, zrzebiec, podjezdek, wierzchowiec stępak, kłusak, szłapak, szkapa, bronowłoka, wia- tronog, dzianet, bachmat, hester, fryz, bedew, pegaz	266
Konać, p. umierać	II. 190
Konanie, p. śmierć	II. 83
Konar, p. gałąź	168
Koncept, p. żart	II. 370
Koniec, kres, dokończenie, domówienie, amen, schyłek	268
Konieczność, p. potrzeba	561

	Str.
Konieczny, p. potrzebny	562
Konstytucya, p. prawo	586
Kontrakt, p. umowa	II. 192
Kontuzya, p. rana	II. 7
Kopać, p. orać	448
Kopiec, p. góra	202
Kopija, włócznia, rohatyna, dzida, lanca, pika, spisa, oszczep, dziryd, grot, szefelin	270
Kopiować, p. przepisywać	272
Kopyto, p. racica	272
Kora, p. skóra	II. 68
Korcić, dolegać, niepokoić	273
Kord, p. miecz	349
Kordelas, p. miecz	349
Koryto rzeki, p. nurt	406
Korzyść, p. pożytek	577
Korzystać, p. używać	II. 214
Korzystny, p. pożyteczny	576
Kosa, p. włos	II. 249
Kościół, cerkiew, świątynia, świątynica, kaplica, bo- żnica, katyna, fara, katedra	274
Koszalki, opalki, p. banialuki	10
Koszlawy, p. chromy	58
Koszt, nakład	277
Kosztować, p. używać	II. 214
Kosztowny, p. drogi	144
Kożuch, p. futro	165
Kpać, p. łajać	316
Kradzież, złodziejstwo, plagiat, chaśba	277
Kraj, kraina, ojczyzna	278
Krajać, p. ciąć	68
Krajowiec, p. ziomek	II. 337
Krajowy, p. ojczysty	439
Kraniec, p. granica	202
Krasny, p. piękny	482
Krawędź, p. brzeg	35

	Str.
Krażać, p. ciąć	68
Kredyt, p. dług	119
Krępować, p. łączyć	312
Krepy, p. silny	II. 58
Kres, p. granica	212
Krety, p. krzywy	286
Krew, posoka	280
Krewki, p. ułomny	II. 185
Krnąbrność, p. upor	II. 198
Krnąbrny, p. uparty	II. 197
Kroczyć, p. iść	223
Krój, p. postać	553
Kronika, p. historia	217
Krótki, chwilowy, momentalny, przelotny, kusy	281
Kruszyć, p. łamać	319
Kryć, chować, taić	282
Kryjomy, p. tajemny	II. 157
Kryjówka, p. zakątek	II. 299
Kryminał, p. występ	II. 285
Krynica, studnia, źródło, zdrój, stok, oparzelisko	283
Krzątać się, uwijać się, zwijać się, zawinać się	284
Krzemień, p. kamień	238
Krzepki, p. silny	II. 58
Krzew, p. roślina	II. 23
Krzyk, wrzask, hałas, harmider, zgiełk, wrzawa, rejwach, gwar, okrzyk	285
Krzywda, p. zniewaga	II. 350
Krzywy, krety, wężykowaty	286
Krzyż, p. cierpienie	76
Ksiądz, kapłan, kleryk, zakonnik, mnich, pop, pastor	287
Księżyc, miesiąc	288
Kształt, p. postać	553
Kształtny, p. piękny	482
Kula, glob, sfera, kłęb, gałka, bila, bomba	289
Kulawy, p. chromy	58
Kulak, p. ręka	II. 10

	Str.
Kumać się, p. obcować	407
Kunszt, p. rzemiosło	II. 46
Kupa, gromada, stos	291
Kupić, nabyć	291
Kurhan, p. góra	197
Kurować, p. leczyć	297
Kurstać, p. zmuszać	II. 342
Kurz, kurzawa, p. piasek	478
Kusić, p. namawiać	379
Kusy, p. krótki	281
Kuternoga, p. chromy	58
Kutwa, p. skąpy	II. 63
Kwapić się, p. spieszyć	II. 94
Kwiat, p. roślina	II. 23
Kwiecisty, p. piękny	482
Kwilić, p. płakać	499

L.

Lać, toczyć, ronić, sypać	292
Lada, p. byle	42
Ladajaki, p. lichy	302
Lakoniczny, p. zwięzły	II. 355
Lament, p. łza	326
Lamentować, p. płakać	499
Lanca, p. kopija	270
Las, bór, gaj, dąbrowa, puszcza, zarośle	293
Latać, lecieć, bujać, wznosić się, wzbijać się, szymbować	295
Leczyć, kurować, goić, uzdrawiać	297
Lękać się, p. bać się	5
Lekceważyć, p. gardzić	171
Lekki, ulotny, motyli, powiewny, eteryczny	298
Lekkomyślny, p. płochy	500
Lękliwość, p. bojaźń	27

Lenistwo, opieszałość, gnuśność, niedbalstwo, bezczynność, próżnowanie, próżniactwo, ociążałość, ospalstwo	299
Lepianka, p. dom	130
Letarg, p. sen	II. 54
Leżeć, p. spać	II. 92
Lice, p. twarz	II. 173
Lichy, błahy, ładajaki, niepoczesny, partacki, kiepski, tandetny	302
Liczba, rachunek, rachuba, lik, ilość, cyfra	304
Liczny, mnogi, gromadny, tłumny, setny, niezliczony, rzesisty	305
Liczyć, rachować	307
Litość, miłosierdzie, politowanie, zmiłowanie, pożalowanie, ubolewanie, współczucie, uzalenie	307
Lodowaty, p. zimny	II. 335
Los, p. szczęście	144
Łnić się, p. świecić	II. 133
Lubić, p. kochać	261
Luby, p. miły	357
Lud, naród, pospólstwo, ludność, gmin	309
Ludny, p. liczny	305
Ludzkość, człowieczeństwo	311
Lunąć, p. płynąć	503
Lutować, p. łączyć	312
Luźny, p. oddzielny	420
Lżyć, p. łajać	316

Ł.

Łacny, p. łatwy	323
Łączyć, kojarzyć, jednoczyć, skupiać, streścić, spajać, wiązać, sprzęgać, krepować, kleić, lutować	312
Ład, p. porządek	548
Ładny, p. piękny	482
Łagodny, pobłażliwy, potulny, wyrozumiały, względny	314

	Str.
Łajać, fukać, kpać, besztać, szkalować, lżyć, buzować	316
Łąka, błonie, sianożęć, ług	317
Łakomstwo, p. chciwość	50
Łakomy, chciwy, łapczywy, łasy	318
Łamać, kruszyć, tłuc, rozbijać, roztrącać, druzgotać gruchotać	319
Łan, p. pole	535
Łańcuch, więzy, okowy, kajdany, pęta, ogniwo	320
Łapać, p. łowić	324
Łapczywy, p. łakomy	318
Łaska, p. dobrodziejstwo	125
Łaskawość, ulaskawienie, dobroczynność, dobrotli- wość, miłosierdzie, ofiarność	322
Łasy, p. łakomy	318
Łatać, p. poprawiać	545
Łatwowierny, p. płochy	500
Łatwy, łatwy, snadny, ułatwiony, przystępny	323
Łazić, p. czołgać się	102
Łeb, p. głowa	184
Łgać, p. kłamać	248
Łgarstwo, p. kłamstwo	249
Łkać, p. płakać	499
Łój, p. słonina	II. 76
Łono, p. pierś	488
Łoskot, p. głos	179
Łowić, łapać, imać	324
Łowy, p. polowanie	540
Łudzić, p. mamić	335
Ług, p. łąka	317
Łup, p. zdobycz	II. 322
Łza, płacz, lament, łkanie	326
Łzawy, p. smutny	II. 86

M.

Machać, p. skinać	II. 65
Machinalny, p. mechaniczny	341

	Str.
Macocha, p. matka	339
Mądrość, p. rozum	II. 31
Majątek, majątność, mienie, dobra, własność, posiadłość, imienie	328
Majestat, p. wspaniałość	II. 262
Majątny, p. bogaty	24
Makata, p. kobierzec	257
Maksyma, p. zdanie	II. 320
Malować, rysować, illustrować	330
Malowniczy, p. piękny	482
Małpować, p. naśladować	384
Mały, szczupły, drobny, karłowaty, mikroskopiczny, mrówczy, homeopatyczny	331
Małżeństwo, stadło, ożenienie się, zameęcie, pobranie się, ślub, wesele, gody, maryaż, hymen	332
Małżonek, p. mąż	340
Małżonka, p. żona	II. 375
Mamić, łudzić, durzyć, zwodzić, tumanić, bałamucić	335
Mania, p. waryacya	II. 219
Manna, p. pokarm	527
Manowce, bezdroże	336
Mara, p. widziadło	II. 236
Markotny, p. smutny	II. 88
Marnotrawić, p. trwonić	II. 169
Marnotrawny, p. stratny	II. 129
Marnotrawstwo, rozrzutność	337
Marnować, p. trwonić	II. 169
Marny, p. próżny	599
Marszczki, p. fałdy	158
Martwić się, frasować się, kłopotić się, turbować się, gryźć się	338
Marudzić, p. odkładać	421
Marzenie, dumanie, zamysłenie	339
Marzyć, p. myśleć	371
Masa, p. ogół	435
Masa, p. mnóstwo	361

	Str.
Maszerować, p. iść	223
Matka, macocha, teścia, świckra	339
Matnia, p. sieć	II. 57
Mąż, p. człowiek	101
Mąż, małżonek	340
Mdłość, p. choroba	55
Mdły, p. słaby	II. 71
Mechaniczny, machinalny, automatyczny	341
Męczyć, dręczyć, trapić, pastwić się, znęcać się, prześladować	341
Mędrkować, p. dowodzić	139
Menaż, p. oszczędność	452
Męstwo, odwaga, waleczność, dzielność	343
Meta, p. cel	45
Mętny, p. brudny	34
Metoda, p. systemat	II. 139
Mężatka, p. żona	II. 375
Mężczyzna, p. człowiek	101
Mężny, waleczny, bitny, odważny, dzielny	345
Mgła, tuman	346
Miałki, p. płytki	505
Miano, p. imię	221
Miara, skala, podziałka, rozmiar, kaliber, doza	347
Miasto, gród, stolica, miasteczko	348
Miecz, pałasz, szabla, kord, bułat, karabela, szpada	349
Miedza, p. granica	202
Miejsce, plac, miejscowość, stanowisko	350
Mienić, p. twierdzić	II. 175
Mierny, średni, podrzędny, znośny, umiarkowany	352
Miesiąc, p. księżyc	288
Mieszkać, przebywać, przesiadywać, bawić, gościć, kwaterować, gnieździć się	353
Migotać, p. świecić	II. 133
Mikroskopiczny, p. mały	331
Milczenie, p. cichość	72

Miłość, kochanie, przywiązanie, wzajemność, miłości, zamiłowanie	354
Miłosierdzie, p. litość	307
Miłosierdzie, p. łaskawość	322
Miłować, p. kochać	261
Miły, luby, przyjemny, słodki, drogi, rozkoszny, wdzięczny, uroczy, powabny, ponętny, sympatyczny, rajski	357
Mina, p. postać	353
Minerał, p. kamień	238
Minuta, p. chwila	64
Miotać, p. rzucać	II. 47
Mir, p. pokój	530
Mistrzowski, p. doskonały	134
Mistyczny, p. tajemny	II. 157
Mitrega, p. zwłoka	II. 356
Mizantrop p. pustelnik	638
Młodość, niemowlęstwo, dzieciństwo, pieluchy	360
Młodzież, młódź	361
Mniemać, p. sądzić	II. 49
Mniemanie, p. zdanie	II. 320
Mnogi, p. liczny	305
Mnóstwo, tłum, ciżba, natłok, nawał, napływ, rze- sza, rój, miryada, masa	361
Moc, siła, potęga, władza, energia, hart, spręży- stość, możność	363
Mocny, p. silny	II. 58
Moda, p. zwyczaj	II. 360
Modlitwa, modły, p. pacierz	460
Módz, zdołać, potrafić, sprostać	366
Mogila, p. grób	204
Mokry, wilgotny, zroszony, dżdżysty	367
Mól, p. troska	II. 165
Moment, p. chwila	64
Moralizować, p. napominać	382
Motłoch, p. gawiedź	172

	Str.
Mówić, powiedzieć, rzec, rozmawiać, gadać, prawić, gwarzyć, pleść, szeptać, bredzić, gawędzić, pero- rować, deklamować, paplać, świegotać, szwargotać	367
Mownica, p. ambona	3
Mózgownica, p. głowa	184
Mozolny, p. ciężki	81
Mozoła, p. praca	580
Mrok, p. ciemność	74
Mrówczy, p. mały	331
Mrugać, p. skinąć	II. 65
Mrzonka, p. urojenie	II. 200
Mściwy, p. zły	II. 339
Murować, p. budować	39
Myć, prać, płókać	370
Mylić się, p. błądzić	22
Myśleć, dumać, marzyć, roić	371
Myśliwstwo, p. polowanie	540

N.

Nabożeństwo, p. pobożność	506
Nabyć, p. kupić	291
Naczelny, p. główny	185
Nadętość, p. pycha	638
Nadmiar, p. zbytek	II. 319
Nadużycie, p. zbytek,	II. 319
Nadużycie, p. przemoc	606
Nadwątlić, p. osłabić	450
Nadwreżyć, p. osłabić	450
Nadymać się, p. chwalić się	61
Nadzieja, ufność, otucha, zaufanie	372
Naganny, p. haniebny	216
Nagi, goły	374
Nagły, niespodziewany, gwałtowny, raptowny, natar- czywy, zapalczywy, namiętny	374
Nagrobek, pomnik	376
Nagroda, wynagrodzenie, zapłata, gratyfikacya, in-	

	417
	Str.
demnizacya, honorarium, premium, restytucya, re- kompensacya, bonifikacya	377
Naiwność, p. prostota	596
Naiwny, p. szczery	II. 143
Najazd, p. napad	381
Nakład, p. koszt	277
Należność, p. dług	119
Należyty, p. przyzwoity	633
Nałóg, p. zwyczaj	II. 360
Namawiać, zachęcać, kusić, podszezuwać, poduszczać, zagrzewać, nabehtać, nakłaniać	379
Namiętność, p. żądza	II. 365
Namiętny, p. nagły	374
Namyślać się, p. zastanawiać się	II. 312
Namysł, p. uwaga	II. 208
Napad, najazd, atak, szturm	381
Napiąć, p. nateżać	385
Napływ, p. mnóstwo	361
Napominać, przestrzegać, strofować, karcić, wyma- wiać, gromić, moralizować	382
Napomknienie, p. pamięć	463
Naprawić, p. poprawić	545
Napreżać, p. nateżać	385
Naród, p. lud	309
Narodowy, p. ojczysty	439
Narów, p. zwyczaj	II. 360
Narowić, p. psuć	635
Naruszyć, p. psuć	635
Narzekać, ubolewać, uskarżać się, biedować, uty- skiwać, żalić się	383
Nasienie, p. ziarno	II. 334
Naśladować, małpować, udawać, podrzeźniać	384
Natchnąć, p. wpajać	II. 258
Natchnienie, p. zapal	II. 307
Nateżać, naciągać, napinać, napreżać	385
Natłok, p. mnóstwo	361

	Str.
Naturalność, p. prostota	596
Nauka, umiejętność, wiedza, erudycya, sztuka . .	386
Nawa, p. okręt	443
Nawałnica, p. burza	40
Nawał, p. mnóstwo	361
Nawałność, p. burza	40
Nawiązka, p. kara	239
Nawiedzać, p. odwiedzać	428
Nawrócenie, p. pokuta	534
Nazwisko, p. imię	221
Nęcić, p. wabić	II. 215
Nędza, p. ubóstwo	II. 178
Nędzny, p. ubogi	II. 176
Nękać, p. cisnąć	82
Neutralny, p. obojętny	417
Niańczyć, p. piastować	480
Nicować, p. ganić	169
Niebezpieczeństwo, zguba, toń, ryzyka	389
Niebo, raj, eden	390
Niebotyczny, p. wysoki	II. 283
Niechybny, p. pewny	476
Niecnny, p. haniebny	216
Niecierpliwy, p. drażliwy	141
Niedola, p. bieda	16
Niedoleźny, p. słaby	II. 71
Niedorzeczny, p. głupi	186
Niedostatek, p. ubóstwo	II. 178
Niedostatek, p. wada	II. 215
Niedowarzony, p. głupi	186
Niegdyś, p. kiedyś	245
Niegodziwy, p. zły	II. 339
Niemoc, p. choroba	55
Niemowlę, p. dziecko	151
Nienasycony, p. łakomy	318
Nienawisć, p. wstręt	II. 264
Nieodbity, p. potrzebny	562

	Str.
Nieodzowny, p. potrzebny	562
Nieogarniony, p. niewymowny	397
Nieomylny, p. pewny	476
Nieoszacowany, p. drogi	144
Niepamiętny, p. stary	II. 120
Niepewny, p. wątpliwy	II. 221
Niepoczesny, p. lichy	302
Niepokoić, p. korcić	273
Niepokój, p. troska	II. 165
Nieporozumienie, p. niezgoda	398
Niepospolity, p. wyborny	II. 270
Nieposzlakowany, p. pocziwy	515
Niepożyty, p. trwały	II. 168
Nieprawda, p. kłamstwo	249
Nieprawość, p. występek	II. 285
Nieprzerwany, p. ciągły	70
Nieprzeżyty, p. trwały	II. 168
Nieprzyjaciół, wróg, przeciwnik, adwersarz, antago- nista	392
Nierozumny, p. głupi	186
Nierozsądny, p. głupi	186
Nieść, dźwigać	394
Niesmak, p. nuda	405
Nieśmiałość, p. wstyd	II. 269
Nieśmiertelność, p. wieczność	II. 237
Niesnaski, p. niezgoda	398
Niespodziany, p. nagły	374
Nieszczęście, p. bieda	16
Nieubłagany, p. srogi	II. 109
Nieuchronny, p. potrzebny	562
Nieudolny, p. słaby	II. 71
Nieugięty, p. stały	II. 115
Nieumiejętność, p. niewiadomość	II. 395
Nieustanny, p. ciągły	70
Niewątpliwy, p. pewny	476
Niewczesny, p. późny	570

	Str.
Niewiadomość, nieznajomość, nieumiejętność	395
Niewiasta, p. kobieta	259
Niewidomy, p. tajemny	II. 157
Niewinność, p. wstyd	II. 269
Niewód, p. sieć	II. 57
Niewolnik, więzień, jeniec, branice	396
Niewstrzymany, p. prędki	588
Niewymowny, niewypowiedziany, niewysłowiony, nie- ogarniony	397
Niezachwiany, p. stały	II. 115
Niezależność, p. wolność	II. 254
Niezaprzeczone, p. pewny	476
Niezbędny, p. potrzebny	562
Niezbity, p. pewny	476
Niezgoda, niesnaski, rozterki, zatargi, rozbrat, nie- porozumienie, poróżnienie, rozdwojenie	398
Niezliczony, p. liczny	305
Niezłomny, p. stały	II. 115
Niezmierny, p. wielki	II. 239
Niezmierzony, p. długi	121
Nieznajomość, p. niewiadomość	395
Nie zrównany, p. doskonały	134
Niezwiedły, p. sławny	II. 75
Niezwłoczny, p. prędki	588
Nikczemny, p. podły	519
Niknąć, p. ginąć	176
Nikt, żaden	400
Niszczyć, niweczyć, burzyć, obalać, pustoszyć, ruj- nować, wykorzenie, wyplenić, wytepić, wygładzić	400
Niwa, p. pole,	535
Nizina, p. dolina	129
Nizki, poziomy, dolny, spodni, podziemny, zapadły	403
Noc, p. ciemność	74
Nócić, p. śpiewać	II. 95
Nomenklatura, p. język	235
Nosić, p. nieść	394

	Str.
Nóta, p. głos	179
Nowy, świeży, nowoczesny, nowożytny	404
Nuda, ekliwość, niesmak, przesył	405
Nukać, p. zmuszać	II. 342
Nurt, prąd, wart (na rzece), koryto, wir, toń	406

●.

Oba, p. dwa	149
Obarczać, p. cisnąć	470
Obalać, p. niszczyć	400
Obarczać, p. cisnąć	82
Obawa, p. bojaźń	27
Obawiać się, p. bać się	5
Obcować, przestawać z kim, wdawać się, bratać się, pospolitować się, kumać się, poufalić się	407
Obcy, p. cudzy	87
Obdarzyć, udarować, uposażyć	409
Obecny, przytomny	409
Obejmować, p. całować	43
Obelga, p. zniewaga	II. 350
Obfitość, dostatek, zapas, zasób	410
Obiecywać, przyrzekać, ślubować, rokować	412
Objętość, p. przestrzeń	614
Oblegać, p. otoczyć	453
Oblicze, p. twarz	II. 173
Obława, p. polowanie	540
Obłąkanie, p. waryacya	II. 219
Obłok, chmura	413
Obłudny, p. chytry	66
Obmierzły, p. brzydki	37
Obmowa, potwarz, czernidło, oszczerstwo, ogadywa- nie, paszkwil	412
Obmyślać, p. zapobiegać	II. 309
Oboje, p. dwa	149
Obojętny, oziębły, apatyczny, neutralny	417

	Str.
Obowiązek, p. powinność	567
Obrączka, p. pierścień	489
Obraza, p. zniewaga	II. 350
Obrażliwy, p. uszczypliwy..	II. 206
Obwód, p. koło	265
Obruszenie się, p. gniew	190
Obrzydliwy, p. brzydki	37
Obrzydzenie, p. wstęś	II. 264
Obstąpić, p. otoczyć	453
Obszar, p. przestrzeń	614
Obszerny, rozległy, przestronny, bezbrzeżny, rozło- żysty	418
Oburzenie, p. gniew	190
Obwieścić, p. oznajmić	458
Obwód, p. koło	265
Obyczaj, p. zwyczaj	II. 360
Obyczajność, p. grzeczność	209
Obywatelstwo, p. patryotyzm	469
Ocalić, uratować, zbawić	419
Ochłoda, p. ulga	II. 184
Ochota, p. chęć	51
Ociągać się, p. odkładać	421
Ocieężałość, p. lenistwo	299
Oczywisty, naoczny, widoczny, dotykalny	420
Odbierać, p. brać	30
Oddalony, p. daleki	113
Oddzielny, osobny, odrębny, lóżny	420
Odgłos, p. echo	155
Odkładać, zwlekać, ociągać się, odroczyć, marudzić, opóźniać się	421
Odkryć, p. znaleźć	II. 348
Odkrycie, p. wynalazek	II. 276
Odległy, p. daleki	113
Odludek, p. pustelnik	638
Odludny, p. pusty	599
Odlóg, p. pole	535

	Str.
Odmawiać, p. odmówić	424
Odmienić, przeinaczyć, przekształcić, przerobić, przeistoczyć, reformować, reorganizować	423
Odmówić, przeczyć, sprzeciwiać się, rekużować, wzbraniać się	424
Odmykać, otwierać	424
Odnoga, p. zatoka	II. 315
Odpoczynek, spoczynek, wytchnienie, popas, nocleg, przestanek, pauza	425
Odpowiedzialny, p. winien	II. 244
Odpuścić, p. przebaczyć	601
Odpust, p. święto	II. 135
Odpust, rozgrzeszenie, indult, dyspensacja	426
Odraza, p. wstręt	II. 264
Odrębny, p. oddzielny	420
Odroczyć, p. odkładać	421
Odrodzić się, p. ożyć	459
Odstreczać, p. zniechęcać	II. 350
Odwaga, p. męstwo	343
Odważny, p. mężny	345
Odwet, p. zemsta	II. 328
Odвіedzać, nawiedzać, zwiedzać	428
Odwlekać, p. odkładać	421
Odwrotny, p. przeciwny	602
Odyniec, p. dzik	154
Odżnienie, odzież, ubiór, strój, suknia, szata, habit	429
Odzynaczać się, celować	431
Odzyskać, p. pozyskać	574
Ofiara, p. poświęcenie	560
Ofiarność, p. łaskawość	322
Ofiarować, p. dać	111
Ogień, płomień, żar, zarzewie, ognisko, prysk, znicz	432
Oględny, p. ostrożny	451
Ogólny, powszechny, wspólny, pospolity, uniwersalny, ekumeniczny	434
Ogół, całość, summa, masa	435

	Str.
Ogłocić, p. pozbawić	569
Ogród, sad, zwierzyńiec	436
Ogrodowina, warzywo, włoszczyzna, jarzyna	437
Ogromny, p. wielki	II. 239
Ohyda, p. wstyd	II. 267
Ohydny, p. brzydki	37
Ojciec, rodzic, tata, papa, ojczym, teść, świekier	438
Ojczysty, ojcowski, rodzicielski, rodzinny, domowy, krajowy, narodowy, rodowity	439
Ojczyzna, p. kraj	278
Okazałość, p. wspaniałość	II. 262
Oklepany, p. zwyczajny	II. 363
Oko, wzrok, źrenica, powieka	441
Okolica, p. wieś	II. 242
Okoliczność, p. wypadek	II. 279
Okoliczny, p. blizki	19
Okopy, p. wał	II. 218
Okowy, p. łańcuch	320
Okpić, p. oszukać	416
Okrag, p. koło	265
Okrażyc, p. otoczyć	453
Okręt, nawa, flota, parochód	443
Okropny, p. straszny	II. 127
Okrutny, p. srogi	II. 109
Okrzyk, p. krzyk	285
Omieszkać, p. opuścić	445
Omylić się, p. błędzić	22
Omyłka, p. błąd	20
Oniemieć, osłupieć, zdrętwieć	444
Opaczny, p. przeciwny	602
Opanować, zagarnąć, zawładnąć, zdobyć, podbić, za- wojować, ujarzmić	444
Opasać, p. otoczyć	453
Opasły, p. gruby	206
Opażniać się, p. odkładać	421
Opięty, p. ciasny	71

	Str.
Opieszałość p. lenistwo	299
Opinija, p. zdanie	II. 320
Opoka, p. skała	II. 63
Opór, p. sprzeciwieństwo	II. 107
Opryskliwy, p. drażliwy	141
Opuścić, porzucić, zostawić, osierocić, zaniedbać, zaniechać, omieszkać, pożegnać, pominąć, odstą- pić, zaspać, przegawronić	445
Orac, radlić, troić, bronować, skródlić, kopać, upra- wiać	448
Oracz, p. kmić	254
Oreż, p. broń	32
Ornament, p. ozdoba	457
Orszak, poczet, świta, otoczenie	449
Osiągnąć, p. otrzymać	454
Osierocić, p. opuścić	445
Oslabić, nadwereżyć, zwątlić, wycieńczyć, zobojetnić	450
Ośława, p. wstyd	II. 267
Ośłoda, p. ulga	II. 184
Ośłupieć, p. oniemieć	444
Osobny, p. oddzielny	420
Ospalstwo, p. lenistwo	299
Ostatek, p. reszta	II. 16
Ostatni, ostateczny, pośledni	450
Ostrożny, przezorny, oględny	451
Oświata, oświecenie, p. postęp	557
Oszczędność, skrzętność, menaż	452
Oszczep, p. kopija	270
Oszczerstwo, obmowa	412
Oszukać, oszwabić, okpić, szachrować	416
Otchłań, p. przepaść	608
Otoczyć, okrażyć, opasać, oblegać, obstąpić, bloko- wać	453
Otrzymać, odebrać, osiągnąć, wskórać, dobić się, dochrapać się, dosłużyć się, dostać	454
Otwarty, p. szczery	II. 143

	Str.
Otwierać, p. odmykać	424
Otyły, p. gruby	206
Owacya, p. zwycięstwo	II. 357
Owoc, frukt, plód, produkt, jagoda	456
Ozdoba, okrasa, dekoracya, ornament	457
Ozdobny, p. piękny	482
Oziębły, p. obojętny	417
Ozimina, p. zboże	II. 318
Oznajmić, obwieścić, uwiadomić, donieść, zwiastować	458
Ożyć, zmartwychwstać, odrodzić się	459

P.

Pacierz, modlitwa, modły	460
Padać, walić się, runąć, gruchnąć	461
Padalec, p. gad	166
Padół, p. dolina	129
Pagórek, p. góra	197
Paiza, p. tarcza	II. 159
Palić się, gorzeć, płonąć, pałać, żarzyć się, tleć .	462
Pałac, p. dom	130
Pałać, p. palić się	462
Pałasz, p. miecz	349
Pamięć, pamiątka, wspomnienie, przypomnienie, na- pomnienie, wzmianka	463
Pancerz, kolczuga, karacena, kirys, zbroja	465
Panować, władać, królować, rządzić, zawiadywać, rozkazywać	466
Paplać, p. mówić	367
Para, bliźnięta, sfora, smycz	468
Paraliżować, p. psuć	635
Parów, p. wąż	II. 223
Partacki, p. lichy	302
Paść się, p. jeść	233
Pasibrzuch, p. próżniak	598
Pasorzyt, p. próżniak	598
Passya, p. żądza	II. 365

	427
	Str.
Paszkwil, p. obmowa	412
Patetyczny, p. czuły	105
Patryotyzm, obywatelstwo	469
Patrzyć, widzieć, poglądać, spójrzyć, zobaczyć, po- strzedz, ujrzyć, zoczyć, gawronić, zerkać . . .	470
Pauza, p. odpoczynek	425
Pawęż, p. tarcza	II. 159
Paznogie, pazury, szpony	473
Pęd, p. ruch	II. 38
Pędzić, gonić, gnać, ścigać	474
Pegaz, p. koń	266
Pękaty, p. gruby	206
Pełnić, wykonywać, załatwiać, urzeczywistnić, usku- tecznić	475
Pełzać, p. czołgać się	102
Perfumy, p. zapach	II. 305
Perzyna, p. pogorzeliśko	525
Pęta, p. łańcuch	320
Pewny, niezawodny, nieomylny, niewątpliwy, nieza- przechony, niechybny, niezbity, dowodny, bezpieczny	476
Piać, p. śpiewać	II. 95
Piasek, żwir, proch, pył, kurzawa	478
Piastować, pieścić, pielegnować, nianńczyć, hodować, pobłażać	480
Pieczara, p. jaskinia	228
Pieczeniak, p. próżniak	598
Pieczęłowity, p. pilny	493
Piędź, p. ręka	II. 10
Piekło, ercb, tartar	481
Piękny, ładny, śliczny, nadobny, przystojny, krasny, cudny, hoży, urodziwy, gładki, kształtny, nieszpety, barwny, strojny, czarowny, czarodziejski, zachwy- cający, anielski, udatny, gustowny, malowniczy, ozdobny, kwiecisty, estetyczny, elegancki . . .	482
Pielegnować, p. piastować	480
Pienie, p. pieśń	482

	Str.
Piers, łono	488
Pierścień, obrączka, sygnet	489
Piersi, p. piers	488
Pierwiastek, p. żywioł	II. 379
Pierwszorzędny, p. główny	185
Pierzchać, p. uciekać	II. 181
Pięść, p. ręka	II. 10
Pieścić, p. piastować	480
Pieśń, śpiew, pienie, hymn, psalm	490
Piętno, p. znak	II. 346
Pika, p. kopija	270
Pilnować, strzedz, doglądać, czuwać	491
Pilny, czujny, dbały, staranny, troskliwy, pracowity, usilny, pieczołowity	493
Piorun, grom, grzmot	495
Plaga, p. klęska	246
Plagiat, p. kradzież	277
Plama, skaza, zmaza	496
Plan, p. zamysł	II. 302
Plątać, wikłać, gmatwać, krzyżować	497
Pleban, proboszcz, kurat, paroch	498
Plecy, grzbiet	208
Pleczysty, p. silny	II. 58
Plemię, p. pokolenie	531
Plenny, p. żyzny	II. 380
Pleść, mówić	367
Pleśń, p. rdza	II. 8
Pleśnieć, p. gnić	189
Plon, p. żniwo	II. 373
Plotki, p. kłamstwo	249
Plugawy, p. brudny	34
Plącz, p. łzy	326
Plączliwy, p. smutny	II. 88
Plakać, szlochać, lamentować, kwilić, zawodzić, łkać, chlipać	499
Plaski, p. płytki	505

	Str.
Płaszczyc się, p. pochlebiać	510
Płaszczyk, p. pozór	571
Płaszczyna, p. powierzchnia	565
Płatać, p. ciąć	68
Płaz, p. gad	166
Płochy, lekkomyślny, wietrzny, łatwowierny, roztrze- pany	500
Płód, p. owoc	456
Płodny, p. żyzny	II. 380
Płókać, p. myć	370
Płomień, p. ogień	432
Płonąć, p. palić się	462
Płonny, p. próżny	599
Pług, socha, radło, lemiesz	502
Płynąć, ciec, lać, sączyć się, kapać, linać	503
Płytki, płaski, miałki	505
Pobić, p. zwyciężyć	II. 358
Pobieżny, p. dorywczy	134
Pobłażać, p. piastować	480
Pobłażanie, wyrozumiałość, względność	505
Pobłażliwy, p. łagodny	314
Pobożność, nabożeństwo, bogobojność, bogomyślność, świętobliwość, dewocya, religijność	506
Pobudka, podnieta, zachęta, bodziec, pochop	508
Pobudzać, podniecać, zapalać, podżegać, podsycać	509
Pochlebiać, kadzić, nadskakiwać, płaszczyc się, pod- lizywać się, łasic się, czapkować	510
Pochlebny, p. chwalebny	58
Pochop, p. pobudka	508
Pochować, p. pogrześć	512
Pochyły, pochylony, zgięty, zgarbiony	513
Pociąg, p. skłonność	II. 66
Pociecha, p. radość	II. 3
Początek, zaczęcie, wstęp, źródło, zaród, inicjaty- wa, kolebka	513
Pocziwość, p. cnota	84

	Str.
Pocziwy, uczciwy, enotliwy, honorowy, prawy, rzetelny, sumienny, cny, zacny, wierny, słowny, nieposzlakowany	515
Poczesny, p. chwalebny	58
Podarek, podarunek, p. dar	114
Podjąć, p. podnosić	520
Podjęcie, p. posądzenie	550
Podjęcie, p. posądzenie	550
Podjęcie, p. podstęp	522
Podszły, p. stary	II. 120
Podległy, podwładny, zależny, hołdowny	518
Podły, nikczemny	519
Podniebny, p. wysoki	II. 283
Podniecać, p. pobudzać	509
Podnieta, p. pobudka	508
Podnosić, podejmować, podwyższać	520
Podobny, p. równy	II. 25
Podróż, wędrówka, pielgrzymka, wjazd, wycieczka	521
Podrzedny, p. mierny	352
Podrzucać, p. naśladować	384
Podstawa, p. fundament	162
Podstęp, podejście, fortel, intryga, wybieg, wykręt	522
Podsycać, p. pobudzać	509
Podszczywać, p. namawiać	379
Poduszczać, p. namawiać	379
Podupadły, p. ubogi	II. 176
Podwładny, p. podległy	518
Podwoje, p. drzwi	147
Podwójny, dwojaki, dwoisty, dwókratny, powtórnny, dubeltowy, sowity	524
Podwyższać, p. podnosić	520
Podziałka, p. miara	347
Podziąć się, p. ginać	176
Podziękowanie, p. wdzięczność	II. 225
Podziemny, p. niski	403
Podżęcać, p. pobudzać	509

	Str.
Pogadanka, p. rozmowa	II. 28
Pogodny, p. jasny	229
Pogodzić, p. godzić	197
Pogorzelsko, zgliszcze, perzyna	525
Pograniczny, p. blizki	19
Pograżyć, p. zanurzyć	II. 304
Pogrom, p. klęska	246
Pogrześć, p. pochować	512
Pojazd, p. wóz	II. 257
Pojęcie, p. wyobrażenie	II. 278
Pojedynek, p. wojna	II. 250
Pojmować, rozumieć, ogarnąć, miarkować	526
Pokarm, chleb, jadło, strawa, żywność, pożywienie, posilek, manna, stół, wikt, wiktuały, pastwa	527
Pokątny, p. tajemny	154
Pokłon, p. cześć	97
Pokój, przymierze, mir, rozejm	530
Pokój, p. izba	226
Pokolenie, plemię, rasa, szczep	531
Pokonać, p. zwyciężyć	II. 358
Pokora, skromność	532
Pokrewieństwo, powinowactwo, parentela, kumowstwo	533
Pokrywa, p. pozór	571
Pokrzepić, p. umocnić	II. 186
Pokuta, upamiętanie, nawrócenie	534
Pole, rola, niwa, grunt, łąn, poletek, ugor, odłóg, dyrwan, step	535
Polecać, p. powierzać	564
Poledz, p. umierać	II. 190
Polegać na kim, spuszczać się na kogo, zdać się na kogo, ufać, dowierzać	539
Polemika, p. spór	II. 101
Polepszyć, p. poprawić	545
Policzek, p. twarz	II. 173
Polowanie, łowy, myśliwstwo, obława	540
Położenie, p. stan	II. 117

	Str.
Położyć, p. kłaść	251
Pomagać, ratować, wspierać, wspomagać, opatrzyć, przyczynić się	541
Pomiatać, p. gardzić	171
Pomieszanie umysłu, p. waryacya	II. 219
Pomoc, ratunek, wsparcie, wspomóżenie, zapomoga, jałmużna, zasiłek, posiłki	543
Pomrok, p. ciemność	74
Pomsta, p. zemsta	II. 328
Pomyślność, p. szczęście	II. 144
Pomyślny, p. szczęśliwy	II. 148
Ponęta, p. wdzięk	II. 226
Ponętny, p. miły	357
Poniewierać, p. gardzić	171
Ponik, p. rzeka	II. 45
Ponury, p. smutny	II. 88
Pop, p. ksiądz	287
Popas, p. odpoczynek	425
Popędliwy, p. prędki	588
Popisywać się, p. chwalić się	61
Popłoch, p. bojaźń	27
Poprawić, naprawić, polepszyć, sprostować, udosko- nalić, zbudować, ustatkować się, reparować, łątać	545
Popularność, p. sława	II. 73
Pora, p. czas	92
Poranek, świt, przedświt, doświtek, okurek, brzask	547
Porazić, p. zwyciężyć	II. 358
Porażka, p. klęska	246
Poróżnienie, p. niezgoda	398
Poruczać, p. powierzać	564
Porywać, p. chwytac	65
Porywczy p. prędki	588
Porządek, ład, szyk, kolej	548
Posądenie, podejrzenie, podejrzliwość	550
Posąg, wiano, oprawa, wyprawa, wniosek	551
Posażny, p. bogaty	24

	Str.
Posepny, p. smutny	II. 88
Posilać się, p. jeść	233
Posilek, p. pokarm	527
Posiłki, p. pomoc	643
Posledni, p. ostatni	450
Posługa, p. przysługa	631
Posłuszeństwo, uległość	553
Pospolitować się, p. obcować	407
Pospolity, p. ogólny	454
Pospolity, p. zwyczajny	II. 363
Pospólstwo, p. lud	309
Postać, kształt, postawa, forma, figura, mina, ki- bić, krój	553
Postanowić, przedsięwziąć, zamierzać, umyśleć, za- kroić	556
Postawić, p. kłaść	251
Postęp, cywilizacya, oświecenie, oświata	557
Postępek, p. czyn	107
Postępować, p. iść	223
Postradać, p. tracić	II. 163
Postronek, p. powróż	569
Postronny, p. cudzy	89
Postrzedz, p. patrzeć	470
Poświęcenie, ofiara, heroizm, zaparcie się	560
Poświęcać, p. żegnać	II. 372
Poszlaka, p. ślad	II. 70
Potęga, p. moc	303
Potępić, p. skazać	II. 64
Potężny, p. silny	II. 58
Potoczny, p. zwyczajny	II. 363
Potok, p. rzeka	II. 45
Potop, p. powódź	568
Potrzeba, konieczność	561
Potrzebny, konieczny, nieodbity, nicodzowny, nieu- chronny, nieunikniony, niezbędny	562
Potrzebować, p. chcieć	48

	Str.
Potulny, p. łagodny	314
Potwarz, p. obmowa	412
Potwierdzać, potakiwać, poświadcząć, aprobować	563
Potworny, p. brzydki	37
Poufalić się, p. obeować	407
Poufałość, p. przyjaźń	623
Powab, p. wdzięk	II. 226
Powabny, p. miły	357
Powaga, p. wpływ	II. 259
Poważać, p. cześć	99
Poważanie, p. cześć	97
Powiedzieć, p. mówić	367
Powieka, p. oko	441
Powierzać, poruczać, polecać, zlecać	564
Powierzchnia, płaszczyzna, równina	565
Powierzehowny, zewnętrzny, wierzehni, pozorny	566
Powietrze, atmosfera	566
Powinność, obowiązek	567
Powinowactwo, p. pokrewieństwo	533
Powód, p. przyczyna	621
Powódź, potop, wylew, rozlew	568
Powodzenie, p. szczęście	II. 144
Powodzić się, p. szczęście się	II. 144
Powóz, p. wóz	II. 257
Powróż, sznur, postronek, lina, stryczek	569
Powściągliwość, p. wstrzeźliwość	II. 265
Powszechny, p. ogólny	434
Powszedni, p. zwyczajny	II. 363
Powtórny, p. podwójny	524
Pozbawić, ogołocić, wyzucić	569
Pozdrawiać, p. witać	II. 247
Poziomy, p. niski	403
Późny, niewczesny	570
Pozór, pretekst, pokrywka, płaszczyk	571
Pozorny, p. powierzchowny	566
Pozwalać, przyzwalać, zezwalać, zgadzać się, przy-	

stawać, dozwalać, skłaniać się, przychyłać się, dopuszczać, upoważniać	572
Pozyskać, zjednać, zaskarbić, odzyskać	574
Pożądlivość, p. żądza	II. 365
Pożar, pożoga, łuna	575
Pożegnać, p. opuścić	445
Pożerać, p. jeść	233
Pożyć, p. zwyciężyć	II. 358
Pożyczka, p. dług	119
Pożyteczny, użyteczny, zbawienny, korzystny, zyskowny	576
Pożytek, użytek, korzyść, zysk, zarobek, awantaż	577
Pożywać, p. jeść	233
Prać, p. myć	370
Praca, trud, robota, czynność, fatyga, znój, móżół, zatrudnienie, zajęcie, pracowitość, robocizna	580
Pracować, p. robić	II. 17
Pracowity, p. pilny	493
Pracownik, p. robotnik	II. 19
Prąd, p. nurt	406
Pragnąć, p. chcieć	48
Pragnienie, p. chęć	51
Praktyka, p. doświadczenie	135
Prawda, rzeczywistość	582
Prawdziwy, istotny, rzeczywisty, istny, wierutny, wcielony	584
Prawidło, reguła, modła	585
Prawo, ustawa, uchwała, statut, konstytucya, wilkierz, kanony	586
Prawość, p. cnota	84
Prawy, p. pocziwy	515
Prędkie, szybkie, chyży, rączy, skory, rychły, spieszny, bystry, lotny, szparki, wartki, żartki, żwawy, rażny, nieścigniony, wiatronogi, chybki, rzutki, skoczny, popędliwy, porywczy, skwapliwy, niezwłoczny, niewstrzymany, żywy	588

	Str.
Prezent, p. dar	114
Próba, p. doświadczenie	135
Próbować, p. doświadczać	137
Proboszcz, p. pleban	498
Proces, p. sprawa	II. 104
Proch, p. piasek	478
Próchnieć, p. gnić	189
Profanacja, p. zniewaga	II. 350
Prognozyk, p. przepowiednia	609
Projekt, p. zamysł	II. 302
Promień, p. światło	II. 131
Promienny, p. jasny	229
Proporzec, p. chorągiew	50
Proroctwo, p. przepowiednia	609
Prosić, błagać, modlić się, zebrać, zaklinać	594
Prostota, naturalność, naiwność, niewinność	596
Prostować, p. poprawiać	545
Protoplasta, p. przodek	620
Prowadzić p. wieść	243
Prozelityzm, p. gorliwość	199
Próżniactwo, p. lenistwo	299
Próżniak, darmojad, hultaj, pasorzyt, pasibrzuch, pieczeniarsz	598
Próżność, p. pycha	638
Próżnowanie, p. lenistwo	299
Próżny, czczy, pusty, płonny, marny, daremny, jało- wy, bezładny, bezwodny	599
Przebaczyć, wybaczyć, darować, odpuścić, ulaskawić	601
Przebłagać, p. przepraszać	611
Przebój, p. przemoc	606
Przebywać, p. mieszkać	353
Przechodzić, przemijać	606
Przeciwieństwo, p. sprzeciwieństwo	II. 107
Przeciwnik, p. nieprzyjaciół	392
Przeciwność, p. bieda	16

Przeciwny, spreczny, opaczny, wsteczny, odwrotny, odporny, przekorny	602
Przecucie, p. przewidywanie	618
Przeczuwać, p. przewidywać	617
Przedawać, spieniężyć	603
Przedmiot, rzecz, treść	604
Przedni, p. wyborny	II. 270
Przedniejszy, p. główny	185
Przedpotopowy, p. stary	II. 120
Przedsiębiorstwo, p. zamiar	II. 302
Przedsięwzięcie, p. zamiar	II. 302
Przedświt, p. poranek	547
Przędza, p. włókno	II. 248
Przedziwny, p. wyborny	II. 217
Przehulać, p. trwonić	II. 169
Przeinaczyć, p. odmienić	423
Przeistoczyć, p. odmienić	423
Przejednać, p. przeproszać	611
Przejrzanie, p. przeznaczenie	618
Przejrzysty, p. jasny	229
Przekąs, p. żart	II. 370
Przeklinać, złorzeczyć	605
Przekładać, p. tłumaczyć	II. 162
Przekładać, p. woleć	II. 253
Przekonywać, p. dowodzić	139
Przekora, p. sprzeciwieństwo	II. 107
Przekorny, p. przeciwny	602
Przemijać, przechodzić, upływać	606
Przemoc, gwałt, nadużycie, mus, przymus, przebój, przynuka	606
Przemódz, p. zwyciężyć	II. 358
Przeniewierzyć się, p. zdradzać	II. 327
Przepadać, p. ginać	176
Przepaść, otchłań, odmet	608
Przepisywać, kopiować	609

	Str.
Przepowiednia, proroctwo, widzenie, jasnowidzenie, wróżba, wieszczba, horoskop, prognostyk . . .	609
Przepraszać, przejednać, przebłagać, wymawiać się	618
Przepych, p. zbytek	II. 319
Przerażać się, p. bać się	5
Przerażenie, p. bojaźń	27
Przeraźliwy, p. straszny	II. 127
Przerobić, p. odmienić	423
Przesąd, uprzedzenie, zabobon	612
Przesiadywać, p. mieszkać	353
Przeskrobać, p. grzeszyć	211
Prześlepić, p. błądzić	21
Przestanek, p. odpoczynek	425
Przestarzały, p. stary	II. 120
Przestawać z kim, p. obcować	407
Przestępstwo, p. występek	II. 285
Przestrach, p. bojaźń	27
Przestraszyć się, p. bać się	5
Przestrzegać czego, p. zachowywać	II. 297
Przestrzeń, przestwór, przestworze, obszar, objętość, beźmiar	614
Przesyt, p. nuda	405
Przeszkoda, zawada, zaporą, tama, trudność . . .	615
Przetak, p. sito	II. 62
Przetrząsać, p. szukać	II. 152
Przewaga, p. wpływ	II. 259
Przewidywać, przeczuwać	617
Przewidywanie, przezorność, przeczucie	618
Przewinić, p. grzeszyć	211
Przewinienie, p. występek	II. 285
Przewrotny, p. chytry	66
Przewyżka, p. reszta	II. 16
Przeznaczenie, zrządzenie, przejrzenie, wyrok . .	618
Przezorność, p. przewidywanie	618
Przezorny, p. ostrożny	451
Przezroczyſty, p. jasny	229

	Str.
Przezwiŝko, p. imię	221
Przodek, naddziad, antenat, protoplasta	620
Przybyć, zawitać, przyjść, przyjechać, przybiedz, przylecieć, przypłynąć	621
Przychód, p. dochód	126
Przychylać się, p. pozwalać	572
Przychylność, p. przyjaźń	623
Przyczyna, powód, racya	621
Przygoda, p. przypadek	629
Przyjechać, p. przybyć	621
Przyjaźń, życzliwość, przychylność, zażyłość, bra- terstwo, znajomość, uprzejmość, poufałość, kole- żeństwo	623
Przyjemność, p. wdzięk	II. 226
Przyjemność, p. radość	II. 3
Przyjemny, p. miły	357
Przyjmować, p. brać	30
Przykład, wzór	625
Przykrość, nieprzyjemność, niedogodność, zmartwienie, gorycz, niewygodą, subjekcya	626
Przylecieć, p. przybyć	621
Przyległy, p. blizki	19
Przyłbica, p. szyszak	II. 154
Przymierze, p. pokój	530
Przymiot, zaleta, własność	628
Przymus, p. przemoc	606
Przymuszać, p. zmuszać	II. 342
Przynuka, p. przemoc	606
Przypadek, przygoda, traf, trafunek	629
Przypierać, p. zmuszać	II. 342
Przypłynąć, p. przybyć	621
Przypomnienie, p. pamięć	463
Przypuszczać, p. twierdzić	II. 175
Przypuszczenie, p. domysł	132
Przyrodni, p. rodzony	II. 21
Przyrzekać, p. obiecywać	412

	Str.
Przysługa, usługa, posługa, uczynność, zasługa	631
Przystojny, p. piękny	482
Przystojny, p. przyzwoity	633
Przyswajać, p. przywłaszczać	632
Przytomny, p. obecny	409
Przytulać, p. całować	43
Przywiązanie, p. miłość	354
Przywidzenie, p. urojenie	II. 200
Przywłaszczać, przyswajać, przypisywać	632
Przyzwoity, przystojny, odpowiedni, godziwy, wła- ściwy, należyty, trafny, stosowny, dorzeczny	633
Psalm, p. pieśń	490
Psuć, kazić, gorszyć, demoralizować, paraliżować, naruszyć, zużyć, znarowić	635
Ptastwo, p. drób	142
Publiczny, jawny	637
Puklerz, p. tarcza	II. 159
Punktualny, p. dokładny	128
Puścizna, p. dziedzictwo	153
Pustelnik, samotnik, odludek, mizantrop	638
Pustoszyć, p. niszczyć	400
Pusty, p. próżny	599
Puszcza, p. las	293
Pycha, duma, zarozumiałość, hardość, próżność, na- dętość, ambicya, buta, chępliwość, samochwalstwo	638
Pył, p. piasek	478
Pysk, p. gęba	173
Pysznić, się, p. chwalić się	61

R.

Rąbać, p. ciąć	68
Rachować, p. liczyć	307
Rachuba, rachunek, p. liczba	304
Racica, p. kopyto	272
Racya, p. przyczyna	621

	441
	Str.
Raczkować, p. czołgać się	102
Rączy, p. prędko	588
Rad, kontent, zadowolony	II. 1
Rada, przestroga, namowa	II. 2
Radlić, p. orać	448
Radło, p. pług	502
Radość, pociecha, uciecha, wesołość, wesele, ukontentowanie, zadowolenie, przyjemność, rozkosz	II. 3
Radować się, p. cieszyć się	79
Raj, p. niebo	390
Rajski, p. miły	357
Ramię, barki, plecy	II. 6
Rana, blizna, szram, kalectwo, kontuzya, sedno, postrzał	II. 7
Rasa, p. pokolenie	531
Ratować, p. pomagać	541
Ratunek, p. pomoc	543
Raz, p. wypadek	II. 279
Rażny, p. prędko	588
Rdza, śniedź, pleśń	II. 8
Recenzja, krytyka	II. 9
Reformować, p. odmieniać	423
Reguła, p. prawo	585
Ręka, dłoń, prawica, pięść, piędz, kułak, garść, przygarść, łapa	II. 10
Religija, wiara, wyznanie	II. 12
Religijność, p. pobożność	506
Relikwie, p. szczątki	II. 142
Reorganizować, p. odmieniać	423
Reparować, p. poprawiać	545
Reputacja, p. sława	II. 73
Restytucja, p. nagroda	377
Reszta, ostatek, pozostałość	II. 16
Rezonować, p. dowodzić	139
Robić, czynić, działać, pracować, tworzyć, sprawić, skutkować, oddziaływać	II. 17

	Str.
Robocizna, p. praca	580
Robota, p. praca	580
Robotnik, pracownik, współpracownik, rzemieślnik, czeladnik, wyrobnik, parobek, najemnik . . .	II. 19
Rocznica, p. obchód	II. 20
Ród, p. familija	160
Rodowity, p. ojczysty	439
Rodak, p. ziomek	II. 337
Rodzaj, gatunek	II. 21
Rodzajny, p. żyzny	II. 380
Rodzeństwo, p. familija	160
Rodzic, p. ojciec	438
Rodzica, p. matka	339
Rodzimy, p. wrodzony	II. 261
Rodzina, p. familija	160
Rodzinny, p. ojczysty	439
Rodzony, przyrodni	II. 21
Rohatyna, p. kopija	270
Roić, p. myśleć	311
Rokować, p. obiecywać	412
Rola, p. pole	535
Rolnictwo, gospodarstwo, agronomia	II. 22
Rolnik, p. kmić	254
Roślina, kwiat, ziele, chwast, drzewo, krzew . .	II. 23
Rosły, p. wysoki	II. 283
Równina, p. powierzchnia	565
Równy, podobny, wykapany, jednaki, jednostajny, ró- wienny, rówiennik, analogiczny	II. 25
Rozbestwiony, p. srogi	II. 109
Rozbić, p. łamać	319
Rozbierać, p. zastanawiać się	II. 312
Rozbrat, p. niezgoda	398
Rozbroić, p. uspokoić	II. 20
Rozczarowanie, p. rozpacz	H. 28
Rozczulić, p. wzruszyć	II. 290
Rozdwojenie, p. niezgoda	398

	Str.
Rozejm, p. pokój	530
Rozzerwany, p. roztargniony	II. 30
Rozgarnienie, p. rozum	II. 31
Rozgłos, p. sława	II. 73
Rozjuszony, p. srogi	II. 109
Rozkazywać, p. kazać	243
Rozkazywać, p. panować	460
Rozkosz, p. radość	II. 3
Rozkoszny, p. miły	357
Rozlegać się, p. brzmieć	36
Rozległy, p. obszerny	418
Rozlew, p. powódź	568
Rozliczny, p. różny	II. 38
Rozłożysty, p. obszerny	418
Rozmaitość, p. różnica	II. 36
Rozmaity, p. różny	II. 38
Rozmawiać, p. mówić	367
Rozmiar, p. miara	347
Rozmowa, pogadanka, gawędka, konwersasya	II. 28
Rozmyślać, p. zastanawiać się	II. 312
Rozmyśl, p. uwaga	II. 208
Rozpacz, zwątpienie, desperacya, rozczarowanie	II. 28
Rozpływać się, p. cieszyć się	79
Rozporządzać, p. kazać	243
Rozrosły, p. wielki	II. 239
Rozrywka, p. zabawa	II. 292
Rozrzewnić, p. wzruszyć	II. 290
Rozrzutność, p. marnotrawstwo	337
Rozrzutny, p. stratny	II. 129
Rozsądek, p. rozum	II. 31
Rozstrzygać, p. rozwiązywać	II. 35
Roztargniony, rozerwany, abstrakt, dystrakt	II. 30
Rozterki, p. niezgoda	398
Roztrącać, p. łamać	319
Roztropność, p. rozum	II. 31
Roztrzasać, p. zastanawiać się	II. 312

	Str.
Roztrzepany, p. płochy	500
Rozum, rozsądek, umysł, dowcip, mądrość, roz- pność, instykt, spryt, rozgarnienie, intelligencya	II. 31
Rozumieć, p. pojmować,	526
Rozumieć, p. sądzić	II. 49
Rozumować, p. dowodzić	139
Rozwaga, p. uwaga	II. 208
Rozważać, p. zastanawiać się	II. 312
Rozwiązywać, rozstrzygać	II. 35
Rozwód, separacya, rozłąka	II. 36
Różnica, odcień, różnaitość	II. 36
Różny, rozmaity, rozliczny, różnorodny	II. 38
Rubaszny, p. gruby	206
Ruch, chód, bieg, lot, pęd, obrót	II. 38
Ruczaj, p. rzeka	II. 45
Rudera, p. gruzy	207
Ruina, p. upadek	II. 195
Ruiny, p. gruzy	207
Rujnować, p. niszczyć	400
Rumak, p. koń	266
Runąć, p. padać	461
Runy, p. abecadło	1
Rwać, targać, szarpać, drzeć, skubać, szamotać, siepać	II. 40
Rycerz, p. bohater	26
Rydwan, p. wóz	II. 257
Rygor, p. karność	240
Ryk, p. głos	179
Rysować, p. malować	330
Rząd, szereg, linija	II. 42
Rząd, zarząd, administracya, zwierzchność	II. 43
Rzadki, niezwykły, niesłychany, bezprzykładny	II. 44
Rządny, p. gospodarny	201
Rządzić, p. panować	466
Rzec, p. mówić	367
Rzecz, p. przedmiot	604

	Str.
Rzeczywistość, p. prawda	582
Rzeczywisty, p. prawdziwy	584
Rzeka, strumień, potok, struga, ruczaj, ponik . . .	II. 45
Rzemień, p. skóra	II. 68
Rzemieślnik, p. robotnik	II. 19
Rzemiosło, kunszt	II. 46
Rzesza, p. mnóstwo	361
Rzeszoto, p. sito	II. 62
Rzetelny, p. poczciwy	515
Rzewny, p. czuły	105
Rznać, p. ciąć	68
Rzucać, ciskać, miotać	II. 47
Rzutki, p. prędkie	588
Rzysko, p. ścierniś	II. 48

S.

Sączyć się, p. płynąć	503
Sad, p. ogród	436
Sąd, trybunał, areopag, kompromis	II. 48
Sadło, p. słonina	II. 76
Sadzić, p. siać	II. 56
Sadzić się na co, p. starać się	II. 118
Sądzić, mniemać, rozumieć, utrzymywać	II. 49
Sajdak, p. kołczan	264
Sala, p. izba	226
Sam, p. jeden	232
Samochwalstwo, p. pycha	638
Samolubstwo, p. egoizm	156
Samorodny, p. wrodzony	II. 261
Samotnik, p. pustelnik	638
Sarkofag, p. grób	204
Sąsiedni, sąsiedzki, p. blizki	19
Sążnisty, p. długi	121
Schludny, p. czysty	110
Schnąć, wiednać	II. 51

	Str.
Schylek, p. koniec	268
Ściel, p. sklepienie	II. 65
Ścierań, p. rżysko	II. 48
Ścieżka, p. droga	142
Ścigać, p. pędzić	474
Ścisły, p. dokładny	128
Sędziwy, p. stary	II. 120
Sejm, wiece	II. 51
Sekret, p. tajemnica	II. 156
Sekretny, p. tajemny	II. 157
Sen, spoczynek, pierwospy, letarg, drzemka . . .	II. 53
Sen, marzenie	54
Sens, p. znaczenie	II. 343
Separacya, p. rozwód	II. 36
Serce, dusza, uczucie	II. 54
Serdeczny, p. szczery	II. 143
Sfera, p. kula	289
Siać, sadzić, szczepić	II. 56
Sieć, niewód, matnia	II. 57
Siedziba, p. zagroda	II. 298
Sięgać, dostać się, piąć się	II. 58
Siekać, p. ciąć	68
Siepać, p. rwać	II. 40
Silić się, p. starać się	II. 118
Silny, mocny, potężny, możny, tęgi, krzepki, czer- stwy, jędrny, sprężysty, energiczny, zamaszysty, krepny, pleczysty, barczysty, żylasty	II. 58
Siła, p. moc	363
Siolo, p. wieś	II. 242
Sito, rzeszoto, przetak	II. 62
Skala, p. miara	347
Skała, opoka	II. 63
Skąpy, sknera, kutwa, liczykrupa, harpagon . . .	II. 63
Skarżyć się, p. narzekać	383
Skaza, p. plama	496
Skazać, potępić	II. 64

	Str.
Skazić, p. psuć	635
Skazówka, p. znak	II. 346
Skinąć, kiwać, machać, mrugać	II. 65
Skinienie, p. znak	II. 346
Sklepienie, stolowanie, sufit, pułap, strop, ściel	II. 65
Skłonność, pociąg, popęd, sympatya	II. 66
Skoczny, p. prędki	588
Skon, p. śmierć	II. 83
Skonać, p. umierać	II. 190
Skop, baran, jagnię	II. 68
Skóra, rzemień, kora	II. 68
Skory, p. prędki	588
Skródlieć, p. orać	448
Skromność, p. pokora	532
Skromność, p. wstyd	II. 269
Skrucha, p. żal	II. 368
Skrupulatny, p. dokładny	128
Skruszyć, p. wzruszyć	II. 290
Skryty, p. tajemny.	II. 157
Skrzętny, p. oszczędny	452
Skubać, p. rwać	II. 40
Skutek, skuteczność, następstwo, rezultat, wynik	II. 69
Skwapliwy, p. prędki	588
Skwar, p. upał	II. 196
Ślad, trop, poszlaka	II. 70
Ślub, p. małżeństwo	332
Ślubować, p. obiecywać	412
Słabość, p. choroba	55
Słaby, słabowity, wąły, mdły, zwątlony, bezsilny, niedoleźny, nieudolny, bezwładny, wycieńczony	II. 71
Słaniać się, p. chwiać się	63
Sława, chwała, chluba, wziętość, popularność, re- putacya, rozgłos	II. 73
Sławny, słynny, pamiętny, wiekopomny, niezwiędły, zawołany, wzięty	II. 75
Słodki, p. miły	357

	Str.
Ślodycz, p. wdzięk	II. 226
Ślonina, szperka, sadło, łój, smalec	II. 76
Ślota, p. deszcz	119
Ślowny, p. poczciwy	515
Słowo, p. wyraz	II. 280
Śluchać, p. słyszeć	II. 78
Ślup, filar, kolumna, pilastr, karyatyda, atlant	II. 77
Śluszność, p. sprawiedliwość	II. 105
Śluszny, p. wysoki	II. 283
Śłynny, p. sławny	II. 75
Słyszeć, słuchać, słyhać, czuć	II. 78
Smaczny, smakowity, soczysty, wyśmienity	II. 80
Smagać, p. bić	14
Smak, p. gust	214
Smalec, p. słonina	II. 76
Śmiały, odważny, nieustraszony, dziarski, azardowny, zuchwały, zuch, śmiałek	II. 81
Śmiech, uśmiech	II. 82
Śmierć, zgon, skon, skonanie, konanie, zejście	II. 83
Śmiertelnik, p. człowiek	101
Śmieszny, dziwaczny, komiczny, ekscentryczny	II. 85
Smok, p. gad	166
Smucić się, tęsknić	II. 86
Smutek, tęsknota, melancholia, żaloba	II. 87
Smutny, smętny, zasmucony, tęskny, zadumany, mar- kotny, posepny, ponury, melancholiczny, żalośny, żałobny, strapiiony, stroskany, płaczliwy, łzawy, zbołały	88
Śnadny, p. łatwy	323
Śniedź, p. rdza	II. 8
Sobkostwo, p. egoizm	156
Socha, p. pług	502
Soczysty, p. smaczny	II. 80
Sondować, p. badać	7
Sowity, p. podwójny	
Spać, sypiać, zasnąć, drzemać, chrapać	II. 92

	Str.
Spadek, p. dziedzictwo	153
Spadzisty, stromy, przepaścisty	II. 93
Spełnić, p. pełnić	475
Spieka, p. upał	II. 196
Spieszny, p. prędki	585
Spieszyć, kwapić się	II. 94
Spiew, p. pieśń	490
Spiewać, nócić, pisać, kolędować	II. 95
Spisa, p. kopija	270
Spoczynek, p. odpoczynek	425
Spód, p. dno	122
Spodni, p. nizki	403
Spodziewać się, tuszyć, ufać	II. 97
Spokojność, p. cichość	72
Spólny, p. ogólny	434
Spółceństwo, towarzystwo, stowarzyszenie, bractwo, zgromadzenie, grono, spółka	II. 99
Spór, sprzeczka, dysputa, polemika	II. 101
Spory, p. wielki	II. 239
Sposób, środek, tryb, sprzężyna	II. 102
Sposobność, p. zdolność	II. 323
Spotęgować, p. umacniać	II. 186
Sprawa, p. czyn	107
Sprawa, interes, proces	II. 104
Sprawdzić, p. doświadczyć	137
Sprawić, p. robić	II. 17
Sprawiedliwość, słuszność, bezstronność	II. 105
Sprężysty, p. silny	II. 58
Sprośny, p. brzydki	37
Sprostac, p. móżdż	366
Spryt, p. rozum	II. 31
Sprytny, p. zręczny	II. 353
Sprzątnąć, p. zabić	II. 294
Sprzeciwieństwo, opór, kontrast, sprzeczność, anty- teza, przekora	II. 107
Sprzeczka, spór	II. 101

	Str.
Sprzeczny, p. przeciwny	602
Sprzęgać, p. łączyć	312
Sprzyjać, p. kochać	261
Spuszczać się na kogo, p. polegać	539
Średni, p. mierny	352
Środek, p. sposób	II. 102
Srogi, okrutny, surowy, ścisły, groźny, nieubłagany, niełudzki, krwawy, dziki, barbarzyński, drapie- żny, zażarty, rozjuszony, rozbestwiony, tygrysi, krokodyli, krwiożerczy	II. 109
Srom, sromota, p. wstyd	II. 267
Sromotny, p. haniebny	216
Stadło, p. małżeństwo	332
Stado, trzoda, obora, dobytek, owczarnia, tabun	II. 113
Stałość, statek, wierność, stateczność, wytrwałość	II. 114
Stały, stateczny, nieugięty, niezachwiany, niezłomny, wytrwały, wytrzymały	II. 115
Stan, położenie, professya, kasta	II. 117
Stąpać, p. iść	223
Starać się, dbać, usiłować, troszczyć się, ubiegać się, dobijać się, silić się, sadzić się	II. 118
Staranny, p. pilny	493
Stary, dawny, sędziwy, siwy, podeszły, zgrzybiały, starożytny, starodawny, staroświecki, staropolski, odwieczny, przedpotopowy, niepamiętny, przesta- rzały, zastarzały, zadawniony, chroniczny, letni	II. 120
Starzec, staruszek, weteran, dziad	II. 124
Stateczny, p. stały	II. 115
Statek, p. stałość	II. 114
Statut, p. prawo	586
Stawiać, p. kłaść	251
Stękać, p. wzdychać	II. 230
Step, p. pole	535
Stodola, p. gumno	213
Stolica, p. miasto	348
Stolowanie, p. sklepienie	II. 65

	Str.
Stopień, szczebel	II. 125
Stos, p. kupa	291
Stosowny, p. przyzwoity	633
Stowarzyszenie, p. społeczeństwo	II. 99
Strach, p. bojaźń	27
Strącić, zepchnąć, zrzucić, zwalić	II. 126
Straszny, straszliwy, okropny, przeraźliwy	II. 127
Strata, szkoda, zguba, uszczerbek	II. 128
Stratny, rozrzutny, marnotrawny, utracysz	II. 129
Strawa, p. pokarm	527
Straż, warta, załoga, czata, konwoj, eskorta	II. 129
Strofować, p. napominać	382
Strój, p. odzież	429
Strojny, p. piękny	482
Stromy, p. spadzisty	II. 93
Stronić, p. unikać	II. 194
Strop, p. dach	113
Stroskany, p. smutny	II. 88
Strumień, p. rzeka	II. 45
Stryczek, p. powróż	569
Strzecha, p. dach	113
Strzedz, p. pilnować	491
Strzedz się, p. unikać	II. 194
Studnia, p. krynica	283
Stypa, p. uczta	II. 183
Subjekcja, p. przykrość	623
Sufit, p. sklepienie	II. 65
Suknia, p. odzienie	429
Sumienny, p. poczciwy	515
Suma, p. ogół	435
Sunąć, p. ciągnąć	70
Surowy, p. srogi	II. 109
Suty, p. bogaty	24
Swar, p. kłótnia	253
Swawola, p. zabawa	II. 292
Swawolić, p. bawić się	11

	Str.
Światło, światłość, jasność, blask, błysk, połysk, promień, odbłask	II. 131
Światły, p. jasny	229
Światowy, p. świecki	II. 134
Świątobliwość, p. pobożność	506
Świątynia, p. kościół	274
Świecić, jaśnieć, błyszczeć, lśnić się, migotać, pro- mienić	II. 133
Świecić, p. zęgnąć	II. 372
Świegotliwy, p. gadatliwy	167
Świecki, światowy, cywilny	II. 134
Świekier, p. ojciec	438
Świewra, p. matka	339
Świetny, p. jasny	229
Święto, uroczystość, niedziela, fest, odpust	II. 135
Świeży, p. nowy	404
Świst, p. głos	179
Świt, p. poranek	547
Świta, p. orszak	449
Swoboda, p. wolność	II. 254
Swora, p. para	468
Sygnet, p. pierścień	489
Symbol, p. godło	192
Sympatya, p. skłonność	II. 66
Sympatyczny, p. miły	357
Sypać, p. lać	292
Sypiać, p. spać	II. 92
Systemat, układ, metoda, teoria	II. 139
Szabla, p. miecz	349
Szacować, p. czcić	93
Szacunek, p. cześć	97
Szala, p. waga	II. 217
Szaleć, p. bawić się	11
Szaleństwo, p. waryacya	II. 219
Szamotać, p. rwać	II. 40
Szaniec, p. wał	II. 218

	Str.
Szanować, p. czcić	93
Szanowny, p. godny	194
Szarpać, p. rwać	II. 40
Szata, p. odzienie	429
Szatan, djabeł, czart, bies, kaduk	II. 140
Szcątek, zabytek, relikwie	II. 142
Szczebel, p. stopień	II. 125
Szczęk, p. głos	179
Szczep, p. pokolenie	531
Szczepić, p. siać	II. 56
Szczery, otwarty, serdeczny, naiwny	II. 143
Szczęścić się, powodzić się, udawać się, dopisywać	II. 144
Szczęście, dola, los, pomyślność, powodzenie, do- brobyt	II. 144
Szczęśliwy, szczęśny, pomyślny, błogi, fortunny . .	II. 148
Szczodrobliwy, szczodry, p. hojny	218
Szczupły, p. mały	331
Szczycić się, p. chwalić się	61
Szczyt, p. wierzchołek	II. 241
Szczytny, p. wysoki	II. 283
Szelest, p. głos	179
Szkalować, p. łajać	316
Szkaradny, p. brzydki	37
Szkoda, p. strata	II. 128
Szkodować, p. tracić	II. 163
Szlachetny, bezinteresowny, wspaniały, wspaniałomy- ślny, wyższy	II. 149
Sznur, p. powróż	569
Szpada, p. miecz	349
Szparki, p. prędkie	588
Szperka, p. słonina	II. 76
Szpetny, p. brzydki	37
Szram, p. rana	II. 7
Sztandar, p. chorągiew	54
Sztuka, p. nauka	386
Szturm, p. napad	381

	Str.
Szuba, p. futro	165
Szukać, szperać, wartować, gmerać, tropić, drabować, przetrząsać, rewidować	II. 152
Szum, p. głos	179
Szybki, p. prędki	588
Szybować, p. latać	295
Szyderstwo, p. żart	II. 370
Szyk, p. porządek	548
Szyld, p. godło	192
Szyszak, hełm, przyłbica, misiurka	II. 154

T.

Tabun, p. stado	II. 113
Taić, p. kryć	282
Tajemnica, sekret	II. 156
Tajemny, tajny, tajemniczy, sekretny, skryty, niewidomy, kryjomy, pokątny, ukradkowy, mistyczny	II. 157
Tajnik, p. zakątek	II. 299
Tajny, p. tajemny	II. 157
Takt, p. charakter	47
Talent, p. zdolność	II. 323
Tama, p. grobla	205
Tama, p. przeszkoda	115
Tandetny, p. lichy	302
Tarapata, p. kłopot	252
Tarcica, p. deska	118
Tarcza, puklerz, paiza, pawęż	II. 159
Targać, p. rwać	II. 40
Tchórzyc, p. bać się	5
Tęczowy, p. jasny	229
Tegoczesny, p. terazniejszy	II. 160
Tegoroczny, p. terazniejszy	II. 160
Tęgi, p. silny	II. 58
Temperament, p. charakter	47
Tendencya, p. kierunek	245

	Str.
Teorya, p. systemat	II. 139
Terazniejszy, niniejszy, dzisiejszy, obecny, bieżący, współczesny, tegoczesny, tegoroczny	II. 160
Terminologia, p. język	235
Teść, p. ojciec	438
Teścia, p. matka	339
Tęsknota, p. smutek	II. 87
Tętent, p. głos	179
Tętnić, p. brzmieć	36
Tkliwy, p. czuły	105
Tleć, p. palić się	462
Tło, p. dno	122
Tłoczyć, p. cisnąć	82
Tłuc, p. łamać	319
Tłum, p. mnóstwo	361
Tłumacz, dragoman	II. 161
Tłumaczyć, przekładać, spolszczyć	II. 162
Tłusty, karmny, spasty, tuczny	II. 162
Toczyć, p. lać	292
Ton, p. głos	179
Toń, p. nurt	406
Toń, p. niebezpieczeństwo	389
Tonać, p. ginać	176
Tor, p. droga	142
Towarzystwo, p. społeczeństwo	II. 99
Tracić, szkodować, gubić, postradać, pozbyć	II. 163
Traf, trafunek, p. przypadek	629
Trafny, p. przyzwoity	633
Trapić, p. męczyć	341
Trapić się, p. martwić się	338
Tratować, p. deptać	117
Treść, p. przedmiot	604
Treściwy, p. zwięzły	II. 355
Trop, p. ślad	II. 70
Tropić, p. szukać	II. 152
Troska, niepokój, frasunek, zgryzota, mol	II. 165

	Str.
Troskliwy, p. pilny	493
Troszczyć się, p. starać się	II. 118
Truchleć, p. gnić	189
Truć, p. zabijać	II. 294
Trucizna, jad	II. 167
Trud, p. praca	580
Trudność, p. przeszkoda	615
Trudny, p. ciężki	81
Trutynować, p. zastanawiać się	II. 312
Trwać, p. żyć	II. 377
Trwały, wieczny, wiekuisty, wieczysty, nieprzeżyty, nieśmiertelny, niezatarty, niewygasły, niezgluzowany	II. 168
Trwoga, p. bojaźń	27
Trwonąć, marnotrawić, marnować, rozpraszać, zbyt- kować, przehulać	II. 169
Trwóżyć się, p. bać się	5
Tryb, p. sposób	II. 102
Trybunał, p. sąd	II. 48
Tryumf, p. zwycięstwo	II. 357
Trywialny, p. zwyczajny	II. 363
Trzask, p. głos	179
Trząść się, p. drzeć	146
Trzeźwość, p. wstrzemięźliwość	II. 265
Trzoda, p. stado	II. 113
Trzpiotowaty, p. płochy	500
Trzymać, dzierżyć	II. 171
Tubalny, p. głośny	183
Tuczny, p. tłusty	II. 162
Tuł, p. kołczan	264
Tułać się, p. błąkać się	23
Tułacz, p. wygnaniec	II. 274
Tuman, p. mgła	346
Tumanić, p. mamić	335
Turbować się, p. martwić się	338
Tuszyć, p. spodziewać się	II. 97
Tuzinkowy, p. zwyczajny	II. 363

	Str.
Twardy, kamienny, żelazny, zahartowany, nieużyty .	II. 172
Twarz, oblicze, policzek, lice, jagoda, fizyonomia .	II. 173
Twierdzić, przypuszczać, mienić	II. 175
Twórczość, p. zdolność	II. 323
Tworzyć, p. robić	II. 17
Typ, p. ideał	219

U.

Ubezpieczać się, p. polegać	539
Ubiegać się, p. starać się	II. 118
Ubiór, p. odzienie	429
Ubliżać, p. uwłaczać	II. 213
Ublżenie, p. zniewaga	II. 350
Uhogi, biedny, nędzny, żebrak, podupadły, zubożały, proletaryusz, sierota	II. 176
Ubolewać, p. narzekać	383
Ubóstwiać, p. czcić	93
Ubóstwo, niedostatek, brak, nędza, karystya, żebra- ctwo, proletaryat, pauperyzm	II. 178
Ucho, słuch	II. 180
Uchodzić, p. uciekać	II. 181
Uchodzić, p. unikać	II. 194
Uchwała, p. prawo	586
Uchybiać, p. uwłaczać	II. 213
Uchybienie, p. błąd	20
Uchyłać się, p. ustępować	II. 205
Uciążliwy, p. ciężki	81
Uciecha, p. radość	II. 3
Uciekać, uchodzić, pierzchać, zmykać, drapnąć .	II. 181
Ucieszny, p. wesoły	II. 229
Uciszyć, p. uspokoić	II. 203
Uczciwy, p. poczciwy	515
Uczęszczać, p. bywać	43
Uczony, naukowy, erudyta, literat, odczytany . . .	II. 182

	Str.
Uczta, biesiada, stypa, gody	II. 183
Uczucie, p. czucie	103
Uzuciowy, p. czuły	105
Uczynek, p. czyn	107
Uczynność, p. przysługa	631
Udarować, p. obdarzyć	409
Udawać, p. kłamać	248
Udawać, p. naśladować	384
Udawać się, p. szczęścić się	II. 144
Uderzyć, p. bić	14
Udoskonalic p. poprawic	545
Udzielic, p. dac	111
Ufac, p. spodziewac sie	II. 97
Ufnosc, p. nadzieja	372
Ugoda, p. umowa	II. 192
Ugodzic, p. bic	14
Ugruntowac, p. umacniac	II. 186
Ujma, p. zniewaga	II. 350
Ujrzec, p. patrzec	470
Uklad, p. umowa	II. 192
Uklad, p. systemat	II. 139
Ukladnosc, p. grzecznosc	209
Uklon, p. czesc	97
Ukoić, p. uspokoic	II. 203
Ukontentowanie, p. radość	II. 3
Ukradkowy, p. tajemny	II. 157
Uleglosc, p. posluzienstwo	553
Ulewa, p. deszcz	119
Ulga, folga, ochloda, osloda	II. 184
Ulotnic sie, p. ginac	176
Ulotny, p. lekki	298
Ulaskawic, p. przebaczyc	601
Ulomek, p. kawalek	242
Ulomny, krewki	II. 185
Umacniac, ukrzepiac, ustalac, utwierdzac, ugrunto- wac, uzasadnic, utrwalac, spotegowac, hartowac	II. 186

	Str.
Umiarkowanie, p. wstrzemięzliwość	II. 265
Umiarkowany, p. mierny	352
Umieć, wiedzieć, znać	II. 188
Umiejętność, p. nauka	386
Umierać, konać, dogorywać, gaąnąć, poledz, zdy- chać, padać, ginąć	II. 190
Umieścić, p. kłaść	251
Umilknąć, zamilczeć, ucichnąć, zaniemieć	II. 191
Umocnić, p. umacniać	II. 186
Umorzyć, p. zabić	II. 294
Umowa, ugoda, kontrakt, układ	II. 192
Umysł, p. rozum	II. 31
Unaocznic, p. uprzytomnić	II. 200
Uniesienie, p. zapęd	II. 308
Uniewinniać, usprawiedliwiać	II. 193
Unikać, stronić, chronić się, strzedz się, uchodzić	II. 194
Uniwersalny, p. ogólny	434
Uniwersytet, p. akademia	2
Unizoność, p. grzeczność	209
Uobecnić, p. uprzytomnić	II. 209
Upadek, ruina, zguba, zburzenie	II. 195
Upał, gorąco, skwar, spieka, znój	II. 196
Upamiętanie, p. pokuta	534
Uparty, uporny, uporczywy, krnąbrny, ociętny	II. 197
Upior, p. widziadło	II. 236
Upodobanie, p. miłość	354
Upływać, p. przemijać	606
Upominek, p. dar	114
Upór, krnąbrność, zaciętość	II. 198
Uposażyć, p. obdarzyć	409
Upoważniać, p. pozwalać	572
Uprawiać, p. orać	448
Uprzedzenie, p. przesąd	612
Uprzedzić, p. zapobiedz	II. 309
Uprzejmość, p. gościnność	200

	Str.
Uprzejmość, p. przyjaźń	623
Uprzykrzać się, dokuczać, dojmować, dojadać, do- gryzać, dopiekać, napierać się, doskwierać . . .	II. 198
Uprzytomnić, uobecnić, unaocznic	II. 200
Uragan, p. burza	40
Uratować, p. ocalić	419
Uraza, p. zniewaga	II. 350
Uroczy, p. miły	357
Uroczystość, p. święto	II. 135
Urodzaj, p. żniwo	II. 373
Urodzajny, p. żyzny	II. 380
Urodziwy, p. piękny	482
Urojenie, złudzenie, przywidzenie, utopia, mrzonka, omamienie	II. 200
Urok, p. wdzięk	II. 226
Uroki, p. czary	90
Urywek, p. kawałek	242
Urywkowy, p. dorywezy	134
Urząd, godność, dostojenstwo, ranga, urzędowanie	II. 202
Urzeczywistnić, p. pełnić	475
Usilny, p. pilny	493
Usiłować, p. starać się	II. 118
Uskromić, p. uspokoić	II. 203
Uskutecznić, p. pełnić	475
Usługa, p. przysługa	631
Uśmiech, p. śmiech	II. 82
Uśmierzyć, p. uspokoić	II. 203
Uspokoić, uciszyć, ukoić, utulić, uśmierzyć, uskro- mić, umiarkować, uspić, ułagodzić, udobruchać .	II. 203
Usta, p. gęba	173
Ustalać, p. umacniać	II. 186
Ustawa, p. prawo	586
Ustawiczny, ustawny, p. ciągły	70
Ustępować, usuwać się, uchylać się, cofać się . .	II. 205
Usterk, p. błąd	20
Usuwać się, p. ustępować	II. 205

	Str.
Uświęcić, p. uszlachetnić	II. 207
Uszanowanie, p. cześć	97
Uszczerbek, p. strata	II. 128
Uszczypliwy, obelżywy, zjadliwy, obraźliwy, satyry- czny, pogardliwy	II. 206
Uszkodzić, p. psuć	635
Uszlachetnić, uzacnić, nświęcić	II. 207
Utarczka, p. wojna	II. 250
Utopić, p. zanurzyć	II. 304
Utopia, p. urojenie	II. 200
Utrapienie, p. cierpienie	76
Utratny, utracysz. p. stratny	II. 129
Utrudzony, p. zmęczony	II. 341
Utrwalać, p. umacniać	II. 186
Utrzymywać, p. twierdzić	II. 175
Utulić, p. uspokoić	II. 203
Utwierdzać, p. umacniać	II. 186
Utyskiwać, p. narzekać	383
Uwaga, rozważa, namysł, baczność, rozmysł, wzgląd	II. 208
Uważać, zważać, baczyć, uwzględniać	II. 210
Uważny, baczny	II. 212
Uwzględnić, p. oznajmić	458
Uwielbienie, p. cześć	97
Uwijać się, p. krzątać się	284
Uwłaczać, ubliżać, uchybiać	II. 213
Uwzględniać, p. uważać	II. 210
Uzacnić, p. uszlachetnić	II. 207
Użalenie, p. litość	307
Użyczyć, p. dać	111
Użyteczny, p. pożyteczny	576
Użytek, p. pożytek	577
Użytkować, p. używać	II. 214
Używać, kosztować, zażywać, korzystać, użytkować, wyzyskiwać	II. 214

W.

Wabić, nęcić	II. 215
Wada, przywara, niedostatek, niedoskonałość . .	II. 215
Waga, szala	II. 217
Wahać się, p. chwiać się	63
Wahać się, p. wąpić	II. 220
Waleczność, p. męstwo	343
Waleczny, p. mężny	345
Walić się, p. padać.	461
Walka, p. wojna	II. 250
Walny, p. główny	185
Wał, p. fala	157
Wał, okopy, szanice	II. 218
Waleśać się, p. błakać się	23
Warchlak, p. dzik	154
Warchoł, p. kłótnia	253
Warga, p. gęba	173
Warkocz, p. włos	II. 249
Wart, p. godny	194
Wart na rzece, p. nurt	406
Warta, p. straż	II. 129
Wartki, p. prędki	588
Wartość, p. cena	46
Wartować, p. szukać	II. 152
Waryacya, obłąkanie, pomieszanie umysłu, manija, szaleństwo	II. 219
Warzywo, p. ogrodowina	437
Waśń, p. gniew	190
Wąły, p. słaby	II. 71
Wąpić, powąpiwać, zwąpić, wahać się, niedo- wierzać	II. 220
Wątpliwy, niepewny, chwiejny, zawodny	II. 221
Wąwóz, parów, jar	II. 223
Wązki, p. ciasny	71

	Str.
Wąż, p. gad	166
Ważny, wpływowy, doniosły	II. 223
Wczas, p. wygoda	II. 275
Wczesny, ranny	II. 224
Wdawać się z kim, p. obcować	407
Wdrożyć, p. ćwiczyć	89
Wdzięczność, podziękowanie, dzięki, dziękczynienie, zawdzięczenie	II. 225
Wdziek, gracya, powab, ponęta, urok, słodycz	II. 226
Węgieł, p. kął	241
Wesele, p. radość	II. 3
Wesele, p. małżeństwo	332
Weselić się, p. cieszyć się	79
Wesołość, p. radość	II. 3
Wesoły, radośny, dowcipny, ucieszny, zabawny, kro- tofilny, żartobliwy, humorystyczny	II. 229
Westchnąć, wzdychać, stękać, jęczeć	II. 230
Westchnienie, jęk	II. 231
Weteran, p. starzec	II. 124
Węzłowaty, p. zwięzły	II. 355
Wiać, powiewać, dąć, dmuchać, chuchać	II. 232
Wiadomość, znajomość, wieść, pogłoska, nowina	II. 233
Wiano, p. posag	551
Wiara, p. religija	II. 12
Wiarołomstwo, p. zdrada	II. 326
Wiatr, wichur, powiew, zefir, akwilon	II. 234
Wiatronogi, p. prędkie	588
Wiązać, p. łączyć	312
Wicher, p. wiatr	II. 234
Widmo, p. widziadło	II. 236
Widny, p. jasny	229
Widoczny, p. oczywisty	420
Widzenie, p. przepowiednia	609
Widziadło, widmo, mara, upiór	II. 236
Widzieć, p. patrzeć	470
Wiece, p. sejm	II. 51

	Str.
Wieczność, nieskończoność, nieśmiertelność . . .	II. 237
Wieczny, p. trwały	II. 168
Wieczysty, p. trwały ;	II. 168
Więdnąć, p. schnąć	II. 51
Wiedza, p. nauka	386
Wiedzieć, p. umieć	II. 188
Wiek, stulecie	II. 238
Wiekopomny, p. sławny	II. 75
Wiekować, p. żyć	II. 377
Wiekniasty, p. trwały	II. 168
Wielbić, p. chwalić	59
Wielki, duży, ogromny, niezmierny, spory, rozrosły, olbrzymi, atletyczny, kolosalny	II. 239
Wielomówny, p. gadatliwy	167
Wierność, p. stałość	II. 114
Wierny, p. poczciwy	515
Wierzch, wierzchołek, wierzchowina, szczyt, wieko, zenit	II. 241
Wierzchni, p. powierzchniowy	566
Wieś, wioska, sióło, okolica, zaścianek	II. 242
Wieść, p. wiadomość	II. 233
Wieść, prowadzić	II. 243
Wieśniak, p. kmieć	254
Wieszczba, p. przepowiednia	609
Wietrzny, p. płochy	500
Wieżień, p. niewolnik	306
Więzy, p. łańcuch	320
Wikłać, p. plątać	497
Wikt, wiktuały, p. pokarm	527
Wilgotny, p. mokry	367
Wina, p. występek	II. 285
Winien, dłużen, odpowiedzialny	II. 244
Winowajca, grzesznik, przestępca, zbrodniarz, zło- czyńca	II. 245
Winszować, życzyć	II. 247
Wionąć, p. wiać	II. 232

	Str.
Wioska, p. wieś	II. 242
Wir, p. nurt	406
Witać, pozdrawiać	II. 247
Wlec, p. ciągnąć	70
Władać, p. panować	466
Władza, p. moc	363
Własność, p. przymiot	628
Własność, p. majątek	328
Włocznia, p. kopia	270
Włóczyć się, p. błąkać się	23
Włókno, przędza, przędzywo, kądziel	II. 248
Włos, warkocz, czupryna, kosa	II. 249
Włoszczyzna, p. ogrodowina.	437
Wmawiać, p. dowodzić	139
Wnioskować, p. dowodzić	139
Wojak, p. żołnierz	II. 374
Wojna, walka, bitwa, bój, potyczka, utarczka, wy- cieczka, odsiecz, wyprawa	II. 250
Wojownik, p. żołnierz	II. 374
Wola, p. chęć	51
Woleć, przekładać co nad co	II. 253
Wolno, p. godzi się	196
Wolność, swoboda, niepodległość, niezależność, nie- zawisłość, autonomia, emancypacja, udzielność, nietykalność	II. 254
Wołać, wzywać, zapraszać	II. 257
Woń, wonność, p. zapach	II. 305
Wóz, powóz, pojazd, rydwan	II. 257
Wpajać, natchnąć, wrazać, zaszczepiać	II. 258
Wpływ, znaczenie, powaga, zachowanie, przewaga, mir	II. 259
Wpływowy, p. ważny	II. 223
Wprawiać, p. ćwiczyć	89
Wprawny, p. biegły	18
Wrazać, p. wpajać	II. 258
Wrażenie, p. czucie	103

	Str .
Wrażliwy, p. czuły	105
Wrodzony, samorodny, rodzimy	II. 261
Wróg, p. nieprzyjaciel	392
Wrota, p. brama	31
Wróżba, p. przepowiednia	609
Wrzask, p. krzyk	285
Wrzawa, p. krzyk	285
Wskórać, p. otrzymać	454
Wspaniałość, okazałość, majestat, świetność, pompa	II. 262
Wspaniałomyślny, wspaniały, p. szlachetny	II. 149
Wsparcie, p. pomoc	543
Wspierać, p. pomagać	541
Współczucie, p. litość	307
Wspomnienie, p. pamięć	463
Wsteczny, p. przeciwny	602
Wstręt, odraza, antypatya, niechęć, nienawiść, zgroza, obrzydzenie	II. 264
Wstrzeźliwość, powściągliwość, trzeźwość	II. 265
Wstyd, hańba, ohyda, zakąła, srom, sromota, nie- sława, infamia, osława	II. 267
Wstyd, niewinność, skromność, nieśmiałość	II. 269
Wszechstronny, p. dokładny	128
Wszelki, p. każdy	244
Wszystek, p. cały	44
Wybaczyć, p. przebaczyć	601
Wybieg, p. podstęp	522
Wybitny, p. wyraźny	II. 281
Wyborny, wysmienity, przedni, przedziwny, niepospolity	II. 270
Wychowanie, edukacya, wykształcenie	II. 271
Wycieczka, p. wojna	II. 250
Wycieńczony, p. słaby	II. 71
Wycieńczyć, p. osłabić	450
Wydanie, p. edycya	156
Wydatny, p. wyraźny	II. 281
Wyglądać, p. czekać	96
Wyglądzić, p. niszczyć	400

	Str.
Wygnanie, daportacya, wywołanie, bannicya, ostracyzm	II. 273
Wygnaniec, tułacz, bannit	II. 274
Wygoda, wczas, komfort	II. 275
Wykonywać, p. pełnić	475
Wykorzeńić, p. niszczyć	400
Wykraczać, p. grzeszyć	211
Wykręt, p. podstęp	522
Wykrętny, p. chytry	66
Wykroczenie, p. występki	II. 285
Wylany, p. hojny	218
Wymagać, p. chcieć	48
Wymawiać komu, p. napominać	382
Wymawiać się, p. przepraszać	618
Wynalazek, odkrycie	II. 276
Wynaleźć, p. znaleźć	II. 348
Wynik, p. skutek	II. 69
Wynurzyć się, wylać się, wywnętrzyć się	II. 277
Wyobrażać, przedstawiać	II. 277
Wyobrażenie, pojęcie, idea	II. 278
Wyobrażenia, p. imaginacya	220
Wypadek, zdarzenie, raz, okoliczność	II. 279
Wyraz, słowo	II. 280
Wyrażać, p. znaczyć	II. 346
Wyrażny, zrozumiały, dobitny, wybitny, dosadny, wydatny, czytelny.	II. 281
Wyreczyć, p. zastąpić	II. 314
Wyrok, p. przeznaczenie	618
Wyrozumiałość, p. pobłażanie	505
Wyrozumiały, p. łagodny	314
Wysławiać, p. chwalić	59
Wyśmienity, p. wyborny	II. 270
Wysoki, słuszny, dorodny, cybaty, rosły, wzniosły, górnny, szczytny, niebotyczny, podniebny, wygóro- wany, kulminacyjny	II. 283
Występek, przestępstwo, zbrodnia, kryminal, wykro-	

	Str.
czenie, bezprawie, przewinienie, grzech, nieprawość, wina	II. 285
Wyszczekany, p. gadatliwy	167
Wytechnienie, p. odpoczynek	425
Wytepiać, p. niszczyć	400
Wytrawność, p. doświadczenie	135
Wytrwałość, p. cierpliwość	77
Wytrwały, p. stały	II. 115
Wytrwanie, p. stałość	II. 114
Wytrzymać, p. cierpieć	75
Wytrzymały, p. stały	II. 115
Wywołanie, p. wygnanie	II. 273
Wyznanie, p. religija	II. 12
Wyzuć, p. pozbawić	569
Wyzyskiwać, p. używać	II. 214
Wyższy, p. szlachetny	II. 149
Wzajemność, p. miłość	354
Wzajemny, zobopólny	II. 289
Wzbijać się, p. latać	295
Wzbraniać się, p. odmawiać	424
Wzdychać, p. westchnąć	II. 230
Wzgląd, p. dobrodziejstwo	125
Wzgląd, p. uwaga	II. 208
Względnosc, p. pobłażanie	508
Względny, p. łagodny.	314
Wziąć, p. brać	30
Wziętek, p. datek	117
Wziętość, p. sława	II. 73
Wzięty, p. sławny	II. 75
Wzmianka, p. pamięć	463
Wznosić się, p. latać	295
Wzór, p. przykład	625
Wzorowy, p. doskonały	134
Wzruszyć, zmiekczyć, rozczulić, rozrzewnić, skruszyć	II. 290
Wzywać, p. wołać	II. 257

Z.

Ząb, kiel	II. 291
Zabawa, gra, igraszka, igrzysko, rozrywka, krot- chwila, swawola	II. 292
Zabawny, p. wesoły	II. 229
Zabić, zamordować, zadusić, zarznąć, ściąć, umo- rzyć, otruć, zgładzić, sprzątnąć	II. 294
Zabiegać, p. zapobiedz	II. 309
Zabobon, p. przesąd	612
Zabójczy, morderczy, bratobójczy, zbójcecki	II. 296
Zabójstwo, morderstwo, mord, meżobójstwo	II. 296
Zabronić, p. zakazać	II. 300
Zabytek, p. szczątek	II. 142
Zachcianka, p. chęć	51
Zachęcać, p. namawiać	379
Zachęta, p. pobudka	508
Zachowanie, p. wpływ	II. 259
Zachowywać, przestrzegać	II. 297
Zachwycenie, zachwyt, p. zapał	II. 307
Zacny, p. poczciwy	515
Zadawniony, p. stary	II. 120
Zadyszany, p. zmęczony	II. 341
Zagarnąć, p. opanować	II. 444
Zagadkowy, p. zawily	II. 316
Zagłębiać się, p. badać	7
Zagon, p. zagroda	II. 298
Zagraniczny, p. obcy	87
Zagroda, dziedzina, zagon, siedziba	II. 298
Zagrzewać, p. namawiać	379
Zajadłość, p. gniew	190
Zajście, p. kłótnia	253
Zakątek, kryjówka, tajnik, zakamarek	II. 299
Zakazać, zabronić	II. 300
Zakęcie, p. czary	90
Zakonnik, p. ksiądz	287

	Str.
Zakres, p. koło	265
Zakrój, p. zamysł	II. 302
Zalecać, p. chwalić	59
Zalecać, p. kazać	243
Zaległość, p. dług	119
Zależny, p. podległy	518
Załatwiać, p. pełnić	475
Załoga, p. straż	II. 129
Zamach, p. zamysł	II. 302
Zamek, p. dom	130
Zamięście, p. małżeństwo	332
Zamiar, p. zamysł	II. 302
Zamicć, p. burza	40
Zamierzać, p. postanowić	556
Zamiłowanie, p. miłość	354
Zamorski, p. cudzy	87
Zamożny, p. bogaty	24
Zamykać, zawierac, zatulać, zatarasować, zaryglo- wać, zatykać	II. 301
Zamyślenie, p. marzenie	339
Zamysł, zamiar, zamach, przedsięwzięcie, przedsię- bierstwo, zakrój, intencya, plan, projekt	II. 302
Zaniechać, p. opuścić	445
Zaniedbać, p. opuścić	445
Zanurzyć, pogrążyć, utopić	II. 304
Zapach, wonia, wonność, aromat, bukiet, perfuma	II. 305
Zapadły, p. niski	403
Zapalać, p. pobudzać	509
Zapalczywość, p. gniew	190
Zapalczywy, p. nagły	374
Zapał, entuzjazm, natchnienie, zachwyty, egzaltacya	II. 307
Zaparcie się, p. poświęcenie	560
Zapas, p. obfitość	410
Zapęd, uniesienie, szal	II. 308
Zapłata, p. nagroda	377
Zapobiedz, zaradzić, uprzędzić, obmyśleć	II. 309

	Str.
Zapomoga, p. pomoc	543
Zapora p. przeszkoda	615
Zaprzeczać, zbijać, odwoływać	II. 310
Zaradzić, p. zapobiedz	II. 309
Zarobek, p. pożytek	577
Zarobić, p. zyskać	II. 365
Zaród, p. początek	513
Zarozumiałość, p. pycha	638
Zarzewie, p. ogień	432
Zasada, p. fundament	162
Zasadniczy, p. fundamentalny	164
Zasadzka, sidło	II. 311
Zaścianek, p. wieś	II. 242
Zaskarbić, p. pozyskać	574
Zasługa, p. przysługa	631
Zasnąć, p. spać	II. 92
Zasób, p. obfitość	410
Zaspać, p. opuścić	445
Zastać, p. znaleźć	II. 348
Zastanawiać się, rozważać, rozmyślać, roztrząsać, namyślać się, trutynować	II. 312
Zastępować, wyreczać	II. 314
Zaszczyt, p. cześć	97
Zaszczytny, p. chwalebny	58
Zatarasować, p. zamykać	II. 301
Zatoka, odnoga, бухта	II. 315
Zatulić, p. zamykać	II. 301
Zatykać, p. zamykać	II. 301
Zaufanie, p. nadzieja	372
Zawada, p. przeszkoda	615
Zawdzięczać, dziękować	II. 315
Zawieja, p. burza	40
Zawierać, p. zamykać	II. 301
Zawierucha p. burza	40
Zawieruszyć się, p. ginać	176
Zawiły, ciemny, zagadkowy, niezrozumiały	II. 316

	Str.
Zawinić, p. grzeszyć	211
Zawiść, p. zazdrość	II. 317
Zawitać, p. przybyć	621
Zawładnąć, p. opanować	444
Zawodny, p. wątpliwy	II. 221
Zawodzić, p. zdradzać	II. 327
Zawojować, p. opanować	444
Zawołany, p. sławny	II. 75
Zawziętość, p. gniew	190
Zazdrość, zawiść	II. 317
Zażarty, p. srogi	II. 109
Zażyłość, p. przyjaźń	623
Zażywać, p. używać	II. 214
Zbawić, p. ocalić	419
Zboczenie, p. zdrożność	II. 328
Zboże, ozimina, jarzyna	II. 318
Zbrodnia, p. występek	II. 285
Zbrodniarz, p. winowajca	II. 245
Zbroja, p. broń	32
Zbudować, p. poprawić	545
Zburzenie, p. upadek	II. 195
Zbytek, przepych, nadmiar, nadużycie	II. 319
Zbytkować, p. trwonić	II. 169
Zdanie, mniemanie, opinia, maksyma, przysłowie, pcwnik, aforyzm	II. 320
Zdarzenie, p. wypadek	II. 279
Zdatność, p. zdolność	II. 323
Zdobyć, p. opanować	444
Zdobycz, łup, korzyść	II. 322
Zdolność, zdatność, sposobność, twórczość, talent, gieniusz, gienialność	II. 323
Zdołać, p. módz	366
Zdrada, wiarołomstwo, przeniwierstwo	II. 326
Zdradliwy, zdradziecki, p. chytry	66
Zdradzić, sprzeniewierzyć się, zawodzić	II. 327
Zdrętwieć, p. oniemieć	444

	Str.
Zdrój, p. krynica	283
Zdrożność, zboczenie ,	II. 328
Zdrożony, p. zmęczony	II. 341
Zdumiewać się, p. dziwić się	154
Zefir, p. wiatr	II. 234
Zejsście, p. śmierć	II. 83
Zelżywość, p. zniewaga	II. 350
Zemsta, pomsta, odwet	II. 328
Zenit, p. wierzch	II. 241
Zepchnąć, p. stracić	II. 126
Zewnętrzny, p. powierzchniowy	566
Zgadywać, domyslać się, domniemywać się, doro- zumiewać się, zmiarkować, zwąchać	II. 329
Zgadzać się, p. pozwalać	572
Zgarbiony, p. pochyły	513
Zgiełk, p. krzyk	285
Zgięty, p. pochyły	513
Zginać, p. ginać	176
Zgliszcze, p. pogorzeliśko	525
Zgładzić, p. zabić	II. 294
Zgłębiać, p. badać	7
Zgoda, jedność, jednomysłność, harmonija	II. 332
Zgon, p. śmierć	II. 83
Zgorszyć, p. psuć	635
Zgrabny, p. zręczny	II. 353
Zgraja, p. gawieź	172
Zgromadzenie, p. społeczeństwo	II. 99
Zgroza, p. wstręt	II. 264
Zgryzota, p. troska	II. 165
Zgrzybiały, p. stary	II. 120
Zguba, p. strata	II. 128
Zguba, p. upadek	II. 195
Ziarno, nasienie	II. 334
Zjednać, p. pozyskać	574
Ziele, p. roślina	II. 23
Ziemski, p. doczesny	127

	Str.
Zimno, chłód, dreszcz, ziębienie	II. 336
Zimny, zimowy, chłodny, mroźny, lodowaty	II. 335
Ziomek, rodak, krajowiec, pobratymiec	II. 337
Zlecać, p. powierzać	564
Złoczyńca, p. winowajca	II. 245
Złodziejstwo, p. kradzież	277
Złorzeczyć, p. przeklinać	605
Złość, p. gniew	190
Złośliwy, p. zły	II. 339
Złoty, złocony, złocisty	II. 338
Zły, złośliwy, niegodziwy, mściwy, jadowity	II. 339
Zmartwienie, p. przykrość	626
Zmartwychwstać, p. ożyć	459
Zmęczony, utrudzony, zmordowany, zmorzony, spraco- wany, zdrożony, zadyszany, zasapany	II. 341
Zmiarkować, p. zgadywać	II. 329
Zmiękczyć, p. wzruszyć	II. 290
Zmierzać, p. iść	223
Zmierzch, p. ciemność	74
Zmiłowanie, p. litość	307
Zmordowany, p. zmęczony	II. 341
Zmorzony, p. zmęczony	II. 341
Zmrok, p. ciemność	74
Zmuszać, znaglać, zniewalać, nukać, kurstać, przy- pierać	II. 342
Zmykać, p. uciekać	II. 181
Zmyślać, p. kłamać	248
Zmyślenie, p. kłamstwo	249
Zmyślony, p. fałszywy	159
Znać, p. umieć	II. 188
Znaczenie, sens	II. 343
Znaczenie, p. wpływ	II. 259
Znaczny, znakomity, znamienity, pomnikowy	II. 344
Znaczyć, wyrażać	II. 346
Znajomość, p. wiadomość	II. 233
Znajomość, p. przyjaźń	623

Znak, oznaka, znamię, skinienie, cecha, piętno, skazówka	II. 346
Znakomity, p. znaczny	II. 344
Znaleźć, wynaleźć, odkryć, zastać	II. 348
Znamienity, p. znaczny	II. 344
Znarowić, p. psuć	635
Znęcać się, p. męczyć	341
Zniechęcać, zrażać, odstęczać	II. 350
Zniewaga, krzywda, obelga, obraza, ubliżenie, ujma, uraza, zelżywość, afront, profanacya	II. 350
Zniewolić, p. zmuszać	II. 342
Znikomy, p. doczesny	II. 127
Znój, p. upał	II. 196
Znosić, p. cierpieć	75
Znośny, p. mierny	352
Znużony, p. zmęczony	II. 341
Zobopólny, p. wzajemny	II. 289
Zoczyć, p. patrzeć	470
Zorza, p. gwiazda	215
Zostawić, p. opuścić	445
Zrażać, p. zniechęcać	II. 350
Zręczny, zgrabny, zwinny, sprytny, gracki	II. 353
Żrenica, p. oko	441
Źródło, p. krynica	283
Zrządzenie, p. przeznaczenie	618
Zrzędzić, p. ganić	160
Zrzucić, p. strącić	II. 126
Zuch, zuchwały, p. śmiały	II. 81
Zuchować, p. chwalić się	61
Zupełny, p. cały	44
Zużyć, p. psuć	635
Zużyty, p. stary	II. 120
Zwąchać, p. zgadywać	II. 329
Zwada, p. kłótnia	253
Zwalić, p. strącić	II. 126
Zwaliska, p. gruzy	207

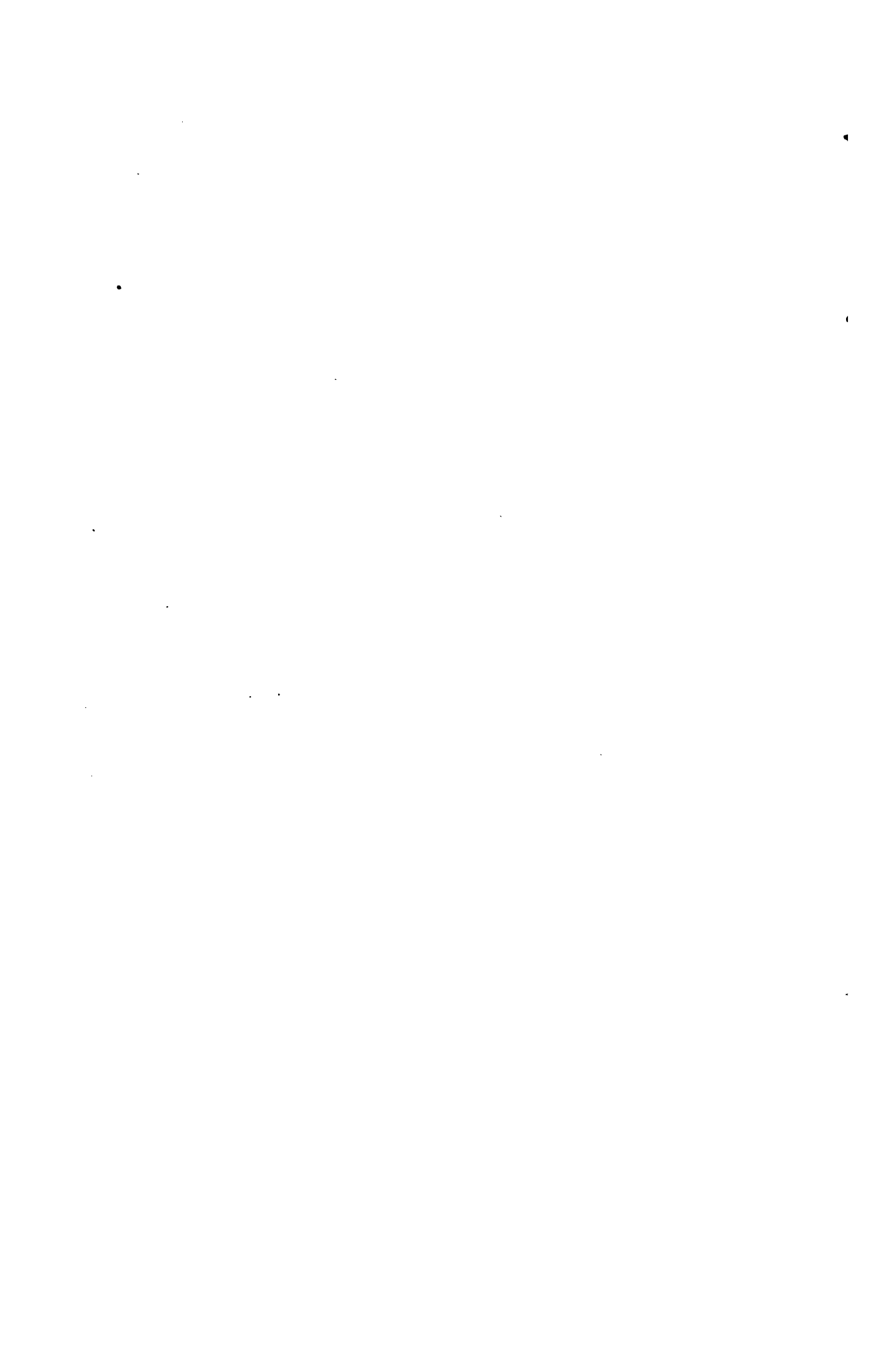
	Str.
Zwątpienie, p. rozpacz	II. 28
Zważać, p. uważać	II. 210
Zwiedzać, p. odwiedzać	428
Zwierzchność, p. rząd	II. 43
Zwierzę, bydłę, bestya, zwierzyna, żyjątko	II. 354
Zwierzyniec, p. ogród	436
Zwięzły, treściwy, węzłowaty, lakoniczny,	II. 355
Zwinny, p. zręczny	II. 353
Zwlekać, p. odkładać	421
Zwłoka, p. mitęga	II. 356
Zwodzić, p. mamić	335
Zwycięstwo, tryumf, owacya	II. 357
Zwyciężyć, zwojować, zwalczyć, pokonać, pobić, porazić, przemódz, pożyć, zdobyć	II. 358
Zwyczaj, obyczaj, nałóg, narów, moda	II. 360
Zwyczajny, zwykły, pospolity, powszedni, potoczny, oklepny, gminny, spowszedniały, tuzinkowy, try- wialny	II. 363
Zysk, p. pożytek	577
Zyskać, zarobić, zapracować	II. 365
Zyskowny, p. pożyteczny	576

Z.

Żądać, p. chcieć	48
Żądanie, p. chęć	51
Żaden, p. nikt	400
Żądza, namiętność, passya, chuć, pożądlivość	II. 365
Żal, żalność, skrucha	II. 367
Żalić się, p. narzekać	383
Żałoba, p. smutek	II. 87
Żałobny, p. smutny	II. 88
Żalność, p. żal	II. 367
Żalostny, p. smutny	II. 88
Żar, p. ogień	II. 432
Żarliwość, p. gorliwość	199

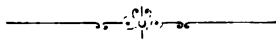
	Str.
Żart, koncept, drwiny, szyderstwo, przekąs	II. 369
Żartki, p. prędkie	588
Żartobliwy, p. wesoły	II. 229
Żarzyć się, p. palić się	462
Żebrać, p. prosić	594
Żebractwo, p. ubóstwo	II. 178
Żebrak, p. ubogi	II. 176
Żeby, gdyby	II. 371
Żegnać, błogosławić, święcić, konsekrować	II. 372
Żelazny, p. twardy	II. 172
Żmija, p. gad	166
Żniwo, urodzaj, plon	II. 373
Żołnierz, żołdat, żołdak, wojak, wiarus, wojownik, rycerz	II. 374
Żona, małżonka, mężatka, wdowa	II. 375
Żwawy, p. prędkie	588
Żwir, p. piasek	478
Żyć, trwać, wiekować, istnieć, wegetować	II. 377
Życzliwość, p. przyjaźń	623
Życzyć, p. chcieć	48
Życzyć, p. wieszować	II. 247
Żyjątko, p. zwierzę	II. 354
Żywiół, pierwiastek	II. 378
Żywność, p. pokarm	527
Żyzny, płodny, bujny, plenny, owocowy, rodzajny, urodzajny	II. 381

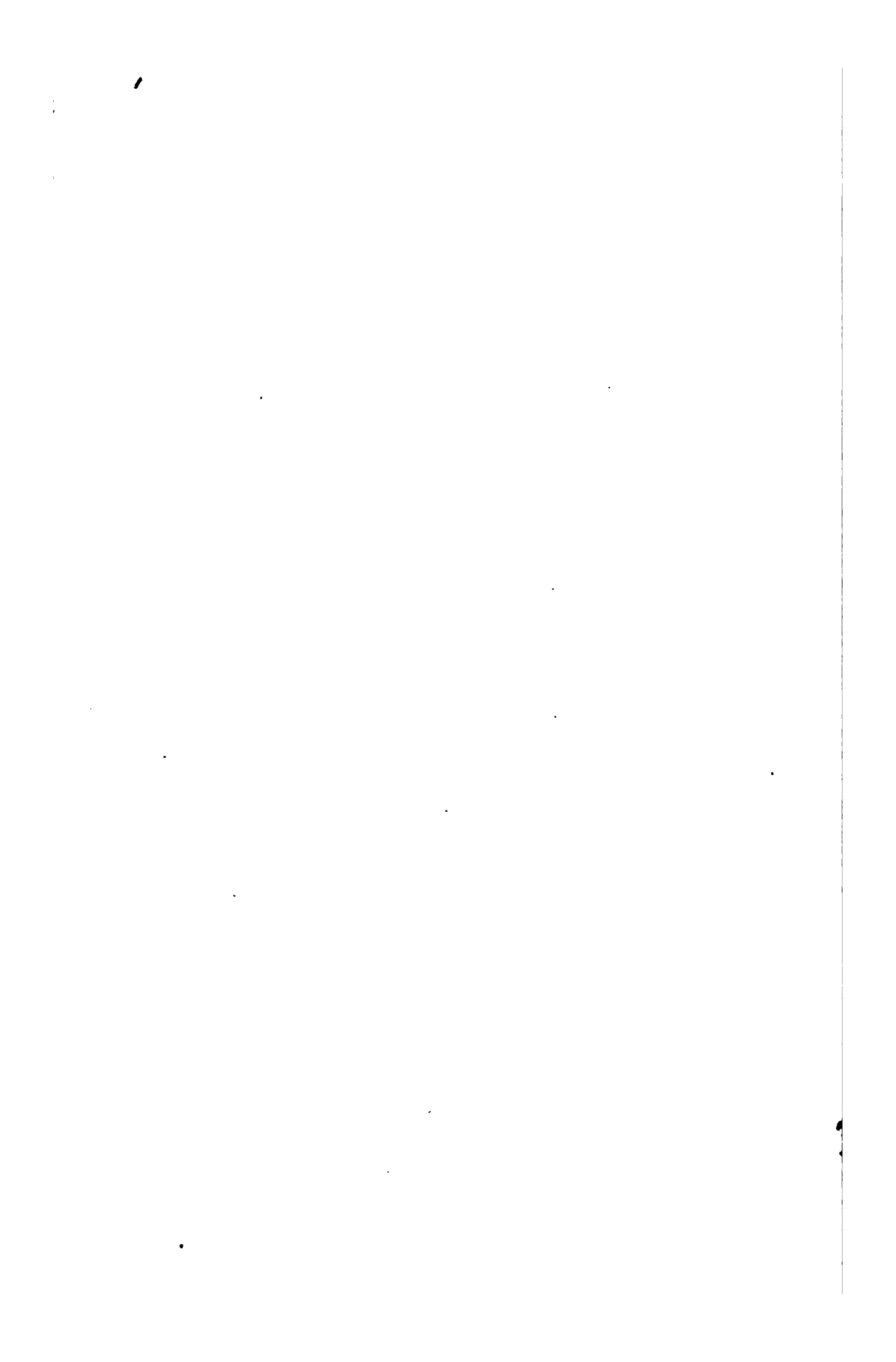

Liczba synonimów.

A	34	Ł	35
B	102	M	114
C	121	N	156
D	147	O	166
E	20	P	466
F	23	R	155
G	107	S	289
H	33	T	97
I	18	U	158
J	29	W	229
K	165	Z	256
L	37	Ż	36
Ogół	2993		

The

Stanford University Libraries

3 6105 006 047 232

R 1/2

REFERENCE ROOM
DOES NOT CIRCULATE

125261 / 2

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

--	--

